

ФАКУЛЬТЕТ ЖУРНАЛИСТИКИ  
МОСКОВСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА  
ИМЕНИ М. В. ЛОМОНОСОВА

СТИЛИСТИЧЕСКАЯ КОМИССИЯ  
МЕЖДУНАРОДНОГО КОМИТЕТА СЛАВИСТОВ

ISSN 2312-9751

**Ежегодный международный научный журнал**

# АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СТИЛИСТИКИ

## № 8



Факультет журналистики  
Московского государственного университета  
имени М. В. Ломоносова

Москва 2022

#### **Редакционный совет:**

- глава редакционного совета – член-корр. РАО, д-р филол. наук, профессор Е. Л. Вартанова (Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова);  
д-р филол. наук, профессор Д. Бжозовска (Опольский университет, Польша);  
д-р филол. наук, профессор Т. А. Воронцова (Челябинский государственный университет);  
д-р филол. наук, профессор С. Гайда (Опольский университет, Польша);  
д-р филол. наук, профессор Я. Гоффманнова (Академия наук Чешской Республики);  
д-р филол. наук, профессор М. В. Иванова (Литературный институт имени А. М. Горького);  
д-р филол. наук, профессор В. И. Ивченков (Белорусский государственный университет);  
д-р филол. наук, профессор Н. И. Клушина (Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова);  
д-р филол. наук, профессор В. И. Коньков (Санкт-Петербургский государственный университет);  
д-р филол. наук, профессор Т. В. Кортава (Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова);  
д-р филол. наук, профессор Т. В. Кузнецова (Национальный университет «Одесская юридическая академия», Украина);  
д-р филол. наук, профессор Е. Малиновска (Опольский университет, Польша);  
д-р филол. наук, профессор П. Мареш (Карлов университет в Праге, Чешская Республика);  
д-р филол. наук, профессор П. Меич (Университет Мостар, Босния и Герцеговина);  
д-р филол. наук, профессор О. Оргонева (Университет имени Коменского в Братиславе, Словакия);  
д-р филол. наук, профессор Л. Тангуровска (Институт имени Крсте Мисиркова в Скопье, Македония);  
д-р филол. наук, почетный профессор Б. Тошович (Университет Карла и Франца в Граце, Австрия);  
д-р филол. наук Янь Кай (Университет имени Сунь Ятсена, Китай).

#### **Редакционная коллегия:**

- д-р филол. наук, профессор Н. И. Клушина (главный редактор);  
канд. филол. наук, доцент Н. Н. Василькова (заместитель главного редактора);  
канд. филол. наук, доцент Н. В. Смирнова (шеф-редактор);  
канд. филол. наук, доцент С. Ф. Барышева (ответственный секретарь);  
канд. филол. наук М. А. Васильченко;  
канд. филол. наук, доцент И. А. Вещикова;  
канд. филол. наук, доцент Н. Н. Вольская;  
канд. филол. наук, доцент Л. Т. Касперова;  
канд. филол. наук, доцент Л. Е. Малыгина;  
канд. филол. наук, доцент А. В. Николаева;  
канд. филол. наук, доцент Т. И. Сурикова;  
Н. С. Лопухина,  
Н. А. Примаченко.

**Контактная информация:** 125009, г. Москва, ул. Моховая, д. 9

**Электронный адрес редакции:** [apstil@yandex.ru](mailto:apstil@yandex.ru)

Все материалы рецензируются.

Журнал включен в базы данных Российского индекса научного цитирования (РИНЦ) и EBSCO.

© Актуальные проблемы стилистики. Все права защищены.

### **Editorial Council:**

Vartanova E. L., Chair of Editorial Council,  
Corresponding Member of the Russian Academy of Education, Doctor of Philology, Professor  
(Lomonosov Moscow State University);

Brzozowska D., Doctor of Philology, Professor (Opole University, Poland);  
Gajda S., Doctor of Philology, Professor (Opole University, Poland);  
Hoffmannová J., Doctor of Philology, Professor (Academy of Sciences of the Czech Republic);  
Ivanova M. V., Doctor of Philology, Professor (Maxim Gorky Literature Institute);  
Ivchenkov V. I., Doctor of Philology, Professor (Belarusian State University);  
Klushina N. I., Doctor of Philology, Professor (Lomonosov Moscow State University);  
Konkov V. I., Doctor of Philology, Professor (St.-Petersburg State University);  
Kortava T.V., Doctor of Philology, Professor (Lomonosov Moscow State University);  
Kuznetsova T. V., Doctor of Philology, Professor  
(National University "Odesa Law Academy", Ukraine);  
Malinowska E., Doctor of Philology, Professor (Opole University, Poland);  
Mareš P., Doctor of Philology, Professor (Charles University in Prague, Czech Republic);  
Meić P., Doctor of Philology, Professor (University of Mostar, Bosnia and Herzegovina);  
Orgoňová O., Doctor of Philology, Professor (Comenius University in Bratislava, Slovakia);  
Tanturovska L., Doctor of Philology, Professor (Institute "Krstev Misirkov", Skopje, Macedonia);  
Tošović B., Doctor of Philology, Professor Emeritus (University of Graz, Austria);  
Vorontsova T. A., Doctor of Philology, Professor (Chelyabinsk State University);  
Yan Kai, Doctor of Philology (Sun Yat-sen University, China).

### **Editorial Board:**

Klushina N. I., Editor-in-Chief, Doctor of Philology, Professor;  
Vasilkova N. N., Deputy Editor-in-Chief, Candidate of Philology, Associate Professor;  
Smirnova N. V., Managing Editor, Candidate of Philology, Associate Professor;  
Barysheva S. F., Executive Secretary, Candidate of Philology, Associate Professor;  
Vasilchenko M. A., Candidate of Philology  
Veshchikova I. A., Candidate of Philology, Associate Professor;  
Volskaya N. N., Candidate of Philology, Associate Professor;  
Kasperova L. T., Candidate of Philology, Associate Professor;  
Malygina L. E., Candidate of Philology, Associate Professor;  
Nikolaeva A. V., Candidate of Philology, Associate Professor;  
Surikova T. I., Candidate of Philology, Associate Professor;  
Lopukhina N. S.,  
Primachenko N. A.

**Contact information:** 9 Mokhovaya Street, 125009, Moscow

**E-mail:** apstil@yandex.ru

All articles are refereed.

The journal is included in the databases of the Russian Science Citation Index (RSCI) and EBSCO.

© Actual Problems of Stylistics. All rights reserved.

## СОДЕРЖАНИЕ

От редакционной коллегии  
К 90-летию со дня рождения профессора Григория Яковлевича Солганика ..... 11

### ОБЩИЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИНГВОСТИЛИСТИКИ

*Солганик Г. Я. (Москва, Россия). О предмете стилистики русского языка ..... 15*

*Gajda Stanisław (Opole, Polska). Refleksja stylistyczna w perspektywie historyczno-biograficznej ... 20*

*Колесникова С. М. (Москва, Россия). Категория градуальности в русском языке: системное описание ..... 30*

### ИСТОРИЯ ЮЖНОСЛАВЯНСКОЙ СТИЛИСТИКИ

*Тошович Бранко (Грац, Австрия).  
Метастилистика и метапоэтика Южнославии (1970–2020) ..... 47*

*Илиева Мария (Велико Търново, България). Българската лингвистична стилистика  
в периода 1970–2020 г. .... 61*

*Tošović Branko (Grac, Austrija). Metastilistika i metapoetika Bosne i Hercegovine: 1970–2020 ..... 70*

*Милашин Горан (Бања Лука, Република Српска / Босна и Херцеговина).  
Стилистика у Републици Српској на размеђу XX и XXI вијека ..... 83*

*Ѓуркова Александра, Тантуровска Лидија (Скопје, Македонија).  
Македонската лингвостилистика од 1970 до 2020 год ..... 95*

*Ангеловски Дарин, Ковилоски Славчо (Скопје, Македонија).  
Македонска книжевна стилистика со поетика (1970–2020) ..... 108*

*Крцић Ненад (Београд, Србија), Степанов Страхинја (Нови Сад, Србија).  
Лингвистичка стилистика у Србији од 1970. До 2020. .... 117*

*Tošović Branko (Grac, Austrija). Književna metastilistika i metapoetika u Srbiji na razmeđu  
XX i XXI vijeka ..... 132*

*Поучки Милана (Нови Сад, Србија). Развој поетике и књижевне стилистике у Србији  
од 1995 до 2020 године ..... 160*

*Tošović Branko (Grac, Austrija). Metastilistika i metapoetika Slovenije: 1970–2020 ..... 169*

*Теравчевић Миодарка (Никшић, Црна Гора). Razvoj lingvostilistike u Crnoj Gori od 1970.  
do 2020. godine ..... 194*

### СТИЛИСТИКА ЗВУЧАЩЕЙ РЕЧИ

<i>Веицкова И. А. (Москва, Россия). Проблема орфоэпического медиастандарта через 60 лет после его первого словарного описания</i> .....	211
<i>Сиротинина О. Б. (Саратов, Россия). Обзор работ по разговорному стилю за последние 50 лет</i> .....	220

### ДИСКУРСИВНАЯ СТИЛИСТИКА

<i>Василькова Н. Н., Вольская Н. Н. (Москва, Россия). Комическое в современном медиатексте: жанровый аспект</i> .....	229
<i>Копылова Т. Р. (Ижевск, Россия). Интерпретация молчания в дискурсе</i> .....	235

### ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ: ТРАДИЦИИ И СОВРЕМЕННОСТЬ

<i>Хазагеров Г. Г. (Ереван, Армения). Новое о старом (авторская презентация книги «Четыре взгляда на троп»)</i> .....	247
<i>Кочай Мир Сахиб Джан (Кабул, Афганистан). Особенности языка и стиля Хушхал–Хана Хаттака</i> .....	256

### СТИЛИСТИЧЕСКАЯ КОМИССИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО КОМИТЕТА СЛАВИСТОВ

<i>Касперова Л. Т. (Москва, Россия). Отчет о деятельности Стилистической комиссии за 2022 год</i> .....	263
<i>Сведения об авторах</i> .....	269

## CONTENTS

On the part of the Editorial Board	
On the 90 <sup>th</sup> anniversary of Professor Grigory Yakovlevich Solganik .....	11

### GENERAL PROBLEMS OF LINGUOSTYLISTICS

<i>Solganik G. Y. (Moscow, Russia)</i> . On the subject of Russian stylistics .....	15
<i>Gajda Stanisław (Opole, Poland)</i> . Stylistic reflection in historical and biographical perspective .....	20
<i>Kolesnikova S. M. (Moscow, Russia)</i> . Category of graduality in the Russian language: system description .....	30

### HISTORY OF SOUTH SLAVIC STYLISTICS

<i>Tosovic Branko (Graz, Austria)</i> . Metastylistics and metapoetics of Southern Slavs (1970–2020) ....	47
<i>Ilieva Maria (Veliko Tarnovo, Bulgaria)</i> . Bulgarian linguistic stylistics in the period 1970–2020 ....	61
<i>Tosovic Branko (Graz, Austria)</i> . Metastylistics and metapoetics of Bosnia and Herzegovina: 1970–2020 .....	70
<i>Milašin Goran (Banja Luka, Republic of Srpska / Bosnia and Herzegovina)</i> . Stylistics in the Republic of Srpska at the crossroads of the 20th and 21st centuries .....	83
<i>Gurkova Aleksandra, Tanturovska Lidija (Skopje, Macedonia)</i> . Macedonian linguostylistics from 1970 to 2020 .....	95
<i>Angelovski Darin, Koviloski Slavcho (Skopje, Macedonia)</i> . Macedonian poetics with literary stylistics (1970–2020) .....	108
<i>Krcić Nenad (Belgrade, Serbia), Stepanov Strahinja (Novi Sad, Serbia)</i> . Linguistic stylistics in Serbia 1970–2020: an overview .....	117
<i>Tosovic Branko (Graz, Austria)</i> . Literary metastylistics and metapoetics in Serbia at the crossroads of the 20th and 21st centuries .....	132
<i>Poučki Milana (Novi Sad, Serbia)</i> . Development of poetics and literary stylistics in Serbia from 1995. to 2020. ....	160
<i>Tosovic Branko (Graz, Austria)</i> . Metastylistics and metapoetics of Slovenia: 1970–2020 .....	169
<i>Tepavčević Miodarka (Nikšić, Montenegro)</i> . The development of linguistic styles in Montenegro in 1970 to 2020 .....	194

**SPEECH STYLISTICS**

*Veshchikova I. A. (Moscow, Russia)*. The problem of the orthoepic media standard 60 years after its first dictionary description .....211

*Sirotnina O. B. (Saratov, Russia)*. Review of works on conversational style for the last 50 years ...220

**DISCURSIVE STYLISTICS**

*Vasilkova N. N., Volskaya N. N. (Moscow, Russia)*. Comic in the modern media text: genre aspect .....229

*Kopylova T. R. (Izhevsk, Russia)*. Interpretation of silence in discourse .....235

**LINGUOSTYLISTIC CONCEPTS: TRADITION AND MODERNITY**

*Khazagerov G. G. (Yerevan, Armenia)*. New about old (author's presentation of the book „Four views on the tropes”) .....247

*Kochai Mir Sahib Jan (Kabul, Afghanistan)*. Features of the language and style of Khushkhal-Khan Khattak .....256

**STYLISTIC COMMISSION OF THE INTERNATIONAL COMMITTEE OF SLAVISTS**

*Kasperova L. T. (Moscow, Russia)*. Stylistic Commission activity report, 2022 .....263

Information about the authors .....271

## ОТ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

*Дорогие читатели!*

Восьмой номер нашего Международного научного журнала посвящен юбилею Григория Яковлевича Солганика. Григорий Яковлевич на протяжении почти 20 лет заведовал кафедрой стилистики русского языка факультета журналистики МГУ имени М. В. Ломоносова. Он был активным членом Стилистической комиссии Международного комитета славистов. Мы благодарны ему за высоко научную и в то же время душевную атмосферу, которая все эти годы окружала нас. Григорий Яковлевич создал кафедральную научную школу, изучающую язык публицистики, которая известна как в нашей стране, так и в других славянских странах. В рубрике «Общие проблемы лингвостилистики» вы можете ознакомиться с концепцией профессора Г. Я. Солганика об интерпретационной стилистике, которую он разрабатывал последние годы своей жизни.

Также в данной рубрике мы публикуем статью выдающегося польского стилиста академика Польской академии наук Станислава Гайды о создании биографического словаря, посвященного известным славянским ученым-стилистам XX–XXI веков. Идея создания данного словаря была обсуждена и безусловно поддержана на заседании Стилистической комиссии. Создание словаря вошло в план работы комиссии, поскольку данный научный труд станет важнейшим для понимания становления и развития славянской стилистики.

Авторская концепция градуальности как функционально-семантической категории раскрыта в статье ведущего ученого профессора С. М. Колесниковой. Созданная ею теория градуальности имеет важное значение для стилистики и лингвистики в целом, поскольку позволяет находить тончайшие семантические и стилистические нюансы в значении слов, заложенные автором коммуникации.

В предоставленном вашему вниманию номере мы открываем новую рубрику «История южнославянской стилистики», в которой опубликованы научные очерки о стилистике южнославянских стран за последние 50 лет. Здесь вы можете ознакомиться со статьями ведущих ученых Б. Тошовича, М. Илиевой, Г. Милашина, А. Гюрковой, Л. Тантуровской, Д. Ангеловски, С. Ковилоски, К. Ненада, С. Степанова, М. Поучки, М. Тепавчевич. В следующих номерах мы познакомим вас с историей западнославянской и восточнославянской стилистики.

В рубрике «Стилистика звучащей речи» мы публикуем статьи ведущих ученых И. А. Вещиковой и О. Б. Сиротининой. Данные статьи также объединяет историческая перспектива. Статья О. Б. Сиротининой дает диахроническое описание развития разговорного стиля в концепциях российских ученых-стилистов. И. А. Вещикова формулирует новую и остро актуальную проблему орфоэпического медиастандарта через 60 лет после его первого словарного описания, создавая тем самым концепцию медийного стандарта звучащей речи.

В рубрике «Дискурсивная стилистика» представлена статья известных ученых в области стилистики и риторики Н. Н. Васильковой и Н. Н. Вольской о жанровом аспекте комического в современном медиатексте. Также в данной рубрике вы ознакомитесь с новой и оригинальной лингвостилистической



концепцией интерпретации молчания в разных типах дискурса, которая была разработана в докторской диссертации Т. Р. Копыловой (научный консультант – профессор Т. А. Воронцова).

В рубрике «Лингвостилистические концепции: традиции и современность» представлена статья известного афганского ученого М. Кочая об особенностях языка и стиля Хушхал–Хана Хаттака.

Также вы можете ознакомиться с авторской презентацией книги «Четыре взгляда на троп» выдающегося ученого в области риторики Г. Г. Хазагерова.

Завершает номер традиционный ежегодный отчет о работе Стилистической комиссии МКС, представленный Ученым секретарем комиссии доцентом Л. Т. Касперовой.



**ГРИГОРИЙ ЯКОВЛЕВИЧ СОЛГАНИК**  
(1932 – 2016)

## К 90-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ ПРОФЕССОРА ГРИГОРИЯ ЯКОВЛЕВИЧА СОЛГАНИКА

27 декабря 2022 года исполнилось бы 90 лет выдающемуся лингвисту, доктору филологических наук, профессору, первому главному редактору журнала «Актуальные проблемы стилистики» Григорию Яковлевичу Солганику.

Сфера научных интересов Григория Яковлевича была обширна. Ряд его работ посвящен исследованию синтаксической проблематики: параметризации текста, структуре и семантике прозаической строфы, модальному синтаксису. Результатом изучения лексики публицистического стиля стал созданный профессором «Толковый словарь. Язык газеты, радио, телевидения». Григорий Яковлевич работал в составе Орфографической комиссии Института русского языка имени В. В. Виноградова (РАН). Интересовала ученого и художественная речь как сложная повествовательная структура, организованная ключевой фигурой рассказчика.

Средоточием научных интересов Григория Яковлевича Солганика, несомненно, была стилистика. Сформулированный им в докторской диссертации принцип социальной оценочности и разработанная профессором типология авторов-публицистов позволили определить своеобразие публицистического стиля и публицистической картины мира.

Актуальность идей Григория Яковлевича, касающихся тенденций развития языка и перспектив лингвистики, подтверждают цитаты из его последних работ.

«Положение о произвольности знака требует корректировки. Означающее в конкретном языковом акте не вытекает из означаемого и в этом плане немотивированно. Но в общезыковом плане означающее мотивировано всеми означаемыми языка, обременено значением. И в этом отношении оно мотивировано. Можно полагать, что это особенность именно языковых знаков. Они одновременно произвольны и непроизвольны (мотивированны и немотивированны). Такие противоположные качества обеспечи-

вают прочность и гибкость, изменчивость знаков. Важно, чтобы в дальнейших исследованиях языка учитывались эти особенности знаков» (Г. Я. Солганик. Звучание и значение).

«Лингвистика речи – весьма актуальная и перспективная научная дисциплина. Ее формирование связано с новейшими направлениями современного языкознания – прагмалингвистикой, социолингвистикой, когнитивной лингвистикой и др. Общий исток этих направлений заключается в ориентации прежде всего на изучение речи, в решительном повороте от исследования языка к исследованию речи. Только в речи обнаруживается, осуществляется связь языка с человеком говорящим, с мышлением, обществом, со всеми сферами функционирования языка. Изучение речи значительно расширяет горизонты лингвистики. Лингвистика речи дает ценный материал для общего языкознания в плане познания сущности языка (речи), для функциональной стилистики, риторики, культуры речи и других отраслей языковедения. Дальнейшее изучение лингвистики речи весьма актуально и перспективно» (Г. Я. Солганик. Лингвистика языка и лингвистика речи).

«Эволюция речи – это постоянный, неостановимый процесс создания новых и новых речевых оборотов в связи с развитием социальной практики, мышления, языка. Однако основа речи (по аналогии с основным словарным фондом ее можно назвать основным речевым фондом) остается неизменной или, точнее, меняется очень медленно, обеспечивая преемственность речи для последующих поколений. В реальности речь – это сочетание типизированных речевых оборотов и слов, свободных словосочетаний, сложное взаимодействие языка и речи. Если иметь в виду главное в речи – ее устойчивые обороты, то эволюция речи заключается в том, что одни обороты выходят из употребления, появляются новые. Интенсивность этих процессов обуславливает направления развития речи. Для

современного состояния русской речи можно констатировать усиление творческого начала, особенно по сравнению с речью советского периода» (Г. Я. Солганик. Об эволюции речи).

«Если в XIX в. понятие литературного языка ассоциировалось прежде всего с языком художественной литературы, то в наше время в качестве авторитетного и полноценного представителя литературного языка выступает язык СМИ. Актуальность СМИ определяется во многом глубоким общественным интересом к их содержанию, имеющему отношение ко всем членам социума в целом и к каждому в отдельности» (Г. Я. Солганик. О современной культурно-речевой ситуации).

«Если раньше процессы развития языка определялись соотношением «национальный язык – литературный язык» (при этом последний фактически приравнивался к языку художественной литературы), то в наше время в эти процессы мощно вторгается язык СМИ и развитие языка определяется триадой «национальный язык – язык СМИ – литературный язык». Язык СМИ – это своеобразный мост между национальным и литературным языком. Прежде чем стать достоянием литературного языка, средства национального языка проходят обработку в языке СМИ. В конечном итоге язык СМИ

становится главным фактором развития и национального, и литературного языка» (Г. Я. Солганик. Тенденции развития современного русского литературного языка).

«Можно полагать, что процесс взаимодействия, взаимопроникновения жанров – главная черта развития современных газет. Современный период можно определить как переходный. Формируется новая система жанров, основанная на новых принципах. Результаты же этого процесса принадлежат будущему. Мы можем констатировать лишь тенденции. И главная тенденция – это конвергенция жанров, происходящая под знаком усиления информативности, репортажности» (Г. Я. Солганик. О стиле современных газет).

Восьмой номер нашего журнала открывает доклад Григория Яковлевича Солганика «О предмете стилистики русского языка», с которым он выступил на пленарном заседании Четвертой международной конференции «Стилистика сегодня и завтра» (Москва, факультет журналистики МГУ имени М. В. Ломоносова, 29–30 апреля 2016 г.). В докладе намечен путь развития современной стилистики как фундаментальной науки об интерпретации.

*Редакционная коллегия*

# ОБЩИЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИНГВОСТИЛИСТИКИ

---

- ◆ Предмет стилистики
- ◆ Стилистическое значение
- ◆ Интерпретационная стилистика
- ◆ Историко-биографическая перспектива
- ◆ Стилистическая рефлексия
- ◆ Биограмма
- ◆ Категория градуальности
- ◆ Градационные отношения
- ◆ Градуирующий субъект
- ◆ Градуальный предикат



**Григорий Яковлевич Солганик:**

«Стилистическое значение – это дополнительное к основному (ядерному) значение, меняющее значение слова или его эмоционально-экспрессивную окраску. Стилистическое значение свойственно всем словам и может быть эксплицитным, закрепленным за словом, а может быть и потенциальным, проявляющимся в контексте. Эмоционально-экспрессивная окраска (ср. пометы в толковых словарях), функционально-стилистическая окраска (книжная лексика, разговорная и т. п.) – все это разновидности стилистического значения. Нейтральная лексика также имеет стилистическое значение, но оно потенциально, проявляется в контексте».

«В современной лингвистике действуют факторы дифференциации, специализации. И это естественный путь научного развития. Однако этот путь сопряжен и с потерями. Мы теряем ощущение, понимание, восприятие языка как целостного, единого образования. Думается, стилистика может сыграть роль науки, объединяющей основные лингвистические дисциплины во имя целостного анализа.

**Stanisław Gajda:**

«Refleksja stylistyczna i teoretyczna stylistyka wszelkie zjawiska językowe rozpatruje jako rezultat nieustannego wzajemnego oddziaływania obiektywnej rzeczywistości społecznej i świadomości jednostek. Osobowość człowieka stanowi zarówno czynnik aktywnie działający, jak i wynik społeczno-kulturowego wpływu. Określenie *humanistyczny* kieruje uwagę na tę wzajemną zależność, uwypuklając subiektywną świadomość jednostki (JA) i intersubiektywną świadomość zbiorowości (MY), decydujące o ich widzeniu świata (por. kartezyjańskie rozumienie stosunku podmiotu i przedmiotu: JA/MY-TO)».

«Aspekt (auto)biograficzny obok uwarunkowań ontologicznych, epistemologicznych i aksjologicznych stanowi integralny składnik każdego postępowania badawczego. Wyznacza horyzonty, ramy poznania naukowego. Przez jego pryzmat badacz przygląda się własnej aktywności i buduje fundamenty refleksyjnej praktyki poznawczej. Jego uwzględnienie wzbogaca dyskurs o naukę przez docenienie podmiotowości i refleksywności. Egzystencja człowieka jest kompleksową złożoną całością. Obejmuje losy życiowe, doświadczenia, kulturę, język, osobowość, umiejscowienie w świecie społecznym i przestrzeni poznawczej itp. Wszystkie te czynniki mogą sprzyjać działaniu poznawczemu lub je ograniczać. Tworzą one swoistą sieć, która stanowi ciągle reorganizujący się kontekst pracy naukowej».

**Светлана Михайловна Колесникова:**

«Условия процесса коммуникации, прагматические сферы говорящего и слушающего являются основой систематизации градуальных (и градуированных) высказываний как функционально-семантического поля. Функционально-семантическое поле градуальности опирается на определенную совокупность разноуровневых языковых средств, не составляющую единой однородной системы форм, в результате чего представляет полицентрическую структуру. Полицентризму поля градуальности способствует и многокомпонентная структура градуального значения, а также соотношение субъективного и объективного в градуальном значении. Важную роль играет и связь градуальной (градационной) функции с прагматикой речи».





*Г. Я. Солганик*

(Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова)

## О ПРЕДМЕРЕ СТИЛИСТИКИ РУССКОГО ЯЗЫКА

В статье определяется предмет стилистики как целостной науки, направленной на изучение потенциальных и реальных стилистических значений и их роли в процессе текстопорождения. Перспективы развития стилистики в качестве современной фундаментальной дисциплины связываются с такой ее отраслью, как интерпретационная стилистика.

**Ключевые слова:** стилистика, выразительные средства языка, функциональные стили, стилистическое значение, интерпретационная стилистика.

---

*Grigory Y. Solganik*

(Lomonosov Moscow State University)

## ON THE SUBJECT OF RUSSIAN STYLISTICS

The article defines the subject of stylistics as an integral science, aimed at the study of potential and real stylistic meanings and their role in the process of text formation. The prospects of the development of stylistics as a modern fundamental discipline are associated with such of its branch as interpretive stylistics.

**Key words:** stylistics, expressive means of language, functional styles, stylistic meaning, interpretive stylistics.

Несмотря на бурное развитие в XX и XXI веке, стилистика постоянно ощущала потребность в определении задач, предмета своей науки. Достаточно назвать дискуссию 1954–1955 годов, организованную журналом «Вопросы языкознания». В этой дискуссии обсуждались и были подвергнуты сомнению почти все категории стилистики. По мнению академика В. В. Виноградова, дискуссия поставила больше вопросов, чем дала ответов (Виноградов 1955).

Прошло примерно 50 лет, и в 1992 году в Перми выходит межвузовский сборник научных трудов с характерным названием – «Статус стилистики в современном языкознании». Один из итогов обсуждения сформулировал Ст. Гайда: «В стилистике усиливается хаос» (Гайда 1992: 28). Характеристика, может быть, суровая, но справедливая. При широком тематическом разнообразии конкретных исследований, нередко весьма глубоких и ценных, стилистика не воспринималась как целостная наука с единым предметом и методом.

Такое положение сохраняется и сейчас. В большинстве учебных пособий к предмету стилистики относят стилистику ресурсов и функциональные стили. Можно полагать, что лингвистика и стилистика в ее составе подошла к такому рубежу, когда вполне уместно задуматься над оправданностью, целесообразностью такой структуры стилистики. Некоторые исследователи говорят о кризисе стилистики. Он свидетельствует о том, что стилистика ищет новые пути развития. Это путь любой науки. Стилистика не исключение.

Изучение выразительных средств традиционно для стилистики и связано с авторитетным именем Ш. Балли: «Стилистика изучает эмоциональную экспрессию элементов языковой системы, а также взаимодействие речевых фактов, способствующих формированию системы выразительных средств того или другого языка» (Балли 1961: 17).

Возникает вопрос: а насколько актуально и значимо изучение выразительных средств языка? И можно ли считать их исследование главной задачей стилистики? Ведь выразительных средств, закрепленных за определенными средствами, очень немно-

го и экспрессивность текста далеко не всегда связана с ними, а часто является результатом организации речи, создается всем строем произведения.

Далее. Выделение выразительных средств подразумевает, что другие средства языка не выразительны. Но это не соответствует действительности. Любой элемент языка (союз, частица) может при определенных условиях стать выразительным.

Следует также заметить, что выделяемые в составе стилистики ресурсы единицы лишены внутреннего единства. Ср.: средства словесной образности, синонимия, эмоционально-экспрессивно окрашенная лексика, функционально-стилистически окрашенная лексика, стилистические ресурсы фразеологии, морфологии, синтаксиса и т. д. Если мы рассматриваем какие-либо средства в составе одного разряда, то это должны быть средства, близкие по природе, структуре, окраске. Что касается выразительности, то применительно к группам, составляющим стилистические ресурсы, она разной природы. Следовательно, выделение в качестве одной из центральных задач стилистики изучение выразительных средств (ресурсов) далеко не бесспорно. Оно ориентирует на понимание стилистики как науки об украшении речи.

Еще большие сомнения вызывает объединение стилистики ресурсов и функциональных стилей. У них разная природа, разные задачи, разные методы анализа.

Можно полагать, что роль стилистики гораздо глубже, чем роль науки о выразительных средствах. Она вполне может претендовать на статус фундаментальной науки о языке. И это связано с ее центральной категорией, до сих пор не выделявшейся (среди примерно 20 сочетаний со словом *значение* в «Словаре лингвистических терминов» О. С. Ахмановой термин стилистическое значение отсутствует), но объективно присутствующей слову. Речь идет о термине *стилистика* *значение*.

Любое знаменательное слово обращено к миру вещей (и имеет лексическое значение) и к другим словам, к речи (и имеет синтаксическое значение). Лексика охватывает весь актуальный и виртуальный мир, грамматика распространяет свое влияние на лексику.



Если лексика соотносится с действительностью непосредственно, то грамматика реализуется через лексику, не имея непосредственной связи с миром предметов. В процессе порождения речи лексика и грамматика действуют совместно. Однако для объединения их в речи необходима стилистика.

Синтаксис, например синтаксис словосочетания, обеспечивает соединение любых двух слов. Но только теоретически. В реальной же действительности в процессе соединения участвует и лексика. Далеко не все слова могут заполнить синтаксическую схему словосочетания, например: *наградить – орденом, медалью, грамотой, но не поездкой, походом и т. д.; писать – ручкой, карандашом, чернилами, но не морем, лесом и т. д.* Наряду с синтаксисом следует учитывать и лексическое значение слов. Связь слов имеет не чисто синтаксический, а лексико-синтаксический характер. Речь идет о сочетаемости – способности слов соединяться друг с другом. Эта способность заложена в слове и определяет характер соединения слов. Она накладывается на чисто синтаксическую связь. Эта способность есть не что иное, как стилистическое значение слова.

Значение слова можно представить как пространство, структуру, состоящую из ядра и периферии. Ядро обеспечивает идентификацию слова, периферия же может и не заполняться, но именно в ней содержатся разнообразные оттенки значения.

Стилистическое значение возникает не только как результат взаимодействия синтаксиса и лексики, но и в любой речи – при переходе от слова в словаре к слову в речи, от парадигматики к синтагматике. Поэтому стилистическое значение в известном смысле синтагматическое и для его возникновения нужен контекст. Так, слова *книга, писать, дуб, человек* имеют нулевое стилистическое значение. Однако благодаря контексту они могут приобрести стилистическое значение. Ср.: *человек* и *Человек – это звучит гордо*.

Стилистическое значение – это дополнительное к основному (ядерному) значение, меняющее значение слова или его эмоционально-экспрессивную окраску. Стилистическое значение свойственно всем словам и может быть эксплицитным, закрепленным

за словом, а может быть и потенциальным, проявляющимся в контексте. Эмоционально-экспрессивная окраска (ср. пометы в толковых словарях), функционально-стилистическая окраска (книжная лексика, разговорная и т. п.) – все это разновидности стилистического значения. Нейтральная лексика также имеет стилистическое значение, но оно потенциально, проявляется в контексте.

К стилистическим относятся и модальные значения. Любой дискурс предполагает произволителя речи, который ставит себя в определенное отношение к действительности и к предмету речи. И эта дискурсная линия строится с помощью модальных (стилистических) значений. Создаваемый автором контекст определяет стилистическое значение слов и общую стилистическую окраску текста. В рамках однородных текстов, например текстов функциональных стилей, стилистическое значение приобретает стабильность. Так, вполне можно говорить о преобладающем значении текстов того или иного функционального стиля. Ср., например, тексты официально-делового стиля с преобладающим значением должностования и тексты разговорной речи, выступающие полной противоположностью первым и характеризующиеся эмоциональностью, известной свободой выбора словесных средств. Каждый функциональный стиль вырабатывает стилистические значения в соответствии со своими функциями.

Итак, стилистическое значение свойственно всем словам. В некоторых оно закреплено и эксплицитно, но гораздо чаще оно потенциально и реализуется в контексте. Исследование стилистических значений, потенциальных и реальных, их роли в порождении текста составляет одну из главных задач научного изучения, т. е. стилистики. Основным методом такого изучения – интерпретация.

Интерпретация – термин, широко используемый в современной лингвистике, литературоведении. Так, В. И. Новиков анализирует «критические интерпретации» – что хотел сказать автор (Новиков 2015). Нас же интерпретация интересует как когнитивный процесс, о чем убедительно пишет В. З. Демьянков: «Интерпретация состоит в уста-

новлении и/или поддержании гармонии в мире интерпретатора, что может выражаться в осознании свойств контекста речи и в помещении результатов такого осознания в пространство внутреннего мира интерпретатора» (Демьянков 1996: 31). «Интерпретация – создание значения или попытка реконструировать это создание в соответствии с целями интерпретатора, использующего стратегии интерпретации» (Там же).

В. З. Демьянков анализирует интерпретацию в когнитивном аспекте. Однако эту процедуру можно рассматривать и более широко. Интерпретацию можно анализировать двояко: как научный метод (о чем ниже) и как часть процесса порождения речи. Интерпретация – естественная стихийная реакция на произносимое слово, высказывание. И в этом плане интерпретация – важнейший процесс восприятия речи. Так или иначе мы интерпретируем для себя (пусть нередко и автоматически) любой слышимый звук, слово, высказывание. И в речи этот процесс ответствен за то, что произнесенное (написанное) адресантом будет так же воспринято адресатом. В результате неудачной интерпретации возможно любое искажение мысли, содержания высказывания.

В связи с такой важной ролью интерпретации в речи научное ее изучение должно составить особый раздел или даже отрасль – интерпретационную стилистику (подробнее см.: Солганик 2015). Любое высказывание – это в известном смысле выбор слова, а выбор требует обоснования, объяснения. Поэтому интерпретация (осознанная или неосознанная, имплицитная или эксплицитная) сопровождает любую речь. Именно интерпретация составляет предмет стилистики. Стилистику можно определить как науку о выборе и интерпретации слова. Стилистика призвана заниматься всесторонним анализом речи, т. е. обоснованием, интерпретацией выбора слова под особым (стилистическим) углом зрения. Он означает соответствие выбора слова задачам высказывания. Свообразие такого подхода заключается в совместном, комплексном анализе особенностей слова. Образец такого анализа находим у Л. В. Щербы в «Опытах лингвистического толкования стихотворений». Анализ тонкий,

эстетически точный. Ср. в первой статье, посвященной стихотворению А. С. Пушкина «Воспоминание»: «Слово *полупрозрачная* («Полупрозрачная наляжет ночи тень») имеет в себе три ярких семантических элемента: «повинный», «сквозь» и «смотреть», а потому в высшей степени выразительное, богатое ассоциациями» (Щерба 1923: 129).

Л. В. Щерба подвергает блестящему разбору поэтическое произведение. Но анализ подобного типа необходим по отношению к любому тексту, так как для любого текста актуален выбор слова в соответствии с целью, жанром, замыслом. Иначе говоря, текст должен обладать определенными коммуникативными качествами. И стилистика в этом случае предстает как наука, изучающая коммуникативные качества языка и речи, что делает ее весьма актуальной. Характерно, что автор учебника для журналистов «Медиа-америка. Форма, содержание и влияние массовых коммуникаций» Эдвард Уитмор включает стилистику наряду с журналистикой в состав коммуникативистики (Землянова 2004).

В современной лингвистике действуют факторы дифференциации, специализации. И это естественный путь научного развития. Однако этот путь сопряжен и с потерями. Мы теряем ощущение, понимание, восприятие языка как целостного, единого образования. Думается, стилистика может сыграть роль науки, объединяющей основные лингвистические дисциплины во имя целостного анализа. Анализ в этом случае подразумевает и синтез. Задача такого синтетического анализа – показать, как, какими средствами, способами достигается коммуникативная цель речи.

В процессе функционирования языка его уровни действуют совместно, комплексно. Поэтому и анализ текста должен отразить эту особенность языкового общения. Подобный целостный подход способна осуществить именно стилистика. Она должна ответить на вопрос: как взаимодействуют лексика и грамматика в процессе речеобразования. Предмет стилистики – процесс порождения речи во всех его деталях и нюансах, т. е. стилистика показывает, как язык встраивается, воплощается в речь. Роль сти-

листики при этом, как уже говорилось, объединяющая. Именно стилистика комплексно исследует тексты, разнообразно интерпретируя их.

Итак, слово, обладая разными типами значения (лексическое, грамматическое и др.), имеет и стилистическое значение. Специфика этого значения заключается в его широте. Любая метафора, любой троп может рассматриваться как стилистическое значение. И отсутствие окраски (нейтральность) следует рассматривать как нулевую

окраску, как потенциальное стилистическое значение. Таким образом, любое слово стилистически значимо. Стилистика изучает не только выразительные средства (тропы, фигуры, экспрессивный синтаксис и т. д.), но весь язык в плане участия в речи.

Стилистику должна интересовать проблема выбора слова и его интерпретация. Стилистику можно определить как науку об интерпретации. Это современная фундаментальная наука со своим предметом и методами.

### Литература

1. Балли Ш. Французская стилистика. – М.: Издательство иностранной литературы, 1961. – 394 с.
2. Виноградов В. В. Итоги обсуждения вопросов стилистики // Вопросы языкознания. – 1955. – № 1. – С. 60–87.
3. Гайда Ст. Стилистика и генология // Статус стилистики в современном языкознании. – Пермь: ПГУ, 1992. – С. 26–33.
4. Демьянков В. З. Интерпретация // Кубрякова Е. С., Демьянков В. З. и др. Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: Филологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. – С. 31–33.
5. Землянова Л. М. Коммуникативистика и средства информации. Англо-русский словарь концепций и терминов. – М.: Издательство Московского университета, 2004. – 415 с.
6. Новиков В. И. К феноменологии критической интерпретации (мировой контекст и отечественный опыт) // Вестник Московского университета. Серия 10: Журналистика. – 2015. – № 1. – С. 61–71.
7. Солганик Г. Я. Интерпретационная стилистика // Вестник Московского университета. Серия 10: Журналистика. – 2015. – № 6. – С. 113–120.
8. Статус стилистики в современном языкознании: Межвузовский сб. научных трудов. – Пермь: ПГУ, 1992. – 226 с.
9. Щерба Л. В. Опыты лингвистического толкования стихотворений. «Воспоминание» Пушкина // Русская речь. – 1923. – № 1. – С. 13–56.



23 ноября 2022 года ушел из жизни выдающийся лингвист Станислав Гайда – член президиума Международного комитета славистов, академик Польской академии наук, доктор филологических наук, профессор Опольского университета. Покинул этот мир ученый международного масштаба, оставивший потомкам фундаментальные труды по польской, общеславянской лингвистике, лексикологии, социолингвистике, сти-

листике и теории текста, до конца жизни сохранивший когнитивную гибкость и научную смелость писать о проблемных вопросах науки, о новых направлениях медиалингвистики и медиастилистики. Благодаря инициативе профессора Гайды в Международном комитете славистов была создана наша Стилистическая комиссия. И все эти годы он вдохновлял нас на работу и научное сотрудничество. Выражаем соболезнования родным и близким профессора, его коллегам. С болью в сердце прощаемся мы со Станиславом Гайдой – Ученым, Учителем, Другом, но в наших душах светлая память о нем будет жить всегда...

УДК 81'38

*Stanisław Gajda*  
(Uniwersytet Opolski, Polska)

## REFLEKSJA STYLISTYCZNA W PERSPEKTYWIE HISTORYCZNO-BIOGRAFICZNEJ

Idea stworzenia słownika biograficznego stylistyki sławistycznej wymaga rozważenia wielu kwestii merytorycznych oraz bardziej techniczno-organizacyjnych. Autor zastanawia się nad ujęciami dziejów dyscypliny, przeciwstawiając zasobowi opracowań monograficznych całościową syntezę. Kluczowe znaczenie ma znalezienie wielkich pojęć integrujących. Wychodząc od rozumienia stylu jako humanistycznej struktury tekstu, do takich pojęć można zaliczyć pojęcia: tekst, struktura i podmiot. Pozwala to zintegrować dokonania poznawcze całej tekstowo-stylowej orientacji badawczej rozproszone w wielu dyscyplinach nauk humanistycznych. W projektowanym słowniku powinny się więc znaleźć biografie autorów naukowych związanych z tą orientacją.

**Key words:** dzieje, historia, nauka, dyscyplina naukowa, stylistyka, tekst, styl, podmiot, autor, biografia, słownik, biogram.

---

*Станислав Гайда*  
(Опольский университет, Польша)

## СТИЛИСТИЧЕСКАЯ РЕФЛЕКСИЯ В ИСТОРИКО-БИОГРАФИЧЕСКОЙ ПЕРСПЕКТИВЕ

Идея создания биографического словаря славянской стилистики требует рассмотрения многих содержательных и в большей степени технических и организационных вопросов. Автор размышляет о подходах к истории дисциплины, противопоставляя ресурсы монографических исследований всестороннему синтезу. Поиск интегрирующих концепций имеет решающее значение. Начиная с понимания стиля как гуманистической структуры текста, к ключевым понятиям стилистики относятся: текст, структура и тема. Это позволяет интегрировать познавательные достижения всей текстовой исследовательской направленности, разбросанные по многим гуманитарным дисциплинам. Поэтому разработанный словарь должен содержать биографии научных авторитетов, относящихся к данному направлению.

**Ключевые слова:** история, наука, научная дисциплина, стилистика, текст, стиль, предмет, авторитет, биография, словарь, биограмма.

---

*Stanisław Gajda*  
(Opole University, Poland)

## STYLISTIC REFLECTION IN HISTORICAL AND BIOGRAPHICAL PERSPECTIVE

The idea of creating a Biographical Dictionary of Slavonic Stylistics requires consideration of many substantive and more technical-organizational issues. The author reflects on the shots of the history of the discipline, opposing the resource of monographic studies with a holistic synthesis. It is crucial to find great integrative concepts. Starting from the understanding of style as a humanistic structure of the text, such concepts can include the concepts: text, structure and subject. This makes it possible to integrate cognitive achievements of the entire text-style research orientation scattered in many disciplines of the humanities. The proposed dictionary should therefore include biographies of scientific authorities related to this orientation.

**Key words:** history, science, scientific discipline, stylistics, text, style, subject, authority, biography, dictionary, biogram.



## 1. Uwagi wstępne

Bezpośrednią inspiracją do stworzenia niniejszego tekstu stała się idea przygotowania pod patronatem Komisji Stylistycznej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów słownika biograficznego stylistyki sławistycznej (SBSS). Pojawienie się tej idei można uznać za wyraz ducha naszych czasów. Trwa bowiem i narasta zainteresowanie dziejami nauki i poszczególnych dyscyplin, a w tym także osobowymi podmiotami działalności naukowej. Koncentrację uwagi na stylistyce sławistycznej można uzasadnić jej wysoką pozycją w nauce światowej, do czego w decydującej mierze przyczynił się wkład rosyjskiego prestrukturalizmu (formalizmu) oraz praskiego strukturalizmu (zob. Ulicka 2007). Niejako w ich cieniu oraz pod wpływem tradycji zachodnich rozwijała się stylistyka w innych krajach słowiańskich. Warto jednak dostrzec i docenić również jej osiągnięcia nie tylko adaptacyjne, lecz również oryginalne.

Ten zorientowany biograficznie zwrot do przeszłości może też mieć cele bardziej ogólne. Może przyspieszyć nie tylko monograficzne badania różnych aspektów stylowej i stylistycznej przeszłości, lecz przyczynić się do powstania stylistycznej syntezy historycznej, a także do ugruntowania tożsamości i statusu stylistyki. Badania historyczne odkrywają nie tylko przestrzeń dyskursu faktycznego, lecz ujawniają również szanse dyskursu możliwego.

Tu pragnę dotknąć przede wszystkim kilka wątków merytorycznych związanych ze słownikiem. Nie przesądzam o jego kształcie. Ostateczne decyzje podejmą wykonawcy, tworząc projekt słownika i nadając jego realizacji określone ramy organizacyjno-wykonawcze. Zatrzymam się więc nad historią nauki, a szczególnie dziejami dyscyplin (2.) Poświęcę nieco uwagi refleksji stylistycznej (3.) A następnie przejdę do podejścia biograficznego (4.). Zakończę wnioskami ogólnymi kierowanymi w stronę przyszłych realizatorów SBSS (5.).

## 2. Historia dyscypliny naukowej

2.1. Przypomnę najpierw fundamentalne przeciwstawienie, które w języku polskim wyrażają słowa: *dzieje* i *historia*, a zamazuje dwuznaczność tego drugiego. Otóż wyraz *dzieje* oznacza 'wszystko to, co działo się w przeszłości',

natomiast termin *historia* bywa używany w znaczeniach: 1. 'dzieje' i 2. 'przedstawienie, obraz dziejów, czyli to, co zostało z dziejów wybrane oraz opisane i zinterpretowane'.

Tradycyjnie podstawą zawodu historyka była wiara, iż jego praca poznawcza przynosi prawdziwą wiedzę o przeszłości, tj. przedstawienie dziejów odpowiada wiernie dziejowej rzeczywistości. Apogeum tej wiary przyczyniło się w XIX w. do dominacji w kulturze historyzmu i do rozbratu z retoryką. Jednak już pod koniec tego wieku zaczyna się proces dekonstrukcji roszczeń historii do nauki obiektywnej i bezstronnej (por. Nietzsche 1996 [1874]; przełom antypozytywistyczny, nawiązujący do zwrotu podmiotowego Kartezjusza i I. Kanta). Zarzuca się jej m.in. naiwny realizm i ograniczony indukcyjizm, nacjonalizm oraz koncentrację uwagi na dziejach politycznych i działalności elit, bezwzględne odgraniczanie przedmiotu i podmiotu oraz jego uprzedmiotowianie, nieuwzględnianie świadomości bohaterów dziejów i jej wpływu na rzeczywistość, a także świadomości historyka.

Szczególnie mocno tradycyjny pogląd na naukę, w tym na historię, został zakwestionowany przez zwroty: językowy i kulturowy, które wręcz wybuchły w latach 70. XX w., reprezentowane m.in. przez podejścia tekstualistyczne, narratywistyczne i dyskursologiczne. W XX w. wpływ trendów poststrukturalistycznych na historiografię słabnie (zob. Domańska 2010). Nie oznacza to powrotu do anachronicznego modelu nauki pozytywistycznej, choć wyraźna staje się chęć bezpośredniego połączenia z rzeczywistością (zwrot ontyczny).

Współcześnie wydaje się dominować przeświadczenie, że **historia stanowi rezultat mentalnej reprezentacji przeszłości** i nieuchronnie niesie w sobie piętna oddziaływań różnych ideologii oraz osobowości i świadomości badaczy. Filozofia podpowiada, iż nie jest możliwe rozróżnienie między rzeczywistością a jej reprezentacją. Nie można mówić o przeszłości, która nie jest w jakiś sposób reprezentowana, a każda reprezentacja jest tylko jedną z możliwych i nie wyczerpuje przeszłości całkowicie. Można tylko uzasadniać, że jedne przedstawienia są lepsze od innych, tj. bliższe rzeczywistości dziejowej.

2.2. Jesteśmy przywiązani do poglądu, iż nauka dzieli się na dyscypliny. Jednak nie są one ponadczasowymi bytami – to twory historyczno-kulturowe, które maskują wcześniejszą jedność. Właściwie świadomość dyscyplinowa budzi się w XVIII w., a instytucjonalizacja dyscyplin następuje w II poł. XIX w.

Dzieje nauki i jej dyscyplin traktuje się w znacznej mierze zależnie od typu nauki oraz przyjmowanej filozofii nauki. W naukach ścisłych pod wpływem pozytywistycznej filozofii nauki (zakładającej bezzałożeniowość badań empirycznych i niezależność faktów od teorii, kumulatywizm wiedzy wchłaniającej wszystkie wartościowe osiągnięcia przeszłości itd.) historię długo traktowano jako coś niepoważnego, odwracającego uwagę od rzeczy samych. Niechęć do przeszłości objawiała się ograniczeniem lektury do prac najnowszych. Natomiast nauki społeczne i humanistyczne widzą w swej przeszłości skarbnicę idei, w której współczesny badacz może znaleźć coś cennego. Docenieniu przeszłości towarzyszy godzenie się z faktem trwałej współobecności różnych punktów widzenia.

Celem uprawiania historii nauki oraz korzystania z efektów pracy historyków jest nie tylko bezinteresowna ciekawość i ustalanie faktów. Znajomość przeszłości ma dużą wagę dla samej nauki, stanowiąc istotny czynnik kształtowania jej tożsamości oraz tożsamości dyscyplinowej (utrwała wartości i normy nauki w świadomości kolejnych pokoleń, rekonstruuje zasób idei i metod itd.). Pokazuje aktualną wartość dawnych koncepcji. Przyczynia się do uporządkowania dotychczasowej wiedzy i jej kumulacji. Pomaga ukierunkować własną pracę badawczą i lepiej rozumieć różne punkty widzenia (zob. Szacki 2005).

W ujmowaniu naukowej przeszłości wyróżnia się dwa podejścia: historycystyczne (kontekstualistyczne) i prezentystyczne. Pierwsze charakteryzuje zamknięcie w przeszłości, tj. rozpatrywanie przedmiotu badań historycznych w kontekstach epoki. Dla drugiego przeszłość liczy się o tyle, o ile wpływa na teraźniejszość. Oba podejścia nie wykluczają się wzajemnie. W swoim stosunku do dziejów w zasadzie wszyscy w jakiejś mierze jesteśmy prezentystami. Przedstawienie życia i twórczości wybitnego uczonego z przeszłości wymaga więc

decyzji, czy ograniczamy się do rekonstrukcji na tle jego czasu, czy śledzimy również „życie po życiu” aż do teraźniejszości.

**2.3.** Nauka nie jest zatem wolna od tradycji. Zwłaszcza nauki humanistyczne żyją nią i z niej. Nawiązanie do oddalonych w czasie idei i ich aktualizacja nie jest samą w sobie anachronizmem, nie oznacza braku innowacji. Nowatorstwo polega czasami na odniesieniu do innej tradycji niż aktualnie dominująca, a także na rozwojowej konwergencji różnych, nawet przeciwstawnych orientacji. Nauki humanistyczne wydobywają często na pierwszy plan nowe aspekty znanych zjawisk. Innowacje mogą też wynikać nie tyle z wewnętrznej dynamiki rozwoju nauki, ile ze zmian rzeczywistości, a nowe doświadczenia poznawcze mogą skłaniać do nowych ujęć.

Można również mówić o innowacyjności względnej, np. gdy przedmiotem badań historycznych stają się dzieje nauki w konkretnym kraju, a dopiero z szerszej perspektywy widać, że pozostają one pod wpływem z zewnątrz. Dla humanistyki charakterystyczny jest ponadto swoisty partykularyzm, który przejawia się m.in. wówczas, gdy zajmuje się ona problemami określonej zbiorowości nie w kontekście uniwersalnym, lecz w bardziej lokalnych kontekstach historyczno-kulturowych.

Na dorobek historii dyscypliny może składać się mniej lub bardziej obszerny i różnorodny zasób opracowań monograficznych dotyczących ludzi (osób i wspólnot), wydarzeń, procesów, idei, instytucji itd. Szczególnie pożądana byłaby historyczna całościowa synteza. Jednak kłopot z takim syntetyczno-integrującym ujęciem przeszłości dyscypliny wynika nie tylko z ogromu prac przygotowawczych do wykonania oraz z trudności teoretyczno-metodologicznych, lecz również z oporu samej badanej dyscyplinowej rzeczywistości naukowej. Wiele dyscyplin nigdy nie stanowiło organicznej całości i jest wątpliwe, czy mogą się nią stać. Cechuje je otwartość i wielokierunkowość rozwoju. Odmienne bywają też drogi rozwojowe dyscypliny w poszczególnych kręgach kulturowych oraz krajach.

Kluczowa pozostaje kwestia znalezienia pojęć, które spełniłyby rolę **idei integrujących**, wiążących i centralnych w dyscyplinowej sieci pojęciowej. Trzeba przy tym pamiętać, iż żadna wielka idea naukowa nie daje się zamknąć w

ciasnych ramach paradygmatu, a jej potencjał znaczeniowy może sięgać daleko wszcz oraz w głąb. Niejako naturalnie narzucającymi w pierwszej kolejności kandydatami do takiej roli są pojęcia **stylu i stylistyki**.

### 3. Stylistyka a refleksja stylistyczna

**3.1.** Mogłoby się wydawać, że najprościej będzie odwołać się do aktywności badawczej prowadzonej pod nazwą *stylistyka*. Jednak takie stanowisko jest nie do przyjęcia. Ten dyscyplinowy szyld pojawił się późno, bo dopiero około połowy XIX w. Natomiast pojęcie i termin *styl* oraz refleksja nad stylem zrodziły się w czasach antycznych. Stylem zajmowano się zresztą nie tylko przed wejściem w obieg naukowy terminu *stylistyka*, czyniono tak i po jego usankcjonowaniu, nie posługując się dyscyplinową etykietą, a często również obywając się bez terminu *styl*. Uprawiano „stylistykę bez *stylistyki* i bez *stylu*”. A zatem dość formalne kryterium dyscypliny i jej nazwy nie wystarcza, by ogarnąć, na czym polega problem stylu i stylistyczności. Trzeba uciec się do kryteriów bardziej merytorycznych i pogłębionych rozważań, licząc się z różnorodnością stylistycznej tradycji.

W tych rozważaniach trzeba wyjść poza ramy wąsko widzianej dyscyplinowości. Naukę od jej początków w starożytności oraz w czasach nowożytnych cechowały: autokrytycyzm i podnoszenie wątpliwości (por. m.in. postać Sokratesa). Stąd jedną z norm ideału nauki nowożytnej stał się zorganizowany sceptycyzm. Zwłaszcza w **naukach humanistycznych (auto)refleksyjność** stała się właściwością wyróżniającą, która implikuje obecność poziomu meta i wymiaru (auto)krytycznego, a w konsekwencji także otwartości i transdyscyplinarności oraz innowacyjności i braku stagnacji. Po antypozytywistycznych przełomach i po zwrotach językowym i kulturowym oraz po opadnięciu ich dekonstrukcyjnego impetu nastąpił w humanistyce czas pewnego uspokojenia, ale i chaosu, wymieszania.

Trudno znaleźć uogólniające nazwy dla tego, co się w naukach humanistycznych dzieje. Spotykają się i łączą przeciwstawiane wcześniej wyjaśnianie i rozumienie oraz nomotetyzm i idiografizm. Nieufność do „wielkich narracji” sprzyja pojawieniu się średnich nurtów i różnych



studiów, co pociąga za sobą fragmentację przestrzeni badawczej. Zarazem podnoszony wcześniej brak korespondencji paradygmatów ustępuje przed zasadą mediacji znaczeń. Miejsce jak najbardziej spójnej wiedzy zaczyna zajmować zrehabilitowany eklektyzm, ceni się rozszczelnienie metod oraz metodologiczne sploty. Światopogląd historycystyczny, który ostro oddzielał przeszłość od zredukowanej do krótkiego momentu terażniejszości, zastępuje przekonanie ogłaszające nową, szeroką terażniejszość. Jest ona mocno zanurzona w czasie minionym, otwiera się na przeszłość.

3.2. Dla refleksji stylistycznej istotne jest to, że humanistyka zajmuje się przede wszystkim **tekstem**. Zmieniają się teksty i metody ich interpretacji, lecz wciąż pozostają one obiektem jej zainteresowania. Określenia stylu od starożytności po dziś odnoszą go prymarnie do tekstu. Refleksja nad stylem lokuje się więc w centrum humanistyki. Kształtująca się w XIX w. *stylistyka* – zwłaszcza na gruncie lingwistycznym – jawi się więc jako bardzo zawężona i uboga krewna otwartej i nieograniczonej **refleksji stylistycznej**, która od swoich antycznych początków rozwijała się wielokierunkowo pod różnymi mniej lub bardziej stabilnymi i długowiecznymi sztyldami, por. retoryka i poetyka oraz filologia, genologia, wersologia, teoria tekstu, teolingwistyka, mediolingwistyka itd. (zob. m.in. Hoffmannová 1997). Czy *stylistyka* jest zdolna zintegrować dokonania poznawcze całej tekstowo-stylowej orientacji badawczej w humanistyce rozproszonej w wielu dyscyplinach?

Punktem wyjścia dla refleksji stylistycznej i stylistyki teoretycznej powinno stać się przyjęcie pewnych założeń filozoficznych (ontologiczno-epistemologicznych). Przyjmując zatem najpierw współistnienie wzajemnie na siebie oddziałujących trzech bytów: realnej rzeczywistości, umysłu i języka (por. trójkąt semiotyczny). A następnie za filozoficzną ontologią wyróżniam **cztery sposoby istnienia rzeczywistości**. W przypadku rzeczywistości językowej są to: 1. obiektywna rzeczywistość realna, tj. konkretne zachowania komunikacyjne i ich wytwory w postaci konkretnych tekstów; 2. abstrakcyjny system; 3. subiektywna jednostkowa świadomość językowa i 4. intersubiektywna zbiorowa świadomość

językowa. Odpowiednio tekst i styl przejawiają się w czterech postaciach: 1. konkretny tekst i jego styl, 2. systemowy tekst(em) i styl, 3. tekst i styl w świadomości jednostki i 4. tekst i styl w świadomości zbiorowej.

Tekst i styl jako zjawisko (wydarzenie) rzeczywistości i obiekt poznania trzeba odróżnić od pojęć tekst i styl jako narzędzi poznawczych. Styl bywa traktowany jako pojęcie deskryptywne albo jako pojęcie teoretyczne, stanowiące jądro koncepcji (teorii) stylistycznych. To pojęcie teoretyczne starają się ująć skrótowo sentencjonalne definicje typu: *styl to sposób wypowiedzi* czy *styl to człowiek*. Sam posłużyłem się określeniem: *styl to humanistyczna struktura tekstu* (zob. szerzej Gajda 1982 i 1983 oraz 2018 i w druku).

Nie sposób tu zrekonstruować pełnej ewolucji poznawania tekstu i stylu. Wkład najpierw nauki antycznej i później wielu nowych dyscyplin w ujawnianiu ich złożoności i wielowymiarowości jest oczywisty. Ta praca poznawcza była w dużym stopniu dialogiem z poprzednikami, dowodząc, iż warunkiem rozwoju jest nieustanna reinterpretacja i aktualizacja, nie wykluczające jednak innowacji. Każda koncepcja w swoim trwaniu pod wpływem kolejnych interpretacji oraz innych, w tym nowych kontekstów teoretycznych ulega transformacjom. Zarazem każdy paradygmat, zwalniając badaczy z rozważania założeń i ograniczając refleksję, umożliwia koncentrację wysiłku na realizacji konkretnych zadań badawczych. Sprzyja to uprawianiu nauki o tekście i o stylu w oddzielnych przegrodach dyscyplinowych, szkół i kierunków, środowiskowych i narodowych, a postępy integracji rodzą nowe zróżnicowania i podziały.

3.3. Ujmowanie stylu jako humanistycznej struktury tekstu wymaga koncentracji uwagi na tekście i jego strukturze oraz na uczestnikach procesów komunikacji, którzy uwikłani w różnorodne konteksty wytwarzają wypowiedzi.

**Struktura** to pojęcie złożone i niezbyt przejrzyste, lecz trudno się bez niego obejść. Na XX w. przypadła jego głośna kariera (por. paradygmat strukturalistyczny). Kryją się w nim m.in. takie sensy jak: ‘całość wewnętrznie zróżnicowana, złożona z wielu powiązanych ze sobą różnych elementów’; ‘pewna trwałość i powtarzalność, regularność’; dynamizm,

ruch, zmienność'; 'otwartość'; 'zależność od kontekstów' (zob. m.in. Koselleck 2012: 3). Rozwój samej rzeczywistości językowej oraz teorii (lingwistyki) tekstu w ostatnim półwieczu mocno wpłynął na nasze postrzeganie tekstu, na wyróżnienie jego elementów i na ich złożoną wzajemną współpracę oraz na typologię tekstów i stylów.

Refleksja stylistyczna i teoretyczna stylistyka wszelkie zjawiska językowe rozpatruje jako rezultat nieustannego wzajemnego oddziaływania obiektywnej rzeczywistości społecznej i świadomości jednostek. Osobowość człowieka stanowi zarówno czynnik aktywnie działający, jak i wynik społeczno-kulturowego wpływu. Określenie *humanistyczny* kieruje uwagę na tę wzajemną zależność, uwypuklając subiektywną świadomość jednostki (JA) i intersubiektywną świadomość zbiorowości (MY), decydujące o ich widzeniu świata (por. kartezańskie rozumienie stosunku podmiotu i przedmiotu: JA/MY-TO). Na sens tego określenia istotny wpływ miała konwergencja pewnych nurtów filozoficznych (m.in. fenomenologii, hermeneutyki, filozofii dialogu, teorii krytycznej, filozofii języka), które łączy sprzeciw wobec obiektywizmu, nakazującego eliminację z nauki podmiotowości badacza i uczestników badanych zjawisk (procesów) społecznych (por. szczególna relacja JA-TY, jako relacja dwu podmiotów), oraz postulat rozumienia (interpretacji).

W pojęciu jednostki i zbiorowości kryje się więc pojęcie podmiotu, które zawiera w sobie refleksywną samowiedzę towarzyszącą relacjom społecznym, czyli wzajemnym oddziaływaniami. Na tę samowiedzę składa się poczucie siebie (formowane przez autorefleksję i autokrytykę, wykształcone w dialogu z sobą i z innymi) oraz racjonalne sterowanie. Podważa się tu strukturalistyczny pogląd, iż ewolucją społeczną sterują przede wszystkim abstrakcyjne kody. Jednostki są często wewnętrznie podzielone, sfragmentaryzowane i nieprzejrzyste dla siebie i dla innych. Mogą być w znacznej mierze bezwładne. Ich podmiotowość określa się przez potencjał niezależności, autonomii. Ma ona dwie twarze: obronną, która przeciwstawia się logikom systemów, norm społecznych, władz itd., oraz konstruktywną, sprowadzającą się do bycia aktorem, co łączy się z przejściem od

zdolności do działania do działania samego, czyli aktywnego kreowania swego uczestnictwa w życiu (zob. Wieviorka 2011).

#### 4. Autorytety naukowe i biografie uczonych

4.1. Zainteresowanie losami i dokonaniem wyróżniających się w dziejach jednostek jest chyba odwieczne, por. opisy żywotów wodzów, polityków, artystów, świętych, mędrców i uczonych oraz ich odbiorczą popularność. Diogenes Laertios już w III w.n.e., korzystając z bogatej greckiej tradycji biograficznej, stworzył *Żywoty i poglądy słynnych filozofów*. Przedstawił w swoim dziele sylwetki około stu postaci z okresu VII w. p.n.e. – II w. n.e. (zob. Laertios 1968).

W nauce nowożytnej przez długi czas panowała norma „milczenia” w kwestii podmiotu poznającego. Za Kartezjuszem zakładano jego racjonalność i samoprzejrzystość, tj. przyjmowano istnienie scentralizowanej tożsamości, spójnej i uchwytniej dla samego podmiotu. Przeciwstawiano narrację publiczną (naukową) narracji prywatnej, obejmującej przedsady. Tym samym eliminowano kontekst odkrycia, uznając, iż *homo academicus* ma ograniczać się do rzeczy skończonych (kontekstu uzasadnienia).

Zmiany w traktowaniu wymiaru osobowego nauki pojawiły się w II połowie XIX w., a za prekursora jego podjęcia można uznać W. Diltheya (1833-1911). W XX w. krystalizują się tzw. badania biograficzne, czyli naukowa analiza opowieści o życiu ludzkim (biografii i autobiografii). U podstaw tych badań leży przekonanie, że wszystkie procesy makrostrukturalne są zakorzenione na poziomie życia jednostek (poziom mikro), które tworzą małe, średnie i duże zbiorowości. Życie tych jednostek kryje informacje o czasach i społecznościach, w których egzystują. Pionierską rolę w tych badaniach odegrała szkoła chicagowska, która stała się głośna za sprawą dzieła W. Thompsona i F. Znanieckiego *The Polish peasant in Europe and in America. Monograph of an immigrant group* (1918-1920) (zob. polskie tłumaczenie 1976).

Od lat 70. XX w. zainteresowanie wymiarem osobowym (zwłaszcza w paradygmacie krytycznym i postmodernistycznym) wyraźnie

rośnie. Tworzy się i bada (auto)biografie, by poznać zarówno człowieka (jego osobowość, system wartości, decyzje, dokonania), jak i spojrzeć na szerszy świat społeczny zapisany w jego losie. Biografie traktuje się jako jedno z najbardziej inspirujących źródeł wiedzy o ludzkim świecie, a ich badania zapełniają lukę między poziomami mikro-, mezo- i makrostrukturalnym.

Aspekt (auto)biograficzny obok uwarunkowań ontologicznych, epistemologicznych i aksjologicznych stanowi integralny składnik każdego postępowania badawczego. Wyznacza horyzonty, ramy poznania naukowego. Przez jego pryzmat badacz przygląda się własnej aktywności i buduje fundamenty refleksyjnej praktyki poznawczej. Jego uwzględnienie wzbogaca dyskurs o nauce przez docenienie podmiotowości i refleksywności. Egzystencja człowieka jest kompleksową złożoną całością. Obejmuje losy życiowe, doświadczenia, kulturę, język, osobowość, umiejscowienie w świecie społecznym i przestrzeni poznawczej itp. Wszystkie te czynniki mogą sprzyjać działaniu poznawczemu lub je ograniczać. Tworzą one swoistą sieć, która stanowi ciągle reorganizujący się kontekst pracy naukowej.

**4.2. Badania biograficzne w opozycji do tradycji, w której zwracano uwagę przede wszystkim na jednostki wybitne, interesowały się także postaciami szeregowymi. Można w tym widzieć przejaw tendencji do zwalczania i zmiany tradycji w imię nowoczesności. Wydaje się jednak, iż swoistą uniwersalię kulturową stanowi to, iż we wszelkich ludzkich społecznościach przejawia się strukturalny podział, w którym konstytutywnym składnikiem są elity, występujące w różnych postaciach zależnie od kontekstu historycznego i społeczno-kulturowego. Ów podział stanowi efekt gry komplementarnych i dialektycznie związanych zasad elitarności i demokratyzmu. Występuje on także w świecie naukowym, w różnych co do zasięgu społecznościach naukowych (światowej, międzynarodowej, krajowej, dyscyplinowej itd.). Słowniki biograficzne, w których biografie przyjmują kształt mniej lub bardziej rozbudowanych biogramów (biografii zredukowanych), ograniczają się przeważnie do członków elit, tj. do **autorytetów naukowych**.**

Jeśli zgodnie z wielowiekową tradycją uznać, iż podstawową rolą społeczną uczonego jest rola twórcy wiedzy naukowej i kształtowanie adeptów nauki (zob. Znaniecki 1984), to prawdziwa kariera naukowa polega na osiągnięciu przez uczonego pozycji autorytetu naukowego. Co prawda w nauce – zwłaszcza w momentach kryzysów i nasilenia krytycyzmu – autorytety zwalczą się w imię wolności i niezależności. Jednak zarazem poszukuje się punktów oparcia, a jeden z nich stanowi autorytet. W nim widzi się ośrodek miarodajności oraz zarazem ciągłości i nieciągłości, trwałości i zmiany, jedności i dezintegracji, a także dążenia do doskonałości. Figura autorytetu zatem to żywa tradycja, w której dziedziczenie łączy się z reformowaniem i rewolucją, a także ze zmianą autorytetów. (Zob. Goćkowski 1984).

Kto i na jakiej podstawie kreuje autorytety? Autorytety naukowe kreują przede wszystkim ludzie nauki, a zwłaszcza dwa kręgi: a) adepci, uczniowie, koledzy, którzy uznają uczonego za doskonalszego od ogółu zwykłych pracowników oraz b) członkowie elity, przyjmując go do swego grona. Decydujące o elekcji są rzeczywiste zasługi w oczach współczesnych uczonego. Nie można jednak wykluczyć niedostrzeżenia i niedoceny osiągnięć, które staną się widoczne dopiero dla potomnych. Zdarza się też, że status autorytetu naukowego uzyskuje uczonego niegodny tego miana (por. szarlatani naukowcy, samoreklamujący się celebryci itp.). Autorytet jest więc rezultatem zasług, ale też uznania. Podlega również rewizji (por. autorytety fałszywe, sezonowe itp.).

Aby zostać autorytetem, uczonego powinien posiadać kwalifikacje intelektualne (ich fundament stanowi mądrość), techniczne i moralne. Struktura autorytetu wymaga trwałych i znaczących związków między tymi walorami oraz właściwych proporcji tych składników i związków (trzeba by tu dodać powiązanie tradycji i oryginalności). Centralne miejsce w tej strukturze zajmuje znaczący wkład w proces tworzenia wiedzy teoretycznej lub dyrektyw metodologicznych. A zatem autorytetami zostają uczeni, którzy (zob. Goćkowski 1984: 74–75):

- posiadają poważne osiągnięcia w tworzeniu wiedzy naukowej (budowaniu teorii lub doskonaleniu metody),

a zwłaszcza wytyczają nowe drogi („teoretycy”);

- odznaczają się mistrzostwem w prowadzeniu badań i rozwiązywaniu konkretnych problemów („empirycy”);
- są mistrzami w edukacji (fachowej i moralnej) kadr naukowych („nauczyciele”);
- mają duże zasługi w organizowaniu działalności naukowej („organizatorzy”).

Liczą się więc zalety umysłu i charakteru, które czynią autorytet podmiotem miarodajności, wzorem kompetencji i przewodnikiem, czyli ośrodkiem wpływu na innych i na rozwój nauki.

Ze względu na racje uzasadniające uznanie autorytetu i jego oddziaływanie wyróżnia się trzy typy autorytetu: 1. luminarzy-koryfeuszy, którzy wytyczają nowe drogi; 2. mistrzów-nauczycieli, dbających o wiedzę i umiejętności adeptów oraz o stronę moralną profesji; 3. liderów-organizatorów życia naukowego. Te typy mogą się łączyć w jednej osobie. W perspektywie historycznej autorytety mogą stawać się

klasykami, gdy ich oddziaływanie przekracza granice epok, sięgając po współczesne czasy. Czasami ich żywotność bywa dość krótkotrwała, kreowana na fali koniunktury. Autorytety mogą też różnić się stopniem natężenia uznania (dogmatyzacja vs ich uznanie, nie będące nakazem *opinio communis* społeczności) i zasięgiem (uniwersalny vs wąskospecjalistyczny).

### 5. Słownikowy biogram w SBSS

Przed realizatorami idei SBSS stoi wiele różnego rodzaju problemów o naturze merytorycznej i techniczno-organizacyjnej. Większość z nich nie ma łatwego i prostego rozwiązania. Wobec nieokreśloności granic stylistyki podstawowa i wyjściowa wydaje się kwestia wyłonienia postaci, których biogramy znajdują się w słowniku. Można zgodzić się, że powinny to być **stylistyczne autorytety**, czyli przede wszystkim badacze miarodajni w sprawach naukowych (zob. 4.). Mogą oni różnić się stopniem miarodajności, tj. siłą wpływu na myślenie i działanie naukowe badaczy

uznających autorytet, jej zasięgiem (geograficznym i dyscyplinowym) i trwałością czasową (mierzoną np. liczbą pokoleń) oraz zakresem treściowym (sprawami, w których badacz jest miarodajny).

Bardziej kłopotliwe może okazać się pytanie: kto jest stylistykiem? Wyżej (zob. 3.) opowiedziałem się za szerokim, transdyscyplinarnym rozumieniem nauki o stylu, stylu ujmowanym jako humanistyczna struktura tekstu. Za stylistyka uważam więc badacza, który przyjmuje perspektywę tekstowo-stylową, tj. interesują go m.in. środki teksto- i stylotwórcze (językowe i niejęzykowe), kategorie tekstowo-stylowe strukturyzujące tekst, typologia tekstów (np. gatunki) i stylów (np. styl funkcjonalny). Wszystkie te zjawiska rzeczywistości językowej są zanurzone w różnorodnych kontekstach obiektywnych i subiektywnych. Do społeczności stylistycznej należą zatem badacze z bardzo różnych dyscyplin.

Różne mogą być ujęcia innych kwestii merytorycznych, np. relacji historyzm – prezydentyzm czy kontekst antropologiczny – kontekst naukowy życia postaci. Słownik biograficzny może przyczynić się do „odkłamania” postaci, odsłaniając całą pełnię i złożoność jej dorobku intelektualnego (sprowadzanego wcześniej często do hasłowych sloganów i upraszczających stereotypów) oraz wskazując na miejsca, które mogą stanowić źródło inspiracji. Uczono nas, że życie pozanaukowe nie powinno ingerować w sferę pracy badawczej. Jednak historycy często odkrywają związki między życiem a działalnością naukową. Sposób podjęcia tych kwestii jest w znacznej mierze zdeterminowany właściwościami gatunkowymi biogramu.

Biogram jest mocno skrócony i zredukowany w stosunku do (auto)biografii uczonych gatunku, który cieszy się dziś dużą popularnością (por. Domosławski 2021, Walicki 2020). Doceniając czynnik podmiotowy, trzeba też brać pod uwagę, kto jest autorem biogramu. Z autorstwem łączy się określony stosunek do prezentowanej postaci (zob. Głowiński 2021). Być może wpłynęło to na przyjęcie w wielu słownikach biograficznych zasady, iż przedstawia się w nich postaci, które zmarły przed sporządzeniem biogramów. Dla historyka niebezpieczne jest zajmowanie się ludźmi żyjącymi: perspektywa historyczna wymaga dystansu.



## Литература

1. Domańska E. (red.). Teoria wiedzy o przeszłości na tle współczesnej humanistyki. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2010. – 694 s.
2. Domosławski A. Wygnaniec. 21 scen z życia Zygmunta Baumana. – Warszawa: Wielka Litera, 2021. – 936 s.
3. Gajda S. Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym. – Warszawa–Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982. – 187 s.
4. Gajda, S. Styl jako humanistyczna struktura tekstu // Z polskich studiów slawistycznych. Seria VI. – 1983. – T. 2. – S. 235–243.
5. Gajda S. Na tropach stylu // Poradnik Językowy. – 2018. – № 4. – S. 7–20.
6. Gajda S., w druku. Oblicza stylu i stylistyki // Jakovedný časopis (Bratislava).
7. Głowiński M. Tęgie głowy. 58 sylwetek humanistów. – Warszawa: Wielka Litera, 2021. – 528 s.
8. Goćkowski J. Autorytety świata uczonych. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1984. – 291 s.
9. Hoffmannová J. Stylistyka a ... Současná situace stylistiky. – Praha: Trizonia, 1997. – 200 s.
10. Koselleck R. Warstwy czasu. – Warszawa: Oficyna Naukowa, 2012. – 382 s.
11. Laertios D. Żywoty i poglądy słynnych filozofów. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968. – 707 s.
12. Nietzsche F. Pożyteczność i szkodliwość historii dla życia // Nietzsche F. Niewczesne rozważania. – Kraków: Znak, 1996. – 345 s.
13. Szacki J. Historia myśli socjologicznej. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005. – 1075 s.
14. Thomas W., Znaniński F. Chłop polski w Europie i Ameryce. – Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1976. – 385 s.
15. Ulicka D. Literaturoznawcze dyskursy możliwe, Studia z dziejów nowoczesnej teorii literatury w Europie Środkowo-Wschodniej. – Kraków: Universitas, 2007. – 482 s.
16. Walicki A. Idee i ludzie. Próba autobiografii. – Warszawa: Aspra, 2020. – 486 s.
17. Wiewiorka M. Krytyka podmiotu // Wiewiorka M. Dziewięć wykładów z socjologii. – Kraków: Nomos, 2011. – S. 11–29.
18. Znaniński F. Społeczne role uczonych. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1984. – 617 s.

## КАТЕГОРИЯ ГРАДУАЛЬНОСТИ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ: СИСТЕМНОЕ ОПИСАНИЕ

Универсальная функционально-семантическая категория градуальности определяется взаимодействием языковой системы и мыслительно-речевой деятельности. Полицентрическое функционально-семантическое поле градуальности представляет собой совокупность разноуровневых языковых средств, а также соотношение субъективного и объективного в градуальном значении. Понятие *градуальность, градация, градационные отношения, градуирование* выражают связанные, но различные явления, принадлежащие к отдельным аспектам языка.

Лингвистическое градуирование – это выражение мерительного отношения говорящего к предмету речи лексико-фразеологическими, словообразовательными, морфологическими и синтаксическими средствами. Языковое содержание функционально-семантической категории градуальности представляет собой градуальный признак, специфика которого – приписывать предмету речи признак мерительного отношения к нему субъекта, образуя градуальную модальную рамку. Семантика градуальности связана с актуализацией градуального смысла в высказывании. Актуализации подвергаются как ядерные, так и периферийные значения, так как степень их выражения зависит главным образом от цели высказывания. Градуальный предикат находит свое место в семантической модели «**градулирующий субъект – градуальный предикат – градулируемый объект**».

**Ключевые слова:** категория градуальности, функционально-семантическое, ядро и периферия, разноуровневые средства, градационные отношения, градуирование, модальная рамка, субъект и объект, градуальный предикат.

---

*Svetlana M. Kolesnikova*

(Moscow State Pedagogical University)

## CATEGORY OF GRADUALITY IN THE RUSSIAN LANGUAGE: SYSTEM DESCRIPTION

The universal functional-semantic category of graduality is determined by the interaction of the language system and mental-speech activity. The polycentric functional-semantic field of graduality is a combination of multi-level linguistic means, as well as the ratio of subjective and objective in a gradual sense. The concept of graduality, gradation, gradation relations, grading express related but different phenomena belonging to separate aspects of the language.

Linguistic gradation is an expression of the speaker's measuring attitude to the subject of speech by lexico-phraseological, word-formation, morphological and syntactic means. The linguistic content of the functional-semantic category of graduality is a gradual feature, the specificity of which is to attribute to the subject of speech a sign of the subject's measuring attitude towards it, forming a gradual modal frame. The semantics of graduality is connected with the actualization of the gradual meaning in the statement. Both core and peripheral meanings are subject to actualization, since the degree of their expression depends mainly on the purpose of the statement. The graded predicate finds its place in the semantic model "grading subject – gradation predicate – graded object".

**Key words:** category of graduality, functional-semantic, core and periphery, multi-level means, gradation relations, grading, modal frame, subject and object, gradation predicate.

Учения о «степенях качества» с исторической точки зрения (от Аристотеля и до наших дней) являли собой важную перспективу в изучении градуальности (ср.: ЛЭС, БЭС). С XV века в русском языке встречаются всевозможные формы с градуированным значением. Начиная с Аристотеля и по настоящее время, такие слова были объектом изучения многих авторитетных ученых. М. В. Ломоносов в «Российской грамматике» рассматривал степени сравнения категории субъективной оценки (Ломоносов 1952: 254). Русские грамматисты XIX века данные аспекты сблизили. Ученые того времени устанавливали две категории степеней качества – неотносительные (*староватый, старенький, старехонек*) и относительные (*старейший из..., один другого старше*) (см. Виноградов 1947: 197). Не называя представленные явления используемым современными учеными термином *градуальность*, лингвисты описали ряд языковых явлений, соответствующих сути градуальности (ср. работы прошлого и настоящего: Н. И. Греч, А. Х. Востоков, Г. П. Павский, Ф. И. Буслаев, А. А. Потебня, А. М. Пешковский, А. С. Никулин, А. А. Шахматов, В. В. Виноградов, Л. А. Новиков, Н. Д. Арутюнова, Ю. Д. Апресян, Е. И. Вольф, И. И. Туранский, И. И. Убин, Ю. Л. Воротников, Б. Ю. Норман; Э. Сепир, Е. Кржижкова, Д. Болинджер, Г. Секей, Д. Репаша, Шестрем).

Статус функционально-семантической категории позволит интерпретировать градуальное значение взаимодействием языковой системы и мыслительно-речевой деятельности. Категориальность градуальности определяется градуальной функцией языка, которая организует словарь языка и его разноуровневые средства (Колесникова 1998: 2018).

Функциональная природа градуального значения в русском языке, его динамика, соотношение языковой картины мира и семантического поля с семантической доминантой – *мерой* – определяют в процессе исследования градуальной семантики ряд зависимостей: «понятие – семантическая категория – функция – форма языкового знака», при этом каждый элемент зависимостей прагматизирован, т. е. определяется отношение между знако-

выми системами и теми, кто ими пользуется. Градуальный стереотип опирается на соотношение субъективного и объективного, в которых учитывается некоторая «умеренность», нормативное представление градуирующего субъекта с его описательными (дескриптивными) признаками и их количественно-качественными характеристиками. Для выражения мерительного отношения градуирующего субъекта (S) к градуируемому объекту (O) необходимы различные языковые средства, грамматика которых зависит от выражаемых ими семантических гранд-признаков ((самой) высокой или (самой) низкой степени признака), а также от коммуникативно-прагматических особенностей градуированного высказывания и их способности выполнять господствующую функцию.

Условия процесса коммуникации, прагматические сферы говорящего и слушающего являются основой систематизации градуальных (и градуированных) высказываний как функционально-семантического поля. Функционально-семантическое поле градуальности опирается на определенную совокупность разноуровневых языковых средств, не составляющую единой однородной системы форм, в результате чего представляет полицентрическую структуру. Полицентризму поля градуальности способствует и многокомпонентная структура градуального значения, а также соотношение субъективного и объективного в градуальном значении. Важную роль играет и связь градуальной (градационной) функции с прагматикой речи.

Специфическая организация периферии функционально-семантического поля градуальности в русском языке отражает следующие закономерности: 1) вовлечение в сферу выражения градуального смысла некачественных, неизмеряемых слов (союзы, частицы и т. д.); 2) роль контекста в передаче характера градуирования (высокой / низкой степени) высказывания; 3) наличие переходных явлений между полем градуальности и полями с семантической доминантой количества, отрицания, оценки и др. Основания и механизм функционирования отмеченных закономерностей определяются только в контексте речевой деятельности.



Данное понимание категории градуальности определяет важнейшие направления исследования. Трактовка градуальности как функционально-семантической категории содержит связь с реальной действительностью, мышлением, указывает на конкретные языковые средства, формальные показатели грамматических категорий, составляющих и формирующих градуальность, а также позволяет выделить разноуровневые способы ее выражения.

Понятие *градуальность* соотносится с понятиями *градация*, *градационные отношения*, *градуирование* (Колесникова 2018: 31). Данные термины выражают связанные, но различные явления, принадлежащие к отдельным аспектам языка. Они строго различаются.

Понятие *градация* в современной русистике понимается неоднозначно. Необходимо различать два термина-омонима *градация*: 1) последовательность, постепенность в расположении шкалы градации, расчленение градуирования на этапы, ступени; 2) стилистическая фигура, состоящая в расположении ряда слов в порядке нарастания (климакс) или убывания (антиклимакс) их смыслового и эмоционального значения.

Понятие *градационные отношения* связано с субъективно-объективными отношениями в грамматическом аспекте. Они устанавливаются говорящим субъектом и воспринимаются адресатом. Градационные отношения выражаются имплицитно и эксплицитно и являются основанием для образования противопоставления (оппозиции).

С точки зрения отношения между членами оппозиции выделяют градуальные оппозиции, когда члены отличаются друг от друга разной степенью одного и того же признака. Например: *горячий* – ‘имеющий высокую температуру’ – *теплый* – ‘не совсем горячий, дающий, содержащий тепло’ – *прохладный* – ‘умеренно холодный, дающий прохладу’ – *холодный* – ‘с низкой температурой’.

*Градуирование* представляет собой соотнесение (упорядочивание) качественного признака по отношению к нулевой ступени измерения (норме) на шкале градаций. Градуирование осуществляется при помощи градуаторов **больше, меньше, равный**. Суть

градуирования заключается в постепенном нарастании / убывании градуированных величин, степеней качества, располагающихся на шкале градаций в виде «шагов», ступеней градуирования. Концептуальный аппарат градуирования включает в себя следующие операции, которые в своей совокупности и передают самое существенное в градуировании: 1) последовательное «обертывание» одних величин (признаков, предметов) в другие; 2) установление нулевой ступени измерения; 3) размещение значений по отношению к нулевой ступени измерения при опоре на градуаторы **больше / меньше, выше / ниже, равный**; 4) бинарное сопоставление отдельных градуируемых значений слов одного класса; 5) образование шкалы градаций.

Градуирование значения имеет отношение к оформлению *шкалы градаций*. Шкала градаций – это упорядоченный ряд слов относительных градуаторам **больше / меньше, равный**. На шкале градаций появляются отметины, относительно которых определяется градус того или иного признака. Отметины на шкале градаций соответствуют лексическому значению градуированных слов. *Шкала градаций* – важнейший имплицитный компонент градуального комплекса, определяющий характер градуальности, и отражение субъективного и объективного в семантической структуре градуальности. Динамика шкалы градаций заключается в нарастании или убывании признака, связанного с количественно-качественной характеристикой, сопровождаемого на уровне языка импликацией или экспликацией. Она (шкала градаций) существует как в сознании говорящего, так и в сознании слушающего. Разметки на шкале носят субъективный условный характер.

Термин *градуатор* имеет двойную номенклатуру: 1) общее градуирующее понятие, метаслово, через которое осуществляется переход от одного признака к другому, см.: градуаторы **больше, меньше (больше, чем, меньше, чем)** основаны на принципе «обертывания» (invelopment); при бинарном сравнении однородных признаков, предметов, действий и т. д., условно принятых как А и Б, субъект, говорящий или мыслящий, помещает А в Б.; если А находится в пределах

Б, то субъект заключает, что *А меньше, чем Б* (*Б больше, чем А*). В том случае, если *А* находится за пределами *Б*, то субъект констатирует, что *А больше, чем Б* (или *Б меньше, чем А*); 2) специальное средство, повышающее или понижающее степень проявления признака (аффиксы, лексические средства и т. п.).

Введение понятий *градосема* и *градотатив* способствуют определению степени градуирования. Градосема выступает в качестве единицы измерения градуальности. Под *градосемой* мы понимаем любой (один) шаг, одну ступень вверх (в направлении возрастания) или вниз (в направлении убывания) по шкале градаций. *Градотатив* – это языковая манифестация, соотносимая с нейтральной точкой (нормой) на шкале градаций, отражающая действия градуаторов и представляющая собой результат градуирования.

Градуальность относится к разряду *универсальных* понятийных категорий и является объектом внимания как естественных, так и гуманитарных наук (об этом свидетельствуют работы лингвистов, отражающие особенности выражения градуальности в разносистемных языках – русском, английском, немецком, венгерском, польском и др.). Каждый язык имеет свой собственный арсенал средств выражения градуальной семантики, что и подтверждается современными исследованиями (см.: Е. Кржижкова, Д. Репаша, Г. Секей, Ван Сыхай). Более точное определение человечеством меры вещей, признаков, действий и связи явлений ведет к углублению понятия места и значимости градуальных отношений в различных областях знаний (например, философии, психологии, лингвистики (ср.: Ю. Л. Воротников, С. М. Колесникова, Н. В. Халина, Е. И. Шейгал, А. А. Ховалкина). Каждая наука внесла свою лепту в понимание градуальности, что, несомненно, влияло на изучение одной из сложнейших проблем языкознания – выражению меры и степени проявления признака в языке. Взаимное влияние лингвистики и других наук, учет данных, полученных в смежных и несмежных областях знаний, позволяют точнее и объективнее оценить интересующее нас явление (см.: Э. Сепир. Градуирование: семантическое исследование).

Лингвистическое градуирование – это выражение мерительного отношения говорящего к предмету речи лексико-фразеологическими, словообразовательными, морфологическими и синтаксическими средствами. Языковое содержание функционально-семантической категории градуальности представляет собой, на наш взгляд, градуальный признак, специфика которого – приписывать предмету речи признак мерительного отношения к нему субъекта.

В основе градуальной семантики лежит природа составляющих ее семантических компонентов: градуирующего субъекта; градуируемого объекта, характера и основания градуирования (отношения к норме). Система компонентов градуального значения зависит от контекста и речевой ситуации. Каждый из компонентов семантики градуальности формирует гранд-свойство, заключенное в градуальном синтаксическом члене, и представляет собой *цель* градуального высказывания, которая связана с постановкой градуального вопроса к высказыванию: *Какова степень проявления признака А (по отношению к Б (В, Г...))?* Цель градуального высказывания относится к собственно человеческим категориям. Она (цель) представляет практический и интеллектуальный мир человека, его деятельность, мироощущение, определяет большую или меньшую степень проявления отношения разного рода объектов на шкале градаций. Без описания коммуникативной перспективы высказывание утрачивает прагматический аспект анализа языковой категории.

Гранд-свойство зависит от сущности природы градуируемого объекта, обусловленного выбором градуирующего субъекта. Выбор градуирующего субъекта предопределяется его знанием в процессе структурирования градуального высказывания, поэтому градуирование имеет всеобъемлющий, глобальный характер. Градуированию могут подвергаться любые слова (даже те, которые не содержат градосему), и выражение градуальной семантики происходит за счет дополнительных лингвистических и экстралингвистических средств, интонации и речевой ситуации. Простым примером, служат градуированные предложения в результате

интенсификации или квантификации (ср. у Э. Сепира), или предложения сравнения. Так, например, полагаем, что бисубстантивные синтаксические конструкции сходства и сравнения отчасти (Прокофьева 2008: 93) могут передавать градуальную семантику или градуироваться, ср. очень интересные примеры с глазами – **Глаза** будто смолевые факелы (Е. Пермяк). Передается **качественная** характеристика, высказывание градуируется в результате квантификации (смолевые – наличие количественного выражения черного цвета) или интенсификации (...факелы) признака = «очень черные и блестящие» // Глаза, как смола = очень черные и блестящие; *будто факелы* = горящие // Глаза такие смолевые, черные и блестящие, *будто факелы, горящие...*; **Глаза** как блюда (Т. Успенская) = «крупные и круглые глаза» и т. д. – это частичное градуирование. Различные структуры высказываний связаны, на наш взгляд, с отражением многокомпонентности градуированного суждения. См. двусоставное предложение (примеры наши – С. К.): **Глазки** Софьи Петровны Лохутиной не были **глазками**, а были **глазами**: если бы я не боялся впасть в прозаический тон, я бы назвал **глазки** Софьи Петровны **не глазами** – **глазищами** темного, синего – темно-синего цвета (назовем их **очами**) (А. Белый). Эмоциональное, переживаемое «напряжение» текста создается за счет «перелива» градуально-оценочных характеристик слов – предикативного центра (шире – градотатива): **глазки** Софьи Петровны – **не глазки** (т. к. это слово может быть не только характеристикой, но и обозначать *небольшие по размеру (= меньше (чем) средней величины), маленькие глазки*), а **глаза** и даже **глазищи** (*большие по размеру (= больше (чем) средней величины =) очень крупные*), но в то же время отрицательная, просторечная характеристика глаз, обладающих каким-либо недостатком, и, наконец, **очи** (*большие, красивые глаза* (в устаревшем и поэтическом употреблении)). А проверка на выражение градуальности лишь только подстановкой *очень* не всегда верна. Необходимо учитывать основания сравнения и градуирования.

Градуирование (семантическое и стилистическое) построено на переживаемом пе-

реходе от одной границы к другой, в которой реализуется и оценочная функция. Ср.: **глаза** (норма) – **глазищи** (больше нормы) – **глазки** (меньше нормы) – *Должно быть, только на обильных кубанских просторах могла возрасти женщина... с такими огромными карими глазами, к которым больше подходит слово «очи»* (А. Гончаров) – семантическое градуирование. Односоставное предложение: *В гляделках, которые стыдно глазами звать, – ни в одном ни искры душевного света* (Н. Лесков). И см.: *О, глаза – значительная вещь. Вроде барометра. Все видно – [у кого великая сушь в душе], кто ни за что ни про что может ткнуть носком сапога в ребра, а кто сам всякого боится...* (М. Булгаков). Все компоненты семантики градуальности объединены единой семантической доминантой – *мерой*. На наш взгляд, именно понятие **меры** (*предела*, в котором осуществляется проявление того или иного процесса, предмета, явления, признака) выполняет координирующую функцию между человеком и миром объектов.

Для семантической интерпретации предложений обычно пользуются такими понятиями, как **сравнение, сходство, сопоставление, соизмеримость, пропорциональное соответствие**. Действительно, каждое из этих понятий отражает определенный семантический компонент предложения: **соизмеримость** – большая – меньшая; **сравнение** – (в) большей – (в) меньшей степени; **сходство** – большее – меньшее и т. д. Соизмеряются (сопоставляются) предметы, процессы, предметы, признаки или явления. Отношения соизмерения, сравнения и сходства представляют взаимодействие как минимум двух смежных процессов.

Семантика градуальности связана с актуализацией градуального смысла в высказывании. В градуальном высказывании актуализируются основания градуирования. Актуализации подвергаются как ядерные, так и периферийные значения, так как степень их выражения зависит главным образом от цели высказывания. Например, актуализации подвергаются интенсификаторы. Так, в знаменитых словах Цезаря: *Пришел, увидел, победил* – градуальный смысл высказывания формируется интенсивами в пре-



дикативной роли. В высказываниях типа: *В старину любили хорошенько поест, еще лучше любили попить, а еще лучше любили повеселиться* (Н. Гоголь) – актуализируются периферийные признаки, но реализуются и ядерные, при этом определяется высокая (или низкая) степень признака: слова *такой, еще* объединяются периферийным признаком «усиления». Периферийное значение выступает в качестве «фона» для формирования градуированного значения и создания градуальных коннотаций в слове, что способствует обогащению смысловой структуры слова и поэтической функции. Увеличение степени обстоятельства создается семой «усиления» лексического значения периферийного значения предиката *любили*. Градуальное значение в анализируемом высказывании формируется за счет слов *еще, лучше*, объединенных доминирующей семой «усиления». А образования с приставкой *по-* от глаголов *пить, есть* и *веселиться* несут значения 'небольшой меры действия' (= *немного*). При построении градационного ряда качественно-оценочное наречие в сравнительной степени *лучше* в анализируемом высказывании может быть заменено словом *больше*: *В давние времена любили поест, еще больше любили попить, а еще больше любили повеселиться*. В высказывании три слова-предиката *поест, попить, повеселиться* взаимодействуют друг с другом: приписывая признак первому (*поест хорошенько* (= *плотно*), второму *попить*, через сравнение с первым, приписывается усиление признака посредством *еще лучше* (= *больше*), кроме того, отражается еще и эмоциональное состояние неназванного субъекта градуирования (предполагаем тех, кто (народ) жил в давние времена), третьему *повеселиться* усиление признака приписывается через сравнение с первым и вторым посредством *а еще лучше* (= *еще больше*). Метрическая признаковость слова *любить*. Ср.: *любить – лучше (больше); еще лучше (больше); а (и) еще лучше (больше)*) формируются и синтаксической функцией предиката в градуальном высказывании. Представленные лексемы входят в разные тематические группы: (*по-*) *пить, (по-) есть* – глаголы принятия пищи; (*по-*) *веселиться* – глагол вре-

мяпрепровождения. Специфика подобных высказываний, их цель заключается в градуировании (соотнесении) одного признака (предмета) через другой, обусловленного языковыми и неязыковыми значениями.

Актуализация зависит от речевой ситуации. В высказывании (см. выше) актуализируется в данной речевой ситуации степень признака о принятии пищи, вина и веселого времяпрепровождения. Отмечается усиление проявления признака.

Высказывание о любви к питью, еде и веселью может нести значение уменьшения степени признака: *Что для них было важным? – Питье! Что было еще важнее? – Еда. А еще важнее? – Веселье!* В другом примере мы можем констатировать: *Он ничего не добился в своей жизни, так как мало читал. Ему нравилось больше есть, пить и веселиться*. В данном примере актуализируются признаки низкой степени. Сочетание семантических признаков высокой или низкой степени формирует периферийные значения анализируемого слова в контексте.

Анализ поведения слов под градуальным углом зрения показывает, что низкая / высокая степени признака выражаются на всех языковых уровнях, при этом большую роль играет речевая ситуация. Однообразные структуры, передающие градуальную семантику, могут выражать противоположную степень (высокую или низкую) и нейтрализовать градуальное значение в зависимости от контекста. В примерах (см. выше) очевидна соотнесенность с отвлеченными существительными, к тому же заметна семантическая и синтаксическая самостоятельность усилительных слов *еще, а еще...*, а также возможность постановки градуального вопроса – *Что было важным? Что важнее? Что еще важнее? А еще важнее?*

Семантическая мобильность усилительных слов в процессе коммуникации определяется их логико-психологической природой, сильным влиянием на контекст. Развитие градуальных значений (усилительных слов) происходит при экспрессивных изменениях синтаксических конструкций. Усилительные слова, актуализирующие градуальное значение эмоционально-оценочных и экспрессивных высказываний, создают

пересечения с другими семантическими категориями.

В результате актуализации градуированного значения в семантической структуре слова и высказывания происходит варьирование семем и сем. Языковые значения коммуникативно значимых компонентов наших знаний об объектах градуирования проникают в речевой смысл. Варьирование сем, переход их из одного статуса в другой обусловлено специфической особенностью русской лексики. Функцию градуального предиката реализует градационная лексика (градотативы), также качественно-оценочные слова: *Он умен; Он умный; Он умнее того. Он умнее всех вас. Он умнейший человек. Он самый умный.* В градуальном фрагменте языковой картины мира взаимодействует языковое описание (степени) признака и языковые средства ее выражения.

Семантика градуальности включает в себя имплицитные и эксплицитные элементы и представляет собой сложную, организованную структуру. Сложность семантической структуры градуальности обусловлена рядом причин: соотношением языкового и мыслительного содержания и присутствием в сознании и концептуальном мире говорящего (градулирующего субъекта) отдельных ее элементов. Характер градуальности ((самая) высокая или (самая) низкая степень признака) в зависимости от нейтральной точки (нормы) на шкале градаций выражается имплицитно и эксплицитно и формирует семантику градуального предиката: *добрый – черствый (человек); маленькие – крупные (глаза) и др.; ...скромнейший, деликатнейший и образованнейший* (Н. Гоголь).

Импликация свойственна всем основным компонентам, а градуальный предикат – компаратив (*больше, чем / меньше, чем; лучше / хуже; моложе / старше* и т. д.) выступает всегда в эксплицитном виде. Градуальный синтаксический член выступает как в имплицитном, так и эксплицитном варианте. Говорящий субъект, определяя ту или иную степень признака, предмета, действия и т. д. у объекта, выделяет каждую грань его охвата, определяющуюся глобальным характером восприятия. См.: *(был) на вечере у вице-губернатора... – на большом обеде у откуп-*

*щика – на не большом обеде, который стоил большого, у прокурора – на закуске, которая стоила обеда, у городского главы* (Н. Гоголь). Выделяя отдельные гранд-признаки того или иного объекта, говорящий оставляет за пределами вербальной речевой ситуации основания градуирования. Градулирующий субъект (говорящий), обнаруживает мерительное отношение его к объекту, выделяя основную гранд-мысль, подлежащую языковому выражению.

В текстах художественной литературы субъект преимущественно представлен имплицитно или определяется по контексту. Степень градуирования направлена на описательные (дескриптивные) признаки объекта и его сущностные свойства в языковой картине мира: *Я нигде так не скучал по деревне, русской деревне..., как прожив с матушкой в Ницце* (Л. Толстой). Субъект [Левин] требует глагола состояния – *скучать*. Ср.: *Левин, прожив с матушкой в Ницце, испытывал тоску (тягостное душевное состояние = требующего большого труда) по русской деревне. // Левину больше нравится русская деревня со своими обычаями и праздниками, чем Неаполь, Сорренто...* Глагол *скучал* имплицитно выражает высокую степень проявления состояния. Наречие *так* усиливает значение глагола. В сочетании с ним наречие несет значение `до такой степени, настолько`.

Импликация субъекта и объекта в высказывании с градуальным значением более продуктивна. Имплицитный субъект градуирования выступает в качестве основания той или иной степени градуирования, представляющего собой отражение концептуального мира говорящего, в его нормированных представлениях о признаках, свойствах объекта и их положениях в мерительной картине мира. Высказывания типа *Толстые умеют лучше... обделывать дела свои... Тоненькие служат больше по собственным поручениям или только числятся и влият туда и сюда...* (Н. Гоголь) // *толстые умеют лучше – тоненькие служат больше, числятся и везде влият туда и сюда* (Н. Гоголь) отражают реальность, не зависящую от собственного мнения говорящего субъекта. Экспликация налагает на субъект ответственность за вы-

ражение того или иного характера градуирования, так как представляет общественное мнение.

Шкала градаций как компонент градуально-семантического комплекса, отражает важный признак семантики градуальности – соотношение субъективного и объективного. Такое соотношение обуславливает сложный характер шкалы: *лучше – хуже; выше – ниже* – отношение субъекта к объекту; *прекрасный – уродливый; гигантский – микроскопический* – признаки объекта. Соотношение эмоционального и описательного выражается средствами языка, семантическая структура которых содержит архисему `мера`, `степень` (см. данные толковых словарей). К имплицитным выражениям относятся синонимические и антонимические ряды (Колесникова 1999: 78): в сторону высокой степени – *отличный, великолепный, потрясающий, изумительный* – или в сторону низкой степени – *плохой, скверный, омерзительный, отвратительный*. Представленный синонимическо-антонимический ряд слов-интенсификаторов качественных имен прилагательных, выражающих описательные (дескриптивные) признаки градуируемого объекта, отражает восходящую градацию на шкале, то есть указывает на нарастание признаков. Ср.: *умный – неглупый, мудрый, толковый, разумный, башковитый, мозговитый, головастый : глупый – неумный, пустоголовый, безмозглый* и т. д.

Связь ядерных и периферийных компонентов значения, обозначаемого и дополнительного значений экспликации и импlications, взаимодействие различных аспектов в семантике градуальности (эмоционального, оценочного, интенсивного и др.) приводят к неравномерному сообщению всех компонентов семантики градуальности. Ср. высказывание: *Не солгу Вам, мой друг, мой роман не только не вышел в количестве шестисот тысяч, но он не вышел и вовсе* (М. Булгаков). В качестве градуирующего субъекта выступает автор (М. Булгаков), выраженного личной формой предиката (*не солгу*) и притяжательным местоимением (*мой (роман)*), указывающим на источник речи. Градуируемый объект – *тиражное издание романа*, фактически представленное как количественное

числительное (*шестисот тысяч*) и наречие (*вовсе*), градуальный предикат реализуется глаголом с отрицанием (*не вышел*). Цель данного сообщения со специальным градационным союзом – выразить не только низкую степень проявления признака (*не только не вышел в количестве шестисот тысяч...*), но и определить самую низкую степень (крайняя точка) – *но и не вышел вовсе*. Характер градуальности связан с ее основанием – публикация романа, свидетельствующая либо о трудностях, либо о его качественной оценке (*Плохонький роман!*). В градуальном высказывании свойство, представленное вначале для выражения низкой степени (*не вышло в количестве 600 тысяч...*), является основанием для выражения самой низкой степени (*не вышло вовсе*) в градуальном фрагменте картины мира. Таким образом, для выражения многокомпонентной градуальной семантики язык представляет сложные и осложненные синтаксические конструкции.

Сложный характер градуальности обусловлен спецификой языковых средств и прагматическим значением. См. у М. Булгакова дневник доктора Борменталья, по поводу перемены гипофиза, определяющего человеческий облик, давшего в результате *не омоложение, а полное очеловечивание (подчеркнуто три раза)*. В микроконтексте различают градуирование по разным основаниям – внешний вид, физиологическое состояние, поведение, речь, улыбка, аппетит и т. п. В качестве градуирующего субъекта выступает доктор Борменталь, а градуируемого объекта – Шариков (его вид, состояние, поведение, речь). Градуирование носит преимущественно имплицитный характер, в том числе используются графические средства.

Средства выражения градуальности в комплексе превращаются в градиенты-интерпретации, где на первый план выступает субъективный фактор. См.: *Клянусь Вам, дорогой доктор, я измучился за эти две недели больше, чем за последние 14 лет!* (М. Булгаков) //... *Эти две недели были для меня мукой. // Я испытал столько страданий за эти две недели, сколько не испытывал за последние 14 лет.*

Основным организатором градуального высказывания выступает градуальная ситуа-



ция. Градуальная ситуация – это вариантная содержательная структура высказывания, связанная с проявлением степени величины признака, меры признака по отношению к нулевой ступени измерения (норме). Она базируется на функционально-семантическом поле градуальности.

Семантика градуальных ситуаций, выражаемая с помощью суперлативных (и компаративных) форм прилагательных (и наречий), относится к области градуальных суждений, базирующихся на возможности применения предиката с градуаторами **более/мнее** и **самый** (Колесникова 1998: 69). Градуальное логическое суждение может быть выражено в языке следующей формулой: S (субъект) считает, что A (объект 1) *больше чем (меньше чем)* B (объект 2), в которой закреплён мерительный характер субъективно-объективных отношений. Процесс создания градуального высказывания зависит от компонентного состава семантики градуирования. Говорящий оформляет внутреннюю речь как компаративные предложения.

Многокомпонентность градуального суждения связана, на наш взгляд, с функционированием различных структур градуальных высказываний с семантикой градуальности, их ролью в организации текста. Выраженность каждого составляющего компонента семантики градуальности даёт основание предположить выделение в градуальной сфере категориальных, обладающих свойством обязательности (по А. В. Бондарко), и некатегориальных значений. Ядро семантики градуальности составляют категориальные значения, а периферию – некатегориальные.

Семантика компонентов градуирования формирует модальную рамку, которая накладывается на высказывание и стремится воздействовать на окружающий мир путем познания своего места в нем, определения системности его объектов с точки зрения социального стандарта коллектива и собственного мнения. **Градуальная модальная рамка** представляет собой мерительное отношение говорящего субъекта. Логика градуирования определяется целостным содержанием высказывания («модальной рамкой»). Градуальная модальная рамка выражается форму-

лой  $S \rightarrow A > B - B < A$ , где S – субъект градуирования, A, B – объект(-ы) градуирования;  $> <$  – соответствуют мерительному отношению высокой или низкой степени проявления признака.

Исследование поля градуальности осложняется полицентрическим характером. Поле градуальности относится к полям с качественно-количественным ядром, охватывающим признаки, субстанции и действия. Закономерностью поля градуальности является передача в речи имеющихся во внеязыковой действительности мерительных отношений. Мерительное отношение при этом выступает в качестве промежуточного звена, связывающего комплекс градуальных языковых средств и их системно-структурную организацию с мыслительным содержанием градуального суждения. Основу понятия функционально-семантического поля градуальности представляет анализ разнородных языковых средств, использующихся говорящим для выражения семантики градуальности во всех ее разновидностях и вариантах, предложенных ее единым семантическим комплексом.

Функционально-семантическое поле градуальности представляет собой объединение нескольких исходных грамматических (например, степени сравнения) и лексико-грамматических систем (например, наречия меры и степени). Каждая из систем выступает в сочетании со своей средой и представляет собой несколько частных комплексов «система-среда», объединенных в общую систему.

«Система-среда» – это системно-функциональное понятие, выполняющее роль окружения по отношению к языковой единице или категории. В таком единении обнаруживается взаимодействие семантики и прагматики градуальности: *Дверь через улицу в ярко освещенном магазине хлопнула, и из нее показался гражданин. Именно гражданин, а не товарищ, и даже – вернее всего – господин. Ближе – яснее – господин... (М. Булгаков). // Это был гражданин. Нет, больше товарищ, чем гражданин. А, вернее, больше (более всего) господин, чем товарищ.*

Парадигматические и синтагматические связи взаимодействуют в языке в процессе

формирования и выражения представленных отношений (градационных). Например, градуальные значения как семантическая парадигма представлены значениями слов *больший / меньший, больше / меньше*. Синтагматические связи составляющих компонентов градуированного высказывания формируют коннотативные компоненты значения у исконно неизмеряемых и неизменяемых слов.

Систему высказываний представляем как семантико-грамматическую парадигму, образуемую семантической градуальной доминантой, дающей возможность выражать различные типы градуирования, а также все виды гранд-акцентирования или актуализации: *Жаль мне ее, жаль! Но самого себя мне еще больше жаль* (М. Булгаков) // *Мне жаль (жалко) ее, но себя мне жаль (жалко) больше. Себя мне жаль (жалко) вдвойне. Ее мне жаль (жалко) меньше, чем самого себя. Больше, чем самого себя, мне никого не жаль (жалко). Мне жаль (жалко) больше самого себя, чем ее. Кого больше жаль? Себя. Конечно, себя. Кого меньше? Ее, конечно, ее, нежели себя. Ее меньше жаль. Себя больше*. Представленная парадигма объединяет стилистически разобобщенные единицы. Градуальность связана с субъективной оценкой и семантический комплекс градуальности представляет контаминацию разных способов выражения градуальной семантики. Взаимодействие семантики градуальности со средой в семантическом комплексе категории происходит за счет функционального подхода исследования. Целостная функциональная семантика градуальности отражает частные (высокую или низкую степень признака) мерительные свойства, приписываемые выраженным или невыраженным градуирующим субъектом (в приведенных примерах рассуждения Шарика).

В функционально-семантическом поле градуальности градуальный предикат находит свое место в семантической модели «**градуирующий субъект – градуальный предикат – градуируемый объект**». В композиционном плане градуальность представляет собой трехступенчатую структуру: она имеет центральный член, представляющий понятие **нормы**, и два противочлена – **меньше нормы** и **больше нормы**. *Нулевая*

*ступень измерения* (нейтральная точка; точка отсчета) – **норма** – соответствует логико-психологической категории основания градуирования, логико-лингвистическому понятию шкалы градаций, стереотипу, стандарту градуирования. Нейтральную точку выражают слова *нормальный, типовой, обычный, рядовой*, то есть соответствующий норме. Нейтральная точка становится нулевой ступенью измерения признака, предмета, действия за счет семы «образец», «модель», «стандарт».

Грамматическая категория степеней сравнения выступает в качестве ядра поля градуальности с полицентрической структурой. Выражая относительную степень наличия признака, прилагательное в сравнительной и превосходной степени употребляется в качестве градуального синтаксического члена: *Наиболее типичные случаи: Самый простой вопрос. – Брезгуя благоразумным уютом рокировки, он стремился создать **самые неожиданные, самые причудливые соотношения фигур*** (В. Набоков).

Сравнительная степень в функции предиката-сказуемого употребляется в особых компаративных конструкциях, в которых так или иначе выражен объект сравнения. Такая форма образуется двумя способами: 1) соединением простой формы сравнительной степени с родительным сравнения: *Вильсон важнее прочей птицы* (В. Маяковский) // *Вильсон более важен, чем какая-либо другая «птица»*; 2) соединением составной формы сравнительной степени, состоящей из слова *более* и краткой или полной формы положительной степени, и союза *чем*. Ср.: *Вильсон более важен, чем прочая «птица»*.

С родительным падежом определительных местоимений *всего* или *всех* сравнительная степень приобретает значение превосходной. Такие устойчивые сочетания передают значение высшей степени качества данного предмета по сравнению с другими предметами. Это сложная форма элитива, которая не сочетается с формами на *-ейш-, -айш-*. Ср.: *Больше всего его поразило то, что с понедельника он будет Лужиным* (В. Набоков); *И кричали гуси, в небе пропадая, что всего дороже сторона родная* (М. Исаковский).



Градуальность как особая семантическая категория характеризует обширный пласт лексических единиц и предложений в русском языке, которые соотносятся с градуальной семантикой. Ср.: *Он грубый человек – Он грубее (чем) того (тот) – Он грубейший человек; Он самый грубый (из всех) человек / Он не только грубый, но и жесткий (человек) / Он был (оказался) грубее, чем мы полагали (предполагали) – Он был (оказался) еще грубее, чем мы полагали (предполагали) / Он очень (чересчур) грубый человек – Он [не столько грубый, сколько жесткий] человек... / ... / Он (немного) (чуть-чуть) грубоват (-ый) [...] Он не грубый человек – Он совсем не грубый человек – [Он негрубый (= мягкий) человек]... ([ ] – зона перехода от одной лексической единицы к другой). Степень качества выражается в приведенных примерах в мерительном отношении между лицами, предметами, действиями.*

Система средств, представляющих ядро и периферию поля градуальности, отражает прагматический аспект этой категории, так как речевой смысл богаче реализованного в нем языкового значения. Ядро лексического значения градуированного слова представляет структурированную совокупность семантических признаков, наличие которых является обязательным условием для обозначаемого предмета, признака, действия. Периферия лексического значения представляет собой совокупность таких признаков у обозначаемого предмета, признака, действия, наличие или отсутствие которых предполагается интенциональными признаками. См.: *Так, рассуждая, Селифан забредал наконец, в **самые отдаленные** отвлеченности... Может быть, к сему побудила его другая, **более существенная причина**, дело более серьезное, близшее к сердцу... Но обо всем этом читатель узнает постепенно и в свое время, если только будет иметь терпение прочесть предлагаемую повесть, очень длинную, имеющую после раздвинуться шире и просторнее по мере приближения к концу, венчающему дело (Н. Гоголь). Градуирование высказывания создается сложным переплетением имплицитного специализированного градуирования – *самые отдаленные, более серьезные, более существенное, очень длинное* – с эксплицитным отвлеченным – *близшее (к**

*(сердцу)* – и специализированным – *шире и просторнее*. В качестве градуирующего субъекта выступает автор – *Н. Гоголь*.

В силу того, что функционально-семантическое поле градуальности имеет сложный характер, периферия градуальности обнаруживает парадигматическую и синтагматическую системы, обусловленные взаимодействием семантического, грамматического и прагматического аспектов языковых единиц на основе соотношения категориальных и некатегориальных значений. Парадигматическая система обладает следующими специфическими свойствами: конструктивная роль частиц, местоимений, союзов при формировании высказываний; фразеологичность семантики и структуры; интонация: *Есть род людей, известных под именем: люди так себе, ни то ни се, ни в городе Богдан, ни в селе Селифан...* (Н. Гоголь) // *ни то ни се* = «ничем не выделяющийся, средний, посредственный человек»;

Парадигматическая система поля градуальности отражает три основных свойства парадигматической информации, взаимодействующих друг с другом: 1. **Периферийность** языковых средств выражения семантики поля градуальности, отражающих зависимость «системы» от «среды». Например: частицы, союзы – служебные, незначащие, но синтаксически (синтагматически) значительные средства, способные передавать «теневые» гранд-смыслы; 2. **Непостоянство** (нелокализуемость) в одной языковой единице градуального значения, распределение этого значения между разноуровневыми средствами, отражающими взаимодействие грамматического, семантического и прагматического аспектов градуального (или градуированного) высказывания как одного из основных единиц выражения градуального значения в функционально-семантическом поле; 3. **Неразрывность** – прагматическая и семантическая информация, отражающаяся в соединении градуальной семантики и грамматических свойств языковых единиц в речетворческом процессе. Например: *Еще тридцать лет такой стул может выстоять; Ничего еще не евший с утра Воробьянинов злобно ругал все парфюмерные заводы как государственные, так и подпольные, на-*

ходящиеся в Одессе, на Малой Арнаутской улице (И. Ильф, Е. Петров) // периферийный компонент *еще* в сочетании с количественными числительными передает значение «снова, опять» – *еще двадцать рублей; еще тридцать лет (может выстоять)*; при прилагательном или наречии в сравнительной степени указывает на проявление величины признака в большей степени – *еще более*; в сочетании с отрицательным местоимением *ничего* и при глагольной форме с отрицанием *еще* имеет значение «совсем ничего» – *ничего еще не (евший)*; сочетание *еще и еще* придает высказыванию значение `еще в большем количестве` – *еще и еще жду*.

Частицы и местоименные слова как необходимые конструктивные гранд-элементы зачастую в высказывании в соответствующей речевой ситуации изменяют свою морфологическую принадлежность – на периферии поля градуальности они обретают свойства знаменательных частей речи (Колесникова 2012а, 2012б), например, частицы-наречия. См. примеры из стихов В. Маяковского:

*Кто может  
читаться  
в таком классе?  
Только Гоголь,*

*только классик* // частица *только* при любом слове (например, *Гоголь, классик*) употребляется в значении `исключительно, единственно` (= никто другой – *только Гоголь, только классик*).

В системе ядерных средств поля градуальности наречия-частицы и местоименные слова носят усилительный характер, указывая на характер градуирования и определяют тем самым положение высказывания на шкале градаций как крайние точки – ср.: **ядро** – *очень умный – самый умный / очень глупый – самый глупый* // **периферия** – *Такой умный! Какой умный! / Совсем не глупый. / Совсем не умный. / Такой глупый! Какой глупый!* – в значении `в высшей степени`, `чрезмерно`. Приведенный градационный ряд высказываний по номинативной модели доказывает расплывчатость границ между ядром и периферией поля градуальности в русском языке.

К синтагматическому аспекту периферии поля градуальности относится взаимо-

действие градуальности с полями количества, отрицания, оценки и др. (Колесникова 2010, 2020), в основе которых лежит градационный характер и его шкалированная организация: норма – выше нормы, ниже нормы. Определители переходных явлений между отмеченными функционально-семантическими полями (в области частиц и местоименных слов) образуют обширные соотносительные ряды высказываний: *Ни дождинки; Ни одного дождя; Ни капли дождя; Никакого дождя (никаких дождей) – Дождей то! Сколько дождей! Все залило, затопило*. Семантическая структура моделей, по которым построены высказывания, имеет общее значение качественно-количественного существования / несуществования предмета или явления. Высказывание конкретизирует градуально-оценочное значение эмоциональной природы, ориентированной на количественные характеристики предмета градуирования – *дождливой / недождливой погоды*.

Градационная лексика делится на две группы: *основная* – имена прилагательные, наречия, имена существительные, глаголы, где градуированное значение заключено в самой лексеме: *черный ... белый; красивый ... уродливый* и т. д.; или функцию градуатора выполняют аффиксы – приставки в глаголах (*варить – недодарить, переварить; бегать – набегаться, избегаться* и т. д.); *вспомогательная* лексика выполняет функцию градуаторов и принимает участие в выражении градуированного значения в сочетании с основными средствами. Например, наречия *меры* и *степени*, частицы.

Одним из основных языковых уровней, репрезентирующих градуальную семантику, является лексический, так как именно лексика в большей степени обращается к смысловым параметрам языковой картины мира. Основными средствами выражения градуального значения внутри него выступают качественные и качественно-оценочные имена прилагательные, среди которых по степени употребительности выделяются *большой – маленький* с их синонимическими рядами, а также все прилагательные, выражающие гранд-значения.

Словообразовательный способ представляет собой набор аффиксов, связанных парадигматическими отношениями. Словообразование представляет необходимые условия для «концептуальной интеграции действительности, <...> позволяет понять, какие элементы внеязыковой действительности и как словообразовательно маркируются, почему они удерживаются сознанием...» (Вендина 1998: 9). Градуальный компонент (аффикс) в словах представлен с помощью градосемы, соотносящейся с семантическим полем качественного признака.

Таким образом, функция и семантика градуальности формируются в речевом акте. В сферу градуирования вовлекаются прежде всего слова со значением изменяемого и измеряемого признака, а также с качественно-количественным значением. Исследование сущности градуальности, ее семантики и средств ее выражения необходимо для формирования развитой языковой личности, которая должна правильно воспринимать и интерпретировать практически любой текст, указывать и определять ту или иную степень проявления выражаемого признака, предопределяя тем самым

свое место в окружающем нас мире. Основой такого исследования послужит функционально-семантический подход к проблеме градуальности и градуирования вообще, а также представление градуальности как функционально-семантической категории.

Выдвигаемая гипотеза о существовании функционально-семантической категории градуальности, представленной в языке определенным множеством разноуровневых средств со значением изменяемого или измеряемого признака, получила научное обоснование (работы Е. В. Белоглазовой, Е. А. Бурской, Н. Н. Горшковой, Н. В. Прекиной, Н. А. Нестеровой, И. А. Исаевой, Н. В. Рогожиной, С. А. Тихомирова, Г. В. Киреевой, О. А. Морозовой, А. В. Чибисовой, Чжао Нань, Нгуена Мань Хая, Чан Май Тьи, Чжан Цзинтао и мн. др.). Поле градуальности отражает парадигматические и синтагматические особенности языковых средств. В композиционном плане градуальность представляет собой трехступенчатую структуру: она имеет центральный член, представляющий понятие **нормы**, и два противочлена – **меньше нормы** и **больше нормы**.

## Литература

1. Аристотель. Сочинения в 4-х томах. – Т.2. – Логика. – М.: Мысль, 1978. – 687 с.
2. Большой энциклопедический словарь. Языкознание (БЭС). – М.: Большая российская энциклопедия, 1998. – 682 с.
3. Виноградов В. В. Русский язык: грамматическое учение о слове. – М.: Высшая школа, 1972. – 616 с.
4. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. – М.: Наука, 1985. – 228 с.
5. Воротников Ю. Л. Степени качества в современном русском языке. – М.: Азбуковник, 1999. – 281 с.
6. Вендина Т. И. Русская языковая картина мира сквозь призму словообразования (макрокосм). – М.: Индрик, 1998. – 240 с.
7. Колесникова С. М. Семантика градуальности и способы ее выражения в современном русском языке: монография. – М.: Московский педагогический университет, 1998. – 180 с.
8. Колесникова С. М. Степени сравнения прилагательных и выражаемая ими интенсивность признака // Русский язык в школе. – 1998. – №5. – С. 69–74.
9. Колесникова С. М. Средства выражения степени величины признака: синонимы и антонимы // Русский язык в школе. – 1999. – №1. – С. 78–82.
10. Колесникова С. М. Функционально-семантическая категория градуальности в современном русском языке. – М.: Высшая школа, 2010. – 278 с.
11. Колесникова С. М. Частицы как часть речи (к вопросу о значении и разрядах частиц по строению и функциям) // Русский язык в школе. – 2012а. – №7. – С. 65–72.

12. Колесникова С. М. Русские частицы: семантика, грамматика, функции. Монография. – М.: ФЛИНТА: Наука, 2012. – 112 с.
13. Колесникова С. М. Градуальность в системе русского языка: монография. – М.: Флинта, 2018. – 232 с.
14. Кржижкова Е. Количественная детерминация прилагательных в русском языке (лексико-синтаксический анализ) // Синтаксис и норма. – М.: Наука, 1974. – С. 122–144.
15. Лингвистический энциклопедический словарь (ЛЭС). – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 682 с.
16. Ломоносов М. В. Российская грамматика // Ломоносов М. В. Полное собрание сочинений. – М.-Л.: АН СССР, 1952. – Т. 7. – С. 389–578.
17. Маркелова Т. В. Семантика оценки и средства ее выражения в современном русском языке. – М.: Московский педагогический университет, 1993. – 125 с.
18. Прокофьева Е. С. Бисубстантивные предложения с семантикой сходства и сравнения в современном русском языке: интернеф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 2008. – 21 с.
19. Сепир Э. Градуирование: семантическое исследование // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1986. – Вып. 16. – С. 43–78.
20. Туранский И. И. Семантическая категория интенсивности в английском языке. – М.: Высшая школа, 1990. – 172 с.
21. Убин И. И. Лексические средства выражения категории интенсивности (на материале русского и английского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1974. – 33 с.
22. Функциональная грамматика: учебник и практика / под ред. С. М. Колесниковой. – М.: Юрайт, 2020. – 421 с.
23. Халина Н. В. Категория градуальности в слове и тексте. – Барнаул: Алтайский государственный университет, 1993. – 164 с.
24. Ховалкина А. А. Лексическое выражение степени величины признака в современном русском языке. – Симферополь: Таврия, 1995. – 132 с.
25. Червенкова И. В. Общие адвербиальные показатели меры признака в современном русском литературном языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1975. – 26 с.
26. Шейгал Е. И. Градация в лексической семантике. – Куйбышев: КГПИ, 1990. – 95 с.
27. Шестрем. Пространственные отношения в именах, предлогах и наречиях // Указана работа в реферативном журнале «Языкознание за рубежом». – 1992. – №3. – С. 78.

# ИСТОРИЯ ЮЖНОСЛАВЯНСКОЙ СТИЛИСТИКИ

---

- ◆ Южнославянская метастилистика и метапоэтика
- ◆ Стилистика Болгарии
- ◆ Стилистика Боснии и Герцеговины
- ◆ Стилистика Македонии
- ◆ Стилистика Сербии
- ◆ Стилистика Словении
- ◆ Стилистика Черногории





**Бранко Тошович:**

«Южнославянская наука о стилистике и поэтике (особенно некоторые их области, дисциплины и направления) конца XX – начала XXI века характеризуются тремя процессами – внутридисциплинарной консолидацией, терминологической дифференциацией и внутрикатегориальной детерминацией».

**Мария Илиева:**

«В българската лингвистична наука сравнително добре са проучени тропите и фигурите, като отделни изследвания са посветени на епитета, метафората, иронията, метонимията, перифразата, параномазията, оксиморонът, сравнението, повторението».

**Горан Милашин:**

«Српска стилистика, чији је дио стилистика у Републици Српској, постепено је градила свој статус и улогу међу лингвистичким поддисциплинама, утврђујући предмет проучавања, дефинишући приступе и циљеве, те развијајући појмовно-терминолошки апарат».

**Александра Ѓуркова, Лидија Тантуровска:**

«Модернизацијата на истражувањето во рамките на стилистиката, во македонистиката, се забележува во последнава декада, особено со развојот и воведувањето на истражувањата поврзани, пред сè, со интернетската стилистика (интернет-стилистиката)».

**Дарин Ангеловски, Славчо Ковилоски:**

«Имајќи го предвид фактот што истражувањата од областа на книжевната стилистика со поетика се поставени помеѓу научните дисциплини на лингвистиката, литературната наука и на стилистиката, истражувањето на тема Македонска книжевна стилистика и поетика во периодот од 1970-2020 година е засмислено како сеопфатно идентификување, евидентирање и проучување на широк спектар на прилози».

**Ненад Крцић, Страхинја Степанов:**

«Стилистика је измеѓу 50-их и 60-их година XX века у србистици, а и у сербокроатистици уопште, била више нормативног него дескриптивног типа. Након тога, сам развој лингвостилистике у Србији отпочиње не одређеним теоријским разматрањима, већ пре свега практичним, емпиријским анализама поетског текста».

**Милана Поучки:**

«У фокусу су иновације које чине темеље српске книжевности с краја XX и почетка XXI века, чији су резултати неупитни, иако је развој текао споро. Овај период називамо иреалистичким добом јер доминира поетика сна, синкретизам жанрова и потпуно ново сагледавање традиције и света који окружује човека».

**Miodarka Teravčević:**

«Od sredine XX vijeka veliki broj lingvista i književnih kritičara počinje da se temeljnije i teorijski i empirijski bavi stilistikom književnog teksta. Taj stilistički pristup književnom tekstu posmatra se kao stilemsko-stilistički u kome dominira analiza stilema sa njihove stilematične i stilogene strane».





*Бранко Тошович*

(Университет имени Карла и Франца в Граце, Австрия)

## МЕТАСТИЛИСТИКА И МЕТАПОЭТИКА ЮЖНОСЛАВИИ (1970–2020)

Статья представляет собой обзор исследований южнославянской метастилистики (науки о поэтике) и метапоэтики (науки о поэтике) за последние пять десятилетий. Термин *Южнославия* обозначает географический ареал южнославянских стран (Боснии и Герцеговины, Болгарии, Черногории, Хорватии, Словении и Сербии) и представляет собой более широкое пространство по отношению к бывшей Югославии (государственному союзу федеративного характера, распавшемуся в 1992 г.). Синтез состоит из двух частей. Первый охватывает три процесса: интрадисциплинарную консолидацию, терминологическую дифференциацию и внутрикатегориальную детерминацию. Во второй говорится о социально-политических обстоятельствах, в которых развивались названные дисциплины и о (мета)стилистических и (мета)поэтических направлениях, в той или иной степени повлиявших на исследования южнославянских авторов. Особое внимание уделено новшествам, внесенным в категориальный, понятийный и терминологический аппарат.

**Ключевые слова:** метастилистика, метапоэтика, стилистика, поэтика, стиль, лингвостилистика, литературная стилистика, лингвистика, Южнославия, Босния и Герцеговина, Болгария, Македония, Словения, Сербия, Хорватия, Черногория, 1970–2020.

*Branko Tosovic*

(University of Graz, Austria)

## METASTYLISTICS AND METAPOETICS OF SOUTHERN SLAVS (1970–2020)

The paper is a synthesis of research on southern Slavs metastylistics (science of poetics) and metapoetics (subjects of science of poetics) in the last five decades conducted by 13 authors from 7 countries in the period from 2020 to 2022. The synthesis consists of two parts. The first points to three important processes: intradisciplinary consolidation, terminological differentiation, and intracategorical determination. The second discusses the socio-political circumstances in which the mentioned disciplines developed, as well as the (meta)stylistic and (meta)poetic directions that influenced, more or less, the research of Southern Slavs experts. Special attention is paid to the novelties that have been introduced into the categorical, conceptual and terminological apparatus of metastylistics and metapoetics. The synthesis is based on the analyses of all authors within the Southern Slavs block of this monograph.

**Key words:** metastylistics, metapoetics, stylistics, style, linguostylistics, literary stylistics, linguistics, Southern Slavia, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Macedonia, Montenegro, Slovenia, Serbia, 1970–2020

## 1. Процессы

**1.** Южнославянская наука о стилистике и поэтике (особенно некоторые их области, дисциплины и направления) конца XX – начала XXI века характеризуются тремя процессами – внутридисциплинарной консолидацией, терминологической дифференциацией и внутрикатегориальной детерминацией. Консолидация проявляется в том, что тщательно обоснованные в течение XX века исследования позволили окончательно стабилизировать стилистику и поэтику как научные дисциплины – метастилистику и метапоэтику. Дифференциация проявляется в том, что наступил момент терминологического размежевания того, что не дифференцировалось или не могло быть разделено, а чего требовала современная ситуация. Детерминация состоит в том, что благодаря успешной консолидации возникла необходимость уточнения понятийно-категориального аппарата. Хотя XX век был стилистически неспокойным, а во второй его половине с элементами кризиса из-за смены исследовательских парадигм, попыток подавления стилистики как научного направления и экспансионистских тенденций (скорее спонтанного, чем организованного характера) возникающих направлений (таких как дискурсивная лингвистика), период с 1970-х гг. по 2020 г. можно считать консолидацией южнославянской стилистики. Помимо консолидации, другой важной детерминантой данного периода является дифференциация. Когда стилистика и поэтика как науки окрепли и приспособились к новой технологической революции, особенно революции, принесенной интернетом, пришло время уточнить и разграничить некоторые важные понятия для того, чтобы навести порядок в теории и практике. На иерархической вершине находилось то, что подлежало дифференциации и детерминации, а именно предмет изучения и дисциплина, изучающая этот предмет, так как они обозначаются одним и тем же термином: *стилистика*, то есть *поэтика*. В этот период оказалось, что настало время (1) первичной дифференциации – различения предмета исследования и изучающей его дисциплины, а именно: (а) стилистики как объекта анализа и стилистики как научной области, (б) поэти-

ки как объекта анализа и поэтики как научной области. Эти термины были двусмысленными и подразумевали противоречивые категориальные понятия. В науке нежелательна терминологическая двусмысленность, поэтому она стремится к тому, чтобы термины, где это возможно, функционировали однозначно. Такая двусмысленность наименований нейтрализуется (1) введением названия для дисциплины *метастилистика* (наука о стилистике или стилистология) и *метапоэтика* (наука о поэтике или *поэтикология*) и (2) использованием терминов *стилистика* и *поэтика* лишь для номинации предметов исследования: таких как (а) стиль, стилистическая единица, стилема, стилевой / стилистический прием, стилистическое значение, стилистическая категория, стилевой / стилистический прием, (б) поэтическая / художественная структура текста, поэтонома (базовая единица поэтики), поэтомема (мотив, тема поэтики), поэтический/художественный прием, художественное время, художественное пространство и др.<sup>1</sup> Таким образом, метастилистика (стилистология) представляет собой научную дисциплину, изучающую стилистику (стилистическую/стилистическую структуру) и все ее аспекты. Метапоэтика (поэтология) – научная дисциплина, изучающая поэтику (структуру художественного текста во всех ее аспектах). Исследования в период с 1970 по 2020 гг. также указали на необходимость проведения (2) вторичной дифференциации выделением (а) в рамках **метастилистики (стилистологии)** *стилологии* (науки о стиле), *стилематики* (науки о стилемах, т. е. о стилистических единицах),<sup>2</sup> *стилонимии* (науки о номинационных аспектах в стилистике), *лингвостилологии* (лингвистической

<sup>1</sup> Одну из попыток систематизации понятий в литературе предпринял Александр Флакет (Flaker 1986). Он считал, что старые литературно-исторические термины, обремененные другой методологией, неудовлетворительны и что следует найти новые (Flaker/Škreb 1986: 14).

<sup>2</sup> В южнославянской стилистике Крунослав Пранич [Krunoslav Pranjić] активно использует термин *стилематика*, под которым он понимает часть стилистики, занимающуюся стилемами (стилистическими/стилистическими единицами) – Pranjić 1968, 1991, 2011.

стилологии – науки о самых различных стилях), *литературоведческой стилологии* (наука о стиле художественного текста), *стилометрии* (науки о статистическом измерении стилистических единиц) и (б) в рамках **метапоэтики (поэतिकологии)** поэтологии (науки о внутренней поэтике), поэтономии (науки о восприятии художественной структуры), поэтоматики (науки о поэтамах, поэтических темах – поэтических единицах), макропоэтики, микропоэтики, лингвопоэтологии (лингвистической поэтологии) и литературной поэтологии (науки о художественном тексте) и (3) третичной дифференциации путем различения литературной метастилистики и метапоэтики. Таким образом, общую стилономимическую систему составляют один гипероним: *метастилистика* (стилистика) и три гипонима: *стилология*, *стилистика*, *стилематика*, а поэтономимическую систему – один гиперпероним: *метапоэтика* (*поэтология*) и три гипонима: *поэтология*, *поэтоматика*, *поэтономия*.

Такие разграничения представляются особенно целесообразными и продуктивными при анализе, в котором рассматривается одновременно развитие дисциплины и развитие ее объекта исследования, как это имеет место при трактовке полувекового периода в истории южнославянской метастилистики и метапоэтики (1970–2020 гг.), поскольку использование в одном и том же тексте идентичного названия для дисциплины и для предмета этой дисциплины усложняет понимание, чего (терминологической двусмысленности) можно избежать путем использования упомянутых понятий. Представляется целесообразным, чтобы термин *поэтика* перестал обозначать науку о поэтике, и чтобы в качестве названия дисциплины, изучающей поэтику, использовалась *метапоэтика*, т. е. чтобы *поэтика* относилась только к предмету своего изучения (создание, формирование и функционирование поэтической структуры). Иными словами, кажется необходимым, чтобы термин *поэтика* перестал быть названием науки о поэтике, и чтобы как название дисциплины, изучающей поэтику, использовалась *метапоэтика*. Следовательно поэтика относилась бы только к предмету изучения

(создание, формирование и функционирование поэтической структуры).<sup>3</sup> Благодаря такому разграничению поэтика возвратилась бы к своему первоначальному значению (*ars poetica*), она очистилась бы от отложений, накопившихся веками на фундаментальном, исконном слое, освободилась бы от значения дисциплины и относилась бы только к предмету исследования, следовательно, *поэтика* была бы предмет и *метапоэтика* – наука об изучении этого предмета. *Поэтика* бы представляла собой внутреннюю организацию художественного текста во всех его аспектах

<sup>3</sup> Под поэтологией некоторые подразумевают научную поэтику и общую теорию поэзии. Термин *поэтология* появилась в сербском литературоведении не ранее 80-х и 90-х годов XX в., хотя в западной науке она использовалась с 60-х годов (в основном как синоним *поэтики*), но до сих пор поэтология как отдельная дисциплина не прижилась, так как она не имеет своего строго определенного, разграниченного с поэтикой места, поэтому, как и поэтика, употребляется иногда в узком смысле, а иногда и в более широком. В немецкой науке о литературе с 80-х годов XX в. *поэтология* является одним из наиболее часто употребляемых терминов, обычно как синоним *поэтики* и для названий различных учений о поэтическом искусстве. В русской науке под *поэतिकологией* понимают поэтику отдельных поэтов (имеется в виду исследование Светланы Федотовой и А. А. Житенева). Станиша Тутневич предложил различать *поэтику* и *поэтологию*: «[...] кажется, что то, что относится к организации литературного текста, можно было бы назвать более узким термином *поэтическое исследование*, в то время как более широкий термин *поэтологическое исследование* охватывал бы всю полноту создания, структурирования и функционирования литературного произведения» (Tutnjević 2007: 37). Тутневич указывает на то, что в литературной практике *поэтология* оставалась незамеченной, хотя и использовалась спорадически. В основном речь шла о синонимическом употреблении *поэтика* – *поэтология*, то есть о спонтанности использования форм *поэтика* / *поэтологическое*, неструктурированности или о концептуальных импровизациях и небрежностях (Tutnjević 2007: 24). Этот термин встречается в работах ряда современных авторов, таких как: Милан Радулович 1998, Драгиша Живкович 1999, Радомир В. Иванович 2000, Никола Стипчевич 2000, Радован Вучкович 2000, Младен Шукало 2002.

с конечной суммой единиц (то, что автором закодировано, что не может быть изменено посторонним перекодированием в форме сужения или увеличения), а *метапоэтика* – с бесконечной суммой единиц (то, что декодируется, так как в поэтике, во внутренней организации художественного текста, в каждое новое время обнаруживается в восприятии и интерпретации что-то особое, художественный текст вечно предлагает новшества, которые не обязательно закодированы автором). *Поэтика* бы состояла из *интрапоэтики* (внутренней, структурной, имманентной), *экстрапоэтики* (поэтики автора, поэтики читателя и т. д.), *имплицитной поэтики*, *эксплицитной поэтики*, *поэтономии*<sup>4</sup> (восприятие, прочтение, расшифровка художественной структуры конкретного произведения, писателя, направления, эпохи, национальной литературы, непр., поэтономия читателя, реципиента, наблюдателя...), *поэтонимии* (наименование того, что входит в поэтику), *поэтоматики* (анализ поэтоном). Есть еще *парапоэтика* – исследование, имеющее в названии слово *поэтика*, но по существу оно больше или исключительно касается более широкой литературной интерпретации, имеющей мало общего с собственно (в узком смысле) метапоэтикой. В этой системе могут найти свое место и другие термины, которые упоминаются и употребляются в литературе: *метапоэтология*, *поэтропия*, *poietika*, *poiesis* и др.

2. Предложения о разграничении дисциплины и ее предмета высказывались в анализируемый период с различных сторон. Например, Виктор Жмегач [Viktor Žmegač] (1929–2022) исходит из двойкой трактовки поэтики: как (а) предмета («систематически проводимый дискурс о логических и стилистических особенностях литературного творчества, сформулированный с намерением быть нормативно-порождающей директивой, индивидуальной проекцией, например, в форме программы или манифеста») и (б) дисциплины – литературно-теоретическое описание (Žmegač 1988: 19). Анте Стамач [Ante Stamač] (1939–2016) описывает при помощи противоположных пар

<sup>4</sup> Термин *поэтономия* используется в философии как синоним для *метапоэтологии*.

разницу между поэтикой, основанной на отдельном литературном произведении, и поэтикой, занимающейся изучением общих законов, по которым создается литература. Внутренняя поэтика навязывалась Франьо Грчевичу [Frano Grčević] (1923–2009) как рабочий и гипотетический литературно-теоретический метод, связанный с конкретной исследовательской ситуацией автора (Grčević 1981). Автор исходит из понимания произведения как структуры, как замкнутого и законченного языкового выражения. Такую поэтику можно было бы, по его мнению, назвать поэтикой произведения или поэтикой текста, чтобы ее отличать от рассмотрения биографий, внешних влияний, социальных обстоятельств, творческого генезиса и т. д., которые можно было бы объединить вокруг условного литературоведческого теоретического понятия внешней поэтики (Грчевич 1981: 331).<sup>5</sup> О поэтике внутреннего говорит Milatović 1980.

3. В рассматриваемый период *поэтику* постигла участь стиля и дискурса – она настолько широко использовалась для обозначения различных понятий (иногда ею называли все, что охватывает художественный текст), что стала терять свой терминологический характер. И как в случае с (а) функциональным стилем необходимо было противодействовать механическому употреблению этого термина для всего относящегося к стилю, так необходимо было сопротивляться стремлениям, которые вели к растеканию (б) термина *поэтика* и превращению его в модное слово, теряющее свою подлинность, свою «самобытность», в то время как нужно было стремиться сохранить его исконное, имманентное, автохтонное значение. Сущность поэтики заключается в художественном оформлении литературных фактов, таких, в первую очередь, как художественный мотив, композиция, художественный образ,

<sup>5</sup> Грчевич утверждает, что методы имманентной интерпретации, внутреннего анализа, стилистической критики и т. д. исходят из полной автономии литературного творчества. Автор указывает на то, что сосредоточенность на отдельном произведении является общей чертой всех направлений стилистической критики (Grčević 1981: 331).



художественное оформление пространства и времени.<sup>6</sup>

Хотя лингвистика, литературная стилистика и поэтика имеют много совпадений и сходств (все три дисциплины подразумевают, так или иначе, художественный, образный, экспрессивно-выразительный способ повествования), в ряде элементов и аспектов они существенно различаются. Лингвостилистика отличается от поэтики тем, что изучает языковые средства, при помощи которых создается выразительность, образность, разнообразие и другие признаки художественного текста, а от литературной стилистики своей направленностью на другие функциональные стили (публицистический, научный, официально-деловой, разговорный), причем литературно-художественный стиль изучается обеими дисциплинами: лингвистической стилистикой – с точки зрения экспрессивности и выразительности языкового строя, а литературной стилистикой с точки зрения литературных жанров, типов, периодов и индивидуальной реализации. Литературная стилистика имеет своим предметом стиль во всех его экспрессивных и экспрессивных измерениях (стиль автора, стиль героя, стиль эпохи, стиль периода, стиль направления и т. д.). Поэтика ориентирована на художественное оформление поэтических частей / аспектов художественного текста. Литературная стилистика исходит из художественного текста как стилистического явления, а поэтика – из художественного текста как художественной сущности (художественного замысла и структуры). В фундаментальный треугольник: поэтика – литературная стилистика – лингвистическая стилистика вклиниваются (а) другие близкие или родственные области, такие как риторика, эстетика, семиотика и (б) вне филологии: теория информации (изучение качества и количества эстетической информации), кибернетика (наука об общих законах управления, получения и передачи

информации), философия (особенно герменевтика), логика, психология, математика (в первую очередь, математическая поэтика).

4. В период с 1970 по 2020 гг. была подчеркнута актуальность и других форм категориальной дифференциации. Например, Новица Петкович [Novica Petković] (1941–2008) писал о необходимости разграничения поэтики и лингвистики (Petković 1972: 38). Он констатировал, что развитие взаимоотношений языкознания и поэтики идет в направлении парадоксальной ситуации, в которой обе дисциплины все больше указывают на необходимость взаимного размежевания, но в то же время их методы сближаются. В интерпретации функциональной дифференциации языка подчеркивается строгое различие между стилем и функциональным стилем (Tošović, 1988, 2002).

5. На стилистику с 1970 по 2020 гг. в Южнославии большое влияние оказали стилистические направления, школы, методы и течения (а) того периода, (б) времени после Второй мировой войны, (в) первой половины XX в. и конца XIX в.

Решающий поворот был сделан (1) отказом от позитивистского толкования литературного произведения (обращавшего внимание прежде всего на личность автора, социальные обстоятельства и т. п.) и психологизма, (2) постановкой произведения и его имманентной структуры в центр интересов, (3) рассмотрением текста как замкнутой структуры прежде всего русскими формалистами, сторонниками Пражского лингвистического кружка, Московского лингвистического круга и Тартуско-Московской семиотической школы. Что касается лингвистических, литературно-стилистических и поэтических течений, то период с 1970 по 2020 гг. в Южнославии ознаменовался тремя основными новшествами. Если начало, середина и конец 80-х годов XX века прошли под знаком становления и развития функциональной стилистики, то в начале, середине и конце 90-х годов XX столетия коммуникация все больше перемещалась из офлайн-пространства в онлайн-пространство, что побуждало метастилистику все больше ориентироваться на онлайн-творчество, в результате чего зародилась интернет-стилистика, занимающаяся

<sup>6</sup> Предметом поэтики должны быть, скажем, не психологическая природа, характер и поведение персонажей, таких как Мустафа Мадьяр, Аника, Алия Джержелез (если в качестве примера возьмем только героев Иво Андрича), а художественный способ их изображения.

экспрессивными, выразительными и функциональными особенностями письменных и устных текстов, функционирование которых было связано исключительно с интернетом как их эксклюзивным пространством существования. Во втором десятилетии XX в. искусственный интеллект достиг такого уровня развития, что мог порождать стилистически разнообразные осмысленные тексты (а прошло с начала широкой компьютеризации и интернетизации всего тридцать лет). Это привело к созданию новой стилистической дисциплины – генераторной стилистики (названной по механизму автоматического порождения текстов – генератору, в некоторых случаях автоматом, роботом, алгоритмом и т. д.).

**6.** Метастилистическая терминология настолько расширилась, что в рамках стилонимии (занимающейся номинацией стилистических явлений и имеющей в качестве базовой единицы стилониму) навязывалось различие стилонемы (единицы стилистики) и стилемы (единицы стиля; этот термин использовался в этот период некоторыми специалистами из Боснии и Герцеговины, Хорватии, Словении и Сербии для обозначения основной или любой единицы стилистики). В южнославянской стилонимии данного периода не произошло видимого сдвига в лексикографической систематизации терминологии, так как не было изданий, подобных изданиям на более широком славянском ареале, какими, например, являются словари стилистической терминологии.<sup>7</sup> Исключение составляет *Rječnik stilskih figura* [Словарь стилистических фигур] Крешимира Багича [Krešimir Bagić, 1962–] (Bagić, 2012). В области поэтонимии дело обстоит лучше благодаря наличию словарей более широкого типа, некоторые из которых представляют собой переводы.<sup>8</sup>

<sup>7</sup> Таких, как (а) метастилистические словари (Никитина/Васильева 1996), (б) метапоэтические словари (Ильин 2001, Квятковский 2000), (в) стилистические словари (Абрамов 1996, Горбачевич 2002, Иванова 2004, Кронгауз 2016, Мокиенко/Никитина 1998, Нефедова 2001, Павлович 1999, Хайдарова 2012) и т. п.

<sup>8</sup> Živković 1992, Popović 2007, Babić 2012, Jovanov 1999, Princ 2011, Taritaš 1993.

## 2. Течения

**7.** По отношению ко времени и общественно-политическим событиям стилистика Южнославии развивалась с 1970 по 2020 гг. двумя (по сути тремя) потоками. Первый имел преемственность, на которую существенно не повлияли события, турбулентность и, тем более, переломы в обществе, такие как исчезновение блокового деления Европы в 90-е годы XX века (болгарская метастилика и метапоэтика). Второй состоит из двух частей. В одной произошел распад единого государства (Югославии), который не оказал радикального влияния на стилистико-поэтический уровень (македонская метастилика и метапоэтика), в то время как во второй – на штокавской территории<sup>9</sup> формировались три периода: время до распада Югославии (1970–1990), период распада (1991–1996) и фаза после распада (1997–2020), имевшее экстремальные последствия, связанные (а) с развалом общего государства, (б) с войной с 1991 по 1996 гг., в которую были вовлечены Босния и Герцеговина, Черногория, Хорватия и Сербия и (в) с социолингвистическими изменениями, при котором *сербскохорватский язык* перестал существовать как единый стандарт, в результате чего хорваты и сербы официально вернули названия *хорватский язык* и *сербский язык*, боснийцы провозгласили в 1991 г. *боснийский язык* (который иногда на хорватской и сербской сторонах стал называть *боснийским*), а позже (2007 г.) правительство Черногории предприняло то же самое, объявив *черногорский язык* официальным, что вызвало отталкивающую реакцию другой части черногорского населения, которая считала, что существует только сербский язык. Помимо сложных условий для научно-исследовательской работы, радикальная общественно-политическая дивергенция в 90-е годы привела к тому, что общение между лингвистами, стилистами и литературоведами вновь созданных государств Боснии и Герцеговины, Черногории, Хорватии, Македонии, Сло-

<sup>9</sup> Она охватывает пространство языков, основанных на штокавском диалекте: боснийский / боснийский, черногорский, хорватский, сербский в Боснии и Герцеговине, Сербии, Хорватии и Черногории.



вении, Сербии (бывших республик Югославии) прекратилось, сократилось или было сведено к минимуму. Они все реже собирались на научных мероприятиях (преимущественно мононациональных), а в научных публикациях цитировали друг друга значительно реже или вообще никак, все больше замыкались в рамки новопровозглашенных государств, в противоположность предыдущему периоду. В результате процессов распада исследования все меньше и меньше фокусировались на область бывшей Югославии (крупнейшей балканской страны) и все больше на Южнославиию (территорию на юге и юго-востоке Европы со славянским населением). Ежегодная библиография журнала *Южнославянский филолог* [*Južnoslovenski filolog*], десятилетиями охватывавшая всю югославскую территорию и всегда имевшая раздел по стилистике, постепенно сокращалась до уровня сербскоязычного ареала, что также отрицательно сказывалось на обмене информацией о новых работах по языкознанию, стилистике и поэтике. Национальные метастилистики и метапоэтики все более и более „бетонировались“ в свою почву, закреплялись в своих региональных рамках, что имело отрицательный эффект, поскольку и бывшая Югославия была небольшой научной территорией. Эта слабость была значительно смягчена коренным изменением в середине анализируемого периода (90-е годы XX в.), масштабной компьютеризацией, а затем, еще более радикально, интернетом, нарушавшим межнациональные и межгосударственные, иногда искусственно созданные, границы, что позволяло в какой-то степени следить за развитием метастилистики и метапоэтики, с одной стороны, и поэтики и стилистики, с другой, на некогда общем языковом и стилистико-поэтическом пространстве. В то время только некоторые научные мероприятия за пределами югославской территории (главным образом в Австрии и Польше) давали возможность прямого научного диалога и обмена информацией. Этому особенно способствовало несколько многонациональных научных проектов за рубежом (например, в Граце проект по тождеству, сходству и различию между штокавскими языками, проекты по Андричу, Чопичу и др.).

В этот период в рамках смены стилистических парадигм развивалась и южнославянская метастилистика. Хотя структурализм утратил свою силу и влияние в конце 60-х гг., он все же оставался одним из лидеров в интерпретации стилистических и поэтических явлений на южнославянской территории. Этому особенно способствовала деятельность по представлению ведущих структуралистских течений с 1970 по 1990 гг., таких как чешский структурализм и русский формализм, затем семиотических течений, особенно во Франции, Советском Союзе и Чехословакии. В южнославянскую метастилисту и метапоэтику проникала (где-то больше, где-то меньше) междисциплинарность, их переполняли идеи, методы, понятия и категории кибернетики, теории информации, математики и семиотики.

Если в лингвистической метастилисте Южнославии структурализм представлял собой то, что в большей степени характеризовало данный период, то южнославянская метапоэтика претерпела значительные изменения с появлением модернизма после Второй мировой войны, затем постструктурализма в 60-70-е годы и постмодернизма в 80-е и 90-е годы XX в. Эти тенденции меньше отразились в метастилисте (на изучение и интерпретацию стилистических явлений) и гораздо больше в стилистике литературных произведений, создававшихся в то время (самый яркий пример – Милорад Павич [1929–2009] и так называемый сербский «сигнализм»).

В данный период метастилистика подвергалась удару со стороны лингвистики текста (меньше) и дискурсологии (больше), поэтому дисциплина, веками называемая стилистикой, должна была доказывать оправданность своего существования и бороться за свое исконное исследовательское пространство, которое ей принадлежало столетиями. Появились и негативные тенденции, которые мы характеризуем как (а) антистилисту (работы и взгляды контрпродуктивные для стилистики, наносившие ей, по сути, ущерб), (б) контрастилисту, проявляющуюся в попытках отнять у стилистики объект исследования, более или менее целенаправленно или спонтанно ее

подавлять, чему немало способствовали некоторые стилисты, которые механически, почти автоматически стали подменять стилистические понятия (такие, как стиль) нестилистическими (такими, как дискурс), поэтому недаром начали говорить о кризисе стилистики и (в) псевдостилистику с публикациями, имевшими в названии *стилистику*, *стиль* и т. д. а по сути являющимися далекими от настоящей стилистики (Tošović 2012). К счастью, становилась обновленная, модернизированная стилистика (неостилика), которая нашла способ как противостоять антистилистике, контрастилистике и псевдостилистике, сохранив исходный объект исследования (стиль, экспрессивность и экспрессивность...) и ориентировавшись к изучению радикальных изменений в обществе, вызванных появлением интернета.

В одной части южнославянской стилистики – в Словении под влиянием западных интерпретаций были проблематизированы три теории о том, что стиль – это украшение, отклонение от нормы и выбор. Однако в данной критической оценке не было предложено ничего нового, что заменило бы критерии украшения, отклонения от нормы или выбора.

Южнославянская стилистика и поэтика в 90-е годы XX в. постепенно перемещались из офлайн-пространства в онлайн-пространство (лингвостилистическая продукция все больше уходила из реального пространства в виртуальное, что мало-помалу превращало метастилистику и метапоэтику в онлайн-дисциплины),<sup>10</sup> особенно созданием нового стилистического направления – интернет-стилистики и первыми намеками на появление особо инновационного направления – стилистики искусственного интеллекта (генераторной стилистики). Южнославянская метастилистика обрела новые измерения: более широкое виртуальное (Сеть, интернет) и более узкое – гипертекстовое, чатовское, эмалевое... Самое крупное событие в южнославянской стилистике, имеющее большой

эхо в славянском мире и шире, это, безусловно выход нового типа романа – *Hazarski rečnik* [Хазарский словарь] (1984) Милорада Павича. Но это знаменательное событие не имело столь сильного метастилистического отголоска, как поэтико-стилистического.

8. Были новшества и в южнославянской стилонимии. Появились новые категории, были созданы новые понятия и термины.

(а) Один из них – *стилистическая формация* [stilska formacija], под которым Александр Флакер (1924–2010) понимал исторически сложившееся стилистическое единство.<sup>11</sup> Термин возник как аналог социальной формации для смысловой разрядки понятия «стиль» и для того, чтобы отделить его от понятий «направление» и «метод», поскольку стилистическая формация не тождественна направлению (осмысленным литературно-историческим тенденциям в отдельных национальных литературах). Стилистические формации охватывают большие надындивидуальные и литературно-исторические целостности, образуя их на основе стилистической интерпретации родственных литературных произведений, а не на основе программного самоопределения в рамках отдельных течений или школ. Если речь идет о более низкой степени структурного родства, реализуемого только в пределах одного литературного жанра или только в определенных литературных стилях, то говорят о *стилистических группах* [stilske grupe] (Živković 1992: 816). Похожий, на первый взгляд, термин предложил Зденко Шкроб (1904–1985) – *стилистический комплекс* [stilski kompleks], который также представляет собой периодизационное понятие, но он создан для обозначения особых связей между языковыми и стилистическими микроструктурами и самыми широкими историко-стилистическими категориями, такими как барокко, классицизм, романтизм и др. Бранко Тошович [Branko Tošović] (1949–) ввел термин *функционально-стилистический комплекс* [funkcionalnostilski kompleks] для обозначения

<sup>10</sup> Возникли новые литературно-поэтические области, такие как виртуальная литература (Gordić-Petković, 2004), интернет-литература (Saračević, 2017), сетевая, чатовая, электронная литература (Tošović, 2015, 2018).

<sup>11</sup> Он впервые употребил этот термин в журнале *Umjetnost riječi* [Искусство слова] (1958, № 2), но развил и конкретизировал его в книге *Stilske formacije* [Стилистические формации] (Flaker 1986).

стилей, обладающих характеристиками двух или более функциональных стилей (Тошович 1988).

(б) Крунослав Пранич [Krunoslav Pranjić] (1931–2015) внес больше всех вклад в (1) укрепление термина *стилема* [*stilem / stylem / štylem*] в южнославянском стилистическом ареале, возникшего в рамках чехословацкой стилистической школы (Я. Мистрик), и (1) в употребление его производных *стилематичность* [*stilematičnost*] и *стилогенность* [*stilogenost*].<sup>12</sup> Франо Чале [Frano Čale] (1927–1993) включил *стилема* в название своей монографии *Od stilema do stila* [От стилемы к стилю] (1973 г.), а Милорад Чорац [Milorad Čorac] (1923–1996) *лингвостилему* [*lingvostilem*] в название книги *Metaforski lingvostilemi* [Метафорические лингвостилемы] (1982 г.) и использовал его во «Введении», но во всех последующих заголовках глав (без, по понятным причинам, «Заключения») нет корня **лингв-**: «Фоностилемы» (с. 51–80), «Морфостилемы» (91–122), «Лексикостилемы» (123–157), «Синтактостилемы» (159–445). То, что автор решил ввести в название книги *лингвостилему*, а в анализе говорить о *стилеме*, то есть использовать оба термина параллельно, можно объяснить желанием указать на то, что речь идет о стилеме в одной научной области – языкознании, так как стилема используется и в других областях.<sup>13</sup> Термин *лингвостилема* [*lingvostilem*] может быть полезен для междисциплинарных интерпретаций стилистических единиц в языке, с одной стороны, и в отдельных видах искусства и деятельности (литературе, музыке, живописи, скульптуре, архитектуре, моде и др.), особенно при ана-

лизе соответствующих стилей, с другой. По этим причинам *лингвостилема* М. Чораца не является плеоназмом, особенно учитывая тот факт, что каждый автор очень тщательно выбирает, что вставить в заглавие, и хорошо заботится о вреде нежелательной избыточности.

(в) Йоже Топоришич (Jože Toporišič), как и другие словенские исследователи, активно использует термин *zvrst* (Toporišič 1992, 2000), который в сербском / хорватском языке соответствует слову *vrsta* (хотя эта лексема существует и в словенском), а в русском – *разновидность*. Существительное *zvrstnost* и прилагательное *zvrstni*, образованные от *zvrst*, очень активно употребляются в словенской метастилистике.

(г) На уровне актуализации, о котором больше всего говорят чехословацкие авторы и русские формалисты, южнославянская метастистика внесла дихотомическую новизну, разграничив актуализацию и актуализм: актуализация порождает актуализм (Korošec 1998: 16).

(е) Введение термина *интегральная стилистика* некоторыми сербскими авторами представляет собой то, чем в общей стилистике является стилистика языка и стилистика речи вместе взятые (как то, что относится и к системе, и к ее реализации). Проблема этого термина в том, что одни исследователи имеют в виду объединение стилистики языка и стилистики речи (возможности и реализации), другие – «стилогенность» и «стилематичность», а третьи – стилистику языка и литературную стилистику. В первом случае речь идет о неделимой общей стилистике, во втором – о системе стилистических элементов и их реализации, в третьем – об интеграции языковой стилистики и литературной стилистики, что по сути дела является лингвопоэтикой. Поскольку никаких других инноваций, кроме терминологической новизны, не предлагается, такой подход вряд ли можно назвать новой стилистической теорией, а скорее попыткой трактовать стилистику как неразрывное целое (но, к сожалению, в нескольких значениях).

Следуя стилистическим и поэтическим течениям в мире, южнославянские стилисты и теоретики поэтики перенимали их катего-

<sup>12</sup> Йозеф Мистрик [Jozef Mistrík] (1921–2000) в своей книге *Štilistika* (1997: 31) пишет: «Pojem štyléma se po prvý raz v slovenskej štylistike uplatnil a vysvetlil v práci J. Mistríka *Jazikovo-intonačné prostriedky recitátora* (Bratislava, 1967)». Стилема была подробно проанализирована Любицей Йосич [Ljubica Josić] (2014: 85–102).

<sup>13</sup> Например, в кинесемiotике под *стилемой* понимается знак или группа знаков (типа элементов кадра или монтажной фазы) как характеристика художественного, документального, авторского и других «кинематографических стилей» (в кинесемiotике жанрово-изобразительная онирическая *стилема* противостоит лингвистическому термину *стиль*).



риальный аппарат и применяли их термины в конкретных исследованиях. Среди них выделяются: *затрудненная форма, заумный язык, отстранение, (дез)автоматизация, художественный прием* (русские формалисты, Виктор Шкловский), *эффект обманутого ожидания, стилема* (Й. Мистрик), *горизонт ожидания* (Ганс Роберт Яус), *хронотон* (М. Бахтин), *эмфатичность* (Э. Тихнер), *стилистический контекст, стилистическая доминанта, энтропия* (Клод Шанон), *гетеротопия* (Михаэль Фуко), *топофобия, топофилия, пограничный топос, внимательное чтение, категория смещения, архетип* (Карл Густав Юнг, Нотроп Фрай), *смысловый вакуум, точка зрения* (Борис Успенский), *точка написания, стилистический сдвиг, стиль как отклонение от нормы* (генеративная стилистика), *художественная реинкарнация, первичные и вторичные знаковые (моделирующие) системы* (Юрий Лотман), *гибкая стабильность* (чехословацкая стилистика), *направленность высказывания, избыточность, экономия, информация, выразительность, экспрессивность, выразительность, образность, метафоричность, кодовое переключение, отклонение от нормы, выбор* и др.

9. В этот период в южнославянском ареале появляются новые виды стилистических изысканий. Кроме уже сложившихся, таких как идиостилистика (индивидуальная, генетическая стилистика), ресурсная стилистика (стилистика языковых уровней), стилистика языка и стилистика речи, литературоведческая стилистика, получил развитие ряд направлений, в основном под влиянием других школ, таких как чехословацкая, советская, французская и т. д. С 1970 по 1990 гг. в Южнославии явно господствовала функциональная стилистика. А во второй период (с 1990 по 2020 гг.) ни один другой вид метастилистики не приобрел такой широты и размаха, как функциональная стилистика. Одновременно ни одно из новых стилистических направлений не проявило такой силы, чтобы вытеснить функциональную стилистику, особенно из образовательного процесса. Одна из причин заключается в том, что у них отсутствует столь цельный системный характер (функциональная стилистика охватывает все языковые уровни и все стили),

они не включает в себя все основные стилистические явления (такие как языковая дивергенция, экспрессивность, выбор, отступление и т. д.), внутриязыковую структуру и экстралингвистические факторы, которые функциональной стилистике позволили полностью закрепиться в исследованиях, а также в преподавании в средних школах и в вузах. С 80-х годов происходит усиление исследований в области лингвистики текста, что выразилось в появлении значительного числа работ в области стилистики текста. С 90-х годов того же века теория дискурса проявила сильную экспансию и стала одним из доминирующих лингвистических направлений, оказавшую как положительное, так и отрицательное влияние на стилистику: (а) положительное, потому что появилось новое направление – стилистика дискурса, которое указало на то, что стилистика должна более основательно заниматься, прежде всего, экстралингвистическими факторами (хотя это подчеркивалось с момента основания функциональной стилистики и особенно выдвигалось в пермской стилистической школе), (б) отрицательное, потому что не один исследователь стилистики, чтобы быть в тренде, чтобы находиться в духе модного движения, стал механически заменять базовые стилистические термины (прежде всего, *функциональный стиль*) нестилистическими (прежде всего, *дискурсом*). Простой экспериментальной заменой нестилистического термина на стилистический можно сделать вывод о том, что во многих случаях никакой разницы в их значении и в смысле не возникло. Проблема еще более усугубляется тем, что функциональный стиль является четко определенным термином, а дискурс имеет столь много значений, что авторы часто чувствуют необходимость в самом начале анализа объяснить, что они подразумевают под этим термином. В работах, пытавшихся совместить функциональный стиль и дискурсивный подход, неоднократно возникала путаница в отношении того, что такое функциональный стиль и что такое дискурс. В связи с этим одни стилисты настаивали на том, что дискурс и стиль не являются тождественным понятием и что их следует строго разграничивать. Другие продолжали

механически использовать тот и другой термин как синонимы, даже в одном и том же тексте, вызывая путаницу на категориальном и междисциплинарном уровне. В конце первого десятилетия XXI века когнитивная стилистика укрепилась под влиянием интенсивного развития когнитивной лингвистики. И семиотическая стилистика также набирала обороты благодаря сильному развитию семиотики во второй половине XX века. В то время интернет-стилистика приобрела значение в связи с резким переходом большей части коммуникации из реального пространства в виртуальное (интернет), что потянуло за собой и стилистику, поэтому она все больше превращалась из офлайн-стилистики в онлайн-стилистику. В конце второго десятилетия XXI века произошло еще одно важное явление и изменение: искусственный интеллект развился настолько, что смог создавать осмысленные и полезные тексты из всех функциональных стилей, что привело одного южнославянского автора к созданию нового стилистического направления – генераторной стилистики (свое имя она получила от генераторов, автоматически порождаемых текст и называемых также алгоритмами, механизмами, роботами и т. д.), которая занимается стилистическим материалом, генерируемым не живым человеком, а искусственным интеллектом. Среди течений, появившихся в южнославянском пространстве в последнее время, можно выделить феминистическую (феминистскую стилистику), развивавшуюся под влиянием анализов женского языка и стиля, «женского» письма и т. п. Возникают некоторые течения в видах деятельности, которые существовали давно, но до сих пор не дали особой стилистической дисциплины (судебная стилистика). Были попытки подчеркнуть неоправданность механического отделения стилистики языка от стилистики речи, стилистики языка от стилистики литературной (интегральная стилистика). Под влиянием медиалингвистики предлагается создать медиастилистику (как дисциплину, изучающую стилистику новых медиа), «имманентическую» стилистику и др. Относительно индивидуальной приверженности к определенным видам стилистического иссле-

дования можно выделить несколько групп южнославянских авторов. Одни остались привязанными к выбранному направлению, другие пытались придерживаться того метода анализа, который господствовал до тех пор, но и склонялись к новым течениям, третьи отказывались от прежнего пути исследования и переключались на актуальное, конъюнктурное, перспективное, модное направление, четвертые стали только в этот период заниматься стилистикой и вписываться в веяния того времени, пятые „кочевали“ из одного направления в другое (скажем, начали с функционально-стилистического, перешли к дискурсивному, а затем к когнитивному, медиальностилистическому...), по нескольким причинам: они чувствовали, что то или иное направление не их, что оно не для них, что оно не дает ожидаемых результатов, что оно устарело и т. д.), не могли найти себя ни в каком направлении, поэтому постоянно искали что-то новое.

### 3. Параллели

**10.** Наиболее широкие и плодотворные исследования лингвистической стилистики, литературной стилистики и поэтики в Боснии и Герцеговине проходили в рамках так называемой Сараевской стилистической школы (ССШ), которая создавалась не на основе какой-либо программы и манифеста, а как ориентация в рамках одного городского пространства и в одно время. В ней можно выделить несколько направлений: метапоэтическое, лингвометапоэтическое, лингвометастилистическое и функционалистическое. В 90-е годы XX в. ССШ превратилась большей частью в три совершенно обособленных поэтико-стилистических течения с ярко выраженной национальной окраской: боснийское, хорватское и сербское. Во время и после войны (1992–1996) в Баня-Луке, Би-Хаче, Мостаре, Тузле и Зенице начали формироваться новые течения в лингвистической метастилистике, литературной метастилистике и метапоэтике. В лингвистических и стилистических исследованиях, проводимых на территории Республики Сербской, можно наблюдать значительные изменения. В последние годы ее стилистика привлекает все больше молодых исследователей, что

подтверждается ростом числа кандидатских и докторских диссертаций, посвященных этой области.

Болгарские исследователи приложили большие усилия для того, чтобы как можно больше, глубже и качественнее исследовать стилистические проблемы, особенно в области функциональной стратификации и стилистики ресурсов, причем все еще нет достаточно исследований на фонетическом и графическом уровне. Некоторые специфические интернет-жанры (такие как чат, форум, твиттер) обсуждаются в отдельных публикациях, но нет явно формировавшейся части интернет-стилистики. Все это открывает новые перспективы для болгарской стилистической науки.

Сравнение лингвостилистических исследований в Черногории с разработками в других частях Южнославии показывает, что эта страна количественно отстает в некоторых областях, а больше всего в создании учебников и пособий. Языкознание Черногории имеет свой фундамент в старых исследованиях и свое продолжение в новых областях. Разработанный инструментарий представляет собой хорошую основу для объединения современных мировых, европейских и славянских исследований стиля и стилистических проблем.

Путь развития стилистики в рамках хорватской филологии отражает судьбу этой научной дисциплины с момента ее становления в конце XIX века. Выросшая из предписывающих рамок традиционной риторики, эта дисциплина претерпела многочисленные преобразования в Хорватии в течение XX в. Она не только удержалась на филологической сцене, но и нашла в себе силы интегрировать интересы классических филологических дисциплин и обогатить их связями с многочисленными аспектами языковой и культурной реальности, неотделимыми от человеческих выразительных практик. Институционализация стилистики как научной дисциплины совпадает с появлением и развитием Загребской стилистической школы в 50-е годы XX в., представленной, прежде всего, такими именами как Зденко Шкроб, Иво Франгеш, Александр Флакер, Виктор Жмегач и Крунослав Пранич. В последнее

время все чаще говорят о стилистической школе двух городов – Риеки и Осиека.

Начало македонских лингвистических и стилистических исследований связано, прежде всего, с изучением языка, стиля и литературы проводимых ученым широкими интересами – Блаже Конески (1921–1993). Македонские исследования идут в двух параллельных направлениях: с одной стороны, изучается язык и стиль отдельных авторов, македонской народной поэзии и прозы, а с другой, проводится анализ различных сфер социальной коммуникации (в первую очередь СМИ). Македонская лингвистика была особенно ориентирована на функциональные стили. Многочисленные названия работ варьируют от лексикологии, с одной стороны, до грамматики, с другой. Модернизация исследований наблюдается в последнее десятилетие, особенно под влиянием интернет-коммуникации, интернет-лингвистики и интернет-стилистики.

В период с 1970 по 2020 гг. словенская метастилистика и метапоэтика выявили несколько особенностей, по которым они являются узнаваемыми. Первой спецификой является введение термина *zvrst* [zvɾst], который в одном случае имеет значение формы глобального языкового расслоения, в другом – стиля, в третьем – функционального стиля. Вторая особенность заключается в том, что в Словении в большей степени, чем в других словенских языках, наблюдается поляризация в интерпретации выбора как основного стилистического критерия: с одной стороны, есть лингвисты-стилисты (например, Я. Топоришич), которые утверждали, что там, где нет выбора, нет ни выбора, ни стиля, с другой некоторые литературоведы (например, М. Юван), опираясь на зарубежных авторов, считают выбор спорным критерием. Третье своеобразие заключается в том, что словенская метастилистика – одна из немногих в южнославянском ареале, в которой активно используется термин *слог* (для обозначения идиостиля). Четвертая особенность касается активного вовлечения молодых в метастилистические исследования: ни одна такая маленькая страна не выпускала в учебном процессе столько диссертаций (семинарских, дипломных, магистерских и докторских).



Период с 70-х годов 20-го века до наших дней представляет собой период бурного развития сербского языкознания, прервавшего нормативно-стилистическое течение. Сегодня можно говорить о своеобразной экспансии работ с стилистической тематикой в этой стране. В современной сербской метастилистике рассматривались различные вопросы: лингвистическая стилистика (в более узком смысле), общая стилистика, функциональная стилистика, генетическая (поэтическая) стилистика, текстовая стилистика, а в последнее время – стилистика дискурса и т. д. В большинстве лингвистических работ господствовали структуралистские идеи – прежде всего идеи Ш. Балли, пражских филологов и русской лингвистической школы, и лишь изредка наблюдается влияние других направлений, например математической или когнитивной лингвистики. Наблюдаются интересные разработки в семиотической стилистике, в анализе текста и дискурса, а также в изучении интернета. В литературной метастилистике и метапоэтике основное внимание уделяется интерпретации базовых стилистических понятий и выделению некоторых видов метапоэтического анализа. Одной из отправных точек в сербской метастилистике дан-

ного периода является определение термина *литературная стилистика*. Второе важное разграничение касается литературной стилистики и поэтики. В последней поэтика сна, поэтика мифа, нереальное и воображаемое выступают как господствующие. Выделяются работы по поэтике пространства, крипоэтике, поэтике самоубийства, поэтике постмодернизма, исторической поэтике и др. Особое место занимают имманентная поэтика, эксплицитная поэтика, имплицитная поэтика, автопоэтика и индивидуальная поэтика. В сербской метапоэтике часто рассматривалась идеопоэтика (индивидуальная поэтика) отдельных писателей (прозаиков, поэтов, драматургов). Следить за мировыми тенденциями в литературной стилистике и метапоэтике во многом помогала интенсивная переводческая деятельность.

Существуют различия в подходах отдельных национальных сред. Например, бошняцкая метастилика и метапоэтика с 90-х годов XX в. приобрели заметно ориенталистский оттенок, а в сербских и хорватских подчеркивалось национальное наследие. В бошняцкой метапоэтике преобладает поэтика памяти, а в сербской – поэтика сна и мифа.

## Литература<sup>14</sup>

1. Aleksić M. D. Bogdan Popović i srpska književnost: doktorska disertacija. – Beograd: Filološki fakultet, 2013. – 395 s.
2. Babić D. Školski rečnik književnih termina. – Beograd: BIGZ, 2012. – 271 s.
3. Bagić K. Rječnik stilskih figura. – Zagreb: Školska knjiga, 2012. – 356 s.
4. Čale F. Od stilema do stila. – Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske. 1973. – 259 s.
5. Ćorac M. Metaforski lingvostilemi. – Beograd: Privredno-finansijski zavod, 1982. – 475 s.
6. Flaker A. Stilske formacije. – Zagreb: SNL, 1986. – 359 s.
7. Gordić-Petković V. Virtuelna književnost. – Beograd: Zavod za izdavanje udžbenike i nastavna sredstva, 2004. – 154 s.
8. Josić L. Mikrostilistika Umjetnosti riječi: jezikoslovna razradba koncepta stilema // Studia lexikographica. – Zagreb: 2011. God. 5 (2011), br. 2 (9). – S. 85–102.
9. Korošec T. Stilistika slovenskega poročevalstva, 1998. – Ljubljana: Kmečki glas. – 381 s.
10. Mistrík J. Štilistika. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. – 600 s.

<sup>14</sup> Из-за ограниченного места и в целях экономии в список литературы включены как правило только работы со ссылкой на автора, год и страницу (например, Petrović 1980: 5), а опущены работы, цитируемые без указания страницы (например, Petrović 1985).

11. Petković. Artikulacija pesme II. – Sarajevo: Svjetlost, 1972. – 236 s.
12. Pranjić K. Jezik i književno djelo: Ogledi za lingvostilističku analizu književnih tekstova. – Zagreb: Školska knjiga, 1968. – 197 s.
13. Pranjić K. Jezik i stil Matoševe pripovjedačke proze. – Zagreb: Rad JAZU, Odjel za suvremenu književnost, 1971. – S. 29–194 s.
14. Pranjić K. Jezikom i stilom kroza književnost. – Zagreb: Školska knjiga, 1991. – 265 s.
15. Saračević N. Internet-književnost: Književni tekstovi u hipermedijalnom diskursu. – Sarajevo: University Press, 2017. – 123 s.
16. Stamać A. Naziv poetika // Umjetnost riječi. – Zagreb: 1982. Br. 1–2.
17. Škreb Z. Stil i stilski kompleksi // Flaker, Aleksandar, Škreb, Zdenko. Stilovi i razdoblja. – Zagreb: Matica hrvatska. 1964. – S. 131–148.
18. Taritaš M. Rječnik književne interpretacije. – Zagreb: Matica hrvatska. 993<sup>2</sup>: – 234 s.
19. Toporišič J. Enciklopedija slovenskega jezika. – Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992. – 384 s.
20. Toporišič J. Slovenska slovnica. Maribor: Založba Obzorja, 2004.– 923 s.
21. Tošović B. Funkcionalni stilovi. – Beograd: Beogradska knjiga, 2002. – 574 s.
22. Tošović B. Funkcionalni stilovi. – Sarajevo: Svjetlost, 1988. – 312 s
23. Tutnjević S. O pojmovima poetika i poetologija // Tutnjević Stanislav. Poetička i poetološka istraživanja. – Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2007. – S. 9–37.
24. Živković D. (gl. i odg. urednik). Rečnik književnih termina. – Beograd: Nolit, 1992<sup>2</sup>. – 950 s.
25. Абрамов Н. (сост.). Полный словарь русских рифм. Словарь русских синонимов. – Москва: Терра – Книжная лавка – РТГ, 1996. – 336 с.
26. Васильева Н. В., Никитина С. Е. Экспериментальный системный толковый словарь стилистических терминов: Принципы составления и избранные словарные статьи. – М.: Ин-т языкознания РАН, 1996. – 171 с.
27. Горбачевич К. С. Словарь эпитетов русского литературного языка. – СПб.: Норинт, 2002. – 224 с.
28. Григорьев В. П. (отв. ред). Словарь языка русской поэзии XX века. Т. 1: А – В. – М.: Языки русской культуры, 2001. – 896 с.
29. Иванова Н. Н. Словарь языка поэзии (образный арсенал русской лирики конца XVIII – начала XX в.). – М.: АСТ, Астрель, Русские словари, Транзиткнига, 2004. – 666 с.
30. Ильин И. П. Постмодернизм. Словарь терминов. – М.: ИНИОН РАН (отдел литературоведения) – Intrada, 2001. – 384 с.
31. Квятковский А. П. Школьный поэтический словарь. – М.: Дрофа. 2000<sup>2</sup>. – 464 с.
32. Кронгауз М. А. (под ред.). Словарь языка интернета.ru. – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2016. – 288 с.
33. Мокиенко В. М., Никитина Т. Г. Толковый словарь языка Совдепии. – СПб.: Фолио-Пресс, 1998. – 704 с.
34. Нефедова Е. А. Экспрессивный словарь диалектной личности. – М.: Издательство Московского университета, 2001. – 144 с.
35. Павлович Н. Словарь поэтических образов. На материале русской художественной литературы XVIII–XX вв. В двух томах. – М.: Едиториал УРСС, 1999. Т. 1. – 795 с. Т. 2. – 872 с.
36. Тошович Б. Стилистика – антистилика – контрстилика – неостилика // Стилистика сегодня и завтра: Материалы конференции. Часть 1. – М.: Факультет журналистики МГУ, 2014. – С. 217–225.
37. Тошович Б. Интернет-стилистика: монография. – М.: Флинта – Наука, 2015. – 238 с.
38. Тошович Б. Структура интернет-стилистики: монография. – Москва: Флинта – Наука, 2018. – 492 с.
39. Хайдарова В. Ф. Краткий словарь интернет-языка. – М.: Флинта, 2012. – 319 с.

*Мария Илиева*

(Великотърновски университет «Св. св. Кирил и Методий», България)

## **БЪЛГАРСКАТА ЛИНГВИСТИЧНА СТИЛИСТИКА В ПЕРИОДА 1970–2020 г.**

Статията представлява обзор на развитието и състоянието на лингвистичната стилистика като наука и като учебна дисциплина в България за периода от 1970 до 2020 г. Представени са основните постижения, международните прояви, учебниците по лингвистична стилистика, както и конкретни анализи на частни проблеми. Подбрани са основните представители от няколко поколения стилисти. Очертани са конкретните резултати, както и перспективите за развитие на лингвистичната стилистика.

**Ключови думи:** лингвистична стилистика, наука, учебна дисциплина, обзор.

---

*Мария Илиева*

(Великотърновски университет «Святых Кирилла и Мефодия», Болгария)

## **БОЛГАРСКАЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ СТИЛИСТИКА В ПЕРИОД 1970–2020 гг.**

Статья представляет собой обзор развития и состояния лингвистической стилистики как науки и как академической дисциплины в Болгарии за период с 1970 по 2020 гг. Представлены основные достижения, международные события, учебники по лингвистической стилистике, а также конкретные исследования отдельных проблем. Выбраны основные представители нескольких поколений стилистов. Намечаются конкретные результаты, а также перспективы развития лингвистической стилистики.

**Ключевые слова:** лингвистическая стилистика, наука, учебная дисциплина, обзор.

## **BULGARIAN LINGUISTIC STYLISTICS IN THE PERIOD 1970–2020**

The article is an overview of the state and development of linguistic stylistics as a science and academic discipline in Bulgaria in the period 1970–2020. The paper presents the main achievements in stylistics, international events, textbooks on linguistic stylistics as well as specific analysis of different stylistic issues. Particular attention is paid to the stylistic projects in Bulgaria – the conference “Issues in spoken communication” and the stylistic resources on the internet through the project bgspeech.net and others. The works of the main representatives of several generations of stylistic academics have been selected and grouped thematically. The specific results are outlined mainly in the field of expressive and functional stylistics. The focus is on the dynamics of changing the preferred object of observation – from literary prose and colloquial speech to media language and style. At the end of the study, the prospects for the development of linguistic stylistics in Bulgaria are outlined.

**Key words:** linguistic stylistics, science, academic discipline, overview.

1. Общоевропейската езикова рамка поставя стилистичните знания и умения на най-високото ниво на езикова компетентност С. Стози акцент отдава нужното на спецификите на всеки един език в конкретните употреби, с което насочва и към етнокултурната специфика на частните стилистични изследвания. Глобализиращият се свят от своя страна изисква частнонаучните изследвания да бъдат изведени на ново ниво, което да постави изследователите в нова межкултурна научна ситуация. В този смисъл е важно да се насочи вниманието към направеното до момента, за да се види и перспективата в развитието на науката стилистика.

Да се обобщи направеното по българската лингвистична стилистика за 50 години е амбициозна и трудна задача, затова и такъв мащабен обзор върху българските стилистични изследвания не е правен. Тук ще бъде направен опит да се систематизират накратко усилията на българските стилисти от няколко поколения.

2. Към историята на стилистика в българската наука насочва монографията на Венче Попова «Българската стилистика до 50-те години на 20. век» (Попова 1994). Корените на научния интерес към стилистиката се търсят в реториката и теорията за реторическите фигури още през Българското възрождане. Авторката отчита заслугите на Александър Теодоров-Балан и Любомир Андрейчин върху насочването на вниманието към естетическата страна на езика, към езика като носител на експресия. В изследванията на Балан се появява и информация за науката стилистика като наука за естетиката на писмената реч, но се посочва и една друга идея – че естетиката е иманентно качество на **говора** («устната реч») и за нея не могат да се създават правила, а трябва да се изгражда усет (Попова 1994: 102). Възгледите на Л. Андрейчин вече кореспондират с началото на функционализма в стилистиката, макар все още да се ползват постулати от реториката (Попова 1994: 104).

Началото на съзнателния научен интерес към стилистиката в българското езикознание може да бъде позиционирано през 60-те години на 20. в., когато излиза първият курс по лингвостилистика на професора от СУ

«Св. Климент Охридски» Мирослав Янакиев (Янакиев 1964). Според Стефана Димитрова без съмнение от неговите изследвания стилистиката поема към синтез на онези лингвистични и чисто когнитивни сведения, които дават възможност да се проследят съзнателните и подсъзнателните процеси в речепроизводството и в стилистичните решения на носителите на езика (Димитрова 1991: 184).

3. Интересът към стилистиката се наблюдава в няколко посоки. На първо място, стилистиката се осмисля като научна област. Първоначалните изследвания (до голяма степен интуитивни) върху езика и стила на отделни автори стоят на границата между лингвистичната стилистика и поетиката. Художествените текстове служат за модел на употреба на езика, еманация на най-ценните качества на езиковите единици, но и илюстрация на процесите, протичащи в системата при промяна на значението на отделните лексеми например, т.е. вниманието е насочено към естетическата страна на езика, а следователно и към художествения текст като образец.

На второ място, последователно се разгръща и развива функционалностилистичното направление. В това русло е създадена огромна като обем научна литература, която ще бъде представена накратко по-нататък в обзора. Търси се връзка между лингвистика и екстралингвистични фактори, предопределящи избора, коментират се елементи на речевата ситуация и спецификата на комуникантите във всеки един от функционалните стилове (вкл. в художествения), описва се наборът от стилови черти, който активизира в мисленето на носителите на българския език представата за общуване в определена речева сфера и др. Във връзка с това се анализират и различните езикови единици като обект на стилистиката, т.е. разгръща се стилистиката на ресурсите.

4. На следващо място, като последица от реторическата и естетическата концепция се формира нова дисциплина, наречена *Езикова култура* (до 80-те години на 20. в. тази дисциплина съществува и с наименованието *Практическа стилистика*). Стилистиката започва да се възприема и като наука за образцовата в правописно, в стилово и



в правооворно отношение реч, която реализира идеята на високата езикова култура като задължителен атрибут на образования човек.

Във връзка с последното се обръща внимание на стилистичното обучение в средното и във висшето училище. В програмите за средното училище стилистична информация присъства в учебното съдържание на дисциплината Български език и литература от 4. клас до 12. клас, като акцентът е върху комуникативната ситуация и комуникантите, отношенията на официалност и неофициалност, речевия етикет, експресивните средства, стилистичната грешка и редактирането. Представени са накратко стиловете (разговорен, художествен, научен, официално-делови и публицистичен), както и част от жанровете на отделните стилове: реферат, конспект, научна статия; конституция, закон, наредба, постановление, правилник; публицистична статия, интервю, репортаж, информационна бележка и др. Очертават се различията между индивидуален и функционален стил. Част от тези знания са включени за проверка в държавните зрелостни изпити и гарантират нивото на подготвеност по български език в средното училище. В пряка връзка с изискванията на средното училище лингвистичната стилистика е включена като учебна дисциплина във висшите училища в учебните планове на филологическите специалности (*Българска филология, Приложна лингвистика с български език*), както и в специалностите в направление *Педагогика на обучението по български език и ...*, подготвящи учители.

5. При тази ясна връзка между наука и обучение в областта на стилистиката не е странен фактът, че авторите на научни публикации са концентрирани в катедрите по български език в университетите. За съжаление, в структурата на Института за български език при Българската академия на науките няма нарочна секция, която да се занимава със стилистични въпроси. Отделните академични звена постепенно навлизат в стилистичната проблематика. Научният интерес започва в Софийския университет, където освен Мирослав Янакиев трябва да бъдат споменати имената на Венче Попова,

Мая Велева, Стефан Брезински, Константин Попов и др., които в десетки свои изследвания популяризират стилистиката като наука и привличат свои последователи. Следващият център, където стилистиката намира подходяща среда и се разработва активно, е Великотърновският университет. Най-много учебници и учебни помагала по стилистика са с автори именно от този университет – Димитър Чизмаров (Чизмаров 1982), Русин Русинов (Русинов 2000), Христина Станева (2001), Рашка Йосифова и Мария Илиева (1999) и др. Заслуга на изследователите от Великотърновския университет е насочването на вниманието към разговорната реч. Тук още през 80-те години на 20. в. се създава първият архив със записи от разговорна реч, което логично довежда до организиране на конференции за представяне на резултатите от наблюденията.

Останалите университетски центрове в България впоследствие също подготвят помагала за нуждите на своите студенти: Вера Маровска от Пловдивския университет (Маровска 1998), Димитър Попов от Шуменския университет (Попов 2001) и Биляна Тодорова от Югозападния университет в Благоевград (Тодорова 2014). Както се вижда от прегледа, в момента всеки университетски център има по няколко изследователи, които работят в областта на стилистиката. Във всеки от центровете се работи самостоятелно, няма обща стилистична платформа, затова научното развитие на младите кадри в областта на стилистиката до голяма степен остава затворено в собствения университет и е трудно проследимо.

6. Издадените монографични изследвания в повечето случаи са по конкретни стилистични въпроси, като например изясняване на спецификата на езика в отделните функционални стилове – делова реч, академична научна реч, художествена реч и език на медиите; изследвания върху езиковокултурни въпроси; изследвания върху отделни части на речта или отделни езикови явления в стилистичен план и др. Цялостен анализ на всички функционални системи в българския език може да бъде намерен в учебните помагала.

Единственият засега достъпен онлайн корпус, свързан със стилистичното разпре-

деление на езиковите формации, е корпусът в сайта [bgspeech.net](http://bgspeech.net) (проектът е реализиран с активното участие и под ръководството на Йовка Тишева), където са публикувани записи от разговорна реч, както и от устна реч. Корпуси на българския език има също в проекта <http://bultreebank.org/bg/>, както и на страницата на Института за български език <https://dcl.bas.bg/bulnc/>. Последните корпуси са общи и не са насочени изключително към стилистичната стратификация, така че използването им с оглед на специфичните цели в стилистичните изследвания е трудно.

Спорадични са преводите на стилистични изследвания от други езици, например превеждат се някои от изследванията на френския стилист с български корени Цветан Тодоров.

7. В България теоретичните разработки по лингвистична стилистика са рядкост, като се изключат учебниците, които обобщават направеното от много изследователи, макар и със собствен почерк. Основните посоки, в които се развива дисциплината, са във връзка с конотативния компонент на значението, във връзка с разграничаването на устна от писмена реч, във връзка с изясняването на взаимоотношенията с другите сродни дисциплини, където освен със социолингвистиката и лингвистиката на текста в последните десетилетия упорито се търси интердисциплинарна връзка със семиотиката и с лингвокултурологията (Гергана Дачева 2001, Мария Илиева 2004).

8. Стилистичните процеси, които са анализирани в езиков план, са колоквиализация, стилизация, манипулация, сказ. Експресивната стилистика основно е фокусирана върху художествения и медийния текст, където специално е проследен игровият елемент в употребата на езика.

9. В българската лингвистична наука сравнително добре са проучени тропите и фигурите, като отделни изследвания са посветени на епитета, метафората, иронията, метонимията, перифразата, параномазията, оксиморонът, сравнението, повторението, без да има общо монографично изследване върху тропите и фигурите в лингвистичен план.

Внимателното вглеждане в разговорната лексика във всички нейни проявления (кни-

жовно-разговорна, сленгова, народноразговорна, просторечна, диалектна и архаична) вероятно е свързано с темите и с характера на класическата българска литература, която е основният материал за изследване преди появата на електронните корпуси и интернет публикациите по всякакви теми. Интересът към неологията и оказионалното пък може да се свърже както с езиковата игра в езика на медиите и рекламата, така и със съвременната интелектуална проза от типа на произведението на Георги Господинов например.

10. От стилистиката на езиковите равнища най-детайлно проучени са лексикалното и идиоматичното, което е обяснимо, първо, с достъпността на материала за наблюдаване, но и с процесите, които протичат в лексикалното значение, с фокусирането върху конотацията като елемент на лексикалното значение, но и като стилистичен ресурс – в този смисъл изследванията са резултат от съвместната дейност на лексиколози и на стилисти. Специални усилия в обобщаването на стилистичната стратификация на лексиката полага Тодор Бояджиев в няколко поредни изследвания, както и в учебника си по лексикология (Бояджиев 2002: 260–297). Сериозни изследвания има върху чуждите думи в стилистичен план, като специално внимание заслужават наблюденията върху турцизмите, в семантиката на които се отчитат различни процеси, но най-вече процес на пейоризация и профанация.

Грамматическата стилистика е относително добре проучена, макар че от изследователите на тази област се очаква още много работа. Специално внимание в морфологичната ѝ част се отделя на частите на речта и тяхното функциониране и ограничаване в отделните колективни стилове. Подробно са проучени съществителното име (Димитър Чизмаров), местоименията (Мария Илиева), глаголът (Валентин Станков), наречията (Станьо Георгиев). От граматическите категории най-детайлно са проучени специфичните за българския език категории като преизказване (ренаратив), богатата на форми категория време, залогът и др. Изследванията по синтактична стилистика са насочени предимно към разговорната реч, където отклоненията от стандартния синтаксис са

най-много, а съответно и стилистичната им ангажираност е най-честа (Христина Станева, Елена Георгиева).

11. Тъй като ползата от стилистиката като учебна дисциплина е неоспорима, голяма част от приносите са свързани с приложния аспект на дисциплината, а именно с критериите за добър стил, с проблемите за стилистичната норма и редактирането (Методи Лилов, Стефан Брезински, Красимира Чакърова, Валентина Бонджолова и Мария Илиева и др.). Специално внимание се отделя на сборниците, в които се разискват различни стилистични въпроси (Попов/Попова 1975 и др.). На проблемите на практическата стилистика (езиковата култура) е посветена огромна като количество библиография, която разглежда отделни частни проблеми и прави препоръки за решаването им. В този аспект са и изследванията върху уменията да общуваме в определена маркирана ситуация, т.е. върху речевия етикет (Христина Пантелеева, Кирил Цанков, Марина Джонова и др.).

12. През отделните десетилетия на този 50-годишен период се наблюдава динамика в интереса към отделни аспекти от функционирането на езика в стилистичен план. През 70-те години основният интерес е насочен към езика и стила на българските писатели Йордан Радичков, Иван Вазов, Йордан Йовков, Пейо Яворов, Никола Вапцаров, Елин Пелин, Антон Страшимиров и др. Вниманието е фокусирано предимно към лексикалната стилистика, като се анализират стилистичните свойства на синонимите (Емилия Пернишка, Венче Попова), антонимите (Мая Бучкова), чуждите заемки и особено турцизмите (Мери Лакова).

13. През следващото десетилетие интересът към индивидуалния стил на конкретни автори и творби е изместен от интерес към функционалностистилистичното разслояване и типологизирането на особеностите на отделните функционални стилове в българския език. Издават се първите обмислени и целенасочени университетски помагала и монографии (Чизмаров 1982 и др.). Вниманието на изследователите постепенно се фокусира към отделни граматични явления и тяхната стилистична интерпретация – ча-

стите на речта в стилистичен план (напр. съществителното име, глагола и някои специфични български глаголни категории като преизказването, отделни статии за местоименията и др.), обособените части в стилистичен план (Елена Георгиева), полупряката реч (Мая Велева). В повечето случаи тези явления се осмислят на фона на текст, принадлежащ към някоя от функционалните разновидности, а не само като езиков потенциал.

Започва изясняването на някои теоретични терминологични въпроси за отношението между понятията **стил**, **реч** и **език** (Иван Касабов), за понятието **функционален стил** (Христина Станева), за същността на **конотативния компонент в значението** (Стоян Сарлов и Стоян Буров). Голямата част от тези изследвания са повлияни от постиженията на руското езикознание.

Преводаческата дейност и обучението на преводачи поставят пред изследователите задачата да се изяснят механизмите за транслиране от един език на друг на конкретни специфични езикови единици, като се отчете и функционалната принадлежност на текста. Затова на първо място вниманието се насочва към стилистичните проблеми в двуезичните речници (Мария Леонидова), но отделни публикации анализират специфики – стилови дизюнкти в българския и в английския език, граматически архаизми в превода и пр.

В края на десетилетието се появява все по-често интерес към публицистичния текст, мотивиран в повечето случаи от политическите промени в страната и от появата на свободни медии с разкрепостен език (Христина Станева, Тотка Монова и др.).

14. Следващите десетилетия са особено продуктивни в стилистичните изследвания. През 1990 г. във Великотърновския университет се провежда първата в България изключително лингвостилистична конференция по проблемите на българската разговорна реч. Замислена като единична проява, за да представи изследванията и архива по разговорна реч на търновските учени, тя прераства в събитие, което вече 30 години събира учени не само от България, но и от различни европейски страни. Конференцията дава възможност да се осмислят особеностите на

разговорната реч в различен ракурс, като се държи сметка за екстралингвистичния контекст на речевата употреба. Една функционална формация е поставена като обект на наблюдение и анализ: вербално и невербално, единици от всички езикови равнища, връзка с другите стилове, особено с художествената реч, идеята за създаване на корпуси – всички тези теми присъстват в докладите и дискусиите по време на конференциите. Нещо повече – те създават един устойчив екип от хора, които си сътрудничат при наблюденията върху речта. На тези конференции се ражда и терминът **книжовно-разговорна реч**, за да маркира фрагмент от системата, който се отличава от една страна със стремеж към книжовност, от друга страна – със спонтанност и неофициалност («Книжовната разговорна реч е разновидност на устната форма на книжовния език, която е предварително неподготвена, възниква спонтанно и непринудено и служи за непосредствено общуване между носители на книжовния език във всекидневния им бит» (Русинов 1991: 23). Тематиката на конференцията постепенно се разширява по посока на особености на устната комуникация въобще, като се наблюдава нейната специфика не само в разговорната реч, но и в публичната академична или медийна реч, както и в езика на художествената литература. От осмото издание конференцията е международна и в нея са участвали учени от Русия, Украйна, Полша, Румъния, Сърбия, Норвегия и др. Тази конференция е единствената трайна научна изява в областта на лингвостилистиката в България (а може би и в целия южнославянски регион) и в момента продължава да се провежда с тригодишен цикъл, а изследванията се публикуват в периодичното издание «Проблеми на устната комуникация», индексирано в СЕЕОЛ. Материалите от проведените дванайсет конференции са достъпни на следния адрес <http://journals.uni-vt.bg/poc/bul/>.

15. Друг важен поврат в изследванията през този етап е насочването на вниманието на изследователите към езика на медиите, който е най-интензивно развиващата се функционална система към днешния момент, с най-голяма оригиналност в употребата на езиковите знаци и с най-съществен сблъсък

между чуждо и свое, между подражателство и изобретателност. Във връзка с появата на рекламата като междустолов жанр, както и с голямата свобода на въображението в езика на новите медии вниманието се насочва към проявите на езиковата игра и към епизодното словообразуване, като този интерес продължава и през следващото десетилетие (Лиляна Цонева, Валентина Бонджолова). В теоретичен план се уточняват основни понятия в стилистиката (Христина Станева), започва разграничаването на понятията **стил** и **регистър** (Стефана Димитрова), което понятието ще бъде разгърнато в изследванията на Михаил Виденов и Андреана Ефтимова.

16. През първото десетилетие на 21. в. се появява специален интерес към средствата за стилизация в художествения текст, като се анализира влиянието предимно на разговорната реч във всичките ѝ разновидности – кодифицирани и некодифицирани: жаргон, диалект, книжовно-разговорна реч (Диана Иванова, Невена Бояджијева, Цветанка Николова и др.). Специално внимание заслужават усилията на Мая Велева в областта на интерпретацията на художествения текст от страна на лингвистиката (Велева 2000). Влиянието на разговорната реч в целия ѝ диапазон се отчита и в медийния език като средство за колоквиализация на речта (Христина Станева, Елка Добрева, Добринка Даскалова, Цветана Карастойчева, Веселина Ватева и др.).

17. С навлизането на интернет и новите компютърни технологии започва и интерес към езика в тази специфична среда, която моделира езиковата употреба от традиционните носители на текста. Появява се новото понятие **писмена разговорна реч**, с което се обобщават текстовете от неофициалното интернет общуване в чатовете и форумите и др. (Лиляна Кирова, Йовка Тишева, Биляна Тодорова), като по такъв начин се търсят пътища за включване на новите речеви практики в старите парадигми.

18. Когато става въпрос за стилистика, която се занимава със строго специфичните за всеки един език, а следователно за всяка една култура, употреби на езика, трудно може да се търси влияние върху други езици и теоретични парадигми. Със сигурност върху



българската стилистика най-продължително е влиянието на руската стилистика, което е обяснимо, от една страна, с качеството на самата руска стилистична наука, а от друга – с близостта между езиците и възможността лесно да бъдат направени паралели. В последните години изследователите обръщат своя интерес и към англоезичната и френската научна литература. Това се наблюдава при изследванията на медийния език и специално на актуалните в последно време проблеми за политическата коректност и езика на омразата. Насочването на вниманието към езика на медиите води до осмислянето на появата на нови текстови продукти, които оказват влияние върху общата специфика на езика в определена речева сфера. За езика на общото неконкретно политическо говорене Андреана Ефтимова въвежда термина **брюкселски новогovor** – нов дървен език на един вид политическо говорене, характеризиращо се с клишираност, псевдоинтелектуализация, политическа коректност, абстрактност, бюрократичен жаргон, политически евфемизми и др. (Ефтимова 2018: 193–194).

19. Съвременните български изследователи на лингвистичната стилистика участват в международни научни прояви, като публикуват на страниците на специализирани издания – в полското сп. «Stylistyka» публикации имат Лиляна Цонева, Валентина Аврамова, Мария Илиева, в руското издание «Медиалингвистика» публикуват Ва-

лентина Бонджолова и Андреана Ефтимова, в сръбското сп. «Стил» публикация има Мария Илиева и пр. Трудно е да се систематизират и изброят всички международни изяви на българските учени, но и посоченото доказва тяхната научна представителност.

20. Трудно е да се съпостави направеното в областта на българската лингвистична стилистика с направеното в другите страни, защото частните стилистични изследвания имат своята значимост именно за говорещите определения език. Все пак може да се каже, че българските изследователи са направили възможното в стилистичното описание на езика, особено що се отнася до функционалното разслояване и до стилистиката на ресурсите. И понеже никоя наука не е постигнала всичко, ще приключим този анализ с това, което предстои да бъде проучено. Все още няма достатъчно изследвания върху фонетичното и графичното равнище в стилистичен план. В българската лингвистична стилистика не съществува оформен раздел **интернет стилистика**, макар някои от специфичните интернет жанрове (чат, форум, твит) да са разгледани в отделни публикации. Що се отнася до функционална интернет стилистика, то все още не може да се говори, че такъв таксономичен принцип съществува не само теоретично, но и прокаран в самите научни изследвания. Това открива нови перспективи пред българската стилистична наука.

## Литература

1. Бояджиев Т. Българска лексикология. – София: Анупис, 2002. – С. 260–297.
2. Велева М. През огледалото на стила: Стилистична интерпретация на художествения текст. – София: Интервю Прес, 2000. – 408 с.
3. Дачева Г. Семиостилистика. – София: ИК СЕМА РИШ, 2001. – 200 с.
4. Димитрова С. Основные направления в современной болгарской стилистике // Synteza w stylistyce slowiańskiej. – Opole, 1991. – С. 183–190.
5. Ефтимова А. Регистри в журналистическия дискурс. – София: Университетско издателство «Св. Климент Охридски», 2018. – 245 с.
6. Йосифова Р., Илиева М. Стилистика: Теоретични бележки. Задачи и текстове за упражнения. – Велико Търново: Фабер, 1999. – 230 с.
7. Илиева М. Българинът в своите местоимения. – Велико Търново: Университетско издателство «Св. св. Кирил и Методий», 2004. – 160 с.



8. Маровска В. Стилистика на българския език. – Пловдив: Университетско издателство «Паисий Хилендарски», 1998. – 252 с.
9. Попов Д. Стилистика. – Шумен: Университетско издателство «Епископ Константин Преславски», 2001. – 244 с.
10. Попова В. Българската стилистика до 50-те години на XX в. – София: Университетско издателство «Св. Климент Охридски», 1994. – 230 с.
11. Попов К., Попова В. Въпроси на езиковата стилистика. – София: Народна просвета, 1975. – 111 с.
12. Русинов Р. Етапи във формирането на българската книжовна разговорна реч // Проблеми на българската разговорна реч: Сборник доклади от Първата научна сесия по проблеми на българската разговорна реч, 29–30 ноември 1990 г. / под ред. на Р. Русинов. – Велико Търново: Печатница при Великотърновския университет «Св. св. Кирил и Методий», 1991. – С. 22–29.
13. Русинов Р. Практическа стилистика: Просто изречение; Синтактико-стилистични фигури. – Велико Търново: «Св. Евтимий Патриарх Търновски», 2000. – 160 с.
14. Станева Х. Стилистика на българския книжовен език. – Велико Търново: Абагар, 2001. – 520 с.
15. Тодорова Б. Стилистика на българския език. – Благоевград: Университетско издателство «Неофит Рилски», 2014. – 159 с.
16. Чизмаров Д. Стилистика на българския книжовен език. Увод, лексика и фразеология: Учебник за студенти-филолози. Ч. 2. – София: Наука и изкуство, 1982. – 232 с.
17. Янакиев М. Записки по стилистика на българския език. – София: Софийски университет «Св. Климент Охридски», 1964. – 104 с.

*Branko Tošović*

(Karl i Franz Univerzitet u Gracu, Austrija)

## METASTILISTIKA I METAPOETIKA BOSNE I HERCEGOVINE: 1970–2020

Analiza metastilistike (discipline koja se bavi proučavanjem stilistike – stilističkog, stilskog i ekspresivnog potencijala jezika) i metapoetike (discipline koja kao predmet istraživanja ima poetiku – unutrašnju strukturu teksta) Bosne i Hercegovine u posljednjih pedeset godina sastoji se od dva dijela. Prvi dio tiče se ispitivanja u okviru uslovno nazvane «Sarajevske stilističke škole» (do 1992) i centara u Banjaluci, Bihaću, Istočnom Sarajevu, Mostaru, Sarajevu, Tuzli i Zenici (poslije 1992). U drugom dijelu prezentiraju se stavovi autora iz Bosne i Hercegovine o najvažnijim stilističkim, stilskim i poetičkim pojmovima, kategorijama, pitanjima i aspektima (kao što su stilistika, stil, ekspresivnost, stilistička vrijednost, izbor, stilska varijanta, stilistički kontekst, stilistički nivo, književni stil, vrste poetičkih istraživanja, poetički postupci i sl.).

**Ključne riječi:** metastilistika, metapoetika, stilistika, poetika, stilska diferencijacija, stil, funkcionalni stil, lingvostilistika, književna stilistika, lingvistika, teorija književnosti, Bosna i Hercegovina, 1970–2020.

*Бранко Тошович*

(Универзитет имени Карла и Франца в Граце, Австрия)

## МЕТАСТИЛИСТИКА И МЕТАПОЭТИКА БОСНИИ И ГЕРЦЕГОВИНЫ: 1970–2020

Анализ метастилистики (дисциплины, занимающейся изучением стилистических, стилевых и экспрессивных возможностей языка) и метапоэтики (дисциплины, предметом которой является поэтика – внутренняя структура текста) состоит из двух частей. Первая часть относится к исследованиям в рамках условно названной «Сараевской стилистической школы» (до 1992 г.) и центров в Баня-Луке, Бихаче, Мостаре, Сараеве, Тузле и Зенице (после 1992 г.). Во второй части представлены взгляды авторов Боснии и Герцеговины на важнейшие стилистические, стилевые и поэтические вопросы и аспекты (такими являются стилистика, стиль, экспрессивность, стилистическая ценность, выбор, стилевой вариант, стилистический контекст, стилистический уровень, литературный стиль, виды поэтических исследований, поэтическое приемы и т. п.).

**Ключевые слова:** метастилистика, метапоэтика, стилистика, поэтика, стилевая дифференциация, стиль, функциональный стиль, лингвостилистика, литературная стилистика, лингвистика, теория литературы, Босния и Герцеговина, 1970–2020.

*Branko Tosovic*  
(University of Graz, Austria)

## METASTYLISTICS AND METAPOETICS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA: 1970–2020

The analysis of metastylistics (a discipline that studies the stylistic, style and expressive potential of language) and metapoetics (a discipline that has poetics as its subject of research – the internal structure of the text) consists of two parts. The first part concerns research within the conditionally called «Sarajevo Stylistic School» (until 1992) and centres in Banja Luka, Bihać, Mostar, Sarajevo, Tuzla and Zenica (after 1992). The second part presents the views of authors from Bosnia and Herzegovina on the most important stylistic, style and poetic issues and aspects (stylistics, style, expressiveness, stylistic value, choice, stylistic variant, stylistic context, stylistic level, literary style, types of poetic research, poetic procedures, etc.).

**Key words:** metastylistics, metapoetics, stylistics, poetics, style differentiation, style, functional style, linguostylistics, literary stylistics, linguistics, theory of literature, Bosnia and Herzegovina, 1970–2020.

**O** Razvoj stilistike i poetike u Bosni i Hercegovini od 1970. do 2020. može se podijeliti na preddisolucijsku (1970–1990), disolucijsku (1991–1996) i postdisolucijsku fazu (1997–2020). Preddisolucijski period predstavlja razdoblje interkulturalnosti u kome su stilistika i poetika dostigle najviši nivo razvoja u istoriji ovoga područja. U disolucijskoj fazi započeo je rat u bivšoj Jugoslaviji, koja se u njemu raspala, pa je bivša republika Bosna i Hercegovina proglašena za novu državu. To je bilo vrijeme rasula na svim nivoima, pa i na jezičkom, stilističkom i poetičkom. U postdisolucijskom vremenu dolazi do formiranja novog stručnog kadra u tri nacionalna korpusa (bošnjačkom, hrvatskom i srpskom).

### I. Institucionalizacija

1. Najznačajniji književni, stilistički i poetički centar Bosne i Hercegovine druge polovine XX vijeka bilo je svakako Sarajevo.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Značajan doprinos metastilistici i metapoetici dali su u ovome periodu sarajevski poetikolozi, književni kritičari, istoričari književnosti, književnici, lingvisti, lingvistilističari kao što su: Džemaludin Alić (1947–2017), Midhat Begić (1911–1983), Đenana Buturović (1934–2012), Enes Duraković (1947–), Esad Duraković (1948–), Hatidža Dizdarević Krnjević (1936–), Miloje Đorđević (1938–), Mira Đorđević (1939–), Dejan Đuričković (1938–2017), Sulejman Grozdanić (1933–1996), Senahid Halilović (1958–), Alija Isaković (1932–1997), Miljenko Jergović (1966–), Hanifa Kapidžić Osmanagić (1935–2019), Dževad Karahasan (1953–), Marina Katnić Bakaršić (1960–), Enver Kazaz (1962–), Čedomir Kisić (1924–2013), Svetozar Koljević (1930–2016), Nikola Koljević (1936–1997), Sanjin Kodrić (1978–), Nikola Kovač (1936–2007), Miloš Kovačević (1953–), Tvrtko Kulenović (1935–2019), Nazif Kusturica (1928–), Razija Lagumdžija (1925–1995), Džemaludin Latić (1957–), Branko Letić (1943–), Slavko Leovac (1929–2000), Josip Lešić (1929–1993), Zdenko Lešić (1934–2018), Ivan Lovrenović (1943–), Vojislav Maksimović (1935–), Juraj Martinović (1936–), Branko Milanović (1930–2011), Milivoje Minović (1924–1994), Nirman Moranjak-Bamburać (1954–2007), Malik Mulić (1917–1980), Hasnija Muratagić-Tuna (1951–), Gordana Muzaferija (1948–2008), Lejle Nakaš (1966–), Salko Nazečić (1904–1979), Muhamed Nezirović (1934–2008), Mile Pešorda (1950–), Novica Petković (1941–2008), Rajko Petrov Nogo (1945–), Vahidin Preljević (1975–), Zvonimir

Metastilistička i metapoetička istraživanja u okviru ove urbane sredine mogu se kratko i uslovno (jer podrazumijevaju takođe poetiku sa teorijom književnosti) nazvati Sarajevskom stilističkom školom (SSŠ) ili Sarajevskim stilističko-poetičkim krugom (mi smo se opredijelili za prvo). Radi se o ispitivanjima koja nisu nastala na bazi nekog programa i manifesta, već dolaze kao usmjerenje u okviru jednoga prostora i u jednome vremenu; nije u pitanju manifestaciono zasnovana škola, već naučna orijentacija stilističara, poetikologa i književnih teoretičara Sarajeva. SSŠ je imala nekoliko faza razvoja: pripremni period (1945–1969), formiranje (1970–1980), zlatno doba (1981–1991), raspad (1992–1996), oživljavanje (1997–2020). Odlikovale su je širina zahvata (lingvistička stilistika, književna stilistika, poetika), raznovrsnost individualnih usmjerenja (serbokroati, slavisti, romanisti, germanisti, orijentalisti, anglisti, filozofi, estetičari),<sup>2</sup> plodna časopisna aktivnost (*Pregled, Izraz, Odjek* i dr.), međunacionalni dijalog, interkulturalna difuzija, institucionalna podrška (Filozofski fakultet, Institut za jezik, Institut za književnost), prožimanje metastilistike i stilistike, metapoetike

Radeljković (1943–), Muhsin Rizvić (1939–1994), Meša Selimović (1910–1982), Branko Stojanović (1948), Midhat Šamić (1907–1999), Narcis Saračević (1973–), Amela Šehović (1973–), Luka Šekara (1940–2012), Pero Šimunović (1949–2012), Milan Šipka (1931–2011), Neđo Šipovac (1938–2010), Ilija Tanović (1942–2010), Stevan Tontić (1946–2022), Branko Tošović (1949–), Staniša Tutnjević (1942–), Elbisa Ustamujić (1936–), Hanka Vajzović (1949–), Marko Vešović (1945–), Radovan Vučković (1935–2016), Jovan Vuković (1905–1979), Ljubomir Zuković (1937–2019) i dr.

<sup>2</sup> Posebnu notu SSŠ dali su filozofi: Ivan Foht (1927–1992), knjigom *Uvod u estetiku* (1980 [1972]) i *Tajna umjetnosti* (1976), Kasim Prohić (1937–1984), prije svega monografijama *Apokrifnost poetskog govora* (1974), *Figure otvorenih značenja* (1976), *Filozofsko i umjetničko iskustvo* (1985), Abdulah Šarčević (1929–2021) radovima iz hermeneutike i studijom *Kritika filozofije i teorija moderne: filozofski fragmenti* (1985), Muhamed Filipović (1929–2019) knjigom *Devetnaest etida posvećenih Mihailu Mihailoviču Bahtinu: istraživanja o jeziku i čovjeku* (2006), Sulejman Bosto (1950–) monografijom *Hermeneutička teorija jezika* (1984), Risto Tubić (1933–2018) studijom *Književnost i istorija* (2003) i dr.

i poetike. U njoj je ponekad teško povući oštru granicu između književnika i istraživača, jer su neki autori bili istovremeno i književnici i književni kritičari, npr. Miljenko Jergović, Dževad Karahasan, Tvrtko Kulenović, Mile Pešorda, Rajko Petrov Nogo, Stevan Tontić i dr.

2. Pripremu za formiranje sarajevske stilističke škole izvršili su radom na Filozofskom fakultetu u Sarajevu Meša Selimović od 1947, kao jedan od prvih nastavnika (zajedno sa Salkom Nazečićem), Boško Novaković (1905–1986) od 1953. do 1959. i Dragiša Živković (1914–2002) od 1957. do 1966. godine. Temelje sarajevske lingvostilistike najviše su udarili Jovan Vuković, Zdenko Lešić i Novica Petković. Formiranju lingvističke struje SSŠ posebno je doprinio Jovo Vuković radovima s kraja 60-ih i početka 70-ih godina XX vijeka. Zasnivanje SSŠ podstakao je Malik Mulić prelaskom iz Zagreba i uvođenjem na Odsjeku za slovenske jezike i književnosti Filozofskog fakulteta dvosemestralnog predmeta iz stilistike. U SSŠ ovoga perioda (1970–1990) može se izdvojiti nekoliko pravaca – a) metapoetički (u širem smislu): Midhat Begić, Svetozar Koljević, Nikola Koljević, Nikola Kovač, Slavko Leovac, Branko Milanović, Staniša Tutnjević, Radovan Vučković..., b) lingvometapoetički – Zdenko Lešić, Novica Petković, Tvrtko Kulenović..., c) lingvometastilistički – Jovan Vuković, Malik Mulić..., d) funkcionalnostilistički: Branko Tošović...

Široko zasnovana i razgranata, Škola se raspala time što su jedni autori umrli, a drugi otišli iz grada na Miljacki. Na SSŠ posebno je razorno djelovao rat u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1996, tokom koga je Sarajevo napustio veliki broj stručnjaka. Od 1996. počinje da se formira nova generacija, ali uglavnom mononacionalno orijentisana, bez one prethodne izrazito multikulturalne komponente, dominantne u zlatno doba SSŠ. Ona je 90-ih godina XX stoljeća prerasla najvećim dijelom u tri (dosta) odvojene poetsko-stilističke struje izrazito nacionalno obojene: bošnjačku, hrvatsku i srpsku. Osim toga, podjela Bosne i Hercegovine na dva entiteta dovela je do toga da se sve više potencirala nacionalna diferencijacija jezika i književnosti.<sup>3</sup>

<sup>3</sup> Npr. sve se više spominje *književnost Republike Srpske*, o čemu je pisao Staniša Tutnjević (2013<sup>b</sup>):

Poseban doprinos SSŠ jugoslovenskoj metastilistici i metapoetici sastoji se u prezentiranju i tumačenju 80-ih godina najnovijih metastilističkih i metapoetičkih pravaca i škola u svijetu, prije svega ruskog formalizma i tartusko-moskovske semiotičke škole (Novica Petković), stilističke kritike (Zdenko Lešić), nove kritike (Nikola Koljević), fenomenološkog pristupa književnom djelu (Zdenko Lešić), francuske strukturalističke kritike (Nikola Kovač), sociološkog pristupa književnom djelu (Nikola Kovač), engleske kritičke vizije (Nikola Koljević), teorije recepcije (Tvrtko Kulenović), funkcionalne stilistike (Branko Tošović). SSŠ dala je prilog jugoslovenskoj metastilistici i metapoetici nizom prevoda sa stranih jezika, recimo: Pierre Guiraud: *Stilistika* (1964<sup>a</sup>),<sup>4</sup> Gaston Bachelard: *Poetika sanjarije* (1982<sup>b</sup>), J. N. Tinjanov: *Problemi stihovnog jezika* (1990<sup>c</sup>), Georg Lukacs: *Teorija romana* (1999<sup>d</sup>), Peter Sloterdijk: *Poetika rađanja* (1990<sup>e</sup>), Peter Sloterdijk: *Tetovirani život: Dva predavanja o poetici rađanja* (1990<sup>f</sup>), Eugen Vance: *Roland i poetika pamćenja* (1989<sup>g</sup>), Katica Čulavkova: *Moja poetika: autopoetički ogled* (2007<sup>h</sup>) i dr.

Tradicije, usmjerenja i metode SSŠ nastavili su u postdisolucijskom periodu (a) na lingvostilističkom nivou u Banjaluci Mirjana Stojisavljević (1956–), u Sarajevu Marina Katnić Bakaršić, Amela Šehović, Hasnija Muratagić-

---

181–197). On ističe da taj pojam sadrži u sebi samo sinhronijske pretpostavke (od vremena kada se RS nastala pa nadalje) ali da ne može opstati bez dijahronijskog aspekta (unazad i naprijed od nastanka RS; Tutnjević 2013<sup>b</sup>: 184). Stoga bi se u perspektivi mogla uobličiti samoodrživa književna cjelina pod imenom *književnost Republike Srpske*, koja bi funkcionisala i u sinhronijskoj i u dijahronijskoj dimenziji, a obuhvatala bi cjelokupno srpsko književno stvaralaštvo u Bosni i Hercegovini od početka do te zamišljene vremenske tačke.

<sup>4</sup> Zbog velikog broja bibliografskih jedinica i ograničenog prostora predviđenog za ovu analizu u spisak literature uključeni su samo (a) radovi koji se citiraju navođenjem broja strane/strana, npr. Begić 1980: 5, b) knjige bosanskohercegovačkih autora čiji se naslovi ekspliciraju, recimo *Velika sinteza* (1974), c) radovi značajni za dato istraživanje. Bibliografske jedinice koje nisu ušle u popis literature označene su indeksnom crticom iznad godine, tipa Marković 1985<sup>·</sup>. Kompletan bibliografija biće objavljena u posebnoj monografiji.



Tuna, (b) u oblasti metapoetike Enver Kazaz, Sanjin Kodrić, Dževad Karahasan, Narcis Saračević, Vahidin Preljević i dr.

3. U Sarajevu je u posljednje dvije decenije (a) odbranjeno nekoliko doktorskih disertacija na različite teme: jezik i stil djela *Bulbulistan* Fevzija Mostarca (Haverić 2011<sup>5</sup>), jezik i stil Dževada Karahasana (Jarić-Bašić 2020<sup>6</sup>), poetika gazela u *Divanu* Ahmeda Taliba Bošnjaka (Mašić 2017<sup>6</sup>), poetika palestinske poezije otpora u djelu Mahmuda Derviša (Sarajkić 2014<sup>6</sup>), stilistika bosanskohercegovačkog putopisa XX vijeka (Puriš 2013<sup>6</sup>), transpozicija strukturalnih i ontoloških metafora iz romana *Derviš i smrt* i njihov engleski prijevod (Kajtazović 2021<sup>6</sup>),<sup>5</sup> (b) napisan niz magistarskih radova o pitanjima kao što su: arapska stilistika u djelu Hasana Kafije Pruščaka (Mujić 2005<sup>6</sup>), generativna poetika i generativna teorija pripovijedanja: eksplikacija modela na djelima Hamze Hume *Slučaj Raba Slikara*, Envera Čolakovića *Legenda o Ali-paši*, Nedžada Ibrišimovića *Ugursuz* i Džemaludina Alića *Demijurg* (Agić 1997<sup>6</sup>), jezik i stil reklamnih poruka (Hodžić 2014<sup>6</sup>), jezik, stil i motivi bosanskih usmenih balada Parryjeve zbirke (Veispahić 2019<sup>6</sup>), Kalvinova poetika metamorfoze u trilogiji *Naši preci* (Ivičević 2018<sup>6</sup>), poezija i poetika Abdulaha Sidrana (Ovčina 2005<sup>6</sup>), stilistika hiperteksta – multimedijalni diskurs internet-književnosti (Saračević 2013), (c) nastao priličan broj diplomskih radova posvećenih pitanjima kao što su: Eliot i Yeats – poetika prevoda (Brkan 2021<sup>6</sup>), lingvistička stilistika u nastavi bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika<sup>6</sup> i književnosti (Hubijar 2016<sup>6</sup>), metafora u ruskom političkom govoru (Rarogijević 2014<sup>6</sup>), poetika egzistencijalizma u djelima Vladana Desnice *Proljeće Ivana Galeba*, Ranka Marinkovića *Kiklop*, Vitomira Lukića *Hodnici svijetloga praha* i *Album* (Frljak 2017<sup>6</sup>), poetika i politika neiskazivog – pripovjedni tekst u zamci Narcisovog ogleдалa (Hakalović 2011<sup>6</sup>), poetika i politika roda u bošnjačkoj pripovjednoj književnosti od kraja XIX do sredine XX stoljeća (Softić 2011<sup>6</sup>), poetika neoklasicizma u poeziji Ahmada Shawqija (Kurtanović 2018<sup>6</sup>), poetika

nove osjećajnosti i autobiografski iskaz u pričama Darija Džamonje (Balić 2015<sup>6</sup>), poetika romana Agote Kristof: *Velika bilježnica*, *Dokaz* i *Treća laž* (Beširević 2016<sup>6</sup>), stil u pripovijetkama Zije Dizdarevića (Mujčić 2018<sup>6</sup>), teorija metafore / metafora teorije – na osnovu studije Paula Ricoeura (Kadić 2010<sup>6</sup>).

4. Drugi bosanskohercegovački centri nisu kao Sarajevo imali tako jak i širok krug istraživača. Tokom i nakon rata (1992–1996) došle su nove generacije u lingvističkoj metastilistici, književnoj metastilistici i metapoetici Banjaluke, Bihaća, Mostara, Tuzle i Zenice.

5. Na razvoj književne metastilistike i metapoetike u Banjaluci pozitivno su uticali (a) dolazak niza istraživača iz Sarajevu (Branko Letić, Branko Milanović, Luka Šekara, Neđo Šipovac, Dejan Đuričković i dr.) i (b) gostovanja iz Srbije, između ostalog i onih koji su do tada živjeli i radili u BiH (Vojislav Maksimović, Svetozar Koljević, Ljubomir Zuković i dr.).<sup>7</sup> Predrag Lazarević (1929–2014) najizrazitiji je predstavnik onih autora koji su stasali u Banjaluci, tu radili i završili karijeru. Za poetiku su posebne značajne njegove knjige *Čitanje kao preispitivanje* (1988) i *Andrić o Bosni* (2010). Originalnost pristupa Mladena Šukala (1952–) leži u orijentaciji na tumačenje regionalizma, regionalne (zavičajne) književnosti (Šukalo 2015). On je analizirao književno nasljeđe Srpske Krajine, bavio se pitanjima teksta i konteksta (*Okviri i ogledala*, 1990), poetike stranosti u djelu Miodraga Bulatovića (*Odmrzavanje jezika*, 2002), idiopoetike kao što je poetika distance (Šukalo 1983<sup>6</sup>), poetike XX vijeka (Šukalo 1999<sup>6</sup>) i dr. Preveo je sa francuskog knjigu Julije Kristeve *Crno sunce. Depresija i melanholija* (1994<sup>6</sup>). Ranko Risojević (1943–) najviše se interesovao za poeziju. Svoje poetičke stavove objedinio je u knjizi *Duhovni tragovi: osvrti, prikazi, preispitivanja* (2008). Posebnu pažnju zaslužuje *Poetika malih stvari* (Risojević 2008: 116–128), posvećena književnom portretu Ranka Pavlovića, za čiji stil kaže da je izrazito likovno orijentisan, da se odlikuje klasičnim, atributskim karakterisanjem imenice te andrićevskim paralelnim pridjevskim odredbama (Risojević 2008: 122). Risojević analizira poetiku mraka

<sup>5</sup> Iako se istraživanje odnosi na period 1970–2020, u nekim slučajeva uzeti su u obzir i radovi iz 2021. godine.

<sup>6</sup> U ovakvim kontekstima ostavljaju se nazivi koje autor koristi.

<sup>7</sup> Banjalučku lingvostilistiku analizirao je Goran Milašin u monografiji Stilišičke komisije (Moskva, 2022).

u zbirci poezije Predraga Bjeloševića *U strahu od svjetlosti*, 2001 (Risojević 2008: 182–184). Poetičkim i stilističkim istraživanjima u Banjaluci dali su pečat Milenko Stojčić (1956–2019), Mirjana Stojisavljević, Nataša Glišić (1973–), a od mlađih Goran Milašin (1982–), Danijel Dojčinović (1986–), koji su zahvaljujući kvalitetnim radovima, istraživačkoj energiji i analitičkom elanu postali članovi Stilističke komisije Međunarodnog komiteta slavista. U Istočnom Sarajevu (na Palama) ističu se prilozi Milanke Babić (1962–) o lingvostilistici, odnosu ekspresivnosti i eksklamativnosti, jeziku pojedinih pisaca i dr. U analizama koje dolaze iz Republike Srpske jedna se oblast posebno ističe – tropika. Najviše je radova posvećeno metafori, prije svega pojmovnoj (identifikacija i formulisanje pojmovnih metafora u korpusu sastavljenom od tekstova na engleskom jeziku tehnike – Igruntinović 2020), pojmovna metafora virusa u terminima informacione tehnologije u srpskom i engleskom jeziku – Stojkanović 2015), odnosu metafore i filozofije (Živanović 2011), metafore i revolucije (Živanović 1987), metafori Drugog (Živković 2014), metafori porodice (Savić 2021), metafori tvrđičluka (Dragomirović 2009). Što se tiče poetike, pretežni dio studija odnosi se na (a) idiopotiku: poetika Milorada J. Mitrovića (Lukić 2013), poetika Rajka Petrova Noga (Stojanović 2020), poetika Stanka Rakite (Šindić 1996), poetika Duška Trifunovića (Zubac 2013), poetika Petra Kočića (Novaković 2010) i (b) poetiku pojedinih djela: poetika i književnoistorijska kontekstualizacija romana Branka Ćopića (Pržulj 2017), poetika Belmanovog *Ponosnog grada* (Kovačević Zorica 2021). Tu je i poetika stiha: poetika ljubavnog pjesništva Matije Bečkovića (Popović 2012), poetika narodne ljubavne poezije (Šindić 2005), poetika prostora u romanu *Glavne čini* Aleksandra Ilića (Đurković 2022).<sup>8</sup> Nekoliko istraživanja posvećeno je poetičkim postupcima kao što su tipovi oneobičenja u poeziji Ljubomira Simovića (Popović 2011), postupci književnog stvaranja (Sadžak 2016) i sl. Jedinični radovi odnose se na imanentnu poetiku (Sadžak 2018), poetiku čitanja (Pevulja 2020), poetiku ćutanja

(Martinović 2001), poetiku otetog svijeta (Arsović 2019), poetiku pripovijedanja (Šindić 2007), poetiku provokacije (Vurdelja 2018), poetiku romana (Petković 2018), poetiku stvarnosti (Šukalo 2002), poetiku tragičnog (Tica 2018), poetiku ukrštanja (Popović 1990), poetiku XX vijeka (Šukalo 1999), antipoetičnu poetiku (Šindić 1994), Hajdegerovu poetiku (Đokić 2004), interakciju poetike i ideologije (Tutnjević 2011), poetike i didaktike (Šindić 1980), estetike i ideologije (Sadžak 2011) i dr. Nekoliko istraživanja dolazi iz edukativnog procesa. Tu su, između ostalog, jedna doktorska disertacija iz lingvostilistike (stilistika reda riječi u standardnom srpskom jeziku, Pale – Ćeklić 2012), tri iz poetike (Hajdeger i umjetnost: Hajdegerova poetika, Banjaluka – Đokić 2004; poetika i književnoistorijska kontekstualizacija romana Branka Ćopića, Pale – Pržulj 2017; poetika dnevničkog romana, Pale – Petrović 2018), jedan magistarski rad iz poetike (poetika Milorada J. Mitrovića, Istočno Sarajevo – Lukić 2013).

6. U Mostaru se radovima izdvajaju Pero Šimunović, Elbisa Ustamujić, koji su prije rata 1992. radili u Sarajevu, Perina Meić (1975–), Dijana Hadžizukić (1969–), Mirjana Popović (1950–) i Iva Beljan (1979–). Brojem i kvalitetom radova odskoče Perina Meić, koja je napisala šest radova sa poetikom u naslovu, a iz oblasti stilistike objavila dva priloga. Bimala je različite teme iz (a) poetike – postmoderna poetika na filozofskoj razini (2004), poetička i politička razmeđa novije hrvatske književnosti (2011), Andrićevi *Znakovi pored puta* i poetika mita (2016), filmičnost poetike Josipa Mlakića (2018), Andrićevi autopoetički *Nemiri* (2018), poetika Veselka Koromana (2020), (b) književne stilistike – stilska traganja (2005), pogledi Stanislava Šimića na jezik i stil (2014). Sve je to uticalo na to da bude izabrana za člana Stilističke komisije Međunarodnog komiteta slavista. Značajna je monografija Elbise Ustamujić *Oblici pripovijedanja u romanu Meše Selimovića* (2009, prvo izdanje 1990), koja predstavlja modifikovanu doktorsku disertaciju odbranenu u Zagrebu 1983. U knjizi se u centru pažnje nalaze vrste monologa (monolog protagonista, ispovjedni monolog, unutrašnji monolog, monolog u slobodnom neupravnom govoru). Manji dio posvećen je dijalogima. Autorica je

<sup>8</sup> Što se tiče lingvostilistike Republike Srpske, u analizi samo se na nekim mjestima spominju i dotiču autori radova iz toga entiteta jer se time detaljno bavio Goran Milašin u okviru ove monografije.

objavila i zbirku eseja *Tekst i analiza* (2004), čiji završni dio nosi naslov «Stilski presjeci». Dijana Hadžizukić bavila se tumačenjem poetike bosanskohercegovačke književnosti i u njenom okviru srpske književnosti. Jedan od radova glasi: *Poetski elementi u romanu Tuđe gnijezdo Huseina Bašića* (Hadžizukić 2018: 165–176). Hadžizukić je napisala nekoliko priloga o poetici prirode: *Vrisak prirode u ranim pripovijetkama Hamze Hume* (Hadžizukić 2018: 43–49) i *Semiotizacija prirode u pripovijetkama Hasana Kikića* (Hadžizukić 2018: 63–70), *Funkcija pejzaža u pripovijetkama Alije Nemetka* (Hadžizukić 2014: 39–49). Pero Šimunović posebno se interesovao za problem aktivizma i angažmana u hrvatskoj književnosti (*Kritika i hereza*, 1997; *Kritički zapisi*, 2003). Bio je protivnik utilitarnog dogmatizma socijalne literature. Najviše se zanimao za poeziju Stanislava Šimića. Iva Beljan je proučavala stilski pluralizam ljetopisa bosanskih franjevaca iz XVIII stoljeća (Beljan 2011). Istakla je da ljetopis okuplja različite stilove i njihove podtipove: znanstveni (u prvom redu istoriografski), administrativni (stil različitih kancelarija i pisarnica), književni u različitim vidovima (liturgijski, biblijski, homiletički, pjesnički, stil usmene književnosti). Mirjana Popović dala je doprinos bosanskohercegovačkoj stilistici radom *Standardni jezik i stilovi* (2007). Vrijedne su studije čiji su autori Merima Handanović, Marieta Maslač, Daliborka Prskalo, Selma Raljević, Ajla Sultanić,<sup>9</sup> Rade Prelević (1937–1993, Stojan Vrljić (1950–2012) i dr. Što se tiče istraživanja u procesu edukacije, (a) odbranjene su dvije doktorske disertacije na temu: jezik i stil Nedžada Ibrišimovića (Šušić 2017) i jezik i stil Skendera Kulenovića (Šator 2016), (b) napisano je nekoliko magistarskih radova posvećenih problemima metastilistike i metapoetike: konceptualna metafora sa izvornom domenom «putovanje» u engleskom i bosanskom jeziku (Avdić 2011), konceptualna metafora vezana uz glagole vizuelne percepcije u bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku (Jarić-Bašić 2009), konceptualna metafora u inauguralnim govorima američkih predsjednika (Maslo 2013), poetika urbanog prostora kao književnoteorijski problem (Lubovac Đelilović 2017), (c) završen je

niz diplomskih radova iz različitih oblasti: kuća kao metafora propadanja u romanima *Konak Čamila Sijarića* i *Ugursuz Nedžada Ibrišimovića* (Čolić 2015), poetika grada u pripovijetkama Isaka Samokovlije (Plakalo 2015), poetika svjedočenja u prozi Emira Suljagića i Muhidina Šarića (Tucaković 2021), Šantićeva poetika ljubavne lirike (Kadić 2011).

Najjači i najperspektivniji istraživač iz Bihaća svakako je Šeherzada Džafić (1983–). Nakon što je odbranila diplomski rad na temu «Andrićevo viđenje i literarna prezentacija historije» (Bihać, Pedagoški fakultet, 2008), napisala je doktorsku disertaciju o postmodernističkoj poetici Irfana Horozovića i o tome objavila knjigu (2019). Bavila se problemom heterotopije (2018), topofobije i topofilije (2015), graničnim toposima (2016) i dr. U Bihaću djeluje Vildana Pečenković (1973–), koja je, između ostalog, objavila studiju o poetici soneta Skendera Kulenovića (Pečenković 2018).

U Tuzli se ističu Mevlida Đuvić (1974–), i to analizom narativnih konstrukata identiteta, feminističkog čitanja, slike drugog, konstrukcija narativnih identiteta, diskursa tijela (Đuvić 2004, 2005, 2016), Mirela Berbić Imširović (1983–), posebno analizom bosanskohercegovačke semiosfere i romana od 1945. do 1990, konstrukcijom prostora i graničnim subjektima, naracijom o izmještenosti, postmodernoj intertekstualnoj igri, predstavi o drugom, tumačenjima bosanskohercegovačke semiosfere, lirizacije prostora i vremena, toposa sjećanja i sl. (Berbić-Imširović 2020), Nedžad Ibrahimović (1958–), koji predaje teoriju književnosti i koji je autor rada o književnim pogledima Midhata Begića (Ibrahimović 2000), Bernes Aljukić (1982–) rodnim studijama, kognitivnom tumačenjem prostora i dr. Iz Tuzle dolazi niz diplomskih i magistarskih radova, npr.: kognitivnolingvistički pristup u analizi metafora sa zoonimskim sastavnicama u b/h/s i engleskom jeziku (Lutvić 2014), metafora u političkom diskursu u dnevnoj štampi u BiH u periodu od 2000. do 2015 (Osmić 2015), poetika pričanja Avde Međedovića (Fejzić 2017), poetika sjećanja u romanima *Čovekova porodica*, *Istorija bolesti* i *Jesenja violina* Tvrтка Kulenovića (Klepić 2019), polemički stil Danila Kiša (Bajraktarević 2015), upotreba metafora u političkom diskursu u njemačkoj i bosanskoj štampi (Puškarević 2014),

<sup>9</sup> Za ove autorke nismo mogli utvrditi tačan datum rođenja.



jezik i stil Kočićeve *Sudanije* (Srabović 2011).

U *Zenici* djeluje Muris Bajramović (1977–), autormonografije *Bosanskohercegovačka metaproza* (2010), u čijem se centru pažnje nalaze postmodernistički roman, ratno pismo, metafikcija i metaproza. O stilistici i poetici pisali su također Alica Arnaut (1977–), Aras Borić (1970–), Merima Handanović (1991–), Nejla Kalabušić (1998–), Edina Solak (1980–), Ikbal Smajlović (1984–) i dr.

Bošnjačka metastilistika i metapoetika dobijaju od 90-ih godina XX vijeka izrazitu orijentalističku boju. U tumačenju stila izdvajaju se pitanja kao što su: indijski književni stil – dominantne odlike u poeziji na perzijskom i osmanskome jeziku (Karahalilović Čatović 2011), prevodi *Kurana* i stil kuranskog izraza (Ramić 2010), stil kao argument – nad tekstom *Kurana* (Duraković [Esad] 2009), stil kuranskog izraza (Latić 2001), žurnalistički stil u turskom jeziku (Hadžić 2016). Takvih radova ima još više o stilistici – arapska stilistika u Bosni (Duraković [Esad] 2000), arapska stilistika u djelu Hasana Kafije Pruščaka (Mujić 2005, 2007), arapska stilistika u svjetlu *Kurana* i hadisa Allahova Poslanika (Ramić 2004), gramatika i stilistika *Kurana* – sintaksički i semantički aspekti kuranskog iskaza (Jahić 2015), klasična arapska stilistika (Muftić 1995), arapsko-bosanski rječnik klasičnih arapskih termina – gramatika, književnost, stilistika, metrika (Mujić 2019), stilistika *Kurana* u djelu Hasana Kafija Pruščaka (Fatić 2019). U oblasti orijentalne poetike izdvajaju se radovi tipa: poetika klasične književnosti na orijentalno-islamskim jezicima – musammat forme kao kohezivni faktor (Duraković [Esad] 2013).

Bosanskohercegovačka lingvostilistika, književna stilistika i metapoetika imaju niz specifičnosti u pristupu, metodi, postupku i obimu istraživanja.

## II. Interakcija lingvistike, stilistike i poetike

7. Autori iz Bosne i Hercegovine razmatrali su i tumačili različite stilističke i poetičke tokove, pojave, kategorije, pojmove i termine. Neki od njih pokušali su da odgovore na pitanje šta je stilistika, koje vrste stilističkih istraživanja postoje i čime se stilistika razlikuje od srodnih disciplina.

Zdenko Lešić definiše stilistiku kao nauku koja proučava stilske karakteristike jezičkog izražavanja uopšte (Lešić 1992: 63). Značajno je njegovo tumačenje odnosa između lingvistike, stilistike i poetike. O kompleksnoj, objedinjujućoj, «integralnoj» stilistici, stilistici koja ujedinjuje nauku o jeziku i književnosti, razmišljao je Jovan Vuković. On je smatrao da je stilistika književnoistorijska nauka i da se razvijala na lingvističkoj istoriji te da lingvistički i literarni stručnjak mora u sebi objedinjavati ista osnovna lingvistička i literaturno-teorijska znanja, mora ih znati primjenjivati (Vuković 1968). Za Vukovića lingvostilistika nije ni jezička ni književna nauka, nego jedno i drugo. O integralnoj stilistici (integralnostilističkoj analizi) napisala je Mirjana Stojisavljević 2009. knjigu *Ka integralnoj stilistici* (470 s.). Autorka se zalaže za integralnu stilistiku kao jezičko-književnu disciplinu, nedjeljivu nauku o jeziku i nauku o književnosti, stilistiku koja nezanimljivo kontekst i ideologiju, koja napušta raskid između tih disciplina i uspostavlja jedinstvo između njih u tumačenju književnog teksta. Ovaj se pristup ne može okarakterisati kao nova teorija iz više razloga: 1. obuhvata ono što u velikom obimu već pokriva lingvopoetika, 2. predstavlja ono što se u opštoj teoriji stilistike razmatra kao stilistika jezika i stilistika govora, 3. ne nudi nov pojmovni i terminološki instrumentarij, 4. nije izdiferenciran kategorijalni i pojmovni aparat, 5. nije razrađena hijerarhijska struktura, 6. nejasna je taksonomija, 7. ima karakter nacrta discipline koja tek treba da bude formirana, 8. više je namjera (naznaka čime se baviti) nego realizovani pristup. Pregled stilistike kao discipline daje Marina Katnić Bakaršić (2001). U njemu se polazi od jezika kao komunikacionog sistema i jezičkih funkcija, zatim se prelazi na prirodni jezik i odnos lingvističke stilistike i semiotike. Tu se ističe da kritička stilistika, koju izdvaja postmoderna misao, zajedno sa kritičkom diskurs-analizom predstavlja dio socijalne semiotike, koja proučava različite tipove diskursa. Iz oblasti dijahronijske stilistike izdvajaju se radovi Malika Mulića o stilu srpskih srednjovjekovnih životopisaca XIII i XIV vijeka (1972) i srpskim izvorima pletenija sloves (1975). Razvoj funkcionalne stilistike detaljno je predstavio Branko Tošović (1988).

### III. Lingvostilistička paradigma

8. U bosanskohercegovačkoj stilistici postoji više tumačenja njenog centralnog pojma – stila. Zdenko Lešić ga definiše kao način izražavanja, ukupnost raznolikih pojedinosti kazanih na način koji je svojstven piscu toga djela (Lešić 1992: 63). U drugom radu Lešić daje ovakvo tumačenje: «Stil bi [...] u našem kontekstu bio konkretna realizacija jezika u živoj riječi, prvenstveno pisanoj, koju karakteriše posebnost njene organizacije, sa skladno uspostavljenim odnosima njenih elemenata i izvjesnom doslijednošću njenog strukturiranja» (Lešić 1975: 142–143). Za Lešića stil je posebna i neponovljiva organizacija jezičkog izraza koju odlikuje izvjesna doslijednost i skladnost u uspostavljanju odnosa između pojedinih njegovih elemenata; stil je ono posebno i neponovljivo u našem govoru, onaj naročit način na koji se jezički izraz u trenutku govora strukturirao i koji se ne može ponoviti drukčije osim doslovno. Autor razlikuje dva nivoa – pojmovni i stilski iskaz: 1) pojmovni, tematski, koji je u izvjesnom smislu opšti, jer se može pojavljivati i u drugim iskazima, pa je zbog toga i ponovljiv, pošto mu se možemo vratiti i iznova ga iskazati, i 2) stilski ili stilistički, koji je poseban, jer se ne može odvojiti od datog jezičkog iskaza, zbog čega je i neponovljiv, pošto je samo u tom iskazu ostvaren (Lešić 1975: 143). Milivoje Minović (1924–1994) govori o dvije osnovne forme ostvarivanja jezika u kojima se većina jezika reflektuje – usmenom govoru (usmena riječ) i u pisanom kazivanju (pisana riječ) – Minović 1974: 27. Najuočljiviju razliku između njih on vidi u načinu realizacije: usmeni govor ostvaruje se fonacionim putem (u fiziološkom i akustičkom smislu), a pisano kazivanje ostvaruje se pomoću pisma (utvrđenog sistema znakova ustaljenog oblika za označavanje glasova, slogova ili riječi, već prema tome kakvog je karaktera pismo). Kao osnovni oblik «ekspozicije» usmenog jezika autor smatra dijalog. U pisanom kazivanju, zbog okolnosti u kojima se ova vrsta govora ostvaruje (sagovornik je odsutan, a poruka mora biti sasvim informativna), izostavljanje jezičkih jedinica je manje izraženo, a dolazi do izražaja promišljenost, planiranost i svjesnost. U osnovi i usmene i pismene realizacije jezika (i jednog i drugog načina govorenja) nalazi se opštenarodni

jezički sistem, jezičke forme koje su se u istorijskom razvitku jezika ustalile i egzistiraju u savremenom komuniciranju. U rijetke radove u kojima se više govori o globalnom raslojavanju jezika, čija je najznačajnija komponenta funkcionalnostilska diferencijacija, spada knjiga *Standardni jezik i stilovi* (2007) Mirjane Popović. U njoj se ukazuje na funkcionalno raslojavanje jezika u obliku više vrsta «govornih varijacija»: dijalekatske, varijantne, sociolekatske i stilske (Popović 2007: 116). Autorka ističe da individualno raslojavanje uključuje osobenosti i nijanse u govoru pojedinca (takav individualni stil obično se zove *idiolekt*), socijalno raslojavanje odlikava razlike u govoru društvenih grupa – uobičajen je termin *sociolekt* (govorne varijacije socijalnog karaktera izražavaju se na svim jezičkim nivoima, ali su najočiglednije u leksici), profesionalno raslojavanje je vezano za stručne jezike i žargon, situaciono raslojavanje uključuje niz momenata vezanih za status govornika, radno mjesto, porodicu, ispit, bolnicu, kućnu posjetu i dr., tematsko raslojavanje nastaje prema sadržaju, odnosno temi ili kontekstu. Sve to autoricu navodi na razmišljanje o standardnom jeziku kao lingvistički nejedinstvenom i nehomogenom jeziku. Nakon konstatacije da je jezička slojevitost uslovljena zahtjevima komunikacije koja se ostvaruje u usmenom i pisanom vidu Mirjana Popović prelazi na funkcionalnostilsko raslojavanje i dijeli stilove na književnoumjetnički, publicistički, administrativni, naučni, te razgovorni stil, koji se ponekad izdvaja u supstandard, te dodaje da je, iako svaki funkcionalni stil ima svoje jezičke specifičnosti, interferencija stilova prirodna pojava (Popović 2007: 116). U knjizi *Stilistika dramskog diskursa* Marina Katić Bakaršić pokušala je da integriše stil i diskurs, odnosno da izvrši stilističku interpretaciju dramskog diskursa (Katić Bakaršić 2003). Marina Katić Bakaršić govori o raslojavanju jezika ali izdvaja samo socijalno, teritorijalno, individualno i funkcionalnostilsko (Katić Bakaršić 2001: 57–68). Nažalost, ne navode se naši autori koji su se bavili ovim pravcima. Marina Katić Bakaršić (2001: 70) ubraja sakralni stil (pored naučnog, administrativnog, razgovornog i književnoumjetničkog), koji se, zbog svoje komplekse prirode (obuhvata ne jedan, već sve funkcionalne stilove u oblasti religije) u



drugim pristupima naziva funkcionalnostilskim kompleksom ili jednostavno jezikom. U funkcionalne stilove uključuje se ono što ima međustilistički karakter i što izlazi iz okvira samo jednog funkcionalnog stila (reklamni) ili nema sistemski višedimenzionalni karakter kao pet klasičnih funkcionalnih stilova (stripovni). Sistem funkcionalnih stilova nekritički je proširen i drugim stilovima (retoričkim, esejističkim, scenarističkim). U knjizi *Elektra kao citat* (2006) Nataše Glišić piše o tome kako je Danilo Kiš sačinio dramu na temelju istoimene Euripidove drame i kako je primijenio postupak otklona od prevoda Kolomana Raca toga djela. Centralni problem je intertekstualno citiranje. O jeziku bosanskohercegovačkih drama pisala je Amela Šehović, ali sa sociolingvističkog aspekta (Šehović 2012). Glavni istraživački predmet bili su sociolingvistički fenomeni posmatrani u kontekstu drama kao vjernih ogledala jezika i društva određenog vremena. Među radovima posvećenim pojedinim funkcionalnim stilovima (izuzev književnoumjetničkog) izdvaja se monografija Lejle Nakaš o jeziku krajiških pisama,

izrazito lingvistički orijentisana, sa elementima bitnim za osvjetljavanje stila korespondencije (Nakaš 2010). Autorica konstatuje da ta pisma karakteriše određeni stepen konzervativnosti (ali starije jezičke crte nisu običan izraz težnje da se održi tradicionalni model jezičkog izraza, obraćanje tradiciji i starijim jezičkim oblicima). U analizi se ističe da je za ovu prepisku karakteristična tendencija ka stvaranju jedne vrste hibridnog stila: «U težnji za istim efektom razvijala se i posebna vrsta hibridnoga stila koja je podrazumijevala uplitanje simboličkih elemenata čakavske, odnosno kajkavske narječne strukture u jedan načelno zapadnoštokavski izraz starijeg tipa» (Nakaš 2010: 420). Za razvoj publicističke stilstike značajan je zbornik *Jezik štampe u Bosni i Hercegovini do 1918* (ur. Mevlida Karadža-Garić) iz 1981. godine i *Jezik i stil u sredstvima javnog komuniciranja* iz 1991. godine (ur. Branko Tošović). Razmatrani su i drugi aspekti funkcionalnih stilova, recimo: medijski jezik i stil (Arnaut/Solak 2010), jezik i stil reklamnih poruka (Hodžić 2014), jezik i stil vakufname (Solak 2008) i dr.

## Selektivna literatura

1. Agić N. Generativna poetika i generativna teorija pripovijedanja. – Tešanj: Centar za kulturu i obrazovanje, 2000. – 295 s.
2. Bajramović M. Bosanskohercegovačka metaproza. – Sarajevo: Bookline, 2010. – 255 s.
3. Begić M. // Isaković A. Antologija bošnjačkog eseja XX vijeka. – Sarajevo: Alef, 1996. – S. 95–114.
4. Berbić-Imširović M. Bosanskohercegovačka semiosfera: roman od 1945. do 1990. godine. – Tuzla: Printcom, 2020. – 335 s.
5. Bosto S. Hermeneutička teorija jezika: problem jezika u filozofskoj hermeneutici Hansa Georga Gadamera. – Sarajevo: Veselin Masleša, 1987. – 134 s.
6. Dragomirović D. Od teorije do književnosti: priručnici iz teorije književnosti na srpskom jezičkom prostoru (1892–2010). – Banja Luka: Filozofski fakultet, 2014. – 183 s.
7. Duraković E. Traganje za književnim identitetom: poetika sjećanja i kritička samorefleksija // Pregled: časopis za društvena pitanja. – Sarajevo, 2010. God. 51, br. 3. – S. 11–51.
8. Duraković E. Arapska stilstika u Bosni: Ahmed sin Hasanov Bošnjak o metafori. – Sarajevo: Orijentalni institut. 2000. – 127 s.
9. Duraković E. Stil kao argument: nad tekstem Kur'ana. – Sarajevo: Tugra, 2009. – 394 s.
10. Džafić Š. Post/modernistička poetika Irfana Horozovića. – Sarajevo: Centar Samouprava, 2019. – 361 s.
11. Đurčinov M., Koljević N., Kovač N., Kulenović T., Lešić Z., Petković, N. Moderna tumačenja književnosti. Sarajevo: Svjetlost, 1981. – 335 s.
12. Đuvic M. Priča, vrijeme i drveni mačevi: bosanskohercegovačka pripovijetka između dva svjetska rata – procijepi modernosti. – Tuzla: Printcom, 2016. – 193 s.
13. Filipović M. Devetnaest etida posvećenih Mihailu Mihailoviču Bahtinu: istraživanja o jeziku i čovjeku. – Svjetlost, 1995. – 215 s.

14. Hadžizukić D. Književna Hercegovina: ogledi o piscima i književnim pojavama. – Sarajevo: Dobra knjiga, 2014. – 201 s.
15. Hadžizukić D. Zapisi o bosanskohercegovačkoj književnosti. – Mostar: Fakultet humanističkih nauka Univerziteta «Džemal Bijedić», 2018. – 318 s.
16. Halilović S., Tanović I., Šehović A. Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik. – Sarajevo: Slavistički komitet, 2009. – 330 s.
17. Ibrahimović N. Aspekti teorije kritike u djelu Midhata Begića (doktorska disertacija). – Tuzla: [N. Ibrahimović], 2000. – 176 l.
18. Isaković A. Antologija bošnjačkog eseja XX vijeka. – Sarajevo: Alef, 1996. – 450 s.
19. Ivan F. Tajna umjetnosti. – Zagreb: Školska knjiga, 1976. – 223 s.
20. Ivan F. Uvod u estetiku. – Sarajevo: Svjetlost – Zavod za izdavanje udžbenika, 19802. – 257 s. [1. izd. 1972]
21. Jahić M. Gramatika i stilistika *Kur'ana*: sintaksički i semantički aspekti kur'anskog iskaza. – Sarajevo: Kulturni centar «Kralj Fahd», 2015. – 479 s.
22. Katnić–Bakaršić M. Stilistika dramskog diskursa. – Zenica: Vrijeme, 2003. – 245 s.
23. Katnić–Bakaršić M. Stilistika. Priručnik za studente. – Sarajevo: Ljiljan, 2001. – 384 s.
24. Kazaz E. Ćatićeva poetika liminalnosti // Diwan almanah JU Javne biblioteke. – Gradačac, 2008a, god. 11, br. 25–26. – S. 150–157.
25. Kazaz E. Zijina sintetična poetika: humanizam bez obala // Novi izraz: časopis za književnu i umjetničku kritiku. – Sarajevo, 2008b. Br. 39. – S. 153–161.
26. Kodrić S. Književnost sjećanja: kulturalno pamćenje i reprezentacija prošlosti u novijoj bošnjačkoj književnosti. – Sarajevo: Slavistički komitet, 2012. – 496 s.
27. Koljević N. Književni pogledi anglosaksonskih «novih kritičara» // Đurčinov M., Koljević N., Kovač N., Kulenović T., Lešić Z., Petković N. Moderna tumačenja književnosti. – Sarajevo: Svjetlost, 1981. – S. 113–133.
28. Kovač N. Sociološki metod Lisjena Goldmana // Đurčinov M., Koljević N., Kovač N., Kulenović T., Lešić Z., Petković N. Moderna tumačenja književnosti. – Sarajevo: Svjetlost, 1981b. – S. 183–200.
29. Kovač N. Strukturalistička kritika u Francuskoj // Đurčinov M., Koljević N., Kovač N., Kulenović T., Lešić Z., Petković N. Moderna tumačenja književnosti. – Sarajevo: Svjetlost, 1981a. – S. 165–182.
30. Kovačević M. Gramatika i stilistika stilskih figura. – Sarajevo: Književna zadruka Drugari. – 228 s.
31. Kulenović T. Teorija recepcije // Đurčinov M., Koljević N., Kovač N., Kulenović T., Lešić Z., Petković N. Moderna tumačenja književnosti. – Sarajevo: Svjetlost, 1981. – S. 221–236.
32. Lagumdžija R. Velika metafora: umjetnički likovi žena u djelima bosanskohercegovačkih pisaca. – Banjaluka: Glas. 1982. – 110 s.
33. Latić D. Stil kur'anskoga izraza. – Sarajevo: El–Kalem. 2001. – 425 s.
34. Lazarević Pr. Andrić o Bosni. – Banja Luka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, 2010. – 214 s.
35. Lazarević P. Čitanje kao preispitivanje. – Banja Luka: Glas. 1988. – 247 s.
36. Leovac S. Pripovedač Ivo Andrić. – Novi Sad: Matica srpska, 1979. – 285 s.
37. Leovac S. Razmatranja o književnosti i umetnosti. – Banja Luka: Glas srpski, 2000. – 260 s.
38. Leovac S. Traktat o književnosti. Sarajevo: Svjetlost, 1988. – 106 s.
39. Lešić Z. Čitanka – Teorija književnosti za I razred gimnazije i I razred četvorogodišnjih stručnih škola. – Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, 1992. – 287 s.
40. Lešić Z. Fenomenološki pristup književnom djelu // Đurčinov M., Koljević N., Kovač N., Kulenović T., Lešić Z., Petković N. Moderna tumačenja književnosti. – Sarajevo: Svjetlost, 1981. – S. 135–184.
41. Lešić Z. Jezik i književno djelo. – Sarajevo: Svjetlost, 1975 [1. izd. 1970]. – 320 s.
42. Lešić Z. Razvoj književnokritičke svijesti od kraja XVIII do kraja XIX stoljeća // Đurčinov M., Koljević N., Kovač N., Kulenović T., Lešić Z., Petković N. Moderna tumačenja književnosti. – Sarajevo: Svjetlost, 1981a. – S. 5–36.
43. Lešić Z. Razvoj stilističke kritike // Đurčinov M., Koljević N., Kovač N., Kulenović T., Lešić Z., Petković N. Moderna tumačenja književnosti. – Sarajevo: Svjetlost, 1981b. – S. 37–70.

44. Lovrenović I., Maksimović V., Prohić K. (prir.). Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u književnoj kritici. – Sarajevo: Svjetlost, 1984/1985. – 554 s.
45. Meić P. Smjerokazi: teorijske i književnopovijesne studije. – Zagreb – Sarajevo: Synopsis. 2012a. – S. 316.
46. Milanović B. Od realizma do moderne: ogledi i studije o književnim koncepcijama i ostvarenjima. – Sarajevo: Svjetlost, 1972. – 219 s.
47. Minović M. Uvod u nauku o jeziku. – Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, 1974. – 201 s.
48. Muftić T. Klasična arapska stilistika. – Sarajevo: El–Kalem. 1995. – 260 s.
49. Mulić M. Srpski izvori «pletinja sloves». – Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. 50, Odjeljenje za književnost i umjetnost, knj. 2, 1975. – 99 s.
50. Muratagić–Tuna H. Jezik i stil Ćamila Sijarića: disertacija. – Novi Pazar: DaMad, 1993. – 192 s.
51. Nakaš L. Jezik i grafija krajišničkih pisama. – Sarajevo: Slavistički komitet, 2010. – 476 s.
52. Novaković N. Poetika i jezik u djelu Petra Kočića. – Banja Luka: Besjeda – Ars Libri, 2010. – 207 s.
53. Petković N. Jezik u književnom delu (varijacije na temu Opojaza). – Beograd: Nolit, 1975. – 455 s.
54. Petković N. Teorijska načela ruskih formalista // Đurčinov M., Koljević N., Kovač N., Kulenović T., Lešić Z., Petković N. Moderna tumačenja književnosti. – Sarajevo: Svjetlost, 1981a. – S. 71–111.
55. Petković N. Tumačenja književnosti u Tartusko–moskovskoj semiotičkoj školi // Đurčinov M., Koljević N., Kovač N., Kulenović T., Lešić Z., Petković N. Moderna tumačenja književnosti. – Sarajevo: Svjetlost, 1981b. – S. 237–278.
56. Petrović A. Poetika dnevnčkog romana: doktorska disertacija. – Pale: A. Petrović, 2018. – 212 l.
57. Pevulja D. Čitanje poetika. – Banja Luka: Filološki fakultet. 2020. – 245 s.
58. Pirić A. Stil i tekst: stiloopisne interpretacije književnih tekstova XX stoljeća. – Wuppertal – Tuzla: Bosnisches Wort – Bosanska riječ, 2000. – 267 s.
59. Popović M. Standardni jezik i stilovi. – Beograd: Akademska štampa. 2007. – 139 s.
60. Popović R. Kalemi i izdanci: poetika ukrštanja kod Alekse Šantića // Godišnjak Instituta za književnost. – Sarajevo. Knj. 19. 1990. – S. 33–52.
61. Prohić K. Apokrifnost poetskog govora: poezija Maka Dizdara. – Sarajevo: Veselin Masleša, 1974. – 135 s.
62. Prohić K. Figure otvorenih značenja: a kritici pojmovnog pozitivizma. – (Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, 1976. – 159 s.
63. Prohić K. Filozofsko i umjetničko iskustvo. – Sarajevo: Veselin Masleša, 1985. – 314 s.
64. Prohić K. Mak Dizdar // Isaković A. Antologija bošnjačkog eseja XX vijeka. – Sarajevo: Alef, 1996. – S. 313–321.
65. Risojević R. Duhovni tragovi: Osvrti, prikazi, preispitivanja. – Banjaluka: Besjeda, 2008. – 215 s.
66. Rizvić M. Poetika bošnjačke književnosti // Duraković, Enes i dr. (ur.). Bošnjačka književnost u književnoj kritici. Knj. 1, Starija književnost. – Sarajevo: Alef, 1998. – S. 42–66.
67. Sadžak M. Imanentne poetike. – Banja Luka: Art print – Filozofski fakultet, 2018. – 197 s.
68. Saračević N. Internet–književnost: Književni tekstovi u hipermedijalnom diskursu. – Sarajevo: University Press, 2017. – 123 s.
69. Stojičić M. Andrić, koga ima. – Banja Luka: Besjeda, 2017. – 312 s.
70. Stojisavljević M. Ka integralnoj stilistici. – Banja Luka: Filozofski fakultet, 2009. – 470 s.
71. Šarčević A. Kritika filozofije i teorija moderne: filozofski fragmenti. – Sarajevo: Radio Sarajevo – Treći program, 1985. – 175 s.
72. Šehović A. Emotikoni i njihove funkcije u svakodnevnoj komunikaciji // Multimedijalna stilistika // Dojčinović D., Milašin G. (ur.). Multimedijalna stilistika. – Banja Luka – Grac: Matica srpska – Društvo članova Matice srpske u Republici Srpskoj – Institut za slavistiku Univerziteta «Karl Franc» – Komisija za stilistiku Međunarodnog komiteta slavista, 2018. – S. 167–174. [Slovenska stilistika. Uređuje Branko Tošović. Tom 2018/1]
73. Šehović A. Skraćivanje riječi na internetskim forumima // Tošović B. (Hg. Wortbildung und Internet. – Graz: Institut für Slawistik der Karl–Franzens–Universität: Kommission für Wortbildung beim Internationalen Slawistenkomitee, 2016. – S. 405–418.

74. Šimunović P. Kritički zapisi. – Mostar : Hrvatsko kulturno društvo «Hum», 2003. – 228 s.
75. Šimunović P. Kritika i hereza (književno–kritički rad Stanislava Šimića). – Mostar: Ziral – Matica Hrvatska, 1997. – 158 s.
76. Šindić M. Poetika pripovedanja: kritika. – Banja Luka: Udruženje književnika Srpske, 2007. – 139 s.
77. Šipovac N. Tajne i strahovi Ive Andriće. – Beograd: Nova Evropa, 2008. – 627.
78. Šukalo M. Odmrzavanje jezika. – Beograd: Prosveta, 2002. – 326 s.
79. Šukalo M. Okviri i ogledala: pitanja teksta i konteksta. – Banja Luka : Glas, 1990. 240 s.
80. Šukalo M. Portreti: iz srpske književnosti u BiH. – Banja Luka: Matica srpska – Društvo članova Matice srpske u Republici Srpskoj, 2015. – 266 s.
81. Tošović B. (ur.). Jezik i stil sredstava informisanja. Sarajevo: Društvo za primijenjenu lingvistiku BiH – Filozofski fakultet – Institut za jezik – Odsjek za žurnalistiku FPN – Udruženje novinara BiH – Svjetlost, 1991. – 165 s.
82. Tošović B. Funkcionalni stilovi. – Sarajevo: Svjetlost. 1988. – 312 s.
83. Tubić R. Književnost i istorija. – Nova Pazova: Bonart, 2003. – 115 s.
84. Tutnjević S. Bosanski književni lonac: Razvoj i kontinuitet književnosti Bosne i Hercegovine. – Banja Luka: Matica srpska – Društvo članova Matice srpske u Republici Srpskoj, 2013a. – 209 s.
85. Tutnjević S. Nacionalna svijest i književnost Muslimana: O pojmu muslimanske/bošnjačke književnosti. – Beograd: Narodna knjiga – Institut za književnost i umetnost, 2004. – 174 s.
86. Tutnjević S. O pojmu «Književnost Republike Srpske» // Tutnjević S. Bosanski književni lonac: Razvoj i kontinuitet književnosti Bosne i Hercegovine. – Banja Luka: Matica srpska – Društvo članova Matice srpske u Republici Srpskoj, 2013b. – S. 181–197.
87. Ustamujić E. Oblici pripovijedanja u romanu Meše Selimovića. – Mostar: Univerzitet «Džemal Bijedić», 20092. – 296 s.
88. Ustamujić E. Tekst i analiza: istraživanja. – Mostar: Univerzitet «Džemal Bijedić», 2004. – 180 s.
89. Vajzović H. Orijentalizmi u književnom djelu: lingvistička analiza. – Sarajevo: Institut za jezik, 1999. – 407 s. [Posebna izdanja, knj. 9, Orijentalni institut: Posebna izdanja, knj. 22]
90. Vučković R. Poetika hrvatskog i srpskog ekspresionizma, 1979. – Sarajevo: Svjetlost. – 419 s.
91. Vučković R. Velika sinteza: o Ivi Andriću. – Sarajevo: Svjetlost, 1974. – 546 s.
92. Vuković J. Obrisi savremene nauke o jeziku i granicama stilistike // Pitanja savremenog književnog jezika. – Sarajevo, 1968. – Sv. 6. – S. 95–106.

*Горан Милашин*

(Универзитет у Бањој Луци, Република Српска / Босна и Херцеговина)

## СТИЛИСТИКА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ НА РАЗМЕЂУ XX И XXI ВИЈЕКА

У раду се анализирају путеви развоја и стање стилистике у Републици Српској крајем XX и почетком XXI вијека. Наглашава се да су се наши аутори у првом реду бавили стилистиком различитих језичких нивоа, али и функционалном стилистиком. Указује се и на то да се у новијим радовима примјењују теорије и методи настали у оквиру трију савремених стилистичких праваца – прагматичке, когнитивне и интернет стилистике.

**Кључне ријечи:** стилистика, Република Српска, XX и XXI вијек, стилистика језичких нивоа, функционална стилистика, прагматичка стилистика, когнитивна стилистика, интернет стилистика.

---

*Горан Милашин*

(Универзитет у Бани-Луке, Република Српска / Боснија и Херцеговина)

## СТИЛИСТИКА В РЕСПУБЛИКЕ СЕРБСКОЙ НА СТЫКЕ XX И XXI ВВ.

В статье рассматриваются пути развития стилистики и ее состояние в Республике Сербской в конце XX и начале XXI вв. Подчеркивается, что авторы в первую очередь занимались стилистикой различных языковых уровней, а также функциональной стилистикой. Отмечается также, что в новейших научных трудах применяются теории и методы, созданные в рамках трех современных стилистических направлений – прагматической, когнитивной и интернет-стилистики.

**Ключевые слова:** стилистика, Республика Сербская, XX и XXI вв., стилистика языковых уровней, функциональная стилистика, прагматическая стилистика, когнитивная стилистика, интернет-стилистика.

---

*Goran Milišić*

(University of Banja Luka, Republic of Srpska / Bosnia and Herzegovina)

## STYLISTICS IN THE REPUBLIC OF SRPSKA AT THE CROSSROADS OF THE 20TH AND 21ST CENTURIES

This paper analyzes the ways of development and the state of stylistics in the Republic of Srpska at the end of the 20th and the beginning of the 21st century. It is emphasized that our authors primarily dealt with stylistics of linguistic levels and with functional stylistics. It is also pointed out that in recent works, theories and methods developed within the framework of three contemporary stylistic approaches areas – pragmatic, cognitive and internet stylistics – are applied.

**Key words:** stylistics, Republic of Srpska, the 20th and 21st centuries, stylistics of linguistic levels, functional stylistics, pragmatic stylistics, cognitive stylistics, internet stylistics.



## Увод

Стилистика је дисциплина или, како неки аутори истичу, интердисциплина (Leech 2013: 1) која систематски изучава стил у језику, односно његово варирање у зависности од различитих фактора – жанра, контекста, историјског периода, аутора и сл. (в. Crystal, Davy 1969: 9; Тошовић 2002: 17–80; Jeffries, McIntyre 2010: 1). Мада је „у систему лингвистичких наука стилистика најстарија, пошто вуче своје коријене из дубоке антике” (Брандес 1971: 6, према Тошовић 2002: 17), она је дуго морала да доказује оправданост свог постојања (о томе в. Тошовић 2002: 17–23). Ипак, захваљујући бројним теоријама, правцима и методима успостављеним током неколико деценија самосталног развоја, стилистика се консолидовала и у првим деценијама XXI вијека постала аутономна грана науке о језику. Она се данас предаје и изучава на универзитетима широм свијета, у оквиру одсјека за језик, књижевност, лингвистику и комуникацију уопште, а њен висок академски профил одсликавају бројне монографије, научни часописи, конференције и удружења стилистичара<sup>1</sup> (Simpson 2004: 2).

**1.1.** Српска стилистика, чији нераскидив дио чини стилистика у Републици Српској, није имала другачију историју (в. нпр. Ђорас 1974: 7–12; Чаркић 2001; Тошовић 2002: 32–34, 2010; Ковачевић 2012). И она је, наиме, дуго утврђивала свој предмет проучавања, циљеве, методе, као и границе са реториком, сродним језичким дисциплинама те науком о књижевности, али се чини како је на прелазу из прошлог у овај вијек напokon заузела мјесто које јој припада, што потврђују бројне студије, прије свега из стилистике различитих језичких нивоа и функционалне стилистике, у којима се уважавају критеријуми стилематичности и стилогености језичких јединица – од фонема до везаног текста.

**1.2.** Како би се потпуније сагледало савремено стање стилистике у Републици Српској, неопходно је узети у обзир саме по-

<sup>1</sup> Једно од значајних удружења, нарочито када је ријеч о словенској стилистици, јесте реактивирана Комисија за стилистику при Међународном комитету слависта, чије је прво засједање, у обновљеном статусу, одржано у априлу 2014. године у Москви.

четке стилистике као модерне научне дисциплине на српским просторима. У литератури се истиче да се зачетником стилистике код Срба може сматрати познати српски естетичар Богдан Поповић (1863–1944), иако су његова истраживања, нажалост, остала само усамљен покушај да се у књижевне анализе унесу стилистичке идеје XX вијека (Чаркић 2001: 193; Ковачевић 2003<sup>a</sup>). Српска стилистика упознала се са тадашњим најактуелнијим европским стилистичким учењима и преко радова Александра Белића (1876–1960), који се бавио односом науке о стилу и граматике, као и стилистичким схватањима женевске лингвистичке школе (в. Чаркић 2001: 193–194; Ковачевић 2003<sup>b</sup>). Послије Другог свјетског рата и првих поратних година стилистика је у србистици била више нормативног него дескриптивног типа, на шта указују, нпр., анализе Јована Вуковића (1905–1979), те уџбеник стилистике *Проблеми стила* (1960) Миливоја Павловића (1947–) (Ковачевић 2012: 6–7), али је тада у Загребу створена и фоностилистичка школа, која је имала снажан утицај на даљи ток стилистичких истраживања код нас, што потврђују студије Душана Јовића (1921–1996), Милосава Чаркића (1948–) и др. (Чаркић 2001: 194–195; Ковачевић 2012: 6–7).

**1.2.1.** Осим фоностилистичких радова, појављују се и студије у чијој се подлози могу уочити структурални и естетски приступи језичким феноменима, затим расправе о задацима стилистике и њеном мјесту међу другим лингвистичким дисциплинама те о томе да ли стилистика обухвата израз стварања или умјетничку вриједност процеса стваралаштва, а касније се у стилистичким радовима разматрају и неки теоријски проблеми – одређује се појам стила, класификују се стилови, истражује се улога лингвистичких и екстралингвистичких фактора у стилистици, освјетљава се веза стилистике са културом говора, утврђују се разлике између језичке и стилистичке норме, дефинишу се основни стилистички појмови и категорије и др. (в. Чаркић 2001: 195). У овом периоду настају и студије посвећене језику и стилу српских писаца (Исто: 197). Под окриљем лингвистичке развја се и посебна грана – функционална стилистика. Исцрпан преглед

истраживања из ове области у словенским земљама и нове погледе на резултате функционалностилског варирања језика дао је Бранко Тошовић (1949–) у књизи *Функционални стилови* (Тошовић 1988), те тако отворио пут за даља истраживања. У овим околностима, на овим основама, почиње да се развија и стилистика у Републици Српској.<sup>2</sup>

**1.3.** Развојни путеви стилистике у Републици Српској, основаној 1992. године, везују се за високошколске установе, тј. за научни и образовни рад наставника запослених на универзитетима у овом босанскохерцеговачком ентитету, прије свега на Универзитету у Бањој Луци и Универзитету у Источном Сарајеву. Стилистички предмети заступљени

<sup>2</sup> У раду се разматра само лингвостилистика, док се књижевна стилистика (са теоријом стиха и поетиком) препушта онима који паралелно пишу о њој у оквиру пројекта „Стилистика славјанских стран на рубезе XX–XXI веков” („Стилистика словенских земаља на размеђу XX и XXI вијека”). Највећу потешкоћу приликом анализе стања стилистике у Републици Српској крајем XX и почетком XXI вијека, у периоду током којег је српско језичко подручје и раздијељено у више држава, представљао је територијални критеријум. Наиме, прилично је тешко било издвојити радове које би требало узети у разматрање, будући да су неки аутори живјели, радили и објављивали текстове у Српској, али и у Србији, Аустрији, Русији и др. Основно мјерило било је то гдје је неки аутор највише дјеловао, односно да ли је запослен у некој установи у Републици Српској или није. Када је ријеч о зборницима радова, узимало се у обзир то да ли је издавач (или један од издавача) из Републике Српске. Дио података о публикацијама и радовима из области лингвистичке стилистике преузет је из електронског каталога Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске, Узајамне библиографско-каталожке базе података COBIB.RS (Кооперативни онлајн библиографски систем и сервиси COBISS). Циљ је био да се у прикупљању библиографске грађе постигне што већи степен потпуности, али је један њен дио, сасвим сигурно, ипак изостао. Ограничење су представљали скроман фонд наших библиотека, спорија набавка новије библиографске грађе, као и чињеница да се аналитичка обрада часописа и зборника врши споро. Веома сам захвалан колегиници Јелени Јањић, библиографу савјетнику Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске, на свесрдној помоћи приликом прикупљања библиографских података.

су у наставним плановима и програмима студијских група за језике и књижевности, новинарство и комуникологију, те за разредну наставу. У почетку је од пресудног значаја за одржавање предавања и вјежби из ових предмета било ангажовање гостујућих професора: Радоја Симића (1938–2020), Милосава Чаркића, Милоша Ковачевића (1953–) и др., који су, посредно или непосредно, били заслужни за формирање домаћег кадра – стручњака из области стилистике, као што су: Мирјана Стојисављевић (1956–, Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет), Миланка Бабић (1962–, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале), Саша Ђукић (1973–, Универзитет у Источном Сарајеву, Педагошки факултет Бијељина), Вера Ђевриз Нишић (1978–, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале), Нина Милановић (1980–, Универзитет у Источном Сарајеву, Педагошки факултет Бијељина) и др.

**1.3.1.** Наставници и сарадници са двају споменутих универзитета написали су докторске дисертације у којима су примијењени стилистички критеријуми анализе. Тако је Мирјана Стојисављевић одбранила тезу из стилистике онима *Функција ономастичких јединица у романима Бранка Ђопића* (2003), Миланка Бабић тезу из синтаксе и, дјелимично, експресивне стилистике под називом *Екскламативне реченице у српском језику* (2005), Нина Милановић тезу из синтаксостилистике *Стилистика реда ријечи у стандардном српском језику* (2012), Вера Ђевриз Нишић такође тезу из синтаксостилистике под насловом *Стилистичко-синтаксички статус кумулираних јединица у савременом српском језику* (2013), Саша Ђукић тезу из публицистичке стилистике *Статус агенцијског жанра или подстила унутар публицистичког функционалног стила савременог српског језика* (2018) и др. Од 1983. до 2020. године одбрањено је и тридесетак магистарских и мастер радова из стилистике, у којима се могу препознати различити дисциплинарно-методолошки аспекти приступа.

**1.3.2.** Анализа сакупљене библиографске грађе показала је да су аутори из Републике Српске објављивали стилистичке радове на

страницама водећих српских лингвистичких часописа, као што су: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, *Књижевност и језик*, *Радови Филозофског факултета*, *Српски језик*, *Филолог* итд., а посебно треба издвојити међународни научни часопис *Стил*, који је 2002. године покренуо Милосав Чаркић, а оснивач је била Књижевна задруга из Бање Луке, у сарадњи са Удружењем књижевника Србије.

Области стилистике, у цјелини или дјелимично, припада тринаест публикованих монографија (Стојисављевић 2009, 2015; Бабић 2015; Милановић 2017; Ђевриз Нишић 2018 и др.). Уз то, у нашој средини објављено је тридесетак зборника радова, од којих је већина посвећена језику и стилу српских писаца (нпр. Тошовић 2012; Бабић 2019<sup>6</sup>; Кустурица 2019), а један и мултимедијалности (Дојчиновић, Милашин 2018).

**1.4.** На развој стилистике у Републици Српској значајно су утицали пројекти *Andrić-Initiative: Иво Андрић у европском контексту* и *Лирски, хумористички и сатирички свијет Бранка Ђопића*, чији је носилац Институт за славистику Универзитета „Карл Франц“ у Грацу, будући да су у њима учествовали наши проучаваоци језика и стила: Биљана Бабић (1971–), Драгомир Козомара (1972–), Мијана Кубурић Мацура (1978–), Горан Милашин (1982–), Мирјана Стојисављевић (1956–), Драго Тешановић (1956–), Дијана Црњак (1972–), Слађана Цукут (1984) и др., а посебно је важно што су се у склопу њих организовале конференције и у Републици Српској.<sup>3</sup> То су: *Поетика, стилистика и лингвистика Ђопићевог приповиједања* (Бања Лука – Хашани, 8–10. 9. 2011), *Иво Андрић: На Дрини ћуприја* (Вишеград, 4–6. 10. 2012), *Ђопићевско моделовање реалности кроз хумор и сатиру* (Бања Лука, 5–7. 9. 2013) и *Дјетињство, младост и старост у Ђопићевом стваралаштву* (Бања Лука, 4–5. 9. 2015). У организацији Одјељења за српски језик и Одјељења за књижевност Андрићевог института у Вишеграду одржано је неколико конференција на којима су

излагане и стилистичке теме, као што су: *ОБранку Ђопићу* (26–28. 12. 2014), *Иво Андрић у нашем времену* (12. 10. 2017), *Иво Андрић и српски језик* (12. 6. 2018), *Књижевно стваралаштво Матије Бећковића у поетолошким и стилистичким анализама* (20–21. 4. 2019), *Књижевно стваралаштво Горана Петровића* (11. 7. 2019) и др. Међународни научни скуп *Мултимедијална стилистика*, који се одржао 18–20. 5. 2017. године у Бањој Луци, под руководством Данијела Дојчиновића (1986–) и Горана Милашина, а на иницијативу Бранка Тошовића, организовали су: Комисија за стилистику при Међународном комитету слависта, Матица српска – Друштво чланова Матице српске у Републици Српској и Институт за славистику Универзитета „Карл Франц“ у Грацу. Том приликом одржано је и четврто засједање Комисије за стилистику. За афирмацију српске стилистике значајно је што Данијел Дојчиновић и Горан Милашин, аутори из Републике Српске, посљедњих година активно учествују у раду Комисије за стилистику, као њени чланови.

## 2. Аналитички дио

На основу прикупљених података, дјелимично представљених у претходном дијелу рада, могло би се закључити како је у стилистици у Републици Српској урађено много. Међутим, ако се све размотри са становишта доприноса свјетској или словенској, па чак и јужнословенској науци о стилу, чини се да то ипак није довољно.

**2.1.** Монографија Мирјане Стојисављевић *Ка интегралној стилистици* (2009) једна је од књига које припадају општој стилистици, а може се рећи како је по својој теми и приступу јединствена међу текстовима наших стилистичара. Као што сама ауторка истиче, „највећи дио ове књиге представља теоријску надградњу претходног истраживања функције ономастичких јединица у савременом српском књижевном тексту у односу на говор“ (Стојисављевић 2009: 7). Књига је, дакле, посвећена анализи језика књижевних дјела, тачније начину реконструкције поетског знака у датом контексту. Критикујући структуралну стилистику и поставке руског формализма због тога што књижевно дјело издвајају из друштвене стварности која

<sup>3</sup> Конференције посвећене стваралаштву Бранка Ђопића организоване су у сарадњи са Народном и универзитетском библиотеком Републике Српске.



га је условила, а у вези са поетском ријечју не говоре о произвођењу нових значења у односу на првостепене егзистенције, Стојисављевићева се залаже за интегралну стилистику као аутономну књижевно-језичку дисциплину која поштује органско јединство књижевноумјетничког текста и не занемарује контекст, идеологију и сл. „Њене темеље чини једна уједињујућа и недјељива наука о језику и наука о књижевности чији је задатак да у интерактивној синтези превазиђе скоро апсолутни раскид међу овим наукама и поново успостави живо јединство у истраживању књижевног текста” (Исто: 159). Ауторка је стилистички метод који предлаже примијенила у неколико текстова посвећених поетонимима у дјелима Бранка Ћопића (нпр. Стојисављевић 2012, 2019), а теоријски разрадила у монографији *Семногенеза поетонима* (2015).

**2.2.** Највећи дио издвојених стилистичких радова аутора из Републике Српске, њих 224, тиче се стилистике језичких нивоа, а од тог броја готово половина (101) припада синтаксостилистици. У њима се анализира стилска маркираност и/или експресивност различитих синтаксичких јединица – како у савременом српском језику уопште, тако и у умјетничким идиолектима писаца, специфичним врстама текстова и сл.

**2.2.1.** У многим радовима Миланка Бабић бавила се синтаксостилистичким темама, односно питањима експресивне синтаксе, а посебно екскламативним реченицама у српском језику (в. нпр. Бабић 2005, 2019<sup>а</sup>), за које каже да и у свом основном значењу углавном надилазе ниво неутралне употребе језичких јединица јер је експресивност њихова семантичка компонента, а та их маркација посебно у књижевном тексту чини интересантнима за анализу. „Осим основне информације, екскламативна реченица садржи и низ конотација, ефектно је средство прагматике па тако и предмет репрезентологије те и преко њих улази у стилистику” (Бабић 2010: 58).

**2.2.2.** Различите проблеме синтаксичке стилистике освјетљавала је и Нина Милановић у бројним научним чланцима, а посебно у књизи *Огледи из синтаксостилистике* (2017), која се састоји од десет прило-

га разврстаних у три поглавља: 1) *Огледи из стилистике реда ријечи*, 2) *Синтаксостилеме реда ријечи у функционалним стилевима* и 3) *Огледи о стилу савремених српских писаца*. Радови сврстани у прва два поглавља баве се категоријом реда ријечи из стилистичког угла (првенствено инверзијом и кумулацијом, затим парцелацијом, епизеуксичким и епаналептичким понављањима и сл.), а радови из трећег поглавља категоријом конструкција ријечи. Језичку грађу за ова истраживања чинили су текстови српских писаца из XX и XXI вијека.

**2.2.3.** Вера Ћеврић Нишић разматрала је у више радова понављање синтаксички истоврсних јединица, што је резултирало и монографијом *Стилематика нагомилавања* (2018). С обзиром на то да су у србистичкој литератури недовољно истражене кумулиране јединице, ова је књига попунила ту празнину. У њој су проучени услови и могућности јављања граматички једнаких јединица које се групишу око заједничког језгра, при чему се темељно освјетљавају различите позиције у којима се може реализовати понављање. Ради се о стилематичним типовима кумулативних форми, насталим стилско-језичким поступцима интензификације, а ауторка даје јасне критеријуме разграничења фигуративних од нефигуративних понављања језичких јединица. Да би једна синтагма или реченица добила статус стилистички изражајног средства, она мора одступати од уобичајене употребе, тј. мора бити онеобичена. Посебно поглавље књиге посвећено је синтаксички условљеном разједначавању кумулираних јединица.

**2.2.4.** И Дијана Црњак је неколико радова посветила синтаксостилистичким темама. Међу њима се посебно издваја чланак *О једном виду антимерије у Молитвама на језеру Владике Николаја* (2009), у коме је анализирана супстантивна употреба придјева, глаголских придјева и глаголских прилога, односно синтаксичке позиције тих облика у сакралном тексту наведеном у наслову овог рада.

**2.3.** Немали број радова, њих 49, припада лексичко-семантичкој стилистици. У њима се освјетљавају стилистички аспекти лексике у књижевним дјелима, штампани,

сакралним текстовима, разговорном језику итд. Као илустрација може послужити рад Биљане Бабић *Слојевитост Кочићеве лексике* (2009), у коме се даје осврт на лексику Петра Кочића садржану у *Речнику српскохрватскога књижевног језика* Матице српске и закључује да највише лексема спада у категорију покрајинских ријечи и турцизама. У раду Миланке Бабић *Књижевноумјетничке иновације у семантичком пољу лексеме ђаво* (2014) на примјерима из књижевних текстова анализира се творбено-семантичка и стилистичка улога лексеме *ђаво* у грађењу традиционално-митске слике свијета у лингвокултуролошкој карактеризацији Херцеговине. Уочено је како је творбено-семантички потенцијал те лексеме продуктиван у творби експресивне лексике с функцијом номинације простора те преноминације и говорне карактеризације жене у херцеговачком сеоском амбијенту.

**2.4.** Међу стилистичким студијама и чланцима аутора из Републике Српске издвајају се и они који се могу сврстати у деривациону стилистику. Једним својим дијелом таква је и монографија Драге Тешановића *Творбене категорије и поткатегије у језику Бранка Ћопића* (2003), у којој се истражује функционисање система суфикса у оквирима творбено-семантичких категорија лица, и то на опсежном корпусу Ћопићевог прозног дјела. На основу проучавања изведеница за означавање лица, аутор је у анализираним текстовима утврдио постојање двију јасно одређених творбено-семантичких категорија – *nomina agentis* и *nomina attributiva*. Из стилистичког аспекта посебно су занимљиве поткатегије деминутивних и аугментативних, односно хипокористичких и пејоративних именица.

**2.5.** Важну групу представљају и фоно-стилистичка истраживања (нпр. Милашин 2014; Цукут 2016; Козомара 2017). У њима се аутори баве фонометаплазмама (превасходно у дјелима Бранка Ћопића), као и акцената у језику савремених медија. Тако Слађана Цукут (2016) на материјалу из говора спикера и репортера информативног програма уочава појаву силазних акцената на унутрашњим слоговима ријечи, али и тенденцију повлачења силазних акцената са унутрашњег слога према почетку ријечи, те

друге начине на које се избјегава нарушавање једног од основних дистрибуционих правила акценатске норме српског језика.

**2.6.** Поред стилистичких истраживања језичких нивоа, у Републици Српској су се посљедњих деценија јавиле и релативно бројне студије посвећене функционалним стиловима – прије свега публицистичком, али и научном, административном, разговорном, такође епистоларном, рекламном, сакралном и др. Више радова о публицистичком стилу написао је Саша Ђукић. Он се, између осталог, бавио аутоматизмима кохезивности у агенцијској вијести (Ђукић 2011<sup>а</sup>), синтаксичко-структурним типовима наслова агенцијских вијести (Ђукић 2011<sup>б</sup>) и употребом аутоматизама у финитивној реченици (бекграунду) агенцијске вијести (Ђукић 2015).

**2.7.** Напоредо са свим поменутима истраживањима расла су интересовања стилистичара за стилске (умјетничке) поступке, сликовита (изражајна) средства – тропе, фигуре, односно метаплазме, експресивну стилистику уопште, затим дијалекатску (дијалектолошку), контрастивну, а посљедњих година и интернет стилистику. Посебну групу чине радови из дијахронијске стилистике, међу којима су и они посвећени дубровачкој књижевности (Арежина, Милашин 2017; Батез 2019) и антици (Пртија 2009, 2016 и др.).

**2.8.** У неким новијим радовима (Милашин 2015<sup>а</sup>, 2015<sup>б</sup>; Marjanović 2018) могу се препознати утицаји теорија и приступа развијених у оквиру савремених стилистичких праваца, нпр. прагматичке стилистике.<sup>4</sup> Баш као што је прагматика (прагмалинг-

<sup>4</sup> Прво питање које се поставља у вези са овом стилистичком поддисциплином тиче се њеног именовања. Наиме, сматра се да је стилистика у цјелини дио (проширене) прагматике (в. нпр. Симић 2001: 43). „То је и разумљиво кад знамо да функционална перспектива знаковних структура, и уопште узев, а посебно посматрана кроз призму 'функционалне стилистике', свој основ има заправо у њиховим употребним вредностима” (Симић, Јовановић 2002: 5). Дакле, овако гледано, и не постоји стилистика која није прагматичка. Међутим, прагматичка стилистика ипак се издвојила као подтип постструктуралне стилистике базиран на прагматичким (прагмалингвистичким) моделима (в. Black 2006; Jeffries, McIntyre 2010: 100–125, као и тамо наведену литературу).



вистика) настала из потребе да се приликом освјетљавања језичких феномена пође од стварног ситуативног оквира дјеловања, а не да се анализа заврши на опису површинских, нпр. морфолошких или синтаксичких структура, тако се и прагматичка стилистика (прагмастистика), као једна од поддисциплина (лингво)стилистике, развила како би, укључивањем модела прагмалингвистике у анализу, превазишла статичност, редукционизам, а самим тим и недовољну научност структуралистичког приступа. Наиме, прагматика проучава везу између језичких знакова и њихових корисника, тј. учесника у комуникацији, истражује шта значе неки искази у одређеном контексту, колико контекст утиче на природу самих исказа, те како се и оно што није речено препознаје као дио комуникације (в. Yule 1996: 3–4). Усмјерена је, дакле, на говор, *parole*, а њено основно полазиште, идеја да је употреба језика заправо дјеловање, послужило је као основа савременој стилистици при изградњи интердисциплинарних модела проучавања језичких јединица изнад синтаксичког нивоа. Ванјезички контекст постао је незаобилазан у анализама ове врсте. Изразито продуктивним овакав приступ показао се у интерпретацији књижевноумјетничких текстова, будући да је за разумијевање међусобних односа ликова важно протумачити смисао и функцију њихових исказа у оквиру дијалога, а то је, опет, немогуће без увида у свијет из којег долазе, без познавања социокултурних околности, као и ситуација у којима се дијалози одвијају (в. Katnić Bakaršić 2013: 90).

**2.8.1.** Стилистика је, дакле, потпуно у складу са својом еклектичком природом, преузела теоријско-методолошке оквире других дисциплина које се занимају за дијалоге, прије свега анализе конверзације и прагматике,<sup>5</sup> те их прилагодила властитим потребама. Као корпус за примјену тако добијеног модела у почетку су служили углавном драмски текстови, али се све више указује на значај проучавања дијалога и у прози, гдје они заузимају много простора (в. Jeffries, McIntyre 2010: 101). То су сегменти

<sup>5</sup> О савременим лингвистичким проучавањима дијалога в. Katnić Bakaršić 2006.

текста у којима читалац, између осталог, стице јаснију представу о ликовима и њиховим међусобним односима. Уз то, у литератури је уочено како они могу допринијети и разумијевању комуникације на вишем нивоу, тј. једностраног „разговора” аутора са читаоцем (Leech, Short 2007: 231).

**2.9.** Осим анализе конверзације и прагматике, на савремену стилистику утицао је и развој когнитивне науке, те се као посебан правац издвојила когнитивна стилистика,<sup>6</sup> која настоји да освијетли процес читања, тј. активну улогу читалца у изградњи значења текстова. Као веома утицајна стилистичка дисциплина данас, она је изазвала пажњу и аутора из Републике Српске (в. Милашин 2016<sup>а</sup>).

**2.9.1.** Посљедњих година овај правац изградио је релативно чврст теоријско-методолошки апарат (в. нпр. Stockwell 2002; Jeffries, McIntyre 2010: 126–169). Међутим, треба нагласити како се његови коријени могу препознати и у неким ранијим приступима. Тако Џоана Гевинс и Џерард Стин тврде да истраживања Реувена Цура (1932–2021) из раних седамдесетих година двадесетог вијека садрже важне смјернице за савремена истраживања у овом подручју, будући да он, у ствари, наставља рад руских формалиста, те чешких и француских структуралиста, али у когнитивном смјеру (Gavins, Steen 2003: 3, 41). Такође, према мишљењу ових аутора, неке поставке когнитивне стилистике могуће је уочити у ставовима Џонатана Калера (1944–), који се ослања и на рад семиотичара Умберта Ека (1932–2016) и Јурија Лотмана (1922–1993), а нарочито у оквиру теорије рецепције (исп. Gavins, Steen 2003: 5–8, као и тамо наведену литературу). С друге стране, Дејвид Вест (према Jeffries, McIntyre 2010:

<sup>6</sup> У употреби су и називи когнитивна поетика односно когнитивна реторика (в. Wales 2011: 64–65), а притом се међу значењима свих ових имена не прави сасвим јасна разлика. Ипак, може се приметијети да представници когнитивне стилистике, иако се претежно баве књижевним текстовима, сматрају како нема разлога да се не баве и некњижевним (в. Jeffries, McIntyre 2010: 126), док се, с друге стране, когнитивна поетика бави искључиво анализом књижевних дјела (Stockwell 2002: 1).

126) сматра да се учење Ајвора Армстронга Ричардса (1893–1979) из тридесетих година прошлог вијека може посматрати као протокогнитивно. Заправо, пошто свака евалуативна стилистичка анализа обавезно разматра и процес читања, когнитивна стилистика може се посматрати као систематизација свих досадашњих настојања да се у анализу текстова укључи и овај аспект (Jeffries, McIntyre 2010: 126).

**2.9.2.** У оквиру саме когнитивне стилистике постоји мноштво приступа. Као посебно значајни издвајају се: теорија схема (енгл. *schema theory*), когнитивни концепт фигуре и позадине (енгл. *figure and ground*) те теорија когнитивне метафоре (енгл. *cognitive metaphor theory*) (в. Stockwell 2002). Они, најкраће речено, истражују когнитивне процесе код читалаца и утицај њихових искустава и менталних представа о свијету и животу на саму интерпретацију текстова. Ови приступи уједно представљају подлогу за теорије које објашњавају како читалац гради значење текста. То су: теорија свијета текста (енгл. *text world theory*), теорија деиктичке измјене (енгл. *deictic shift theory*) и теорија контекстуалног оквира (енгл. *contextual frame theory*), које су, иако различите, веома повезане (в. Jeffries, McIntyre 2010: 152–169).

**2.9.3.** Когнитивна стилистика, дакле, полази од претпоставке да су читаоци активно укључени у процес стварања значења, које се, самим тим, не своди само на формалну структуру текста, него је, заправо, резултат читаочевог коришћења претходног искуства из стварног свијета за вријеме читања. Елена Семино је истакла да постоји битна разлика између, како их она назива, пројектовања (енгл. *projection*) и изградње (енгл. *construction*) – текст пројектује значење, док га читалац изграђује (Semino 1997: 125, према Jeffries, McIntyre 2010: 127). Заправо, текст садржи окидаче који активирају одређене аспекте читаочевог претходног искуства, што му омогућује да конструише менталне представе о свијету текста (Jeffries, McIntyre 2010: 127).

**2.10.** Комуникација на интернету свакако је једно од најактуелнијих питања у хумани-

стичким наукама данас, што је и природно, с обзиром на то да живимо у времену интернет револуције, која се често, због свог утицаја на цјелокупно друштво, пореди са проналаском штампарије, електричне енергије, телеграфа и телевизије. Језик глобалне рачунарске мреже постао је изазов за језикословце, самим тим и за стилистичаре, па се развила и посебна дисциплина коју је Бранко Тошовић назвао интернет стилистиком (Тошович 2015, 2018). Прилог проучавању језичко-стилских особености онлајн комуникације дали су и аутори из Републике Српске, истражујући језик блогова, друштвених мрежа, имејлова и сл. (в. Елчић 2012<sup>а</sup>, 2012<sup>б</sup>; Дојчиновић 2016; Милашин 2016<sup>б</sup>, 2016<sup>в</sup>, 2019; Marjanović 2017, 2018).

### 3. Закључак

Преглед стања у Републици Српској крајем XX и почетком XXI вијека показао је да наука о стилу ипак није више „наша општа слабост” (Маројевић 2000: 104). Мада се не може говорити о њеном великом доприносу свјетској или европској стилистици, ипак се уочавају значајни помаци у односу на саме почетке бављења овом облашћу код нас.

**3.1.** Српска стилистика, чији је дио стилистика у Републици Српској, постепено је градила свој статус и улогу међу лингвистичким поддисциплинама, утврђујући предмет проучавања, дефинишући приступе и циљеве, те развијајући појмовно-терминолошки апарат, што је, чини се, ишло теже него у свијету. Будући да су се водећи српски лингвисти, склони структуралном начину размишљања, негативно односили према њој (о томе в. Чаркић 2001: 197–201), било је потребно много времена да се стилистика, као мултидисциплинарна грана науке о језику, односно интердисциплина, на нашим просторима афирмише.

**3.2.** Аутори из Републике Српске, како је ова анализа показала, понајвише су се бавили карактеристичним типовима стила на различитим језичким нивоима, прије свега синтаксичком, фонетско-фонолошком и лексичком, затим на плану творбе ријечи и сл. Притом су разматрали експресивност у српском језику уопште, али и стилско-језичке особености умјетничких

идиолеката српских писаца (Бранка Ћопића, Иве Андрића, Горана Петровића и др.), тако да њихова истраживања припадају и дескриптивној (стилици општег израза) и генетичкој стилици (стилици појединца).

3.3. Када се сагледа све што су домаћи аутори написали о стилу и стилици, о појединим функционалним стилицима, њиховим подстилицима, жанровима итд., могло би се рећи да резултати ових анализа нису тако скромни. У њима се могу пронаћи приједлози за стварање нових метода и приступа, системски одговори на нека постављена питања и сл. С друге стране, бројна су и истраживања која одликује фрагментарност, нецјеловитост, неуклопљеност у систем, незаснованост на строгим стилистичким критеријумима. Ситуацију компликује и чињеница да су ове студије и чланци објављени у најразличитијим публикацијама, а то, свакако, додатно отежа-

ва потпуно освјетљавање анализираних проблема стила у језику.

3.4. Иако донети стилици у Републици Српској нису велики, бар када се сагледају из аспекта доприноса свјетској или европској науци, стиче се утисак да ће се то у скорој будућности промијенити. Наиме, стилистика посљедњих година привлачи домаће истраживаче, посебно млађе, што доказује и све већи број мастер радова и докторских дисертација посвећених стилистичким питањима, тако да се очекује њена даља афирмација. Посебно је важно истаћи то да домаћи аутори прате токове у савременој науци, па се може претпоставити да ће се у будућности још више примјењивати теорије и методи прагматичке и когнитивне стилицике, као двају водећих стилистичких праваца данас, али и да ће језик интернета, с обзиром на његов значај у савременом друштву, бити предмет даљих истраживања, чиме ће се дати већи допринос развоју интернет стилицике.

## Литература

1. Арежина М., Милашин Г. Прилог стилистичкој анализи једног ренесансног препјева библијских стихова (Поређења у препјеву 3. псалма Николе Димитровића) // Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима. – 2017. – № 12. – С. 87–101.
2. Бабић Б. Слојевитост Кочићеве лексике // Петар Кочић данас / ур. Р. Кузмановић. – Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске, 2009. – С. 485–496.
3. Бабић М. Ексклазивне реченице у српском језику : докторска дисертација. – Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, 2005. – 332 с.
4. Бабић М. Ексклазивне конструкције у ратној прози Републике Српске // Интердисциплинарност и јединство савремене науке, књ. 4, том 1 / ур. М. Ковачевић. – Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 2010. – С. 57–76.
5. Бабић М. Књижевноумјетничке иновације у семантичком пољу лексеме *ђаво* // Научни састанак слависта у Вукове дане. – 2014. – № 43/1. – С. 263–273.
6. Бабић М. Синтаксички и стилистички огледи. – Београд: Јасен, 2015. – 278 с.
7. Бабић М. Ексклазивне конструкције у српском језику. – Вишеград: Андрићев институт, 2019<sup>a</sup>. – 496 с.
8. Бабић М. (ур.). Језичке и стилске карактеристике текстова о Великом рату. – Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске, 2019<sup>b</sup>. – 200 с.
9. Батез С. Функција метафоре у спјеву *Сузе сина разметнога* Џива Гундулића : мастер рад. – Бања Лука: Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, 2019. – 46 с.
10. Дојчиновић Д. (Не)линеаризованост и (не)довршеност хипертекста // *Interaktion von Internet und Stilistik, Internet und Stil* / Hg. B. Tošović, A. Wonisch. – Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Kommission für Stilistik beim Internationalen Slawistenkomitee, 2016. – С. 35–43.

11. Дојчиновић Д., Милашин Г. (ур.). Мултимедијална стилистика. – Бања Лука: Матица српска / Друштво чланова Матице српске у Републици Српској – Комисија за стилистику при Међународном комитету слависта – Институт за славистику Универзитета „Карл Франц“ у Грацу, 2018. – 174 с. [Серија Словенска стилистика, том 1]
12. Ђукић С. Аутоматизми кохезивности у агенцијској вијести // Узданица. – 2011<sup>а</sup>. – № 8/2. – С. 71–81.
13. Ђукић С. Синтаксичко-структурни типови наслова агенцијских вијести // Радови Филозофског факултета. – 2011<sup>б</sup>. – № 13/1. – С. 485–498.
14. Ђукић С. Употреба аутоматизама у финитивној реченици (бекграунду) агенцијске вијести // Нова школа. – 2015. – № 9/1. – С. 106–117.
15. Ђукић С. Статус агенцијског жанра или подстила унутар публицистичког функционалног стила савременог српског језика : докторска дисертација. – Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 2018. – 207 с.
16. Елчић С. Утицај енглеског језика на српски у језику блогова : магистарски рад. – Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 2012<sup>а</sup>. – 126 с.
17. Елчић С. Сличности и разлике синхроне и асинхроне електронске комуникације // Радови Филозофског факултета. – 2012<sup>б</sup>. – № 14. – С. 519–530.
18. Ковачевић М. Богдан Поповић – оснивач научне стилистике код Срба // М. Ковачевић. Граматичке и стилистичке теме. – Бања Лука: Књижевна задруга Ковачевић, 2003<sup>а</sup>. – С. 177–196.
19. Ковачевић М. Белићеви погледи на стилистику // М. Ковачевић. Граматичке и стилистичке теме. – Бања Лука: Књижевна задруга, 2003<sup>б</sup>. – С. 197–219.
20. Ковачевић М. Анализа Шантићеве pjesме *Вече на шкољу* и развојни путеви лингвостилистике код Срба // М. Ковачевић. Лингвостилистика књижевног текста. – Београд: Српска књижевна задруга, 2012. – С. 5–34.
21. Козомара Д. Из баште Ђопићева језика // *Ćopićeva poetika prostora / Ćopićs Poetik des Raumes / ur./Hg. В. Тошовић*. – Graz – Banja Luka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, 2017. – С. 253–261. [Ćopić-Projekt – Ђопићев пројекат, том 6]
22. Кустурица Е. (ур.). Матија Бећковић у поетолошким и стилистичким анализама: Радови са научног скупа „Књижевно стваралаштво Матије Бећковића у поетолошким и стилистичким анализама”, одржаног 20. и 21. априла 2019. године у Андрићграду. – Вишеград: Андрићев институт, 2019. – 341 с. [Библиотека Добитници Андрићеве награде, књ. 2]
23. Маројевић Р. Васпостављање јата у српској писмености (фонолошка интерпретација српског језика и писма и стилистичке могућности варијантно обележених текстова) // Р. Маројевић. Српски језик данас. – Београд: Српска радикална странка, 2000. – С. 97–107.
24. Милановић [Ћеклић] Н. Стилистика реда ријечи у стандардном српском језику : докторска дисертација. – Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 2012. – 233 с.
25. Милановић Н. Огледи из синтаксостилистике. – Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 2017. – 282 с.
26. Милашин Г. Типови и функције фоностилема у Ђопићевим збиркама *Под Грмечом, Бојовници и бјегунци* и *Планинци* : мастер рад. – Бања Лука: Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, 2014. – 71 с.
27. Милашин Г. Ђоворни чиновни женских ликова у раној прози Бранка Ђопића // *Žena – muškarac: dva svijeta, dva motiva, dva izraza u djelima Branka Ćopića / Frau – Mann: zwei Welten, zwei Motive, zwei Ausdruck-sarten in den Werken von Branko Ćopić / ur./Hg. В. Тошовић*. – Graz – Banja Luka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, 2015<sup>а</sup>. – С. 283–299. [Ćopić-Projekt – Ђопићев пројекат, том 4]



28. Милашин Г. Дијалози у *Проклетој авлији* // *Andrićeva Avlija / Andrićs Hof* / ur./Hg. B. Tošović. – Grač – Banja Luka – Beograd: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetaska biblioteka Republike Srpske – Svet knjige – nmlibris, 2015<sup>6</sup>. – С. 745–760. [Andrić-Initiative – Иво Андрић у европском контексту, том 8]
29. Милашин Г. Свијет текста из стилистичког угла // *Стилистика сегодня и завтра: Материјали IV Међународној научној конференцији* / ред. С. Ф. Барышева. – Москва: Факултет журналистики Московског државног универзитета имени М. В. Ломоносова, 2016<sup>а</sup>. – С. 401–404.
30. Милашин Г. Језик Твитера из стилистичког угла // *Interaktion von Internet und Stilistik, Internet und Stil* / Hg. B. Tošović, A. Wonisch. – Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Kommission für Stilistik beim Internationalen Slawistenkomitee, 2016<sup>б</sup>. – С. 163–193.
31. Милашин Г. О језику Твитера са дериватолошког становишта // *Wortbildung und Internet* / Hg. B. Tošović, A. Wonisch. – Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Kommission für Wortbildung beim Internationalen Slawistenkomitee, 2016<sup>в</sup>. – С. 225–253.
32. Милашин Г. О језику Твитера // *Језик око нас* / ур. С. Новокмет, С. Слијепчевић Бјеливук, М. Николић. – Нови Сад: Прометеј, 2019. – С. 49–51.
33. Пртија С. Да ли је стил сам човјек?: Сенекина размишљања о стилу // *Зборник Матице српске за књижевност и језик*. – 2009. – № 57/1. – С. 7–15.
34. Пртија С. Како су Грци и Римљани писали писма: Античка епистоларна теорија. – Бања Лука: Удружење за филозофију и слободну мисао, 2016. – 178 с.
35. Симић Р. Општа стилистика. – Београд – Никшић: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика – Јасен, 2001<sup>2</sup>. – 305 с.
36. Симић Р., Јовановић Ј. Основи теорије функционалних стилова. – Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика – Јасен, 2002. – 272 с.
37. Стојисављевић [Влајисављевић] М. Функција ономастичких јединица у романима Бранка Ћопића : докторска дисертација. – Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, 2003. – 505 с.
38. Стојисављевић М. Ка интегралној стилистици. – Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, 2009. – 470 с.
39. Стојисављевић М. Транстекстуална реконструкција поетонима *Јоваш* и *Гагеља Ђак* // *Поетика, стилистика и лингвистика Ћопићевог приповиједања* / *Poetik, Stilistik und Linguistik des Erzählens von Branko Ćopić* / ур./Hg. Б. Тошовић. – Грац – Бања Лука: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2012. – С. 281–293. [Ћопић-Пројект – Ћопићев пројекат, том 1]
40. Стојисављевић М. Семиогенеза поетонима. – Бања Лука: Графид, 2015. – 227 с.
41. Стојисављевић М. „Унутрашњост” поетонима *Тигар* Бранка Ћопића // *Наш језик*. – 2019. – № 50/2. – С. 521–527.
42. Тешановић Д. Творбене категорије и поткатегорије у језику Бранка Ћопића. – Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, 2003. – 231 с.
43. Тошовић Б. (ур./Hg.). *Поетика, стилистика и лингвистика Ћопићевог приповиједања* / *Poetik, Stilistik und Linguistik des Erzählens von Branko Ćopić*. – Грац – Бања Лука: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2012. – 389 с. [Ћопић-Пројект – Ћопићев пројекат, том 1]
44. Тошович, Б. Интернет-стилистика. – Москва: ФЛИНТА – Наука, 2015. – 238 с.
45. Тошович Б. Структура интернет-стилистики. – Москва: ФЛИНТА, 2018. – 492 с.
46. Ђевриз Нишић В. Стилистичко-синтаксички статус кумулираних јединица у савременом српском језику : докторска дисертација. – Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 2013. – 241 с.
47. Ђевриз Нишић В. Стилематика нагомилавања. – Пале: Dis-Companу, 2018. – 173 с.



48. Црњак Д. О једном виду антимерије у *Молитвама на језеру Владике Николаја* // Прилози проучавању језика. – 2009. – №. 40. – С. 47–63.
49. Цукут С. Силазни акценти на унутрашњим слоговима ријечи у говору спикера Радио-телевизије Републике Српске // *Филолог*. – 2016. – №. 12. – С. 54–68.
50. Чаркић М. Српска стилистика на почетку новог века // *Филозофско-филолошке науке на почетку 21. вијека: проблеми и правци развоја: Зборник радова са научног скупа (Бања Лука, 7–8. децембра 2001) / ур. Д. Бранковић*. – Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, 2001. – С. 189–202.
51. Black E. *Pragmatic Stylistics*. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. – 166 p.
52. Crystal D., Davy D. *Investigating English Style*. – London: Longman, 1969. – 264 p.
53. Ћорач М. *Stilistika srpskohrvatskog književnog jezika*. – Beograd: Naučna knjiga, 1974. – 291 s.
54. Gavins J., Steen G. (Eds.). *Cognitive Poetics in Practice*. – London: Routledge, 2003. – 188 p.
55. Jeffries L., McIntyre D. *Stylistics*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – 226 p.
56. Katnić Bakaršić M. *Suvremena lingvistička proučavanja dijaloga: kritički osvrt* // M. Katnić Bakaršić. *Stilističke skice*. – Sarajevo: Connectum, 2006. – S. 217–244.
57. Katnić Bakaršić M. *Stilistika dramskog diskursa*. – Sarajevo: University Press, 2013<sup>2</sup>. – 240 s.
58. Leech G. *Language in Literature: Style and Foregrounding*. – London – New York: Routledge, 2013<sup>2</sup>. – 222 p.
59. Leech G., Short M. *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. – Harlow: Pearson Education Limited, 2007<sup>2</sup>. – 404 p.
60. Marjanović T. On students and electronic communication: E-mails to a professor // *Znakovi i poruke / Signs and Messages*. – 2017. – № 9/1. – P. 109–132.
61. Marjanović T. *Teorija učtivosti: primjena engleskog modela na korpusu srpskog jezika* // *Fenomenologija značenja: Jezičke, socio-kognitivne i kulturološke dimenzije domaćeg javnog prostora / ur. E. Muhić*. – Banja Luka: Rotary Club Aequalitas, 2018. – S. 22–39.
62. Simpson P. *Stylistics: A resource book for students*. – London – New York: Routledge, 2004. – 247 p.
63. Stockwell P. *Cognitive Poetics: An Introduction*. – London: Routledge, 2002. 193 p.
64. Tošović B. *Funkcionalni stilovi*. – Sarajevo: Svjetlost, 1988. – 311 s.
65. Tošović B. *Funkcionalni stilovi / Funktionale Stile*. – Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität, 2002. – 504 s.
66. Tošović B. *Srpska stilistika u odnosu na hrvatsku (tumačenje globalnog raslojavanja jezika) // Srpska lingvistika / Serbische Linguistik: Eine Bestandaufnahme / Hg. C. Voß, Lj. Golubović*. – München – Berlin: Verlag Otto Sagner, 2010. – S. 235–255.
67. Wales K. *A Dictionary of Stylistics*. – Harlow: Pearson Education Limited, 2011<sup>3</sup>. – 478 p.
68. Yule G. *Pragmatics*. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – 138 p.

*Александра Ѓуркова,  
Лидија Тантуровска*

(Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, Македонија)

## МАКЕДОНСКАТА ЛИНГВОСТИЛИСТИКА ОД 1970 ДО 2020 ГОД

Во статијата се прави преглед на развитокот на македонската лингвостилистика од 1970 до 2020, според Библиографијата на македонската лингвостилистика во посочениот период. Почетоците на лингвостилистичките истражувања се претставени преку „Граматаката на македонскиот литературен јазик“ од Блаже Конески (1976), како и во статиите посветени на народната поезија и проза, на авторите од 19 век и на современата македонска литература. Во освртот кон лингвостилистиката, посебно внимание се посветува на магистерските и докотрските дисертации кои се посветени на теми од стилистиката, а посебно се разгледува и наставата по лингвостилистиката на универзитетите во Македонија. Одделно се презентирани студии во коишто се обработуваат лингвостилистички теми во меѓународни проекти, како на пример во монографијата „Македонски јазик“ (1998, Л. Минова-Ѓуркова ур.), во „Моно- и мултилингвалниот електронски корпус на текстови од Бл. Конески“ (2013, Б. Тошовиќ ур.) и др. Особено значење имаат статиите од македонски и странски лингвисти во кои се обработуваат функционалните стилови на македонскиот јазик и на македонската современа проза и поезија.

Во лингвостилистичките студии во текот на седумдесеттите и осумдесеттите години од 20 век се присутни тенденциите за анализа на македонската народна поезија и на современата македонска литература, додека во деведесеттите години до денес е присутен поголем интерес за проучување на македонскиот јазик во јавната комуникација и во медиумите, на интернет и дл. Треба да се истакне дека по објавувањето на „Стилистиката на современиот македонски јазик“ од Л. Минова-Ѓуркова (2003) се оформуваат поцелосни проучувања на функционалните стилови на македонскиот јазик коишто се презентираат на стилистички конференции во земјата и во странство. Во однос на лингвистичките истражувачки полиња, од една страна се јавува тенденцијата за лексичко-стилистички и фразеолошки анализи на македонскиот јазик, а од друга страна – за анализи во областа на фонологијата, морфологијата, синтаксата и текст-лингвистиката. Покрај ова, значаен дел од научните трудови е посветен на стилски истражувања на преводите. Во последната декада се зачестени лингвостилистички анализи на македонскиот јазик на интернет, што е всушност, дел од заедничката тенденцијата во словенската стилистика.

**Клучни зборови:** лингвостилистика, македонски јазик, функционални стилови, библиографија, период 1970 до 2020 год.

*Александра Гюркова,  
Лидия Тантуровска*

(Институт македонского языка имени Крсте Мисиркова в Скопье, Македония)

## МАКЕДОНСКАЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ СТИЛИСТИКА С 1970 ПО 2020 ГОД

В статье рассматривается развитие македонской лингвостилистики с 1970 по 2020 год согласно Библиографии македонской лингвостилистики за указанный период. Первые лингвостилистические исследования появились в «Грамматике македонского литературного языка» Блаже Конеского (1976), а также в статьях, посвященных народной поэзии и прозе авторов XIX века и современной македонской литературе. В обзоре лингвостилистики особое внимание уделяется магистерским и докторским диссертациям, посвященным стилистике. Особое внимание уделено преподаванию лингвостилистики в университетах Македонии. Отдельно представлены исследования, в которых рассматриваются лингвостилистические темы в международных проектах, как, например, монография «Македонский язык» (Л. Минова-Гюркова (ред.) 1998), «Моно- и мультилингвальный электронный корпус текстов Блаже Конеского» (Б. Тошович (ред.) 2013) и др. Особое значение имеют статьи македонских и иностранных лингвистов, в которых анализируются функциональные стили македонского языка и македонской современной прозы и поэзии.

В лингвостилистических исследованиях 70-х и 80-х гг. XX века представлены тенденции анализа македонской народной поэзии и современной македонской литературы, тогда как с 90-х гг. до настоящего времени можно отметить повышенный интерес к изучению македонского языка в общественной коммуникации и в средствах массовой информации, в интернете и т. д. Следует подчеркнуть, что после публикации «Стилистики современного македонского языка» Л. Миновой-Гюрковой (2003) появляются более цельные исследования функциональных стилей македонского языка, которые апробируются на стилистических конференциях в Македонии и за границей. В отношении лингвистических исследовательских полей, с одной стороны, прослеживается тенденция лексико-стилистических и фразеологических исследований македонского языка, а с другой стороны, представлены работы в области фонологии, морфологии, синтаксиса и лингвистики текста. Кроме того, значительная часть научных трудов посвящена стилистическим исследованиям переводов. В последнее десятилетие все чаще появляются лингвостилистические исследования македонского языка интернета, что, по сути, является общей тенденцией, характерной для всей славянской стилистики.

**Ключевые слова:** македонский язык, лингвостилистика, функциональные стили, библиография, период 1970 – 2020 гг.

*Aleksandra Gurkova,  
Lidija Tanturovska*

(Institute of Macedonian Language “Krstе Misirkov” in Skopje, Macedonia)

## MACEDONIAN LINGUOSTYLISTICS FROM 1970 TO 2020

The article comprises a review of the development of Macedonian linguostylistics, taking in regard the bibliography of Macedonian linguostylistics from 1970 to 2020. The beginnings of stylistic studies are presented in the grammatical studies of Macedonian language by Blaze Koneski (1976) and also, in the studies of Macedonian folk poetry and prose, of Macedonian authors from 19<sup>th</sup> century and research of contemporary Macedonian literature. The MA and PhD theses dedicated to linguostylistic analyses of Macedonian are also taken in regard, as well as the study of stylistics at Macedonian universities. Separately, Macedonian linguostylistic reviews as part of international and slavistic projects are being presented, e. g. the monograph *MAKEDONSKI JAZIK* (1998, L. Minova-Gjurkova ed.), the Mono- and multilingual electronic corpus of texts by B. Koneski in *Gralis-Korpus* (2013, B. Tošović ed.) etc. Numerous linguostylistic articles by Macedonian and foreign authors dealing with functional styles of Macedonian language and contemporary Macedonian prose and poetry are also, taken in view in this analysis.

In the linguostylistic studies of Macedonian language in the 1970s and 1980s there are tendencies to analyse Macedonian folk poetry and Macedonian contemporary literature, and later from the 1990s to the present day – more interest is expressed towards research of Macedonian language in public communication and media, on the Internet etc. It is noteworthy that, after the publication of *STYLISTIC OF CONTEMPORARY MACEDONIAN LANGUAGE* by L. Minova-Gjurkova (2003) more comprehensive research of functional styles of Macedonian language is being published and presented at slavistic conferences in Macedonia and abroad. In regard to the linguistics fields, on the one hand – there is a tendency for lexicostylistic and phraseologic analyses of Macedonian language, and on the other – there are studies dealing with other linguistic fields: phonetics, morphology, word formation, syntax, stylistics of text etc. Apart from this, a significant number of research on translational aspects in stylistics are being published. In the last decade, linguostylistic studies in the field of Internet stylistics are much more frequent, which can be viewed as part of a general tendency in Slavic stylistics.

**Key words:** Macedonian language, linguostylistic, functional styles, bibliography, period 1970 – 2020.



Во статијата се прави преглед на истражувањата во областа на македонската лингвистичка стилистика, врз основа на библиографијата на македонската лингвистика од 1970 до 2020. Се разгледуваат почетоците на стилистичките истражувања претставени преку граматичките студии на македонскиот јазик, како и трудовите посветени на македонската народна поезија и проза, на авторите од 19 век и на современата македонска литература. Важен елемент претставува освртот кон магистерските и докторските трудови на македонски лингвистички теми, кон изучувањето на стилистиката на македонскиот јазик на универзитетите во Македонија и презентирањето на македонската лингвистика на меѓународно ниво. Особено внимание се посветува на научните трудови од македонски и странски автори, посветени на современата македонска проза и поезија и на функционалните стилови на македонскиот јазик.

Целта на оваа анализа е развитокот на лингвистичките истражувања на македонскиот јазик и посочување на главните тенденции во македонската лингвистичка мисла, како и на значењето на македонската лингвистика во славистиката.

## 1. Увод

1.0. Предмет на анализа во оваа статија претставува развитокот на проучувањата во областа на лингвистиката во Македонија. Во прегледот на главните тенденции во македонските лингвистички истражувања ќе започнеме од граматичките проучувања. Почетоците на македонските проучувања од областа на лингвистичката стилистика може да се поврзат со Граматиката на македонскиот литературен јазик (1976) од Блаже Конески (1921 – 1993), I дел – првпат објавен 1952 и II дел – првпат објавен 1953 год., во која авторот се осврнува кон стилската обележеност во македонскиот јазик и на стилската функција на определени глаголски форми, на членот, на придавките, на одредени синтаксички конструкции и сл., и тоа преку примери од Марко Цепенков, Кочо Рацин и др. Блаже Конески (1971, 1979, 1981, 1989) во своите истражувања по 1970 год. особено се

фокусира на македонската народна поезија, на литературата од 19 век, како и на македонските поети: Кочо Рацин, Константин Миладинов, Григор Прличев и др., на поетскиот превод итн. Посебно треба да се истакне текстот Еден опит (Конески 1979), којшто ги содржи деловите За традицијата и иновациите, За откривањето на песната и Иднината на поезијата, преку кои авторот го издвојува како клучен процесот на актуализација во уметничката реч, преку отстапување од вообичаениот јазичен израз. Како автори коишто особено се истакнуваат со обработка на стилски јазични теми треба да се споменат: Тодор Димитровски (1922 – 2000) како автор на Речникот на литературни изрази (1995) и на јазикот на македонската поезија, Благоја Корубин (1921 – 1995) кој во книгите Јазикот наш денешен од 1 до 6 посветува раздели на синтаксичката и на стилистичката анализа, и тоа на јазикот во средствата за јавно информирање, на уметничката литература и во преводите на македонски, Оливера Јашар-Настева (1922 – 2000), којашто се посветува на турцизмите во народната поезија и во македонскиот јазик, како и на јазикот на Рајко Жинзифов и Кочо Рацин, Ружа Паноска (1927 – 2014) со бројните анализи на тенденциите во македонската уметничка литература, како и на јазикот на: Владо Малески, Славко Јаневски, Блаже Конески, Живко Чинго и др., Нина Чундева (1936 –) со подробните анализи на јазикот на Славко Јаневски, како и на русизмите и нивната употреба во македонскиот јазик, Александар Џукески (1930 – 2016) (1978, 1983) преку анализите на поетскиот израз на К. Рацин, Лилјана Минова-Ѓуркова (1939 – 2008) како автор на Стилистиката на современиот македонски јазик (2003), како и на научноистражувачки анализи на функционалните стилови на македонскиот јазик, на разговорниот јазик, на јазичниот израз на Блаже Конески итн., Живко Ризовски (1974, 1984) со своите проучувања на македонскиот ономастикон во уметничката литература и др.

## Проекти

1.2. Како проект во кој се третираат теми од лингвистичката стилистика на македонскиот јазик треба да се спомене проектот

„Македонскиот јазик од 1945 до 1995“ (раководител Л. Минова-Ѓуркова) на Филолошкиот факултет во Скопје од 1994 до 1996. Со овој проект македонскиот јазик беше вклучен во меѓународниот проект „Современите промени во словенските јазици (1945 – 1995)“ под раководство на Универзитетот во Ополе, Полска. Во тие рамки, е вклучена и монографијата Ставови за литературата – ставови за животот на Јадранка Владова (1956 – 2004), Лилјана Минова-Ѓуркова и Томислав Трневски (1960 –) како потпроект. Од голема важност е и австриско-македонскиот проект „Моно- и мултилингвален електронски корпус на македонскиот јазик ‘Мак-Корпус’“/ “Mono- und multilinguales elektronisches Korpus der mazedonischen Sprache” (раководител Б. Тошовиќ) од 2009 до 2016, воспоставен како соработка меѓу Универзитетот во Грац и Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје. Во рамките на овој проект беа дигитализирани текстови од Бл. Конески и од други автори, со цел за контрастивно истражување на македонскиот јазик во однос на други словенските јазици и во однос на германскиот јазик. Во 2012 на Институтот за славистика во Грац се одржа симпозиум на тема „Поетиката, стилистиката и лингвистиката на текстовите од Блаже Конески во корпусот Гралис“ од којшто произлезе и зборник трудови, објавен во 2013 (уредник Б. Тошовиќ) како прва книга во едицијата „Блаже Конески – Паралели“. Како втора книга е објавен зборникот Блаже Конески: Паралели во 2015 (уредник Б. Тошовиќ), во која се содржани преводи на раскази, песни и есеи од Бл. Конески на различни словенски јазици и на германски, како и на неколку приказни.

### **Монографии, магистерски и докторски дисертации, периодика, зборници**

1.3. Како монографии коишто оставиле белег во однос на стилистичките анализи на македонскиот јазик и обработката на функционалните стилови, треба да се споменат книгите Јазикот наш денешен од 1 до 6 од Бл. Корубин (1976, 1980, 1986, 2000, 2001), Турските лексички елементи во јазикот и стилот на македонската народна поезија од О. Јашар-

Настева (1987), Јазикот на македонската народна поезија од Б. Конески (1971), Стилистиката на современиот македонски јазик од Л. Минова-Ѓуркова (2003), Речникот на жаргонски зборови и изрази од Т. Трневски (1997), Речникот на литературни изрази од Т. Димитровски (1995), Законодавно-правниот потстил на административниот функционален стил врз примери од македонскиот јазик од Л. Тантуровска (2008) и др. Во однос на магистерските и докторските дисертации, се издвојуваат дисертации во кои се обработува јазикот на одделни македонски писатели – Владо Малески, Коле Чашуле, Живко Чинго, Петре М. Андреевски и др., како и на автори од 19 век. Треба да се одбележи и обработката на определени функционални стилови, како на пример: на новинарскиот потстил во докторската дисертација Јазикот на печатот во Република Македонија 1989 – 1999 од Т. Трневски (2004), на законодавно-правниот потстил кај Наумовска (2016) и Саздова (2010), на рекламниот стил кај С. Петрова-Џамбазова (2015) и др. Во периодиката, во списанијата Македонски јазик, Литературен збор, Македонистика, Спектар, Филолошки студии, Годишен зборник на Филолошкиот факултет, Палимпсест и др., се застапени јазични анализи на македонската поезија и на уметничката проза (автори од 19 век и современи македонски автори), на македонската народна поезија, на публицистичкиот стил и на новинарскиот потстил, на разговорниот јазик, на административниот стил, на лексикостилските и синтаксостилските особености на одделни функционални стилови и функционалностилски комплекси (религиозниот, ораторскиот), на стилистичката маркираност на некои морфолошки категории, на лингвостилистиката во рамките на методиката на македонскиот јазик итн. Застапени се и прилози во кои се обработуваат стилските фигури и тропи, фигурите на формата (схемите), потоа – употребата на синонимијата, паронимијата и антонимијата во стилот итн. Прилози кои обработуваат македонски лингвостилистички теми се објавуваат и во неколку меѓународни словенски списанија како: Стил, SLAVIC POETICS, STYLISTYKA, STUDIA LINGUISTICA POLONO-JUGOSLAVICA, CROATICA ET SLAVICA IADERTINA, Актуальные

проблеми на стилистика и др. Како зборници во коишто се посветува внимание на јазикот и стилот на определен временски период, треба да се споменат: Македонскиот јазик од 1945 до 1955 година (1995), како зборник од истоимениот научен собир, Македонскиот јазик во XIX век (1996); натаму: зборникот Ставови за литературата – ставови за животот (1996) од Ј. Влодова, Л. Минова-Ѓуркова и Т. Тренивски, зборникот Придонесот на Блаже Конески за македонската култура (1999) од истоимениот собир, зборникот Студии и огледи за Конески (2002) итн.

### Настава

1.4. Предметот Лингвостилистика е застапен на прв циклус студии по Македонски јазик и јужнословенски јазици (наставна насока) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, и тоа во седмиот семестар – Лингвостилистика 1, како задолжителен предмет, и во осмиот семестар – Лингвостилистика 2, исто така, како задолжителен предмет. На студиската програма по Македонски јазик и книжевност (применета насока) на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип е вклучен предметот Лингвостилистика во петтиот семестар како избран предмет. На втор циклус студии по Македонистика со комуникологија на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, и тоа како едногодишни и како двогодишни студии, се изучува предметот Стилистика на современиот македонски јазик во вториот семестар како избран предмет. На истите студии е достапен и предметот Поетика. На трет циклус студии (докторски студии) по Македонистика на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ и Институтот за македонски литература, потпрограма – Применета лингвистика и македонистика на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, се учи предметот Современи стилистички проучувања на македонскиот јазик.

### 2. Анализа

2.1. Особен придонес за европската и светската стилистика дал Бл. Конески (1981) во анализите на македонската поезија во европски контекст, како на пример преку текстот Македонската поезија во медитеранската сфера во кој се задржува на влијанијата на Лорка во песните на Ј. Котески, за рефлексии на сродно восприамање на светот, изразени и во поезијата на П. М. Андреевски итн. Важни за европската стилистика се и анализите на Бл. Конески (1971, 1989) на македонската народна поезија, како и на песните на Константин Миладинов, на Ленка од Кочо Рацин, со што се вградуваат овие поетски творби, како и македонското народно творештво во светското поетско наследство. За словенската, јужнословенската и за македонската стилистика од особено значење се книгите Јазикот наш денешен од Бл. Корубин (1976, 1980, 1986, 2000, 2001), во коишто авторот во разделите посветени на синтаксата и стилот разгледува низа проблеми што произлегуваат од јазичната употреба во медиумите, во прозното творештво и сл. Посебно значење во поставувањето на македонската стилистика меѓу словенските јазици е Стилистиката на современиот македонски јазик од Л. Минова-Ѓуркова (2003), со која, освен што се дава целосен преглед на развитокот на стилистиката и стилистичките проучувања, на видовите стилистика, како и на реториката и поетиката, се поставуваат основите на современите проучувања на функционалните стилови на македонскиот јазик. Од тој аспект, важно е да се спомене приказот на Стилистиката на современиот македонски јазик од Л. Минова-Ѓуркова од Станислав Гајда (1945–), објавен во *Stylistika* No. 13 (2004). Посебна вредност во словенската и во македонската стилистика имаат проучувањата на Р. Паноска на македонската уметничка литература, при што се издвојуваат некои особености, како на пример дијалектизмите, како средство за актуализација и за синтетизирање на народниот и литературниот јазик. Со оглед на библиографските податоци, може да се каже дека во македонската лингвостилистика имаат истакнато место анализите на македонската проза и поезија од одделни автори: К. Миладинов, Г. Прличев, М. Цепенков,

К. Рацин, С. Јаневски, В. Малески, Ѓ. Абаџиев, Ж. Чинго, К. Чашуле, С. Дракул, Г. Тодоровски, А. Поповски, Б. Конески, П. М. Андреевски, Д. Михајловски, В. Андоновски и др. Во областа на фразеологијата, важно место има и Речникот на литературни изрази од Т. Димитровски (1995) во кој се обработени изрази и изреки кои претставуваат дел од образованиот научен израз и од општата култура. Во контекст на словенската и македонската стилистика, треба да се посочат делата коишто се занимаваат со лексичкостилските особености на македонскиот јазик, со тенденциите во зборообразувањето, со предикацијата, со текст-стилистиката итн., коишто може да дадат значаен придонес во контрастивните и споредбените стилистички истражувања.

За одбележување е интересот на младите слависти од повеќе земји (Русија, Украина, Полска и др.) за теми од македонската лингвостилистика, главно презентирани на научниот собир Млади македонисти кој се одржува на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, почнувајќи од 1993. Главно се обработуваат теми поврзани со преводите во уметничката литература, со фразеологизмите, со функционалните стилови итн. На Научната конференција што се одржува во рамките на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, почнувајќи од 1974, исто така, се издвојуваат странски слависти коишто обработуваат прашања од македонската лингвостилистика, како на пример Рина Ускова (1933 – 2018), Влоѓимјеж Пјанка (1937 –), Елена Верижникова (1963 –) и др. Во славистички контекст, македонскиот јазик и функционалните стилови се претставени од Л. Минова-Ѓуркова (1999) во изданието Македонски јазик, литература и култура в славјанском и балканском контексте, Р. Ускова, А. Шешкен (ур.). Во меѓународната сфера, на меѓународни конференции коишто се ориентирани кон стилистиката и славистиката, учествуваат македонски лингвисти со обработка на теми од интернет-комуникацијата, на анализата на дискурсот, на текст-стилистиката, на зборообразувањето, на јазикот на Библијата и др.

2.2. Во рамките на стилистиката во македонистиката, која, всушност, зема поголем

замав во шеесеттите години на дваесеттиот век, среќаваме трудови во кои се анализира јазикот од аспект на стилистиката. Од направената анализа може да се забележи дека меѓу првите имиња што се среќаваат се: Ружа Паноска, Блаже Конески, Лилјана Минова-Ѓуркова. Хронолошки гледано, може да се забележи дека во осумдесеттите се појавуваат имињата: Благоја Корубин, Оливера Јашар-Настева, Тодор Димитровски, Аритон Поповски, Нина Чундева, Александар Џукески, Тодорка Шапкалиска, Алоис Једличка, Димка Митева, а кон крајот на дваесеттиот век ги среќаваме имињата на: Лидија Тантуровска, Томислав Трениевски, Александра Ѓуркова, Мито Миовски, Рина Ускова, Снежана Велковска, Јадранка Владова, Илија Чашуле, Благица Петковска, Макеј Кавка, Славица Велева, Олгица Додевска-Михајловска, Татјана Гочкова-Стојановска, Симон Саздов, Гордана Алексова, Маргарита Теунисен, Гизела Хавранек, Сена Ариф, за по 2000 да се појават имињата на колегите: Димитар Пандев, Снежана Веновска-Антевска, Симона Груевска-Маџоска, Елена Верижникова, Виолета Николовска, Емилија Црвенковска, Виолета Јанушева, Јордана Шемко, Лидија Аризанковска, Тања Ефтимовска, Лилјана Макаријоска, Христина Андоновска, Соња Витанова-Стрезова, Катица Евроска, Војкан Миленковиќ, како и: Марија Паунова, Васка Ташова, Људмил Спасов, Соња Китановска-Кимовска, Елена Јованова-Грујовска, Соња Китановска-Комовска, Елена Обухова, Милена Саздовска, Тина Часар, Борче Арсов, Александра Лазаревска, Бисера Костадиновска, Силвана Нешковска и др.

Според материјалот што се обработува, особено на почетокот (а има и подоцна), најголем дел од трудовите се посветени на истражување на јазичните особености во делото/во делата кај одделен автор, на релација со книжевноста: Јазикот на Владо Малески, Јазикот во романите на Коле Чашуле, Јазикот на Рацина наспрема современиот литературен јазик, Односот на јазикот и литературата, Писателите и јазикот, За лексичко-стилистичките особености на јазикот на Рајко Жинзифов во расказот Прошетба, За јазикот на Џинот, Анализа на јазикот во расказот Селанката од Копачка од В. Малески, Елементи



на народно-разговорниот израз во јазикот кај некои современи македонски писатели, Поетиката на Григор Прличев – Стилскиот израз во Арматолос и Сердарот, Некои карактеристики на јазикот на романот Пиреј, Стилски маркираните единици во јазикот на С. Јаневски, Туѓите зборови во јазикот на Кочо Рацин, Јазикот на Улица од Славко Јаневски, Неотпорности во јазикот на нашите писатели, За јазикот во поезијата на Гане Тодоровски, Кон јазикот на Блаже Конески во неговата Граматика, Белешки за јазикот и стилот во првата збирка поезија на Блаже Конески Земјата и љубовта, Јазикот во прозата и поезијата на Блаже Конески, Прличевите беседи – стилистички аспекти, Уметноста на зборот низ призмата на јазикот во Животот занает најтежок од Бошко Смаќоски, Има ли уште нешто да се каже за јазикот на Крсте Петков Мисирков?, За јазикот на Блаже Конески, За функцијата на боите во современата македонска поезија, Стихови на глас трпезечки, Крвава кошула, Тутуноберачите на Коста Рацин, Песните на К. Миладинов (обид за едно читање, Блаже Конески за објектот и објектот во јазикот на Блаже Конески и др.<sup>1</sup> Може да се види дека обично е истражуван јазичниот израз од авторите книжевници, кои пишуваат на македонски (стандарден) јазик. Особено големо значење ѝ се дава на анализата на поезијата на современите македонски поети, иако е застапена и анализата на современата македонска проза.

Во таа насока се застапени и истражувањата на македонската народна поезија<sup>2</sup> и проза, создадени од, условно ка-

<sup>1</sup> Насловите се извлечени од документот БИБЛИОГРАФИЈА НА МАКЕДОНСКАТА ЛИНГВОСТИЛИСТИКА (2021).

<sup>2</sup> Насловите се извлечени од документот БИБЛИОГРАФИЈА НА МАКЕДОНСКАТА ЛИНГВОСТИЛИСТИКА (2021): ЈАЗИКОТ НА МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ПОЕЗИЈА, ТРАДИЦИОНАЛНИТЕ ЕЛЕМЕНТИ И ИНОВАЦИИ ВО ЈАЗИКОТ НА МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ПОЕЗИЈА, СТИЛИСТИЧКАТА УЛОГА НА ДЕМИНУТИВНО-ХИПОКОРИСТИЧКАТА ЛЕКСИКА ВО МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ПОЕЗИЈА, ЈАЗИЧНИ БЕЛЕШКИ ЗА ЗБОРНИКОТ НА МИЛАДИНОВЦИ, БОГЪ ДА УБИЕТЪ ДЕБРАНИ ...

жано, анонимниот автор, но собирани од македонските преродбеници, како на пример: За јазикот и стилот на приказните на Шапкарев и др.

Кон овие ќе ги додадеме и трудовите од типот: Ставови за литературата – ставови за животот и др.

Од друга страна, во истиот период, со поинаков стилистички аспект на истражување се трудовите посветени на другите функционални стилови. Од нив, најмногу се среќаваат анализи на публицистичкиот, и конкретно за новинарскиот потстил, односно има трудови за јазикот во печатот, јазикот во јавните медиуми: Една особеност на јазикот на печатот (на примерот на македонскиот јазик), Јазикот на печатот во Република Македонија (1989 – 1999), Јазикот и стилот на колумната Сакам да кажам од Горан Михајловски во весникот Вечер, Улогата и местото на некои јазични појави во јазикот на мас-медиумите, Клишетото во спортските извештаи во дневниот печат, Актуелни тенденции во македонскиот публицистички стил, Рекламата во Македонија, СМС на МС, Туѓојазични влијанија во печатените медиуми и др.<sup>3</sup> Предмет на интерес е и јазикот во административниот функционален стил, а најмногу на законодавно-правниот потстил. Некои особености на законодавно-правниот потстил на административниот стил (со примери од Уставот на Република Македонија), Јазичната традиција и јазичните подновувања во јазикот на законите, Законодавно-правниот функционален потстил низ примери од македонскиот јазик, Уставите на Република Македонија како јазични текстови, Крушевскиот манифест во рамките на стилистичките проучувања, Јазичната традиција и јазичните подновувања во јазикот на законите, Законодавно-правниот функционален потстил во текстовите од македонскиот јазик, Околу терминологијата во дипломатскиот функционален стил (врз примери од францускиот и од македонскиот јазик) и сл.<sup>4</sup>

<sup>3</sup> Насловите се извлечени од документот БИБЛИОГРАФИЈА НА МАКЕДОНСКАТА ЛИНГВОСТИЛИСТИКА (2021).

<sup>4</sup> Ibid.



Одделно ги групираме трудовите што ја опфаќаат пошироката комуникација: Општењето меѓу продавачите и купувачите, Какво кафе пиете?, Покана итн.<sup>5</sup> Во извесен број трудови среќаваме анализа на текстови што му припаѓаат на научниот функционален стил: За македонските работи и научниот функционален стил, За некои јазични карактеристики на научниот функционален стил во македонскиот јазик (по 1945 година), Историографскиот потстил на научниот стил, Научноистражувачката дејност низ законите и др.<sup>6</sup> и во дел од трудовите се разработува и јазикот на разговорниот стил: За разговорниот јазик на македонските родени говорители, Елементи на народно-разговорниот исказ во јазикот кај некои современи македонски писатели, Поздравувањето во купопродажните односи и др.<sup>7</sup>

Како посебен блок треба да се истакнат објавените трудови за одделни јазични карактеристики во конкретен функционален стил, односно кај одреден автор. Веднаш треба да се спомене дека, според темата што се обработува, повеќето од наведените наслови можат да бидат на неколку места во нашата класификација: Некои особености на функционалните стилови, Синтаксичката синонимија и функционалните стилови, Блаже Конески за објектот и објектот во јазикот на Блаже Конески, Текстот и когнитивната метафора (со примери од македонскиот јазик), Кохезивноста и стилот во беседите на Григор Прличев, Некои карактеристики на јазикот на нашиот печат, За глаголските форми во законодавно-правниот потстил, Реченицата на Блаже Конески од лингвистички аспект, За употребата на предлозите во административниот функционален стил, Суфиксот -ција/-чија во македонскиот јазик денес, Споредба на споредбите, Негацијата во романот Последните селани од Петре М. Андреевски, Синтаксичка анализа на сложената реченица во новинарскиот потстил на македонскиот стандарден јазик, Аналитичкиот прирок во новинарскиот потстил на македонскиот стандарден јазик, Когнитивната метафора во дневниот

печат, Изразните средства на синтаксата во уметничколитературниот функционален стил, Стилската функција на категоријата време - врз примери од книгата Забранета одаја од Славко Јаневски, Турцизмите во неколку драми од 1950 година, Тенденции во зборообразувањето во публицистичкиот стил, Структурата и врзаноста на текстот во Дениција од Петре М. Андреевски, Модално-темпоралниот систем на сложените глаголски форми со ќе, Формите за обраќање во поезијата на Блаже Конески од 1945 до 1955 година, Синонимите во функционалните стилови, Лексички и стилски особености на творештвото на Живко Чинго, Синонимите во уметничката литература на македонски јазик, Формулаичноста кај Прличев, Стилскиот израз на Григор Прличев во беседата Чувај се себеси, Конјункцијата во уметничко-литературната проза на Блаже Конески: лингвистички аспекти, Кон текст-стилистиката на македонскиот јазик, Кохезивноста и стилот во беседите на Григор Прличев, Односот на К. П. Мисирков кон лексичкиот подбор, Непотполна реченица – предикат во елипса во романот Катарни години од Ката Мисиркова-Руменова, Глаголската именка во македонскиот јазик од 1945 до 1948 година, Кон фразеологизмите во македонскиот печат, Кон значењето и функционирањето на имперфектот во македонскиот литературен јазик, Предлозите во првата деценија на стандардниот македонски јазик и др.<sup>8</sup> Постојат и повеќе наслови, кои се однесуваат на општата тема за функционалните стилови (како на пример: Забелешки по повод функционалните стилови во современиот македонски јазик и др.)

Со оглед на фактот што црковнословенскиот јазичен комплекс, обично, се разгледува одделно, ќе споменеме дека одделен број трудови се со оваа тематика. Треба да се подвлече дека покрај стилистичките истражувања на црковнословенските текстови и сл., се среќаваат и стилистички анализи споредени со современи текстови: Црковнословенската традиција во македонската литература, Јазикот и стилот на текстовите со црковно-религиозна содржина, Некои карактеристики на јазичниот израз на Библијата (врз при-

<sup>5</sup> Ibid.

<sup>6</sup> Ibid.

<sup>7</sup> Ibid.

<sup>8</sup> Ibid.

мери од македонскиот јазик), Стилот и семантиката во македонските црковнословенски ракописи од синтаксички аспект, Јазичниот израз на св. Климент, Метафората во служба на префигурацијата, Зошто стилизација? (Павел Божигропски како втората рака во Кониовското евангелие), Кон особеностите на религискиот стил во изданијата на МПЦ, Библиската лексика во современиот превод на македонски јазик, Химнографското творештво на св. Климент и на св. Наум Охридски, Метафората во словенската оригинална и преводна химнографија, Влогот на св. Климент Охридски во оригиналната и преводната словенска химнографија, Византиски химнографски обрасци во творештвото на Климент и Наум Охридски и др.<sup>9</sup>

Низ насловите може да се забележи дека дел од темите се обработени од аспект на методиката, па и како методски единици: Методска обработка на две песни: Смрт мајке Југовиќа и Марко Крале ја укинува свадбарината, Анализа на јазикот во расказот Селанката од Копачка од В. Малески, Естетска анализа на одломката Кузман Капидан од истоимената драма на В. Иљоски, За јазикот во предучилишната лектира, Еден пристап за стилистичка анализа на Сеизмограф од Блаже Конески, За примената на лингвистичкиот метод во наставата по македонски јазик, Наставата по јазик во функција на јазичната култура на младите и др.<sup>10</sup>

Стилистички истражувања среќаваме и во рамките на оние трудови, каде што се обработува преводот (Преводот во почетниот развој на македонската литературнојазична лексика, Песната Патник на Петар Прерадовиќ во превев на Крсте Петков Мисирков, Препевот и автопрепевот (на примерот на Скендербеј од Григор Прличев, Стилот и преведувањето низ призмата на когнитивната улога на преведувачот како примател на текстот при креативниот процес, За комуникативноста на еден превод, Некои особености на преведувачката постапка во црковнословенските текстови, Прличевите препеви на Хомеровите епови – дел од античкото наследство во словенскиот свет, Илијада и Одисеја во препев на Григор

Прличев: јазични и културолошки аспекти, Партикулите при преводот (врз примери од Големата вода на Ж. Чинго) и др.)<sup>11</sup>, како посебна јазична дисциплина. И овде сакаме да потенцираме дека дел од насловите можат да бидат наведени, соодветно, и на други места во класификацијата.

Треба да се подвлече дека иако не е голем бројот, сепак постојат монографски трудови, кои обработуваат одделни функционални стилови и потстилови, како и одделна појава од некој стил/потстил и сл. (како пример ги наведуваме: Законодавно-правниот потстил на административниот функционален стил врз примери од македонскиот јазик, Општа реторика: дискурсна лингвистика, Рекламата како текст (со посебен осврт на јазичните особености на телевизиската реклама) (докторска дисертација) и др.), а постојат и трудови, кои претставуваат делови од поголеми монографски трудови (како пример: Македонија (413 – 421) од монографскиот труд: JAZYKOVÉ PRÁVO V JEDNOTLIVÝCH SLOVANSKÝCH ZEMÍCH, работен под редакција на Хана Глаткова и Кина Вачкова (Hana Glatkova, Kina Vachkova (eds.)), а во издание на Филозофскиот факултет при универзитетот во Прага).

2.3. Она што треба да се потенцира е дека по објавувањето на Стилистиката на современиот македонски јазик (2003) од Лилјана Минова-Ѓуркова, а секако и по достапноста на странската литература, се канализираа стилистичките истражувања како издвоена научна дисциплина со акцент на функционалните стилови, што може да се забележи од поголемиот број објавени трудови.

Во периодот по појавувањето на книгата ИНТЕРНЕТ-СТИЛИСТИКА (2015) од Бранко Тошовиќ можат да се забележат повеќе трудови, кои ја анализираат јазичната состојба во рамките на интернетската стилистика во македонистиката: СТИЛОТ И ЈАЗИКОТ НА МАКЕДОНСКИТЕ ИНТЕРНЕТ-ПОРТАЛИ, НА КРАЈОТ БЕШЕ ..., ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО И ИНТЕРНЕТ-КОМУНИКАЦИЈАТА (ВРЗ ПРИМЕРИ ОД МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК), ОХРИДСКИОТ ГРАДСКИ ГОВОР НА СОЦИЈАЛНИТЕ МРЕЖИ, УПОТРЕБАТА НА ИНТЕРПУНКЦИСКИТЕ ЗНАЦИ ВО НАСЛОВИТЕ ОД

<sup>9</sup> Ibid.

<sup>10</sup> Ibid.

<sup>11</sup> Ibid.

ПЕЧАТЕНИТЕ МЕДИУМИ, СТИЛИСТИКА ? ИНТЕРНЕТ-СТИЛИСТИКА, МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК НА ИНТЕРНЕТ, ПИШАНАТА РЕЧ МЕЃУ ЗАПИРКИ И ТОЧКИ, ТРИ ТОЧКИ И БИИИП, ИНТЕРНЕТ-СТИЛИСТИКАТА – КАКО НОВА ЛИНГВИСТИЧКА ДИСЦИПЛИНА ИЛИ КАКО НОВА СТИЛИСТИЧКА РАМКА НА ФУНКЦИОНАЛНИТЕ СТИЛОВИ и др.<sup>12</sup>

2.4. Модернизацијата на истражувањето во рамките на стилистиката, во македонистиката, се забележува во последнава декада, особено со развојот и воведувањето на истражувањата поврзани, пред сè, со интернетската стилистика (интернет-стилистиката). Што се однесува до користењето на иновативни методи, може да се каже дека се појавуваат и во македонистиката, како што се насловите што се работени со посебна инфроматичка програма, а кои се однесуваат на стилистичките особености на интерпункциските знаци.<sup>13</sup>

2.5. Кога се разгледуваат трудовите, треба да се нагласи дека стилистичките јазични прашања се движат главно низ лексиката и лексикологијата, од една страна, а од друга – низ структурната граматика. Оттука, општ впечаток е дека во правата насока се среќава анализи на: србизми, русизми, турцизми итн.; фразеологизми; поговорки итн., а од друга страна, анализи на сите јазични нивоа, на: фонетско-фонолошко, морфолошко, синтаксичко ниво, текст-лингвистика итн.

Од употребата на поимите и на термините, главно се употребува општоприфатената терминологија од стилистиката, се разбира соодветно од сите зборовни групи. Може да се сретне и терминот стилема, кој сè уште малку се употребува во стилистиката воопшто.

2.6. Библиографските единици најмногу се објавувани во зборници по одржани конференции, како во земјата, така и во странство (како на пример: Тошовиќ, Бранко (ур.) / Tošović, Branko (Hg.). ПОЕТИКАТА, СТИЛИСТИКАТА И ЛИНГВИСТИКАТА НА ТЕКСТОВИТЕ ОД БЛАЖЕ КОНЕСКИ ВО

КОРПУСОТ „ГРАЛИС“/ POETIK, STILISTIK UND LINGUISTIK DER TEXTE VON BLAŽE KONESKI IM „GRALIS-KORPUS“, 2013), во домашни и во странски списанија (како на пример: STYLISTYKA, AKTUALNE PROBLEMY STILISTIKI, FILOLOŠKI STUDII, [HTTPS://JOURNALS.UKIM.MK/INDEX.PHP/PHILOLOGICALSTUDIES](https://journals.ukim.mk/index.php/philologicalstudies) (интернет-списание подготвено од пет земји), МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, МАКЕДОНИСТИКА, ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР и др.), потоа како монографски трудови или делови од монографски трудови и сл.

### 3. Заклучок

3.1. Од досегашната анализа може да се заклучи дека македонската лингвистичка стилистика во периодот од 1970 до 2020 година има свој развој, кој се движи по нагорна линија. Веднаш треба да се потенцира дека почетоците на македонските лингвистички истражувања се поврзуваат со граматичките проучувања од Блаже Конески (ГРАМАТИКАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК) речиси две децении пред посочениот период, во која авторот се осврнува кон стилската обележеност во македонскиот јазик и на стилската функција на одредени зборовни групи и одредени синтаксички конструкции и сл.

Според материјалот што се обработува, во посочениот период, треба да се нагласи дека македонските лингвистички истражувања одат во две паралелни насоки: од една страна е појавата на истражувањата поврзани со трудовите во кои се анализираат јазичните особености, пред сè, во делата кај авторите од уметничката литература и во македонската народна поезија и проза (од 19 век), а од друга, е појавата на истражувањата поврзани со другите сфери во општествената комуникација (во јавна употреба), пред сè, со јазикот на медиумите.

Од бројот на објавените библиографски единици (БИБЛИОГРАФИЈА НА ЈУЖНОСЛОВЕНСКАТА СТИЛИСТИКА – МАКЕДОНИЈА), кој е некаде околу 400, може да се забележи дека главно развојот на македонската лингвистика се движи во рамките на функционалните стилови. Според континуитетот, се среќаваат

<sup>12</sup> Ibid.

<sup>13</sup> Пример се трудовите: ПИШАНАТА РЕЧ МЕЃУ ЗАПИРКИ И ТОЧКИ, ТРИ ТОЧКИ И БИИИП, НА КРАЈОТ БЕШЕ ... и др.

истражувања за функционалните стилови (општо и одделно), како и на одделни лингвостилистички појави во рамките на еден или на повеќе стилови.

Особено треба да се истакне појавата на СТИЛИСТИКАТА НА СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК од Лилјана Минова-Ѓуркова (2003), по која се оформија голем број научноистражувачки анализи на функционалните стилови на македонскиот јазик. Разработувани се: публицистичкиот функционален стил, и во негови рамки новинарскиот потстил, рекламните и сл., потоа административниот функционален стил, и во негови рамки законодавно-правниот потстил и сл., научниот функционален стил, и во негови рамки строгонаучниот, научно-публицистичкиот и научно-популарниот потстил, уметничколитературниот функционален стил, и во негови рамки прозниот потстил, потстилот на поезијата и драмскиот потстил, разговорниот функционален стил (разговорниот јазик). Како одделен се разработува и религиозниот јазичен комплекс и ораторскиот стил. Од темите што се предмет на интерес, од стилистичка гледна точка, треба да се споменат и оние што ги анализираат надворешнојазичните изразни средства.

Ако се разгледуваат одделните јазични појави и процеси, како клучен треба да се истакне процесот на актуализација во уметничката реч, преку отстапување од вообичаениот јазичен израз (Блаже Конески, Ружа Паноска и др.). Посебно место заземаат разделите со стилистичките истражувања на јазикот во средствата за јавно информирање (Благоја Корубин) и во преводите. Како од-

делни стилски јазични теми се среќаваат бројните наслови, кои се движат во рамките на лексикологијата, од една страна, а од друга – во рамките на граматиката и јазичните средства. Општ впечаток е дека во првата насока се среќаваат анализи на: србизми (Б. Корубин, Т. Димитровски), русизми (Нина Чундева), турцизми (Оливера Јашар-Настева), англизми, синоними (С. Груевска-Маџоска) итн.; фразеологизми; поговорки итн., а во втората – анализи на сите јазични нивоа, на: фонетско-фонолошко, морфолошко, зборообразувачко, синтаксичко ниво, текст-лингвистика итн.

Македонските лингвостилистички истражувања се збогатени и со насловите со темите од аспект на методиката.

Одделно, треба да се нагласат и стилистички истражувања во рамките на преводот, за која сметаме дека е посебна јазична дисциплина.

Од употребата на поимите и на термините, главно се употребува општоприфатената терминологија од стилистиката или пак, се употребуваат слични термини<sup>14</sup>. Може да се сретне и терминот стилема, кој ретко се употребува во стилистиката, воопшто.

Модернизацијата на истражувањето во рамките на стилистиката, во македонистиката, се забележува во последнава декада, особено со развојот и воведувањето на истражувањата поврзани, пред сè, со интернетската стилистика (интернет-стилистика). Што се однесува до користењето на иновативни методи, може да се каже дека се појавуваат и во македонистиката, како што се насловите што се работени со посебна информатичка програма.

## Литература

1. Ѓуркова А., Тантуровска Л. Библиографија на македонската лингвостилистика, 2021 (во ракопис).
2. Димитровски Т. Речник на литературни изрази. – Скопје: Струм-Скоп, 1995. – С. 295.

<sup>14</sup> Како пример ќе го наведеме именувањето на стиловите, во чиј назив задолжително треба да се употребува и придавката функционален (на пример: публицистички функционален стил, уметничко-литературен функционален стил, научен функционален стил, административен функционален стил и разговорен функционален стил).



3. Конески Б. Граматика на македонскиот литературен јазик. – Скопје: Култура, 1976. – С. 551.
4. Конески Б. Јазикот на македонската народна поезија. – Скопје: МАНУ, 1971. – С. 108.
5. Конески Б. Еден опит.//Конески Б. Стари и нови песни. – Прилеп: Стремеж, 1979. – С. 5–21. [реобјавено во Бл. Конески. За литературата и културата. Скопје: Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга, 1981. – С. 209–223.]
6. Конески Б. Македонската поезија во медитеранската сфера // Конески Блаже. За литературата и културата. – Скопје: Култура – Македонска книга – Мисла – Наша книга, 1981. – С. 198–202.
7. Конески Б. Поезија / Константин Миладинов; читање на Блаже Конески. – Скопје: Мисла, 1989. – С. 66.
8. Минова-Ѓуркова Л. Функционалните стилови и стандардниот јазик // Ускова Рина П., Шешкен А. Г. (ур.). Македонскиот јазик, литература и култура во славјанском и балканском контексте. – М.: Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова – Филологический факультет, 1999. – С. 21–30.
9. Минова-Ѓуркова Л. Стилистика на современиот македонски јазик. – Скопје: Магор, 2003. – С. 350.
10. Минова-Ѓуркова Л. Лингвистички студии за македонскиот јазик. Том I: Граматика, синтакса и стилистика на македонскиот јазик. – Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2019. – С. 720.
11. Наумовска Г. Јазикот на правото, на правните акти и постапки (магистерски труд). – Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2016. – С. 81.
12. Пандев Д. Општа реторика: дискурсна лингвистика. – Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2013. – С. 289.
13. Ризовски Ж. Семантостилемски примери од македонската уметничка литература во врска со нејзиниот ономастикон // Литературен збор. – Скопје: Сојуз на друштвата за македонски јазик и литература на Македонија. Год. 21, кн. 1, 1974. – С. 58–64.
14. Ризовски Ж. Стилската функција на ономастичката лексика во македонската уметничка литература // Литературен збор. – Скопје: Сојуз на друштвата за македонски јазик и литература на Македонија. Год. 31, кн. 3. 1984. – С. 45–53.
15. Саздова М. Јазикот во постојните модели на судските, нотарските и стечајните огласи преку нивно објавување (магистерски труд). – Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2010. – С. 51.
16. Тантуровска Л. Законодавно-правниот потстил на административниот функционален стил врз примери од македонскиот јазик. Посебни изданија 58. – Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“, 2008. – С. 145.
17. Тошович Б. Интернет-стилистика. – М.: Флинта, Наука, 2015. – С. 238.
18. Треневски Т. Речник на жаргонски зборови и изрази. – 1997. – С. 136.
19. Џукески А. Рациновиот поетски израз // Литературен збор. – Скопје: Сојуз на друштвата за македонски јазик и литература на Македонија. Год. 25, кн. 2, 1978. – С. 55–61.
20. Џукески А. Туѓите зборови во јазикот на Кочо Рацин // Литературен збор. – Скопје: Сојуз на друштвата за македонски јазик и литература на Македонија. Год. 30, кн. 4. 1983. – С. 23–32.
21. Gajda S. Лилјана Минова-Ѓуркова, Стилистика на современиот македонски јазик // Stylistyka. – Opole: Uniwersytet Opolski, 2004. – No. 13. – С. 360–363.
22. Minova-Ĝurkova L. (red.). Македонски јазик. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. – Opole: Uniwersytet opolski, 1998. – С. 299.
23. Тошовиќ В. (Hg./ur). Поетиката, стилистиката и лингвистиката на текстовите од Блаже Конески во корпусот Гралис // Poetik, Stilistik und Linguistik der Texte von Blaže Koneski im Gralis-Korpus. Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz, 2013. – С. 246 [„Mono- und multilinguales elektronisches Korpus der mazedonischen Sprache“ – Моно- и мултилингвален електронски корпус на македонскиот јазик, Bd./кн. 1]



*Дарин Ангеловски,  
Славчо Ковилоски*

(Институт за македонска литература, Скопје, Република Македонија)

## МАКЕДОНСКА КНИЖЕВНА СТИЛИСТИКА СО ПОЕТИКА (1970–2020)

Трудот произлегува од потребата за увид во теориските образложенија за книжевните дела од аспект на поетиката и книжевната стилистика. Истражувањето на оваа тема е замислено како сеопфатно идентификување, евидентирање и проучување на широк спектар на прилози како што се проектите од областа на книжевната стилистика и поетика, докторски дисертации, магистерски трудови, монографски изданија, објави во периодиката, преводи на книжевни дела од и на други јазици, библиографии, научни собири, настава по стилистика и поетика во средното, во вишето и во високото образование во македонската културна средина во периодот од 1970 до 2020 година.

**Клучни зборови:** поетика, стилистика, книжевна стилистика, македонска книжевност.

---

*Дарин Ангеловски,  
Славчо Ковилоски*

(Институт македонской литературы, Скопье, Македония)

## МАКЕДОНСКАЯ ПОЭТИКА С ЛИТЕРАТУРНОЙ СТИЛИСТИКОЙ (1970–2020)

Статья вызвана необходимостью проникновения в теоретическое объяснение литературных произведений с точки зрения поэтики и литературной стилистики. Исследования по этой теме задуманы как всестороннее выявление, запись и изучение широкого круга работ, таких как проекты в области литературной стилистики и поэтики, докторские диссертации, магистерские диссертации, монографии, периодические издания, переводы литературных произведений, библиографии, научные собрания, преподавание стилистики и поэтики в среднем и высшем образовании в македонской культурной среде в период с 1970 по 2020 гг.

**Ключевые слова:** поэтика, стилистика, литературная стилистика, македонская литература.

*Darin Angelovski,*  
*Slavcho Koviloski*  
(Institute of Macedonian Literature, Skopje, Macedonia)

## MACEDONIAN POETICS WITH LITERARY STYLISTICS (1970–2020)

The paper arises from the need for insight into the theoretical explanations of literary works from the aspect of poetics and literary stylistics. Research on this topic is conceived as a comprehensive identification, recording and study of a wide range of contributions such as projects in the field of literary stylistics and poetics, doctoral dissertations, master's theses, monographs, periodicals, translations of literary works from and to other languages, bibliographies, scientific gatherings, teaching stylistics and poetics in secondary, higher and higher education in the Macedonian cultural environment in the period from 1970 to 2020.

**Key words:** poetics, stylistics, literary stylistic, macedonian literature.

1. Пристапуваме кон темата за *Македонската книжевна стилистика со поетика (1970-2020)* како кон истражување што се фокусира врз човековата пишана текстовна активност која е структурирана според кодовите на јазикот и според нивната манифестација и материјализација не само во текстот, туку и во делото и во културата, т.е. во имагинацијата, во експресивноста и во интерпретацијата како своевидни механизми за создавање на смисла и порака. Овој аспект на човековото уметничко искуство, колку јазично во својата основа, толку и книжевно според својата природа, е предмет на проучување на разни хуманистички дисциплини какви што се: лингвистиката, психолингвистиката, социолингвистиката, науката за литература, односно литературните студии со нивните водечки дисциплини – поетиката и реториката, понатаму, историјата на литературата, книжевната критика итн.

Сметаме дека сознанијата и резултатите од овие истражувања во рамките на посочените области претставуваат значајни помагачи во разбирањето на изразните средства и можности на јазикот, па во тие рамки и во разбирањето на специјализираната област на книжевностилистиките и на поетолошките практики. Во таа насока, а со оглед на интердисциплинарното одредување на истражувачкиот предмет, станува јасно дека нашето истражување на тема *Македонска книжевна стилистика со поетика* во понатамошниот тек претставува, всушност, трансдисциплинарно истражување кое поаѓа од упатеноста во јазикот, но кое истовремено ја почитува независноста и придонесот на секоја една научна дисциплина што покажува интерес за човековите феноменолошки искуства во сферата на книжевното творештво.

Согледувајќи го јазикот како основна граѓа во поетската, односно во прозната дејност на книжевниот автор, на ова место нужно се наметнува потребата да се земе предвид продуктивната релација што се остварува помеѓу јазикот и книжевноста. Оваа меѓусебна упатеност во духот на еден взаемен и дијалектичен однос: како што јазикот влијае на книжевноста, така и книжевноста длабоко влијае во развојот на јазикот (Velek, Voren, 1985: 204). Затоа, една

од главните задачи во истражувањето на македонската стилистика во делот на книжевната стилистика со поетика на најопшт план може да се претстави како обид за соочување на јазичниот систем на книжевното дело не само со општата употреба на јазикот, туку и со реториката како прво осведочување на размислувањата за јазикот (Тодоров 1987), и пред сè со поетиката како осведочување на естетската функција на јазикот во литературните дела и нивната вербална порака.

Во таа насока, понуденото книжевностилистичко и поетолошко истражување во македонскиот контекст во извесна смисла се надоврзува на прегледот на стилистичките истражувања на Лилјана Минова-Ѓуркова претставени во книгата *Стилистика на современиот македонски јазик* (2003) во која, истовремено, се насираат и се отвораат прашања од областа на книжевностилистиките и на поетолошките проучувања.

Според тоа, истражувачкиот интерес во оваа прилика произлегува токму од потребата за увид во оние теориски образложенија за книжевните дела кои со својата ориентација ја надминуваат лингвостилистичката постапка сврзана со јазичната анализа на текстот. Имајќи го предвид фактот што истражувањата од областа на книжевната стилистика со поетика се поставени помеѓу научните дисциплини на лингвистиката, литературната наука и на стилистиката, истражувањето на тема *Македонска книжевна стилистика и поетика во периодот од 1970-2020 година* е засмислено како сеопфатно идентификување, евидентирање и проучување на широк спектар на прилози како што се проектите од областа на книжевната стилистика и поетика, докторски дисертации, магистерски трудови, монографски изданија, објави во периодиката, преводи на книжевни дела од и на други јазици, библиографии, научни собири, настава по стилистика и поетика во средното, во вишето и во високото образование во македонската културна средина во периодот од 1970 до 2020.

2. Прегледот на книжевностилистичките истражувања со поетика во периодот 1970–2020 година ги започнуваме со **Блаже Конески** (1921–1993) како еден од стожерите на македонската лингвистика и маке-

донската наука за книжевност. Во однос на стилистиката, тој обрнува детално внимание како на процесите, така и на конкретни творби. На овие детали се задржува како од книжевен, така и од лингвистички аспект, а тоа го прави на начин каков што му прилега на ерудит: преку целносна анализа на графичките, фонетските, фонолошките особености на текстовите, преносот на акцентот, дијалектологијата, црковнословенските елементи во одредени дела и сл. Конески го интересира преносот на идејата, без разлика дали тоа доаѓа од митологијата, епиката или современиот исказ, што го прави исклучително вешто.

Делото на **Харалампие Поленакоски** (1909–1984) е од особена важност при проследувањето на почетоците, или како што самиот тој ги нарекува „никулците“ на новата македонска книжевност. Во основа на неговите истражувања се наоѓаат дела од областа на книжевноста, фолклорот и лингвистиката. Меѓу другото, тој е заслужен и за првите стручни анализи на дела на македонските автори од XIX век.

**Кирил Пенушлиски** (1912–2004) има дадено извонредно многу во областа на фолклористиката. Во неговиот интерес влегуваат стилистичките и жанровските определби на народните песни и приказни за Крале Марко и Болен Дојчин, типовите, варијантите, заемните односи и преплетувањата на жанровите во македонскиот фолклор итн. Тој е внимателен проучувач на фолклорните поетски мотиви, на митот и фолклорот, трагајќи по архетипите и компарирајќи ги темите и мотивите од македонското народно творештво.

Со името на **Димитар Митрев**, (1919–1976) пред сè, се врзува македонската книжевна критика. Можеби најпознатиот и највлијателен македонски книжевен критичар, Митрев е еден од основоположниците на македонската книжевна критика и теорија. Тој е бескомпромисен кога станува збор за анализа на правците и движењата во повоената македонска литература. Реалист по убедување, без влакна на јазикот, „строг“ академски тип на критичар, Митрев е најзаслужен за афирмирање на некој термини во теоријата на литературата: *социјалистички реализам, борбена акци-*

*ност, историски материјализам, формалистички конформизам* итн.

Вдахновен од класичната култура **Петар Хр. Илиевски** (1920–2013) кариерата ја започнува во микенологијата, а потоа својот интерес го проширува во балканолошките студии и македонскиот јазик низ вековите. Истражувањата на метриката на хомерската епска поезија, на кирилородиевската традиција, на грчките текстови и на црковнословенскиот јазик резултираат со неколку капитални дела. Илиевски ги покажува развојните тенденции на јазикот и стилот во македонската културна средина.

Покрај посветеноста на книжевните процеси во минатото, **Александар Спасов** (1925–2003) е скоро подеднакво заинтересиран и за модерниот поетски израз. Така, кога го проследува Константин Петкович и Кочо Рацин, тој предвид го има континуитетот на македонската поезија, надоврзувајќи го на неа развојот на македонскиот роман. Спасов го следи патот на влијанието на авангардниот реализам, но и на надреалистичките искуства во македонската поезија.

За **Милан Ѓурчинов** (1928–2018) е кажано дека е еден од најсуптилниите македонски литературни критичари кој внесува нов дух во толкувањето на литературното творештво. Неговата книжевна дејност се однесува на книжевно-историски студии, критики, антологии и книжевно-теориски работи. За одбележување се неговите книжевно-историски, теоретски и критички трудови коишто се однесуваат на дела од македонски автори, но и на руската книжевност, особено за Павел Чехов, Фјодор Достоевски и Борис Пастернак.

Творештвото на **Гане Тодоровски** (1929–2010) не можеме да го сместиме само во една академска дисциплина или само во еден литературен ентитет. Општо земено, тој ги проследува целокупните македонски книжевни процеси во минатото и сегашноста. На ист начин постапува и при приопштувањето на автори коишто доаѓаат од други културни средини (руска, американска, бугарска, словенечка). Иако во делови од неговите книги, студии и осврти можеби на прв поглед истануваат стилистички анализи, сепак неговите синтетизирани познавања на одредени



дела и литературни појави даваат увид во поетиката на корпусите на Григор Прличев, Рајко Жинзифов, Ѓорче Петров и др.

Кога го спомнуваме **Матеја Матевски** (1929–2018), предвид секако го имаме неговиот интерес кон поезијата и есеистиката. Без разлика дали самиот ја создава или ја препејува, за Матевски поетскиот израз претставува прв чекор да се допре до сетилата и чувствата, да се допре до идејата, до сопствената и до туѓите културни средини. Најпознат како препејувач на дела од шпански јазик (Пабло Неруда, Фредерико Гарсија Лорка, Хусто Хорхе Падрон), неговиот интерес се и дела од словенечката и руската литература. „Благородниот зафат“ на поезијата, како што гласи насловот на еден негов текст, го доведува и до критичко-есеистички согледби за потребите да се пишува, како пофалби за помнењето, како прашања на идентитетот и како светлина на зборот.

**Душко Наневски** (1929–1998) е теоретичар и критичар посветен на изнаоѓањето и декодирањето на поетскиот јазик. Автор на повеќе изданија кои се посветени на македонската поетска уметност, на модерната реалност, на авангардата, на раѓањето на метафората и поетската интуиција и имагинација, Наневски се задржува на суштината на критиката и особено на одликата на стилот. Тој е убеден дека поетските симболи и слики се форми на идеи, па непоколебливо делува во насока на презентирање на новите сфери и импулси за исказ.

**Слободан Мицковиќ** (1935–2002) зад себе има оставено богат критичко-есеистички корпус. Изнаоѓањето на некои од посебностите и потајностите, на поетичките уверувања, на патриотизмот, на литературата и помнењето, на *ars poetica*-та, на внатрешната човечка слобода се само дел од насоките во кои се движат неговите согледби. Во радарот на поетските и прозните остварувања за кои Мицковиќ покажал посебен интерес се дела на Гане Тодоровски, Петре М. Андреевски и др.

**Георги Старделов** (1930–2021), бездруго, важи за еден од најзначајните македонски естетичари, критичари, теоретичари и есеисти. Во неговиот книжевно-истражувачки домен влегуваат дела од стилистиката, социологија на културата и уметноста,

историја на книжевноста, филозофијата и историјата. Еден од авторите на кои му посветува голем број страници и е негова инспирација е Славко Јаневски. Аналитичко-синтетичката работа на Старделов ќе резултира со создавање на еден од најзначајните погледи за традицијата и континуитетот на македонската книжевност со наслов „Прологомена за развитокот на естетиката и естетичките рефлексии кај Македонците“.

Еден од најпедантните македонски книжевни историчари бездруго е **Блаже Ристовски** (1931–1918). Временската граница во која се движат неговите истражувања на естетските, стилистичките и јазичните вредности и карактеристики на делата, се движи преку целиот XIX век, па сè до средината на XX век. Поткрепени со внимателно изнесена фактографија, книжевните и книжевно-историски анализи на Ристовски во себе обединуваат најразлични компоненти од областа на лингвистиката, фолклорот, литературата, историјата, односно воопшто од културата.

**Елена Колева** (1934) со докторската дисертација *Систаса на прагми како поетичко начело* во македонската книжевност промовира една речиси непозната тема од античката поетика. Со своите прилози кон античката поетика, во некои од нив и компарирајќи ја и со дела од посовремени автори, таа прави преводи од антички автори (Ајсхил, Платон, Ксенофонт), се посветува на парадоксот и неговата поетолошка динамика, врши деконструкција на поимот метаморфоза, утврдувајќи ја мимесата како суштина на уметноста.

**Љубинка Басотова** (1934–2020) на македонската книжевна јавност ѝ е позната како учебникар (автор е на повеќе учебници по латински јазик), но уште поважно, понудува низа преводи и препеви од старогрчки, како и класичен и средновековен латински јазик. Посветеноста кон антиката и средновековјето, Басотова ја надоградува со презентирање на нивното влијание врз македонската книжевност во посовремени рамки, односно врз делата на Јордан хаџи Константинов Џинот, Григор Прличев итн.

**Вера Стојчевска-Антиќ** (1939) по вокација е медијевист, но со силно потенци-

ран интерес кон фолклорот, но и кон македонскиот романтизам. Односот писмено-усно творештво го обработува и преку вовед во поетиката на македонската средновековна книжевност, симболиката во одредени средновековни изданија, апокрифната книжевност, при што делумно ги синтетизира, а делумно ги анализира овие појави и пројави.

**Атанас Вангелов** (1946–2021) книжевен теоретичар, критичар и есеист. Вангелов се зафаќа со проучување на филолошко-критичката позиција на Блаже Конески и во однос на јазикот и во однос на книжевното творештво. Ги истражува стилските и стилистичките аспекти при изборот на јазичните средства во делата и на други автори како Ацо Шопов, Ристо Крле, Коле Чашуле, Тодор Чаловски, Гане Тодоровски и уште кај многумина други домашни и странски книжевници.

**Васил Тоциновски** (1946) се истакнува како еден од најпродуктивните истражувачи во проучувањето на делата на дводомните македонски автори, односно автори кои твореле на други јазици. За одбележување е неговиот интерес за автори чии дела биле помалку или пак, сосема непознати во македонската литература. Тој е посветен многу повеќе на драмскиот, преведувачкиот и раскажувачкиот подвиг на авторите, дозволувајќи си наративно да ги потенцира етичките вредности и мерки во книжевните дела.

**Ванчо Тушевски** (1949–2006) е еден од оние книжевни историчари кои особено се интересирале за книжеvnата стилистика. Тој посветил значително внимание кон анализа на поетските и прозните текстови што им припаѓаат на македонските автори од XIX век, со повремени паралели меѓу нив и современите автори. Тушевски обрнува внимание на детали поврзани со естетската стилизација во фолклорот, прозата и поезијата кај браќата Миладиновци, Јордан Хаџи Константинов Џинот, Марко Цепенков и др.

Во основата на творештвото на **Веле Смилевски** (1949) се наоѓа книжеvnата критика и есеистика. Неговите истражувањата и проучувања на македонската книжевна сцена, пред сè, ѝ ја предочуваат поетиката. Такви се неговите дела: *Поетика на сонот*,

*Поезија и толкување*, *Поетски текови*, „Песната палимпсест: арс поетички коментари“ итн. Тој ги проследува аспектите на повоената македонска книжевност, делата на Блаже Конески, Петре М. Андреевски, Горан Стефановски, Димитар Митрев и др.

**Витомир Митевски** (1951) зафаќа еден поширок радиус на книжевно-теоретски и синтетичко-аналитички видувања на темите, мотивите и стилот во книжеvnоста, почнувајќи од зачетоците на европската философска и критичка мисла, па сè до XIX век и посовремените книжевни пројави. Во своите трудови тој прави лингвистички, фолклористички, театарски, книжевни и други видови анализи. Компарирајќи делови на хеленски со мотиви од македонскиот фолклор и книжевност, претежно од XIX век, Митевски (Григор Прличев, песната „Крале Марко ја губи силата“), на повидок излегуваат неговите разоткривања на хомерската поезија (епитети, формулаичност).

Делото и интересот на **Весна Томовска** (1960) е свртено кон класичната филологија, хеленската и римската книжевност, античката драма, реториката, поетиката, преводот и стилистиката. Од областа на преводите, на македонските читатели им понудила дела од Аполодор, Платон, Псевдо Лонгин, Аристофан и др. Во своите студии таа врши книжевна анализа на латински и старогрчки текстови (лирика, драма и говорништво), како и на поетиката и писменоста, со посебна нагласка на реториката.

**Весна Димовска** (1962) е заинтригирана од иронијата, што може да се види од голем број нејзини текстови: „Иронијата во антиката“, „Теоријски и практични аспекти ироније код Цицерона“, „Иронијата – јазик на елитата“, како и од нејзината докторска дисертација „Иронијата како реторичка категорија кај Кикерон“. Таа теоретизира за односот превод-оригинал, се посветува на преводот на метатекст – превод како метатекст, на метаморфозата на вљубените или овоплотувањето на љубовта.

Во групата македонски медијеисти влегува и **Маја Јакимовска-Тошиќ** (1964). Во основа на нејзините проучувања се наоѓа кирилometодиевската традиција, со нагласување на делата на Св. Климент Охридски. Од овој

интерес ќе произлезат трудови посветени на химнографското творештво на св. Климент Охридски, ораторско-прозните книжевни состави на св. Климент Охридски, Климентовите книжевни состави посветени на првоучителите светите Кирил и Методиј.

Предизвиците на **Јасмина Мојсиева-Гушева** (1964) од областа на стилистиката ги врзуваме со проучувањата на поетиката на Живко Чинго, со магичниот реализам, со екокритиката и взаемните балкански односи во литературата и културата. Во потрагата по елементи од комичните и трагичните елементи, хуморот, љубовната експресија и еротиката во одредени книжевни дела, но и во фолклорот, Мојсиева-Гушева посветува посебно внимание на семантиката и новата објективизација на стварноста.

Уште еден класичен филолог, со особен интерес кон преводите на античките автори, со нагласка на старогрчката литература е **Валериј Софрониевски** (1966). Во неговата преведувачка актива ги евидентираме преводите на дела на Платон, Аристофан и Ајсоп. Учебникар е и автор на повеќе книги поврзани со грчката фонетика и морфологија, а за одбележување е неговата книга *Семиотика и семантика на леглото во старогрчката литература*. Освен неговата прва љубов, старогрчката книжевност, Софрониевски повремено навлегува и во славистиката и фолклорот.

Во поширокиот круг на интерес на **Билјана Ангеловска** влегува класичната литература, но и современите културни процеси. Првенствено, тоа е видливо од книгата *Античкиот мит и современата македонска поезија*, а потоа и од статиите во коишто го разгледува античкиот културен модел, „Сакрализација на античкиот мит во современата македонска поезија“, „Тројанскиот циклус на митови во современата македонска поезија“, „Митот за Прометеј и љубовта на огнот“ и др.

**Ранко Младеноски** (1966) се концентрира на неколку точки во бројните студии и критики. Во основа, станува збор за особен интерес кон книжевната теорија, наратологијата и семантиката, при што слој по слој ги разгатнува наративните сегменти, како и семантичките конструкти и

дезинтеграцијата на ликовите во македонските романи. Исто така, за одбележување се неговите деконструкции на ликовите кај повеќе современи македонски автори.

Во потрагата по стилистичките и естетските вредности во македонската литература **Весна Мојсова-Чепишевска** (1967) тргнува од неколку појдовни точки: од литературата создавана меѓу двете светски војни и Втората светска војна (Кочо Рацин, Ацо Караманов, Антон Попов), периодот по Втората светска војна (со акцент на Блаже Конески, Петре М. Андреевски, Владо Малески), до најновите книжевни изданија (Драги Михајловски, Венко Андоновски). Како заедничка нитка што ги поврзува нив е утврдувањето на влијанието на експресионизмот (експресионистички тангенти, рефлексии, свет), номадизмот и новото читање на традицијата и класиците.

Во фокусот на **Луси Караниколова-Чочоровска** (1970) главно се наоѓаат дела во кои обрнува внимание на нарацијата и детаљот. Притоа, таа ја бара неговата ликотворечка функција, неговата дескриптивна микроструктура, ја истражува расказноста во лирски контекст, историското и наративното време, описот воопшто, односно дава свои наратоструктурни читања. Значително внимание им посветува и на компаратистичките читања, особено на Лав Толстој и Петре М. Андреевски, Гане Тодоровски и Антун Густав Матош итн.

**Ана Мартиноска** (1972) во своите истражувања во голема мера се насочува и кон модерни теми, кои на поинаков начин го засегаат фолклорот. Меѓу доминантните теми застапени во нејзините текстови влегуваат мотиви од родовите студии, македонските гатанки, компаратистички читања на современите македонски автори, како на пример Блаже Конески и Драги Михајловски, но и од областа на еротиката и стереотипите.

**Светлана Кочовска-Стевовиќ** (1975) потекнува од школата на класичната филологија, целосно насочувајќи се кон латинскиот јазик, односно кон римската литература. Во нејзиниот опус влегуваат преводите и препевите на Јустин, Лукијан од Самостата, Хигин, Сенека, Кикерон и др. Нејзиниот интерес за когнитивната семан-

тика, лингвистиката на текстот и античката епистографија резултира со низа студии посветени на античката епистоларна теорија.

Во групата на автори коишто се занимаваат со културологијата и интеркултурните врски, особено балканските, влегува и **Гоце Смилески** (1975). Такви се неговата докторска дисертација „Егзилот и уметноста на преместувањето во опусите на Дубравка Угрешиќ и Горан Стефановски“, како магистратурата „Abjection, melancholia and the representation of the body in the novels of Milan Kundera“. Истовремено, тој е привлечен од арс poetica-та на Блаже Конески.

**Костадин Голаков** (1975) е претставник на еден бран во книжевноста што воглавно е свртен кон еден извор. Неговата книжевна работа доминантно е врзана со руската книжевност, како со нејзиниот класичен период, така и со модерните и најновите книжевни пројави. Голаков е посветен на детектирањето на проблемите со стилот и видовите на превод.

**Дарин Ангеловски** (1977) е свртен кон античките студии, кон рецепцијата на класичната култура и кон книжевните врски, со потенцирање на оние во балкански контекст. Од нив, ќе ги издвоиме неговите согледби за интеркултурните хоризонти, имаголошките постапки во балаканските литератури од периодот на транзицијата, односно на интеркултурната поетика како чин на спознавачко дејствување. Покрај нив, Ангеловски се задржува и рецепцијата на античката литература во македонската културна средина, на лирските рефлексии, спектрите на краткиот расказ и одбројувањето на времето како раскажувачка постапка.

**Славчо Ковилоски** (1978) влегува во кругот на книжевните историчари кои се занимаваат со проблематиката на конкретни дела, но и кои синтетизирано се оврнуваат на појавите и процесите во книжевноста и културата во XIX и XX век. Со посебно нагласување на женското творештво, тој се упатува кон помалку познатите или непознати автори и дела, понекогаш анализирајќи ги низ книжевно теориска призма, а понекогаш и од јазичен аспект. Во студиите ги обработува врските на литературата и фолклорот, литературата и историјата, взаемните одно-

си на македонскиот јазик со другите балкански јазици итн.

Проникнат од катедрата за општа и компаративна книжевност, книжевната дејност на **Звонко Танески** (1980) се однесува на лингвистички и културолошки студии, како и на преводите и препевите од словачки јазик. Него го интересираат интердисциплинарните размери на книжевниот историзам, семиотиката на литературата, промислувањата низ призмата на словачкиот книжевно-теориски опит на детската литература и низ призмата на академските истражувања и особено етичките принципи на научниот функционален стил во современиот македонски јазик.

Понудениот преглед ја потврдува тезата дека јазикот претставува општествена и културна конструкција во која се создава сликата за светот. Несомнено е дека и понуденово истражување претставува обид да се осветли еден сегмент од таа слика и да излезат на виделина основните парадигми низ кои се остварува македонската книжевната стилистика со поетика во периодот од 1970 до 2020 година. Во таа насока, како незаобичолни општествени фактори кои ќе го обојуваат восприемањето, проучувањето и третманот на книжевна реалност, треба да ги споменеме предизвиците пред кои беше исправена македонската литература во педесеттите години на XX век. Овие предизвици беа изродени од обидите за демократизирање на односот уметничко творење – власт со кој беа зафатени скоро сите југословенски републики, а кој во македонскиот културно-општествен контекст се одрази како т.н. „битка на модернисти против реалисти“. Ваквите литературни полемики што започнаа во 50-те години, извршија големо влијание во македонската литература на планот на поетиката и стилистиката во понатамошниот период. Како повод за најголемата и најзначајната македонска книжевна конфронтација е објавата на книгата *Стихови за маката и радоста* од Ацо Шопов. Од едната страна застапа Димитар Митрев, како предводник на реалистичките тенденции, заедно со Шопов, Славко Јаневски и останатите автори групирани колку списанието *Современост*, додека пак, од другата страна се најде Димитар Солев,



Владо Малски, Димитар Бошков и групата писатели поврзана со списанието *Разглед*. Притоа, се разгледуваа прашања за песимистичките тонови во поезијата, за естетскиот плурализам, за уметничкиот критериум, проблемот на аналитичката и синтетичката критика итн. Подоцна, кај дел од застапниците на една или друга страна ќе се случи и „преобразба“, па наместо реализмот ќе прифатат и значителни модернистички ставови и обратно.

Како друга, не помалку важна карактеристика ќе ја издвоиме потрагата по континуитетот на македонскиот книжевно-историски развој како потрага по закономерните, дејствени и продуктивни фактори во конституирањето и развојот на македонскиот јазичен и книжевен систем. Во таа насока ќе ги споменеме прашањата за (а)типичниот развој, забрзаниот развој на македонскиот книжевен систем, прашањата околу (дис)континуитетот или пак оние што го покренуваат прашањето за интегралноста на македонската книжевност. Воспоставената практика за потенцирање на дисконтинуитетот и „забрзаниот“ развој на повоената македонска книжевност започнува да се надми-

нува со аргументираните ставови на Блаже Ристовски, Катица Кулавакова и други книжевни историчари и теоретичари, кои укажуваат на можеби побавниот, но непрекинат и природен тек на развојот на македонската литература. Исто така, важни се покренатите прашања околу појавата на првиот македонски роман, преку воведувањето на терминот „роман пред романот“ за да се означи континуитетот на македонската проза. Како особено важни за оваа тема се наметнуваат прашањата што се однесуваат на изборот на поетолошките практики (проза, поезија, драма), на мотивско-тематските комплекси, на композиција на книжевното дело, негова структура, кохезија, фигури за кои стана збор.

На тој начин, се надеваме дека реализацијата на овој проект ќе исполни барем две основни цели: 1. Ќе ја дополни претставата на македонската наука за литература со релевантни сознанија од областа на книжеvnата стилистика со поетика и воедно 2. ќе ги презентира сознанијата за македонската книжевна стилистика и поетика во периодот од 1970-2020 година пред пошироката меѓународна научна јавност.

## Литература

1. Друговац М. Историја на македонската книжевност, XX век. – Скопје: Мисла, 1990. – 707 с.
2. Книжевни наставници од Филолошкиот факултет. (Ур.Зоран Анчевски). – Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2019. – 394 с.
3. Минова-Ѓуркова Л. Стилистика на современиот македонски јазик. – Скопје: Магор, 2003. – 350 с.
4. Кулавакова К. Континуитетот на македонската книжевна историја // Книжевен контекст, 1995. Бр.1. – С. 26–40.
5. Радически Н. Литературните погледи на Димитар Митрев. – Скопје: Македонска реч, 2009. – 367 с.
6. Тодоров Ц., Дидро О. Енциклопедиски речник на науките за јазикот. – Скопје: Детска радост, 1994, 2 св. – 265-301 с.
7. Velek R., Voren O. Teorija književnosti. – Beograd: Nolit, 1985. – 432 s.



**Ненад Крцић**  
(Универзитет у Београду, Србија),  
**Страхиња Степанов**  
(Универзитет у Новом Саду, Србија)

## ЛИНГВИСТИЧКА СТИЛИСТИКА У СРБИЈИ ОД 1970. ДО 2020.

У раду се представља развој концепата и идеја лингвистичке стилистике у Србији у периоду од 1970. до 2020. Истичу се различите стилистичке дисциплине које су изазивале пажњу српских лингвиста и стилистичара, као што су општа стилистика, функционална стилистика, лингвостилистика, генетичка стилистика, новинарска стилистика итд. Уочава се велика посвећеност појединих научника стилистичким питањима (Д. Јовић, Н. Петковић, Б. Тошовић, Р. Симић, Ј. Јовановић Симић, М. Ковачевић, Д. Кликовац, А. Милановић и др.), те се показује да је управо разматрани период био најплодотворнији период српске лингвистичке стилистике.

**Кључне речи:** српска стилистика, лингвостилистика, функционална стилистика, дијахронијска стилистика, функционални стилови и међустилови.

---

**Ненад Крцич**  
(Белградски универзитет, Србија),  
**Страхиња Степанов**  
(Универзитет града Нови-Сад, Србија)

## ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ СТИЛИСТИКА В СЕРБИИ С 1970 ПО 2020 Г.

В статье представлено развитие концепций и идей лингвистической стилистики в Сербии в период с 1970 по 2020 г. Выделены различные стилистические дисциплины, которые привлекли внимание сербских лингвистов и стилистов, такие как общая стилистика, функциональная стилистика, лингвистическая стилистика, генетическая стилистика, журналистская стилистика и др. Видна большая приверженность некоторых ученых вопросам стилистики (Д. Йович, Н. Петкович, Б. Тошович, Р. Симич, Й. Йованович Симич, М. Ковачевич, Д. Кликовац, А. Миланович и др.). Показано, что рассматриваемый период был наиболее плодотворным периодом сербской лингвистической стилистики.

**Ключевые слова:** сербская стилистика, языковая стилистика, функциональная стилистика, диахроническая стилистика, функциональные стили и промежуточные стили.

*Nenad Krcić*  
(University of Belgrade, Serbia),  
*Strahinja Stepanov*  
(University of Novi Sad, Serbia)

## LINGUISTIC STYLISTICS IN SERBIA 1970–2020: AN OVERVIEW

The paper presents the development of concepts and ideas of linguistic stylistics in Serbia in the period from 1970 to 2020. Various stylistic disciplines that attracted the attention of Serbian linguists and stylists are highlighted, such as general stylistics, functional stylistics, linguistic stylistics, genetic stylistics, journalistic stylistics etc. There is a great commitment of some scientists to stylistic issues (D. Jović, N. Petković, B. Tošović, R. Simić, J. Jovanović Simić, M. Kovačević, D. Klikovac, A. Milanović, etc.), and it is shown that the period just considered was the most fruitful period of Serbian linguistic stylistics.

**Key words:** Serbian stylistics, linguistic stylistics, functional stylistics, diachronic stylistics, functional and interstyles.

## Увод

Стилистика је између 50-их и 60-их година XX века у србистици, а и у сербокроатистици уопште, била више нормативног него дескриптивног типа (како се види и у радовима лингвиста попут Т. Маретића, М. Павловића, А. Белића, те Ј. Вуковића). Након тога, сам развој лингвостилистике у Србији отпочиње не одређеним теоријским разматрањима, већ пре свега практичним, емпиријским анализама поетског текста. Говорећи о бројним анализама једне од најуспелијих песама српског песништва, М. Ковачевић овако дефинише развојни пут лингвостилистике код Срба: «У времену кад је србистика о лингвостилистици више знала као о у Европи актуелној теорији, критеријуми лингвостилистике, без позивања на њихова исходишта, постајали су познати и дјелотворни преко анализе Шантићеве пјесме 'Вече на шкољу'» (Ковачевић 2012: 30).

Након превода Гироове стилистике на наш језик 1964. године, следећих петнаест до двадесет година наступа време процвата (лингво) стилистике, када се појављује «велики број не само преводних (нпр. Виноградов 1971, Кајзер 1973) него и домаћих лингвостилистичких радова, али и књига» (Исто: 19) – Милорада Ђорџа (1974), Душана Јовића (1975), Новице Петковића (1975). Сматра се, такође, да «поетске или књижевностилистичке стилистике код Срба претходе оним лингвостилистичким» (Ковачевић 2021: 205–206).

### Стилистичка истраживања у Србији од 1970. до 2020. године<sup>1</sup>

С краја шездесетих и почетком седамдесетих година, у радовима Милорада Ђорџа (1923–1996) и Душана Јовића (1921–1996) по први пут се у србистици за ову врсту истраживања, коју они по правилу предузимају на књижевноуметничком корпусном предлошку, користи термин – лингвостилистичка

<sup>1</sup> Скрећемо пажњу још једанпут, што је видљиво и из наслова овог прилога, да се овде предочени преглед стилистичких истраживања тиче искључиво радова/студија из области лингвистичке стилистике (лингвостилистике), док се књижевна стилистика (са теоријом стиха и поетицом) обрађује у другом прегледном чланку (у оквиру истог пројекта унутар кога је настао и овај рад).

(лингвистичко-стилистичка) истраживања.

Милорад Ђорџа у својим трима монографијама – «Лингвистичко-стилистичка истраживања» (Ђорџа 1974<sup>а</sup>), «Стилистика српскохрватског књижевног језика» (Ђорџа 1974<sup>б</sup>) те «Метафорски лингвостилеми» (Ђорџа 1982) – у стилистичком испитивању полази од конкретних књижевноуметничких примера који егземплификују одређене стилске феномене, док су теоријски принципи потиснути и подређени ексцерпираној грађи. У књизи «Лингвистичко-стилистичка истраживања», потпуно у складу с бајијевски схваћеном стилистиком – главни предмет разматрања јесу афективне граматичке категорије. Аутор своју концепцију лингвистичко-стилистичких истраживања везује (доминантно) за синтаксичке категорије. За тумачење граматичке стилистике посебно су корисни Ђорчеви (Ђорџа 1974<sup>б</sup>) погледи на *транспозицију* (семантичку, временску, синтаксичку), будући да се ради о једној од суштинских категорија стилистике, коју је аутор веома комплексно обрадио поменутих монографијама. Његов уџбеник из стилистике (Ђорџа 1974<sup>б</sup>) доноси богат и разноврстан аналитички материјал и корпусну грађу, а својом трећом књигом – о тзв. метафорским лингвостилемима – прави значајан (ис)корак у историји српске стилистике и даје немали допринос у постављању темеља и усмеравању модерне српске лингвостилистике. Вредност Ђорчевог уџбеника (Ђорџа 1974<sup>б</sup>) лежи у томе што је (а) први пут у српској стилистици учињен покушај да се комплексно разјасне интердисциплинарне интеракције између стилистике и граматике, стилистике и семантике, стилистике и статистике, стилистике и естетике (Ђорџа 1974<sup>б</sup>: 12–20), потом (б) јер потенцира избор као једну од најважнијих стилистичких категорија (Ђорџа 1974<sup>б</sup>: 12–20), те због тога што (в) указује на то да србисти/сербокроатисти треба да обрате већу пажњу на ту значајну дисциплину.<sup>2</sup> Дакле, у

<sup>2</sup> Треба истаћи чињеницу да се Ђорчев уџбеник појавио готово једновремено са књигом Антице Антош (Загреб, 1974) «Основе лингвистичке стилистике», при чему се може рећи да је дело М. Ђорџа имало већи степен научности, док је књигу А. Антош одликовао већи број црта научно-уџбеничког (под)стила.

овом уџбенику из стилистике српскохрватског књижевног језика уочљиво је ослањање на Бајијеву категорију афективности, уз истицање и значаја Марузовог принципа избора језичких средстава, те издвајање одређених механизма афектације. У трећој се књизи, на чији смо значај за развој лингвостилистике код нас указали, М. Ђорац већ од наслова, а посебно уводног дела (позивајући се на Чалине радове) користи термином стилем(а), тј. лингвостилем(а), што условљава и другачију организацију излагања, па се сада стилистичке појаве тумаче на фону одговарајућег језичког нивоа: отуда четири централна поглавља посвећена – фоностилемама, морфостилемама, лексикостилемама и синтаксостилемама.

Душан Јовић се истиче својим лингвостилистичким радовима који су прикупљени и објављени у два књигама: «Лингвостилистичке анализе» из 1975. и «Језички систем и поетска граматика» из 1985. године. Према Јовићевом схватању, лингвостилистички приступ књижевном делу захвата све језичке нивое, при чему су «сви нивои узајамно повезани кад је реч о једном књижевном делу исто онако као и у остваривању било какве комуникације» (Јовић 1975: 7), док је предмет, односно текстуални предлог за лингвостилистичку анализу искључиво књижевни текст. Он истиче (1975: 8) како «сваки језик има своје системе изражајних средстава» који зависе од многих фактора – не само лингвистичких него и екстралингвистичких (историјских, социолошких, културних итд.), а у своја разматрања уводи и појмове стилогености, денотације и конотације. У његовој визури, свакодневни се језик од језика књижевности разликује управо по томе што у првом доминира денотативни (=дословни) смисао, битан за «најосновнију комуникацију без било какве пројекције исказа на емотивни или метафорски план» (1975: 16), док се у књижевности језик денотације надграђује «дубљим [...], симболичким смислом» (1975: 17). Ово је заправо Јовићев, ослоњен на Хјелмслевљев, суд о дијалектичком кретању од денотативне основе ка конотативној, уметничкој надградњи. Такве теоријске поставке он ће спроводити у својим емпиријским радови-

ма: у лингвостилистичкој анализи Попиних и Настасијевићевих песама, Андрићевих и Ђосићевих прозних дела итд. Несумњиво су најтананије Јовићеве микростилистичке анализе функција лексема из перспективе целокупног књижевног дела, а свој врхунац он је дао у опису језика и стила Видосава Стевановића, где је, како Ковачевић (2021: 146) оцењује, «најбоља и најсвеобухватнија», јер је истински интегралностилистичка будући да «укључује и план стилематичности и план стилогености језичких јединица».

Теоријске принципе изнесене у првој књизи Јовић ће продубљивати у другој. Код њега се одомаћује учење Пражана који сматрају да дистинкција између свакодневног и поетског језика има своје исходиште у свакодневној језичкој аутоматизацији насупрот уметничкој, тј. поетској актуализацији језика.<sup>3</sup> Јовић ће у овој монографији сумирати и задатке и циљеве лингвостилистике (Јовић 1985: 40–41): (а) основни задатак је «изучавање улоге језика у конституисању било које врсте текста» (говорне или писане комуникације), што значи да више није само књижевни текст предмет испитивања лингвостилистике, односно (б) поетски језик је само један од домена употребе језика, (в) «врсте стилова зависе пре свега и највише од објекта који се језиком на некакав начин означава», што је основа функционалностилског диференцирања, при чему (д) «раслојавање стилско по дубини иде веома широко у зависности од индивидуалних навика и понашања».

За Јовића је у лингвостилистици кључан феномен поетске информације. Како поетска информација није једнако вредна, тј. не пружа свуда једнак «степен стилогености» (Ковачевић 2021: 149), аутор посеже у анализи за математизираним критеријумима теорије информација, тачније параметрима

<sup>3</sup> И иначе Јовић у својој другој књизи већу пажњу посвећује и развоју (у Европи) лингвостилистике као дисциплине – држећи принципе Прашке школе најрелевантнијим, уважавајући и «пионирски» рад Бајија, који је имао «несумњиво крупних утицаја на каснији развој лингвостилистике, а и науке о језику, иако је, као што је лако утврдити, остало понешто недоречено или нетачно» (Јовић 1985: 30).

предвидљивости и количине информација (Јовић 1985: 77). Он признаје да егзактни методи не могу бити довољни, јер, напослетку, уметничко је дело «својом поруком отворено, па је мерење његове вредности условљено и временом и средином, [а] уз то, пријем информације и индивидуално је условљен» (Јовић 1985: 77).

Таква врста теоријско-методолошке строгиости одликује и приступ чланова «Опојаза» у проучавању књижевног текста чему своју дисертацију посвећује Новица Петковић (1941–2008), што ће потом бити објављено као књига (1975) под насловом «Језик у књижевном делу». Тако су теоријско-методолошки погледи на проучавање књижевности код нас у Новици Петковићу нашли свог најбољег и најдоследнијег представника, чиме је отпочела и значајнија (и видљивија) рецепција ових ставова у сербокроатистици. Како Петковић наглашава, «лингвистика има свој предмет у начину постојања и функционисања језичког система», али она онда «принципијелно не може обухватити и књижевни текст као структуру која се остварује на вишем нивоу; тј. као предмет који језички текст поседује само као један од својих планова» (Петковић 1975: 9), другим – Хартмановим – речима, уметничко дело увек одликују два плана: предњи, чулни, реални и позадински, идеални план. Овим двопланским раслојавањем Петковић «коригује», односно надограђује теоријску мисао Опојазоваца увођењем Ингарденових феноменолошких идеја, те таквим еклектицизирањем ствара оквир за дубинско, слојевитије проучавање књижевноуметничког текста.

Ако би се желело нешто конкретније рећи о доприносу ове монографије (књижевној и лингвистичкој) стилистици, онда свакако ваља издвојити Петковићев увид да је троп у поетском тексту «празан скуп», јер је захваљујући специфичној комбинацији спојено неспојиво, односно хибридриран је означавајући једног језичког знака са означеним из другог (уп. Петковић 1975: 430), где «управо ти чланови празних скупова и представљају чисте поетске предмете, па се [...] укључују у имагинативно-поетски пејзаж као да су непосредно дати; укључују

се и повезују у цео сиже, у једно могуће и не-реално збивање» (Петковић 1975: 431). За теорију књижевности и књижевну стилистику ово има значајне последице јер се тиме нпр. бришу оштре границе између поезије и прозе (или како Петковић (1975: 435) пише, «нема генеричке разлике» између ова два књижевна рода).

Напослетку, Петковић (1975: 436) закључује како је језичко конституисање књижевног предмета «почетни моменат до кога можемо допрети и који можемо осветлити само при ближем и детаљнијем изучавању оба система – језичког и књижевног». Тиме се опет враћамо на двопланску природу књижевног дела: језичку и књижевну, при чему «нема језичког елемента и нема језичког аспекта који се не може активирати при конституисању књижевног предмета», а за то је неопходно «сапостојање двају планова и активирање датог језичког елемента у оба», чиме се и «укида непосредни интенционални однос језичког знака према изванјезичком објекту» (Петковић 1975: 436).

Говорећи о целокупном Петковићевом делу, Ковачевић (2021: 279) истиче да се његове анализе никада не своде на један тип стилема, већ да су по правилу полистилемске, па и интегралностилистичке. Његова се схватања можда најбоље виде у тексту «Чему служи стилистика», предговору уџбеника-хрестоматије «Публицистичка стилистика» (2003), те у ставу (Петковић 2007: 107) да се «у језику као примарном семиотичком систему знакови [...] могу раздвојити у две групе, једни улазе у његово основно, комуникационо језгро, а други остају на периферији као помоћни», при чему је модерна стилистика одувек издвајала и изучавала ове друге, а прве остављала лингвистици. Она је увек ишла испред граматике јер је «усмерена на гранично подручје, где се језик додирује и укршта са другим знаковним системима, а пре свега с књижевним».

Крајем седамдесетих година XX века Милорад Радовановић (1947–2020) у својој «Социолингвистици» (1979) отвара питање *језичког варирања (стратификације)* – мада из перспективе социолингвистичке, а не (функционално)стилистичке традиције – издвајајући четири параметра према којима



се језик може диференцирати: (а) функционални, (б) социјални, (в) индивидуални и (г) територијални. Онај први одговоран је за формирање функционалних стилова. А као додатни класификациони критеријуми унутар функционалне језичке стратификације појављују се: дисциплина/професија (нпр. администрација, наука, новинарство, политика итд.), ситуација (радно место, час у школи, купопродајни догађај у продавници и сл.) и тема (садржина о којој се говори). Тако се у сербокроатистику уводи идеја о функционалним стиливима (коју ће доцније у својим студијама разрадити Б. Тошовић). Радовановић се бави и другим стилистичким питањима, оним која се тичу изучавања књижевноуметничког стила (тј. стила појединих писаца). Тако ће у књизи из 1990. године (у којој су сабрани претходно публиковани радови) осветлити и неке феномене из граматичке стилистике: нпр. из синтаксостилистике (парцелација у роману М. Црњанског), морфостилистике (експресивна синтакса глагола: наративни глаголски облици, функције аориста и имперфекта и сл.), а проучаваће и «функционалностилске универзалије» пишући о номиналном и вербалном стилу у језику.

Функционална стилистика је у српској науци 1988. године добила свој систематизован и репрезентативан опис у монографској публикацији Бранка Тошовића (1949–) «Функционални стилови», која је своје друго, измењено и допуњено (паралелно ћирилично и латиничко) издање имала 2002. године. Он представља онај правац стилистичких изучавања који је трасирала Прашка лингвистичка школа, на челу са Хавранском, одн. пре свега чешка, словачка и руска стилистичка школа. Како и сам аутор истиче, «иако је сербокроатистичка стилистика остала готово по страни од основних стилистичких токова, не може се рећи да се ФС-правац није развијао и да се не развија» (Тошовић 2002: 39). Ипак, мора се рећи да је од тог периода до данас функционална стилистика доживела значајнији развој и у србистици. Суштинска одредница функционалних стилова, према аутору, јесте «да су то језички изрази свјесно настали у одређеном периоду развоја људске цивилизације ради

задовољавања друштвених и индивидуалних потреба људи», при чему «функционална диференцијација језика није случајно раслојавање, већ дубоко осмишљена појава» (Тошовић 2002: 63). У опису који даје аутор, на основу сопствених истраживања и анализе других аутора, издвајају се појмови: функционална интеграциона целина (ФС-комплекс: писмени и усмени; струковни и неструковни; профани и сакрални; цивилни и војни итд.), функционална врста (функционални стилови: књижевноуметнички, публицистички, научни, административни, разговорни), функционална међуврста (међустилови: епистоларни, ораторски, рекламни, мемоарски, есејистички и сценаристички), функционална подврста (подстилови, попут строго научног, научно-популарног и научно-уџбеничког у оквиру научног стила) и функционални жанр (нпр. извештај, интервју, чланак; уводник, коментар; репортажа, фељтон итд. у оквиру публицистичког стила). Аутор истиче и то да ће даљи развој функционалне стилистике потврдити или демантовати поделу на функционалне стилове. Може се рећи да се питање издвајања рекламног, политичког и религиозног стила као засебних све чешће поставља и у славистичким, али и у конкретно србистичким круговима, а проблематизују се и други аспекти такве поделе (уп. Кликовац 2008).<sup>4</sup>

Бранко Тошовић је свој највећи допринос словенској стилистици дао радовима из опште стилистике, теорије стилова, тумачењима глобалне диференцијације језика и, у њеном оквиру, стилистичког, стилског и функционалностилског раслојавања. Вишедеценијским праћењем развоја модерне стилистике у њој је проналазио нове правце, осмишљавао их и заснивао предлажући, уз то, за њих одговарајућа номинацијска решења (уп.: интернет-стилистика, мултимедијална

<sup>4</sup> Поред поменуте, постоје и друге поделе функционалних стилова у србистици, М. Радовановића и Р. Бугарског, које се ослањају на социолингвистичку традицију, и оне имају, пре свега, начелан карактер: циљ им је пре утврђивање критеријума класификације него њених резултата. Подела Б. Тошовића најчешће се пак цитира а заступљена је и у школским програмима (уп. Кликовац 2008: 115).

стилистика, генераторска стилистика), указивао на позитивне и негативне тенденције означене као *стилистика – антистилистика – контрастилистика – неостилистика*, износио своје виђење модела у стилистици, а такође истицао неопходност разликовања појмова различитих дисциплина (нпр. стил vs. дискурс) и чувања исконског значења основних стилистичких појмова и категорија. Највећи допринос јужнословенској стилистици он даје у (а) тзв. стратусној стилистици (стилистици језичких нивоа), у којој је предложио комплексно истраживање једне врсте речи (глагола) у оквиру граматичке и синтаксичке стилистике, а такође (б) експресивној стилистици тумачењем експресије и експресивности као најважнијих стилистичких категорија (уз изражајност, избор и др.), (в) корпусној лингвистици (израдом за сада јединог електронског корпуса за македонски језик) и (г) контрастивној стилистици језика који припадају различитим словенским групама и језика са истом дијалекатском осномом. Уз то, показао се успешним и у тумачењу различитих стилистичких поступака (заснованих на додавању, одузимању, замењивању итд.) и феномена какви су: стилизација, деглаголизација, секундарна номинација, транспозиција, уметничка реинкарнација и сл., а као активан члан Стилистичке комисије МКС-а, учествовао је у организацији бројних скупова и уређивању научних зборника посвећених стилистичким питањима, што је довело до широке рецепција његових радова.

Посебно је значајан његов рад у области интернет-стилистика, посвећен мрежним функционалним стиловима и испитивању нових жанрова попут портала, сајта, форума, блога, чета, електронске поште, те суштинским карактеристикама интернет комуникације као што су вишеканалност, виртуелност, интерактивност, конвергенција, спонтаност, хипертекстуалност итд., као и стилским одликама (хипер)линкова, емотикона, мемова, мултимедије итд. (исп. Тошович 2015, 2018).

Исте године када се појавило друго издање «Функционалних стилова» (2002) објављена је и монографија «Основи теорије функционалних стилова» Радоја Симића (1938–2020) и Јелене Јовановић (1973–).

Значајна је констатација аутора да се функционалностистичка истраживања у Русији и источној Европи могу довести у везу са интерпретацијама бихевиориста: «када се на Западу говори о 'класификацији текстова', типологији 'дискурса' или 'теорији говорних чинова' – сви су ти приступи сводљиви на макролингвистичке структуре и њихову анализу, класификацију и категоризацију» (Симић/Јовановић 2002: 44). Ипак, они примећују да то може довести у опасност важне резултате руске школе. Ови аутори уочавају такође и да се «у новије време јављају многа колебања како у схватањима услова и начина егзистенције функционалних стилова, тако и око основних облика њихових, као и медија у којем се испољавају њихова својства» (Исто: 48). У књизи они дају и историјски осврт на функционални развој књижевног језика, тј. својеврсну генезу функционалних стилова, те дају засебан опис научног, пословодног и разговорног стила (с освртом на супстандард и паралингвистичке елементе), издвајајући и текстовне врсте карактеристичне за прва два стила. Овом темом аутори се баве и у другим својим радовима.

На то да је 2002. година била вишеструко значајна за српску (лингво)стилистику<sup>5</sup> указује и чињеница да је те године објављен и уџбеник Милосава Чаркића (1948–) «Увод у стилистику» те покренут угледни међународни часопис «Стил», који је уређивао управо М. Чаркић. Његов «Увод» одликује уџбеничка методичност и обухватање релевантних стилистичких питања (од основних питања стилистике, њених области и грана, основних категорија и појмова до функционалне стилистике и стилистике надреченичне разине, тј. текста) – како и треба да буде када је реч о овој врсти приручне литературе. Овом уџбенику су, иначе, претходиле две његове лингвостилистичке студије: «Фоника стиха» (1992) и

<sup>5</sup> Додајмо овоме и још један релевантан податак: те исте године у септембру, на 32. међународном састанку слависта у Вукове дане, главна тема лингвистичких секција била је *Функционално раслојавање стандардног српског језика* (из чега је произишао и зборник, објављен 2004. године: «Научни састанака слависта у Вукове дане» 32/1, ур. Љ. Поповић и З. Бојовић).

«Фоностилистика стиха» (1995), на чијем су трагу и још две монографије из прве декаде XXI столећа: «Стилистика стиха» (2006) и «Римаријум српске поезије стиха» (2007).

Поред горепоменутих аутра, значајну пажњу функционалним варијететима и функционалној разуђености српског језика посветила је и Душка Кликовац (1960–) у радовима обједињеним у књизи «Језик и моћ» (2008). Између осталог, она се у њој бави бирократским језиком (средствима и размерама бирократизације као манипулације, тј. злоупотребе језика), даје упоредну анализу административног текста из угла функционалне стилистике и анализе дискурса, бави се језиком науке, варијететима насталим према медијуму (говор/писање), те анализира поједина књижевна дела. Посебно је за ову тему значајан рад под насловом «Из проблематике функционалних стилова српског језика», у ком ауторка, између осталог, износи извесне мањкавости класичне поделе на пет функционалних стилова. Како она наводи, то нису појаве истог реда – књижевно-уметнички стил је варијетет сасвим по својој природи различит од осталих, јер језик у њему има другачију функцију; разговорни стил се реализује у свакодневном говору – усмено, док су остали типично писани; поставља се и питање стилова који су изузетно важни у савременом западном друштву, а не издвајају се као посебни: језик политике и језик реклама (Кликовац 2008: 115–116). Анализирајући језик науке (О језику науке), ауторка поред осталог истиче да научни текст, иако логичан, не мора нужно бити лишен субјективности, будући да је «човек је у свом разумевању света ограничен својим телесним и менталним устројством», а да научник «појаве интерпретира сходно свом разумевању, при томе гајећи и емоционални однос према њима» (Исто: 202). Као иновација на рад ранијих аутора (и доминантни структурализам), у овим анализама може се уочити издвајање концептуалних (појмовних) метафора (нпр. научна аргументација је путовање; аутор је водич и сл.), тј. примена когнитивнолингвистичких метода у анализама стила. Д. Кликовац даје и класификацију текстова: опис (дескрипција), приповедање (нарација), расправа, пропагандни текст, излагачки

(експозиторни) текст, технички опис, сугестивна нарација. Свакако, кроз поменуте радове може се пратити и кретање ауторке од (функционално)стилистичког ка социоллингвистичком приступу. У новијим радовима ауторка се подробније бави и одликама београдског разговорног језика, те утицајем интерпункције (или њеног одсуства) на стил.

У контексту прегледа аутора који су се бавили истраживањима различитих функционалних стилова требало би поменути и Марина Младенова (1928–2012), Андреја Стојановића (1954–), као и Милоша Луковића (1951–). Осамдесетих година XX ст., поред књижевноуметничког, још и публицистички и научни функционални стил постају предметом већег интересовања. Тако М. Младенов објављује 1980. године монографију о публицистичком стилу («Новинарска стилистика»), пропитује утицај медија и жанрова на овај стил а посебну пажњу посвећује лексици и семантичким односима, као и стилогеним облицима изражавања и фигуративности. За србистичку стилистику студија М. Младенова је свакако значајна, иако је за његову класификацију стилова, у литератури, већ примећено да није најсолиднија, «јер не почива на јединственим критеријумима» (Тошовић 2002: 40). Андреј Стојановић интензивније изучава научни стил (пре свега синтаксички ниво: типове реченица и употребу глаголских облика) – посебно са контрастивних позиција (руско–српскохрватски), што ће резултирати његовом дисертацијом о синтаксичким одликама научног стила руског и српског језика (у техничкој области). Најпосле, Милош Луковић у својој монографији из 1994. године «Развој српског правног стила» испитује законодавно-правни подстил (административног функционалног стила) на корпусу српских правних докумената од 1868. до 1918. године (дакле, у дијахроној перспективи), посебно се задржавајући на синтаксичко-стилским својствима правних прописа у поменутом периоду (сагледавајући их спрам развоја стандарднојезичке норме). Исти аутор у прегледном раду (ред. Радовановић 1996) даје и приказ најважнијих токова промена у специјалним стиловима српског стандардног језика у раздобљу 1945–1995, нпр.

феномен номинализације језичког израза и декомпоновања предиката, бујање фразеологизама, те појаву тзв. бирократизације језика.

За тумачење стилова који се налазе на граници између два «класична» функционална стила (о којима је било речи), тј. о тзв. међустиловима, важна је монографија Људмиле Поповић (1965–) о епистоларној комуникацији (2000).

Општестилистичка питања и проблеми највећим делом представљени су у србистици кроз стилистичку теорију Радоја Симића. Наиме, првобитно у монографији «Увод у филозофију стила» из 1996. године, која можда представља и вршну тачку његовог рада у овом пољу, а затим детаљно разрађено, и примењено на конкретну језичкој грађи, у «Општој стилистици» (друго издање, 2001, док је треће издање, из 2015. године, коауторског карактера јер се Радоју Симићу прикључила и Јелена Јовановић Симић) и «Стилистици српског језика». У оквиру стилистичке теорије Р. Симића један од значајнијих доприноса јесте свакако дефинисање појма *стилске ефицијентности*, те разрада тзв. начела стилизације. Моћ речи се најизразитије испољава у ефицијентности језичког знака, који је и основни предмет стилистике (аутор до њега долази преко појма ефикасност израза који користи Кожина). Будући да је стилистика наука о семиолошкој структури знака, ефицијентност представља – особеност знаковне структуре (Симић / Јовановић Симић 2015: 64). Како сам аутор наводи, касније је исти појам пронашао и код Спенсера. Према Симићу, а у складу са његовим семиотичким приступом, стилизација представља «метод вредносно активног обликовања грађе чији је исход ознаковљење: образовање знаковне структуре» (Исто: 186). Њена начела су (Исто: 187–205): 1) *стилска трансфигурација* (која у резултату даје фигуру); 2) *стилска транслокација* (преношење речи из једног текста, једног лингвистичког амбијента, у друге; у социолингвистици: пререгистрација); 3) *стилска контекстуализација* (у оквиру које се разликују декорација, илустрација и прерушавање); 4) *стилска транскодификација* (својеврсна изградња симбола путем сакрализације

или фолклоризације у оквиру којих се издвајају следеће фазе: емоционализација, патинизација и дивинизација; аутори говоре и о псеудосакрализацији – нпр. у идеолошком дискурсу моћника); 5) *стилска акомодација* (кохезија, усклађеност формалних и семантичких факата); 6) *стилска промоција и суспензија* (својеврсно смисаоно увеличавање и умањивање, одн. хиперболизација и еуфемизација), те *стилска антиципација и мимикрија* (истицање, емофаза наспрам уклапања, прикривања структурног елемента исказа). Такође, говорећи о типовима варирања, аутор ће разликовати варијације на плану јединице и варијације на плану система: док су резултат првог типа варијација појаве попут синонимије, антонимије, хомонимије, хипонимије и паронимије, други тип варијације дешава се на једном од три плана: на плану простора (тзв. дијатопијско варирање), на плану времена (тзв. дијахронијско варирање) и на плану друштвених класа (тзв. дијастратско варирање). Као важни, издвајају се и појмови стилске неутрализације и рестилизације, али и дисемије/дисфункције, метасемије/метафункције; хомогенизације, дехомогенизације и рехомогенизације.

Посебну пажњу у другој деценији XXI века Радоје Симић и Јелена Јовановић Симић посвећују питањима структуре и изградње текста, дискурса и жанра, одн. начинима излагања. Они развијају теорију која се по предмету анализе и приступу смешта између лингвистике текста и функционалне стилистике, у начелу – текстуалности стилистичку теорију – коју по угледу на нартологију називају – *вербатологија*. Основни предмет вербатологије је – вербатив, који се дефинише као текстама (исказ) или спој текстама који упућује на одређени начин излагања (Јовановић Симић / Симић 2015: 252), те се према типу вербатив може поделити на: наратив, дескриптив, аргументатив, инструктив, експликатив, интерпретатив итд. Вербатолошка анализа може утврдити који су вербативи доминантни у датом тексту, на основу чега се нешто више може рећи о композицији, тј. вербатолошкој структури текста, па и жанровској природи самог текста.



Поред заједничког рада са Р. Симићем, Ј. Јовановић Симић бавила се и новинарском стилистиком (уп. Јовановић 2010), као дисциплином која се, и у контексту славистичких теоријских разматрања, све више ширила (па се тако данас у славистици говори и о медиостилистици – в. више у: Клушина 2018). Ипак, главнина њеног рада огледа се у поетскостилистичким (као делу лингвистичких) истраживања, који отпочињу са проучавањем поетске граматике чувеног српског песника XX века – Васка Попе (где уочава занимљиве стилистичке механизме попут дезаутоматизације фразеологизама и др.), а врхунац представљају радови прикупљени у монографији «Писци и стил» (2009) – у којој анализира стил Ђопића, Ђосића, Попе, Сремца, Дучића и писаца српског реализма. Важан део њених истраживања јесте синтетички рад из паремиолошке стилистике, на материјалу Вукових народних пословица, а у њеној богатој стилистичкој библиографији издвајају се и анализе рекламног стила (манипуативног језика реклама), инструктивног стила фармацеутских упутстава, рецептурног стила гастрономског дискурса, проповедног, сакралног, политичког стила итд.

Истакнуто место у савременој српској стилистици свакако заузима Милош Ковачевић (1953–). Дисциплинарна окосница већине његових стилистичких студија јесте синтаксичка или семантичка, а његове су студије несумњиво «значајан прилог утемељењу поетске стилистике структурно-лингвистичке оријентације» (Јовановић Симић 2018: 81). Већ је код бројних аутора који су писали о М. Ковачевићу констатовано да његова истраживања имају три већа тематско-методолошка упоришта: граматика, и синтакса посебно, те фигуративност језичких јединица и конструкција, а на над-синтаксичком нивоу, његова стилистичка проматрања генолошка су, текстолошка и функционално-стилистичка (Исто: 85). То се види у бројним његовим студијама: «Стилистика и граматика стилских фигура» (1991, 1995, 2000, 2015), «Граматицке и стилистичке теме» (2003), «Списи о стилу и језику» (2006), «Стилска значења и зрачења» (2011), «Лингвостилистика књижевног текста» (2012), «Стилске доминанте српских прозних писа-

ца» (2019), «Поезија у стилистичком кључу» (2020) и др.

У својој теорији Милош Ковачевић посебну пажњу придаје разликовању појмова *стилематичности* и *стилогености*,<sup>6</sup> преко којих изграђује сопствену идеју о *интегралној стилистици* (Ковачевић 2015: 3): «Стилематичност као структурно ткање језичке јединице првенствено припада лингвистичкој стилистици, док стилогеност као умјетничка вриједност припада књижевној стилистици. Интегрална стилистика изучава оба плана језичких јединица у књижевном тексту – и стилематични и стилогени – уједињујући на тај начин лингвистичку са књижевном стилистиком. Уколико тог уједињења не би било, и једна и друга анализа, и лингвистичка и књижевна, заправо би биле 'крње', теоријски чак тешко 'одбрањиве'».

Овај модел<sup>7</sup> анализе разрађен је у многим његовим књигама у којима се бави стилским поступцима бројних српских писаца. У својој анализи поезије и прозе он посебну пажњу посвећује стилским фигуративним поступцима.

У својим системским истраживањима фигуративности (уп. Ковачевић 2015) он, преко великог броја примера и прецизних синтаксичко-семантичких анализа, између осталог, издваја четири врсте поетске метафоре (копулативна, хифенска или полусложеничка, атрибутивна и лексичка),

<sup>6</sup> Дакако, на дистинкцији између стилематичности и стилогености инсистирао је много раније, од првих својих стилистичких радова, Крунослав Прањић (уп. Прањић 1968: 71).

<sup>7</sup> Видели смо, дакле, какав се приступ крије (и шта он подразумева) иза Ковачевићевог термина *интегрална стилистика*. Овај се термин али са унеколико другачијим појмовним схватањем налази и код нпр. Мирјане Стојисављевић (2009: 159): према њеном тумачењу «темеље интегралне стилистике чини једна уједињујућа и недјелјива наука о језику и наука о књижевности чији је задатак да у интерактивној синтези превазиђе скоро апсолутни раскид међу овим наукама и поново успостави живо јединство у истраживању књижевног текста». Исходишта свог теоријског разматрања она налази у учењу Јована Вуковића «који се залагао за интегралну стилистику или, другачије речено, за стилистику као уједињујућу науку језика и књижевности» (Исто: 279).



разликује просторну, временску, узрочну и др. метонимију, те разматра односе «целина–део» и «део–целина» у синегдохи, а посебно се у његовој анализи издвајају фигуре негације (иронија, сарказам, реторско питање и сл.), фигуре хармоничног противуречја (антитеза, оксиморон, парадокс итд.), те бројне друге фигуре, попут антономазије, градације, кумулације, перифразе, еуфемизама и дисфемизама (занимљиво је, на пример, његово разликовање еуфемистичких дисфемизама и дисфемистичких еуфемизама), таутологије и плеоназма. Такође, он разматра и до тада у србистици не толико често издвајане фигуре попут супстантиватике, хендијадиса, ателаже, тмезе, дијакопе итд. Коначно, у једном од последњих поглавља – «Стилске фигуре понављања и лингвистика текста» – пажњу посвећује питању утицаја стилских фигуративних поступака као што су анафора, епифора, симплоха, епаналепса, епизеукса и сл. на устројство и композицију текста.

Значајан допринос проучавању лексичке стилистике, поред Б. Тошовића, А. Милановића и других аутора, дала је, из свог лексиколошко-лексикографског проседа, Стана Ристић (1950–), пре свега трима монографијама: о експресивној лексици у српском језику, раслојености лексике српског језика и лексичкој норми, те лексичкој семантици (у коауторству са Миленом Радић-Дугоњић).

Лингвостилистичком анализом поетског текста у српској науци бави се интензивно и Александар Милановић (1968–). Важно поље његовог деловања јесте и историјска стилистика, у коју улази с анализом језичких особина «Новина сербских 1813–1822», те књигама «Језик Јована Суботића» (2007) и «Језик весма полезан» (2013). У другој поменутој књизи, аутор, између осталог, говори и о генези новинарског стила у српском језику, док у књизи «Језик српских песника» на материјалу савремене српске поезије испитује укрштање стилова, семантику и структуру антитеза, лексичку структуру дела, елементе разговорног стила у поезији, однос дијалекатске поезије и стилистичке норме итд. Аутор закључује да модерна поезија неретко иде од химничног или молитвеног па све до пародијског,

ироничног, сатиричног, гротескног или црнотуморног (Милановић 2010: 26), тј. од колоквијалног до узвишеног, од свакодневног фамилијарног или пријатељског израза до барокне класичне реченице (Исто: 95). Његова монографија «Вуков век» допринос је историји српског књижевног језика, али и дијахронијској стилистици. Она се, између осталог, бави стилистичким процесом раздвајања језика књижевности од стандардног језика у епохи тзв. «београдског стила», али и другим језичко-стилским појавама које је донела смена века: модернизацијом и интелектуализацијом стандардног језика, даљим развојем функционалних стилова и сл. У том циљу прати се и судбина нормативне стилистике код Срба (Ј. Живановић, Ј. Бошковић, А. Белић). Предмет књиге «Реч под окриљем поетике» јесте синхронијска и дијахронијска лингвостилистика, у којој А. Милановић анализира језичко-стилске, пре свега лексичке, карактеристике савремене српске поезије. Кроз анализе стилематичности и стилогености архаизама, као и испитивање интертекстуалности при њиховом активирању аутор утврђује поетске везе и континуитет у српској поезији од 18. до 21. века. С тим у вези, занимљиво је његово издвајање тзв. псеудоархаизама, односно неологизама грађених по угледу на архаичну лексику.

Значајан прилог дијахронијској стилистици представљају и монографије Светозара Стијовића (1939–2000) о славенизмима у Његошевим песничким делима (1992), те Бранкице Чигоје (1956–2014) о језику Павла Папића, босанског фрањевца из прве половине XVII века (2001).

Лингвистичка стилистика окосница је и истраживачког рада Милке Николић (1975–), пре свега из синтаксичког аспекта (кроз испитивање поредбено-начинских конструкција у српском језику – Николић 2017), али и других аспеката у анализама стила савремених српских писаца, попут Добрила Ненадића и др. Важан допринос представљају и бројни радови из методичке стилистике у којима се бави могућностима примене лингвостилистичког приступа у обради књижевног текста и граматичких питања, те примене функционалностилистичког приступа у настави језика, а значајна су и њена синтетичка истраживања стила савремене српске драме.

Осамдесетих као и деведесетих година XX столећа више лингвиста почиње да шири подручје науке о језику на разматрање надреченичног нивоа: на текст (као предмет анализе лингвистике текста) и дискурс (као предмет дискурсне анализе). Ова истраживања, мада (с разлогом) нису именована као стилистичка (јер долазе из области дискурсне и текстуалнолингвистичке анализе), ипак су допринела сагледавању неких језичких одлика текстова која имају везе са, пре свега, функционалном стилистиком. Тако Весна Половина (1953–) у својој монографији «Лексичко-семантичка кохезија у разговорном језику» (1987), иако се бави једним текстуалним (с језичке стране посматрано – најбитнијим) параметром – кохезијом, то чини на корпусу снимљених и потом транскрибованих спонтаних дијалога/текстова, који припадају тзв. разговорном језику, односно разговорном функционалном стилу. Резултати таквог истраживања отуд кажују нешто и о природи самог разговорног функционалног стила, тачније показују какву и колику улогу нпр. фатички глаголи и апелативи, или синонимија, антонимија и хипонимија играју у реализацији дијалога. Две године након ове монографије, 1989. године, Весна Половина и Свенка Савић (1940–) објављују књигу насловљену «Разговорни српскохрватски језик» у којој се значајем истиче како други део књиге који садржи велики број транскрибованих дијалога/полилога, тако и први део у коме се налазе изложене основне теоријске поставке. Овај материјал је релевантан и из функционалности стилистичког угла (а не само текстуалнолингвистичког и дискурсноаналитичког), јер се региструју и неке типичне одлике свакодневног спонтаног језика, односно разговорног стила (на морфолошком, синтаксичком и прагматичком нивоу). Допринос изучавању разговорног функционалног стила несумњиво представља и монографија Слободана Стевића (1946–2020) «Анализа конверзације» (1997), у којој је аутор изложио поставке овог етнометодолошког приступа, предочавајући (структурне) одлике (свакодневног) разговора (механизме и системе говорне размене, својства интеракцијског следа итд.). У радовима С. Савић могу се уочити и зачеци

новог стилистичког правца – феминистичке стилистике (или феминистичке стилистике) – на пример у публикацији из 2004. године «Жена сакривена језиком медија». Средином деведесетих (1995) појављује се студија Вере Васић (1948–) «Новински рекламни оглас». Контекстуалнолингвистички постављено и промишљено, односно текстуално и дискурсно оријентисано истраживање новинских рекламних огласа (из XIX и XX века) на српско-хрватском говорном подручју, свакако говори и о карактеристикама новинског рекламног (међу)стила: посебно се значајним показују увиди о лексичким, синтаксичким и прагматичким (=говорни чинови) карактеристикама овог жанра.

Прва и друга деценија XXI века доносе и пролиферацију (лингво)стилистичких радова, систематизације, иновације, модификације у приступима, као и нову генерацију аутора – међу којима издвајамо Ивану Јовановић (1978–), Ненада Крцића (1989–), Тијану Миленковић (1988–), Соњу Миловановић (1979–), Ивану Палибрк (1984–), Јелену (Максимовић) Спасић (1976–), Страхињу Степанова (1982–) уз бројне друге – која разматра различита (лингво)стилистичка питања у својим прилозима/студијама.<sup>8</sup> Њихова интересовања и истраживања су разноврсна: од графостилистичких, преко фоно-, морфо-, лексико- и синтаксостилистичких до дискурсно-

<sup>8</sup> Услед ограниченог простора крајње лаконски (и скупно) представљамо главне теме и домене њихових истраживања: нпр. Лингвистичка и стилистичка истраживања медијолошких родова и врста – тема је и наслов докторске дисертације И. Јовановић; Н. Крцић обрађује различите (лингво)стилистичке теме с нагласком на изучавању тзв. полемичког стила (али и других функционалних стилова), тексемама као стилским доминантима у песништву Новице Тадића бави се С. Миловановић (тема и њеног доктората), Т. Миленковић показује нарочито интересовање за област интернет-стилистике, И. Палибрк испитује, између осталог, графостилемске поступке у модерној књижевности, Ј. Спасић детаљно изучава језичко-стилске одлике публицистичког функционалног стила (пре свега, жанра новинске вести и извештаја), С. Степанов проучава, поред других питања, текстуалности-стилисту и синтаксостилистичку проблематику.

стилистичких питања. Различити стилови (од књижевноуметничког до разговорног) подвргавају се детаљним анализама, а са доласком нових медија и технологија – померају се границе и теоријско-методолошке поставке у стилистичким испитивањима.

Свакако, бројни су и радови из културе језика/говора као граничне области са практичном или нормативном стилистиком (ту се издвајају, пре свега, прилози Драге Ђупића, Ивана Клајна, Егона Фекетеа, Раде Стијовић и др.).

Видљиву подршку развоју српске стилистике дао је и (а) низ научноистраживачких пројеката које су организовали или су у њима активно учествовали стручњаци из Србије [између осталих, пројекти Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Српски језик и његови ресурси: теорија, опис и примене*, Београд, 2011–, *Стандардни српски језик: синтаксичка, семантичка и прагматичка истраживања* (178004), Нови Сад, 2011–, *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (178009), Београд, *Динамичка структура савременог српског језика* (178014), Крагујевац, 2011–, али и други, попут *Andrić-Initiative: Иво Андрић у европском контексту*, Грац, 2007–, *Лирски, хумористички и сатирички свијет Бранка Ђопића*, Грац – Бањалука 2010 итд.), а такође (б) докторски и магистарски радови из стилистике [можемо поменути неколико дисертација: Спасић 2016: Спасић, Јелена. «Језичко-стилске карактеристике новинске вести и новинског извештаја». Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу; Јовановић 2018: Јовановић, Ивана. «Лингвистичка и стилистичка истраживања медиолошких родова и врста». Београд: Универзитет у Београду; Миловановић 2018: Миловановић, Соња. «Текстеме као стилске доминанте у песништву Новице Тадића». Београд: Универзитет у Београду и др.]

Важно је истићи да су значајан удео у модернизацији, интензификацији и убрзавању српских стилистичких истраживања имала два електронска корпуса настала у овом периоду. Први је оријентисан да буде/постане национални корпус: «Кор-

пус савременог српског језика» на Математичком факултету Универзитета у Београду под руководством Душана Витаса (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>), а други «Гралис-Корпус» конципиран је као паралелни корпус словенских језика и као корпус појединих писаца (за сада само српских: Ива Андрића, Бранка Ђопића и Зорана Живковића, уз македонског Блажа Конеског), под руководством Бранка Тошовића: [https://www-gewi.uni-graz.at/gralis/korpusarium/gralis\\_korpus.html](https://www-gewi.uni-graz.at/gralis/korpusarium/gralis_korpus.html)).

Значајни су и скупови посвећени лингвостилистици од стране српских стилистичара, као што су два скупа *Стилистичке комисије Међународног комитета слависта: Интеракција интернета и стилистике, интернета и стилова* (у Грацу, априла 2015, у организацији Бранка Тошовића и Арна Вониша) и *Мултимедијална стилистика* (у Бањалуци, маја 2017, под руководством Данијела Дојчиновића и Горана Милашина). За афирмацију српске стилистике значајно је да из Србије два члана редовно последњих година учествују у раду *Стилистичке комисије Међународног комитета слависта* (Страхиња Степанов и Ненад Крцић), а недавно је био активан и трећи члан (Милосав Чаркић).

### Закључак

На крају можемо закључити да је управо период од 70-их година прошлог века па све до данас – период наглог развоја српске (лингво)стилистике, која прекида дотадашњу нормативностилистичку струју након 50-их и 60-их година. Тај развој се може пратити од радова Ђорџа Јовића, Петковића, преко Тошовића, Симића, Ковачевића, па све до Ј. Јовановић Симић, Д. Кликовац, Милановића, М. Николић, као и других, млађих, аутора. Данас се може говорити и о својеврсној експанзији радова са стилистичком тематиком у Србији. Такође, истакли смо да су у савременој српској стилистици осветљена различита питања: лингвостилистичка (у ужем смислу), општестилистичка, функционалностилистичка, генетичкостилистичка (или поетскостилистичка), текстуалностилистичка, а у новије време и дискурсностилистичка итд. Посебним доприносом српској

стилици у теоријском смислу могу се сматрати општестилистички радови (о стилској ефицијенцији, начелима стилизације, те простим и сложеним стилским операцијама) и вербатолошки Р. Симића и Ј. Јовановић Симић, разрада функционалностилистичке теорије од стране Б. Тошовића (коме се може приписати и утемељење интернет-стилистки) и др. аутора, дијахронијскистилистичка истраживања А. Милановића, те интегралностилистичке анализе Ковачевића. Подједнако важан допринос имају и радови који се у начелу могу сматрати дискурсно-стилистичким, попут испитивања Д. Кликовац, В. Половине, С. Савић, В. Васић, те новија испитивања стилских одлика дискурса (политичког, рекламног итд.).

Како се види и из овог кратког прегледа развоја лингвостилистике у Србији за

ових пола века, у радовима већине аутора доминантне су свакакако биле структуралистичке идеје – пре свега, идеје Бајија, те Пражана и руске лингвистичке школе, а тек понегде види се утицај других праваца, попут математичке или когнитивне лингвистике. Занимљиви су искораци ка семиотичкој стилици, те окретању ка питањима текста и дискурса, па и интернета под утицајем новијих струја. Ипак, као својеврстан недостатак већег дела тих истраживања може се истаћи својеврсна затвореност у кругу националне науке, без већих тежњи ка отварању славистичкој научној заједници и размени идеја. Свакако, овај рад видимо као могућност да се општесловенској стилици бар мало приближе и представе резултати српске стилистике.

## Литература

1. Vasić V. Novinski reklamni oglas: studija iz kontekstualne lingvistike. – Veternik: LDI, 1995. – 326 s.
2. Јовановић Ј. Писци и стил. – Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2009 – 297 с.
3. Јовановић Ј. Лингвистика и стилистика новинског умећа: језичке и стилске особине новинарства. – Београд: Јасен, 2010 – 402 с.
4. Јовановић Симић Ј. Стилистичка схватања Милоша Ковачевића // Српски језик: статус, систем, употреба / ур. Ј. Петковић, В. Поломац. – Крагујевац: Филум, 2018. – С. 81–91.
5. Klikovac D. Jezik i moć: ogledi iz sociolingvistike i stilistike. – Beograd: XX vek, 2008. – 346 s.
6. Клушина Н. И. Медиастилистика. – М.: Флинта, 2018. – 184 с.
7. Ковачевић М. Лингвостилистика књижевног текста. – Београд: СКЗ, 2012. – 386 с.
8. Ковачевић М. Стилистика и граматика стилских фигура. – Београд: Јасен, 2015. – 380 с.
9. Ковачевић М. Српски стилистичари. – Београд: СКЗ, 2021. – 332 с.
10. Луковић М. Развој српскога правног стила: прилог историји језика и права у Србији. – Београд: Службени гласник, 1994. – 164 с.
11. Luković M. Specijalni stilovi // Srpski jezik / ur. M. Radovanović. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej, 1996. – S. 143–157.
12. Николић М. Поредбено-начинске конструкције у српском језику. – Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2017. – 384 с.
13. Петковић Н. Језик у књижевном делу. – Београд: Нолит, 1975. – 455 с.
14. Петковић Н. Поезија у огледалу критике. – Нови Сад: Матица српска, 2007. – 181 с.
15. Polovina V. Leksičko-semantička kohezija u razgovornom jeziku. – Beograd: Filološki fakultet, 1987. – 335 s.
16. Поповић Љ. Епистоларни дискурс украјинског и српског језика. – Београд: Филолошки факултет, 2000. – 305 с.
17. Pranjić K. Jezik i književno djelo. – Zagreb: Školska knjiga, 1968. – 197 s.
18. Radovanović M. Sociolingvistika. – Beograd: BIGZ, Biblioteka XX vek, 1979. – 160 s.



19. Radovanović M. Spisi iz sintakse i semantike. – Sremski Karlovci, Novi Sad: IKZJ, Dobra vest, 1990. – 221 s.
20. Радовановић М. (ред.) Српски језик на крају века. – Београд: Институт за српски језик, Службени гласник, 1996. – 201 с.
21. Ристић С. Експресивна лексика у српском језику: теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 2004. – 319 с.
22. Ристић С. Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 2006. – 227 с.
23. Ристић С., Радић-Дугоњић М. Реч. Смисао. Сазнање: Студија из лексичке семантике. – Београд: Филолошки факултет, 1999. – 276 с.
24. Savić S., Polovina V. Razgovorni srpskohrvatski jezik. Novi Sad: Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, 1989. – 220 s.
25. Savić S. Žena sakrivena jezikom medija: kodeks neseksističke upotrebe jezika. – Novi Sad: Futura publikacije, 2004. – 48 s.
26. Симић Р., Јовановић Ј. Основи теорије функционалних стилова. – Београд: Јасен, 2002. – 272 с.
27. Stević S. Analiza konverzacije. – Beograd: Filološki fakultet, 1997. – 254 s.
28. Стијовић С. Славенизми у Његошевим песничким делима. – Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књијарница Зорана Стојановића, 1992. – 254 с.
29. Стојисављевић М. Ка интегралној стилистички. – Бањалука: Филозофски факултет, 2009. – 470 с.
30. Тошовић Б. Функционални стилови. – Београд: Београдска књига, 2002. – 582 с.
31. Тошович Б. Интернет-стилистика. – М.: Флинта, Наука, 2015. – 238 с.
32. Тошович Б. Структура интернет-стилистики. – М.: Флинта, Наука, 2018. – 492 с.
33. Ћорац М. Лингвистичко-стилистичка истраживања. – Приштина: Јединство, 1974<sup>а</sup>. – 445 с.
34. Ćorac M. Stilistika srpskohrvatskog književnog jezika. – Beograd: Naučna knjiga, 1974<sup>б</sup>. – 291 s.
35. Ćorac M. Metaforski lingvistilemi. – Beograd: Privredno-finansijski zavod, 1982. – 475 s.
36. Чаркић М. Увод у стилистику. – Београд: Научна књига, 2002. – 289 с.
37. Чигоја Б. Језик Павла Папића, босанског фрањевца из прве половине XVII века. – Београд: Институт за српски језик, 2001. – 190 с.



## Književna metastilistika i metapoetika U Srbiji NA RAZMEĐU XX I XXI VIJEKA

Analiza je posvećena (a) razvoju književne metastilistike (discipline koja proučava stilistiku književnog djela, književni (književnoumjetnički) stil, stilistički potencijal književnih rodova, vrsta, pravaca, stilističke postupke, ekspresivnost i dr.) i (b) metapoetike (discipline koja istražuje poetiku – unutrašnju, umjetničku organizaciju i strukturu teksta) Srbije u periodu od 1970. do 2020. godine. Prvi dio rada odnosi se na tumačenje književne stilistike i njenog centralnog djela: književnoumjetničkog stila (posebno tzv. beogradskog stila), a u drugom se govori o metapoetici sa težištem na prirodi metapoetičkih pravaca, osnovnih pojmova i vrsta analize (kao što su makro- i mikro poetika, imanentna poetika, eksplicitna poetika, implicitna poetika, autopoetika, individualna poetika).<sup>1</sup>

**Ključne riječi:** metastilistika, metapoetika, stilistika, poetika, stilska diferencijacija, stil, funkcionalni stil, lingvostilistika, književna stilistika, lingvistika, teorija književnosti, Srbija, XX i XXI vijek

## ЛИТЕРАТУРНАЯ МЕТАСТИЛИСТИКА И МЕТАПОЭТИКА В СЕРБИИ НА СТЫКЕ XX И XXI ВВ.

Анализ посвящен (а) развитию литературной метастилистики (дисциплины, изучающей стилистику литературного произведения, литературный стиль, точнее литературно-художественный стиль, стилистический потенциал литературных родов, жанров, направлений, стилистические приемы, экспрессивность и т. д.) и (б) метапоэтики (дисциплины, изучающей внутреннюю, художественную организацию и структуру текста) Сербии в период с 1970 по 2020 гг. Первая часть посвящена толкованию литературной стилистики и ее центральной части: литературно-художественного стиля (особенно так называемого белградского стиля), вторая – метапоэтике с акцентом на суть метапоэтических направлений, основные понятия и виды анализа (таких как макро- и микропоэтика, имманентная поэтика, эксплицитная поэтика, имплицитная поэтика, автопоэтика, индивидуальная поэтика).

---

<sup>1</sup> Detaljnu analizu razvoja srpske poetike i književne stilistike u periodu od 1975. do 2020. izvršila je Milena Poučki u okviru monografije Stilističke komisije Međunarodnog Slavističkog komiteta slavista (knjiga treba da izađe iz štampe 2023) pa stoga ovdje neće biti doticana pitanja koja su u njoj razmatraju.

**Ключевые слова:** метастилистика, метапоэтика, стилистика, поэтика, стилистическая дифференциация, стиль, функциональный стиль, лингвостилистика, литературная стилистика, языкознание, теория литературы, Сербия, XX и XXI вв.

---

*Branko Tosovic*  
(University of Graz, Austria)

## LITERARY METASTYLISTICS AND METAPOEETICS IN SERBIA AT THE CROSSROADS OF THE 20TH AND 21ST CENTURIES

The analysis is dedicated to the development of literary metastylistics (discipline that studies the stylistics of a literary work, literary style, more precisely literary art style, stylistic potential of literary genres, types, directions, stylistic procedures, expressiveness, etc.) and metapoetics (discipline that studies poetics – internal, artistic organization and text structure) of Serbia in the period from 1970 to 2020. The first part deals with the interpretation of literary stylistics and its central work: literary and artistic style (especially the so-called Belgrade style), and the second deals with metapoetics with a focus on the essence of metapoetic directions, basic concepts and types of analysis (such as macro and micro poetics), immanent poetics, explicit and implicit poetics, autopoetics, individual poetics).

**Key words:** metastylistics, metapoetics, stylistics, poetics, stylistic differentiation, style, functional style, linguistic stylistics, literary stylistics, linguistics, literary theory, Serbia, 20th and 20th century

O. Nauku o stilistici i poetici (posebno neke njihove oblasti, discipline i pravci) s kraja XX i početka XXI vijeka karakterišu tri procesa – intradisciplinarna konsolidacija, terminološka diferencijacija i intrakategorijalna determinacija. Konsolidacija se ispoljava u tome što su istraživanja, temeljno zasnovana tokom XX vijeka, omogućila da se u vrijeme eksplozije informacije i ekspanzije naučno-tehnološke revolucije, posebno kompjuterazacije i internetizacije, konačno stabilizuju stilistika i poetika kao naučne discipline koje nazivamo metastilistikom i metapoetikom. Diferencijacija se očituje u tome što je nastupio momenat terminološkog razgraničenja onoga što do tada nije razlučivano, ili nije moglo biti razdvajano, a što je savremeno stanje zahtijevalo i što je dolazilo kao neophodnost. Determinacija se manifestuje u tome što se zahvaljujući uspješnoj konsolidaciji osjetila potreba da se precizira pojmovni i kategorijalni aparat. Iako je XX stoljeće bilo u stilistici turbulentno, a u njegovoj drugoj polovini krizovito zbog smjene istraživačkih paradigmi i pokušaja njenog potiskivanja kao naučne oblasti i ekspanzionističkih tendencija (više spontanog nego organizovanog karaktera) u novonastalim pravcima (kao što je diskursna lingvistika), period od 1970. do 2020. može se smatrati konsolidacijom južnoslovenske stilistike. Potvrda tome jeste i istraživanje srpske metastilistike i metapoetike. Ono je, pored konsolidacije, ukazalo i na drugu bitnu odrednicu datoga razdoblja – diferencijaciju. Kada su se stilistika i poetika kao nauke učvrstile i prilagodile novoj tehnološkoj revoluciji, posebno revoluciji koju je sa sobom donio internet, sazrelo je vrijeme da se neke bitne stvari u njima preciziraju i razgraniče, a u cilju unošenja reda u teoriju i praksu te radi efikasnijeg i produktivnijeg proučavanja. I na hijerarhijskom vrhu nalazilo se ono što je podlijegalo diferencijaciji i determinaciji, a to su, prije svega, predmet proučavanja i disciplina koji taj predmet proučava i koji su označavani istim terminom: *stilistika*, odnosno *poetika*. U ovome periodu pokazalo se da je došlo vrijeme za (1) primarnu diferencijaciju – razlikovanje predmeta istraživanja i discipline koja ga proučava, konkretno: (a) stilistike kao objekta analize i stilistike kao naučne oblasti, (b) poetike kao objekta analiza i poetike kao naučne oblasti. Ti su termini bili dvoznačni i

podrazumijevali su nepodudarne kategorijalne pojmove. Terminološka dvosmislenost nije u nauci poželjna pa ona nastoji da oznake, gdje je god to moguće, jednoznačno funkcionišu. Takva nominacijska dvosmislenost neutrališe se uvođenjem (1) naziva za disciplinu *metastilistika* (nauka o stilistici ili *stilistologija*) i *metapoetika* (nauku o poetici ili *poetikologija*) i (2) ostavljanjem termina *stilistika* i *poetika* za nominaciju predmeta istraživanja: kao što su (a) stil, stilsko/stilistička jedinica, stilem, stilsko/stilističko sredstvo, stilističko značenje, stilistička kategorija, stilistički/stilski postupak, (b) poetička/umjetnička struktura teksta, poetonema (osnovna jedinica poetike), poetomema (motiv, tema poetike), poetički/umjetnički postupak, umjetničko vrijeme, umjetnički prostor i sl. Dakle, metastilistika (stilistologija) predstavlja naučnu disciplinu koja proučava stilistiku (stilističku/stilsku strukturu) i sve njene aspekte. Metapoetika (poetikologija) čini naučnu disciplinu koja analizira poetiku (strukturu umjetničkog teksta u svim njenim aspektima). Istraživanja u periodu od 1970. do 2020. ukazala su i na to da je neophodno izvršiti (2) sekundarnu diferencijaciju – (a) u okviru metastilistike (stilistologije) izdvojiti stilologiju (nauku o stilu), stilematiku (nauku o stilemama, odnosno stilističkim jedinicama), stilonimiju (nauku o nominacijskim aspektima u stilistici), lingvostilologiju (lingvistističku stilologiju o stilovima najrazličitije vrste), književnu stilologiju (analizu stila literarnog teksta), stilometriju (nauku o statističkom mjerenju stilističkih jedinica) i (b) u okviru metapotike (poetikologije) izdvojiti poetologiju (nauku o unutrašnjoj poetici), poetonomiju (nauku o percepiranju umjetničke strukture), poetomatiku (nauku o poetemama – poetičkim jedinicama), makropoetiku, mikropoetiku, lingvopoetologiju (lingvističku poetologiju) i književnu poetologiju (analizu samo literarnog teksta) i (3) tercijalnu diferencijaciju razlikovanjem književne metastilistike i metapoetike. Dakle, stilonimski sistem imao bi jedan hiperonim: *metastilistika* (*stilistologija*) i tri hiponima: *stilologija*, *stilematika*, *stilonomija*, a poetonimski jedan hiperonim: *metapoetika* (*poetikologija*) i tri hiponima: *poetologija*, *poetomatika*, *poetonomija*.

1. Ovakva razgraničenja čine se posebno korisnim i produktivnim u analizama u kojima se istovremeno razmatra razvoj discipline i razvoj njenog predmeta istraživanja, kao što je to u slučaju sa tumačenjem poluvjekovnog perioda metastilistike i metapoetike (1970–2020), jer korišćenje identičnog imena za disciplinu i za predmet te discipline u istom tekstu komplikuje razumijevanje, što se (terminološka dvosmislenost) može izbjeći upotrebom navedenih pojmova.

2. Čini se svrsishodnim da termin *poetika* prestane biti oznaka nauke o poetici i da se kao naziv discipline koja proučava poetiku koristi *metapoetika*, da se dakle *poetika* odnosi samo na predmet proučavanja (nastajanje, oblikovanje i funkcionisanje poetske strukture).<sup>2</sup> Time bi se poetici vratilo izvorno značenje (ars poetica), ona bi se očistila od nanosa koji su se vijekovima slagali na temeljni, iskonski, sloj,

<sup>2</sup> Pod poetologijom neki podrazumijevaju naučnu poetiku i opštu teoriju poezije. Kao termin *poetologija* se u srpskoj nauci o književnosti pojavila najranije osamdesetih godina, iako je u zapadnoj nauci upotrebljavana još od šezdesetih godina (uglavnom kao sinonim za *poetiku*), ali još uvijek poetologija nije zaživjela kao posebna disciplina jer nema svoje strogo određeno, razmeđeno sa poetikom, mjesto, pa se, kao i poetika, koristi čas u užem čas u širem značenju. U njemačkoj nauci o književnosti *poetologija* je počev od 80-tih godina XX vijeka jedan od češće korišćenih termina i to obično kao sinonim za *poetiku* i za različita učenja o pjesničkom umijeću. U ruskoj nauci pod poetologijom neki imaju u vidu poetiku pojedinih pjesnika (imamo u vidu radove Svetlane Fedotove i A. A. Žitenjeva). Staniša Tutnjević je predložio razlikovanje *poetike* i *poetologije*: «[...] čini se da bismo ono što se odnosi na organizaciju književnog teksta mogli da imenujemo užim terminom p o e t i č k o g istraživanja, dokbi širi pojam p o e t o l o š k o istraživanje pokrivalo cjelovitost nastanka, strukturiranja i funkcionisanja književnog djela» (Tutnjević 2007: 37). Tutnjević ističe da je u književnoj praksi *poetologija* ostala ne primijećena iako se sporadično koristila. Uglavnom se radilo o sinonimskoj upotrebi *poetika* – *poetologija*, odnosno spontanosti (upotrebi oblika *poetika/poetološko*), nerazgrađenom stavu ili pojmovnim improvizacijama i nebrižljivosti (Tutnjević 2007: 24). Ovaj termin susrećemo u radovima niza savremenih autora kao što su: Milan Radulović 1998<sup>3</sup>, Dragiša Živković 1999<sup>3</sup>, Radomir V. Ivanović 2000<sup>3</sup>, Nikola Stipčević 2000<sup>3</sup>, Radovan Vučković 2000<sup>3</sup>.

oslobodila bi se značenja discipline i odnosila samo na istraživački predmet, dakle, imali bismo *poetiku* kao predmet i *metapoetiku* kao nauku o izučavanju toga predmeta. *Poetika* bi dolazila kao unutrašnja organizacija književnog teksta u svim njenim aspektima sa konačnim zbirom jedinica (ono što je ukodirao ne može se više proširivati ili sužavati), a *metapoetika* sa beskonačnim zbirom jedinica (ono što se dekodira jer se u poetici, unutrašnjoj organizaciji umjetničkog teksta u svakom novom vremenu percepcije i interpretacije nalazi nešto novo, književni tekst vječno nudi inovacije, koje ne moraju biti ukodirane od strane autora). *Poetika* bi bila sastavljena od *intrapoetike* (unutrašnje, strukturne, imanentne), *ekstrapoetike* (poetike autora, poetike čitaoca i dr.), *implicitne poetike*, *eksplicitne poetike*, *poetonomije*<sup>3</sup> (percipiranje, čitanje, dekodiranje umjetničke strukture konkretnog djela, pisca, pravca, epohe, nacionalne književnosti, npr. poetonomija čitaoca, recipijenta, opservatora....), *poetonimije* (imenovanje onoga što obuhvata poetika), *poetomatike* (analiza poetonema). Tu je i *parapoetika* – istraživanja koja u naslovu imaju riječ *poetika*, a u suštini se radi više ili isključivo o širem književnom tumačenju koje malo šta ima od prave (u uskom smislu) metapoetike. U ovom sistemu mogu naći svoje mjesto i drugi termini koji se spominju i koriste u literaturi: *metapoetologija*, *poetropija*, *poietika*, *poiesis* i dr.

3. *Poetika* je u ovome periodu doživjela sudbinu stila i diskursa – ona se toliko široko koristila za oznaku različitih pojmova (označava je ponekad sve ono što obuhvata jedan književni tekst) da je počela gubiti terminološku vrijednost. I kao što se u slučaju funkcionalnih stilova (a) trebalo suprotstaviti mehaničkom korištenju toga termina za sve ono što se odnosi na stil, tako je i u slučaju poetike (b) valjalo pružiti otpor tokovima koji su vodili rasplinjavanju pojma poetika i njegovom pretvaranju u pomodnu riječ čime je gubila svoju autentičnost, svoj «identitet», a valjalo je težiti da se sačuva njeno iskonsko, imanentno, autohtono značenje. Suština poetike leži u umjetničkom oblikovanju književnih fenomena kakvi su, prije svega, siže, umjetnički motiv, kompozicija,

<sup>3</sup> Termin *poetonomija* koristi se u filozofiji kao sinonim za *metapoetologiju*.



umjetnički lik, umjetničko oblikovanje prostora i vremena.<sup>4</sup>

4. Iako lingvostilistika, književna stilistika i poetika imaju dosta podudarnosti i sličnosti (podrazumijevaju, na ovaj ili onaj način, umjetnički, slikoviti, ekspresivni i izražajni način kazivanja), one se bitno razlikuju u nizu elemenata i aspekata. Lingvostilistika se diferencira od poetike time što proučava jezička sredstva pomoću kojih se postiže ekspresivnost, slikovitost, raznovrsnost i ostali vrednote umjetničkog teksta, a od književne stilistike orijentacijom i na druge funkcionalne stilove (publicistički, naučni, administrativni, razgovorni), s tim što književnoumjetnički stil proučavaju obje discipline: lingvostilistika sa aspekta ekspresivnosti i izražajnosti jezičke strukture, a književna stilistika sa aspekta književnih rodova, vrsta, formacija i individualne realizacije. Književna stilistika ima kao predmet stil u svim njegovim ekspresivnim i izražajnim dimenzijama (stil autora, stil junaka, stil epohe, stil razdoblja, stil pravca i sl.). Poetika je orijentisana na umjetničko oblikovanje poetičkih dijelova/aspekata književnog teksta. Književna stilistika polazi od književnog teksta kao stilističkog fenomena, a poetika od književnog teksta kao umjetničke suštine (umjetničkog oblikovanja i strukture). U fundamentalni trougao: poetika – književna stilistika – lingvostilistika uklinjuju se (a) druge bliske ili srodne oblasti kao što je retorika, estetika, semiotika i (b) izvan filologije: teorija informacije (proučavanje kvaliteta i kvantiteta estetske informacije), kibernetika (nauka o opštim zakonitostima upravljanja, primanja i prenošenja informacije), filozofija (posebno hermeneutika), logika, psihologija, matematika (matematička poetika).

5. U ovome periodu istaknuta je aktuelnost drugih razgraničenja. Recimo, Novica Petković je pisao o neophodnosti diferenciranja poetike i lingvistike (Petković 1972: 38). On je konstatovao da razvoj odnosa između lingvistike i poetike ide u pravcu paradoksalne situacije u kojoj te dvije discipline sve više ukazuju

<sup>4</sup> Predmet poetike ne bi trebalo da bude, recimo, psihološka priroda, karakter i ponašanje jednog junaka, kao što je Mustafa Madžar, Anika, Alija Đerzelez (da uzmemo samo Andrićeve likove kao primjer), već umjetnički način na koji su oni prikazani.

na potrebu za uzajamnim razgraničavanjem, ali istovremeno im metodi postaju sve bliži. U tumačenju funkcionalnostilske diferencijacije jezika potencirano je strogo razlikovanje stila i funkcionalnog stila (Tošović 1988, 2002).

6. Na stilistiku od 1970. do 2020. godine dosta su uticali stilistički pravci, škole, metodi i tokovi iz (a) toga razdoblja, (b) vremena nakon Drugog svjetskog rata, (c) prve polovine XX i kraja XIX vijeka. Odlučujući zaokret učinjen je (1) napuštanjem pozitivističkog tumačenja književnog djela (obraćanjem pažnje, prije svega, na autorovu ličnost, društvene okolnosti) i psihologizma, (2) stavljanjem u težište djela i njegove imanentne strukture, (3) razmatranjem teksta kao zatvorene strukture od strane, prije svega, ruskih formalista, pristalica Praškog lingvističkog kružoka, Moskovskog lingvističkog kruga i Tartusko-moskovske semiotičke škole. Kada su u pitanju lingvostilistička, književnostilistička i poetička strujanja, period od 1970. do 2020. u Južnoslaviji obilježili su tri suštine novine. Dok su početak, sredina i kraj 80-tih godina XX vijeka markirani zasnivanjem i razvojem funkcionalne stilistike, početkom, sredinom i krajem 90-tih godina XX vijeka komunikacija se sve više selila iz offline prostora u online prostor, što je potaklo metastilistiku da se sve više usmjeri na online stvaralaštvu pa je kao rezultat nastala internet-stilistika, koja se bavi ekspresivnim, izražajnim i funkcionalnim osobenostima pismenih i usmenih tekstova čije je funkcionisanje bilo povezano isključivo sa internetom kao njihovom ekskluzivnom prostorom postojanja. U drugoj deceniji XXI vijeka vještačka inteligencija dostigla je takav stepen razvoja da je mogla proizvoditi stilski raznovrsne smisaone tekstove (a prošlo je svega tridesetak godina od početka široke kompjuterizacije i internetizacije). To je dovelo do stvaranja nove stilističke discipline – generatorske stilistike (nazvane po mehanizmu za automatsku proizvodnju tekstova – generatoru koji neki nazivaju automat, robot, algoritam i dr.).

7. Metastilistička terminologija toliko se proširila da se u okviru stilonimije (koja se bavi nominacijom stilističkih pojava i koja ima stilonim kao osnovnu jedinicu) nametnulo razlikovanje stilonema (jedinice stilistike) i stilema (jedinice stila; taj se termin koristio u

ovome periodu od strane nekih stručnjaka za oznaku osnovne ili bilo koje jedinice u stilistici).

### I. Metastilistika

8. Srpska metastilistika (nauka o stilistici) bila je u datome periodu okupirana nizom važnih stilističkih problema i aspekata, svojim kategorijalnim aparatom i terminologijom. Jedna od polaznih tačaka u metastilistici ovoga razdoblja jeste definisanje pojma književna stilistika. Radoje Simić (1938-2020) ističe da stilistika književnosti objedinjuje stilistiku jezika i stilistiku umjetnosti uopšte (Simić 1991: 290). On se ne slaže sa mišljenjem da ove dvije discipline predstavljaju zasebne nauke, koje je, kako kaže, najoštrije formulisao V. V. Vinogradov razlikovanjem (a) stilistike jezika kao sistema sistemâ, (b) stilistike govora kao različitih oblika i pojava društvene upotrebe jezika i (c) stilistike umjetničke književnosti (Simić 1991: 288). Kao predmet stilistike Milivoj Pavlović (1891-1974) ističe proučavanje stila, načina realizovanja govora u komunikativnoj funkciji, posebno način književnog uobličavanja umjetničkih vrijednosti kvalitetima i dinamikom jezičkih sredstava (Pavlović 1969: 7). U *Rečniku književnih termina* izostalo je navođenje književne stilistike i njeno razgraničenje u odnosu na poetiku, teoriju književnosti, teoriju stiha i sl. (Živković 1992). Na razvoj stilistike od 1970. do 2020. uticalo je Živkovićevo tumačenje stilistike i književnosti bazirano na stavu da je stilistika jezička nauka (Živković 1958: 31).

9. Drugo bitno razgraničenje tiče se književne stilistike i poetike. Radoje Simić (1938-2020) konstatuje da stilistika gleda na strukturu i funkcije jezičkog znaka kao na instrumentalne oblike, a poetika u jeziku otkriva mogućnosti i mehanizme umjetničke komunikacije (Simić 1991: 290).

10. U hijerarhiji stilističkih pitanja kojima se bavila srpska metastilistika u periodu od 1970. do 2020. godine važno mjesto zauzima književno umjetnički stil (koji neki nazivaju književnim stilom, jezikom književnosti, poetskim stilom u širem smislu) itd. O tome predmetu istraživanja postoji mnogo više ocjena nego o samoj disciplini. Novica Petković (1941-2008) konstatuje da književni stilovi nastaju, nestaju i ponovo vaskrsavaju tako što uspostavljaju, kanonizuju, razrušuju i

ponovo vaskrsavaju takav sistem (Petković 1975<sup>a</sup>: 164). Za Petkovića «stil [...] u okviru poetskog diskursa nije ništa drugo do konkretan izbor određenih jezičkih aspekata koji je sam po sebi nužno semantizovan, a to znači da upravo ti izabrani aspekti postaju predmet perceptivnog procesa kao izvora književnog značenja» (Petković 1975<sup>a</sup>: 177). Petković smatra da nema generičke razlike između poezije i proze, jer se i u jednom i u drugom slučaju «književni predmet jezički konstituiše tako što jezički znak vodi do vanjezičkog predmeta označavanja kroz poseban plan koji određuju pravila književno-stilskog koda» (Petković 1975<sup>a</sup>: 436). Ako se posmatra sinhronički, poetska forma je za ovoga autora statična: ona je u sebi organizovana, smisljena i zatvorena; ukoliko se pak posmatra dijahronički, forma je dinamična: ona se iz jedne u drugu socijalno-istorijsku epohu mijenja i prilagođava (Petković 1972: 7). Kao bitne odlike književnoumjetničkog stila Milivoj Pavlović ističe princip adekvatnosti (u književnom djelu između pisca i čitaoca postoji slika situacije i situacione uslovljenosti, a postoji i realizaciona tematska vrijednost), princip jasnosti i preciznosti (koji je dragocjen, neophodan u naučnom stilu a često veoma koristan u literarnoj prozi pri opisu situacije), princip dinamičnosti i emocionalne boje, koja je veoma značajna za dinamizam stila, jedinstvo (harmoničnost u izražajnoj cjelini i u odnosu elemenata prema cjelini), princip evolutivnosti koji objašnjava, često, izrazite pojave u razvoju stila pojedinih pisaca, diferenciranost stila kao princip koji odgovara specifikaciji književnih rodova (Pavlović 1969: 15-18). Pod stilom Dragiša Živković podrazumijeva način izražavanja, a pod stilom u književnosti «jedinstvo svih mislilačkih, osećajnih i ostalih duhovnih sposobnosti jednog pisca izraženih u njegovu delu jedinstvenim načinom koji je svojstven samo tom piscu i koji se ogleda i u izboru predmetâ koje opisuje, i u stavu koji on prema njima zauzima, i u odabiranju jezičkih sredstava kojima on taj stav izražava, počevši od glasova i reči pa do oblika i ritma njegove rečenice, i u načinu kako on kombinuje svoje slike i likove, kako stvara celovito delo od tih pojedinačnih elemenata» (Živković 1958: 20). Tu definiciju autor sažima u kratku misao: «stil je jedinstvo sadržine i forme u književnom

delu». Milosav Ž. Čarkić (1948–) daje opšte osobine ovoga stila i ukazuje na to da jezik umjetničke književnosti predstavlja širu pojavu nego što je to književni jezik (Čarkić 2002: 147) i da se u književnoumjetničkom stilu kao materijal pojavljuje cio jedan nacionalni jezik sa svim bogatstvom smisaonih i izražajnih sredstava (Čarkić 2002: 148). Autor se priklanja onim istraživačima koji smatraju da književnoumjetnički stil zauzima posebno mjesto u sistemu funkcionalnih stilova, prije svega svojom estetsko-komunikativnom funkcijom. Tihomir Petrović (1949–) ističe da književni stil prate suvišni elementi i strukturna redundanca te dodaje da ga karakteriše dekomponovanje izraza, upotreba dopunskih, alternativnih iskaza, dodatnih informacija i njihovo uvišestručavanje (Petrović 2009: 129). Po njegovim mišljenju, ovaj se stil ispoljava kao emocionalno-afektivni i mentalni diskurs u odstupanju od normi, u narušavanju ili strukturiranju, u «naširokom» opisivanju i onda kada bi se željeno moglo jednostavnije reći. Branko Tošović (1949–) smatra da književnoumjetnički stil predstavlja sastavni dio sistema funkcionalnih stilova i da ga iz toga sistema ne treba isključivati (Tošović 1988, 2002). U centru njegove pažnje nalazi se estetski odnos, estetski doživljaj svijeta, estetsko značenje, estetska informacija, estetika umjetničkih postupaka i stilistički modeli (strukturnolingvistički, matematički, semiotički, sferični i dr.).

11. Specifičnost srpske stilstike ovoga perioda jeste izdvajanje jednog urbanog načina izražavanja u književnosti i njegovo tumačenje kao značajne pojave. Radi se o *b e o g r a d s k o m s t i l u*. Pavle Ivić smatra da je taj «stil» najjasnije uočljiv u eseistici, književnoj kritici i srodnim oblastima proze, ali da nije vrsta stila u pravom smislu te riječi.<sup>5</sup> Izdvajanje beogradskog stila predstavlja značajnu novinu u srpskoj književnoj stilstici

<sup>5</sup> Jedan od prvih koji je o njemu pisao bio je Jovan Skerlić (1914). Drugi rad (objavljeni referat) pod naslovom *O beogradskom stilu* dolazi šest godina kasnije (1920) iz pera Isidore Sekulić (Sekulić 2010: 92–100). Godine 1934. pojavio se u beogradskoj *Štampi* br. 123 članak Momira Veljkovića pod nazivom *Beogradski stil*, koji je toliko zainteresovao Aleksandra Belića da je napisao tekst sa istim nazivom (Belić 1951: 210–218).

datoga perioda (1970–2020) pa se pojavio niz analiza posvećenih ovome pitanju. Ono je posebno široko zahvaćeno člankom Milana Protića «*Beogradski stil*» u *srpskoj književnosti* (Protić 2006). Autor izvlači nekoliko zaključaka. 1) Beogradski stil se odnosi isključivo na prozu. 2) Prvo djelo napisano beogradskim stilom jeste *O Bomaršeu* Bogdana Popovića. 3) Beogradski stil se u razvoju nije zadržao na osnovama koje je ustanovio Bogdan Popović. 4) Taj stil nije nastao, a nije ni ostao, ograničen na književnost, već je postao univerzalna forma u kojoj se iskazivao srpski pisani jezik. 5) Od četvorice rodonačelnika beogradskog stila (Bogdana Popovića, Jovana Skerlića, Jovana Dučića i Slobodana Jovanovića) književnik u užem smislu bio je jedino Jovan Dučić i njegova proza «neosporno ulazi u red najsvetlijih primera 'beogradskog stila'» (Protić 2006: 82). 6) Odjek beogradskog stila osjećao se u srpskoj književnosti tokom prvih decenija poslije Drugog svjetskog rata pa je najveći dio srpske poslijeratne književnosti pisan u toj tradiciji, ali stilskog napretka nije bilo. Tu sliku donekle popravljaju Ivo Andrić u beletristici, Radovan Samardžić u istoriografiji i Borislav Mihajlović Mihiz u književnoj kritici. 7) Beogradski stil je, u smislu jednog estetskog i književnog pokreta, postepeno iščezavao da bi na kraju prestao da postoji. 8) Novi talas imenovan *postmoderizmom* nije «udario novim stilskim putevima» (Protić 2006: 86). 9) Odbacivanje beogradskog stila potonulo je u «nedarovitost, dosadu i staromodnost». 10) Srpska kultura, ukupno uzev, a srpska književnost naročito, već dugo vremena propada, gubeći trku s vremenom i nekadašnjim piscima: «Pad 'beogradskog stila' u zaborav najslikovitije svedoči o tome da je ovaj oštar sud, nažalost, sasvim ispravan.» (Protić 2006: 87).<sup>6</sup>

12. Krajem šezdesetih i tokom sedamdesetih godina XX vijeka pojavio se pravac koji je dobio naziv *proza novog stila* (pored drugih termina kao što su *stvarnosna proza*, *stvarnosno-kritička proza*, *proza obnovljenog realizma*), a njegovi su nosioci nazvani *novostilistima*. Ta je novina došla nakon radikalne modernizacije proze početkom i sredinom šezdesetih godina XX stoljeća. Gotovo su svi «novostilisti»

<sup>6</sup> O beogradskom stilu pisali su takođe Bašćarević 2018<sup>7</sup>, Đukanović 2018<sup>8</sup>, Jovičić 2011<sup>9</sup>, Milanović 2007<sup>10</sup>, 2018<sup>11</sup>, Milašinović 2018<sup>12</sup>, Tjapko 2018<sup>13</sup>.



priповjedači, a njihovi romani često sadrže izrazita obilježja pripovijedaka (Nikolić 2017).

13. U prvoj polovini 80-ih godina javlja se nešto što je imalo veliki odjek u slovenskom svijetu i šire: roman Milorada Pavića *Hazarski rečnik* (1984, v.: Pavić 2006), koji je predstavljao novinu i u svjetskoj književnosti. Njime je najsnažnije potenciran tek zasnovani žanr koji se može nazvati hipertekstualnim i koji pripada kategoriji nelinearnih književnih djela. Takvi su i drugi tekstovi Milorada Pavića – romani *Zvezdani plašt: Astrološki vodič za neupućene* i *Predeo slikan čajem Stakleni puž*, a takođe priča *Damaskin*, koja objedinjuje fragmente različitih funkcionalnih stilova. Od tada je postalo pomodnim pisanje dviju ili više verzija istoga teksta – ženske i muške, bijele i crne, beta... verzije i sl. (podsticaj je dao u prvom redu Milorad Pavić *Hazarskim rečnikom* trima verzijama – muškom, ženskom i «androgino», objavljenim u tri različita izdanja; Pavić 2006). Pavić je uveo nove modele književnog stvaranja u obliku horoskopa, gatalice, ukrštenice, astrološkog priručnika, romana igre, delta-romana i dr. Djela Milorada Pavića, Gorana Petrovića i dr. pripremili su teren za još jednu vrstu književnosti – virtuelnu, internetsku, o kojoj su se pojavile i prve monografije (Gordić-Petković 2004). Vrhunac takve orijentacije biće generatorska književnost koju autonomno proizvodi vještačka inteligencija (više o tome v.: Tošović 2018).

14. Najveći doprinos tumačenju stiha kao suštinskog dijela proznog književnoumjetničkog stila dali su Svetozar Petrović, Leon Koen, Novica Petković, Žarko Ružić i Milosav Čarkić. (a) Najznačajniji rad Svetozara Petrovića (1931–2005) svakako je monografija *Oblik i smisao: Spisi o stihu*, koja objedinjuje gotovo sve autorove radove iz oblasti teorije stiha (Petrović 1986), kao i odjeljak «Stih» u kolektivnoj monografiji *Uvod u književnost* (Petrović 1998: 283–334). Petrović se posebno osvrće na «brak» između lingvistike i nauke o stihu «sklopljen» u XX stoljeću zbog koga se javilo mišljenje (koje posebno zastupaju strukturalni lingvisti) da je teorija stiha samo dio nauke o jeziku, samo jedna od lingvističkih nauka (Petrović 1998: 22). On ističe da nije ispravno shvatati teoriju stiha kao jednu od lingvističkih disciplina jer se time problem stiha nikada ne bi mogao razumjeti

potpuno (za ovoga autora neodrživ je zaključak da je svaki problem stiha problem isključivo lingvistički). On potencira stav da stih, i poezija uopšte, nije samo proizvod jezika već i nasilje nad jezikom, da je stih skup postupaka kojim upravljaju konvencije ne jezične nego literarne prirode, konvencije koje mogu biti i stranoga porijekla i nadjezičnoga karaktera (Petrović 1986: 29) te iznosi konačan zaključak: «Teorija stiha ne može se zato plodno zamisliti kao lingvistička disciplina» (Petrović 1998: 29). (b) Novica Petković smatra da stih ulazi u prvorazredne tvorevine koje nam je usmena kultura uopšte ostavila u nasleđe (Petković 2006: 18). On konstatuje da stih podrazumijeva dva različita koda: prvi je prirodnojezički, a drugi metričko-ritmički. Autor ističe da postoji najtješnja veza između razvoja jezika i poezije: pjesnikova sloboda je određivana jezičkim granicama, a niko kao pjesnik i koliko pjesnik te granice ne pomjera (Petković 1972: 38). Ovaj književni teoretičar smatra da su u novije vrijeme lingvistički metodi gotovo potpuno ovladali poetikom, tako da je strukturalizam u poetici u stvari preuzeti lingvistički strukturalizam. Petković tvrdi da jezik poezije predstavlja opšti jezik ali specifično upotrijebljen, da se radi o osobenoj poetskoj upotrebi (Petković 1972: 39). On ukazuje na to da «nema ni jednog jedinog značajnog stiha koji se na neki način ne potvrđuje kao posuvraćeni jezik: stih upućuje na vanknjiževni, predmetni svet tako i utoliko ukoliko se potvrđuje kao vlastiti svet» (Petković 1975<sup>a</sup>: 428). (c) Žarko Ružić je objavio dvije knjige iz stihologije: *Nad zagonetkom stiha* (1986) i *Srpski jamb i narodna metrika* (1975<sup>b</sup>). Značajne su njegove natuknice o stihu u okviru *Rečnika književnih termina* – o metrici, antičkoj metrici, metričkom akcentu, metričkom stihu, versifikaciji, versetu, rimi i dr. (Živković 1992). Stih on definiše kao zgusnuti pjesnički govor u posebnoj ritmičkoj i zvukovnoj organizaciji i u grafičkom obliku nepunih redova, koje doživljavamo kao uporedive jedinice u kojim su riječi povezanije, istaknutije i bogatije smislom nego u prozi (Živković 1992: 808). (d) Važna je monografija Leona Kojena *Studije o srpskom stihu* (1996) u kojoj se razmatra odnos stiha i metra, struktura metričke teorije, prozodija klasističkog stiha, romantičarski i postromantičarski stihu. (e) Veću studiju (126 strana) o stilistici i poetici

Ćopićevog stiha napisao je Branko Tošović (2020: 11–137). U njoj se autor koncentriše na umjetničku vrijednost stihova, stilističke postupke, izražajno-slikovita sredstva (trope i figure). (f) Milosav Čarkić je autor dviju knjiga iz fonostilistike: *Fonika stiha* (Beograd 1992) i *Fonostilistika stiha* (Beograd 1995) koje se bave zapostavljenom fonostilističkom problematikom srpskog književnog jezika, tako da su te studije bile svojevrsni naučni prvenci u toj oblasti kod nas. Jedan od priloga fonostilistici predstavljaju četiri rada posvećenih analizi «zaumne» pjesme *Lili Lalauna* Iva Andrića (Tošović 2016<sup>a</sup>, Tošović 2016<sup>b</sup>, Tošović 2016<sup>c</sup>, Tošović 2016<sup>d</sup>). (g) Milan Đorđević je razmatrajući odnos matematičke lingvistike i pjesništva ponudio jedno od najoriginalnijih tumačenja poetskog teksta u obliku dijagrama u koje se smještaju (kao geometrijske figure, slike) pjesme J. V. Getea, Rajnera Marije Rilkea, Vol Valerija, Stanislava Vinavera, Momčila Nastasijevića, Vaska Pope, Borislava Radovića i dr. (Đorđević 1987).

15. U srpskoj metastilistici ovoga perioda dosta je urađeno na analizi stila pojedinih pisaca i njihovih djela (idiostilistici). Takva istraživanja mogu se podijeliti na tri dijela: (A) analize šire zasnovane (u njima se tumači jezik i stil kao neraskidiva cjelina, pri čemu je obično primaran jezik a sekundaran stil), (B) radovi u čijim se naslovima eksplicira da se radi samo u tumačenju stila, (C) radovi koji se bave stilom konkretnih književnih djela.

(A) U okviru individualne stilstike (idiostilistike, stilstike pojedinca, genetičke stilstike), stilstike individualnih stilova (idiostilova) najviše radova odnosi se na (a) stil Iva Andrića: jezik i stil (Miloš Kovačević 2013<sup>·</sup>, Milija Nikolić 1975<sup>·</sup>), Andrićev «europski» stil (Dušan Ivanić 2000<sup>·</sup>), epski i lirski stil proze (Dragiša Živković 1997<sup>·</sup>), stilske funkcije (Milivoj Alanović 2013<sup>·</sup>, stilistička sredstva (Marina Nikolić 2013<sup>·</sup>, 2019<sup>·</sup>), stilističke konstrukcije (Milka Nikolić 2012<sup>·</sup>; Jelena Petković 2011<sup>·</sup>; Strahinja Stepanov 2011<sup>·</sup>), poređenje (Marina Nikolić 2012<sup>·</sup>), generalizacije (Strahinja Stepanov 2014<sup>·</sup>), stilska vrijednost deminutiva (Milica Stojanović 2012<sup>·</sup>), tropi (Branko Tošović 2014<sup>·</sup>), figure (Branko Tošović 2014<sup>·</sup>), metafora u naslovima (Miloš M. Đorđević 2015<sup>·</sup>), stilska struktura eseja o Njegošu (Branko Tošović 2011<sup>·</sup>), publicistički stil (Aleksandar Milanović 2010<sup>·</sup>).

(b) Manje ima analiza posvećenih stilstici Branka Ćopića – pripovjedački stil (Borislav M. Nikolić 1960<sup>·</sup>), stilstika pripovijedanja (Branko Tošović 2012<sup>·</sup>), stilski aspekti upotrebe glagola kretanja (Ivana Lazić-Konjik 2014<sup>·</sup>), stilematički postupci ponavljanja (Milka Nikolić 2012<sup>·</sup>), stilska vrijednost fitonima (Marina Spasojević 2013<sup>·</sup>), stilska vrijednost zoonima (Bojana Tomić 2013<sup>·</sup>), komizam antroponima i kognomena (Marina Spasojević 2014<sup>·</sup>), humoristički stil (Hilda Urošević 2012<sup>·</sup>). (c) Treću grupu čine radovi u kojima se analizira stilstika drugih pisaca: jezik i stil Janka Đonovića (Jelena Bašanović Čečović 2017<sup>·</sup>), jezik i stil Radovićevih dramskih tekstova za djecu (Miloš Kovačević 2013<sup>·</sup>), jezik i stil Njegoševih djela (Miloje M. Rakočević 2004<sup>·</sup>), jezik i stil kneževskog dnevnika u romanu *Bez dna* Svetlane Velmar Janković (Ivana Živančev 2021<sup>·</sup>), jezik i stil Grigorija Božovića (zbornik, ur. Dragiša Božović 2006<sup>·</sup>), stil i jezik Arsena Diklića (Radomir Životić 1987<sup>·</sup>). Rijetki su prilozima vezani za neki period: jezik i stil poezije za djecu predzmajevskog perioda (Vladimir Vukomanović 2016<sup>·</sup>).

(B) Radovi o stilu bez ekspliciranja njegove jezičke komponente dosta su široko predstavljeni. Jedni od njih odnose se na p o e z i j u: stilstika preteritalnih oblika u rodoljubovoj poeziji Milana Rakića (Jelena Lukić 2021<sup>·</sup>), stilstika atributa u poeziji Milosava Tešića (Miloš Kovačević 2017<sup>·</sup>), stilstika poezije Novice Tadića (Miloš Kovačević 2021<sup>·</sup>), stilstika sintaksičkih konstrukcija u pripovijeci *Svadba* Iva Andrića (Milka Nikolić 2012<sup>·</sup>), stilstika fonijskih struktura u Andrićevoj *Travničkoj hronici* (Radoje Simić 2000<sup>·</sup>), stilstika i poetika Ćopićevog stiha (Branko Tošović 2021<sup>·</sup>), stilstika i poetika naslova u zbirci priča *Bašta sljezove boje* Branka Ćopića (Bojana R. Jevtović 2012<sup>·</sup>), drugi na p r o z u: bidermajerksi stil romana Jakova Ignatovića (Dragiša Živković 1972<sup>·</sup>), stil Miroslava Egerića (Miloš Đorđević 2013<sup>·</sup>), stilstika priča o riječima Mira Vuksanovića (Miloš Kovačević 2019<sup>·</sup>), komični stil u niškoj prozi Stevana Sremca (Goran Maksimović 2004<sup>·</sup>), lirski pripovjedački stil Antonija Isakovića (Violeta Jovanović 2006<sup>·</sup>), stil istorijske proze Alekseja N. Tolstoja (Branimir Čović 1991<sup>·</sup>), pjesnički stil u djelu *Zlatno runo* Borislava Pekića (Dobrivoje Stanojević 2002<sup>·</sup>, 2003<sup>·</sup>), istorijska stilizacija u romanu A. N. Tolstoja *Petar Prvi* (Tošović 1978<sup>·</sup>, 1979<sup>·</sup>, 1980<sup>·</sup>,



1984, 1986), sintaksa i stilistika upitnih iskaza u romanu *Gospodska ulica* Ranka Risojevića (Miloš Kovačević 2012), stilistika pripovijedanja u stvarnosnoj prozi Dobila Nenadića (Milka Nikolić 2017), značenje i stilistika priloga u romanu *Kukavičja pilad* Labuda Dragića (Ilijana Čutura 2017). Najmanje ima analiza posvećenih d r a m i: stilistika dijaloga u drami *Noć punog mjeseca* Jovana Sprema (Milka Nikolić 2015). Niz radova tiče se stila pojedinih autora: stil Miroljuba Sekulića (Žarko Gavrilović 2007), Desankin i Popin stil (Zlatko Pangarić 2007), Dedinčev stil (Aleksandar Milanović 2014), Vukov stil u srpskoj književnoj tradiciji (Dušan Ivanić 2009), individualni stil Dragana Jovanovića Danilova (Rade M. Vučićević 2002), stil Miodraga Bulatovića (Mirko Jakovljević 2018), stil Predraga M. Jašovića (Miloš Đorđević 2018), umjetnički stil Petra Kočića (Goran Maksimović 2005), pripovjedački stil Rastka Petrovića (Vuk Filipović 1969).

## II. Metapoetika

16. O teoriji poetike, njenim pojedinim vrstama i načinima konkretne realizacije srpska metapoetika dala je niz značajnih studija. Nikola Cvetković definiše poetiku kao teorijsko-stvaralačku disciplinu o opštim i suštinskim pitanjima umjetničkog djela u totalitetu (Cvetković 1994: 3). Po njegovom mišljenju poetika cjelovito razmatra umjetnička ostvarenja kao oblike i vidove društvene svijesti, i tako biva dio opšte nauke o umjetnosti; poetika analizira umjetničke pojave i proučava zakone i mehanizme koji upravljaju čovjekovom stvaralačkom aktivnošću. Autor potencira stav da predmet poetičkih proučavanja nije samo umjetničko djelo kao autohtona tvorevina već i metod realizacije. On smatra da brojna pitanja jezičko-umjetničke strukture djela, književne stilistike i lingvistike upotpunjuju osnovu poetike (Cvetković 1994: 4).

17. Srpska metapoetika XX vijeka prošla je kroz nekoliko faza u kojima je dominirao neki od književno-poetičkih pravaca: moderna (na prelazu iz XIX u XX vijek), avangarda (nakon Prvog svjetskog rata, međuratna književnost), nadrealizam (1922–1932), pokret «socijalne literatura» (od sredine 30-ih godina XX vijeka), period poslije Drugog svjetskog rata (do 60-ih godina), poststrukturalizam, postmodernizam.

U metapoetičkim istraživanjima nastalim između 1970. i 2020. godine jedni su autori bili okrenuti vremenu do toga razdoblja (do 1970), a drugi su paralelno sa objavljivanjem književnim djelima analizirali tu produkciju. U ovim tumačenjima izdvajaju se analize moderne (Tihomir Brajović: *Oblici modernizma*, 2005; Jovan Delić: *O poetici i poeziji moderne*, 2008; Vesna Matović: *Srpska moderna*, 2007; Predrag Palvesta: *Nasleđe srpskog modernizma*, 1986; Mihajlo Pantić, *Modernističko pripovijedanje*, 1999) i postmoderne (Slobodan Grubačić: *Aleksandrijski svetionik – tumačenje od aleksandrijske škole do postmoderne*, 2006; Aleksandar Jerkov: *Od modernizma do postmoderne*, 1991).

18. Mikropoetika predstavlja vrstu poetika u kojoj se za umjetničko oblikovanje bira detalj, (često naizgled) sitnica, manja stvar, fragment, pojava, fragment pa stoga ima neograničen broj taksona. Postoji primarna i sekundarna mikropoetika. U primarnoj istraživač izvlači neku vrstu mikropoetike u naslov analize. U sekundarnoj istraživač daje prikaz stvaralaštva pisca ili njegovog djela te u naslov analize unosi odgovarajući tip mikropoetike. Poseban dio mikropoetike čini idiopoetika (individualna poetika) – poetika pojedinih autora (pisaca, pjesnika i dramaturga).

Srpska metapoetika novijeg vremena dala je niz vrsta mikropoetika koje ćemo, zbog ograničenosti prostora, samo navesti bez pozivanja na autora i izvor: poetika aforizma, poetika algoritma, poetika apsurdna, poetika besmisla, poetika boja, poetika burmutice, poetika čistog daha, poetika depoetizovane stvarnosti, poetika digitalnih iskustava, poetika dinamičkog identiteta, poetika egzila, poetika gomile, poetika hijazma, poetika hiponimije, poetika iluminacije, poetika izmicanja, poetika javne riječi, poetika kapi, poetika književnog razgovora, poetika kontinuiteta, poetika mase, poetika medvjeda, poetika melanholije, poetika memorijala, poetika nereda, poetika oblika, poetika obreda, poetika odijevanja, poetika odsustva (dvostruko prisutnog), poetika oslobođenog jezika, poetika osmoze, poetika otkrovenja, poetika otpora, poetika parenteze, poetika plača, poetika plodne raznovrsnosti, poetika politika, poetika pozicije, poetika prava, poetika privida, poetika protjerivanja, poetika

prožimanja, poetika rata, poetika razdora, poetika razlike polne, poetika ršuma, poetika samotništva, poetika sfera, poetika simbola (pozitivnih), poetika sjećanja, poetika skepse, poetika slobode, poetika smijeha, poetika smiješnog, poetika smrti, poetika stvarnih dešavanja, poetika subverzije, poetika susreta, poetika tijela, poetika tradicije, poetika trajanja, poetika tuge, poetika ukrštanja, poetika uzlazne putanje, poetika viđenja istine i ljepote, poetika vode/voda, poetika znaka pitanja, poetika zvuka itd. U srpskoj metapoetici posebno je prisutna poetika **(a)** sna, sanjarenja, sanjarija, snivanja i **(b)** mita: mitološka, mitopoetička, mitologizovana.

Na planu denotacije srpska mikro poetika osmišljava je **(a)** dijelove prirode (poetika morske vode), **(b)** pojedina stanja u prirodi (poetika hladnoće, poetika snijega, poetika topline, poetika svjetlosti, poetika tame, poetika tamnih mjesta, poetika mraka, vlažnosti) i prostora.

Pojedini nazivi mikro poetika imaju kvalifikacijski karakter: **(1)** poetika bezdomnosti, poetika bliskosti, poetika doslovnosti, poetika jednakosti, poetika metalekstualnosti, poetika neodredljivosti, poetika ontološke nesigurnosti, poetika polemičnosti, poetika usputnosti, poetika začudnosti i sl., **(2)** poetika dokumentarnog, poetika imaginarnog, poetika modernog, poetika nemogućeg.

U osnovu nekih vrsta poetike nalazi se postupak (poetika igre, poetika mistifikacije, poetika narativnosti, poetika osimboljavanja, poetika osporavanja, poetika paradoksa, poetika ponavljanja, poetika skrivanja, poetika stvaranja, poetika traganja, poetika usitnjavanja, poetika vraćanja).

Posebnu mikro poetičku skupinu čini orijentacija na **(a)** analizu strukture književnog teksta: poetika cjeline, poetika kompozicije, poetika naslova, poetika početka, poetika završetka, poetika sažetosti, poetika književnih rodova, poetika vrste i formacije: **(b)** tumačenje književnih kompleksa: poetika žanra, poetika pravca, poetika djela, poetika lika (žene i muškarca), poetika jezika, poetika političkog slogana, poetika književnog perioda, istorijska poetika, poetika postmodernizma.

19. **M a k r o p o e t i k a** predstavlja vrstu poetika koja obuhvata najšire poetičke oblasti i sadrži ograničen broj vrsta kao što su

imanentna, eksplicitna, implicitna, individualna, lingvistička, istorijska, matematička, kognitivna, filozofska poetika, idiopoetika i dr.

20. Imanentna poetika obuhvata unutrašnja, neizrečena pravila stvaranja. Snažan stimulans za korišćenje ovoga termina u srpskoj nauci o književnosti i metapoezici (nauci o poetici, nauci o unutrašnjoj strukturi umjetničkog teksta) dala je konferencija «Poetika srpske književnosti», održana 1966. u organizaciji Instituta za književnost i umjetnost, i istoimeni zbornik (Petković 1988<sup>a</sup>). Iako je naslov skupa i zbornika bio dosta širok, on se u suštini odnosio samo na jedan tip poetike – imanentnu (*onoj koju sadrže sami književnoumetnički tekstovi*). Pod poetikom podrazumijeva se primijenjena vještina izrade književnih djela na svim ravnama: od upotrebe jezika, tropa i figura, izbora metra i stihovnih oblika, preko vrste pripovijedanja, oblikovanja likova i razvijanja sižeja, sve do kompozicije i sistema žanrovskih konvencija (Petković 1988<sup>b</sup>: 3). Imanentna poetika shvaćena je kao aplikativna teorija književnosti koja se nalazi u komplementarnom odnosu sa čisto istorijskim i komparativno-tipološkim proučavanjima (Petković 1988<sup>c</sup>).<sup>7</sup> Urednik zbornika smatra da je poetika najstabilnije jezgro u književnim tekstovima.<sup>8</sup> On dolazi do zaključka da unutrašnji pristup književnom djelu, zaokupljen internom organizacijom teksta, a nemaran prema autoru i čitaocu, počinje sticati prevlast od trenutka kada na smjenu realizma i naturalizma dolazi moderna i esteticizam, pri čemu estetska, umjetnička strana uzima prevagu nad ostalim, tekstu se sve više prilazi s one strane s koje je on isključivo umjetnički predmet – proizvod neponovljive umjetničke vještine. Petković ističe da nije bez osnova zaziranje od samog imenovanja imanentne poetike budući da ono može upućivati na imanentni pristup. Ali autor insistira na tome da se predmet poetičkih ispitivanja mora «silom metodičke nužde» odrediti na najjednostavniji, ali i najlakši način kao skup svih prepoznatljivih, izdvojivih sredstava i postupaka pomoću

<sup>7</sup> Šire tumačenje v. u: *Proučavanje imanentne poetike: predmet i svrha* (Petković 1988<sup>c</sup>).

<sup>8</sup> «Jer ako se išta u književnosti kao *umetnosti* može objektivnije posmatrati, onda se čini da će to pre svega biti ono što se odvajkada naziva veštinom, zanatom, književnom tehnikom» (Petković 1988<sup>c</sup>: 11).

kojih se književni tekst organizuje upravo kao književni, a ne neknjiževni (Petković 1988<sup>c</sup>: 11). On zaključuje da su buran razvitak i brza smjena teorijskoknjiževnih škola u novije vrijeme doveli do toga da se nakupilo prilično veliko znanje o književnih sredstvima i postupcima, pa ih je srazmjerno lako prepoznati, izdvojiti i razvrstati na raznim ravnima književne strukture (Petković 1988<sup>c</sup>: 12). Ovaj književni teoretičar konstatuje da proučavanje imanentne poetike mora biti empirijski utemeljeno i potencira stav da istraživanje poetike srpske književnosti znači proučavanje imanentne poetike u čitavom skupu tekstova koji je obrazuju (Petković 1988<sup>c</sup>: 13) i da postoje tri osnovna tipa koji čine srpsku književnost: usmena, stara i nova.<sup>9</sup> Zasnivanje studija književnosti kao empirijske nauke, dovodenje u žižu zanimanja morfologije književnih tekstova, tehnike njihove izrade predstavljao je, po njegovom mišljenju, vraćanje na same izvore poetike, na Aristotelovu. «Prava» (ili imanentna) poetika djela uvijek je prisutna, a da li ju je moguće otkriti, to je već stvar vještine i znanja istraživača (Perišić 2007: 27).<sup>10</sup> Imanentna struktura može biti eksplicitno formulisana i implicitno prisutna, a otkriva se jedino pravilnim tumačenjem koje poredi strukturu, ili imanentnu poetiku, i iskaze i figure koji se u djelu javljaju (Perišić 2007: 56). Implicitni metaprozni aspekt adekvatan je implicitnoj poetici i dolazi u tekstu kroz «određene slike, simboličke predstave, metaforičke, gnomske, aforističke ili profetske iskaze čija se značenja mogu tumačiti i kao prikrivene autopoetičke 'objave', kao posredni govor o jednom specifičnom poimanju umetnosti, njenih premisa i relacija» (Damjanov 1990: 20). Značajan faktor u implicitnoj poetici jeste «paradigma» autorâ: implicitni autor, stvarni autor, neki treći autor.<sup>11</sup>

<sup>9</sup> Petković konstatuje da su postupci, načini građenja i razgrađivanja tekstova kojim je književna avangarda bila zaokupljena (pitanje kako je napravljen tekst i pomoću kakvih postupaka) postali kod formalista osnovne jedinice.

<sup>10</sup> Što se tiče drame, imanentna poetika pojavljuje se na mjestu poklapanja «onoga što drama svojom samosvešću predočava i njenog poetičkog lika sagledanog iz perspektive čitaoca ili gledaoca» (Milutinović 1994: 8).

<sup>11</sup> Pojam implicitnog autora uveo je But [Booth] 1976.

U srpskoj metapoetici postoji niz radova posvećenih istraživanju imanentne poetike pojedinih djela. Recimo imanentu poetiku *Hazarskog rečnika* (1984) Milorada Pavića analizirala je Svetlana S. Tornjanski Brašnjović, ali se nije upuštala u teoretske vode vezane za ovu vrstu poetike, već ulazi u tumačanje jezika i stila ovoga djela (Tornjanski-Brašnjović 2011: 63).

Niz studija napisan je o imanentnoj poetici Iva Andrića. Važan doprinos osvjetljavanju njegove imanentne poetike dao je Aleksandar Jerkov: *Imanentna poetika Andrićevih romana* (1992). On razmatra imanentnu poetiku Andrićevih romana (Jerkov 1992) i posebno *Travničke hronike* (1945) – Jerkov 1996. U prvom radu (1992) koncentriše se na piščevu autopoetiku (iako ne koristi taj izraz) u obliku piščevih/ pripovjedačevih komentara koji dobijaju skrivenu, ali veoma važnu dimenziju (Jerkov 1992: 220) i ističe (u kontekstu misli Franka Feručija) da autobiografija književnih djela predstavlja oblik u kome se poetička samosvijest književnog teksta ispoljava reflektujući ključne trenutke u nastanku umjetničkog djela (Jerkov 1992: 220). On dodaje da autobiografska djela dopuštaju da se ispita čitava jedna «poetika prikrivanja» (Jerkov 1992: 221).<sup>12</sup>

21. Eksplicitna poetika predstavlja programski formulisanu poetiku – otvoreno izrečena pravila stvaranja ili iskazana namjera da se u određenom djelu izrazi određena tema na određen način, stoga se kao termin koristi *programska, manifestaciona poetika*. Od romantizma raste značaj i broj književnih programa i manifesta da bi sve to bilo dopunjeno u prvim decenijama XX v., u vrijeme književne avangarde kada su se programi i manifesti digli do posebnog žanra (kao književni oni nemaju

<sup>12</sup> «Prikrivena poetika je zapravo ona neizražena poetika književnog dela i da bi u 'autobiografiji dela' književni tekst u poetičkim iskazima progovorio o sebi, on očito mora pre toga u sopstvenoj poetici ćutati o svojoj književnoj uobličenošću. Prikrivena poetika je prema tome i m a n e n t n a svome delu, ili bi se moglo reći da je ona i m p l i c i t n o izražena uobličenošću dela, a ne u iskazima kojima se delo tumači. Nije li zato logično da upravo ovde, imajući pred sobom poetiku u Andrićevoj *Na Drini ćuprija*, postavimo p i t a n j e i m a n e n t n e i i m p l i c i t n e p o e t i k e» (Jerkov 1992: 223).

veliku vrijednost, nisi su teorijski pouzdani) – Petković 1988<sup>c</sup>: 9. Napuštanje normativističke poetike izazvalo je potrebu da se u zasebnim programskim tekstovima ili manifestima eksplicira sopstvena, drugačija poetika, pri čemu su ti novi programi i manifesti nastali kao miješana tvorevina, sa dvostranim prelascima iz implicitne u eksplicitnu svoju, i samo svoju, poetiku (Petković 1988<sup>c</sup>: 9). Od vremena kada je prestalo važenje normativne poetike pisci su osjećali potrebu da sami razjašnjavaju šta bi bila njihova zasebna poetika i kako bi njihove tekstove trebalo čitati, a kao novina ističe se originalnost, građenje i razgrađivanje, parodijsko dekomponovanje starih i komponovanje novih tekstova, što je postalo pogodno tle za imanentni pristup književnom djelu. Značajan događaj bila je pobuna u njemačkoj poetici na početku XX v. protiv filozofsko-spekulativne «estetike odozgo» i pozitivizma u proučavanju književnosti kada je prvi put razlučen spoljašnji pristup od unutrašnjeg, pri čemu je nauka o književnost kao empirijska disciplina vezana za ovaj drugi, što je i uslovalo da se u središtu pažnje nađe imanentna poetika (Petković 1988<sup>c</sup>: 9).<sup>13</sup> Ova njemačka struja nije dobila prevratničku ulogu u proučavanju književnosti, iako je ustoličila pristup koji je pod zbirnim nazivom imanentni dobrim dijelom okarakterisao XX vijek, ali je

<sup>13</sup> Razliku između eksplicitne i implicitne poetike pojedini istraživači vide u tome što se eksplicitna poetika čita iz poetičkih iskaza, a implicitna iz poetičkih figura: «Sa eksplicitnom poetikom stvar je jasna: ona se nalazi u direktnim, lako prepoznatljivim iskazima koje u tekstu saopštava implicitni autor ili pripovedač koji govori u njegovo ime. U tim iskazima komentariše se samo pripovedanje, otkriva se postupak po kojem delo nastaje, a ponekad se raspravlja i o opštim problemima stvaranja književnog teksta. Implicitna poetika, prisutna u tekstu preko poetičkih figura, zahteva napor tumača u smislu prevođenja figurativnog iskaza u poetički. Kako je figurativan iskaz svaki iskaz koji pored osnovnog ima barem još jedno, preneseno značenje, implicitna poetika se, tako, uvek pronalazi u određenim slikovitim, metaforičkim delovima teksta koji emituju više slojeva značenja od kojih je jedan poetički.», pri čemu poetički iskaz ili poetička figura nisu uvijek relevantni za tumačenje djela (Perišić 2007: 25); eksplicitna i implicitna poetika ne moraju se nužno poklapati sa imanentnom poetikom (Perišić 2007: 25).

podstaknut njome i djelimično se oslanjajući na nju, učinio je to ipak – po mnogo čemu ekstreman i možda baš zato što je ekstreman – ruski formalizam (Petković 1988<sup>c</sup>: 9–10).

Odnos teorijske i imanentne poetike problematizuju programi i manifesti u kojima autori izlažu svoju poetiku pa neki predlažu da se za njih koristi naziv *programska poetika* (Jerkov 1992: 226–227).<sup>14</sup> Poetičke objave u književnim tekstovima koje nemaju oblik manifesta ili programa ali su kasnije postale rodonačelnice nekog pokreta ili pravca takođe zahtijevaju precizno razlikovanje programskog, normativnog i autorefleksivnog (Jerkov 1992: 227). Budući da je teorijska poetika već izdvojena, postavlja se pitanje da li bi bilo korisno ostaviti za imenovanje svojstava književnih djela najopštiji naziv *poetika*, a pojam *imanentna poetika* rezervisati za oznaku oblikovanja poetike u samim književnim tekstovima (Jerkov 1992: 228). Neki autori ističu potrebu razlikovanja poetičke misli koja je izražena eksplicitno i poetičke misli koja je ostala skrivena, koja je u djelu implicitno prisutna.<sup>15</sup>

<sup>14</sup> «Treće značenje termina poetika opisuje Cvetan Todorov. U tom smislu ona obuhvata sve normativne kodove izgrađene unutar jedne književne škole. (O. Dikro, C. Todorov, *Enciklopedijski rečnik nauka o jeziku*. S. 139). Takođe, može se odnositi i na celovit opus jednog pisca. Takva poetika obično se izlaže u manifestima, traktatima, esejima, publicističkim člancima. Ona se, dakle, nalazi izvan književnog dela. U ovoj, programskoj poetici, preklapaju se teorijska i imanentna poetika.» (Perišić 2007: 23).

<sup>15</sup> «Da bi se još jednom proučavanje imanentne poetike razgraničilo od manifestne, treba naglasiti da imanentnu poetiku dobijamo iz iskaza koji su svojstveni (imanentni) nekom tekstu koji nije 'poetološki, nego poetski u najširem smislu'. Imanentna poetika se, na osnovu toga, može 'pročitati' iz metatekstualnih poruka u književnom delu, što znači iz onih mesta na kojima se, osim o predstavljenom svetu, govori i o delu samom. □ O imanentnoj poetici može se govoriti u odnosu na pojedinačno delo, ali i u odnosu na ceo opus pisca (ili pojedine faze u stvaralaštvu pisca). Tako, Todorov imanentnu poetiku definiše kao proučavanje izbora određenih mogućnosti u književnom stvaralaštvu koje je izvršio jedan autor. Međutim, ovakvo ispitivanje mora u sebi imati određenu meru uslovnosti. U slučaju govora o imanentnoj poetici autora neophodno je najpre rešiti problem: na koji se način zbir imanentnih poetika



O srpskoj eksplicitnoj poetici postoji niz radova: Aleksić 2010<sup>1</sup>, Ivanović 2013<sup>2</sup>, Jašović 2009<sup>3</sup>, Jović 2011<sup>4</sup>, Miletić 2020<sup>5</sup>, Petrović 1990<sup>6</sup>, Pijanović 2013<sup>a</sup>, 2013<sup>b</sup>.

Malo ima priloga sa naslovom u kome se obje (eksplicitna i implicitna poetika) pojavljuju. Recimo, Snežana S. Baščarević odbranila je doktorsku disertaciju pod naslovom *EksPLICITNA i implicitna poetika Isidore Sekulić* (2006<sup>7</sup>). V. takođe: Milić 1979<sup>8</sup>.

2.2. I m p l i c i t n a p o e t i k a podrazumijeva preuzimanje poetoloških predstava direktno iz književnog djela (Implizite Poetik-www). Ona ne obuhvata sve osobine književnog teksta, već se javlja kao njegov poetički lik koji može biti podržan i preoblikovan eksplicitnim iskazima, ali i ne mora (Perišić 2007: 26). Upravo zbog toga se immanentna poetika formira na mjestima ukrštanja implicitne i eksplicitne poetike,<sup>41</sup> drugim riječima, ono što je u tekstu implicitno prisutno, da bi bilo relevantno za immanentnu poetiku, mora biti podržano eksplicitnim iskazima, i obratno (Perišić 2007: 26).

2.3. A u t o p o e t i k a je sloj u književnom djelu u kome je immanentna poetika teksta učinjena naglašeno vidljivom i u kome postoji instanca koja govori o tome (Perišić 2007: 30). Ta vrsta poetike obuhvata (a) samo one poetičke osobine teksta koje djelo projektuje samo na sebe (b) autobiografske elemente u književnom djelu, percipiranje vlastitog teksta i djela (Perišić 2007).<sup>16</sup> Ovdje se dodaje da je ona karakteristična za postmodernističku književnost i predstavlja njeno dominantno obilježje kojim se na nov način problematizuje (dekonstruiše) i priroda teksta i priroda svijeta o kojem tekst govori. Autopoetika ne obuhvata sve poetičke osobine teksta koje bi se mogle iščitati preko immanentne poetike, nego samo one koje djelo projektuje samo na sebe, stoga je autopoetika naglašenija

---

pojedinačnih dela, bez obzira na to što ih je potpisala ista osoba, dovodi u vezu na osnovu koje je takav zbir moguće smatrati jedinstvenom celinom. Još složeniji je slučaj kada je reč o immanentnoj poetici jednog žanra, književnog pravca ili istorijskog perioda.» (Perišić 2007: 24).

<sup>16</sup> U njemačkoj metapoetici pojmovi *Poetik des Selbst*, *Selbstpoetik* obuhvataju karakteristike kao što su *Indentität*, *Autorschaft* 'autorstvo', *Autofiktion* 'autofikcija'.

od immanentne poetike iako su obje prisutne u tekstu (Perišić 2007: 27–28). Razlika između njih je u tome što immanentna poetika obuhvata sve poetičke principe po kojima je djelo nastalo, a autopoetika samo one o kojima se u tekstu priča, bilo eksplicitno putem iskaza, bilo implicitno putem metaforičke upotrebe jezika.<sup>17</sup> Jedna od kategorija je autopoetički sloj koji predstavlja naglašeno vidljivu immanentnu poetiku. Taj pojam nije novina jer je prisutan od početka književnosti a u postmodernističkoj varijanti predstavlja dominantno obilježje (Perišić 2007: 14–15).<sup>18</sup> U autopoetičkoj priči autor je direktno prisutan u funkciji implicitnog autora, a u postmodernizmu autopoetika je jedno od najvažnijih formalnih obilježja žanra koji se naziva metafikcijom (Perišić 2007: 29). U srpskoj postmodernističkoj prozi autopoetičnost je poslužila svrsi da se, promjenom forme pripovijedanja, posvjedoči o izmijenjenom pogledu na stvarnost i istoriju, a kao reprezentativni primjerci smatraju se *Grobnica za Borisa Davidovića*, Danila Kiša (1976<sup>9</sup>), *Novi Jerusalem* Borislava Pekića (1988<sup>10</sup>) i *Fama o biciklistima* Svetislava Basare (1988<sup>11</sup>) – Perišić 2007: 52. Pri tome jedini unaprijed postavljeni zakon koji važi za autopoetičku analizu jeste taj

---

<sup>17</sup> «Drugim rečima, za autopoetiku je bitno da u tekstu postoji glas koji govori o poetici dela. Za razliku od immanentne poetike koja u tekstu može biti prisutna i 'neutralno', tj. ne mora se naglašavati da ona postoji, autopoetički sloj se nalazi u tekstu tako da 'bode oči', što znači da izlazi u prvi plan. Ako je moguće govoriti o hijerarhiji slojeva u književnom delu, onda je immanentna poetika jedan od slojeva koji ne pretenduje da je najvažniji. Autopoetika je učinjena prvim hijerarhijskim slojem, ona se najpre primećuje u susretu s delom, i od toga na koji način se protumači zavisi kako će se razumeti celo delo. Pored toga, naglašeno korišćenje ovog postupka sobom nosi i novo značenje koje je posledica takve promenjene forme.» (Perišić 2007: 28).

<sup>18</sup> «Pri susretu sa prozним tekstom koji ima sloj autopoetike, on se odmah uočava. A na koji način se to dešava, nije teško odgovoriti. Autopoetički sloj je odmah primećen zbog toga što je u delu vidljiva instanca autora ili implicitnog autora koja skreće pažnju sa mimetičkog na aspekt pripovedanja poetike. Ako ova instanca postoji i ako 'priča o svom poslu', ili o 'spisateljskim kulucima' kako bi to rekao Vejn But, to znači da imamo posla sa tekstom koji u sebi sadrži i vidljive principe oblikovanja.» (Perišić 2007: 60).

da se prilikom ispitivanja pažnja usredsređuje na konkretni fenomen koji je predmet analize – na samo književno djelo (Perišić 2007: 55), što je značajno za tumačenje poetike Iva Andrića koji je govorio: *Ne proučavajte mene, nego proučavajte moje delo*. Perišić dodaje da se mora strogo voditi računa o tome šta u tekstu piše, a da se autorovi poetički komentari koji se ne nalaze u samom delu ostavljaju po strani jer oni nisu predmet interesovanja autopoetičke analize koja je određena kao uži oblik imanentnog proučavanja književnosti (Perišić 2007: 55).<sup>19</sup> Ovaj autor razlikuje nekoliko vrsta autopoetika: 1. autopoetiku u užem smislu – samoodređenje matičnog književnog teksta,<sup>20</sup> 2. žanrovsku autopoetiku – određenje, problematizovanje i komentarisanje žanra u kojem tekst nastaje,<sup>21</sup> 3. autopoetiku u širem smislu – problematizovanje opštih pitanja mogućnosti stvaranja književnog teksta i odnosa prema drugim

<sup>19</sup> «Zbog toga se u samoj analizi koriste različite strategije čitanja teksta, od fenomenološke, preko naratološke do dekonstruktivističke. Za autopoetičku analizu naratologija je bitna zato što od toga ko govori u tekstu, i ko to vidi, zavisi šta je kazano, a to je na neki način dovodi u vezu sa dekonstrukcijom koja takođe ispituje razlike između onoga šta tekst 'hoće' da kaže i šta govori, odnosno šta skriva. A za sve je zajednička jedna vrsta fenomenološke redukcije: poststrukturalističko 'sve je tekst' ne razlikuje se mnogo od fenomenološkog pogleda u samu stvar, samo što fenomenologija redukuje a dekonstrukcija tako redukovani predmet produkuje. Dekonstrukcija se, stoga, može shvatiti i kao hermeneutika čitanja.» (Perišić 2007: 55).

<sup>20</sup> «Autopoetika u užem smislu obuhvata iskaze kojima se otkriva postupak po kojem delo nastaje i komentare književnog dela u celosti, odnosno pojedinog njegovog segmenta. Ovakvi komentari mogu biti, kako je rečeno, autopoetičko određenje u pravom smislu, nekada su ironijski intonirani a ponekad i autopoetički irelevantni.» (Perišić 2007: 58).

<sup>21</sup> «Pri ispitivanju žanrovske autopoetike najpre treba utvrditi da li se radi o 'pravom' žanrovskom određenju, ili je u pitanju parodiranje ili pastiširanje. Međutim, i kada se tekst odnosi parodijski ili pastišira preuzeti žanrovski model, ta pojava takođe nalazi mesto u samom žanru, jer istorijski razvoj pokazuje da žanrovi 'trpe' razne podrivačke postupke a da ne budu poništeni već samo preobraženi.» (Perišić 2007: 106–107).

tekstovima,<sup>22</sup> 4. ironijsku autopoetiku.<sup>23</sup> On takođe govori o pravoj autopoetici<sup>24</sup> i irelevantnoj poetici<sup>25</sup>. Perišić ukazuje na kontekstualno

<sup>22</sup> «Autopoetika, na trećem nivou, polako izlazi iz uskog okvira svoje definicije, 'šireći' se na celokupan korpus književnosti. Tim širenjem, preispitavši tekst i njegov kontekst, autopoetika hvata u mrežu svog razgrađujućeg dejstva i referencijalnost, odnosno predstavljeni svet. Govor o svetu stvarnosti tek tada postaje moguć: kada autopoetičko razotkrivanje postupka po kojem delo nastaje nužno dovede do preispitivanja onoga o čemu se govori u tada već transparentnom okruženju.» (Perišić 2007: 58). «Preko autopoetike koja određuje – ili pastišira, ili, kao treći slučaj, parodira – žanr u kojem delo nastaje, dolazi se do autopoetičkog određenja u trećem značenju: autopoetika više nema strogo ograničenje u smislu komentarisanja matičnog teksta i njegove žanrovske pripadnosti. Tekst se u analizi postavlja u naporedni odnos sa drugim tekstovima na osnovu autopoetičkih komentara u kojima se o tome govori. Kontekstualnost teksta je neodvojivi deo njegovog značenja.» (Perišić 2007: 135).

<sup>23</sup> «A ironija se prepoznaje kada se otkrije nesklad između imanentne poetike (autopoetike) i eksplicitnog glasa koji je posreduje. Imanentna poetika po svojoj definiciji ne može biti ironijska – ona je, pojednostavljajući stvari, drugo ime za unutrašnju strukturu dela. A autopoetika može biti i prava i lažna. Kada je 'prava' ona se poklapa sa naglašeno vidljivom imanentnom poetikom. Kada je 'lažna' onda je treba osloboditi ironije i prevesti u 'pravu'. Autopoetika, za razliku od imanentne poetike, u sebi sadrži i igre pripovedačkog i glasa implicitnog autora koji nekad zavode na pogrešan put. Imanentna poetika se javlja tek kada se tekst oslobodi svih 'zavodljivih' naslaga. Baš zbog toga što je posredovana tim glasovima, koji se u autopoetičkim tekstovima vrlo često igraju njihovim poetikama, moguće je govoriti o ironijskoj i 'pravoj' autopoetici, te i o poetici koja na prvi pogled izgleda kao deo autopoetike a koja je zbog toga što nije oblikotvorna – pa tako ne može da bude ni ironijska, jer ironija u sebi sadrži i pozitivan odraz onoga što se ironizuje – naprosto irelevantna za autopoetički sloj dela.» (Perišić 2007: 87).

<sup>24</sup> «Kada je u pitanju nesporni iskaz ili figura kojim se priča o samom delu, a u tome nema ironijske intenciranosti, onda se radi o 'pravoj' autopoetici. U slučaju da je poetički iskaz namerno suprotan od onoga što delo predstavlja reč je o iskazima koji su takođe deo autopoetičkog sloja, ali posebne vrste – ironijske autopoetike.» (Perišić 2007: 57–58).

<sup>25</sup> «Pored prave i ironijske, koja se uvek može prevesti na 'pravu', postoji i treći slučaj: reč je o irelevantnoj autopoetici. Kada je autopoetika mistifikatorska ili kada se ne odnosi na matično nego na neko drugo

proučavanje književnosti kao odgovor poststrukturalističkih teorija na formalističku prirodu strukturalizma<sup>26</sup> i ističe važnost intertekstualnosti za tumačenje autopoetike.<sup>27</sup>

Mihajlo Pantić zastupa stav da se autopoetička kompetentnost nikako ne može odnositi na pisca nego na samo djelo: ono je jedino autopoetički mjerodavno da objasni samo sebe. «Piščeva kompetentnost ostaje na nivou njegove programske poetike koja može biti u skladu sa imanentnom poetikom dela koje se ispituje, ali i ne mora» (Pantić 1989: 614).<sup>28</sup>

delo, može se nazvati irelevantnom. Međutim, onda prefiks 'auto' gubi opravdanje [...], a 'irelevantna autopoetika postaje oksimoron.» (Perišić 2007: 57–58).

<sup>26</sup> «Iako je posle strukturalizma ukinuta tradicionalno shvaćena autonomija književnog dela – poststrukturalizam briše granicu između teksta i konteksta – to ne znači da je ono izgubilo svaku autonomiju. Književno delo jeste autonomno kao zasebni svet koji ima svoje zakone postojanja. Ali ono nije zatvoreno (autonomija nije isto što i autarkija) za druge svetove, pa i svet stvarnosti koji delo uvek na neki način predstavlja. Zbog toga je kontekstualno posmatranje književnog dela tek jedan od njegovih planova, doduše najispitivaniji u savremenom proučavanju književnosti. Književno delo je u postmodernizmu naglašeno svesno svoje kontekstualnosti, znači ono je ima u sebi, iz čega sledi da je, i kontekstualno posmatrano, ono autonomno u svojoj kontekstualnosti.» (Perišić 2007: 136).

<sup>27</sup> «Da bi se analizirala šire shvaćena autopoetika, koja problematizuje pitanje književnog konteksta (kontekst stvarnosti se ispituje preko problema istorije), treba najpre uočiti fenomen intertekstualnosti. Književni kontekst (intertekstualnost) postaje u tekstu vidljiv na osnovu njegove materijalizacije u simboli biblioteke. Međutim, u autopoetički prevrednovanim tekstovima intertekstualnost, pored toga što povezuje tekst sa celokupnom tekstualnošću, pokazuje i tendenciju povratka ka matičnom tekstu – i to je osobenost postmodernističke književnosti – pretvarajući se u autotekstualnost prisutnu u tekstu preko autocitata.» (Perišić 2007: 137).

<sup>28</sup> Mirjana Miočinović koristi termin *autopoetika* za oznaku vanfiktionalnih tekstova i povezuje ga sa *nekom vrstom manifesta*, što Igor Perišić komentariše: «Ovakvo shvaćena 'autopoetika' izlazi po još jednom pravcu iz ograničenja termina koje je ovde uspostavljeno: po pravcu razlikovanja imanentna poetika (uže: autopoetika) – manifestna (programska) poetika. Za piščevo objašnjavanje vlastitih dela, što su Kiš i Pekić veoma često činili, bolje je upotrebiti termin *autokritika*, kako to čini Jovan Delić.» (Perišić 2007: 31).

Svaka nacionalna metapoetika ima svoje specifičnosti u tumačenju autopoetike. Ako uporedimo njemačku i srpsku, dolazimo do zaključka da prva već sada ima detaljan presjek osnovnih aspekata autopoetike (njem. *Selbstpoetik*) i to u rasponu od 1800. do 2000. zahvaljujući zborniku *Selbstpoetik 1800–2000* (Köhnen 2001<sup>a</sup>). U njemu se razmatraju, između ostalog, ovakva pitanja: ja-identitet (*Ich-Identität*) kao književna reciklaža znaka (Köhnen 2001<sup>b</sup>), mediji samotehnike (Steirunayr 2001<sup>c</sup>), antropološko etabliranje samoga pjesnika – *Dichterselbst* (Bösmann 2001<sup>d</sup>), samoprojektovanje (*Selbstentwürfe*) ranog romantizma između subjektivnog centriranja i grupnog identiteta (Koch/Roberg 2001<sup>e</sup>), Jean Paul kao istoričar i profesor svoga ja – *Professor seiner selbst* (Köhnen 2001<sup>f</sup>), aspekti implicitnog modela ja-Rilkea (Thißen 2001<sup>g</sup>), anti-sintetička autopoetika Gottfrieda Benna (Nöllenburg 2001<sup>h</sup>), samonalaganje (*Selbsterfindung*) i umjetnički život (Fischer 2001<sup>i</sup>), autopoetički koncept performativne polifonije u autobiografskim tekstovima Heinerja Müllera (Schohz 2001<sup>j</sup>), secesionistička autopoetika Rinalda Goetza (Müller/Schmidt 2001<sup>k</sup>), autoopisi (*Selbstbeschreibungen*) i autoinsceniranja (*Selbstinszenierungen*) Benjamina von Stuckrad-Barrea (Tillmann/Forth 2001<sup>l</sup>), lik Christina Krachta između estetske autostilizacije i svjesnosti poslanja (*Sendungsbewusstsein*) (Lettow 2001<sup>m</sup>), autopoetika Laendera Haußmanna (Scholz 2001<sup>n</sup>), autoportret mladića Sebastiana Kirschsa (Kirschl 2001<sup>o</sup>).

24. Neki autori razmatraju interaktivnu poetiku (Mijović 2006<sup>p</sup>), intertekstualnu poetiku (Jelušić 2008<sup>q</sup>) i autopoetologiju (Aleksić 2017<sup>r</sup>).

25. Što se tiče idiopoetike, ako se uzmu u obzir naslovi radova u kojima se pojavljuje riječ *poetika* (takvih je 788 u našoj bazi podataka), dolazimo do zaključka da po istraživačkom interesovanju srpskih poetičara u ovome periodu za individualno književno stvaralaštvo izrazito odskaču Ivo Andrić i Miloš Crnjanski. Kada je u pitanju Andrić, *poetika* se 31 pojavljuje u naslovima monografija, zbornika, doktorskih disertacija, magistarskih radova, priloga u časopisima, recenzija i predavanja, a ako se dodaju 37 radova iz projekta Andrić-Initiative: Ivo Andrić u evropskom kontekstu (Grac–2007), dobiće se



cifra 68.<sup>29</sup> Što se tiče Crnjanskog, nama je poznato 29 takvih radova. Treći je Momčilo Nastasijević (9), slijedi Danilo Kiš (8), Jovan Dučić (7), Petar Petrović Njegoš (6), Oskar Davičo (5), Milan Dedinac, Grozdana Olujić, Stevan Raičković (5), Ivan V. Lalić, Branko Miljković, Dušan Radović, Miroljub Todorović (4), Branko Ćopić, Milovan Danojlić, Desanka Maksimović, Goran Petrović, Rastko Petrović, Aleksandar Popović, Jovan Sterija Popović, Slobodan Selenić, Meša Selimović, Stevan Sremac (3), David Albahari, Miroslav Antić, Milorad Bulatović, Dobrica Ćosić, Jovan Deretić, Vladan Desnica, Igor Kolar, Laza Kostić, Simo Matavulj, Borislav Pekić, Branislav Petrović, Isidora Sekulić, Bora Stanković, Sveti Sava, Aleksa Šantić, Stanislav Vinaver, Aleksandar Vučo (2), Ljubica Arsić, Ilija Bosilj Bašičević, Matija Bečković, Katarina Bogdanović, Dejan Bogojević, Milutin Bojić, Gordana Brajović, Radoslav Bratić, Dragomir Brzak, Vojo Ćolaković, Rade Drainac, Gojko Ćogo, Pop D. Đurđev, Dušan Đurišić, Ivan Gađanski, Milovan Glišić, Miodrag D. Ignjatović, Milan Kašanin, Petar Kočić, Mirko Kovač, Stanislav Krakov, Gordana Kuić, Skender Kulenović, Dragan Lakićević, Mihajlo Lalić, Ivan Lalović, Branko Lazarević, Laza Lazarević, Miodrag Matićki, Radomir Mićunović, Milan Nenadić, Milan Milišić, Ranko Mladenović, Laza Nančić, Ljubomir Nenadović, Danilo Nikolić, Živko Nikolić, Dositej Obradović, Dejan Ognjanović, Milorad Pavić, Miodrag Pavlović, Rajko Petrov Nogo, Tešan Podrugović, Vasko Popa, Branko Radičević, Branko V. Radičević, Jovan Rajić, Marko Ristić, Aleksandar Ristović, Tiodor Rosić, Petar Sarić, Milisav Savić, Maja

<sup>29</sup> Jerkov ističe da su poetički iskazi u Andrićevom romanu veoma složeni i izukršteni, da se odnose na različite nivoe oblikovanja i da svjedoče o samoj Andrićevoj tvorevini na jedan prikriven, ali veoma bitan način. On tvrdi da *Na Drini ćuprija* u poetici sopstvenog rađanja, predstavljenoj već u prvoj glavi romana, otkriva rađanje sopstvene poetike (Jerkov 1992: 224) i dolazi do zaključka da poetika nije izražena u djelu, već je djelo poetički ostvareno te da i poetika u njemu nema ispovjedni karakter (kao tvrdi Dragan Jeremić), već oblikotvornu funkciju (Jerkov 1992: 224–225). Analiza ovoga romana daje autoru argument za širi zaključak o dvostrukom značenju poetike (kao predmeta i kao discipline). Dalje se podsjeća na postojanje poetike samoekspoziranja i poetike počinjanja (Peter Sloterdijk).

Sekulić Herman, Ljubomir Simović, Nenad Stefanović Novak, Miroljub Stojanović M., Jovan Sundečić, Radmila Šalabalić, Milan P. Šaranović, Slobodan Škerović, Novica Tadić, Momčilo Tešić, Nađa Tešić, Stevan Tontić, Duško Trifunović, Milan Tripković, Janko Veselinović, Miroslav Višnjić Josić, Alek Vukadinović, Geroslav Zarić, Dragiša Živković, Mirjana Živković, Jovan Zmaj Jovanović, Miloš Zubac (1).

Četiri rada dovode u vezu poetiku i sakupljanje narodnih umotvorina od strane Vuka Stefanovića Karadžića.

Srpski istraživači bavili su se poetikom pisaca iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije (pored nekih koji su već pomenuti) kao što su Ivan Gundulić (2), Tito Bilopavlović, Musa Ćazim Ćatić, Mak Dizdar, Stijepo Đurđević, Marin Držić, Silvije Strahimir Kranjčević, Miroslav Krleža, Šiško Menčetić, Dušan Pirjevac, Vinko Vitezica, Pavle Vitezović Riter (1), a takođe stranih autora (Klaus Merc, D. J. Danilov, Boris N. Savinkov – pseudonim Viktor Ropšin).

Dio srpskih metapoetičara nije proučavao poetiku književnika, već slikara (kao što su Marko Ćelebonović, Aldemar Ibrahimović, Stevan Kitić, Damir Savić, Valentina Savić), skulptora i arhitekti (Svetislav Ličina), filmskih radnika – reditelja i scenarista (Dejan Đurković, Emir Kusturica, Taško Georgijevski), naučnika (matematičar Milutin Milanković), scenografa grafičara (Gerasim Zelić), odnos književne poetike i politike, poetike književnosti i muzike: Andrić u muzici, muzika u Andriću (Branko Tošović 2016<sup>3</sup>), muzička umjetnost i Njegoševa poetika (Branka Radović 2013<sup>4</sup>) ili samu muziku: muzička poetika Pedra Almodovara (Rastko Buljančević 2020<sup>5</sup>), poetika Francisa Pulanka – čitanje muzike muzikom (Maja Vasiljević 2007<sup>6</sup>).

26. Među novim poetičkim postupcima ističe se (a) umjetnička reinkarnacija (prenošenja književnog stvaraoca iz realnog prostora u kome je živio u virtualni prostor u kome se oživljuje), (b) upričavanje – postupak transformacije realnog umjetnika (pisca) u virtualnu individuu (poetsku, proznu i dramsku): u junaka pripovijedanja, umjetnički lik, književni motiv, pri čemu se izdvaja «uandričavanje» – umjetnička reinkarnacija Iva Andrića (Tošović 2017<sup>7</sup>).



27. Velik doprinos razvoju srpske poetike dale su naučne i stručne monografije (u spisku literature navodimo 47 takvih jedinica; označene su skraćenicom *mon* u kvadratnim zagradama), doktorske disertacije (u popis literature uključeno je 54), magistarski radovi diplomski radovi (poznato nam je 12 magistarskih i isto toliko diplomskih, ali su izostavljeni iz spiska literature).

28. Razvoju poetike u Srbiji dosta su doprinijeli naučno-istraživački projekti, posebno oni koje je finansiralo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. Ovdje treba izdvojiti projekte Instituta za književnost i umetnost u Beograd (osnovanog 1962) od kojih su mnogi već realizovani, a neki su u toku i obrađuju sljedeće teme: Smena poetičkih paradigmi u srpskoj književnosti XX veka: nacionalni i evropski kontekst, Srpsko usmeno stvaralaštvo u interkulturalnom kodu, Kulturološke književne teorije i srpska književna kritika, Uloga srpske periodike u formiranju književnih, kulturnih i nacionalnih obrazaca, Srpska književnost u evropskom kulturnom prostoru.<sup>30</sup> Značajan broj srpskih istraživača iz oblasti poetike, književnosti, jezika i stila aktivno je učestvovao i učestvuje u dva međunarodna projekta: Andrić-Initiative: Ivo Andriću evropskom kontekstu (Grac, 2007)<sup>31</sup> i Lirski humoristički i satirički svijet Branka Ćopića (Grac, 2010–).<sup>32</sup> U okviru prvoga objavljen je (pored većeg broja priloga o jeziku) niz radova o jeziku, stilu, stilistici i poetici; samo u njihovim naslovima 13 puta pojavljuje se u *stil* i *stilistika*, a *poetika* još više – 17 (najviše *kriopoetika* – 12), dok u okviru drugog projekta (osim pretežnog broja radova o jeziku) 18 radova u naslovu ima *stil*, *stilistiku* (8), *poetiku* (7) i *stih* (3).

29. Praćenju svjetskih tokova u poetici i književnoj stilistici dosta je pomogla intenzivna prevodilačka aktivnost. U Srbiji je u ovome periodu izašao priličan broj knjiga stranih autora (u našem popisu literature dato je 26 najilustrativnijih primjera). Neka se od njih ne odnose direktno na poetiku i stilistiku, već

dolaze iz oblasti kao što je filozofija (Vitgenštajn 1980) i epistemologija (Pijaže 1994). (a) Niz prevoda tiču se opštih aspekata poetike (Valeri 2003; Todorov 1986, Siami 1998; Frej 1979; Ingarden 2000, But 1976; Hirš 1983; Bal 2000; Todorov 1987). (b) Za poetiku su posebno važni radovi o odnosu između estetike i poetike (Mukaržovski 1987, 1998), estetike i teorije informacija (Eko 1977), estetike recepcije (Jaus 1978), estetike jezika (Mukařovský 1973), specifičnosti estetskog kao kategorije (Lukač 1980; Tatarkjevič 1976), pojmu estetske vrijednosti (Stolovič 1983) i drugim aspektima estetike (Hartman 1979; Hegel 1970; Kon 2001; Lukač 1975; 1977). (c) Vrlo su relevantni prevodi koji se tiču poetike kompozicije, stare književnosti, matematičke poetike (Ingarden 2000; Jakobson 1978; Lihačov 1972, Markus 1974, Todorov 1998; Uspenski 1979), odnosa jezika i književnog teksta, lingvistike i nauke o književnosti (Bahtin 1967, Kajzer 1973; Lotman 1973; Rasi 1981; Velien 1981), književnosti i logike (Hamburger 1976), različitih aspekata književnosti (Bahtin 1967, Bart 1979; Ejhenbaum 1972; Giljen 1982, Markjevič 1974, Marks – Engels 1970; Velek/Ostin 1965). (d) Lingvistički, književni, poetički i stilistički pogledi stranih istraživača na strukturu umjetničkog teksta bili su inspirativni za dalji razvoj srpske metapoetike i metastilistike (Lotman 1976, Mukaržovski 1987, 1999, Pijaže 1978). (e) Dio prevoda ima kao temu poeziju i teoriju stiha (Valeri 1980). Nekoliko studija posvećeno je romanu, bajci i drami (Bahtin 1967, Propp 1982, 1990). (f) Jedan broj prevoda tiče se poetike prostora (Bašlar 1969<sup>a</sup>), tumačenja stila (Šopenhauer 1982), retorike, semantike, semiotike kulture (Ričards 1988; Miler/Svift 1981), metafora i figura (Leon 1986). (g) U pojedinim radovima stranih autora razmatraju se književni pravci kao što su romantizam, simbolizam, formalizam, moderna (Prac 1974; Hačion 1996, Lusi 1999; Epštejn 1998; Hjuž 1989; Ogden 2001; Noris 1990; Derida 1984; Berđajev 1990; Velš 2000; Palmer 1989; Mekhejl 1996; de Man 1975; Medvedev 1976; Šklovski 1970; Breht 1979; Bloh 1982; Hodel 2009; Jameson 1995; Sloterdajk 1988; Eagleton 1986; Liotar 1979) i poetika pojedinih autora, recimo Andrića i Selimovića (Hodel 2011). (h) Niz prevoda donosi rasprave o (1) doživljaju, tumačenju,

<sup>30</sup> <https://www.ikum.org.rs/pages.php?page=projekti.1.10.2022>.

<sup>31</sup> <https://www.gewi.uni-graz.at/gralis/projektarium/Andric/index.html>. 1.10.2022.

<sup>32</sup> <https://www.gewi.uni-graz.at/gralis/projektarium/Copic/index.html>. 1.10.2022.

objašnjenju i čitanju umjetničkog djela, (2) imaginaciji i teoriji pripovijedanja (Wright 1975<sup>7</sup>, Štajger 1978, Ingarden 1975, Todorova 2006<sup>8</sup>, Volas 2016<sup>9</sup>, Šmid 1999<sup>10</sup>). (i) Pošto se radilo o jedinstvenom književnom i naučnom prostoru bez jezičkih barijera, srpski istraživački poetike i književne stilistike nesmetano su koristili i konsultovali hrvatske prevode iz poetike (Staiger 1996<sup>11</sup>, Eko 1984<sup>12</sup>, Habermas 1988<sup>13</sup>, Feraris 1988<sup>14</sup>, Šmit 1988<sup>15</sup>), stilistike (Demetrius 1999<sup>16</sup>, Spiewok 1971<sup>17</sup>), retorike (Aristotel 1989<sup>18</sup>), sistema tropa i figura (Ricoeur 1981<sup>19</sup>, Lodge 1988<sup>20</sup>), nauke o književnosti (Blanchot 2015<sup>21</sup>), književnih pravaca (Jameson 1972<sup>22</sup>), teoriji poezije (Aristotel 1977<sup>23</sup>, Aristotel 1983<sup>24</sup>), estetike (Marcuse 1981<sup>25</sup>), strukturalne antropologije (Levi-Strauss 1989<sup>26</sup>), lingvistike (Jakobson 1966, Jakobson/Halle 1988<sup>27</sup>) i teorije simbola (Chevalier/Gheerbrant 1987<sup>28</sup>). (j) Prevodi iz Bosne i Hercegovine nudili su poglede na poetiku, teoriju stila i stiha, estetiku, metaforu, metonimiju, umjetnost prevođenja (Bachelard 1982<sup>29</sup>, Tinjanov 1990<sup>30</sup>, Dessoir 1963<sup>31</sup>, Uspenski 1975<sup>32</sup>, Lodge 1981<sup>33</sup>, Levi 1982<sup>34</sup>, Vinogradov 1971<sup>35</sup>). (k) Iz Crne Gore dolaze rijetki prevodi, npr. o istini i utopiji (Sioran 1990<sup>36</sup>). (l) Od značaja su bili i prevodi objavljeni prije toga – do 1970. u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, posebno o poetici prostora (Bašlar 1969<sup>b</sup>), uskrснуću riječi (Šklovski 1969<sup>37</sup>), savremenoj estetici (Morpurgo-Taljabue 1968<sup>38</sup>).

### III. Zaključak

30. Jedna od polaznih tačaka u srpskoj metastilistici datoga perioda (1970–2020) jeste definisanje pojma književna stilistika. Drugo bitno tumačenje ticalo se književne stilistike i poetike. Neki autori konstatuju da stilistika gleda na strukturu i funkcije jezičkog znaka kao na instrumentalne oblike, a poetika u jeziku otkriva mogućnosti i mehanizme umjetničke komunikacije (Radoje Simić), drugi kao predmet stilistike ističu proučavanje stila, načina realizovanja govora u komunikativnoj funkciji, posebno način književnog uobličavanja umjetničkih vrijednosti kvalitetima i dinamikom jezičkih sredstava (Milivoj Pavlović). U hijerarhiji stilističkih pitanja kojima se bavila srpska metastilistika u datome vremenu na drugom mjestu, odmah iza pojma književna

stilistika, nalazi se književnoumjetnički stil (koji neki nazivaju književnim stilom, jezikom književnosti, poetskim stilom u širem smislu) itd. O tome predmetu istraživanja postoji mnogo više ocjena nego o samoj disciplini. Recimo, Novica Petković konstatuje da književni stilovi nastaju, nestaju i ponovo vaskrsavaju tako što uspostavljaju, kanonizuju, razrušuju i ponovo vaskrsavaju takav sistem. Pod stilom Dragiša Živković podrazumijeva način izražavanja, a pod stilom u književnosti jedinstvo svih mislilačkih, osjećajnih i ostalih duhovnih sposobnosti jednog pisca izraženih u njegovu djelu jedinstvenim načinom koji je svojstven samo tom piscu. Specifičnost srpske stilistike ovoga perioda jeste izdvajanje jednog urbanog načina izražavanja u književnim djelima i njegovo tumačenje kao značajne pojave. Radi se o beogradskom stilu, koji je predstavljao markantnu novinu pa se pojavio niz analiza posvećenim ovome pitanju. Krajem šezdesetih i tokom sedamdesetih godina XX vijeka zasnovan je pravac koji je dobio naziv *proza novog stila* (pored drugih termina kao što su *stvarnosna proza*, *stvarnosno-kritička proza*, *proza obnovljenog realizma*), a njegovi su nosioci nazvani *novostilistima*. Ta je inovacija došla nakon radikalne modernizacije proze početkom i sredinom šezdesetih godina XX stoljeća. Najveći doprinos tumačenju stiha kao suštinskog dijela proznog književnoumjetničkog stila dali su Svetozar Petrović, Leon Koen, Novica Petković, Žarko Ružić i Milosav Čarčić. Milan Đorđević je ponudio jedno od najoriginalnijih viđenja poetskog teksta u obliku dijagrama u koje se pjesme smještaju (oblikuju kao geometrijske figure, slike). U srpskoj metastilistici ovoga perioda dosta je urađeno na području analize stila pisaca i njihovih djela. Takva istraživanja mogu se podijeliti na tri dijela: (a) analize šire zasnovane (u njima se tumači jezik i stil kao neraskidiva cjelina, pri čemu je obično primaran jezik a sekundaran stil), (b) radovi u čijim se naslovima eksplicira da se radi samo u tumačenju stila, (c) studije koje se bave stilom konkretnih književnih djela. U okviru individualne stilistike (stilistike pojedinca, genetičke stilistike), tumačenja individualnih stilova (idiostilova) najviše radova odnosi se na stil Iva Andrića. Manje ima istraživanja načina izražavanja Branka Ćopića. Treću grupu čine radovi u kojima se analizira jezik i stil Janka

Donovića, Dušana Radović. P. P. Njegoša, Svetlane Velmar Janković, Grigorija Božovića Arsena Diklića i dr. «Čisti» radovi o stilu (bez isticanja jezika) dosta su široko predstavljeni. Neki od njih odnose se na poeziju, a najmanje na dramu.

U tumačenju teorije poetike, njenih pojedinih vrsta i načina konkretne umjetničke organizacije teksta srpska metapoetika dala je niz značajnih istraživanja. Ona je u XX vijeka prošla kroz nekoliko faza u kojima je dominirao neki od književno-poetičkih pravaca: moderna (na prelazu iz XIX u XX vijek), avangarda (nakon Prvog svjetskog rata, međuratna književnost), nadrealizam (1922–1932), pokret «socijalne literature» (od sredine 30-ih godina XX vijeka), period poslije Drugog svjetskog rata (do 60-ih godina), poststrukturalizam, postmodernizam. U metapoetičkim istraživanjima nastalim između 1970. i 2020. godine jedni su autori bili okrenuti vremenu do toga razdoblja, a drugi su paralelno sa književnom produkcijom analizirali ta djela. Izdvajaju se analize moderne i postmoderne.

Srpska makropoetika (koja pokriva najšira poetička pitanja i sadrži ograničen broj vrsta kao što su imanentna, eksplicitna, implicitna, lingvistička, matematička, kognitivna, filozofska, individualna poetika, autopoetika i dr.) nudi niz vrijednih radova. U okviru srpske mikropoetike uvedene su i razmatrane pojedine terminološke novine. Kao dominantna nameće se poetika sna (sanjarenja, sanjarija, snivanja) i poetika mita (mitološka, mitopoetička, mitologizovana poetika). U osnovu nekih vrsta poetike nalazi se postupak. Određeni tipovi poetike tiču se strukture književnog teksta i književne rodove, vrste i formacije. U okviru makropoetike posebno mjesto zauzimaju imanentna poetika, eksplicitna poetika, implicitna poetika, autopoetika i individualna poetika. Najznačajniji doprinos autopoetici, njenom temeljnom i širokom predstavljanju dao je Igor Perišić knjigom *Gola priča – autopoetika i istorija u Grobnica za Borisa Davidovića Danila Kiša, Novom Jerusalmu Borisava Pekića i Fami o biciklistima Svetislava Basare* (2007). U srpskoj metapoetici

dosta je razmatrana idiopoetika (individualna poetika) pojedinih pisaca. Po istraživačkom interesovanju izrazito odskaču Ivo Andrić i Miloš Crnjanski.

31. Razvoju srpske metastilistike i metapoetike doprinijele su mnogobrojne monografije, zbornici, doktorske disertacije, magistarski i diplomski radovi, a takođe naučno-istraživački projekti i skupovi.

32. Praćenje svjetskih tokova u književnoj stilistici i metapoetici snažno je podržala prevodilačka aktivnost. U Srbiji je u ovome periodu izašao priličan broj knjiga stranih autora. Neka od njih dolaze iz oblasti kao što je filozofija i epistemologija. Niz prevoda tiču se opštih aspekata poetike. Za metapoetiku su posebno važne strane studije o (a) odnosu između estetike i poetike, estetike i teorije informacija, (b) estetski recepcije, estetski jezika, specifičnosti estetskog kao kategorije, (c) pojmu estetske vrijednosti i drugim aspektima estetike. Vrlo su relevantni prevodi koji se tiču poetike kompozicije, stare književnosti, matematičke poetike, odnosa jezika i književnog teksta, lingvistike i nauke o književnosti, književnosti i logike, različitih aspekata književnosti. Lingvistički, književni, poetički i stilistički pogledi stranih istraživača na strukturu umjetničkog teksta bili su korisni za dalji razvoj srpske poetike i stilistike. Dio prevoda ima kao temu poeziju i teoriju stiha. Nekoliko prevedenih studija posvećeno je romanu, bajci i drami. Jedan broj tiče se odnosa poetike i stilistike, tumačenja stila, retorike, semantike, semiotike kulture, metafora i figura. U pojedinim radovima razmatraju se književni pravci kao što su romantizam, simbolizam, formalizam, moderna. Niz prevoda donosi rasprave o (a) doživljaju, tumačenju, objašnjenju i čitanju umjetničkog djela, (b) imaginaciji i teoriji pripovijedanja.

### Oznake

Znak □ ukazuje na to da su citirani kontakti pasusi (koji su u originalu locirani u posebne redove) spojeni i stavljeni u isti red (pretvoreni u jedan pasus).

## Literatura<sup>33</sup>

1. Andonovski B. Poetika nadrealističkog (anti)romana u srpskoj književnosti i evropskom kontekstu: doktorska disertacija. – Beograd: [B. D. Andonovski], 2017. – 1125 l.
2. Antanasijević I. Poetika ruskih tužbalica: doktorska disertacija. – Priština – Vranje: [I. Antanasijević], 2001. – 307 l.
3. Bečanović T. Đ. Poetika Lalićeve trilogije (*Zlo proljeće, Lelejska gora i Hajka*): doktorska disertacija. – Beograd: [T. Bečanović]. – 332 l.
4. Bečanović-Nikolić Z. Hermeneutika i poetika: teorija pripovedanja Pola Rikera. – Beograd: Geopoetika, 1998. – 234 s. [mon]
5. Belić A. «Beogradski stil» // Belić, Aleksandar. Oko našeg književnog jezika: Članci. Ogledi i popularna predavanja. – Beograd: Srpska književna zadruga, 1951. – S. 210–218.
6. Brajović T. Teorija pesničke slike. – Beograd: Zavod za izdavanje udžbenike i nastavna sredstva, 2000. – 392 s.
7. Bulajić J. Poetika romana Danila Nikolića: doktorska disertacija. – Beograd: [J. Bulajić], 2014. – 344 l.
8. Cvetković N. Pesničko stvaralaštvo i poetika Miloša Crnjanskog. – Beograd: [N. Cvetković], 1980. – 446 s.
9. Cvetković N. Poetika pisaca: (književno-poetičke studije III). – Beograd: Književno društvo prosvetnih radnika Srbije, 1994. – 131 s. [mon]
10. Čarkić Ž. M. Fonika stiha. – Beograd: Naučna knjiga, 1992. – 349 s.
11. Čarkić Ž. M. Rimarijum srpske poezije. – Beograd: Međunarodno udruženje „Stil“, 2007. – 483 s.
12. Čarkić Ž. M. Stilistika stiha. – Beograd: Međunarodno udruženje „Stil“, 2006. – 288 s.
13. Čarkić Ž. M. Uvod u stilistiku. – Beograd: Naučna knjiga, 2002. – 289 s.
14. Damjanov S. Šta to beše «mlada srpska proza»? : zapisi o «mladoj srpskoj prozi» osamdesetih. – Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada, 1990. – 135 s.
15. Delić J. O poeziji i poetici srpske moderne. – Beograd: Zavod za udžbenike, 2008. – 357 s.
16. Delić. Poetika pripovijedne proze u teorijskim iskazima i u književnom stvaranju Danila Kiša: doktorska disertacija. – Beograd: [J. M. Delić], 1995. – 851 l.
17. Deretić J. Poetika Dositeja Obradovića. – Beograd: «Vuk Karadžić», 1974. – 278 s. [mon]
18. Deretić J. Poetika prosvjećivanja: književnost i nauka u delu Dositeja Obradovića. – Beograd: Književne novine, 1989. – 222 s. [mon]
19. Deretić J. Poetika srpske književnosti. – Beograd: Filip Višnjić, 1997. – 420 s. [mon]
20. Detelić M. I. Poetika prostora u srpskoj deseteračkoj epici: doktorska disertacija. – Beograd: [M.I. Detelić], 1991. – 497 s.
21. Detelić M. Urok i nevesta: poetika epske formule. – Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Balkanološki institut; Kragujevac: Univerzitet, Centar za naučna istraživanja. 1996. – 232 s. [mon]
22. Došlić M. Tematika i poetika Ljubomira Nenadovića. – Beograd: Zadužbina Vladete Jerotića: Domus editoria Ars Libri ; Banjaluka: Besjeda, 2019. – 363 s. [mon]
23. Đerić Z. Poetika bezdomnosti: slovenska književna emigracija u XX veku. – Novi Sad: Grafo-marketing, 2014. – 332 s. [mon]
24. Đorđević M. Matematička lingvistika i pesništvo. – Zagreb: Mladost, 1987. – 212 s.

<sup>33</sup> Zbog velikog broja bibliografskih jedinica i ograničenog prostora predviđenog za ovu analizu u spisak literature uključeni su samo (a) radovi koji se citiraju navođenjem broja strane/strana, npr. Marković 1980: 5 (izostavljeni su radovi koji se citiraju bez navođenja strane, npr. Marković 1985), b) knjige srpskih autora čiji se naslovi ekspliciraju, c) radovi značajni za dato istraživanje. Bibliografske jedinice koje nisu ušle u popis literature označene su gornjom indeksnom crticom iznad godine (tipa 1985). Monografije su posebno označene [mon]. Kompletna bibliografija biće objavljena u posebnoj monografiji.



25. Đorđević M. M. Književno delo Aleksandra Vuča (nadrealizam, poezija, roman i poetika): doktorska disertacija. – Beograd: [s. n.], 1992. – 315 l.
26. Đorđević M. Književno delo Aleksandra Vuča: (nadrealizam, poezija, roman i poetika). – Beau Bassin: GlobEdit, 2019. – 230 s. [mon]
27. Đurković A. Poetika i sintaksa «kratkog metra» na primeru stvaralaštva Dejana Đurkovića: doktorska disertacija. – Beograd: [A. Đurković], 2016. – 253 l.
28. Filipović D. M. Poetika dinamičkog identiteta u delima Miloša Crnjanskog: odnos putopisno-memoarskog i dramskog prema romanesknom: doktorska disertacija. – Beograd: [D. Filipović], 2016. – 355 l.
29. Filipović V. Poezija i poetika Stevana Raičkovića. – Priština: Jedinstvo, 1977. – 197 s. [mon]
30. Gordić-Petković V. Virtuelna književnost. – Beograd: Zavod za izdavanje udžbenike i nastavna sredstva, 2004. – 154 s. [mon]
31. Gordić-Petković V. Virtuelna književnost. [Knj. 2], Književnost, tehnologija, ideologija. – Zrenjanin: Gradska narodna biblioteka Žarko Zrenjanin, 2007. – 225 s. [mon]
32. Hristić J. (izbor tekstova, predgovor i beleške). Nova kritika. – Beograd: Nolit, 1973. – 478 s.
33. Ičević D. Misaona po(i)etika. – Podgorica: D. Ičević, 2014. – 335 s. [mon]
34. Ivanović R. V. Poetika i kritika: studije i ogledi o makedonskoj književnosti. – Kikinda: Književna zajednica Kikinde, 1988. – 252 s. [mon]
35. Ivanović R. V. Poetika Koste Racina. – Novi Sad: Bratstvo-jedinstvo, 1979. – 175 s. [mon]
36. Jeftimijević-Mihajlović M. Mit(o)poetika romana Petra Sarića. – Priština – Leposavić: Institut za srpsku kulturu, 2021. – 483 s. [mon]
37. Jerkov A. Imanentna poetika Andrićevih romana // Sveske Zadužbine Ive Andrića. – Beograd: 1992. God. 11, br. 8. S. 200–236.
38. Jerkov A. Imanentna poetika i saznajna moć Andrićeve *Travničke hronike* // Književnost: mesečni časopis. – Beograd: 1996. God. 49, knj. 101, sv. 5/6. – S. 294–303.
39. Jovanov S. Rečnik postmoderne: sa uputstvima za radoznale čitaoce. – Beograd: Geopoetika, 1999. – 182 s.
40. Jovanović I. R. Poetika modernog u pesništvu, drami i esejistici Ranka Mladenovića: doktorska disertacija. – Beograd: [I. R. Jovanović], 1992. – 412 l.
41. Jovanović V. Pripovetke Antonija Isakovića – poetika i književnoistorijski značaj: doktorska disertacija. – Beograd: [V. Jovanović], 2005. – 299 l.
42. Jovanović V. Trenovi i raskršća: poetika pripovedanja Antonija Isakovića. – Beograd: Prosveta, 2009. – 295 s. [mon]
43. Jović D. Jezički sistem i poetska gramatika. – Beograd: BIGZ – Jedinstvo, 1985. – 157 s.
44. Jurić Z. Poezija i poetika Novice Tadića: doktorska disertacija. – Beograd: [Z. Jurić], 2016. – 300 l.
45. Karanović Z., Radulović S\l. Žanrovi srpske književnosti: poreklo i poetika oblika: zbornik. Br. 2. – Novi Sad: Filozofski fakultet: Orfeus, 2005. – 416 s. [mon]
46. Kojen L. Jakobson: poetika i metrika. – Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 1998. – 137 s. [mon]
47. Kojen L. Studije o srpskom stihu. – Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1996. – 383 s.
48. Konstantinović S. Poetika socrealističkog romana (istorija i teorija žanra na građi slovenskih književnosti): doktorska disertacija. – Novi Sad: [S. Konstantinović], 2003. – 232 l.
49. Konstantinović Z. Fenomenološki pristup književnom delu. – Beograd: Prosveta, 1969. – 309 s.
50. Konjević N. Poetika umetničke proze Vladana Desnice: doktorska disertacija. – Novi Sad: [N. Konjević], 2011. – 269 s.
51. Koprivica Z. Rediteljska poetika Živka Nikolića: doktorska disertacija. – Beograd: [Z. Koprivica], 2007. – 318 l.
52. Kovačević M. Stilske figure i književni tekst. – Beograd: Trebnik, 1998. – 215 s.
53. Kozić R. D. Uticaj antičkih i srednjovekovnih poetika na Makremvolitov roman viđen u perspektivi istorije stila: doktorska disertacija. – Beograd: [R. Kozić], [200?]. – 412 l.

54. Krsmanović Z. V. Prve verzije Lanselota u prozi iz XIII veka i poetika francuskog srednjovekovnog romana: doktorska disertacija. – Beograd: [Z. V. Krsmanović], 2016. – 351 l.
55. Ljuštanović J. Poetika modernog i srpska poezija za decu od 1951. do 1971. godine: doktorska disertacija. – Beograd: [J. Ljuštanović], 2006. – 404 l.
56. Macura S. Đ. Poetika romana Slobodana Selenića: doktorska disertacija. – Beograd: [S. Đ. Macura], 2007. – 339 l.
57. Marković B. Poetika i poezija avangarde za decu i mlade (Aleksandar Vučo, Oskar Davičo i Vasko Popa) – metodički i teorijski aspekti: doktorska disertacija. – Beograd: [B. Marković], 2020. – 269 l.
58. Markuš S. Poetika Pedra Almodovara. – Beograd: Stubovi kulture: Jugoslovenska kinoteka, 1998. – 109 s. [mon]
59. Meza O. Poetika sna i sanjarenja: recepcija poezije i filozofije Lučijana Blage. – Vršac: KOV – Književna opština Vršac, 2005. – 169 s. [mon]
60. Miladinović P. Pavle Miladinović: energija simbola i poetika trajanja. – Požarevac: Kreativni tim Petković: Kulturno-prosvetna zajednica: Fondacija Milenin dom, 2011. – 210 s. [mon]
61. Miladinović-Prica I. Od buke do tišine: poetika ranog stvaralaštva Džona Kejdža. – Beograd: Fakultet muzičke umetnosti, Katedra za muzikologiju, 2011. – 147 s. [mon]
62. Milutinović Dejan. Istorijska poetika detektivske priče: doktorska disertacija. – Niš: [D. Milutinović], 2012. – 745 s.
63. Milutinović D. Poetica Borgesiana: književnost po H. L. Borhesu. – Niš: Niški kulturni centar: Filozofski fakultet, 2015. – 181 s. [mon]
64. Milutinović Z. Imanentna poetika u drami XX veka: doktorska disertacija. – Beograd: Filološki fakultet, 1993. – 302 l.
65. Milutinović Z. Metateatralnost: immanentna poetika u drami XX veka. – Beograd: Radionica SIC, 1994. – 228 s. [mon]
66. Miljković D. Poetika komedije: o umeću nevaljalstva. – Novi Sad: Mediterran publishing, 2020. – 96 s. [mon]
67. Mirkov-Bogdanović N. P. Poetika verzija putopisne i memoarske proze Miloša Crnjanskog: doktorska disertacija. – Beograd: [N. P. Mirkov-Bogdanović], 2008. – 176 l.
68. Nikolić M. Stilistika pripovedanja u stvarnosnoj prozi Dobila Nenadića // Sprski jezik: studije srpske i slovenske. – Beograd: 2017. Serija 1, br. 22. – S. 155–174.
69. Novaković B. Poetika Anri Mišoa: doktorska disertacija. – Beograd: [B.B. Novaković], 1991. – 420 s.
70. Novaković J. Na rubu halucinacija: poetika srpskog i francuskog nadrealizma. – Beograd: Filološki fakultet, 1996. – 286 s. [mon]
71. Opačić Z. Poetika bajke Grozdane Olujić: doktorska disertacija. – Beograd: [Z. Z. Opačić], 2008. – 350 l.
72. Pantić M. Pekićeva sotija, roman *Kako upokojiti vampira* u svetlu autorske oznake i upotrebe žanra // Palavestra P. (ur.). Srpska fantastika: natprirodno i nestvarno u srpskoj književnosti. – Beograd: SANU, 1989. – S. 611–616.
73. Pavić M. Hazarski rečnik: Roman leksikon u 100.000 reči. Androgino izdanje. – Beograd: Dere-ta, 2006<sup>2</sup>. – 396 s.
74. Pavićević I. Poetika vremena i prostora u Lalićevim romanima. – Nikšić: Univerzitetska riječ, 1987. – 125 s. [mon]
75. Pavićević J. Poetika dramskog stvaralaštva Sare Kejn u kontekstu nove britanske drame: doktorska disertacija. – Kragujevac: [J. Pavićević], 2016. – 419 s.
76. Pavlović G. Poetika prostora u delu Miloša Crnjanskog: doktorska disertacija. – Beograd: [G. T. Pavlović], 2018. – 286 s.
77. Pavlović M. Problemi i principi stilistike. – Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika, 1969. – 287 s.
78. Pavlović M. Poetika žrtvenog obreda. – Beograd: Studentski kulturni centar, 1996. – 188 s. [mon]

79. Perić D. Ž. Poetika vremena srpskih usmenih epskih pesama predvukovskog beleženja i Vukovih zbirki: doktorska disertacija. – Beograd: [D. Ž. Perić], 2013. – 369 l.
80. Perišić B. N. Odbegla tajna. Poetika proze Momčila Nastasijevića. – Beograd: Princip: Prosveta, 2018. – 225 s. [mon]
81. Perišić I. Gola priča – autopoetika i istorija u *Grobnica za Borisa Davidovića* Danila Kiša, *Novom Jerusalimu* Borisava Pekića i *Fami o biciklistima* Svetislava Basare. – Beograd: Plato – Institut za književnost i umetnost, 2007. – 301 s.
82. Perišić N. Poetika proze Momčila Nastasijevića: doktorska disertacija. – Beograd: [N. Perišić], 2015. – 372 l.
83. Petković A. Poetika Pindarovih epinikija: doktorska disertacija. – Beograd: [A. N. Petković], 2011. – 239 l.
84. Petković N. (ur.). Poetika srpske književnosti. – Beograd: Institut za srpsku književnost i umetnost – Naučna knjiga, 1988<sup>a</sup>. – 217 s.
85. Petković N. (ur.). Poezija i poetika Branka Miljkovića: zbornik radova. – Beograd – Gadžin Han: Institut za književnost i umetnost – Dom kulture «Branko Miljković», 1996. – 228 s. [mon]
86. Petković N. (ur.). Proučavanje imanentne poetike: predmet i svrha // Petković, Novica (ur.). Poetika srpske književnosti. – Beograd: Institut za srpsku književnost i umetnost – Naučna knjiga, 1988<sup>b</sup>. – S. 7–17.
87. Petković N. Artikulacija pesme II. Sarajevo: Svjetlost, 1972. – 236 s.
88. Petković N. Jezik u književnom delu (varijacije na temu Opojaza). – Beograd: Nolit, 1975<sup>a</sup>. – 455 s.
89. Petković N. Od formalizma ka semiotici. – Beograd: BIGZ – Jedinstvo, 1975<sup>b</sup>. – 343 s.
90. Petković N. Ogledi iz srpske poetike. – Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006<sup>2</sup>. – 254 s.
91. Petković N. Proučavanje imanentne poetike: predmet i svrha // Petković Novica (ur.). Poetika srpske književnosti: zbornik radova. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 1988<sup>c</sup>. – S. 7–17.
92. Petrović A. M. Struktura identiteta i mitološka poetika Rastka Petrovića: doktorska disertacija. – Kragujevac: [A. M. Petrović], 2015. – 346 l.
93. Petrović P. Ž. Avangardni roman bez romana: poetika kratkog romana srpske avangarde. – Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2008. – 349 s. [mon]
94. Petrović S. Oblik i smisao: Spisi o stihu. – Novi Sad: Matica srpska, 1986. – 486 s.
95. Petrović S. Stih // Škreb, Zdenko; Stamać, Ante. Uvod u književnost: Teorija, metodologija. – Zagreb: Globus, 1998<sup>5</sup>. – S. 283–334.
96. Petrović T. Uvod u književnost. – Novi Sad: Prometej, 2009. – 370 s.
97. Pisarev N. Poetika kamernih prostora u prozi Miloša Crnjanskog. – Pančevo: Mali Nemo, 2020. – 329 s. [mon] (Pijanović P. Poetika romana Borislava Pekića (formalno-tematski aspekti): doktorska disertacija. – Beograd: [P. Pijanović], 1989. – 485 l.). (Pisarev N. Poetika kamernih prostora u prozi Miloša Crnjanskog: doktorska disertacija. – Novi Sad: [N. Pisarev], 2018. – 323 l.)
98. Polić B. Poetika i politika Vladimira Majakovskog: utopija, distopija, antiutopija. – Zagreb: Globus, 1988. – 358 s. [mon]
99. Popov J. Klasicistička poetika i roman: doktorska disertacija. – Beograd: [J.Č. Popov], 2000. – 314 l.
100. Popov J. Klasicistička poetika romana. – Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2001. – 313 s. [mon]
101. Popović D. Poetika Apolinerovog kaligrama. – Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2016. – 178 s. [mon]
102. Potić D. Poetika prikrivanja: folklorni obrasci u stvaralaštvu Stevana Raičkovića. – Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije: Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, 2018. – 397 s. [mon]
103. Protić M. «Beogradski stil» u srpskoj književnosti // Naučni skup II Majski pravnički dani: Pravo i jezik, Kragujevac, 4. maj 2006. – Kragujevac: Pravni fakultet, 2006. – S. 77–88.

104. Radenković L. Lingvostilistika i strukturalizam u nauci o književnosti i nastavi književnosti. – Beograd: Naučna knjiga, 1974. – 91 s.
105. Radikić V. R. Zmajevno pesništvo za decu – struktura, postupak, poetika: doktorska disertacija. – Beograd: [V. Radikić]. – 568 s.
106. Radojković S. Poetika sećanja u mediju grafike: istraživanja u tehnici drvoreza: doktorski umetnički projekat. – Beograd: [S. Radojković], 2016. – 120 s.
107. Radovanović Đ. Poetika samoubistva u prozi Ive Andrića i Miloša Crnjanskog: doktorska disertacija. – Kragujevac: [Đ. Radovanović], 2021 – 524 s.
108. Radulović M. Vreme i duša: poetika i etika srpske proze druge polovine 20. veka. – Beograd: Jasen, 2017. – 611 s. [mon]
109. Rajičić-Perić S. Poetika igre u srpskoj književnosti 20. veka (LJ. Micić, M. Todorović, S. Bogdanović, M. Pavić): doktorska disertacija. – Kragujevac: [S. Rajičić Perić], 2016. – 428 l.
110. Ređep J. Stare srpske biografije: (poetika žanra). – Novi Sad: Prometej, 2008. – 148 s. [mon]
111. Ristović J. Poetika snova u srpskoj književnosti XX veka: (na primerima romana *Dnevnik o Čarnojeviću* M. Crnjanskog, *Hazarski rečnik* M. Pavića i *Opsada crkve Sv. Spasa* G. Petrovića): doktorska disertacija. – Kragujevac: [J. Ristović], 2017. – 267 l.
112. Ružić Ž. Nad zagonetkom stiha. – Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada, 1986. – 313 s.
113. Samardžija S. Poetika usmenih prozinskih oblika. – Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 1997. – 249 s. [mon]
114. Sekulić I. Beogradski stil // Sekulić Isidora. Izabrani eseji. – Novi Sad: Akademska knjiga, 2010. – S. 91–100.
115. Sibinović M. Poetika i poezija: veliki ruski liričari. – Beograd: Književna zajednica «Zvezdara», 1990. – 202 s. [mon]
116. Simić R. Uvod u filozofiju stila. – Sarajevo: Svjetlost, 1991. – 333 s.
117. Stanojčić Ž. Jezik i stil iva Andrića: Funkcije sinonimskih odnosa. – Beograd: Grafičko preduzeće „Novi dani“, 1967. – 330 s.
118. Stojanović-Pantović B., Gvozden V., Paripović-Krčmar S. Poetika Milutina Bojića: zbornik radova. – Beograd – Trebinje: Institut za književnost i umetnost: Biblioteka «Milutin Bojić» – «Dučićeve večeri poezije», 2017. – 634 s. [mon]
119. Šarančić-Čutura S. Usmena književnost (poetika, žanrovi, stil) u delima za decu i omladinu Branka Čopića: doktorska disertacija. – Novi Sad: [S. Šarančević-Čutura], 2007. – 277 l.
120. Šarenac S. Poetika proze Gorana Petrovića: doktorska disertacija. – Beograd: [S. Šarenac], 2016. – 598 l.
121. Šutić M. (priredio). Pesnička slika. – Beograd: Nolit, 1978. – 137 s.
122. Tartalja I. Pripovedačeva estetika: Prilog poznavanju Andrićeve poetike. – Beograd: Nolit, 1979. – 338 s.
123. Tautović R. Strukturalna poetika i poetska vrednost. Zbornik za jezik i književnost; knj. 1. – Titograd: [b. i.]. – S. 154–165. [mon]
124. Todorović G. Poetika postmodernizma u dramama Aleksandra Popovića: (književni postupci, dekonstrukcija temeljnih obrazaca, novo čitanje tradicije): doktorska disertacija. – Novi Sad: [G. Todorović], 2014. – 328 l.
125. Todorović M. Prostori signalizma. – Zrenjanin – Novi Sad: Agora – Sajnos. 2014. – 214 s.
126. Todorović P. (priredio). Antologija srpskog dadaizma. – Beograd: Službeni glasnik, 2014. – Beograd 336 s.
127. Tomić L. Poetika Miodraga Bulatovića: doktorska disertacija. – Beograd [L. Tomić]. – 305 l.
128. Tornjanski-Brašnjović S. S. Imanentna poetika *Hazarskog rečnika* // Metodčki vidici: časopis za metodiku filoloških i drugih društveno-humanističkih predmeta. – Novi Sad: Filozofski fakultet, 2011. – Br. 2. – S. 59–64.
129. Tošović B. «Li-li La-la-una» // Sveske. – Beograd: Zadužbina Ive Andrića. 2016<sup>b</sup>. God. 35, br. 33. – S. 83–106.
130. Tošović B. Funkcionalni stilovi. – Beograd: Beogradska knjiga, 2002. – 574 s.



131. Tošović B. Funkcionalni stilovi. – Sarajevo: Svjetlost, 1998. – 312 s.
132. Tošović B. Generatorska lingvistika. – Beograd: Svet knjige, 2018. – 190 s.
133. Tošović B. Glasovni i slogovni simbolizam Andrićeve pjesme *Lili Lalauna* // Lazić N., Pletikos O. E. (ur.). Istraživanje govora: Deveti znanstveni skup s međunarodnim učešćem. Knjiga sažetaka. Filozofski fakultet. – Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. 2016<sup>c</sup>. – S. 102–103.
134. Tošović B. Lalaunsko percipiranje // Bogutovac D., Karlić V., Šakić S. Što sanjamo: Knjiga radova povodom 70. rođendana profesora Dušana Marinkovića. – Zagreb: FF press, 2019. – S. 13–28.
135. Tošović B. *Lili Lalauna* // Tošović B. (ur./Hg.). *Andrićevi Znakovi. Andrićs Zeichen.* – Graz – Beograd – Banjaluka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske – Svet knjige – nmlibris, 2016<sup>d</sup>. – S. 665–715.
136. Tošović B. Stilistika i poetika Ćopićevog stiha // Tošović B. (ur./Hg.). *Poezija Branka Ćopića / Die Posie Branko Ćopićs.* – Graz – Banjaluka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität – Grafid, 2020. – S. 11–137. [Ćopićev projekat - Ćopićs Projekt, knj. 9]
137. Tošović B. Stilistika i poetika Ćopićevog stiha // Tošović B. (ur./Hg.). *Poezija Branka Ćopića / Die Posie Branko Ćopićs.* – Graz – Banjaluka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität – Grafid, 2020. – S. 11–137. [Ćopićev projekat – Ćopićs Projekt, knj. 9]
138. Tošović B. *Лили Лалауна* // Stylistyka. – Opole: Instytut Polonistyki i Kulturoznawstwa. 2016<sup>e</sup>. No 25. – S. 513–528.
139. Tutnjević S. Poetička i poetološka istraživanja. – Beograd: Čigoja štampa, 2007. – 367 s.
140. Ugrenović A. Poetika sižea – dijalektika sadržine i forme u narativnoj prozi Sime Matavulja: doktorska disertacija. – Beograd: [A. Ugrenović], 2017. – 362 l.
141. Uzelac M. Delo u vremenu (poetika Laze Nančića). – Vršac: Vršacke vesti, 1997. – 152 s. [mon]
142. Vitanović S. Poetika Nikole Boaloe i francuski klasicizam. – Beograd: Srpska književna zadruga, 1971. – 335 s. [mon]
143. Vladić-Jovanov M. P. Dekonstrukcija i pesnička poetika Tomasa Sternsa Eliota: doktorska disertacija. – Beograd: [M. P. Vladić-Jovanov], 2010. – 396 s.
144. Vučković R. Proza srpske avangarde. – Beograd: Službeni glasnik, 2011. – 261 s.
145. Vujin B. Poezija britanske popularne kulture 20. veka: poetika i hermeneutika: doktorska disertacija. – Novi Sad: [B. Vujin], 2014. – 265 l.
146. Vujisić D. Poetika pripovedanja Živojina Pavlovića: doktorska disertacija. – Beograd: [D. S. Vujisić], 2015. – 390 l.
147. Vukićević D. Poetika čitanja: kritika proze: 1868–1901. – Beograd: Zadužbina Andrejević, 1998. – 123 s. [mon]
148. Vukićević-Janković V. Poetika i estetika Njegoševih malih umotvora (prilog genologiji, poetologiji i versologiji): doktorska disertacija. – Novi Sad: [V. Vukićević-Janković], 2005. – 230 l.
149. Zubac M. Poetika Duška Trifunovića: doktorska disertacija. – Novi Sad: [M. Zubac], 2012. – 200 l.
150. Živković D. Teorija književnosti za gimnazije i srednje škole. – Sarajevo: Svjetlost, 1958. – 232 s.
151. Živković D. Od poetike do ontologije umetnosti (filozofija umetnosti). – Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1996. 183 s.
152. Živković V. Srpska realistička proza i poetika bajke: doktorska disertacija. – Beograd: [V. Živković], 2008. – 234 l.
153. Živković Ž. S. Signalizam: geneza, poetika i umetnička praksa: (doktorska disertacija). – Beograd: [Ž. Živković], 1991. – 669 l.
154. Živković D. (gl. i odg. ur.) Rečnik književnih termina. – Beograd: Nolit, 1992<sup>2</sup>. – 950 s.
155. Žurić J. Poetika proze Voje Čolanovića: doktorska disertacija. – Beograd: [J. Žurić], 2018. – 799 l.
156. Prevodi (ilustrativni primjeri)
157. Bahtin M. M. Problemi poetike Dostojevskog. Prevela M. Nikolić, predgovor N. Milošević. – Beograd: Nolit, 1967. – 356 s. [Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского. М., 1963]
158. Bašlar G. Poetika prostora. Prevela F. Filipović. – Beograd: Kultura, 1969<sup>a</sup>. – 297 s. [Bachelard G. La poétique de l'espace. Paris, 1958]

159. Bužinjska A., Markovski M. P. Književne teorije XX veka. Prevela I. Đokić-Saunderson. – Beograd: Službeni glasnik, 2009. – 659 s. [A. Burzyńska, M. P. Markowski. Teorie literatury XX wieku. Kraków, 2006].
160. Giljen K. Književnost kao sistem: ogledi o teoriji književne istorije. Preveo T. Vučković. – Beograd: Nolit, [1982]. – 452 s. [Guillén C. Literature as System: Essays Toward the Theory of Literary History. Princeton, 1970]
161. Hačion L. Poetika postmodernizma: istorija, teorija, fikcija. – Novi Sad: Svetovi, 1996. – 414 s. [Hutcheon L. A poetics of postmodernism. New York – London, 1988]
162. Hamburger K. Logika književnosti. Preveo i predgovor napisao S. Grubačić. – Beograd: Nolit, 1976. – 320 s. [Hamburger K. Die Logik der Dichtung. Stuttgart, 1957]
163. Ingarden R. Poetika: teorija umetničke književnosti. Prevela I. Đokić-Saunderson. – Beograd: I Factum izdavaštvo, 2000. – 114 s. [Ingarden R. Poetyka: teoria literatury artystycznej. Warszawa, 1966]
164. Jakobson R. Lingvistika i poetika. Preveli D. Pervaz, T. Bekić, V. Vuletić, S. Marić, R. Bugarski. – Beograd: Nolit, 1966. – 327 s. [Якобсон Р. Лингвистика и поэтика. In: Структурализм: „за“ и „против“. М., 1975, с. 193–230]
165. Jakobson R. Ogledi iz poetike. Preveli L. Došen, A. Ilić, G. Jovanović, L. Kojen, A. Muzalevski, L. Sobotin, J. Stakić, P. Vujičić, B. Zec. – Beograd: Nolit, 1978. – 397 s. [Якобсон Р. Работы по поэтике. М., 1987]
166. Lihačov D. S. Poetika stare ruske književnosti. Preveo D. Bogdanović. – Beograd: Srpska književna zadruga, 1972. – S. 454 s. [Лихачев Д. С. Поэтика древнерусской литературы. М., 1967]
167. Lotman J. M. Struktura umetničkog teksta. Preveo N. Petković. – Beograd: Nolit, 1976. – 398 s. [Лотман Ю. М. Структура художественного текста. М., 1970]
168. Markjević H. Nauka o književnosti. Preveo S. Subotin. – Beograd: Nolit, 1974. – 338 s. [Markiewicz H. Główne problemy wiedzy o literaturze. Warszawa, 1976]
169. Markus S. Matematička poetika. Preveli B. Krstić, D. Stojanović. – Beograd: Nolit, 1974. – 373 s. [Marcus S. Matematica poetică. București, 1970]
170. Medvedev P. N. Formalni metod u nauci o književnosti. Kritički uvod u sociološku poetiku. Preveo Đ. Vujović. – Beograd: Nolit, 1976. – 269 s. [Медведев П. Н. Формальный метод в литературоведении: Критическое введение в социологическую поэтику. Л., 1928]
171. Meletinski E. M. Poetika mita. Preveo J. Janičijević. – Beograd: Nolit, 1983. – 397 s. [Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. М., 1976]
172. Mukaržovski J. Ogledi iz estetike i poetike. Preveo A. Ilić. – Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1998. – 221 s. [Mukařovský J. Kapitoly z české poetiky. Praha, 1948; Studie z estetiky. Praha, 1966; Cestami poetiky a estetiky. Praha, 1971; Studie z poetiki. Praha, 1982]
173. Mukaržovski J. Struktura, funkcija, znak, vrednost. Ogledi iz estetike i poetike. Izbor i prevod A. Ilić. – Beograd: Nolit, 1987. – 405 s. [Mukařovský J. Kapitoly z České poetiky. Studie z estetiky. Cestami poetiky a estetiky. Praha, 1928–1938]
174. Prop V. Morfologija bajke. Preveli P. Vujičić, R. Matijašević, M. Vuković. – Beograd: Nolit, 1982. – 335 s. [Пропп В. Я. Морфология сказки, 1928]
175. Rimmon-Kenan S. Narativna proza: savremena poetika. Prevod i pogovor A. Stević. – Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2007. – 234 s. [S. Rimmon-Kenan. Narrative Fiction, 1983] [mon]
176. Sarrazac J.-P. Poetika moderne drame: od Henrika Ibzena do Bernara-Mari Koltesa. Prevela M. Miočinović. – Beograd: Clio, 2015. – 233. [J.-P.Sarrazac. Poétique du drame moderne, 2012] [mon]
177. Štajger E. Umeće tumačenja i drugi ogledi. Izbor tekstova M. Komnenić, prevela D. Gojković, predgovor Z. Konstantinović. – Beograd: Prosveta: 1978. – 358 s. [E. Steiger. Die Kunst der Interpretation; Grundbegriffe der Poetik; Goethe, Meisterwerke der deutschen Sprache. Zürich – München, 1977]
178. Tatarenko Ala. Poetika forme u prozi srpskog postmodernizma. – Beograd: Službeni glasnik, 2013. – 369 s. [modifikovana monografija: Поэтика форми в прозі постмодернізму: досвід сербської літератури, Lavov 2012]

179. Tinjanov J. N. Problemi stihovnog jezika. Preveli sa ruskog N. Kusturica i B. Tošović. – Sarajevo: Veselin Masleša, 1990. – 299 s. [Тынянов Ю. Н. Проблемы стихотворной речи. М., 1964]
180. Todorov C. Poetika. Prevod s francuskog B. Jelić, M. Konstantinović. – Beograd: Plato, 1998. – 68 s. [Todorov T. Poétique. Paris, 1968/1973]
181. Uspenski B. A. Poetika kompozicije. Semiotika ikone. Preveo N. Petković. – Beograd: Nolit, 1979. – 374 s. [Успенский Б. А. Поэтика композиции (Структура художественного текста и типология композиционной формы). М., 1970; О семиотике иконы. Тарту, 1971]
182. Valeri P. Pesničko iskustvo. Izbor i predgovor K. Mićević, preveli L. Karadžić, N. Petrović, K. Mićević. – Beograd: Prosveta, 1980. – 406 s. [Valéry P. Variété. Mélanges. Tel Quel. Paris, 1924–1944]
183. Velek R., Voren O. Teorija književnosti. – Beograd: Nolit, 1965. – 418 s. [Wellek R., Warren A. Theory of literature. New York, 1942]
184. Volas M. Novije teorije pripovedanja. Prevela M. V. Jovanov. – Beograd: Službeni glasnik, 2016. – 239 s. [M. Wallace. Recent Theories of Narrative, 1986]

*Милана Поучки*  
(Универзитет у Новом Саду, Србија)

## РАЗВОЈ ПОЕТИКЕ И КЊИЖЕВНЕ СТИЛИСТИКЕ У СРБИЈИ ОД 1995 ДО 2020 ГОДИНЕ

У овом раду указаћемо на најважније радове о српској књижевној стилистици са поетиком који обухватају раздобље 1995–2020. године. У фокусу су иновације, нове тенденције и оригинални приступи који чине темеље српске књижевности с краја XX и почетка XXI века, чији су резултати неупитни, иако је развој текао споро. Овај период називамо иреалистичким добом, јер доминира поетика сна, синкретизам жанрова и ново сагледавање традиције и света. Уметник је попут пропагандног трговца и гласноговорника пожељног дискурса, а уметност одговара тржишту и брзом начину живота. Но постоје и аутори чија је стилистика и поетика аутентична и инспирисана светосавском традицијом и косовским митом.

**Кључне речи:** српска књижевна стилистика и поетика, 1995–2020, иреалистичко доба, светосавска традиција, косовски мит.

---

*Милана Поучки*  
(Универзитет града Нови-Сад, Србија)

## РАЗВИТИЕ ПОЭТИКИ И ЛИТЕРАТУРНОЙ СТИЛИСТИКИ В СЕРБИИ С 1995 ПО 2020 ГГ.

В этой статье мы укажем наиболее важные работы по сербской литературной стилистике и поэтике, которые охватывают период 1995–2020 гг. Акцент делается на нововведениях, новых тенденциях и оригинальных подходах, которые составляют основу сербской литературы конца XX и начала XXI века, результаты которых несомненны, хотя развитие было медленным. Мы называем этот период нереалистичным веком, потому что господствует поэтика мечтаний, синкретизм жанров и новое восприятие традиции и мира. Художник подобен торговцу пропагандой и выразителю желательного дискурса, а искусство соответствует рынку и стремительному образу жизни. Но есть и авторы, чья стилистика и поэтика аутентичны и вдохновлены традицией Святого Саввы и косовским мифом.

**Ключевые слова:** сербская литературная стилистика и поэтика, 1995–2020 годы, нереальная эпоха, традиция Святого Саввы, косовский миф.



*Milana Poučki*  
(University of Novi Sad, Serbia)

## DEVELOPMENT OF POETICS AND LITERARY STYLISTICS IN SERBIA FROM 1995. TO 2020.

In this paper we will point out the most important works on Serbian literary stylistics with poetics which cover the period 1995–2020. The focus is on innovations, new tendencies and original approaches that form the foundations of Serbian literature from the end of the XX and the beginning of the XXI century, whose results are unquestionable, although the development was slow. We call this period the unrealistic age, because the poetics of dreams, the syncretism of genres and the new perception of tradition and the world dominate. An artist is like a propaganda trader and a spokesman for desirable discourse, and art suits the market and the fast-paced way of life. But there are also authors whose stylistics and poetics are authentic and inspired by the Saint Sava tradition and the Kosovo myth.

**Key words:** Serbian literary stylistics and poetics, 1995–2020, unrealistic era, Saint Sava tradition, myth of Kosovo.

1 У овом раду указаћемо на најважније радове о српској књижевној стилистици са поетиком који обухватају раздобље 1995–2020. године. У фокусу су иновације које чине темеље српске књижевности с краја XX и почетка XXI века, чији су резултати неупитни, иако је развој текао споро. Овај период називамо иреалистичким добом јер доминира поетика сна, синкретизам жанрова и потпуно ново сагледавање традиције и света који окружује човека; уметник је доживљен као гласноговорник пожељног дискурса, а уметност одговара тржишту. Но постоје и аутори чија је стилистика и поетика аутентична и инспирисана светосавском традицијом и косовским митом – темељима на којима почивају највреднија уметничка остварења.

1.1. Тежиште анализе стављено је на: 19 монографија, један докторски рад, пет есеја, четири рецензије, седам чланака у часописима и 15 чланака у зборницима.

1.2. Као један од кључних проблема са којим се сусрећемо приликом писања монографије Бранко Тошовић (1949–) наводи проблематизовање термина књижевна стилистика и књижевна поетика, те ћемо покушати да дамо теоријски допринос поменутом.

2. Аналитички део рада почиње освртом се на књижевну традицију и полазне основе на којима се темељи савремена српска књижевност.

2.1. Поменућемо Историју српске књижевности Јована Деретића (1934–2002) (Деретић 2007) у којој аутор закључује да се српска књижевност с краја XX и почетка XXI века рађа без ослонаца у оквиру одређене школе или задатог правца, јер се темељи на стваралачким индивидуалностима (Деретић 2007: 1147–1188).

Уметност друге половине XX века имплицира немир, роман је у успону, наративни модели постају све разноврснији, али и технике приповедања, те неретко можемо учитати поетику пронађеног рукописа, трагове документарности и обресе нове, паралитерарне уметности. У поезији пак срећемо опор језик, аритмички стих и рационални моменат грађе (Деретић 2007: 1150).

Као најзначајнији прозни писци издвајају се: Александар Тишма (1924–2003), Светлана Велмар Јанковић (1933–2014), Гроздана

Олујић (1934–2019), Драгослав Михаиловић (1930–), Момо Капор (1937–2010), Миодраг Павић (1929–2009), Светислав Басара (1953–), Давид Албахари (1948–), Михајло Пантић (1957–), Радован Бели Марковић (1947–2022), Владимир Пишталo (1960–), Милован Данојлић (1937–), Горан Петровић (1961–) и Љиљана Хабјановић Ђуровић (1953–), док се као најистакнутији песници наводе: Стеван Раичковић (1928–2007), Јован Христић (1933–2002), Љубомир Симовић (1935–), Добрица Ерић (1936–2019), Мартија Бећковић (1939–), Новица Тадић (1949–2011), Рајко Петров Ного (1945–), Гојко Ђого (1940–), Ђорђо Сладоје (1954–) и Владимир Копицл (1949–).

Драма и сатира у српској послератној књижевности слабо напредују, а као изузетни драмски писци издвајају се: Душан Ковачевић (1948–), Биљана Србљановић (1970–) и Љубивоје Ршумовић (1939–). Када је реч о књижевној критици и књижевној историји, оне се крећу у сфери модерног или традиционалног и реалистичног, а критичари и историчари који су оставили дубок траг јесу: Драшко Ређеп (1935–2019), Мирослав Егерић (1934–2016), Предраг Палавестра (1930–2014), Владета Јеротић (1924–2018), Никола Милошевић (1929–2007), Света Лукић (1931–1997), Радомир Константиновић (1928–2011), Новица Петковић (1941–2008), Сава Дамјанов (1956–), Мило Ломпар (1962–), Петар Милосављевић (1937–), Љубиша Јеремић (1938–2018), Александар Јерков (1960–), Михајло Пантић (1957–), Радивоје Микић (1950–) и Јован Делић (1949–).

2.1.1. Отприлике 1970. године почиње постмодернистичко доба и оно је у знаку деконструкције, постструктурализма и имплицира проблем аутореференцијалности. Стваралаштво писаца обилује мрежом истовремено искључивих појава за које не постоји решење, литература је у потрази за суштином, а аутори су окупирани онтолошким питањима и промишљањима, али су и контрадикторни и парадоксални. Играње са жанром поприма нову динамику, а стваралаштво је намењено широкој публици која разуме клише и коју забавља пародија и плурализам.

У литератури се радо виђа визуелно и сценско, а на позорницу ступа такозвана

слем поезија и неосимболизам. Појављује се и сигнализам, чији је теоретичар и оснивач Мирољуб Тодоровић (1940–), који подразумева ликовне елементе у тексту, побуну против песника првих послератних генерација и повезивање наочиглед неспојивог, то јест поезије са наукама и технологијама.

Песници се све више окрећу тражењу сопственог песничког израза, а постоје и они у чијем стваралаштву препознајемо завичајни тон и изворни српски језик (Љубомир Симовић, Матија Бећковић, Милован Данојлић, Добрица Ерић).

Идеолошки призив у књижевним делима и даље је гласан, а осим тога и тржиште постаје незаобилазан аспект који императивно налаже надређене инстанце и исплативност, стога се поезија све ређе штампа (Издавачка кућа „Апхипелаг“ је једна од ретких која објављује песме), и све више се инсистира на ангажованој и пропагандној литератури – што нас доводи до потребе за неопходном деидеологизацијом књижевне критике, јер је јасно да је свеопшта криза вредности новог доба – потрошачки менталитет, индивидуализација друштва, отуђеност, криза морала, политичко профитерство, површност – довела до поремећаја и у оквиру мерила за оцењивање и вредновање уметничких остварења.

Поезија која се појављује разноврсна је и у жанровском и у вредносном смислу; а готово све што се објављује најкраће речено: објективно је, обезличено и налик на прозу – стога бисмо савремену српску поезију назвали и п(р)оезија.

Но новине у поезији, поготово на пољу језика, довеле су до тога да она буде херметична и непроходна необразованом и необавештеном читаоцу. Комуникација је сведена, смањена, а – парадоксално – проговања и отвара теме од суштинског значаја за сваког човека.

2.2. Марија Јефтимијевић-Михајловић (1978–) истиче да се поезија прошлог века темељи на симболизму и неосимболизму, да на светлост дана износи расположење и стање човекове душе, натопљене најразличитијим искуствима која су у књижевности нашла простор и начин да буду изнета како би се од истих опоравило, а све у циљу да

се на постојеће проблеме укаже, те да се о њима разговара и подстиче на акцију (Јефтимијевић-Михајловић 2006: 69–84), о чему пише и Новица Петковић (Петковић 2007: 20). Исти аутор акцентује и да је предмет стилистике у поезији XX века изједначен са предметом поетике (Петковић: 2003).

2.3. Разматрајући српски роман с краја XX века, Михајло Пантић наводи да је су теме, простор и време веома широки, а да је жанровска разноврсност најзначајнија особина савремене литературе (Пантић 1999: 209–216). И када је реч о прози са почетка XXI века, он истиче да се роман издваја као најзаступљенија форма, но да је прича по својој уметничкој вредности, значају и лепоти била и јесте највреднији аспект наше књижевности (Пантић 2003: 196–204).

2.4. Последњу деценију XX и првих десет година XXI века Стојан Ђорђевић (1950–) назива иреалистичким добом и сматра да друштвена и политичка дешавања нису била без утицаја на културу и књижевност, стога не чуди што и она стагнира, али је изненађујуће што писци не показују заинтересованост за ратну тематику. Акцент је стављен на сан, иреално и имагинацију, те су уметничка остварења која садрже поменуте елементе оцењена као највреднија, а њихив циљ је допирање до недокучиве надреалности, неосвојеног сензибилитета и новог смисла, вредности и лепоте постојања, уз истовремено одвајање од миметичке књижевности, естетике и поетике (Ђорђевић 2015: 7–25).

Дакле, иреалистичко доба српске књижевности почива без објављивања сопственог прогласа, нацрта преокрета, поетике или програма, без оснивања покрета, правца или школе, а драж овакве књижевности управо је у њеном наговештају и одсуству конкретних, прецизних, јасних и недвосмислених обележја, као да је њена једина сврха и смисао да буде управо оно што јесте – књижевност (Ђорђевић 2015: 31–35).

2.5. Стога не чуди што је одговор књижевне критике афирмативан. Но оно што је оцена многих научника, па и Бориса Булатовића (1981–), јесте да је неопходна деидеологизација књижевне периодизације и валоризације, постављање нових задатака, пребацивање поља деловања на

подстицање за стварање истинске уметности, те заузимање става, јасних критеријума и утемељених вредносних судова спрам којих ће критичари оцењивати дела (Булатовић 2017: 18–19).

2.6. Попут Булатовића и Александар Дунђерин (1974–) наглашава да је неопходно стварати уметничко дело занемарујући притом све социјалне условљености, али и да књижевни критичари морају да се ослободе од притисака и очекивања околине, поготово сукоба на друштвено-политичкој сцени, који је довео и до поделе аутора на оне који се приклањају европским идејама и вредностима и југословенству, оне који се окрећу националним српским темељима (Дунђерин 2014: 5–8) и оне који су се окупили око књижевног покрета П 70 („Проза на путу“) (Дунђерин 2014: 341–342).

Друштвене околности, нов систем вредности и другачија правила по којима се кроји човекова егзистенција доводе до тога да уметност постаје роба, човек ствар лишена људскости, а писци гласноговорници који критикују нехуманост, морални пад и свеопшту посрнулоост, афирмишући и приказујући при томе сав мрак у коме се као друштво налазимо, а све у циљу да дођемо до свести о неопходности корених промена, те до колективног прочишћења, исцељења и катарзе (Дунђерин 2014<sup>а</sup>: 11).

За разлику од оних који се стиде, одричу и удаљавају од традиције и националних обележја, струја коју Дунђерин назива „представницима ‘српске мисли’“ (Дунђерин 2014<sup>а</sup>: 227) своје темеље проналази управо у српској историји и нашим прецима, а као најзначајније представнике издваја: Мома Капора, Милована Данојлића, Душана Ковачевића, Рајка Петрова Нога, Мирослава Тохоља (1957–), Драгана Лакићевића (1954–) и Мира Вукасановића (1944–) (Дунђерин 2014<sup>а</sup>: 229–230).

Но осим струје која је заговарала „европску и југословенску идеју“ и оне коју поменути аутор назива представником „демона српске мисли“, на књижевној сцени се појављује и трећи правац који прави отклон, али и спону са њима, а реч је о „демонима новог лапурлартизма“ (Дунђерин 2014<sup>а</sup>: 7–8): „Тако се, рецимо, група писаца рођених се-

дамдесетих година прошлог века (Слободан Владушић (1973–), Никола Маловић (1970–), Марко Крстић (1979–), Дејан Стојиљковић (1976–), Владимир Кеџмановић (1972–)) окупила око књижевног покрета П 70 (‘Проза на путу’), и у свом манифесту јасно нагласила да не жели да буде ни у служби идеологије, нити да се повинује тржишним принципима, али да схвата како је управо она, наводно, због компликованог окружења у којем су се нашли писац и дело, дужна да се брине о целокупности наше традиције“ (Дунђерин 2014<sup>а</sup>: 341–342).

Дунђерин говори и о четири главне нарације које препознајемо у књижевним делима данашњице: „Прва је злоупотреба техничко-технолошког и информатичког прогреса човечанства (‘технолошки ларпурлатизам’ и ‘информатичка бомба’), други је у вези са постидеолошким политичким стратегијама (изазваним ‘крајем Историје’), трећи се тиче односа према религијама у глобалним, секуларним либерално-демократским друштвима, а четврти представља трагање за некаквом основом, неким новим системом вредности који би могао да направи равнотежу постмодерној безтемељности“ (Дунђерин 2014<sup>б</sup>: 405–406).

2.7. Сматрамо да су аутори најуспешнијих књижевних остварења иреалистичког доба: Горан Петровић и Сава Дамјанов, но не треба створити слику да је иреалистички дискурс једини присутан у савременој српској књижевности. Напротив, наша најновија књижевна остварења долазе у најразличитијим формама, облицима и жанровима у оквиру којих је могуће уочити чак неколико кодова читања. Реч је о: референтном (имагинативни свет заиста постоји у стварности), семичком (добивамо информације везане за књижевни лик), херменаутичком (присутне су многобројне загонетке и питања), симболичком (уочава се јасна веза са другим текстом), проеретичком (реч је о поетици у којој је потребно реконструисати заплет), аутопоетичком (текст тумачи сам себе) и стилистичком коду (стил књижевног остварења у блиској је вези са семантиком).

2.8. Од постмодернизма је преузета и наглашена атмосфера хаоса, субјективно



постаје објективно, а на снагу ступа другачији систем вредности од оног на који смо навикли. Проза новог стила постаје сказ, у речник се уводи сленг, разбија се форма и прави се заокрет ка свему што је маргинализовано и то на начин да се пружа недвосмислен отпор стегам. Идеје постају безвредне и променљиве, а ствараоци су закупљени егзистенцијалном катаклизмом и покушајем да одговоре на питање ко су / ко смо и то тако што размишљају о позиву уметника – да ли је он занатлија? – али и тако што у фокус стављају неодређеност јунака који трага за одговорима о себи и свету.

Не изненађује ни често присутна форма антрополошког романа у којем се писмо доживљава као документ, обичан човек као научник, а чињенице односе превагу над фикцијом. Све се осипа, стога је све дато у фрагментима, јунак је предмет, а веома је цењена и идеја бесконачне књиге која не може да се прочита од почетка до краја – појављују се дела која подсећају и узор проналасе у лексиконима и енциклопедијама.

Наравно, егзистенцијална тескоба и терет новог века не пролази без последица, но на проблеме се не реагује гласно и разумно, већ се уочава криза приповедања, и то из разлога што је јасно да логика не обезбеђује истину, те тишина и ћутање постају најгласнији манир песника/људи овог доба који пак утеху покушавају да пронађу у повратку миту.

2.9. Тишина, ћутање, самоћа и мир несумњиво доводе до дубоке (само)спознаје, па нас не изненађује ни податак да се велики број савремених писаца – поготово песника – окреће религијским темама. Један од најаутентичнијих песника чија је религиозна поетика по свом стилу, умећу, оригиналности, дубини и ширини откривања истине надмашила остала поетска остварења јесте Селимир Радуловић (1953–), а поред њега и Иван Негришорац (1956–).

2.10. Многи пак теже да уоче и величају оно по чему се њихова нација, историја или држава истиче – Радован Влаховић (1958–) у српску књижевност уводи панонског човека са жељом да скрене пажњу на запостављену завичајну тематику (Поучки 2020: 7).

2.11. Када је реч о поезији, поред Васка Попе (1922–1991), најзначајнији песни-

ци у постмодернистичкој генерацији јесу Миодраг Павловић (1928–2014) и Стеван Раичковић, песник природе и тишине, који је успео да сачува поверење у реч (Делић 2010: 9–16), а од жанра есеја ствара незаобилазну књижевну форму кроз коју писци остављају трагове о уметности, култури, времену и друштву у коме живе, објашњавајући сопствену поетику (Чолак 2010).

2.11.1. У сам врх савремене српске поезије своје име уписује и Љубомир Симовић, песник који трага за свечери/надречи, сматрајући да речи нису везане за ствари, а да је он само један од немоћника који жели да говори, а не може (Михајловић Благојевић 2020).

2.11.2. Специфичну поетику таме потписује Новица Тадић, који се окреће миту као основној представи о свету у којем преовладавају демони, зло, ружно, тамно и песимистично, но у истом том нихилистичком свету осећа присуство Бога. Град је простор пакла, а улица позорница на којој влада зебња и на којој се кроз гротеску меша страх са језом. Неоспорна је његова спона са умесном традицијом, али и са хришћанском симболиком (Радуловић 2020: 4–10).

2.11.3. Насупрот њему, код Јована Христића мотиви су окренути ка лету и мору а песме одишу ведријим нотама. Он прибегава цитатима и симболима, а његова поезија је у знаку одсуства хумора, револта и нихилизма, а ослања се на традицију и мит (Пантић 1997: 21–25).

2.11.4. Код Матије Бећковића су пак национална обележја кључни темељи за стварање поезије. Посредним казивањем које је на граници поезије и прозе и у којем приповедач проговара о колективним истинама приближава ову књижевност сказу (он сказ преводи у стих), а осим тога, долази и до мешања најразличитијих жанрова и увођења нових формалних могућности и новина (Делић 1995: 45–57).

2.12. Светлана Велмар Јанковић истиче се као једна од најбољих савремених женских прозних књижевница, а Весна Б. Тодоров (1975–) покушава да одгонетне да ли она промовише позитивну слику о сопственом, а негативну о другом, доприносећи кроз мит изградњи националног идентитета, или је

пак у дијалогу са глобализацијском сликом света (Тодоров 2016: 55–67).

2.12.2. Друга књижевница чије је стваралаштво наишло на позитивну оцену критичара, али и велику рецепцију код публике – посебно најмлађе – јесте Гроздана Олујић, за коју се сматра да је највише домете остварила у жанру бајке (Опачић 2011). Но, њена нарација у романима темељи се на психолошкој анализи која осликава унутрашње стање јунака, а као јединствену ноту коју ова списатељица уноси у савремену српску књижевност наводи се поетска интонација текста (Недић 2010: 93–100).

2.13. Име Мома Капора познато је широкој читалачкој публици и то због питког, јасног и готово разговорног стила, због чега га, између осталог, књижевна критика некада ставља на маргину. У хибридном жанру који ствара доминирају ентимем и епифонем, а ову прозу многи обележавају као *цинс прозу*, односно прозу коју одликује илузија спонтаног приповедања, негирање традиционалне структуре и појава несигурног урбаног приповедача (Спасић 2016: 145–158).

2.13.1. Аутор чије стваралаштво књижевна критика вреднује као изразито аутентично јесте Давид Албахари. Његово конструисање везе између језика и историје, а приче и географије немогуће је не уочити као црту поетике којом алудира да без језика нема приче, као што ни без географије нема историје (Петровић 2018: 85).

Када је реч о Албахаријевом односу према Другом, његови јунаци не поседују одређујући идентитет (Милановић 2012: 142), већ се од различитих људи, култура, нација и религија преузимају нове идеје, виђења и начини живота, те „примењивање усвојеног знања Другог тако престаје да буде знање Другог, и постаје сопствено“ (Милановић 2012: 262).

2.13.2. Александар Тишма је окренут психолошким нијансирањима ликова, одсуством фабуле и њеним свођењем на фрагменте, исказане једноставним стилем и сведеним изразом, а његови јунаци сведоче о реалној егзистенцији у свету и друштву у коме се налазе (Пантић 1999: 91).

2.13.3. Михајло Пантић увиђа да „током две последње деценије XX века ауто-

биографски жанр у српској књижевности доживљава видну експанзију“ (Пантић 1999: 105), а као представника помиње Драгослава Михаиловића (Пантић 1999: 105–108), док о поетици Светислава Басаре (1953–) пише да је њена основна црта „очајнички хумор“ који се доживљава као „горки лек“ (Пантић 2003: 159–161), па иако поменути писац ствара без оптерећења везаних за књижевне норме и каноне, те је готово на маргини, он успева да пронађе своје место на књижевном небу (Пантић 2003: 161).

2.14. О развоју песме у прози у оквиру савремене српске књижевности пише Бојана Стојановић Пантовић (1960–), и то посредством поетике и естетике Борислава Радовића (1935–), писца који за основни дискурс свог стваралаштва бира прозаиду (Стојановић Пантовић 2017: 121–138).

2.15. Када је реч о савременој српској драми, прибегава се тајновитом и лажном, од глумца се очекује да оголи вео који је наметнут друштвеним очекивањима, социјалним и пожељним начинима понашања, те да на сцени пружи истину и верну слику човекове егзистенције и његовог унутрашњег бића (Миливојевић-Мађарев 2017: 146–158).

2.16. О позицији књижевне критике у савременој српској књижевности пише Ана Мумовић (1980–) и то тако што приказује ставове критичара о Историји српске књижевне критике 1768–2007 Предрага Палавестре (Мумовић 2015: 297), који у оквиру поменуте монографије критику посматра у контексту културе, чему се противи Милан Радуловић (1948–), сматрајући да прихватање културе грађанског друштва као врховне вредности доприноси потискивању хришћанске културе, која би требало да буде темељ проучавања српске књижевности (Мумовић 2015: 300). Поменута ауторка сведочи о томе да се воде расправе које се тичу суштинских функција критике.

2.17. Када је реч о књижевној теорији, Слађана М. Алексић (1966–) о тексту и контексту у савременој књижевнотеоријској мисли полемише са концепцијом критичара Петра Милосављевића која гласи: „Књижевно уметничко дело је јединство текста и контекста“ (Алексић 2012: 153), наглашавајући да он сматра да су постмодернистички појмови

настали на погрешном начелу које гласи да је све текст (Алексић 2012: 153–154).

3. На основу анализе издвојених примера најбољих радова који говоре о српској књижевности 1995–2020. године и њеним ствараоцима, можемо закључити да је у иреалистичком добу српске књижевности фокус на поетици снова, иреалном и имагинативном, што доноси оригиналне и естетски пријемчиве редове, а рецепција ове херметичне литературе ипак наилази на одличан одзив код читалаца.

Сагледавајући стил и поетику писаца и песника, видели смо да је заступљен синкретизам жанрова – јавља се п(р)оезија, све се осипа и успоставља се нов систем вредности. Изгубљено је поверење у реч, на пољу језика врше се експерименти, идеје су постале безвредне, говори се о егзистенцијалној катаклизми, а акценат је на маргинализованом, док ствараоци покушавају да одговоре на питање ко смо. Традиција и све што нас окружује изнова се проматра и вреднује, те, иако се савремена српска књижевност развија наочиглед споро, резултати које доноси су неоспорни и веома значајни.

Уметник се неретко посматра као продавац и гласноговорник пропагандних идеја, због чега је његово стваралаштво у служби ангажоване књижевности, а надмоћ економије, тржишта и брзине живота довело је до тога да је поезија данас готово потпуно потиснута, јер не може да одговори економским и социјалним императивима друштва.

Све је јачи и глас који књижевне критичаре опомиње да критика мора да буде ван

идеологије и оквира који насупрот вековима установљених правила, норми и јасно конципираних вредносних судова доносе одлуку о томе шта данас сматрамо вредним књижевним делом које завређује да буде награђено.

Уметник се поставља као занатлија који трага за одговорима, но криза идентитета, истине и ваљане приче осећа се у његовом делу. Разбија се форма, реченица постаје сажета, а стил све сведенији, језик неретко неразумљив и далек, но потреба за разговором и разумевањем је неоспорна, а најзначајније је што читалачка публика успева да се креће кроз лавиринт текста савремених писаца, те да са њиховим стваралаштвом комуницира и рецепира наслућено.

Живот обезглављеног, збуњеног и изгубљеног човека данашњице преточен је у редове и ситуацију на књижевној сцени. Писци су у сукобу са религијом новца, која дехуманизује човека и све људско, а као последица тога јавља се потреба да сведоче о страхотама које нас окружују, а у циљу прочишћења и катарзе.

Неоспорно је да традиционална литература и књижевни узор који припадају прошлости представљају темеље савременим ствараоцима, јер: Свети Сава (1175–1236) је родоначелник наше целокупне културе, уметности и писмености, Косово и Метохија непресушна инспирација и тема која одређује наше национално биће и чини наш идентитет, а највећи српски уметници нападали су се управо са ових извора и били повереници такозване „српске мисли“ (Дунђерин 2014: 228).

## Литература

1. Алексић С. М. Текст и контекст у савременој књижевнотеоријској мисли // Зборник радова Филозофског факултета. – Приштина, 2021. – Бр. 42–2. – С. 153–162.
2. Булатовић Б. Оклеветана књижевност: идеолошки аспекти у критичком сагледавању српске књижевности и културе крајем 20. и почетком 21. века. – Нови сад: Научно удружење за развој српских студија, 2017.
3. Делић Ј. Бећковићев сказ // Уљаревић Р. (ур.). Поетика Матије Бећковића. – Никшић: Филозофски факултет; Подгорица: Октоих, 1995. – С. 45–57.
4. Делић Ј. Лирски усамљеник – уводна ријеч // Делић Ј. (ур.). Поетика Стевана Раичковића: зборник радова. – Београд: Универзитет за књижевност и уметност: Учитељски факултет; Требиње: Дучићеве вечери поезије, 2010. – С. 9–16.

5. Деретић Ј. Додатак. Преглед књижевности друге половине XX века // Деретић Ј. Историја српске књижевности. – Београд: Sezam book, 2007. – С. 1147–1188.
6. Дунђерин А. Демони одлазе. Књ. 1, Српска проза на почетку 21. века. – Београд: „Филип Вишњић“, 2014.
7. Дунђерин А. Демони одлазе. Књ. 2, Разговори и полемике на почетку 21. века. – Београд: „Филип Вишњић“, 2014.
8. Ђорђевић С. Иреалистичко доба – српска књижевност од 1900. до 2010: критичка пролегомена. – Београд: Службени гласник, 2015.
9. Јефтимијевић-Михајловић М. Традиција као вид симболичког наслеђа // Баштина. – Приштина: Институт за проучавање културе Срба, Црногораца, Хрвата и Муслимана, 2006. – Бр. 20. – С. 69–84.
10. Милановић Ж. Два писца и Други. – Београд: Службени гласник, 2012.
11. Миловојевић-Мађарев М. Како је лице постало маска у савременој српској драми // Култура – Београд, 2017. – Бр. 155. – С. 146–158.
12. Мумовић А. Историја српске књижевне критике као култура (за и против историјског модела критике Предрага Палавестре) // Годишњак Учитељског факултета. – Врање, 2015. – Бр. 6. – С. 297–303.
13. Недић М. Повратак Гроздане Олујић роману // Јовановић А., Пијановић П., Опачић З. (ур.). Бунтовници и сањари: књижевно дело Гроздане Олујић – зборник радова. – Београд: Учитељски факултет, 2010. – С. 93–100.
14. Опачић З. Поетика бајке Гроздане Олујић. – Београд: Српска књижевна задруга: Учитељски факултет, 2011.
15. Пантић М. Дневник једног путовања. О поезији Јована Христића // Гордић С., Негришорац И. (ур.). Поезија Јована Христића: зборник радова. – Нови Сад: Матица Српска, 1997. – С. 21–25.
16. Пантић М. Александријски синдром 3 – огледи и критике о савременој српској прози. – Нови Сад: Матица српска, 1999.
17. Пантић М. Александријски синдром 4 – огледи и критике о савременој српској прози. – Нови Сад: Матица српска, 2003.
18. Петковић Н. Публицистичка стилистика: хрестоматија. – Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 2003.
19. Петковић Н. Словенске пчеле у Грачаници: огледи и чланци о српској књижевности и култури. – Изабрао и приредио Хамовић Д. Београд: Завод за уџбенике, 2007.
20. Петровић, Д. З. Из историје у географију – природни простор као извор идентитета у роману Светски путник Давида Албахарија // Баштина. – Приштина – Лепосавић, 2018. – Бр. 45. – С. 71–87.
21. Поучки М. Панонску ти душу пружам: критичка разматрања кратке прозе Радована Влаховића. – Ново Милошево: Банатски културни центар, 2020.
22. Радуловић С. Антологија Тадић. „Нова мисао“ – часопис за савремену културу Војводине. – Нови Сад: Културни центар Војводине Милош Црњански, 2020. – С. 63.
23. Спасић Ј. Љ. Ентимем и епифонем у Путопису кроз биографију Мома Капора // Наслеђе. – Крагујевац, 2016. – Год. 13, бр. 34. – С. 145–158.
24. Стојановић Пантовић Б. Естетички и поетички допринос савременом развоју песме у прози у књижевном делу Борислава Радовића // Хамовић Д. (ур.). – *О поезији и о поетици Борислава Радовића: зборник радова.* – Београд: Институт за књижевност и уметност: Библиотека града Београда, 2017. – С. 121–138.
25. Тодоров В. Б. О митологизацији и глобализацији у Књизи за Марка Светлане Велмар-Јанковић // Синтеза – часопис за педагошке науке, књижевност и културу. – Крушевац, 2016. – Год. 5, бр. 10. – С. 55–67.
26. Чолак Б. Есејистичка мисао Стевана Раичковића // Делић Ј. (ур.). Поетика Стевана Раичковића : зборник радова. – Београд – Требиње: Универзитет за књижевност и уметност: Учитељски факултет; Дучићеве вечери поезије, 2010. – С. 139–166.



## METASTILISTIKA I METAPOETIKA SLOVENIJE: 1970–2020

Istraživanje se odnosi na razvoj slovenačke metastilistike (nauke o stilističkim pojavama) i metapoetike (discipline koja proučava poetiku – umjetničku strukturu teksta) u periodu od 1970. do 2020. Analiza se sastoji od tri dijela. U prvom se daje pregled istraživanja iz lingvostilistike, u drugom književne stilistike, a u trećem poetike. Kao centralne teme ističu se: stilska diferencijacija jezika, stilistika i njene vrste, stil i teorije o njemu, funkcionalni stil, «zvrst» i «zvrstnost», ekspresivnost, stilistički postupci, stilistički nivoi, književni stil, vrste poetičkih istraživanja. Posebnu boju ispitivanjima u Sloveniji dalo je aktivno i široko uključivanje studenata u naučnoistraživački proces (u obliku diplomskih, magistarskih i doktorskih radova).

**Ključne riječi:** metastilistika, metapoetika, stilistika, poetika, stilska diferencijacija, stil, funkcionalni stil, lingvostilistika, književna stilistika, lingvistika, teorija književnosti, Slovenija, 1970–2020

---

*Бранко Тошович*

(Универзитет имени Карла и Франца в Граце, Австрија)

## METASTILISTIKA I METAPOETIKA SLOVENIJE: 1970–2020 ГГ.

Исследование относится к развитию словенской метастилистики (науки о стилистических явлениях) и метапоэтики (дисциплины, изучающей поэтику – художественную структуру текстов) в период с 1970 по 2020 гг. Анализ состоит из трех частей. В первой дается обзор исследований в области лингвистической стилистики, во второй – литературной стилистики и в третьей – поэтики. Центральными темами являются: стилистическая дифференциация языка, стилистика и ее виды, стиль и теории о нем, функциональный стиль, «zvrst» и «zvrstnost», экспрессивность, стилистические приемы, стилистические уровни, литературный стиль, виды поэтических исследований. Особую окраску исследованиям в Словении дает активное и широкое включение студентов в научно-исследовательский процесс (в виде дипломных, магистерских и докторских работ).

**Ключевые слова:** метастилистика, метапоэтика, стилистика, поэтика, стилевая дифференциация, стиль, функциональный стиль, лингвостилистика, литературная стилистика, лингвистика, теория литературы, Словения, 1970–2020.

---

*Branko Tosovic*  
(University of Graz, Austria)

## **metastylistics and metapoetics OF SLOVENIA: 1970–2020**

The research refers to the development of Slovenian metastylistics (science of stylistic phenomena) and metapoetics (a discipline that studies poetics – the artistic structure of texts) in the period from 1970 to 2020. The analysis consists of three parts. The first gives an overview of research in linguistic stylistics, the second literary stylistics, and the third poetics. The central themes are: stylistic differentiation of language, stylistics and its types, style and theories about it, functional style, «zvrst» and «zvrstnost», expressiveness, stylistic procedures, stylistic levels, literary style, types of poetic research. The active and wide involvement of students in the scientific research process (in the form of diploma, master's and doctoral theses) gave a special color to the examinations in Slovenia.

**Key words:** metastylistics, metapoetics, stylistics, poetics, style differentiation, style, functional style, linguostylistics, literary stylistics, linguistics, theory of literature, Slovenia, 1970-2020.

**O** Krajem XX i početkom XX vijeka slovenačka metastilistika i metapoetika dale su niz istraživanja o stilističkim i poetičkim pojavama, kategorijama, aspektima i pitanjima. Proučavanja lingvostilistike jednim su dijelom čisto stilistička, drugim su u funkciji govorne kulture, a trećim se prepliću sa sociolingvistikom. Iako se ograničeni broj stručnjaka bavi ovim pitanjima, ponekad se duboko zalazi u teorijske vode, često se naslanja na tradiciju i pokušava da razvije nešto svoje, originalno. Pri tome su izražava zainteresovanost da se prezentiraju rezultati stranih metastilističkih i metapoetičkih istraživanja te da se njihovi rezultati primjenjuju.

### I. Lingvostilistički prostor

1. Od Antona Breznika (1881–1944) počinju slovenačka ispitivanja razuđenosti jezika (Breznik 1982). Među onim koji su prvi ili više pisali o stilistici izdvajaju se Jože Toporišič (1926–2014), Boris Urbančič (1913–1998), Breda Pogorelec (1928–2006), Tomo Korošec (1938–), Janez Dular (1943–), Silva Trdina (1905–1991), Anton Ocvirk (1907–1980), Hermina Jug-Kranjec (1938–2007), Tomo Korošec (1938–), Franc Zdravec (1925–2016) i dr.

2. Pitanjima stilske diferencijacije najviše se bavio Jože Toporišič.<sup>1</sup> On je uglavnom bio zaokupljen problemom funkcionalnostilske diferencijacije jezika kao jednog od tipova sveukupne razuđenosti jezika. Za vidove razgradnje jezika Toporišič upotrebljava termin *zvrst*,<sup>2</sup> kome u srpskom/hrvatskom jeziku odgovarala *vrsta* (iako i u slovenačkom postoji ova leksema) i *stil*. On odustaje od češkog termina *funkčni styl* (funkcionalni stil), jer mu je bliži slovenački *funkcijska zvrst*, koji se susreće još u Breznikovim raspravama o jeziku slovenačkih novinara i pripovjedača (Breznik 1982: 360).<sup>3</sup> Toporišič razlikuje sljedeće tipove globalnog raslojavanja jezika: 1. socijalni (*socialne zvrsti*) – književni i neknjiževni jezik; 2. funkcionalni (*funkcijske zvrsti*) – jezik svakodnevnog sporazumijevanja (*praktično sporazumevalni*

*jezik*), stručni jezik (*strokovni jezik*), publicistički jezik (*publicistični jezik*), umjetnički jezik (*umetnostni jezik*), 3. transmisioni (*prenosniške zvrsti*) – razgovorni i pisani jezik, 4. vremenski (*časovne zvrsti*) – jezik prošlosti i jezik savremenosti, 5. mjerni (*mernostni zvrsti*) – vezani i nevezani jezik (Toporišič 1975).<sup>4</sup> Svi se oni mogu posmatrati sa različitih stanovišta: ko stvara tekstove pojedinih stilova, kome su namijenjeni (ko je njihov adresat), koja je njihova uloga, koje strukturne karakteristike imaju, da li dolaze u govornoj ili pisanoj formi, imaju li vezani ili nevezani karakter, je li direktno artikulisuju objektivnost ili predstavljaju reprodukciju već artikulisane objektivnosti itd. Toporišič razlikuje kolektivni jezik (*zborni jezik*) i opšti razgovorni jezik (*splošni pogovorni jezik*). Poseban dio *Slovenske gramatike*<sup>5</sup> Toporišič posvećuje funkcionalnim stilovima (*funkcijske zvrsti*). Oni bi se po njegovom mišljenju mogli nazvati i područnim, sektorskim jer se nalaze u službi različitih oblasti ljudske djelatnosti, npr. stručne, umjetničke, novinarske. On razlikuje grupu sastavljenu od praktičnog, stručnog, novinarskog i umjetničkog stila. U njihovom okviru može se govoriti i o podgrupama: npr. o praktičnom, poslovnom, naučno-popularnom, naučnom stilu, stilu u prozi, dramu i poeziji.<sup>6</sup>

<sup>4</sup> «Ločimo naslednje glavne snope zvrsti: 1. socialne: knjižni jezik (zborni in splošno- ali knjižnopolgovorni) in narečja (vaška in mestna) ter pokrajinski pogovorni jeziki. Spremljevalne socialne podzvrsti so še: t. i. interesne govorice: sleng, žargon, latovščina (S, Ž, L); starostne zvrsti: otroška, mladostniška, odrastlostna, starčevska (Ot, Ml, Od, St); spolnostni: moška, ženska (Mo, Že); vitalnostni: živa, papirnatna (Ž, P); interesnozdržbena: družinska, dvoriščna, šolska, delovnostna, športna, rekreacijska (Dr, Dv, Šo, De, Šp, Re); izobrazbenostna: predšolska, osnovnošolska, srednješolska, višješolska, univerzitetna (P, O, S, V, U); stanovska: kmečka, delavska, mestna, plemiška (K, D, M, P); stvarnostna: dejstvena, umiselna (D, U).» (Toporišič 2000: 13).

<sup>5</sup> Naslovi djela, nazivi tema i citati daju se u analizi na slovenačkom jeziku.

<sup>6</sup> «V glavnom ločimo štiri funkcijske zvrsti: praktičnosporazumevalno, strokovno, publicistično in umetnostno. V okviru teh štirih skupin lahko govorimo še o podskupinah: tako npr. v strokovni o (praktično)strokovni, poslovni, poljudnoznanstveni in znanstveni, v umetnostni pa o prozni, dramski in pesniški.» (Toporišič 2000: 28).

<sup>1</sup> Toporišič 1960, 1973, 1975, 1977<sup>a</sup>, 1977<sup>b</sup>, 1982, 1984, 1992.

<sup>2</sup> Sam termin *zvrst* i prije je upotrebljavan kao oznaka epike, lirike i drame.

<sup>3</sup> U slovenistici se koristi i termin *zvrstnost* (Dular 1974<sup>a</sup>, Dular 1974<sup>b</sup>, Toporišič 1977<sup>b</sup>, Zorman 2003 i dr.).

U nastavku Toporišič razmatra praktični jezik sporazumijevanja i stručne jezike. Poseban dio posvećuje publicističkom i umjetničkom jeziku. Autor ukazuje na to da se njegova podjela funkcionalnih vrsta bazira na slovenačkoj tradiciji (ima u vidu Antona Breznika) i da se upotpunjuje češkom teorijom.

3. Pod stilstikom Toporišič podrazumijeva nauku koja proučava (1) stilska sredstva jezika (jezička stilstika) ili stilske karakteristike teksta, njihovu tekstualnu perceptivnu vrijednost (stilstika teksta), (2) funkcionalne stilove (*zvrsti*), tj. funkcionalnu stilstiku.<sup>7</sup> Autor tumači slovenačku stilstiku kao (1) kompleks stilski obilježenih sredstava slovenačkog jezika na pojedinim jezičkim nivoima uz određenu konotaciju, pri čemu stilska vrijednost proizilazi iz pripadnosti jezičkog sredstva stilu (*zvrsti*), emocionalnoj grupi, učestalosti, uzrastu, normativnoj adekvatnosti, (2) tekstove (ili informaciju) sa stilskom vrijednošću, (3) konkretne stilske vrijednosti stilema u tekstovima.<sup>8</sup>

4. Pod stilom Toporišič ima u vidu više stvari: (a) upotrebu varijanti, sredstava bilo koga jezičkog nivoa, (b) vremenske, funkcionalne, društvene tipove jezika, (c) stalne oblike komunikacije, (d) strukturne karakteristike teksta, (e) izmjerljivost riječi, (f) stilske funkcije, (g) subjektivni ili objektivni ton. I sve to dovodi u vezu sa izborom kao obligatornim stilističkim obilježjem: *Gdje nema izbora, nema ni stila*. Korošec daje svoje viđenje stila i ističe da se ovaj termin koristi u svakodnevnoj komunikaciji u

<sup>7</sup> «Veda, ki raziskuje stilna sredstva bodisi jezika (stilstika jezika) bodisi stilne značilnosti besedil, razlaga njihovo iz besedila izhajajočo doživljajno vrednost (stilstika besedila). 2. Veda, ki proučuje funkcijske zvrsti (t. i. funkcijska stilstika).» (Toporišič 1992: 311).

<sup>8</sup> «Sestav stilno zaznamovanih sredstev slovenskega jezika po posameznih jezikovnih ravninah z določeno sozaznamovalnostjo (konotacija), npr. po SSKJ *dečla* 'narečno dekle', *deklica* 'ekspresivno dekle'. Na splošno stilna vrednost izhaja iz pripadnosti jezikovnega sredstva zvrsti, čustvenostni skupini, pogostnosti, starostni dobi, normativnostni ustreznosti. 2. Jezikoslovna besedila (ali informacije) o stilni vrednosti jezikovnih prvin: glavni vir o besedah je SSKJ, o drugih ravninah jezikovne zgradbe pa Toporišičeve razprave v SR. 3. Razpravljenje o konkretni stilni vrednosti stilemov v besedilih v t. i. interpretacijah besedil.» (Toporišič 1992: 311–312).

više značenja i u mnogim relacijama te da ga ne treba miješati sa inventarom jezičkih sredstava (Korošec 1998: 7).<sup>9</sup> Stil on shvata kao tehnički termin (ograničen na jezik, ali neumjetničke komunikacije), koji obuhvata sljedeće elemente: (a) stil kao pojava sadržan je u jezičkoj poruci, pa prema sosirovskoj dihotomiji spada u *parole*, odnosno u upotrebu jezika, a ne u jezik kao sistemu (*langue*), (b) stil kao kompleks svojstva jezičke poruke ostvaruje se izborom iz datih sredstava jezika kao sistema te se odražava na svim planovima teksta, (c) izbor je komponenta jezičke aktivnosti čija je svrha komunikacija (komunikacija), tako da izbor zavisi od jasno definisanog autorovog cilja opštenja, (d) stil se ne ispoljava nigdje drugo osim u rezultatu jezičke djelatnosti, u tekstu kao komunkatu, bilo u njegovoj pismeno-vizuelnoj, bilo u audio-vizuelnoj slici (ili u obje istovremeno), (e) u tekstu stil se manifestuje jedinstvenom organizacijom jezičkih elemenata, tako da je – pored sadržajnog i jezičko-sistemskog – jedan od konstitutivnih elemenata teksta, (f) stil funkcioniše u komunikaciji samo pod uslovom da pošiljalac i primalac raspolažu zajedničkim vrijednostima koda (Korošec 1998: 8). Korošec ističe da bi definicija stila koja pretenduje da obuhvati sve ove elemente bila prenapregnuta, glomazna i stoga

<sup>9</sup> «Besedo stil uporabljamo v vsakdanjem nenančnem sporočanju v več pomenih in številnih ustaljenih zvezah. Veliko tega kaže SSKJ. Slovanska razlaga (ki seveda ni izčrpna definicija) ni omejena zgolj na jezikovni stil: *kar je določeno z izborom in uporabo izraznih, oblikovnih sredstev v posameznem delu ali več delih*. V tej razlagi je na mestu temeljne razlagalne besede zaimek *kar*, ta pa v slovenščini uvaja desni oziralni stavčni prilastek k samostalniškimi zaimkom (*to, kar... vse, kar...*) in ima zato v slovanski razlagi izrazito abstraktno referenco. Prav to je pomembno za razumevanje tega najsplošnejšega pomena besede *stil* v slovenščini: v delu (recimo besedilu, sliki) je nekaj, to 'nekaj' pa določa izbor iz sredstev, torej ni sama beseda (sama barva) – potemtakem tudi ne inventar besed iz slovarja ali niz barv na slikarjevi paleti – ampak (formalno, abstraktno) načelo, kako so besede uporabljene, barve zložene v sliko. Slovanski *kar* bi za izčrpno analizo nadomestili z izrazom *načelo (izbora)*, to pa je blizu načinu uporabe in slednje spet razumemo kot razmerje med tem, kar je v besedilu (sliki) z izborom uporabljeno, in tem, kar ni bilo (izbrano, uporabljeno), pa bi bilo lahko.» (Korošec 1998: 7).



beskorisna pa mu se čini da se treba zadovoljiti definicijom koja odgovara suštini, npr. da je stil jedan od principa strukturiranja teksta (poziva se na Hausenblas 1996: 58), da je stil tipičan izbor jezičkih elemenata u tekstu (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*) ili da je to jedan od elemenata koji je u prvom planu naše pažnje kada se bavimo pojedinim jezičkim sredstvom. Stil Korošec ne shvata usko kao većina zapadnih stilista koji imaju u vidu prvenstveno individualni, autorski stil jer bi to značilo da je jezik ograničen na jednog autora, a nerazumljiv za druge – ovo, smatra Korošec, jednostavno ne može biti stil, pošto je jedan od njegovih determinirajućih elemenata postojanje zajedničkog stilskog koda (koji ima i pošiljalac i primalac). Međutim, slaba jasnoća i ograničenost autorskog stila dovele su u sumnju da nešto poput stila uopšte može biti nešto posebno. Dva najveća dijela Korošecve knjige posvećena su analizi naslova (Korošec 1998: 43–160) i suštini izvještavanja (Korošec 1998: 161–344). Na relaciji razlikovanja stilstike jezika i stilstike govora Boris Urbančič razmatra jezičke stilove (Urbančič 1965). Jože Toporišič se bavio problemima nazvanim «stilne negode» (Toporišič 1980/1981).

5. Posebnu boju slovenačkih istraživanja dalo je uvođenje pojma *zvrst i zvrstnost*. Kategorija zvrstnosti tumačena je u različitim aspektima: zvrstnost slovenskega jezika<sup>10</sup> (Dular 1974<sup>a</sup>), stilnost in zvrstnost (Toporišič 2008), pogled na popolne sinonime skrozi prizmo zvrstnosti (Zorman 2003), pojmovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika (Toporišič 1977<sup>b</sup>), zvrstnost slovenskega publicističnega jezika (Dular 1974<sup>b</sup>), zvrstna pripadnost prvin v publicističnih besedilih (Dular 1975), razslojenost slovenskega besedišča (Korošec 1974), značilnosti publicistične funkcijske zvrsti na primerih izbranih novinarskih besedil iz časopisa *Gazeta Wyborcza* (Nemc 2010). Postoje i radovi o odnosu stila i novinarskog skandala (Kalin Golob 2003).

6. Neke analize tiču se ekspresije, ekspresivnosti i njenih različitih aspekata: funkcija ekspresivnih jezikovnih sredstev v medijih (Kržišnik 2001), expressive Personenbezeichnungen (Lalić 2012), jezikovni slog v Potrčevi kratki

prozi (Rantaša 2006), samostalniška leksika z ekspresivnimi kvalifikatorji v *Slovarju novejšega besedja* (Stramljič Breznik 2015), ekspresivne oz. čustvenostne oznake v slovarstvu (Žele 1993), ekspresivno izražanje v zgodovinoopisju Antona Krempla (Ulčnik 2021). Jože Toporišič (kao u srpskohrvatskoj lingvostilistici) koristi *stilem* u značenju 'stilski obilježeno jezičko sredstvo na bilo kojoj ravni' – nešto zastarjelo, dijalektalno, tekstualno, nešto što je glasovna orkestracija, metar, rima, ironija, red riječi i sl.<sup>11</sup> Ali on uvodi novinu time što razlikuje *stilizem* i to u dva značenja: (1) bilo koje stilsko sredstvo, ali ne s obzirom na njegovu distinktivnu vrijednost u odnosu na druga takva stilska sredstva. 2. stilska varijanta.<sup>12</sup> U sistemu stilističkih postupaka jedan je obrađen u posebnom radu: stilizacija (Unuk 2013). Značajan predmet slovenačke književne stilstike čine tropi, prije svega metafora. Radovima o njoj ističe se Božidar Kante, prije svega doktorskom disertacijom *Metafora in kontekst v filozofiji jezika in duha* (1995), monografijom *Metafora in kontekst* (1995), zbornikom *Kaj je metafora?* (1998) i nizom radova (npr. Kante 1997, 2001). O metafori u književnim djelima dosta je pisala Jožica Čeh Steger (1999, 2001, 2002, 2005, 2006<sup>a</sup>, 2006<sup>b</sup> i dr.). Tu su i studije Benčin 2012, Bombač 2021, Bratož 2009, Fijavž 2017, Jereb 2010, Kavčnik Kolar 2001, Kerec 1998, Klopčič 2014, Konečnik 2018, Kržišnik 2011, Pipan 2018, Radkovič 2021, Ribič 2020, Rodošek 2003, Snój 2009, Stramljič Breznik 2003, Štefančič 2016, Tonin 2021, Trpin 2013 i dr. Ironija kao retoričko i tekstualno stilističko sredstvo razmotrena je u radu: Jereb

<sup>11</sup> «Stilno zaznamovano, tj. od nevtralnega posebno sredstvo jezika, s katere koli njegove ravnine: [seja] nam. [seja] je zastarevajoče, rod. *sinu* nam. *sina* starinsko, *dečva* nam. *dekle* narečno, *čakati mame* nam. *čakati (na) mamo* zastarelo, *Tacitus* nam. *Tacit* izobrazbeno značilno, *verbum* nam. *glagol* zahodnoevropsko prevzeto nam. domače. Stilemi so lahko tudi le besedilni, prim. glasovna orkestracija (*Dom zamajal je svoj veliki zvon; Na tleh leže slovenstva stebri stari*), mera in rima (*So strune zapele, / zabrenkal je bas, / so fantje prijeli j dekleta čez pas*), ironija (*Ti velikan si pa res junak, ko se spravljaš nad tak drobiž*), besedni red [...]» (Toporišič 1992: 311).

<sup>12</sup> «Katero koli stilno sredstvo, vendar ne z ozirom na njegovo razločevalno vrednost nasproti drugim takim stilnim sredstvom. 2. Varianta stilema.» (Toporišič 1992: 312).

<sup>10</sup> U nastavku dajemo u originalu slovenačke izraze i termine, a njihove prevode izostavljamo zbog ekonomičnosti prostora.

2002. Tomo Korošec dio knjige *Stilistika slovenskega poročevalstva* posvećuje suštinskom stilističkom postupku – aktualizaciji i to u kontekstu automatizacije (Korošec 1998: 13–33), o kojoj su dosta govorili ruski formalisti. Automatizacija predstavlja za njega uspostavljanje individualnih jezičkih sredstava sa ciljem da postanu uobičajena za obavljanje određenog zadatka i da budu konsolidovana u konvenciji između pošiljaoca i primaoca. Aktualizacija označava novu, svježiju, posebnu, neobičnu upotrebu jezičkih sredstava za postizanje posebnog efekta (Korošec 1998: 15). Polaznu tačku (prvi stepen) aktualizacije čini nulta stilna vrijednost (stilna neizdiferenciranost jezičkog sredstva), na drugom i trećem stepenu se automatizovano jezičko sredstvo aktualizuje prenošenjem u neki drugi funkcionalni stil sa ciljem da se skrene pažnja. Ono što dolazi u procesu automatizacije za Korošca predstavlja *automatizam*, a ono što nastaje aktualizacijom *aktuelizam* (Korošec 1998: 16). Suštinu opozicije između automatizama i aktualizama autor vidi u tome da je automatizam predodređen za upotrebu više puta, a aktuelizam za jednokratnu upotrebu, pri čemu se automatizam dosljedno primjenjuje bez izuzetka (jezičko sredstvo koje se koristi samo jednom ne može se smatrati automatizmom), dok se aktuelizam može ponoviti više puta, ali čak i potpuno automatizovan ne može uticati na prirodu aktuelizma.<sup>13</sup> U monografiji se razmatraju teorijske postavke, navode osnovni stavovi iz teorije govornih činova, teorije lingvističke pragmatike, teorije konverzacije i dr. Centralni dio knjige predstavlja analiza konkretne građe.

7. O fonostilistici slovenačkog jezika pisao je Jože Toporišič. Jedna od njegovih tema glasila je: stilna vrednost glasovnih, prozodijskih (pravo) pisnih, morfemskih in naglasnih variant sloven-

<sup>13</sup> «Bistvo nasprotja med avtomatizmi in aktuelizmi je torej v tem, da je avtomatizem pripravljen za uporabo več kot enkrat, aktuelizem pa za enkratno uporabo, pri čemer velja določilo za avtomatizem dosledno brez izjeme (saj jezikovnega sredstva, ki je uporabljeno samo enkrat, ne moremo šteti za avtomatizem), dejstvo, da se za enkratno rabo namenjeni aktuelizem lahko ponovi večkrat in se – kot je znano – celo povsem avtomatizira, pa ne more vplivati na naravo aktuelizma, npr. *zveza zelena, rdeča luč* v pomenu *privolitev, nepvolitev v kaj*.» (Korošec 1998: 16).

skega knjižnega jezika (Toporišič 1973). Radova iz morfostilistike nema mnogo. Jedan je od njih imao kao temu: stilnost oblikoslovnih kategorij slovenskega knjižnega jezika (Toporišič 1974). U tumačenju semantičke stilistike izdvajaju se radovi posvećeni sljedećim pitanjima: semantika umetnostnega besedila (Jug-Kranjec 1987), besedni pomen in njegova stilistika (Vidovič-Muha1986<sup>a</sup>), pomenski preplet glagolov *imeti* in *biti* – njuna jezikovnosistemska stilistika (Vidovič-Muha1986<sup>b</sup>). Sintakstička stilistika predstavljena je radovima na temu stilistika skladskih pojavov (Toporišič 1976), pomenski in stilni vlogi besednega reda pri oblikovanju sporočilne perspektive povedi (Jug-Kranjec 1981) i sl. Tu je i interpunkcijska stilistika koja ukazuje na to kada je svrsishodnije upotrijebiti zapetu, tačku, zarez i sl. (npr. na pojedinim mjestima složene rečenice), kada je prikladnija tačka ili zarez, zarez ili dvotačka, kako obilježavati doslovni citat, kada upotrebljavati različite vrste zagrada itd.<sup>14</sup>

8. Za slovenačku funkcionalnu stilistiku (i šire) značajni su prilozi Brede Pogorelec (Pogorelec 1965, 1979, 1981/82, 2011), Borisa Urbančiča koji je prvi u slovenačkoj lingvistici preuzeo češku podjelu funkcionalnih stilova i razlikovao umjetnički, naučni, poslovni, publicistički i konverzacijski (Urbančič 1976), Mojce Smolej (Smolej 2011) i dr. U nekim se radovima ne govori o pojedinim funkcionalnim stilovima, već o širim tipovima razgradnje jezika kao što se javna upotreba jezika: slovenščina v javni rabi (Jogan/Pogorelec 1975/76), stručni jezik: pomen dela slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja za oblikovanje slovenskega strokovnega izrazja in stilistike strokovnih besedil (Novak 2007), stilistika neumjetničkih tekstova: stilistika neumetnostnega besedila – stičišče jezikovnega sistema in pragmatike (Križaj 1994). U slovenačkoj metastilistici dominantan je jedan stil – publicistički. Tomo Korošec je dao veliki doprinos slovenačkoj stilistici doktorskom disertacijom

<sup>14</sup> «Nauk o izbirnih možnostih ločil, npr. na določenih mestih zapletenozloženih povedi, kdaj je primernejša vejica, ili od jedne rečenice napraviti dvije i za to koristiti određeni interpunkcijski znak. podpičje (ali pa je iz ene povedi bolje napraviti dve in torej uporabljati končno ločilo, navadno piko). Take izbire so še med vejico in dvopičjem, pri zaznamovanju dobesednega navedka v premem, uporaba raznih vrst oklepajev ipd.» (Toporišič 1992: 203).

o novinarskom stilu (Korošec 1976) i knjigom o stilu izvještavanja (Korošec 1998). U njegovu monografiju *Stilistika slovenskega poročevalstva* (1998) inkludirane su četiri cjeline: (a) veći dio disertacije odbranjene 1976. godine, (b) proučavanja u okviru Istraživačkog instituta Fakulteta društvenih nauka u Ljubljani, (c) predavanja iz predmeta «Stilistika izvještavanja» na tome fakultetu i (d) tekstovi koji su najvećim dijelom objavljeni u časopisu *Slavistična revija*. To je prva slovenačka publikacija o stilu izvještavanja kao dijelu publicističkog stila. Iako ona pokazuje izvjesnu istraživačku sistematičnost (od oblika i riječi do tekstova), data tema je daleko od toga da se može obrađivati kao cjelina (Korošec 1998: 6). U valorizaciji tumačenja publicističkog stila J. Toporišiča Korošec ističe da se ovaj autor u početku više ograničio na pojam stila nego na autorske karakteristike te nije upotrijebio riječ *stil* onako kako ga koristi češka teorija, npr. *publicistički funkcionalni stil* (Korošec 1998: 9). Korošec konstatuje da Toporišiču *publicistički funkcionalni stil* i *publicistički jezik* znače isto te dodaje: «Pošto u Toporišičevoj *Enciklopediji slovenačkog jezika* funkcionalni stil 'predstavlja samo pokazatelj funkcionalnog tipa jezika, sinonimija je proširena još jednom nominacijom tako što je *zvrsti* u jeziku dodat *stil*, što nije dobro» (Korošec 1998: 9). Korošcu posebno bode oči Toporišičevo uvođenje izraza *publicistički jezik*, jer se time (neterminološkim značenjem riječi *jezik*) zamagljuje nužna oštra diferencijacija između jezika kao sistema izražajnih sredstava i stila kao načina upotrebe ovih sredstava. Janez Dular je dao doprinos radovima o publicističkom, odnosno novinarskom stilu (Dular 1971/1972, 1974<sup>a</sup>, 1974<sup>b</sup>). Slovenačke autore najviše su privlačili novinski naslovi, koji su razmatrani sa više aspekata: časopisni nadnaslovi v sodobnih slovenskih dnevnikih (Korošec 1990<sup>a</sup>), časopisni naslovi glede na ločila (k stilni vlogi ločil v časopisnih naslovih dnevnika *Delo*) – Korošec 1991<sup>b</sup>, izpustni časopisni naslovi (Korošec 1990<sup>b</sup>), jezikovnostilne značilnosti prispevkov o smrti Josipa Broza Tita na naslovnih straneh časnika *Delo* (Bajec 2011), objektivnost novinarskega sporočanja in stilistika poročevalstva: časopisni naslovi v slovenskem dnevniškem poročevalstvu v obdobju med 28.6. in 9.7. 1991 (Lorenčič 1993), obnovitve v časopisnih naslovih (Korošec 1978), primerjava lastnosti naslovov v *Guardianu* in

*Delu* (Stopinšek 2014), stilistika naslovov na naslovnicaх slovenske izdaje revije *Cosmopolitan* (Taljan 2019), tipologija in stilistika časopisnih naslovov v luči usmerjenosti listov k različnim kategorijam bralcev na primeru *Gospodarskega vestnika* (Kukovica 1989), tipologija časopisnih naslovov (Korošec 1977<sup>a</sup>), tipologija in stilistika naslovov agencijskih novic *Dela* in *Dnevnika* v luči usmerjenosti obeh časopisov k različnim kategorijam naslovnika (Ačkun 1981), tipologija in stilistika naslovov presojevalnih besedil v *Corriere della sera* in *Delu* (Marinič 2010), zastrti časopisni naslovi (Korošec 1987/1988), eine stilistische und textlinguistische Analyse von Schlagzeilen in den österreichischen Tageszeitungen *Kurier* und *Kronen Zeitung* anhand der Textsorten *Meldung* und *Bericht* (Nemec 2010). Druga značajnija skupina odnosi se na problem izvještavanja, o čemu su najviše pisali Tomo Korošec i Monika Karen Golob: vzorci poročevalskih stopenj (Korošec 1991<sup>a</sup>), «danes» in «jutri» v poročevalskih besedilih (Korošec 1993), stil in stilistika slovenskega poročevalstva (Korošec 1994), stilistika slovenskega poročevalstva (Korošec 1998), jezikovno-stilni razvoj v slovenskih poročevalnih besedilih do začetka 20. stoletja (Kalin Golob 1998), korenine slovenskega poročevalnega stila (Kalin Golob 2003). Jedan dio analiza tiče se novinskog stila / jezika / teksta i novinske poruke: poglavja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila (Korošec 1976), slovenski časnikarski jezik (Dular 1971/1972), besedilni nastop: k tipologiji začetkov časopisnih besedil (Korošec 1988), k besedilni soveznosti časopisnega sporočila (Korošec 1986<sup>b</sup>), odnosno publicističkog jezika: Levstikov publicistični jezik (Korošec 1981<sup>b</sup>). Postoji niz radova posvećenih izvještavanju putem radija: jezikovno-stilna in naglasna podoba osrednje informativne oddaje na Radiu Krka (Krnc 2008), jezikovnostilne značilnosti radijskega športnega prenosa (Kandare 2015), stilistični in pragmatični prvine radijskega poročevalstva (Korošec 1986<sup>c</sup>), primerjava značilnosti spontanega in branega govora na komercialnih radijskih postajah in javnem servisu (Skrivarnik 2011), slovenščina v tuji radijski propagandi (Korošec 1984), a takođe žanru vijesti: zgradba časopisne novice in naznanila (Korošec 1979), dogodek in ves; k teoriji časopisne vesti in jezikovnostilističnim analizi poročevalskih žanrov (Korošec 1986<sup>a</sup>),



novica (Košir 1981), stilistika agencijskih vesti na primeru poročanja Slovenske tiskovne agencije (Luzar 2018). Manje ima studija o žanrovima kao što je intervju: besedilnost «vprašanja» v intervjujskem dvogovoru (Korošec 1989), opredelitev novinarskega časopisnega žanra intervju (Košir 1986), intervju (Košir 1987), kolumna: jezikovnostilistična analiza kolumn *Mladine* (Pišot 2017), jezikovnostilistična analiza kolumn Marka Crnkoviča (Šegula 2012), oglas: stilistika radijskih oglasov (Holc 2015), stilistične funkcije večpomenskosti v nemških oglaševalskih besedilih (Škerlavaj 2014). Kao druge teme dolaze automatizacija i aktuelizacija: pogledi na avtomatizaciju in aktualizaciju (Korošec 1977<sup>b</sup>), crna hronika: stilistična in jezikovna podoba črne kronike v časnikih *Delo* in *Večer* (Toman 2005), dnevna štampa: citatna sklicevalnost v poročevalnih besedilih slovenskega dnevnega tiska (Bec 2016), dnevnik: nove besede v časopisnih žanrih dnevnika Korošec 1976<sup>a</sup>), istraživačko novinarstvo: preiskovalno novinarstvo – stilne izbire preiskovalnih zgodbi (Prezelj 2016), muška revija: jezikovni stil v moških revijah – primer FHM, Men's health in *Playboy* (Perinčič 2009), kriminalna hronika: o poročevalskom stilemu za nedokazano kaznivo dejanje (Korošec 1982/1983), neologizmi: tipološke značilnosti novih besed v publicističnem jeziku (Bokal 1993), odnos novinske poruke i slike: besediloslovna tipologija razmerij med časopisnim sporočilom in sliko (Korošec 1982), poruka: skupni sporočanski krog (Korošec 1992), saopštenje za javnost: sporočila za javnost – besedilna vrsta in stil (Švigelj 2016), senzacionalizam: med novinarskim stilom ine toko – senzacionalizem brez meja (Kalin Golob / Poler Kovačič 2005), teletext: besediloslovni in stilistični vidiki teleteksta (Uršič 1990), funkcija ekspresivnih jezikovnih sredstev v medijih (Kržišnik 2001) i sl.

9. Koristan materijal za analizu razgovornog donosi široko (nestilistički) zasnovana monografija Mire Krajnc Ivič (1973–) *Razgovor kot vrsta komunikacijskega stika* (Krajnc Ivič 2009). U njoj se prezentiraju dometi autoričinih istraživanja u posljednjih deset godina (osnovni objekat studije predstavlja jezik u komunikaciji), što je diktiralo proširenje klasičnog lingvističkog pristupa na oblast interdisciplinarnosti, jer osnovni tekstualni pristup uključuje i pristup sa aspekta teorije govornih činova, sociolingvisti-

ke, psiholingvistike, komunikologije i retorike. Takvo tumačenje dugo je bilo zanemareno u domaćoj lingvistici (ali i drugdje u svijetu) pošto je tražilo udaljavanje od Sosirove pouzdane dihotomije *la langue – la parol*. Ovom knjigom dobiven je vrijedan autentični materijal za analizu na osnovu obimnog materijala. Autorka je osvijetlila raznovrsne pojave, još nepotpuno sistematizovane, i razmotrila njihovu pojmovnu raznolikost i imenovanje.<sup>15</sup> U drugim analizama Mira Krajnc Ivič razmatra razgovor kao formu komunikacijskog kontakta – razgovor kot vrsta komunikacijskega stika (Ivič Mira Krajnc 2009), Breda Pogorelec istražuje pitanja govornog jezika – vprašanja govorenog jezika (Pogorelec 1965), Jože Toporišič osvjetljava položaj slovenač-

<sup>15</sup> To je skraćena ocjena ove knjige od strane Toma Korošca koja glasi: «V monografiji avtorica predstavlja dosežke svojih raziskov iz obdobja zadnjih desetih let, obdobja, v katerem se je z raspravami v domači jezikoslovni literaturi že uveljavila kot ugledna in o zadevni problematiki podkrovana avtorica. Izhodiščno področje njenih raziskav je sicer jezik v komunikacijskem vendar to narekuje širitev klasičnega jezikoslovnega pristopa na področja interdisciplinarnosti, saj poleg izhodiščnega besediloslovnega pristopa z njim vključuje tudi pristop iz vidiki teorije govornih dejanj, sociolingvistike, psiholingvistike, jezikovne pragmatike, komunikologije in retorike. Tak pristop, docela upravičeno osumljen prevelike entropičnosti pojavov brez možnosti odkritja systemskega temeljišča, je bil doslej v domačem jezikoslovju (a tudi drugod po svetu) dolgo zapostavljen, ker se je moral odmakniti od varne saussurjeve dihotomije 'la langue – la parol', ki je polovico prejšnjega stoletja i vodila jezikoslovni napredek, a hkrati že nakazovala prestop k upoštevanju zahteve o 'lingvistiki la parol', parolnega jezikoslovja. Že prvo branje te knjige (ki je za jezikoslovnega poznavalca prava poslastica) prinese bralcu vsaj dve težiščni značilnosti. Prva je pridobitev dragocenega avtentičnega gradiva za analizo. Dokler ga ni, je jezikoslovna obravnava zgolj tipanje v smeri zanesljivih analitičnih rezultatov. Druga značilnost pa so vredni dosežki iz razbora tega obsežnega gradiva. Pestrost pojavov, še ne docela sistematiziranih, je avtorica zajela in bila takoj prisiljena urediti njihovo pojmovno pestrost ter vzpostaviti določen poimenovalni red, npr. glede rabe besed pogovoi razgovor, pogovarjanje, kramljanje, ki jih je avtorica glede na gradivo terminologizirala ali izluščene pojmovne razlike na novo poimenovala, npr. širšeinteresni, ožjeinteresni dvogovor. Tako je avtorica rezultate svojih raziskav naredila uporabne za praktične (učne) namene.» (Krajnc Ivič 2009: 309).



kog jezika među oblicima raslojavanja – položaj slovenskega pogovornega jezika med jezikovnim zvrstmi (Toporišič 1973), a Martin Buber ističe u prvi plan princip dijaloa (Buber 1982).

10. Od novijih istraživanja naučnog stila treba spomenuti magistarski rad Vojka Gorjanca (1969–): *Besediloslovni vidiki slovenskega znanstvenega jezika* (Gorjanc 1998) i studiju Ane Vidovič Muhe *Tipološki pregled nekaterih vplivov na slovenski znanstveni jezik* (Vidovič-Muha 1986<sup>c</sup>).

11. O administrativnom stilu nema mnogo radova: stilistika besedil v zaporih za prestajanje kazni zavora (Bračko 2005), stilistika besedil v upravni enoti (Černuta 2003), stilistika besedil v podjetništvu (Petrovič 2004), stilistika besedil in komuniciranje na pošti (Šilar 2005).

12. Rijetke su analize istorijskog karaktera tipa: diahrona in sinhrona stilistika slovenskega jezika – zaključno poročilo o rezultatih opravljenega znanstveno-raziskovalnega dela na području temeljnega raziskovanja (Pogorelec 1996).

13. Slovenački istraživači obratili su pažnju na pojavu novih oblika opštenja u internetu i time dali doprinos tumačenju jezika i stila mrežne komunikacije, internet-lingvistici i internet-stilistici. Miha Javornik (1960–) postavlja pitanje da li je internet početak nečeg novog ili ponavljanje starog, tačnije postavlja pitanje o odnosu knjige i interneta kao komunikacionog medija koji će presudno obilježiti komunikaciju u XXI vijeku (Javornik 1998). On posebnu pažnju posvećuje karakteristikama internet interakcije koja pojedincu daje novu mogućnost da izgradi sopstveni identitet. U procjeni novog oblika komunikacije autor se oslanja na teorijske postavke Mihaila Bahtina (njegove ideje o heterolognosti, karnevalizaciji, marginalnosti oživljavaju na poseban način u komunikaciji koju određuje internet).<sup>16</sup> Jedan od radova iz ove oblasti napisala je Urška Jarnovič: *Sms-ov glase seže v deveto*

<sup>16</sup> «Razprava odpira vprašanje o odnosu med knjigo in internetom kot komunikacijskim medijem, ki bo odločilno zaznamoval sporazumevanje v 21. stoletju. Posebna pozornost velja značilnostim internetske interakcije (IRC, MUD), ki daje posamezniku novo možnost za izgradnjo lastne identitete. Pri presojanju nove oblike komunikacije se razprava opira na teoretska izhodišča, ki jih je postavil ruski antropolog Mihail Bahtin. Njegove ideje o heteroglosiji, karnevalizaciji, marginalnosti zaživijo na poseben način v komunikaciji, ki jo determinira internet» (Javornik 1998: 141).

vas (Jarnovič 2006). Autorka tvrdi da poruke ili tekstualne poruke zavise od prostornih ograničenja mobilnog telefona te da su proizvod savremenog potrošačkog društva. Anketa o načinima i učestalosti korišćenja SMS-a sprovedena među studentima više odsjeka Filozofskog fakulteta u Ljubljani pokazala je da oni dosta često razmjenjuju kratke poruke u različitim situacijama i da se one uglavnom doživljavaju kao privatni oblik komunikacije u kome književni jezik više nema značajnu ulogu. Sadržaj poruke je u prvom planu, a forma je podređena znakovnom obimu jedne kratke poruke uz pomoć raznih skraćenica i redukcija.<sup>17</sup> U radu *Jezik v elektronskih medijih* Sinoma Kranjc ističe da u taj jezik sve više prodiru govorne forme (Kranjc 2003). Ona posebnu pažnju posvećuje internetskom ćaskanju (*medmrežni klepet*). Korisne su analize drugih tema: sodobna slovenska literatura in elektronski viri (Hladnik 2006), spletna besedila in jezik na spletu: primer blogov in wikipedije v slovenščini (Michelizza 2015), jezik v operacijskem sistemu Windows: pragmatična učinkovitost in stilna oblikovanost (Verdonik 2000). Razmotrene su i druge teme iz oblasti mrežne komunikacije, internet-lingvistike i internet-stilistike: die verschiedenen Stil- und Textfunktionen von Emoticons in Twitter-Beiträgen (Vogrin 2017), nadomestki neverbalnega v besedilni komunikaciji na spletu (Bukovnik 2013), primerjava rabe ekspresivnih ločil v tvitih slovenskih uporabnikov in uporabnic (Osrajnik/Fišer/Popič-ww), Stilanalyse ausgewählter deutscher und slowenischer politischer Blogs (Koštomaj 2009), stilizacija oglasnih sloganov v masovnem mediju: prispevek na konferenci (Unuk 2018).

U slovenačkoj metastilistici nije zaživio pojam praktične stilistike, koja, po mišljenju Joža Toporišiča (1) proučava neumjetničke

<sup>17</sup> «Kratka sporočila ali sms-i so besedila, ki so odvisna od prostorskih omejitev mobilnega telefona in so produkt sodobne potrošniške družbe. Anketa o načinih in pogostosti uporabe sms-ov. izvedena med študenti različnih oddelkov Filozofske fakultete, je pokazala, da študentje kratka sporočila v različnih situacijah dokaj pogosto uporabljajo in da kratka sporočila večinoma dojemajo kot zasebno obliko komunikacije, pri kateri knjižni jezik ne igra več pomembne vloge. V ospredju je vsebina sporočila, oblika pa se s pomočjo različnih krajšav in redukcij podreja znakovnemu obsegu enega kratkega sporočila.» (Jarnovič 2006: 215).

tekstove i utvrđuje njihove pozitivne i negativne karakteristike u okviru pojedinih stilova i tekstualnih tipova; 2. predstavlja nauku o tome kojim jezičkim sredstvima i karakteristikama treba dati prednost u pojedinim neumjetničkim tekstovima i njihovim stilovima, a koje treba izbjegavati (Toporišić 1992: 202).

## II. Književnostilistički prostor

14. Širi pregled stranih pogleda na književnu stilistiku daje Marko Juvan (1960–). On koristi termin književnonaučna *stilistika* (*literarnovedna stilistika*), o njoj govori na više mjesta (Juvan 2006) i ističe da su joj zamjerali tri stvari: (a) zavisnost od tradicije ekspresivne estetike i pogrešno shvatanje pisca kao isključivog izvora, vlasnika i nadzornika značenja književnosti; osim toga, stilistika je budila sumnje i svojim obuhvatanjem «klasično-romantičarskog organicizma», (b) tumačenje stila kao ukrasa umjetničkog djela, (c) stanovište kojim je umjetnost zajedno s njenom upotrebom jezika «iluzorno» izuzimana iz drugih komunikacija, jer u njoj prevladava estetska funkcija, čisto duhovno uživanje uz jezičke postupke, oslobodne bilo kakvog praktičnog efekta.<sup>18</sup> Ovaj slovenački istraživač nudi jedno od najoriginalnijih tumačenja književnog stila u šestom poglavlju «Tekst i stil» [«Besedilo in stil»] knjige *Literarna veda v rekonstrukciji* (Juvan 2006: 138–157). Autor ukazuje na «uspon i pad» teorije stila te zaključuje da sudbina pojma «stil» predstavlja metonimiju za promjenu moderne nauke o književnosti<sup>19</sup> (Juvan 2006: 138). Juvan konstatuje da je taj pojam pomogao da se uzročna logika pozitivizma (pitanje «Zašto») promijeni u glavno

<sup>18</sup> «Literarnovedni stilistiki so očitali odvisnost od izročila ekspresivne estetike in zmotno dojemanje pisatelja kot izključnega izvora, lastnika in nadzornika pomenov besedne umetnine; stilistika je zbuja la sumničenja tudi s svojim oklepanjem klasično-romantičnega organicizma, v katerem je slog veljal za lepотно odliko umetnine, v kateri se harmonično ujemajo pomen in oblika, deli in celota; nič manj sporno se ni zdelo njeno vztrajanje pri nazoru, ki je umetnost z njeno rabo jezika vred iluzorno izvzemal iz okolja drugih komunikacij, češ da v njej prevladuje estetska funkcija, čisto duhovno uživanje ob jezikovnih gestah, prostih kakršnega koli praktičnega učinka.» (Juvan 2006: 139–140).

<sup>19</sup> «Usoda pojma stil je metonimija za spremembe moderne literarne vede» (Juvan 2006: 138).

pitanje («Radi čega?») i da se okrene smjer zaključivanja.<sup>20</sup> Autor se posebno zadržava na tumačenju stila u nauci o književnosti pri čemu ne spominje krizu stilistike do koje je došlo krajem XX vijeka, ali analizom pokazuje da je jedan od njenih uzroka bilo i uzdrmana pozicija njenog centralnog pojma – stila. U ovoj ocjeni Juvan je dosta oštar – on konstatuje da podsmijeha vrijedi ukorijenjeno uvjerenje da pojedine stilske karakteristike teksta (jezički oblici, figure) pokreću tačno određena, sebi odgovarajuća značenja, konotacije.<sup>21</sup> Pojam stila pokazao se, nastavlja Juvan, kao prelabav, išeznačan i maglovit pa ga je trebalo dopunjavati dodatnim odrednicama kao što su stil umjetničkog djela, individualni, generacijski, autorski, vremenski ili regionalni stil, stoga su neki predlagali da se zamijeni preciznijom terminologijom tipa *varijantnost jezika, dijalekt, sociolekt, idiolekt, register* itd.<sup>22</sup> On ističe da su lingvisti književnim stručnjacima zamjerali metodološku opuštenost, eklektičnost, površno poznavanje jezika i nesistematičnost, a ovi njima uzvraćali primjedbama o pretjeranoj racionalnosti i formalizmu koji nije svje-

<sup>20</sup> «Pojem stil je vzročno logiko pozitivizma (vprašanje 'Zakaj?') pomagal spremeniti v finalno (vprašanje 'Čemu?') in zasukati smer sklepanja: izhodiščne podatke za razlago književnosti – celo za njene biografsko-psihološke ali duhovnozgodovinske temelje – je bilo zdaj treba pridobiti z razčlenbo in razlago oblikovne, pomenske in kompozicijske sestave samih besedil, s spraševanjem po smislu, vlogi ali motiviranosti slogovnih potez» (Juvan 2006: 138).

<sup>21</sup> «Samo še posmeha se je zdelo vredno zakoreninjeno prepričanje, da posamezne slogovne poteze besedila (jezikovne oblike, figure) sprožajo tačno določene, sebi ustrezne pomene, konotacije. Kakor da bi bila vsaka antiteza dramatična, vsaka metafora slikovita, vsak epiteton čustven, vsako podredje razumsko!» (Juvan 2006: 140).

<sup>22</sup> «Izraz stil se je izkazal za preohlapnega, večpomenskega; že vsaj od knjige *Die Wissenschaft von der Dichtung* (1939) Juliusa Petersena ga je bilo treba dopolnjevati z raznimi prilastki, kot so stil umetnine ter individualni, generacijski, avtorski, časovni ali regionalni stil. Roger Fowler (1996a: 185–197) ni edini, ki je domnevno megleni termin želel zamenjati z natančnejšo terminologijo za variantnost jezika; preučevalcem leposlovja sta jo ponudila funkcijsko jezikoslovje (od Bohuslava Havranka do M. A. K. Hallidayja) in sociolingvistika; sem sodijo na primer pojmi dialekt, sociolekt, idiolekt, register ipd.» (Juvan 2006: 140).

stan smisla naučne analize. Usko posmatranje stilskih karakteristika dovelo je, po autorovom mišljenju, do toga da se umjetničko djelo izolovalo, jer je bilo istrgnulo iz šireg društveno-istorijskog konteksta; stilistika je tekst postavlja u suviše apstraktne odnose.<sup>23</sup> Izvan domašaja takve stilističke analize našle su se stvarne recepcijske sposobnosti publike i postupci čitanja, pri čemu su mnoge jezičke međuzavisnosti između značenjskih i formalnih modela teksta za većinu čitalaca ostajale neprimjetne i beznačajne.<sup>24</sup> U valorizovanju tumačenja pojedinih stilskih karakteristika teksta Juvan je dosta jednostran jer ne uzima u obzir činjenicu, da se, recimo, u stilistici ukazuje na postojanje metafore kao jezičke kategorije (bez obigatorne ekspresije, tzv. mrtve metafore) i metafore kao stilističke pojave.<sup>25</sup> Juvan zanemaruje i činjenicu da u opštoj stilistici postoji stilistika jezika (koja proučava stilistički potencijal na paradigmatsoj osi) i stilistika govora (koja proučava realizaciju stilističkog potencijala na sintagmatskoj osi). On se poziva na Stenlija Fiša (1996), autora jednog od najduhovitijih pamfleta na račun stilističkih rasprava na pragu osamdesetih godina, o tome da ne postoji nijedan kôd koji bi pojedine stileme iz stilskog inventara unaprijed povezivao sa pojedinim

<sup>23</sup> «Motrenje slogovnih potez so kritizirali, ker naj bi umetnostno besedilo osamilo, ga iztrgalo iz širšega družbeno-zgodovinskega konteksta; stilistika naj bi besedilo postavljala v preveč abstraktna razmerja, bodisi do drugih, večkrat le naključno izbranih književnih del bodisi do zgolj teoretsko zamišljene, a empirično nedokazane jezikovne norme.» (Juvan 2006: 140).

<sup>24</sup> «Onstran obzorja dotedanje stilistike naj bi ostale stvarne recepcijske zmožnosti občinstva in postopki branja: mnoge jezikovne sovisnosti med pomenskimi in formalnimi vzorci besedila, ki sta jih dlakocepsko odkrivala Jakobson in Claude Levi-Strauss v svoji strukturalistični analizi pesniške slovnice Baudelairovih МАЧК, naj bi bile po mnenju Michaela Riffattera (1971: 307–364) in drugih za večino bralcev nezaznavne in nepomembne za stilni vtis omenjene pesmi.» (Juvan 2006: 140).

<sup>25</sup> «Samo še posmeha se je zdelo vredno zakoreninjeno prepričanje, da posamezne slogovne poteze besedila (jezikovne oblike, figure) sprožajo točno določene, sebi ustrezne pomene, konotacije. Kakor da bi bila vsaka antiteza dramatična, vsaka metafora slikovita, vsak epiteton čustven, vsako podredje razumsko!» (Juvan 2006: 140).

značenjima iz estetskeg rječnika.<sup>26</sup> Juvan ističe da se stilski znak uspostavlja i preko jezika konotacija tek u neposrednom kontekstu, kontekstom čitanja i zamišljenim, rekonstruisanim kontekstom pisanja.

Autor razlikuje dva perioda u istraživanju književne stilistike u Sloveniji. (1) Od šezdesetih godina XX v. proučavanje stila privlačilo je nove generacije književnih istoričara (Franca Bernika, Borisa Paternua, Jože Pogačnika, Franca Zadravca, Helge Glušič), otvorenih za podsticaje immanentne interpretacije, ruskog formalizma, češkog i francuskog strukturalizma. On poredi ta književna istraživanja sa lingvostilističkim (Jožeta Toporišiča, Brede Pogorelec, Martine Orožen, Hermine Jug Kranjec, Tomaža Sajovica, Marka Stabeja i dr.) i konstatuje da se «književnonaučna» stilistika sve do današnjih dana izrazitije posvećivala preplitanju stilskog opisa književnog djela s njihovom interpretacijom, estetskim posmatranjem, vrednovanjem, prije svega književno-istorijskim razvrstavanjem.<sup>27</sup> Neki su se (npr. Lič-Šort 1981: 13) nadali da će upravo stilistika umjetničkog teksta estetsko-istorijsku interpretaciju povezati s

<sup>26</sup> «Po Stanleyju Fishu (1996) – avtorju razprave *Kaj je stilistika in zakaj o njej govorijo tako grozne reči?*, na pragu osemdesetih let enega najbolj duhovitih pamfletov na račun stilistike – namreč ne obstaja noben kod, ki bi posamezne stileme iz slogovnega inventarja vnaprej povezoval s posameznimi pomeni iz estetskega slovarja. Tako dojetje kakor pomen konkretnega stilema sta po njegovem zgolj proizvoda interpretacijskih konvencij, ki uravnava jo bralčevo recepcijo. Stilni znak se vzpostavlja in prek govornice konotacij spregovarja šele, ko je predmet razumevanja; interpret znake sloga razbira prek mnogoterih razmerij (prim. Anderegg 1977: 58–59) z neposrednim sobesedilom, s kontekstom branja in z zamišljenim, rekonstruiranim kontekstom pisanja.» (Juvan 2006: 140–141).

<sup>27</sup> «Na Slovenskem je preučevanje stila od šestdesetih let privlačilo tedaj nove rodove literarnih zgodovinarjev (Franceta Bernika, Borisa Paternuja, Jožeta Pogačnika, Franca Zadravca, Helge Glušič), odprte za spodbude immanentne interpretacije, ruskega formalizma ter češkega in francoskega strukturalizma. V primerjavi s stilističnimi raziskavami jezikoslovcev (Jožeta Toporišiča, Brede Pogorelec, Martine Orožen, Hermine Jug - Kranjec, Tomaža Sajovica, Marka Stabeja idr.) se je literarnovedna stilistika – tudi pri nas – vse do današnjih dni izraziteje posvećala prepletanju stilnega opisa književnih del z njihovo interpretacijo, estetskim motrenjem, vrednotenjem, predvsem pa literarnozgodovinskim razvrščanjem.» (Juvan 2006: 139).



opisnom jezičkom analizom i tako sagraditi most između nauke o književnosti i lingvistike – tih filoloških disciplina koje, doduše, jedna o drugoj još uvijek gaje mnogo predrasuda (Juvan 2013: 186–197). (2) Od kasnih sedamdesetih godina XX vijeka slovenačka «književnonaučna» stilistika sve se više usmjeravala ka kontekstu, književnom životu i širim područjima kulture (imaju se u vidu novi istorizam, feminizam, kulturne studije ili sistemsko-empirijske metodologije).<sup>28</sup> S druge strane, lingvistika je prekoračila prag teksta i prihvatila se društvenih i duševnih okolnosti upotrebe jezičkog sistema (u pragmatici, sociolingvistici, psiholingvistici, kognitivizmu i dr.), a pojmu stila počelo je da se ljuđa tle pod nogama («začela se majati tla pod nogami»).<sup>29</sup> Slovenačku recepciju intertekstualnosti i srodnih termina Juvan dijeli na dva perioda i konstatuje da ona dolazi uglavnom bez kašnjenja, iako u skromnijem obimu slijedi razvoj ove koncepcije u svijetu. U Sloveniji je na prelazu između šezdesetih u sedamdesete godine, poslije univerzalnog i radikalnog razumijevanja intertekstualnosti, uslijedila uža, instrumentalna, ali takođe sistematski produbljena obrada, i to od prve trećine osamdesetih godina. Pojam intertekstualnosti bio je u prvom razdoblju pomenut samo nekoliko puta, uz to pretežno u prevodima, stoga je ostao marginalan, a domaća teorijska debata ga nije stvarno usvojila i analizovala.<sup>30</sup> Drugoj fazi recepcije i obrade intertekstualnosti u osamdesetim i devedesetim go-

dinama doprinijele su i široke diskusije o postmodernom dobu, postmodernizmu i postmodernističkoj citatnosti – u književnoj kritici, esejistici i istoriji, u sociologiji, filozofiji i estetici paralelno su postojala i takva domaća usmjerenja (Juvan 2013: 193). Autor ističe da se tada u nauci o književnosti pobudilo interesovanje za poststrukturalizam i dekonstrukciju, a sa njima zanimanje za Bahtinov dijalogizam, Bahtinovu teoriju dijaloga u kontekstu postmodernističke estetike *rimejka* i citata. Koncepcija intertekstualnosti uvukla se u slovenačku književnu nauku, čak je postajala i ishodište za novu, iako srazmjerno usamljenu književnoteorijsku i istorijsku perspektivu iz koje je nastalo više izvornih radova (Juvan 2013: 193). Dalje se konstatuje da su zlatne godine za proučavanje stila nastupile poslije Drugog svjetskog rata, prije svega na njemačkom govornom prostoru pod okriljem imanentne interpretacije zasnovane prije rata (Emil Štajger, Wolfgang Kajzer).

Najveći dio analize Juvan posvećuje kritici dualističkih teorija stila (Juvan 2006). On se koncentriše na tumačenje stila kao ukrasa, kao devijacije (odstupanja od norme) i kao izbora. U valorizaciji pogleda na stil kao ukrasa Juvan sasvim ispravno kritikuje «staromodna» tumačenja stila kao ukrasa i figurativnosti («takve teorije zaista nije bilo teško oboriti»): onaj koji nešto kaže direktno, taj nema stila, već onaj ko ga vješto umota i ukrasi figurama. Kao argument ističe da je poznato da skoro i nema odlomka ili diskursa koji bi bio sasvim bez metafora ili drugih figura, s druge strane, pisci kao što su Ernest Hemingvej, Rejmond Karver, Agota Krištof ili postmoderni minimalisti<sup>31</sup> kao posebnost svog izražavanja ističu upravo izbjegavanje figurativnog kićenja, poetičnosti ili bilo koje jezičke vještine.<sup>32</sup>

<sup>28</sup> «Toda od poznih sedemdesetih let 20. stoletja so se vplivna središča literarnoznanstvene skupnosti od študija literarnega teksta in bralca čedalje bolj preusmerjala h kontekstu, k literarnemu življenju in širšim področjem kulture; to je značilno denimo za novi historizem, feminizem, kulturne študije ali sistemsko-empirične metodologije.» (Juvan 2006: 139).

<sup>29</sup> «Ko je vzporedno s tem tudi jezikoslovje prestopalo prag besedila in se lotevalo družbenih in duševnih okoliščin rab jezikovnega sistema (na primer v pragmatiki, sociolingvistiki, psiholingvistiki, kognitivizmu itn.), so se pojmu stil začela majati tla pod nogami.» (Juvan 2006: 139).

<sup>30</sup> Juvan ističe da je to bila je samo jedna od privlačno novatorskih kategorija, koje su tadašnjoj mlađoj generaciji okupljenoj oko PROBLEMA i TRIBUNE pomagale da formiraju šire kritičko-teoretsko polje – materijalističko-psihoanalitička semiotika, koja se . u svojim počecima napajala prije svega iz francuskog strukturalizma i ranog poststrukturalizma, zbog toga su njeni pojedini pripadnici prihvatili i pojam intertekstualnost.

<sup>31</sup> Slično je pisao i Ivo Andrić.

<sup>32</sup> «Najlaže je bilo obračunati z najpreprostejšo razlago, oprto še na inercijo šolske poetike in retorike. Po tej starosvetni teoriji je slog istoveten z okrasom, s figurativnostjo: tisti, ki nekaj pove naravnost, naj bi bil brez stila, kdor pa izjave umetelno zavije in jih okraši s figurami, naplete neki slog. Tako bi bila poved *Slabo sem spal*. na ničti stopnji stila, z rabo figur pa bi se preobrazila v izjavo s stilom (personifikacija: *Nespečnost me je mučila*, hiperbola in metonimija: *Neskončno dolge ure so minevale, a nisem zatisnil očesa*). Takšne teorije res ni bilo težko ovreči. Že dolgo, najmanj od Georgea Lakoffa je znano, da skoraj ni izseka iz diskurza, ki bi bil povsem brez metafor ali drugih figur (na primer nezaznavna me-



Na drugom tumačenju (stil kao narušavanje norme) Juvan se više zadržava i ističe da norma nije uvijek monolitna (ona može da ponudi više jednako «normalnih» mogućnosti), da nije uvijek jasno šta je odstupanje pa je problematično da se svako odstupanje od norme tretira kao stilotvorno.<sup>33</sup> On ističe da se od čitaoca zahtjeva da svoje istovremene utiske provjerava uz dodatna unutartekstualna i vantekstualna mjerila kakva su dosljednost i sistematičnost u tipu odstupanja od pozadine, odnosno funkcijsko i konota-

taforičnost povsem prozaičnih besed, kot so *popust, razvoj, poglobljati se*); po drugi strani pa pisatelji in pisateljice, kakršni so Ernest Hemingway, Raymond Carver, Agota Kristof ali postmoderni minimalisti, kot posebnost svojega izražanja izpostavljajo ravno izogibanje figurativnemu cvetličanju, poetičnosti ali vsakršni jezikovni umetnosti.» (Juvan 2006: 141).

<sup>33</sup> «Bolj zapletena je problematika pri razumevanju stila kot odklona, odstopanja od norme. Ena od skladijskih norm slovenskega knjižnega jezika je na primer, da pridevniške besede v skladijski vlogi prilastkov stojijo na levi strani, pred samostalniško besedo; če pisec pravilo prekrši, bodisi zagreši slovnično napako bodisi ustvari nekaj, kar je lahko slogovno opazno, kakor Oton Župančič v verzu *Telesa naša – vrči dragoceni* (namesto nevtralnega 'Naša telesa so kot dragoceni vrči.'). Toda norma ni vedno monolitna, ponuja lahko več enako 'normalnih' možnosti. Tako ni več zanesljivo, kaj od tega je odklon: poved *Peter je prišel domov včeraj*, ni nič bolj normalna od povedi *Včeraj je Peter prišel domov*. Tudi odločitev, ali naj vsakršen odklon od norme obravnavamo kot slogotvoren, je večkrat težavna. Od bralca in bralke zahteva, da svoje sprotne vtise preverita ob dodatnih znotraj - in zunajbesedilnih merilih, kakršni so – to je poudarjal že Mukarovsky – doslednost in sistematičnost v tipu odstopanj od ozadja oziroma funkcijsko in konotativno sovpadanje jezikovnih postopkov (prim. Riffaterre 1971: 60–62; Anderegg 1977: 12–13; Leech/Short 1981: 48–51). Preverjanje bralne hipoteze, da opaženi odkloni niso navadne napake, naključja, pač pa uresničujejo neko sporočevalno strategijo, poteka prek hermenevitičnih procesov, v katerih se je treba k prej prebranemu vedno znova vračati in ugotavljati, ali se hipotetični stilni vzorec ponavlja še naprej oziroma ali ga novi podatki iz besedila kakor koli podpirajo. Kolikor bralki ali bralcu med zaporednimi jezikovnimi potezami uspe vzpostaviti konotativno sinonimijo, si o slogu besedila lahko ustvari celostni vtis, a ga ne more ujeti v jasen metajezik; opiše ga lahko zgolj približno, impresionistično, z metaforičnimi približki, aluzijami» (Juvan 2006: 141).

tivno podudaranje jezičkih postupaka. Odstupanja nisu obične greške, slučajnosti, već ostvaruju neku strategiju saopštavanja. Juvan tvrdi da je problem u statusu norme, da su norma i odstupanje statističke količine (radi se o prosječnoj distribuciji neke jezičke pojave i njenoj količinskoj zastupljenosti u datoj građi) i da stečena norma ne može biti drugačija nego relativna (ima samo ograničenu, poredbenu vrijednost).<sup>34</sup> Norma je relativna i zato što zavisi od situacije u kojoj tekst nastaje i od okolnosti u kojima je pripreman. Ona je relativna i zato što je kontingentna (psihički, socijalno, kulturno i istorijski promjenljiva, prije svega zavisi od čitaočeve pozicije i sociolingvističke i književne kompetencije).<sup>35</sup> Pri tome postoje dvije pozicije – autorova i čitaočeva: na strani autora stil je stvar performansa, izvedbe, smještanja tekstualnog subjekta u diskurzivni kontekst, a na strani čitaoca stil se uspostavlja u činovima primanja kao niz djestava teksta na određenim pozadinama; oni su pred čitaoca prizvani ad hoc, nisu unaprijed garantovani.<sup>36</sup> Ovdje se Juvan poziva na mišljenje o tome da je stil samo onaj sklop jezičkih karakteristika koje prima čitalac kao odstupajuće i relevantne za osmišljavanje teksta. Juvan kritikuje i treću dualističku koncepciju stila koja se bazira na izboru: da stil nastaje iz izbora između mogućnosti koje su na raspolaganju u jezičkom sistemu i iz varijantnog izražavanja istog referencijalnog sadržaja. Po tome tumačenju stil «živi» od varijanata: isto stanje stvari može se izraziti u više varijanata upotrebom raznovrsnih a međusobno zamjenljivih jezičkih znakova koji su na raspolo-

<sup>34</sup> «Norma je relativna tudi zato, ker je odvisna od situacije, v kateri besedilo nastaja, in od okoliščin, v katerih je sprejeto. Na strani avtorja je slog zadeva performance oziroma izvedbe, tj. retoričnega umeščanja besedilnega subjekta v diskurzivni kontekst (o tem več na koncu).» (Juvan 2006: 142).

<sup>35</sup> «Norma je potemtakem relativna, ker je kontingentna; je psihično, socialno, kulturno in zgodovinsko spremenljiva, predvsem pa je odvisna od bralčevega položaja ter sociolingvistične in literarne kompetence.» (Juvan 2006: 143).

<sup>36</sup> «Na strani avtorja je slog zadeva performance oziroma izvedbe, tj. retoričnega umeščanja besedilnega subjekta v diskurzivni kontekst (o tem več na koncu). Na strani bralca pa se slog vzpostavlja v dejanjih dožemanja, kot niz učinkov besedila na besedila dožame bralec ali bralka (Anderegg 1977: 58–59; Leech/Short 1981: 48–51).» (Juvan 2006: 142).

ganju u jezičkom kodu. Juvan nalazi dvije slabe tačke teorije o stilu kao izboru: 1. stilski utisak ne potiče samo iz varijantnosti jezičkog izraza koju opažamo i tumačimo kao nosioca konotativne estetske poruke pjesme nego i iz saznanja varijantnosti na ravni strukturiranja «sadržaja» tj. elemenata i odnosa u tekstualnom svijetu (pri čemu se poziva na Anderegg 1977), 2. stilski utisak pri čitanju dva teksta sa sadržinskim invarijantama ne obuhvata samo estetske konotacije, već i socijalne, kulturno-istorijske i ideološke prizvuke, koji spadaju u «društvenu semiotiku», tj. u procese proizvodnje, optičaja, ideološko-socijalnog razlikovanja i preoblikovanja kulturnih značenja.<sup>37</sup> Kao «sklisko» mjesto u tumačenju stila kao izbora Juvan smatra stav o tome da se variranjem jezičkih oblika čuva identičan sadržaj, isti propozicijski sastav. On se poziva na stav Nilsa Erika Enkvista (1988: 128) o tome da je među mnogim izborima jezičkih sredstava stilski relevantan samo jedan (radi se o takvoj vrsti izbora gdje kod varijacija stvarnosna vrijednost propozicije ostaje nepromijenjena). On navodi primjere u kojima ne može biti govora o izboru iste propozicije pa ističe da iskazi (a) *Petar voli Mariju*, *Petar voli Anu*, (b) *Petar obožava Anu / luduje za Anom / pada na Anu* nisu stilske varijante.<sup>38</sup> Juvan smatra da postoje jezička sredstva

koja su raširenija i sredstva koja su u upotrebi pretežno ili isključivo u specifičnim registrima, dijalektima, sociolektima, žanrovima, razdobljima itd., tako da su njima konotativno obilježena (Juvan 2013: 199–200). Što se tiče varijantnosti, on konstatuje da je ona izvor stila ukoliko se temelji na logici razlikovanja i uvrštavanja/priključivanja te tvrdi da najprije treba otkriti distinktivnost ostvarene varijante u odnosu prema drugima, samo virtuelnim i neiskorišćenim mogućnostima; preko jezičkorodne, kulturne, socijalne, žanrovske i druge konotativnosti izabranog stilema izjava / tekst može se intertekstualno nadovezati na više ili manje specifičan jezički potkod, diskurs.<sup>39</sup> Književno djelo se preko takvih intertekstualnih međuzavisnosti približava području nekih jezika, od drugih se distancira, na treće se i ne osvrće. Juvan tvrdi da ono što istraživač stila razumije kao piščev izbor između alternativnih mogućnosti u procesu proizvodnje teksta nije ni izbor u pravom smislu te riječi, već spontana ili promišljena odluka.<sup>40</sup> On smatra da

---

merjave dane prvine/vzorca z eno izmed nerealiziranih opcij konotira diskurzivne kontekste, v katerih se ta prvina/vzorec pojavlja pogosteje ali opazneje. So namreč jezikovna sredstva, ki so splošneje razširjena, in sredstva, ki so v rabi pretežno ali izključno v specifičnih registrih, dialektih, sociolektih, žanrih, obdobjih ipd., tako da so z njimi konotativno zaznamovana. Glagol *ljubi* je splošnejši kakor *štema*, ki se ga zaradi njegovega območja rabe držijo barve dialektalnosti, kmečkosti, arhaičnosti; še bolj nevtralnodeluje, če ga primerjamo z metaforično perifrazo o ognjeni puščici, ki konotativno priključuje čisto določen način izražanja – petrarkizem.» (Juvan 2006: 147).

<sup>39</sup> «Variantnost je izvor stila, kolikor temelji na logiki razlikovanja in uvrščanja/priključevanja: najprej je treba opaziti distinktivnost udejanjene varijante v razmerju do drugih, zgolj virtualnih in neiskorišćenih možnosti; prek jezikovnozvrstne, kulturne, socialne, žanrske in druge konotativnosti izbranega stilema pa je izjava/besedilo mogoče medbesedilno navezati na bolj ali manj specifičen jezikovni podkod, diskurz. Književno delo se prek takih medbesedilnih soodvisnosti približuje območju nekaterih govoric, od drugih se distancira, za tretje se sploh ne meni: ena od naštetih povedi o ljubezenskem razmerju med Petrom in Marijo bi tako utegnula težiti k diskurzu kmečke povesti, druga pa se (morda z ironijo) spogleduje z romantično pesniško dikcijo.» (Juvan 2006: 148).

<sup>40</sup> «Toda v razlagi, da je variantnost rezultat iz-

<sup>37</sup> «1. Slogovni vtis ne poteka samo iz variantnosti jezikovnega 'izraza', ki jo opazimo in tolmačimo kot nosilko konotativnega estetskega sporočila pesmi, temveč tudi iz zaznave variantnosti na ravni strukturiranja 'vsebine' (prim. Anderegg 1977: 16), tj. sestavin in razmerij v besedilnem svetu; □ 2. Slogovni vtis ob branju dveh besedil z vsebinskimi invarijantami ne zajema samo estetskih konotacij (na primer Levstikova 'epičnost' proti Župančičevi 'muzikalnosti'), ampak še socialne, kulturnozgodovinske in ideološke prizvoke. Ti sodijo v 'družbeno semiotiko', tj. v rocese proizvodnje, obtoka, ideološko-socialnega razločevanja in preoblikovanja kulturnih pomenov (prim. Pratt 1988: 22, 33; Wales 1988, Fowler 1996b).» (Juvan 2006: 145).

<sup>38</sup> «Nils Erik Enkvist (1988: 128) je opozoril, da je sredi mnogih izbir jezikovnih sredstev slogovno relevantna samo ena. Gre za takšno vrsto izbire, kjer pri varijacijah resničnostna vrednost propozicije ostaja nespremenjena. *Peter ljubi Marijo*, *Peter ljubi Ano* tako nista slogovni varianti, to pa velja za različice *Peter obožuje / nori za / štema / pada na Ano* ali *Petra je razvnela ognjena strelca iz Marijinega očesa*. Stilna je torej izbira, ki bralcu/bralki na podlagi pri-

je skrivena pozadina modela izbora potrošačka iluzija: kao da je jezik golemi supermarket u kome autor izabira ono što želi jer nijedan govornik ili pisac u svojoj jezičko-komunikacijskoj sposobnosti ne raspolaže u svakom trenutku cjelokupnim jezičkim sistemom (takva cjelina ionako ne postoji) – jezička sredstva se subjektu koji govori/piše u različitim prilikama nude samo preko njemu poznatih rodova, tipova govornih činova i tako dalje.<sup>41</sup> Autor dodaje da su (a) funkcionalistički lingvisti od Bohuslava Havranka pa nadalje, (b) Mihail Bahtin sa svojom «metalingvistikom», (c) sociolingvisti, pragmatičari i analitičari diskursa pokazali da izbor izražajnih sredstava uvijek zavisi od mnogih posrednika, vezanih za ponovljive vrste situacija i strategije saopštavanja (radi se o govornim žanrovima, tipovima govornih činova, registrima, sociolektima, dijalektima i sličnim potkodovima koji posreduju između pisca/govornika, situacije, izjave /teksta/ i jezičkog sistema).<sup>42</sup> Sporan je autorov stav da se obim izbora može ograničiti čak na jednu jedinu mogućnost (na primjer, u

---

bire pišočega subjekta, se odpiraju nekatere usodne razpoke (prim. Enkvist 1988: 129–130, 140–149). Tisto, kar raziskovalec sloga dojema kot piščevo izbiro izmed alternativnih možnosti, v procesu proizvodnje besedila niti ni bila nujno izbira v pravem pomenu besede, ampak spontana ali premišljena odločitev v okoliščinah 'pogojene rabe jezika' (Anderegg 1977: 37–39).» (Juvan 2006: 148).

<sup>41</sup> «Skrito ozadje modela izbire je potrošniška iluzija: kakor da bi bil jezik orjaški supermarket, kjer ustvarjalec in ustvarjalka izbereta tisto, kar si želita. Vendar pa noben govorec ali pisateljica v svoji jezikovno-komunikacijski zmožnosti ne razpolaga v vsakem trenutku s celotnim jezikovnim sistemom (takšna celota že tako ne obstaja); jezikovna sredstva se govorečemu/pišočemu v različnih priložnostih ponujajo le prek njemu znanih zvrsti, tipov govornih dejanj ipd.» (Juvan 2006: 148).

<sup>42</sup> «Funkcionalistični jezikoslovci od Bohuslava Havranka naprej, Mihail Bahtin s svojo 'metalingvistiko', nato pa še sociolingvisti, pragmatiki in analitiki diskurza so pokazali, da so izbire izraznih sredstev vedno odvisne od mnogih vmesnikov, vezanih na ponovljive vrste situacij in sporočevalnih strategij. Gre za govorne žanre, tipe govornih dejanj, registre, sociolekte, dialekte in podobne podkode, ki posredujejo med piscem/govorcem, situacijo, izjavo (besedilom) in jezikovnim sistemom.» (Juvan 2006: 148).

molitvama)<sup>43</sup> jer ako imamo samo jednu mogućnost, onda nema izbora. Juvanova analiza triju navedenih tumačenja stila (stila kao ukrasa, stila kao odstupanja od norme i stila kao izbora) može voditi pogrešnom zaključku da se radi o disjunktivnom karakteru stila: da je on ili ukras (A), ili devijacija (B), ili izbor (C), dok u suštini stil ima konjunktivni pristup: on je jednom ukras (A), drugi put devijacija (B), treći put izbor (C), a četvrti put zbir binarnih kombinacija: AB + C, A + BC, BC + A. Stil se ne može svesti isključivo na paradigmatički postupak (izbor), samo na sintagmatski postupak (destrukciju) ili jedino na izražajnost forme (ukras). Dio analize posvećen je vezi između stila književnog teksta i identiteta te u tome kontekstu razmatra životni stil (Juvan 2006). O njemu se najviše govori u posljednjem dijelu rasprave koja se odnosi na tumačenje stila kao identitetske navigacije. Autor nigdje ne eksplicira da se radi o krizi stili- stike 80-ih godina XX v, ali se ona nazire u pozadini njegovih konstatacija, recimo da se pojam stil pod navalom kontekstualističkih pravaca počeo povlačiti na periferiju «književnonaučne» scene, ali se kao kompenzacija i iznenađenje pojavila uspješna koncepcija životnog stila (Gumbrecht-Pfeiffer 1986), koji je zaživio na području društvenih nauka. Juvan smatra da životni stilovi u većini slučajeva nisu svjesno, namjerno oblikovani i promišljeni, već ih ljudi spontano, oponašanjem i na osnovu iskustva preuzimaju preko sistema navika, uslovljenih ekonomskim mogućnostima, misaono-vrijednosnim pogledima i materijalnim ograničenjima društvene grupe, unutar koje pretežno djeluju, odnosno kojoj pripadaju te navodi primjer životnog stila slovenačkog seljaka «gazde», građanina u činovničkoj, slobodnoj profesiji ili industrijskog radnika XIX vijeka.<sup>44</sup> Autor ukazuje na to da se u savremenim

---

<sup>43</sup> «Obseg izbire se lahko omeji celo na eno samo možnost, na primer v molitvah.» (Juvan 2006: 148).

<sup>44</sup> «Življenjski slogi, ki jih na podlagi opazovanja in primerjanja lahko izlušči družboslovna analiza, pa zvečine niso tako zavestno, namerno oblikovani in premišljeni, temveč jih ljudje spontano, s posnemanjem in na podlagi izkušenj prevzemajo prek sistemov navad, pogojenih z ekonomskimi možnostmi, miselno-vrednostnim obzorjem in materialnimi omejitvami družbene skupine, znotraj katere pretežno delujejo oziroma ji pripadajo. V tem primeru so življenjski slogi – denimo slovenskega kmeta 'gruntarja', meščana v uradniškem oziroma svobodnem



istraživanjima zapaža nešto što je bitno i za književnu stilistiku: da «lični» stil nije ništa drugo nego odklon s obzirom na stil karakterističan za neko razdoblje ili klase.<sup>45</sup> Nakon analize stila kao ukrasa, kao odstupanja od norme i kao izbora Juvan konstatuje da se pojavilo još jedno tumačenje u obliku prijedloga Marija-Renate Majenove (1979: 334) da se stil razmatra kao kompleksan indeksalni znak.<sup>46</sup> Taj pristup bazira se na nekoliko stavova: a) stil je retoričan, b) stil je dinamičan i ima promjenljiv karakter, c) stil je prepoznatljiv način upotrebe jezika, d) u stilu se reflektuju složeni procesi interakcije između ljudi. Osnovni zaključak glasi: stil je identitetska navigacija (Juvan 2006: 155–156).

poklicu ali industrijskega delavca iz 19. stoletja – pojavna oblika različnih habitusov.» (Juvan 2006: 152).

<sup>45</sup> «V luči življenjskih stilov, ki se prepletajo v okolju odprtih, pluralnih in globaliziranih družb postmoderne dobe, sta tudi vprašani jezikovnega sloga in stila literarnih besedil dobili novo veljavo. Verbalno vedenje kot ključna razsežnost življenjskega sveta oziroma habitusa ležernega posameznika je namreč tesno povezano s subjektovo identitetno politiko, z njegovim družbeno-kulturnim razvedovanjem. Zato so se ga lotili tudi v kontekstualistično usmerjenih tokovih jezikoslovja in literarne vede, zlasti v t. i. stilistiki diskurza, in ga povezali s sociolingvistiko ter kritično kognitivno lingvistiko (Wales 1988; Carter - Simpson, ur. 1989; Fowler 1996a: 250–251; Fowler 1996b; Weber 1996a; Bradford 1997: 73–85).» (Juvan 2006: 151–152).

<sup>46</sup> «Maria-Renata Mayenowa (1979: 334) je predlagala, naj stil razlagamo kot kompleksen indeksalni znak. Peirceov pojem znak predpostavlja intersubjektivnost. Neka tvorba je indeksalni znak, samo če jo kdo s takšno namero predstavi, drugi pa kot znak tudi prepozna in v njej vidi logično posledico/učinek skritega vzroka, ki ga ta tvorba nadomešča, predstavlja (banalni primer: dim na strehi kot indeks ognja v peči). Stil je indeksalni znak identitete besedila oziroma njegovega – v literaturi načelno odsotnega – subjekta. Kot rezultanta medbesedilnega razločevanja in ponavljanja, izstopanja in pridruževanja nakazuje tako subjektovo 'istost', njegovo razpoznavno posebnost kakor tudi njegovo vključenost v enega ali več diskurzov, jezikovnih in besedilnih zvrsti. Ker je stil znak, sta njegova zaznavnost in tisto, kar zaznamuje (konotacije razumskosti, čustvenosti, petrarkizma, žurnalizma, regionalnosti, konservativnosti, nacionalizma ipd.), odvisna od pisca in naslovnika, od njihovih različnih diskurzivnih kontekstov (prim. tudi Mills 1992: 184; Spillner 2001: 246–248).» (Juvan 2006: 155).

15. Zvonko Kovač (1951–) analizirao je stilsku funkciju «hrvatskokajkavskog jezika» i pokušao da poredbeno imagologiju (predstavu koju Hrvati imaju o Slovencima) prebaci na plan stilistike dvaju srodnih jezika – hrvatskog i slovenačkog (Kovač 2003). Autor polazi od stavova J. Toporišiča o stilistici i ističe da se njegova definicija mora proširiti te da treba govoriti o svojevrsnoj stilistici srodnih jezika i idioma, odnosno o stilistici jezika u kontaktu pa predlaže radni naziv *slovenska poredbena stilistika* (Kovač 2003: 372). Stilističko tumačenje Kovač shvata kao osobenu vrstu imanentne kritike za koju društveno-istorijske okolnosti nisu presudne. Što se tiče stilistike jezika u kontaktu, ona bi najprije morala da utvrdi status pojedinih jezika određenih društvenih slojeva, pri čemu će se npr. njemački jezik u hrvatskom (a autor vjeruje i u slovenačkom) društvu pojaviti kao jezik građanskog sloja, a jezik narječja kao jezik sluga (Kovač 2003: 373).

16. Irena Novak Popov (1952–) razmatrala je refleksiju pjesničkog jezika u savremenoj slovenačkoj poeziji (Novak Popov 2003). Njena je analiza posvećena nekim fundamentalnim pitanjima koja otvara moderna poezija slovenačkih autora: šta je smisao stvaralačkog jezičkog djelovanja, u kakvoj društvenoj atmosferi nastaje i funkcionira poezija, u kojoj mjeri je jezik kao sredstvo povezivanja obavezujući i ograničavajući faktor.<sup>47</sup> U radu *Smolškov jezikovni nazor in slog* Marko Jasenšek ističe da lingvistički pogledi Martina Smolška proizlaze iz Kopitarove ideje o narodu, tj. iz izvorno slovenačke osnove jezika (Jasenšek 2003). Shodno tome ovaj pisac svoju centralnoslovenačku orijentisanu teoriju nadograđuje odličnim razumijevanjem jezičke situacije na slovenačkoj periferiji. Smolšek se za-

<sup>47</sup> «Razprava je posvećena nekaterim temeljnim vprašanjem, ki jih v poeziji reflektirajo sodobni slovenski avtorji: kaj je smisel ustvarjalnega jezikovnega dejanja, v kakšnem družbenem ozračju poezija nastaja in deluje, v kolikšni meri je jezik kot povezovalno sredstvo obvezujoč in omejevalen, v kolikšni pa omogoča individualizacijo, širjenja v neznano, kako se v polju jezika razpira prostor človekovega bivanja in sobivanja. Pesnikova vprašanja niso zgolj estetska, temveč inherentno eksistencialna, ontološka, epistemološka, etična in zalo univerzalna Vprašanje, kako danes bivati v se pesnik bliža z refleksijo in z izrazno-vsebinskim bogatenjem pesniške slovenščine.» (Novak Popov 2003: 353).



lagao za zblížavanje i uzajamni uticaj varijanata slovenačkog jezika.<sup>48</sup> Miran Hladnik (1954–) u tekstu *Sodobna slovenska literatura in elektronski viri* ističe da je jedan od bitnih uslova za status pisca objavljivanje i da se sve češće radi o publikovanju na internetu (Hladnik 2006: 20).<sup>49</sup>

17. O književnoumjetničkom stilu, jezičkim aspektima književnog djela i sl. napisano je niz drugih radova. Stilističku problematiku dotiču ili tumače slovenački istraživači u okviru književne teorije i njenih aspekata: besedna umetnost, del 2 – literarna teorija (Trdina 1970), literarna veda v rekonstrukciji – uvod v sodobni študij literature (Juvan 2006<sup>b</sup>), mala literarna teorija (Kmecl 1976), očrt literarne teorije (Kos 1995<sup>3</sup>). Neke analize odnose se na poeziju: besediloslovna stilistika slovenskih pesniških besedil – razvojni pogled (Stabej 1995), Kajuhova poezija v razvoju slovenskega pesniškega jezika (Stabej 1994), refleksija pesniškega jezika v sodobni slovenski poeziji (Novak Popov 2003), slovenski pesniški jezik med Prešernom in moderno (Stabej 1997), stil Prešernove pesmi (Toporišič 1966), druge na prozu: jezikovnostilistična analiza Cankarjevih izbranih proznih besedil (Djuratović 2019), jezikovnostilistična analiza romana *To noč sem jo videl avtorja* Draga Jančarja (Grutschreiber 2017), jezikovnostilne interpretacije proznih odlomkov na temo ljubezenska srečanja (Malo-vrh 1987), metodologija jezikovnostilistične raziskave Cankarjeve proze (Pogorelec 1974/75), slovenska kratka pripovedna proza (Novak Popov 2006).

Niz studija odnose se na analizu idiostilova: stilna podoba Cankarjevih *Podob iz sanj*

<sup>48</sup> «Smolškov jezikovni nazor izhaja iz Kopitarjeve zamisli o ljudski, tj. izvornoslovenski osnovi jezika – Slomšek ustrezno nadgrajuje njegovo osrednjeslovensko naravnano teorijo z odličnim razumevanjem jezikovnih razmer na slovenskem obrobju. Zagovarjal je približavanje, medsebojno vplivanje slovenskih jezikovnih različic, vendar ni pristajal na ki ga je prepoznavao pri Dajniku in Metelku.» (Jasenšek 2003: 669).

<sup>49</sup> On konkretno navodi ZBIRKU SLOVENAČKIH KNJIŽEVNIH TEKSTOVA [ZBIRKA SLOVENSKIH LEPOSLOVNIH BESEDIL] od 60 dužih tekstova. Na «Linkovima na stranici veb pjesnika» 80 autora početnika stavili su svoje tekstove na internet (zbirka se pojavila krajem 1994. godine na serveru Instituta «Jožef Stefan»: <http://vvv.ijs.si/lit/leposl.html-12>). Hladnik spominje i druge zbirke na internetu.

(Travner 1974), stilni problemi Trubarjevega jezika (Orožen 1986), stilno predhodništvo v Tavčarjevih delih (Pogorelec 1983), stilna analiza ravnine komentara v Tavčarjevi *Visoški kroniki* (Rutar 1978), stilistična analiza Zidarjevih *Mulcev* (Vidmar 1984), stilna vrednost prirednih razmerij v Jančarjevem *Galjotu* (Vogel 1995).

Karakteristično je da se u slovenačkoj metastilistici često koristi pojam slog/slogovni kao oznaka stila/stilskog: jezik med umetnostjo in znanostjo – slogovne razprave (Sajovic 2005), jezikovno-slogovne značilnosti otroške literature (Plevnik 1998), poglavje iz geneze Prešernovega sloga (Paternu 1974, 1975), pogled na slogovno podobo baročnega besedila – razmerje med zunanjim vtisom in notranjo zgradbo (Pogorelec 1989), slogovna primerjava besedilne vrste popisa v slovenskem in nemškem jezikovno-kulturnem prostoru (Podkrižnik 2013), Smolškov jezikovni nazor in slog (Jasenšek 2003), zvrstna in slogovna razčlenjenost slovenskega knjižnega jezika v obdobjih pred Prešernom (Pogorelec 1981/1982), zvrstna in slogovna razčlenjenost slovenskega knjižnega jezika v obdobjih pred Prešernom (Pogorelec 1981/82), esejistični slog besedila (Ambrož 2009), prevlada ekspresivno-estetskega sloga med mladimi (Cestnik 1999), jezikovni slog v Potrčevi kratki prozi (Rantaša 2006).

Dio analiza tiče se globalnih pitanja kao što su književni pravci: vloga (slovenskega) ekspresionizma za umevanje slovenskega umetnostnega izraza dvajsetega stoletja (Pogorelec 1984), jezička izražajna sredstva: literarno delo in jezikovna izrazna sredstva (Ocvirk 1981), ključne riječi: semantika in vloga ključnih besed v romanu Bogovec Jenej (Jug-Kranjec 1979), tropi: metafora v Cankarjevih *Podobah iz sanj* (Čeh Steger 2006<sup>a</sup>, 2006<sup>b</sup>), odnos stila i identiteta: stil in identiteta (Juvan 2003<sup>-</sup>), stilistika funkcija: doživljena refleksija in njena stilistična funkcija v leposlovju (Grošelj 1996), stilski aspekti naracije: stilna analiza besedila s stališča upovedovalnih določitev (Pirnat-Greenberg 1982: Pirnat-Greenberg 1983<sup>a</sup>: Pirnat-Greenberg 1983<sup>b</sup>).

Malo ima ispitivanja prelaznih žanrova kao što su esej, scenarij, putopis i sl.: esej in esejiistični stil v slovenski literaturi devetdesetih let (Bavec 2002), zvezdni sij ali stilistika slovenskih

filmskih scenarijev (Lipoglavšek 1995), slogovna primerjava besedilne vrste potopis v slovenskem in nemškem jezikovno-kulturnem prostoru (Podkrižnik 2013).

### III. Poetički prostor

18. Slovenačka metapoetika dala je nekoliko značajnih radova koji su imali širi odjek. Jedan od njih je knjiga *Intertekstualnost* (2000) Marka Juvana. U njoj se konstatuje da se taj pojam pojavio šezdesetih godina XX vijeka (prije svega radovima Rolana Barta, Julije Kristeve i Mihaila Bahtina), a najveći odjek doživio je u književnoj teoriji, književnoj hermeneutici i teoriji recepcije (pored interdisciplinarnih istraživanja društvenih nauka, vizuelnih umjetnosti, medija i popularne kulture). Autor analizira intertekstualne pojave, vrste intertekstualnosti, kontekste nastanka koncepcije intertekstualnosti i citatnosti, značaj intertekstualnosti za nauku o književnosti, sistem intertekstualnosti. Juvan se posebno zadržava na pojmu i teoriji citatnosti. Važan prilog tumačenju poetike dao je zbornik *Slovenska kratka pripovedna proza* (2006) u kojoj se šire razmatra niz individualnih poetika (Novak Popov 2006: 73–228). Jože Pogačnik (1933–2002) napisao je nekoliko natuknica za *Rečnik književnih termina* (Beograd, 1992): o pripovijetki, komičnoj epici, idili, glosi, epu, aforizmu, prozi i regionalnoj (zavičajnoj) književnosti. Što se tiče minipoetika (manjih poetičkih fenomena, detalja, elemenata teksta stavljenih u centar pažnje, umjetnički obrađenih i izvučenih u naslov),<sup>50</sup> izdvaja se poetika nasilja (Rošker 2020), poetika tišine (Gubenšek 2019), poetika okna reke (Elsner Grošelj 2020), poetika kratke proze (Lorber 2009), poetika odprtosti (Adema 2021), poetika odnosa (Sellveli 2020), poetika otroštva (Tahir 2021) i dr. Važan doprinos osavremenjivanju korpusna lingvistika u okviru koje je, između

metastilistike i metapoetike dala je slovenačka i ubrzanju istraživanja u okviru slovenačke ostalog, razvijen i nacionalni korpus FIDA koji je zasnovao Tomaž Erjavec. U okviru te interdisciplinarne naučne oblasti razmatrane su teme tipa: uvod s korpusno jezikoslovje (Gorjanc 2005), specializirani jezikovni korpusi in funkcijska zvrstnost (Mikolič 2015), korpusi usvajanja tužega jezika (Stritar 2012) i dr.

Slovenački profesori i saradnici uključili su veliki broj studenata u izradu niza vrijednih seminarskih, diplomskih, magistarskih i doktorskih radnji posvećenih najrazličitijim temama iz metastilistike i metapoetike.

### IV. Zaključak

19. U periodu od 1970. do 2020. slovenačka metastilistika i metapoetika razvile su nekoliko osobenosti po kojima su prepoznatljive. Prva specifičnost jeste izdvajanje pojma zvrst, koji u jednom slučaju ima značenje oblika globalnog raslojavanja jezika, u drugom stila, u trećem funkcionalnog stila. Druga specifičnost sastoji se u tome što je u Sloveniji više nego u drugim slovenskim jezicima došlo do polarizacije u tumačenju izbora kao osnovnog stilističkog kriterija: s jedne strane se nalaze lingvističari (poput J. Toporišiča) koji su tvrdili da tamo gdje nema izbora nema ni stila, s druge stoje neki književni teoretičari (kao M. Juvan) koji, oslonjeni na strane autore, izbor smatraju spornim kriterijumom. Treća specifičnost leži u tome što je slovenačka metastilistika jedna od rijetkih na južnoslovenskom prostoru u kojoj se aktivno koristi pojam sloga (za oznaku idioštila). Četvrta specifičnost tiče se snažnog uključivanja mladih u metastilistička proučavanja: nijedna tako mala zemlja nije dala toliko radova (seminarskih, diplomskih, magistarskih i doktorskih) u edukativnom procesu.

<sup>50</sup> V. Novak 2001.

Literatura<sup>51</sup>

1. Ačkun A. Tipologija in stilistika naslovov agencijskih novic *Dela* in *Dnevnika* v luči usmerjenosti obeh časopisov k različnim kategorijam naslovnikov: diplomatska naloga. – Ljubljana: A. Ačkun – D. Slabe, 1981. – 138 f.
2. Adema J. Poetika odprtosti // Poetika odprtosti. Časopis za kritiko znanosti. Ljubljana. 2021. Letn. 44 [i. e. 49], št. 282 (2021). – S. 260–268.
3. Bajec N. Jezikovnostilne značilnosti prispevkov o smrti Josipa Broza Tita na naslovnih straneh časnika *Delo*: diplomsko delo. – Ljubljana: N. Bajec, 2011. – 54 f.
4. Bavec N. Esej in esejistični stil v slovenski literaturi devetdesetih let // Slavistična revija. – Ljubljana, 2002. Letn. 50, št. 4. – S. 504–520.
5. Bec K. Citatna sklicevalnost v poročevalnih besedilih slovenskega dnevnega tiska: diplomsko delo. – Ljubljana: K. Bec, 2016. – 120 f.
6. Bokal L. Tipološke značilnosti novih besed v publicističnem jeziku // Delo, Književni listi, 25. 2. 1993. – S. 14–16.
7. Bračko T. Stilistika besedil v zaporih za prestajanje kazni zapora: diplomsko delo visokošolskega programa. – Ljubljana: T. Bračko, 2005. – 64 f.
8. Breznik A. Jezikoslovne razprave. – Ljubljana: Slovenska matica, 1982. – 459 s.
9. Buber M. Princip dialoga. – Ljubljana, 1982. – 207 s.
10. Čeh J. Metafora v Cankarjevih *Podobah iz sanj* // Novak Popov Irena (ur.). Slovenska kratka pripovedna proza. – Ljubljana: Filozofska fakulta, 2006. – S. 569–580.
11. Čeh Steger J. Metafora v Cankarjevih *Podobah iz sanj* // Slovenska kratka pripovedna proza. (Obdobja; 23). – Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2006. – S. 569–580.
12. Černuta D. Stilistika besedil v upravni enoti: diplomsko delo visokošolskega programa. – Ljubljana: D. Černuta, 2003. – 77 f.
13. Djuratović L. Jezikovnostilistična analiza Cankarjevih izbranih proznih besedil: diplomsko delo. – Ljubljana: L. Djuratović, 2019. – 35 s.
14. Dular J. Zvrstna pripadnost prvin v publicističnih besedilih // Slavistična revija. – Ljubljana 1975. Letn. 23, št. 2. – S. 179–222.
15. Dular J. O slovenskem časnikarskem jeziku // Jezik in slovstvo. – Ljubljana. Letnik 1971/1972. Letn. 27, št. 5. – S. 153–159.
16. Dular J. Zvrstnost slovenskega jezika // Slovenski jezik, literatura in kultura. – Ljubljana, 1974<sup>a</sup>. – S. 69–74.
17. Dular J. Zvrstnost slovenskega publicističnega jezika // X. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Predavanja. – Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1974<sup>b</sup>. – S. 41–52.
18. Elsner Grošelj M. Poetika okna reke v pesniški zbirki *Bolska in vrata-ključ* v pesniški zbirki *Magični pesniški izreki* // Poetikon: revija za poezijo in poetično. – Ljubljana, 2020. Letn. 16, št. 93/94 (sep.-okt./nov.-dec. 2020). – S. 196–201.
19. Gorjanc V. Besediloslovni vidiki slovenskega znanstvenega jezika. Magistrsko delo. – Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1998. – 134 s.
20. Gorjanc V. Uvod s korpusno jezikoslovje. Domžale: Založba Izolit, 2005. – 63 s.
21. Grošelj M. Doživljena refleksija in njena stilistična funkcija v leposlovju = Zur stilistischen Funktion der erlebten Reflexion in belletristischen Texten: diplomatska naloga iz nemškega jezika. – Ljubljana: M. Grošelj, 1996. – 46 f.

<sup>51</sup> Zbog ograničenog prostora u spisak literature uneseni su samo oni radovi koji se citiraju navođenjem prezimena autora, godine izdavanja i broja strane (npr. Toporišić 1980: 5), a izostavljeni radovi koji se citiraju bez ukazivanja na stranu (npr. Toporišić 1985). Bibliografske jedinice koje nisu ušle u popis literature označene su indeksnom crticom iznad godine (npr. 1985<sup>5</sup>).

22. Grutschreiber T. Jezikovnostilistična analiza romana *To noč sem jo videl avtorja* Draga Jančarja: diplomsko delo. – Ljubljana: T. Grutschreiber, 2017. – 27 f.
23. Gubenšek T. Poetika tišine // Poučevanje govora: zbornik povzetkov: mednarodni znanstveni simpozij, Akademija za gledališče, radio, film in televizijo, Ljubljana, 2019. 12. in 13. april 2019. – S. 34.
24. Hladnik M. Sodobna slovenska literatura in elektronski viri / Contemporary Slovene Literature and Electronic Sources // Zupan Sosič, Nidorfer Šiškovič Mojca (ur.). Almanah Svetovni dnevi slovenske literature / Almanac World Festival of Slovene Literature. – Ljubljana: Filozofska fakulteta – Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2006. – S. 20–23.
25. Holc N. Stilstika radijskih oglasov: zaključni diplomski seminar = Stylistics of radio advertisements: final diploma seminar. – Maribor: N. Holc, 2015. – 42 f.
26. Jarnovič U. Sms-ov glase seže v deveto vas // 42. seminar slovenskega jezika, literature in kulture 26. 6. 2006 – 14. 7. 2006. – Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2006. – S. 215–219.
27. Jasenšek M. Smolškov jezikovni nazor in slog // Vidovič Muha Ada (ur.). Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: ob 450-letnici izida prve slovenske knjige. – Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003. – S. 669–682.
28. Javornik M. Internet – začetek novega ali ponavljanje znanega? In: Slavistična revija. – Ljubljana, 1998. Letn. 46, št. 1–2. – S. 141–152.
29. Jereb V. Ironija kot retorično in besedilno stilistično sredstvo: diplomsko delo. – Ljubljana: V. Jereb, 2002. – S. 66 f.
30. Jogan S., Pogorelec B. O slovenščini v javni rabi // Jezik in slovstvo. Letn. 21, št. 3. – Ljubljana, 1975/1976. – S. 82–85.
31. Jug-Kranjec H. Semantika in vloga ključnih besed v romanu Bogovec Jernej // Jezik in slovstvo. – Ljubljana, 1979. Letn. 25, št. 1, oktober 1979. – S. 8–14.
32. Jug-Kranjec H. Semantika umetnostnega besedila // Jezik in slovstvo. – Ljubljana, 1987. Letn. 32, št. 6, marec 1986/87. – S. 165–177.
33. Juvan M. Intertekstualnost. – Ljubljana: DZS, 2000. – 323 s.
34. Juvan M. Intertekstualnost. Prevela Bojana Stojanović Pantović. Novi Sad: Akademska knjiga, 2013. – 302 s.
35. Juvan M. Literarna veda v rekonstrukciji: Uvod v sodobni študij literature. – Ljubljana: 2006. – 247 s.
36. Kalin Golob M., Poler Kovačič M. Med novinarskim stilom i ne toko: senzacionalizem brez meja // Družboslovne razprave. – Ljubljana, 2005. Letn. 21, št. 49–50. – S. 289–303.
37. Kalin Golob M. H koreninam slovenskega poročevalnega stila. – Ljubljana: Založništvo Jutro, 2003. – 244 s.
38. Kalin Golob M. Jezikovno-stilni razvoj v slovenskih poročevalnih besedilih do začetka 20. stoletja: doktorska disertacija. – Ljubljana: M. Kalin Golo, 1998. – 306 f.
39. Kandare A. Jezikovnostilne značilnosti radijskega športnega prenosa: diplomsko delo. – Ljubljana: A. Kandare, 2015. – 108 f.
40. Kerec R. Metaphorik in der Werbesprache: diplomsko delo. – Maribor: R. Kerec, 1998. – 74 f.
41. Kmecl M. Mala literarna teorija. – Ljubljana: Založba Borec, 1976. – 346 s.
42. Korošec T. (ur.). Razslojenost slovenskega besedišča // Korošec T. (ur.). Slovenski jezik, literatura in kultura. – Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1974. – S. 75–90.
43. Korošec T. «Danes» in «jutri» v poročevalskih besedilih // Slavistična revija. – Ljubljana, 1993. Letn. 41, št. 4. – S. 489–495.
44. Korošec T. Besedilni nastop (K tipologiji začetkov časopisnih besedil) // Slavistična revija. – Ljubljana, 1988. Letn. 36, št. 1. – S. 81–99.
45. Korošec T. Besedilnost «vprašanja» v intervjujskem dvogovoru // Slavistična revija. – Ljubljana, 1989. Letn. 37, št. 1. S. 324–341.
46. Korošec T. Besediloslovna tipologija razmerij med časopisnim sporočilom in sliko // Slavistična revija. – Ljubljana, 1982. Letn. 30. – S. 361–387.



47. Korošec T. Časopisni nadnaslovi v sodobnih slovenskih dnevnikih (Tipološka razvrstitev) // Slavistična revija. – Ljubljana, 1990<sup>a</sup>. Letn. 38, št. 3. S. 209–219.
48. Korošec T. Dogodek in vest (K teoriji časopisne vesti in jezikovnostilistični analizi poročevalskih žanrov) // Slavistična revija. – Ljubljana, 1986<sup>a</sup>. Letn. 34, št. 2. S. 147–157.
49. Korošec T. Izpustni časopisni naslovi // Slavistična revija. – Ljubljana, 1990<sup>b</sup>. Letn. 38, št. 4. – S. 341–349.
50. Korošec T. K besedilni soveznosti časopisnega sporočila // 22. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. – Ljubljana, 1986<sup>b</sup>. – S. 49–59.
51. Korošec T. K tipologiji časopisnih naslovov // Slavistična revija. – Ljubljana, 1977<sup>a</sup>. Let. 25, št. 1. – S. 21–54.
52. Korošec T. Nekaj pogledov na avtomatizacijo in aktualizacijo // Slavistična revija. – Ljubljana, 1977<sup>b</sup>. Letn. 25, št. 4. – S. 457–464.
53. Korošec T. Nove besede v časopisnih žanrih dnevnika // Delo 1969–1975. – Ljubljana, 1976<sup>a</sup>. Letn. 24, št. 2–3. – S. 219–236.
54. Korošec T. O Levstikovem publicističnem jeziku // Slavistična revija. – Ljubljana, 1981<sup>b</sup>. Letn. 29, št. 4. – S. 352–371.
55. Korošec T. O poročevalskem stilemu za nedokazano kaznivo dejanje // Jezik in slovstvo. – Ljubljana, 1982/1983. Letn. 28, št. 3. – S. 64–70.
56. Korošec T. O stilističnih in pragmatičnih prvinah radijskega poročevalstva // Korošec T., Košir M., Sfiligoj N. (ur.). Sistemi, vsebine in učinki množičnega komuniciranja. – Ljubljana: RI Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, 1986<sup>c</sup>. – 1 zv.
57. Korošec T. O stilu in stilistiki slovenskega poročevalstva // 30. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. – Ljubljana, 1994. – S. 287–297.
58. Korošec T. Obnovitve v časopisnih naslovih // Slavistična revija. – Ljubljana, 1978. Letn. 26, št. 2. – S. 147–160.
59. Korošec T. Poglavlja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila: disertacija. – Ljubljana: T. Korošec, 1976. – 650 f.
60. Korošec T. Poglavlja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila. Disertacija. – Ljubljana, 1976<sup>b</sup>. – S. 507–509.
61. Korošec T. Skupni sporočanje // Slavistična revija. – Ljubljana, 1992. Letn. 40, št. 1. – S. 103–116.
62. Korošec T. Stilistika slovenskega poročevalstva. – Ljubljana: Kmečki glas, 1998. – 381 s.
63. Korošec T. Vzorci poročevalskih stopenj // Slavistična revija. – Ljubljana, 1991<sup>a</sup>. Letn. 39, št. 3. – S. 285–300.
64. Korošec T. Zastrti časopisni naslovi // Jezik in slovstvo. – Ljubljana, 1987/1988. Letn. 33, št. 5. – S. 137–143.
65. Korošec T. Časopisni naslovi glede na ločila (K stilni vlogi ločil v časopisnih naslovih dnevnika Delo) // Slavistična revija. – Ljubljana, 1991<sup>b</sup>. Letn. 39, št. 1. – S. 53–70.
66. Kos J. Očrt literarne teorije. – Ljubljana: DZS, 1995<sup>3</sup>. – 188 s.
67. Košir M. Brez nje ne bi bilo novinarstva: novica // Novinarske zvrsti 1, Mentor, 1. – Ljubljana, 1981. – S. 14–17.
68. Košir M. Intervju // Korošec T., Splichal S. (ur.). Sistemi, vsebine in učinki množičnega komuniciranja. – Ljubljana: RI Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, 1987. – S. 1–93.
69. Košir M. Opredelitev novinarskega časopisnega žanra intervju // xxx (ur.). Sistemi, vsebine in učinki množičnega komuniciranja, Slovenski jezik in novinarske zvrsti v množičnih komunikacijah. – Ljubljana: RI Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, 1986. – S. 1–47.
70. Kovač Z. Stilska funkcija slovenskega i hrvatskokajkavskoga jezika u hrvatskoj književnosti // Vidovič M., Ada (ur.). Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: ob 450-letnici izida prve slovenske knjige. – Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003. – S. 371–380.

71. Krajnc Ivič M.. Razgovor kot vrsta komunikacijskega stika. – Maribor: Filološka fakulteta – Mednarodna založba Oddelka za slovenske jezike in književnosti, 2009. [Mednarodna knjižna zbirka Zora, 63]. – 306 s.
72. Kranjc S. Jezik v elektronskih medijih // Vidovič Muha A. (ur.). Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: ob 450-letnici izida prve slovenske knjige. – Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003. – S. 435–446.
73. Križaj M. Stilistika neumetnostnega besedila – stičišče jezikovnega sistema in pragmatike // Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj, 30. – Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1994. – S. 299–3097.
74. Krnc P. Jezikovno-stilna in naglasna podoba osrednje informativne oddaje na Radiu Krka: diplomsko delo. – Ljubljana: P. Krnc, 2008. – 57 f.
75. Kržišnik E. Funkcija ekspresivnih jezikovnih sredstev v medijih // Požgaj-Hadži Vesna (ur.). Zbornik referatov s Prvega slovensko-hrvaškega slavističnega srečanja, Novigrad 25. – 27. marca 1999. – Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 2001. – S. 29–32.
76. Kržišnik E. Jezikovna uresničitev sorodstvenih metafor v slovenščini // Družina v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi [na spletu]. Ljubljana. 2011. URL: <https://repozitorij.uni-lj.si/Izpis-Gradiva.php?id=127891>.
77. Kukovica J. Tipologija in stilistika časopisnih naslovov v luči usmerjenosti listov k različnim kategorijam bralcev na primeru Gospodarskega vestnika: diplomska naloga. – Ljubljana: FSPN, 1989. – 128 s.
78. Lalić M. Expressive Personenbezeichnungen // Polajnar J. = Polajnar J., Bračić S., Sicherl E. Hilsendegen M. (ur.). Emotionen in Sprache und Kultur. – Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2012. – S. 111–120.
79. Lipoglavšek S. Zvezdni sij ali Stilistika slovenskih filmskih scenarijev: S-diplomska naloga iz slovenske književnosti). Šentvid nad Ljubljano: S. Lipoglavšek, 1995. – 96 f.
80. Lorenčič M. Objektivnost novinarskega sporočanja in stilistika poročevalstva: časopisni naslovi v slovenskem dnevniškem poročevalstvu v obdobju med 28.6. in 9.7. 1991: diplomska naloga. – Ljubljana: M. Lorenčič, 1993. – 109 f.
81. Malovrh P. Jezikovnostilne interpretacije proznih odlomkov na temo ljubezenska srečanja // Slavistična revija. – Ljubljana, 1987. Letn. 35, št. 1. – S. 65–91.
82. Marinič M. Tipologija in stilistika naslovov presojevalnih besedil v *Corriere della sera* in *Delu*: diplomsko delo, 2010. – 171 f.
83. Michelizza M. Spletna besedila in jezik na spletu: primer blogov in wikipedije v slovenščini. – Ljubljana: Založba ZRC – ZRC SAZU, 2015. – 291 s.
84. Mikolič V. Specializirani jezikovni korpusi in funkcijska zvrstnost // <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/28-Mikolic.pdf>. 10.6.2022
85. Nemc S. Značilnosti publicistične funkcijske zvrsti na primerih izbranih novinarskih besedil iz časopisa *Gazeta Wyborcza*: diplomsko delo. – Ljubljana: S. Nemc, 2010. – 107 f.
86. Novak B. A. Mini poetika: literarna teorija. – Ljubljana – Kranj: Rokus – Gorenjski tis, 2001. – 133 s.
87. Novak F. Pomen dela slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja za oblikovanje slovenskega strokovnega izrazja in stilistike strokovnih besedil // Razvoj slovenskega strokovnega izrazja (Obdobja. Metode in zvrsti; 24). – Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2007. – S. 263–282.
88. Novak Popov I. (ur.). Slovenska kratka pripovedna proza. – Ljubljana: Filozofska fakulta, 2006. – 676 s. [Obdobja: Metode i zvrsti, 23]
89. Novak Popov I. Refleksija pesniškega jezika v sodobni slovenski poeziji // Vidovič Muha A. (ur.). Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: ob 450-letnici izida prve slovenske knjige. – Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003. – S. 253–370.

90. Ocvirk A. Literarno delo in jezikovna izrazna sredstva. – Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1981. – 131 s.
91. Orožen M. Stilni problemi Trubarjevega jezika // 22. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Zbornik predavanj. – Ljubljana, 1986. – S. 27–47.
92. Paternu B. Poglavje iz geneze Prešernovega sloga // Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 10. – Ljubljana, 1974. – S. 61–71.
93. Paternu B. Poglavje iz geneze Prešernovega sloga // Slavia. Praha: 1975. R. 44, č. 1. – S. 7–16.
94. Perinčič V. Jezikovni stil v moških revijah: primer FHM, Men's health in *Playboy*: diplomsko delo. – Ljubljana: V. Perinčič, 2009. – 70 f.
95. Petrovič K. Stilistika besedil v podjetništvu: diplomsko delo visokošolskega programa. – Ljubljana: K. Petrovič, 2004. – 84 f.
96. Pirnat-Greenberg M. Stilna analiza besedila s stališča upovedovalnih določitev: diplomska naloga. – Ljubljana: M. Pirnat, 1982. – 32 f.
97. Pirnat-Greenberg M. Stilna analiza besedila s stališča upovedovalnih določitev // Slavistična revija. – Ljubljana, 1983<sup>a</sup>. Letn. 31, št. 1. – S. 9–35.
98. Pirnat-Greenberg M. Stilna analiza besedila s stališča upovedovalnih določitev // Slavistična revija. – Ljubljana, 1983<sup>b</sup>. Letn. 31, št. 3. – S. 153–174.
99. Pišot A. Jezikovnostilistična analiza kolumn *Mladine*: diplomsko delo. – Ljubljana: A. Pišot, 2017. – 30 f.
100. Plevnik A. Jezikovno-slogovne značilnosti otroške literature: diplomska naloga. – Ljubljana: A. Plevnik, 1998. – 50 f.
101. Podkrižnik E. Slogovna primerjava besedilne vrste potopis v slovenskem in nemškem jezikovno-kulturnem prostoru: diplomska seminarska naloga. – Ljubljana: E. Podkrižnik, 2013. – 52 f.
102. Pogorelec B. (ur.). Vprašanja govornega jezika // Jezikovni pogovori. – Ljubljana, 1965. – S. 132–156.
103. Pogorelec B. Diahrona in sinhrona stilistika slovenskega jezika: zaključno poročilo o rezultatih opravljenega znanstveno-raziskovalnega dela na področju temeljnega raziskovanja. – Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1996. – 2 zv.
104. Pogorelec B. Metodologija jezikovnostilistične raziskave Cankarjeve proze // Jezik in slovstvo. – Ljubljana, 1975. Letn. 20, št. 8 (1974/75). – S. 272–277.
105. Pogorelec B. O vlogi (slovenskega) ekspresionizma za umevanje slovenskega umetnostnega izraza dvajsetega stoletja // Obdobje ekspresionizma v slovenskem jeziku, književnosti in literaturi. – Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1984. – S. 477–487.
106. Pogorelec B. Pogled na slogovno podobo baročnega besedila: razmerje med zunanjim vtisom in notranjo zgradbo // Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. – Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1989. – S. 349–365.
107. Pogorelec B. Slovenski knjižni jezik, zgodovina slovenskega knjižnega jezika in stilistika // Anthropos. – Ljubljana, 1979. Št. 1–2. – S. 204–208.
108. Pogorelec B. Stilistika slovenskega knjižnega jezika: jezikoslovni spisi II. Uredila Mojca Smolej. – Ljubljana: Založba ZRC – ZRC – SAZU – Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011. – 362 s.
109. Pogorelec B. Stilno predhodništvo v Tavčarjevih delih // Jezik in slovstvo. – Ljubljana, 1983. Letn. 28, št. 7–8 (april-maj 1982/83). – S. 284–292.
110. Pogorelec B. Zvrstna in slogovna razčlenjenost slovenskega knjižnega jezika v obdobjih pred Prešernom // Македонски јазик. Скопје, 1982. 32/33 (1981/82). – S. 591–601.
111. Prezelj V. Preiskovalno novinarstvo: stilne izbire preiskovalnih zgodb: diplomsko delo. – Ljubljana: V. Prezelj, 2016. – 49 f.
112. Rošker P. Poetika nasilja v literaturi Mojce Kumerdej: magistrsko delo. – Maribor: P. Rošker, 2020. – 78 s.
113. Rutar S. Stilna analiza ravnine komentarja v Tavčarjevi *Visoški kroniki*: A-diplomska naloga. – Ljubljana: S. Rutar, 1978. – 46 f.
114. Sajovic T. Jezik med umetnostjo in znanostjo: slogovne razprave. – Ljubljana: Založba ZRC – ZRC SAZU, 2005. – 328 s.

115. Skrivarnik P. Primerjava značilnosti spontanega in branega govora na komercialnih radijskih postajah in javnem servisu: diplomsko delo. – Ljubljana: P. Skrivarnik, 2011. – 83 f.
116. Smolej M. Jezikovna stilistika ali zakaj brati obliko besedila // Kranjc S. (ur.). Meddisciplinarnost v slovenistiki. – Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011. – S. 413–417. <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/30-Smolej.pdf>.
117. Stabej M. Besediloslovna stilistika slovenskih pesniških besedil (razvojni pogled) // 31. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1995. – S. 309–313.
118. Stabej M. Kajuhova poezija v razvoju slovenskega pesniškega jezika // Sodobnost. – Ljubljana, 1994. Letn. 42, št. 5. – S. 393–396.
119. Stabej M. Slovenski pesniški jezik med Prešernom in moderno: doktorska disertacija. – Ljubljana: M. Stabej, 1997. – 160 f.
120. Stopinšek A. Primerjava lastnosti naslovov v *Guardianu* in *Delu*: diplomska seminarska naloga. – Ljubljana: A. Stopinšek, 2014. – 45 f.
121. Stramljič Breznik I. Samostalniška leksika z ekspresivnimi kvalifikatorji v *Slovarju novejšega besedja* // Žele A. (ur.). Družbena funkcijskost jezika: (vidiki, merila, opredelitve). – Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015. – S. 409–416. URL: <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/32-Stramljic.pdf>.
122. Stramljič Breznik I. Izkustveni temelj konceptualnih metafor za izražanje strahu v slovenskem jeziku // Będkowska-Kopczyk, Agnieszka Pfandl, Heinrich (Hg.). Slavofraz 2016: Phraseologie und (naive) Psychologie = Phraseology and (naïve) psychology = Frazologija i (naivnaja) psihologija. – Hamburg: Dr. Kovač, 2018. – S. 205–216.
123. Stritar M. Korpusi usvajanja tujega jezika. – Ljubljana: Zveza društev – Slavistično društvo Slovenije, 2012. – 263 s.
124. Šegula M. Jezikovnostilistična analiza kolumn Marka Crnkoviča. Diplomsko delo. Oddelek za slovenistiko, Filozofska fakulteta – Oddelek za slovenistiko, 2012. – 25 s.
125. Šilar N. Stilistika besedil in komuniciranje na pošti: diplomsko delo visokošolskega programa. – Ljubljana: N. Šilar, 2005. – 70 f.
126. Škerlavaj T. Stilistične funkcije večpomenskosti v nemških oglaševalskih besedilih = Stilistische Funktionen von Mehrdeutigkeit in deutschen Werbetexten: doktorska disertacija. – Ljubljana: T. Škerlavaj, 2014. – 315 s.
127. Švigelj M. Sporočila za javnost: besedilna vrsta in stil: diplomsko delo. – Ljubljana: M. Švigelj, 2016. – 76 f.
128. Tahir H. Poetika otroštva: magistrsko delo A. – Ljubljana: H. Tahir, 2021. – 79 s. [slikarstvo / risba / umetniška grafika]
129. Taljan M. Stilistika naslovov na naslovnicaх slovenske izdaje revije *Cosmopolitan*: magistrsko delo. – Ljubljana: M. Taljan, 2019. – 113 s.
130. Toman V. Glej ga, zlomka, bila je sreča v nesreči: stilistična in jezikovna podoba črne kronike v časnikih *Delo* in *Večer*: diplomsko delo. – Maribor: V. Toman, 2005. – 108 f.
131. Toporišič J. (ur.). Jezik slovenski (slovenački) // Enciklopedija Jugoslavije. IV. Zagreb, 1960. – 500 s.
132. Toporišič J. Enciklopedija slovenskega jezika. – Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992<sup>a</sup>. – 384 s.
133. Toporišič J. Moderni slovenski knjižni jezik // Slavistična revija. – Maribor, 1982. Letnik 30, št. 4. – S. 436–461.
134. Toporišič J. O Urbančičevi jezikoslovni kulturi // Slavistična revija. – Maribor, 1977<sup>a</sup>. Letn. 30, št. 23. – S. 359–371.
135. Toporišič J. Poimovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika // Slavistična revija. – Maribor, 1977<sup>b</sup>. Letnik 25, št. 4. – S. 387–406.
136. Toporišič J. Položaj slovenskega pogovornega jezika med jezikovnimi zvrstmi // Конески Б., Видоески Б., Тошев К. (ур.). Говорните форми и словенските литературни јазици. – Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1973. – S. 123–126.



137. Toporišič J. Slovenska slovnica. – Maribor: Založba Obzorja, 2004. – 923 s.
138. Toporišič J. Slovenski književni jezik. – Maribor: Obzorja, 1975. Knj. I: 236 s. Knj. II: 215 s. Knj. III: 227 s. Knj. IV: 219 s.
139. Toporišič J. Stil Prešernove pesmi (poizkus obravnave v srednji šoli) // Jezik in slovstvo. Letn. 11, št. 1/2, jan.–feb. – Ljubljana, 1966. – S. 3–14.
140. Toporišič J. Stilistika skladenjskih pojavov // Slavistična revija. – Ljubljana, 1976. Letn. 24 št. 1. – S. 29–38.
141. Toporišič J. Stilistika slovenskega jezika. – Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992. – 384 s.
142. Toporišič J. Stilna vrednost glasovnih, prozodijskih, (pravo)pisnih, morfemskih in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika // Obzorja. – Maribor, 1973. – S. I.: s. n. – S. 217–263.
143. Toporišič J. Stilne negode // Jezik in slovstvo. – Ljubljana, 1980/1981. Letn. 26, št. 4, januar 1980/81. – 133 s. [Separat]
144. Toporišič J. Stilnost in zvrstnost. – Ljubljana: Založba ZRC – ZRC SAZU, 2008. – 336 s.
145. Toporišič J. Stilnost oblikoslovnih kategorij slovenskega knjižnega jezika // Slavistična revija. – Ljubljana, 1974. Letn. 22, št. 3, jul.–sept. – S. 15–16.
146. Toporišič T. Drugačnost kot tema in poetika Šeligove (dramske) umetnosti (*Svatba, Čarovnica iz Zgornje Davče, Ana, Triptih Agate Schwarzkobler*). [Prispevek na konferenci: Simpozij Magično gledališče Rudija Šeliga. Slovenski gledališki inštitut; Prešernovo gledališče Kranj; Fundacija Rudi Šeligo, 2021]
147. Travner M. Stilna podoba Cankarjevih *Podob iz sanj*; seminarska naloga. – Ljubljana: M. Travner, 1974. – 21 f.
148. Trdina S. Besedna umetnost. Del 2: Literarna teorija. – Ljubljana: Mladinska knjiga, 1970. – 330 s.
149. Ulčnik N. Ekspresivno izražanje v zgodovinopisju Antona Krempla // Jesenšek M., Klemenčič M., Horvat N., Jesenšek V. Deroči vrelc Antona Krempla. – Maribor: Univerzitetna založba = University Press, 2021. – S. 85–101. [Znanstvena monografija]
150. Urbančič B. Knjižni jezik skozi prizmo praške šole // Slavistična revija. – Maribor, 1976. Letnik 30, št. 2–3. – S. 308–313.
151. Urbančič B. O jezikovih stilih // Jezikovni pogovori. – Ljubljana, 1965. – S. 221–227.
152. Uršič M. Besediloslovni in stilistični vidiki teleteksta: diplomsko naloga. – Ljubljana: M. Uršič, 1990. – 100 f.
153. Verdonik D. Jezik v operacijskem sistemu Windows: pragmatična učinkovitost in stilna oblikovanost: diplomsko delo. – Maribor: D. Verdonik, 2000. – 97 f.
154. Vidmar C. Stilistična analiza Zidarjevih *Mulcev*: diplomsko delo. – Vuhred: C. Vidmar, 1984. – 67 f.
155. Vidovič-Muha A. Besedni pomen in njegova stilistika. – Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti // Zbornik predavanj / XXII. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 7.–19. julij 1986. – Ljubljana, 1986<sup>a</sup>. – S. 79–91.
156. Vidovič-Muha A. Pomenski preplet glagolov *imeti* in *biti* – njuna jezikovnosistemska stilistika // Slavistična revija. – Ljubljana, 1986<sup>b</sup>. Let. 46, št. 4. – S. 293–323.
157. Vidovič-Muha A. Tipološki pregled nekaterih vplivov na slovenski znanstveni jezik // Slovenski jezik v znanosti. 1. – Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1986. – S. 23–41.
158. Vogel J. Stilna vrednost prirednih razmerij v Jančarjevem *Galjotu*: diplomsko delo. – Ljubljana: J. Vogel, 1995. – 98 f.
159. Zorman M. Pogled na popolne sinonime skozi prizmo zvrstnosti // Vidovič Muha A. (ur.). Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: ob 450-letnici izida prve slovenske knjige. – Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003. – S. 455–470.
160. Žele A. Ekspresivne oz. čustvenostne oznake v slovarstvu // Slavistična revija. – Ljubljana, 1993. Letn. 41, št. 4. – S. 529–534.

*Miodarka Tepavčević*  
(Univerzitet Crne Gore, Crna Gora)

## РАЗВОЈ ЛИНГВОСТИЛИСТИКЕ У ЦРНОЈ ГОРИ ОД 1970. ДО 2020. ГОДИНЕ

Cilj rada<sup>1</sup> je da u glavnim crtama damo pregled (lingvo)stilističkih proučavanja u Crnoj Gori od 70-ih godina (od perioda funkcionalizma u stilistici) XX vijeka do danas. Krećemo od začetaka stilističkih istraživanja u Crnoj Gori, preko stilističkih ideja i koncepcija, do savremenog stanja stilistike – lingvostilistike u Crnoj Gori. U tom se kontekstu crnogorska (lingvo)stilistika prati sa teorijsko-metodološkoga aspekta, prikazuju njena temeljna problemska mjesta, metodološke poteškoće i izazovi, sagledavaju dostignuća u istraživanju i ukazuje na buduće pravce razvoja.

**Ključne riječi:** stilistika, lingvostilistika, Crna Gora, 1970–2020.

---

*Миодарка Тепавчевич*  
(Универзитет Черногорије, Черногорија)

## РАЗВИТИЕ ЛИНГВОСТИЛИСТИКИ В ЧЕРНОГОРИИ С 1970 ПО 2020 ГГ.

Цель данной статьи – дать обзор (лингво)стилистических исследований в Черногории с 70-х годов (от периода функционализма в стилистике) XX века до наших дней. Мы начали с истоков стилистических исследований в Черногории, через стилистические идеи и концепции, к современному состоянию стилистики – лингвостилистики в Черногории. В этом контексте черногорская (лингво)стилистика прослежена с теоретико-методологической стороны, представлены ее основные проблемные места, методологические трудности и вызовы, рассмотрены достижения в исследованиях и обозначены будущие направления развития.

**Ключевые слова:** стилистика, лингвостилистика, Черногория 1970–2020.

---

<sup>1</sup> U okviru projekta „Stilistika slovenskih zemalja na razmeđu dvaju vjekova (XX–XXI)“ u radu se bavimo analizom razvoja lingvostilistike u Crnoj Gori od 1970. do 2020. godine, dok književnu stilistiku (sa teorijom stiha i poetikom) odvojeno proučava Nataša Janjušević.

*Miodarka Tepavčević*  
(University of Montenegro, Montenegro)

## THE DEVELOPMENT OF LINGUISTIC STYLES IN MONTENEGRO IN 1970 TO 2020

The aim of the paper is to give, in broad strokes, an overview of (linguo) stylistic studies in Montenegro starting from the 1970s (the period of functionalism in stylistics) until today. We start with the beginnings of stylistic research in Montenegro, continuing with stylistic ideas and concepts, up to the current state of stylistics – linguostylistics in Montenegro. In that context Montenegrin linguostylistics is followed from the theoretical-methodological aspect; its fundamental problematic parts, methodological difficulties and challenges are demonstrated; and the achievements in the research are considered and future directions of development are highlighted.

**Key words:** stylistics, linguistic stylistics, Montenegro, 1970–2020.

Stilistika je kao malo koja naučna disciplina oduvijek bila predmet mnogobrojnih proučavanja, ali i subjektivnih, ekspresivnih i figurativnih sudova. Vremenom su se diferencirale dvije stilistike – književna čiji je cilj interpretacija književnog djela i lingvistička koja se bavi proučavanjem jezika. Kao disciplina na „raskrsnici“, stilistika je „čvrsto smještena na susretištu lingvistike i književnosti“, iako su je tradicionalni lingvisti prepuštali književnosti, a sa druge strane književni teoretičari usmjeravali ka lingvistici (Katnić-Bakaršić 2015). Za druge autore, stilistika je pak most između lingvistike i književnosti gdje je „neizbježno da će postojati sporenja o projektu toga mosta, njegovoj svrsi, prirodi materijala i o tome sa koje ga strane treba graditi. Neki bi čak ustvrdili da uopće nije ni potrebno graditi taj most“ (Katnić-Bakaršić 2015).

Od sredine XX vijeka veliki broj lingvista i književnih kritičara počinje da se temeljnije i teorijski i empirijski bavi stilistikom književnog teksta. Taj stilistički pristup književnom tekstu posmatra se kao stilemsko-stilistički u kome dominira analiza stilema sa njihove stilematične i stilogene strane. Takav pristup jeziku književnosti bio je dominantan od sredine 50-ih do početka 80-ih godina XX vijeka. Lingvisti zaokupljeni stilističkom problematikom trebalo je da tumače jezik književnih djela u okviru lingvističke ili literarne stilistike. I poslije 80-ih godina veliki broj istraživača bavi se proučavanjem jezika književnosti (Kovačević 2016).

1. Pod uticajem zagrebačke fonostilističke škole 70-ih godina nastaju fonostilistička istraživanja Antice Antoš (1912–1981) OSNOVI LINGVISTIČKE STILISTIKE (1974), Dušana Jovića (1921–1996) LINGVOSTILISTIČKE ANALIZE (1975), Branka Vuletića (1937–2014) FONETIKA KNJIŽEVNOSTI (1976), JEZIČKI ZNAK, GOVORNI ZNAK, PJESNIČKI ZNAK (1988); Milosava Čarkića (1948–) FONIKA STILA (1992), FONOSTILISTIKA STILA (1995). Pored ovih istraživanja, javljaju se i stilističke studije koje primjenjuju strukturalni i estetski pristup jezičkim fenomenima. Teoretskim i praktičnim problemima razuđenosti jezika počele su se baviti: lingvistička geografija, sociolingvistika, lingvistika govorne kulture, lingvostilistika (Čarkić 1995–1996: 116). Naporedo sa ovim nastaju i proučavanja mjesta

i uloge stilistike među drugim lingvističkim disciplinama (Pavlović 1960; 1969). Za razliku od naučnika koji su se bavili stilistikom kao književnom kritikom i njenim odnosom prema lingvostilistici, manji je broj onih koji su posebno bavili lingvističkom stilistikom 70-ih godina XX vijeka. Značajan doprinos na polju stilistike i posebno lingvostilistike ima Milorad Ćorac (1923–1996), koji je objavio pet monografija (JEZIK I STIL MIHAILA LALIĆA, 1968; SINTAKSIČKO-STILISTIČKE STUDIJE, 1971; LINGVOSTILISTIČKA ISTRAŽIVANJA, 1974<sup>a</sup>; STILISTIKA SRPSKOHRVATSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA, 1974<sup>b</sup>; METAFORSKI LINGVOSTILEMI, 1982) i stotinjak radova. Kroz njegove knjige sagledava se istraživački razvoj lingvostilističkih ideja, ali i prednost lingvostilističkih empirijskih rezultata nad teorijskim utemeljenjima.

Istraživanja razolikih oblika funkcionalnog i drugog raslojavanja (crnogorskog, srpskog, hrvatskog, bosanskog) jezika na našim prostorima dugo su bila u drugom planu<sup>2</sup>. Poslije 70-ih godina XX vijeka nastaje obimnija literatura o funkcionalnim, ali i drugim stilovima, a poseban doprinos utemeljenju i razvoju stilistike dali su: Antica Antoš (1912–1981), Petar Guberina (1913–2005), Dragutin Rosandić (1930–2019), Krunoslav Pranjić (1931–2015), Josip Silić (1934–2019), Zdenko Lešić (1934–2018), Dušan Jović (1921–1996) i dr. Afirmaciji slovenske stilistike naročito je doprinio Branko Tošović (1949–) radovima iz stilistike, teorije stilova, stilističkog i funkcionalnog raslojavanja jezika. Jedan je od rijetkih autora koji je u zapadnoj Evropi objavio monografiju iz lingvostilistike (STILISTIKA GLAGOLA, 1995). Najveći učinak na planu popularizacije stilistike na južnoslovenskim prostorima imala je njegova knjiga FUNKCIONALNA STILISTIKA u kojoj je prikazao osnovne tokove razvoja u svim slovenskim zemljama, zapadnoevropskoj i američkoj sredini (Tošović 1988; 2002). Ta studija dovela je do pojačanog interesovanja za funkcionalnostilistička i kontrastivna

<sup>2</sup> Branko Tošović razradio je kompleksan sistem globalne diferencijacije jezika, pri tom izdvaja realnu i kognitivnu diferencijaciju, a u okviru kognitivne ekstrovertnu i introvertnu (Tošović 2010: 235–255). O razvoju funkcionalnih stilova vidjeti detaljnije Tošović 2002: 32–34.



istraživanja te inicirala potrebu potpunijeg opisa funkcionalnih stilova srpskog jezika (Kovačević 2016: 22). Nakon Tošovićeve knjige pojavi se veliki broj radova i monografskih knjiga na južnoslovenskim prostorima (Simić/Jovanović, 2002; Silić, 2005), kao i opštestilističkih sa poglavljima o funkcionalnim stilovima (Vuković 2000; Katnić-Bakaršić 2001). Značajan doprinos rasvjetljavanju pojava iz oblasti funkcionalne stilstike daju i radovi Milosava Čarkića (1995–1996, 2002). Komparativnim stilističkim istraživanjima „funkcionalnog stila“ i „jezika struke“ bavi se i Andrej Stojanović (1954–). Vidan je pomak i u lingvostilističkim istraživanjima funkcionalno-stilističkih elemenata u poetskom tekstu u radovima Dušana Jovića, Radoja Simića (1938–2020), Miloša Kovačevića (1953–). Nijednom funkcionalnom stilu nije poklanjano toliko pažnje koliko književnoumjetničkom. Od sredine XX vijeka, od kada se umjetničko djelo posmatra kao književno jezičko djelo, određen broj i crnogorskih lingvista počinje se zanimati i teorijski i empirijski stilistikom književnog teksta. U tom pristupu dominira analiza stilema, kao i istraživanje formalnog ili semantičkog oneobičavanja jezičkih jedinica.

2. Pažnju su privlačila kako opšta tako i funkcionalnostilistička pitanja, kao i ona koja se odnose na jezik i stil pisaca. Stilističkim temama bavili su se lingvisti iz svih južnoslovenskih zemalja. Tema jezika književnosti nije zaobišla ni crnogorske lingviste. U okvirima južne slavistike već je pozamašan broj lingvostilističkih istraživanja jezika, koja bi se mogla podijeliti na teorijska i primijenjena. Postoji određeni broj istraživanja u oblasti lingvističke stilstike koja se odnose na jezik i stil pisaca, često kroz doktorske i magistarske radove, ali dolaze i kao namjenske individualne monografije. Bez sumnje je da monografije koje se na cjelovit i sadržajan način bave jezikom i stilom savremenih pisaca u crnogorskoj naučno-lingvističkoj literaturi nema mnogo – svega desetak. Valja istaći da naučni radovi i monografije koje su za predmet imale jezik i donekle stil određenog pisca uglavnom pripadaju istoriji jezika. Metodološki je postupak u njima bio upoređivanje jezičkih osobina – fonetskih, morfoloških, sintaksičkih sa stanjem u savremenom književnom jeziku i analiza normativnih gramatičkih kategorija, uz poneke odlike stilističkih osobenosti: JEZIK PE-

TRA I PETROVIĆA (Ostojić 1976); JEZIK ANDRIJE ZMAJEVIĆA (Pižurica 1989); JEZIK MARKA MILJANOVA (Glušica 1997); JEZIK NIKOLE I PETROVIĆA (Nenezić 2010); JEZIK STEFANA MITROVA LJUBIŠE (Tepavčević 2010). Manji broj monografija imalo je za predmet istraživanja jezik i stil pojedinih pisaca: JEZIK I STIL ČEDA VUKOVIĆA (Radulović 1994); JEZIK ČAMILA SIJARIĆA SA OSVRTOM NA DIJALEKATSKU OSNOVU (Stevović 1997); JEZIK I STIL JANKA ĐONOVIĆA (Bašanović-Čečović 2017). Ove monografije, s druge strane, višestruko su značajne jer ne iznose samo određenu sliku nekog pisca, već pružaju podatke za uspostavljanje metodoloških narativa u ispitivanju jezika tog autora i razlikuju se u pristupu korpusu jednog stvaraoca.

Krčeci dotad neprohodan teren u crnogorskoj lingvistici, u monografijama se sistematizovala metodologija istraživanja piščevog izraza, temeljeći se na dijahronijsko-sinhronijskom pristupu unutar kojega se umjetnikov izraz posmatrao u kontekstu normi njegovog doba kao i prema savremenome jeziku. Zajedničko je lingvostilističkim monografijama isticanje funkcionalnih mogućnosti jezika u književnome djelu, slobode stvaralaštva, jezične kreativnosti, kao i apostrofiranje uloge književnika u razvoju crnogorskog književnog izraza.

Analiza piščevog izraza u lingvostilističkim priložima u Crnoj Gori (i u crnogorskoj lingvostilistici) sprovodila se dvojako: kroz mogućnost sagledavanja svih uočljivijih mjesta pojačane izražajnosti na različitim jezičkim nivoima u jednome književnoumjetničkom djelu (riječ je o lingvostilističkoj analizi odabranoga literarnog modela u vidu pojedine stilematike) ili u nastojanju osvjetljavanja funkcionalne upotrebe pojedine stilske kategorije u književnome tekstu (tj. proučavanju pojedinoga aspekta piščevog izraza). Prva je vrsta analize studija/monografija fonostilističkih, morfostilističkih, semantostilističkih, sintaktostilističkih, leksičkostilističkih i grafostilističkih karakteristika književnoumjetničkoga teksta. Drugom se vrstom analize apostrofira stilski potencijal pojedine jezične kategorije i realizacija toga potencijala u konkretnome kontekstu unutar književnoumjetničkoga teksta, što se može uočiti u naslovima tih priloga u kojima se ističe ona kategorija koja je predmet

lingvostilističkoga proučavanja.

Stilistička istraživanja u crnogorskoj lingvistici od 70-ih godina XX vijeka do danas odlikuju se, pored objavljivanja monografija o jeziku i stilu pisaca, i istraživanjima teorijske, funkcionalne, kontrastivne stilistike, publikovanjem preglednih i programskih radova koji imaju za predmet opšta i teorijska stilistička pitanja; organizovanjem naučnih skupova (bilo da je riječ o književnom stvaralaštvu pisaca, kao npr. – Petra II Petrovića Njegoša, Stefana Mitrova Ljubiše, Marka Miljanova, Janka Donovića, Rista Ratkovića, Mihaila Lalića, Mirka Banjevića, Čeda Vukovića, Dušana Đurovića, Miodraga Bulatovića, Danila Kiša, Borislava Pekića, Zuvdije Hodžića i dr. ili da se radi o drugim temama koja se tiču lingvističkih ispitivanja na naučnim skupovima – Život i djelo akademika Jovana Vukovića, Savremena crnogorska književnost, Njegoševi dani, Jezici i kulture u kontaktu, Jezička situacija u Crnoj Gori – norma i standardizacija, Primijenjena lingvistika u fokusu, Jezik medija, Mi o jeziku jezik o nama i dr.) i objavljivanjem referata sa tih skupova, prikaza knjiga. Stilistika se proučava i na Univerzitetu u Crnoj Gori u okviru predmeta Lingvistička stilistika, Novinarska stilistika sa funkcionalnom stilistikom, Stilistika i retorika, Funkcionalni stilovi – publicističko-novinarski. Bibliografija monografija, studija, rasprava, članaka, prikaza koji imaju za predmet pitanja iz lingvostilistike broji oko 700 jedinica – autora iz Crne Gore oko 500, oko 200 jedinica autora izvan Crne Gore. Pedesetak prikaza knjiga, monografija, publikacija svjedoče o praćenju recentnijih lingvo(stilističkih) izdanja, koja su izašla u Crnoj Gori ili izvan nje. Četrdesetak magistarskih radova i doktorskih teza svjedoče o razvitku ove mlade lingvističke discipline u Crnoj Gori.

3. Crnogorska lingvostilistika se u vrijeme od 70-ih godina XX vijeka susretala sa više poteškoća – nedostupnim opisima književnoumjetničke funkcije jezika, gramatičkim tumačenjima koja su često zaobilazila primjere visoke afektivnosti u jezičkim sistemima. Kao što možemo primijetiti iz radova navedenog perioda, lingvostilistika je usmjerena na proučavanje jezika (i rijetko stila) književnoumjetničkih djela, posmatrala je stil oslanjajući se na gramatičke opise i relaciju prema stilski neutralnom obliku, te

interpretaciju i estetske vrijednosti podvrgavala analitičkom instrumentariju koji se temeljio na tvrđenju da je jezik književnog djela ravnopravan predmet lingvističkog istraživanja i da produbljuje saznanje o jeziku i stilu djela. Pojedine rasprave o stilističkoj vrijednosti, stilskim postupcima, stilu, kao i monografije o jeziku (i stilu) crnogorskih pisaca predstavljaju temelje stvaranja crnogorske lingvostilistike. Moramo naglasiti da su neki metodološki koncepti iz tog perioda danas prevaziđeni (stilistička varijantnost, norma), no ipak radovi iz tog perioda pružaju sliku i korisna saznanja o jezičkoj snazi u umjetničkom stvaranju, kao i o dijahronom odnosu standardnog i književnoumjetničkog stila. Proučavanje radova iz tog perioda 70-ih i 80-ih godina pokazuje kakva su bila istraživanja jezika i stila književnoumjetničkog djela, ali i lingvostilistička metodologija i metajezik. Zabilježili smo oko tridesetak radova u kojima se o stilu govori kroz opise poželjnih karakteristika jezičkog izraza, poput jasnoće, preciznosti, ljepote, ili pak o nepoželjnim odudaranjima od standarda u jednom broju radova; prilozi se dotiču predmeta proučavanja fonostilistike (u nastavi, poeziji, Njegoševom stihu); morfostilistike (sinonimije, hipokorističnosti, pejorativnosti); sintaksostilistike (jezička elipsa, red riječi). U analizama se naziru počeci lingvostilističke metodologije, određivanja odnosa lingvostilistike prema drugim disciplinama (književnom kritikom, estetikom, književnošću), pri čemu treba izdvojiti rad Radosava Boškovića (1907–1983) *O leksičkoj i stilskoj diferencijaciji srpskoga i hrvatskoga književnog jezika* (1975); i tri priloga iz 1979. godine Vladimira Sekulića (1923–2008) (*Lingvistička komponenta u procesu komunikacije; Spoljašnja i dubinska struktura u jeziku; Relacija riječi, objekti, značenje, pojmovi*). Dio analiza sadrži opšta zapažanja o jeziku i stilu crnogorskih i drugih književnika kojima se ukazuje na stilske vrijednosti jezičkog izraza i naslućuje njihova stilogenost u književnom djelu. Pojedinačne analize, kao i sitnije napomene ili tek nagovještaji o jeziku ili o stilu u pokojoj književnoj kritici ili eseju – samo su dobara osnova u lingvističkim proučavanjima.

4. Početak 80-ih godina XX vijeka u crnogorskoj lingvostilistici, pored nastavka lingvostilističkih tema iz prethodnog perioda,

donosi i radove o začecima formiranja pogleda na funkcionalne stilove standardnog jezika i njihove karakteristike. Analizom više od 40 radova nastalih u periodu od 80-ih do 90-ih XX vijeka godina uočavamo izgrađivanje i oblikovanje lingvističkoga metajezika: zasebnost deskriptivne i (kolektivne) i genetičke (individualne) stilistike; raznovrsne stilističke nivoa u istraživanju jezičkoga izraza u lingvostilistici bilo da je riječ o fonetici jezičkog izraza, morfologiji, sintaksi, leksici, normativnim pitanjima – radovi se bave proučavanjima jezičkog izraza u štampi, školi, savremenom crnogorskom romanu, sredstvima masovne komunikacije, jezičkog izraza crnogorskih pisaca, jezičke kulture i norme, lingvostilistike u nastavi i u udžbenicima i sl.; srpskohrvatske leksike (polisemija, homonimija, sinonimi, ekspresivna leksika, školska leksika, naučna terminologija).

5. Stilistička istraživanja u crnogorskoj lingvostilistici tokom devedesetih dobijaju na zamahu i postaju šira i razuđenija. Nastavlja se proučavanje jezika i stila pisaca (sinhronijski ili iz perspektive istorije književnog jezika), funkcionalnostilistička istraživanja usmjeravaju se i u pravcu proučavanja specijalnih stilova, stilistike vrsta riječi, versifikacije, stilskih figura itd. (fonetski dijalektizmi, eliptična rečenica, stilski kalamburi, kumulacija, permutacija, leksički sinonimi...). Objavljuju se programski i pregledni radovi, kao i radovi koji, imaju za predmet opšta i teorijska stilistička pitanja (kao tekstovi Nova Vukovića (1937–2002): RIJEČI I NJIHOV POETSKI METAKONTEKST, 1992, STILISTIČKI ASPEKT SAVREMENE KNJIŽEVNE KRITIKE, 1996, STILISTIKA TEKSTA, 1996, KA KONCIPIRANJU OPŠTE NAUKE O STILU, 1999; Dragomira Vujičića, 1995: IZ PROBLEMATIKE JEZIČKOG NORMIRANJA: PURIZAM, LIBERALIZAM ILI KRITERIJUM JEZIČKOG ODABIRANJA). Period od 1990. do 2000. godine donosi veliki broj radova (preko 60) i desetak vrijednih knjiga na polju lingvostilistike. Vidjeli smo da je u svojim počecima lingvo(stilistika) najviše posezala u područje leksikologije, dok se već u ovom periodu 90-ih moderna deskriptivna stilistika okreće i šire i sveobuhvatnije proučava cijelu jezičku oblast: fonetiku jezičkog izraza (fonostilistiku), morfologiju jezičkog izraza (morfostilistiku), sintaksu jezičkog izraza (sintaksostilistiku) i se-

mantiku (semantostilistiku). Na razvoj stilistike i lingvostilistike snažno utiču knjige objavljene u Crnoj Gori u posmatranom periodu bilo autora iz Crne Gore (Zorica Radulović, 1960–), Savo Stevović, Slavica Perović, Novo Vuković) ili izvan (Radoje Simić, Miloš Kovačević, Milija Stanić (1909–))<sup>3</sup>. Sve ovo govori o tome da su u posljednjoj deceniji XX vijeka stvoreni veoma dobri temelji za stvaranje jedne moderne crnogorske lingvostilistike. Sa izraženijim interesovanjima za književni jezik sa aspekta njegove varijantske razuđenosti, povećava se i broj radova o jeziku crnogorskih pisaca XX vijeka – problemskih i onih vezanih za jezik pojedinog pisca koji služi kao korpus za razmatranje pitanja strukture jezika; priloga u kojima se leksički materijal nekih djela ili pisaca posmatra sa lingvostilističkog aspekta; monografskih obrada jezika određenih pisaca.

6. Kakvo je lice lingvostilistike u prvim decenijama XXI vijeka do danas, mogao bi uzorno pokazati pregled recentnih knjiga i radova u crnogorskim naučnim krugovima. Početkom trećeg milenijuma stanje sa stilistikom i stilističkom literaturom se mijenja i u Crnoj Gori. Pojavio se veći broj knjiga iz stilistike autora iz Crne Gore ili autora iz drugih sredina, koji su štampali djela kod nas: Novo Vuković, PUTEVI STILISTIČKE IDEJE (dva izdanja 2000, 2019), Zorica Radulović, ALHEMIJA RIJEČI (2002) IZ JEZIČKE PROBLEMATIKE (2004); OGLEDI, PRIKAZI, STAVOVI (2011); Slavica Perović, JEZIK U AKCIJI (2009), POJMOVNA METAFORA KULTURNO SRODNIH POJAVA (2017); Radoje Simić, OPŠTA STILISTIKA (2001); Radoje Simić, Jelena Jovanović, OSNOVI TEORIJE FUNKCIONALNIH STILOVA (2010); Radoje Simić, Jelena Jovanović, OPŠTA STILISTIKA (2015). Najčešće teme njihovih studija su, pored opštih teoretskih problema i: stil i stvaranje, poezija i stil, lingvistika i poetika pojedinih pisaca;

<sup>3</sup> Radulović 1994: JEZIK I STIL ČEDA VUKOVIĆA; Stevović 1997: JEZIK ČAMILA SIJARIĆA SA OSVRTOM NA DIJALEKATSKU OSNOVU; Perović 1999: KAKO UKROTITI TEKST; Vuković 2000: PUTEVI STILISTIČKE IDEJE; Simić 1991: O NAŠEM KNJIŽEVNOM JEZIKU; Simić 1993: LINGVISTIKA STILA; Stanić 1993: LINGVISTIČKI LISTIĆI; Kovačević 1995: STILISTIKA I GRAMATIKA STILSKIH FIGURA; Kovačević 1995: SUŠTASTVENO I MIMOGREDNO U LINGVISTICI.



lingvostilistika stiha, unutar koje dominira pitanje stilističke rime; stilematičnost leksema u jeziku pisaca i dr. Navedenim knjigama treba dodati izbor sa engleskog prevedenih tekstova iz literarne lingvistike koje je priredila Slavica Perović pod naslovom *KAKO UKROTITI TEKST* (1999), kao i Kristalovu *INTERNETSKU LINGVISTIKU* (2012).

Od kraja XX vijeka stilistika se ne zadovoljava samo deskripcijom i analizom i donekle interpretacijom, već postavlja nova pitanja u sklopu kritičke stilistike (ekspanzija pojedinih diskursnih tipova, odnos teksta prema drugim tekstovima). U navedenom periodu od 2000. do danas objavljeno je oko 360 priloga u knjigama, časopisima, zbornicima, od kojih preko 20 knjiga, kao i dvadesetak prikaza u kojima se rasvjetljavaju pitanja jezika i stila – fonostilemski (simbolika glasova, versifikacija, rima), morfonostilemski (upotreba glagolskih oblika, tvorbe riječi), sintaksostilemski (red riječi, vezničke kombinacije, slaganje vremena, neupravni govor, permutacija, parenteza, kumulacija, ponavljanje, stilske figure), semantostilemski (frazologija, aforističnost, slikovitost stila), leksikostilemski (sinonimi, antonimi, dijalektizmi, žargonizmi), grafostilemski (figure pisma, isticanje naslova, izdvajanje rečenica, odstupanje u interpunkciji), tekstostilistički (postupci oblikovanja teksta, stilistika teksta, intertekstualnost, tekstostilistika). Radovima iz lingvostilistike u navedenom periodu otvaraju se novi pravci i perspektive za drugačiju interdisciplinarnu saradnju i za raznolika istraživanja u oblastima naratologije, semiotike, teorije književnosti, korpusne i računarske lingvistike, kao i u drugim diskursima: internet (čatovima, forumima, blogovima), političkom, računarskom. Dok su u crnogorskoj lingvostilistici takvi prilozi u razvoju, u drugim slovenskim sredinama ovaj pravac se intenzivno razvijao. Najveće doprinose u okviru slovenske stilistike, na području internet stilistike, multimedijalne<sup>4</sup> i generatorske dao je Branko Tošović monografskim publikacijama: *INTERNET-STILISTIKA* (2015), *STRUKTURA INTERNET-STILISTIKE* (2018), *GENERATORSKA LINGVISTIKA* (2018). U razdoblju od trideset godina prve dvije Tošovi-

ćeve knjige *FUNKCIONALNI STILOVI* (1988, 2002) fokusirale su se na oflajn stilove, a navedene tri na onlajn i generatorske, što svjedoči o novom gledanju na razvoj stilistike. U posljednje vrijeme bilježimo radove koji se mogu svrstati u korpusnu, semiotičku, pedagošku, kognitivnu, kritičku diskursnu, naratološku, stilistiku hiperteksta, kao i one koje pripadaju formalnoj, klasičnoj stilistici. Ovakva razgranatost svjedoči o sveobuhvatnosti pitanja kojima se ona danas bavi na razne načine. Ti pristupi govore o interdisciplinarnoj i transdisciplinarnoj uključenosti (lingvo)stilistike i u druge oblasti proučavanja. Samim tim ovakvi dominantno stilistički radovi počivaju na modelima drugih lingvističkih disciplina, čime granice između njih postaju sve manje vidljivije. Modeli koji su u ranim fazama razvoja stilistike izgledali nespojivi, danas se vješto dopunjavaju. To je uočljivo u onim radovima u kojima se uspješno kombinuje proučavanje kognitivne metafore i korpusne stilistike, ili semantička i pragmatička transpozicija metafore u lingvostilističkim proučavanjima jezika, semantičko-pragmatička analiza antonima, konceptualna metafora, forenzička lingvistika (praktična primjena stilistike), a što sve donosi relevantne stilističke pomake. Pokreću se pitanja koja nijesu toliko izučavana u okviru stilistike – intertekstualnost, hipertekst, narativne figure, čime se otvaraju novi pravci istraživanja i daju naznake kuda crnogorska (lingvo)stilistika treba da ide.

7. Poređenja slovenskih jezika sa drugim slovenskim ili neslovenskim jezicima zastupljena su određenim brojem radova u crnogorskoj lingvističkoj stilistici druge polovine XX i početkom XXI vijeka. Upoređivanjem štokavskih jezika sa drugim slovenskim i neslovenskim jezicima posvećene su knjige: *FUNKCIJA SINONIMIJE PARTICIPSKIH KONSTRUKCIJA I ADNOMINALNIH ODNOSNIH REČENICA U RUSKOM I SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU* (Brajčić 1986); *SINTAKSIČKI ASPEKT PARCELACIJE REČENICE U RUSKOM I SRPSKOM JEZIKU* (Ćirković 1998); *NEGACIJA U ENGLSKOM I SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU: KONTRASTIVNA ANALIZA REČENIČNE NEGACIJE, NO (NE) ODGOVARA I NEGATIVNIH AFIKSA* (Sekulić 1973); *O JEZIKU MATERNJEM I STRANOM, OGLEDI, RASPRAVE* (Sekulić 2002); *ANTONIMIJA U DISKURSU* (Kostić 2013). U pojačanom interesovanju za proučavanje stila različitih jezika primjetni su komparativno stilistički napori razvrsta-

<sup>4</sup> Branko Tošović ima veliki doprinos i na polju multimedijalne stilistike, pa je na njegovu inicijativu održana konferencija i objavljen zbornik radova (Тошович 2018: 131–151).



ni u dva dijela: a) uskolingvistički koji istražuje ekvivalente između dva ili više jezika, vezanih za teorije prevođenja b) i stil i književno-teorijski.

Lingvostilistička proučavanja u Crnoj Gori u periodu od 50 godina mogu se posmatrati kroz priloge autora iz Crne Gore, onih rođenih u Crnoj Gori koji žive izvan i kroz radove stranaca. Ti radovi služe kao putokaz za dalja (lingvo)stilistička proučavanja, u njima se odgovara na brojna postavljena pitanja, ali neka od njih i dalje ostaju otvorena za promišljanja i istraživanja. U prikazivanju složenosti zadataka stilistike autori kreću od jezičkih funkcija koje su uslov proučavanja različitih diskursnih stilova i žanrova, pomoću njih otkrivamo konkretne jezičke osobenosti; raspravlja se o različitim tumačenjima stila, registra, stilema; prikazuje se razvoj stilistike, njeni najznačajniji pravci, škole, od impresivne, kognitivne do diskursne. Autori u svojim radovima donose, ali razrješavaju niz pitanja pri analizi pojedinih jezičkih nivoa od fonostilistike, morfo, sintakso, stilo do tekstostilistike, ali i narativnih i diskursnih stilema.

Veliki značaj u modernizaciji, intenzifikaciji i ubrzanju analize istraživača iz Crne Gore imao je elektronski korpus Gralis-Korpus ([https://www-gewi.uni-graz.at/gralis/korpusarium/gralis\\_korpus.html](https://www-gewi.uni-graz.at/gralis/korpusarium/gralis_korpus.html)), koji je zasnovao Branko Tošović. Ovaj korpus omogućio je između ostalih i crnogorskim lingvistima da lakše, brže i jednostavnije tumače stilističke, kao i druge pojave na svim nivoima. Prof. Tošović je pokretanjem međunarodnih projekata o jeziku, stilu i poetici Andrića (15 godina) i Ćopića (12 godina) omogućio učešće i lingvistima iz Crne Gore da daju svoj doprinos tim proučavanjima.<sup>5</sup>

8. Najznačajnije mjesto u crnogorskoj stilistici zauzima je Novo Vuković, književni teoretičar, kritičar, naučnik stilista, tumač književnog djela, profesor Stilistike na Filozofskom (sada Filološkom) fakultetu u Nikšiću. Objavio je deset knjiga i više od dvjesto

naučnih radova. Tražeći ali uvijek i nalazeći put do skrivene suštine jezika i stila, prilazio je nauci o stilu kao globalnoj disciplini sa zavidnom širinom, ulazeći u najsuptilnije distinkcije njene. Vuković je zapravo našao kohezionu nit – „stilističku ideju“ kojom

„svrsishodno spekulativno, teorijski, analitički i eksperimentalno istražuje fenomen stila... Onaj ko hoće da tu nit prati mora neprestano širiti vlastiti krug, uključujući u svoj posao sve više pojmova ne samo iz aktuelnog ili istorijskog stilističkog repertoara nego i iz repertoara niza disciplina koje se, na ovaj ili onaj način, bave jezikom“ (Vuković 2000: 55).

O počecima stilističke ideje, to jest od njenih začetaka do savremenog doba, o složenosti stilističkih ideja i koncepcija govori se u njegovoj studiji PUTEVI STILISTIČKE IDEJE (2000). Knjigom je, po autorovim riječima, pokušao da nadoknadi nedostatak literature o stilistici u Crnoj Gori i da pruži jedan globalan presjek najvažnijih ideja i strujanja na tom polju u njihovoj sinhroniji i dijahroniji – predmet, zadaci, osnovni pojmovi, kategorije. Ova knjiga predstavlja zapravo udžbenički „međaš“ u stilističkim pogledima, kad je riječ o Crnoj Gori. Govoreći o temeljnim pojmovima i idejama stila, Vuković raspravlja o terminu stil i predmetu stilistike razgraničavajući ih od drugih disciplina – lingvistike, poetike, semantike, retorike; o širem i užem značenju pojma stil (pri tom u oba značenja sadrži „opšte i individualno“); o različitim teorijama (teoriji izbora, teoriji otklona od norme, teoriji denotacije – konotacije, teoriji varijacije, semiotičkim teorijama stila); o stilističkoj analizi i različitim modelima, nivoima, strategijama u pristupu, metodama (Lea Špicera, Mišela Rifatera, Emila Štajgera, Viktora Vinogradova, Henrika Markijevića) i opsegu; kao i različitim stilističkim problemima (idiomatologije, stilističke kompozicije, odnosa stila i pisanja, odnosu stilistike i književne kritike, odnosom jezika i misli, odnosa sinhronije i dijahronije, uporedne stilistike, odnosa stilistike i statistike). Ova studije je osobena po mnogo čemu, prije svega metodologiji, kompozicionoj zaokruženosti, po izdvojenim i objašnjenim stilističkim terminima, upućenosti u sve tokove moderne lingvistike, lakoći i ljepoti pisanog izraza. Prvi dio knjige, koji je teorijski, bavi se osnovnim pojmovima i problemima stilistike, a

<sup>5</sup> Učesnici smo oba međunarodna projekta. Vidjeti, Miodarka Tepavčević: [https://www-gewi.uni-graz.at/gralis/projektarium/Kommissionen/docs/Bibliografije/Tepavcevic\\_Bibliografija\\_Stilistika\\_Tip\\_publikacije.pdf](https://www-gewi.uni-graz.at/gralis/projektarium/Kommissionen/docs/Bibliografije/Tepavcevic_Bibliografija_Stilistika_Tip_publikacije.pdf)  
[https://www-gewi.uni-graz.at/gralis/projektarium/Kommissionen/docs/Bibliografije/Tepavcevic\\_Bibliografija\\_Stilistika\\_Struktura.pdf](https://www-gewi.uni-graz.at/gralis/projektarium/Kommissionen/docs/Bibliografije/Tepavcevic_Bibliografija_Stilistika_Struktura.pdf)

drugi, istorijski, daje pregled razvoja stilističke misli. Na pitanje šta je to stil, kao njen predmet istraživanja, Vuković daje odgovor da je to „jedan od najneuhvatljivijih i najkontroverznijih među pojmovima“ (Vuković 2000: 17), budući da nema jasno uspostavljene granice sa drugim disciplinama: lingvistikom, poetikom, retorikom, semiotikom“ (Vuković 2000: 17). Govoreći o odnosu stilistike i lingvistike, autor smatra da česte dileme među njima stvaraju i pitanje da li je stilistika ravnopravna sa lingvističkim disciplinama. Po njemu „stilistika kao neka vrsta paralelne alternative lingvistici... treba da se bavi istim stvarima kojima i lingvistika, ali sa drugog aspekta; sa aspekta funkcionisanja neke jezičke strukture i njenih ekspresivnih mogućnosti na tom planu“ (Vuković 2000: 18–20). I odnos stilistike i poetike je intrigantan, jer se stil odavnina smatrao poetičkom kategorijom, a „odnos stilistika – poetika nužno uvlači u opticaj i odnos poetika – lingvistika“ (Vuković 2000: 23). U poglavlju o podjeli stilistike autor navodi više desetina termina kojima se označava stilistika, ali i njene uže oblasti. Tako je „stilistika kao jedinstvena disciplina“ podijeljena prema različitim kriterijumima: predmetu (stilistika kolektiva, stilistika pojedinca, generička, stilistika nacionalnog jezika – idiomatologija, stilistika književnosti, stilistika žanra, stilistika kompozicije, funkcionalna stilistika i dr.), koncepciji ili metodi (lingvistička stilistika – lingvostilistika, književna stilistika, psihološka stilistika, matematička – statistička stilistika, semiotička stilistika, kontrastivna stilistika, komparativna stilistika, stilistika kodiranja i enkodiranja i dr.), namjeni ili cilju (normativna stilistika, primijenjena stilistika, interpretativna stilistika, deskriptivna stilistika), perspektivi (sinhronijska stilistika, dijahronijska – istorijska stilistika, semantička stilistika, onomatologička stilistika) i jezičkom nivou (fonostilistika, morfonostilistika, morfofilistika, leksikostilistika, semantostilistika, grafostilistika, stilistika teksta – diskursa, makrostilistika). Autor posebno apostrofira četiri reprezentivne moderne stilistike: lingvostilistiku ili deskriptivnu zasnovanu na jeziku kolektiva, pa se zato zove kolektivna ili stilistika izraza; generičku stilistiku poznatu i pod nazivima književna stilistika; funkcionalnu stilistiku i semiotičku stilistiku. Posebno poglavlje posvetio

je stilistici teksta, najmlađoj lingvostilističkoj disciplini, primijetivši da „složenost i višeznačnost književnog teksta i specifična (figurativna) upotreba jezika u njemu otvaraju ovoj stilističkoj grani široko polje istraživanja“ (Vuković 2000: 110). U poglavlju funkcionalne stilistike daje kratak prikaz razvoja, analizira pojam funkcionalnog stila, i izdvaja pet tipova (književno-umjetnički, publicistički, naučni, administrativni i razgovorni) opšte prihvaćenih u nauci, oslanjajući se na knjigu Branka Tošovića o funkcionalnim stilovima. Prema tumačenjima Vukovića problem tipologije funkcionalnih stilova imao je razne faze, a u okviru postojećih imamo „stilske komplekse“ (Tošović 2002), te u dodiru dva stila međustilove, to jest hibridne stilove, koji opet imaju svoje podstilove, a ovi svoje žanrove. Novo Vuković sa obaviještenošću vrsnog erudite i darovitog stiliste, ali i akribijom naučnika pozitivističke orijentacije, u ovoj studiji promišlja o samom fenomenu stila, obrazlaže neke nove ideje i koncepcije u istraživanju, ne zaboravlja nijednu činjenicu važnu za razjašnjenje svih problema stila i stilistike. Ovom knjigom Novo Vuković daje veliki doprinos crnogorskoj, južnoslovenskoj, ali i slovenskoj stilistici po broju pokrenutih pitanja, osvjetljenih stilističkih termina, načinu prezentovanja stilističkih problema, obrazloženju novih koncepcija i ideja u istraživanju stila. Koristeći se naučnim rezultatima lingvistike, semiotike, teorije književnosti, translingvistike, neoretorike, naratologije, pragmatike diskursa, fenomenoloških tumačenja stila, stilistiku posmatra sa sinhronog i dijahronog aspekta. Doprinos prezentaciji i popularizaciji crnogorske stilistike i lingvostilistike dao je mnogobrojnim nastupima na skupovima u inostranstvu (Harvard – Boston 1977; Prag, Bratislava 1976, Njujork 1977, Pariz 1998), posebno kao gostujući profesor (Krakov, 1975; Nancy 1977–1979).

9. Od crnogorskih lingvista, nastavljača dobre tradicije prethodnika, vrlo vrijedne i originalne studije daje Zorica Radulović (Nikšić). Njen doprinos crnogorskoj lingvostilistici ogleda se u monografijama i naučnim radovima u kojima je na najbolji mogući način predstavljena sva kompleksnost i problematika izučavanja jezika. Uzimajući u obzir činjenicu da stilistika danas kao predmet svog proučavanja može uzeti bilo koji oblik jezičke prakse, jasno je koliko

je pregnuća i znanja potrebno da se takvoj razuđenosti tema stvori odgovarajući koncept koji bi zadovoljio strogost naučnoistraživačkih kriterijuma. Upravo baveći se stilistikom, često zanemarenom i osporavanom disciplinom, Radulović uspijeva da očuva i produbi specifičnosti oblasti kojom se zanima dugi niz godina, ali i da pronikne svakim tekstom i knjigom u nove tajne sa kojima se treba suočiti i koje treba odgonetnuti. Napisala je 7 knjiga i 150-ak priloga iz jezičke i stilske problematike, kao i 40 osvrta na književnu produkciju, koji nam pružaju sliku dinamike razvoja i uspona jedne naučne oblasti. Veliki doprinos Zorice Radulović južnoslovenskoj, a samim tim crnogorskoj lingvostilistici jeste u proučavanju stilstike jezičkih nivoa, kao i ekspresivne stilstike tumačenjem ekspresije i ekspresivnosti. Baveći se lingvostilistikom u velikom broju radova i knjiga (JEZIK I STIL ČEDA VUKOVIĆA 1994; ALHEMIJA RIJEČI 2002; IZ JEZIČKE PROBLEMATIKE 2004; OGLEDI, PRIKAZI, STAVOVI 2011), autorka proučava integralnu stilstiku koja objedinjuje lingvostilistiku i književnu stilstiku. Svojim radovima prekoračuje granice tradicionalne lingvističke i stilstičke analize i usvaja nove aspekte svojstvene kritičkoj stilstici i lingvistici, čime na savremen način uvodi interdisciplinarnost u svoja istraživanja. Njena istraživanja su najvrjednija i najplodonosnija kada se bave jezičko-gramatičkom aparatom koji struktuiraju umjetnički izraz.

Već po mnogo čemu osobenom studijom JEZIK I STIL ČEDA VUKOVIĆA (prerađena doktorska disertacija objavljena 1990. na Filološkom fakultetu u Beogradu), Radulović ulazi u svijet stilstičkih i lingvostilstičkih ideja. U knjizi ALHEMIJA RIJEČI, služeći se terminologijom savremenih stilstičara, pribjegava prepoznavanju i proučavanju stilematičnih konstrukcija, kao i analizi načina jezičkog oneobičavanja u književnosti, ali ne i njihovim funkcionalnim vrijednostima. Knjiga je sastavljena iz dva asimetrična dijela: prvi, kraći, naslovljen PISCI O RIJEČI i drugi, obimniji O RIJEČI PISACA. U prvom dijelu, autorka dovede u vezu odlomke iz djela ili stihove Iva Andrića, Meše Selimovića, Čeda Vukovića, Vladana Desnice, Miroslava Đurovića, Isidore Sekulić, Matije Bečkovića, Desanke Maksimović, Jevrema Brkovića, Dušana Kostića, Mira

Vuksanovića, Dragomira Brajkovića, Jovana Strikovića sa stavovima Benedeto Kročea, Mihaila Lomonosova, Žan Rasina, Aristotela, Viktora Šklovskog. U drugom dijelu knjige nalazi se 17 radova posvećenih jeziku u djelima Stefana Mitrova Ljubiše, Marka Miljanova, Čeda Vukovića, Jevrema Brkovića, Matije Bečkovića, Žarka Đurovića, Stevana Sremca, Mira Vuksanovića, Dušana Đurovića, Jovana Strikovića, Sima Matavulja, Zorana Bognara i Miluna Osmajića. U radovima se polazi od poznatih metodoloških i naučnih okvira, kao i stilstičkih istraživanja Miloša Kovačevića, Bogdana Popovića, Milivoja Pavlovića, Dušana Jovića, Irene Grickat, Radoja Simića, Novice Petkovića, Nova Vukovića, Milorada Ćorca, Milosava Čarkića, Tome Maretića, Krunoslava Pranjića i dr. Kroz obilje primjera i širok spektar stilema od različitih stilskih figura preko stilskih efekata upotrebe u književnom djelu poslovice, frazeologizama, sentenci, do velikog broja tvorbenih modela i markiranih sintaksičkih pojava (inverzija, osamostaljivanja, intenziviranja), autorka je ukazala na specifičnosti stilskih konstrukcija i načina u jeziku pisaca XIX i XX vijeka. I sljedeća njena knjiga IZ JEZIČKE PROBLEMATIKE jednim dijelom je posvećena stilstičkim interesovanjima lingvista i stilstičara Jovana Vukovića, Nova Vukovića Miloša Kovačevića, kao i načinima oformljenja stilema i modusima organizacije jezičkog izraza u djelima Rista Ratkovića, Žarka Đurovića i Mira Vuksanovića. Posljednja u nizu knjiga koja je posvećena između ostalog i lingvostilstičkoj problematici jeste OGLEDI, PRIKAZI, STAVOVI (2011). U prvom dijelu knjige prikazana su 23 rada lingvistička i lingvostilstička, koja se tiču jezičko-stilskih osobnosti pisaca XIX vijeka (Marka Miljanova, Petra II Petrovića Njegoša, Ivana Mažuranića) do XX vijeka (Čeda Vukovića, Mihaila Lalića, Žarka Đurovića, Mira Vuksanovića), rasvjetljavanja stilskih pojava, potrebe izučavanja estetske funkcije jezika, kao i naučnog doprinosa lingvista: Vladimira Sekulića, Jovana Vukovića, Dragomira Vujičića. Raspravljajući o poetskoj funkciji jezika, koja se po autorki izjednačava sa estetskom (pozivajući se na Benedeto Kročea, Jurij Lotmana, Romana Jakobsona, Viktora Šklovskog, Rikarda Simeona, Ranka Bugarskog, Radoja Simića i dr.), smatra da je ona neopravdano zanemarena

pri obradi jezika jednog umjetničkog djela. Zbog toga je najcjelovitiji način proučavanja jezika i stila jednog pisca „s jedne strane – obrada gramatičkih, normativnih kategorija kao čisto logičkih i pojmovnih jezičkih jedinica i s druge strane – obrada stilističkih fakata, tj. jezičkih jedinica sa gledišta njihove ekspresivne vrijednosti i estetske (umjetničke) funkcije“ (Radulović 2011: 194). Na tim osnovama zasniva se istraživački rad i afiniteti Zorice Radulović od prvih njenih stilističkih radova, knjiga koje se bave tom problematikom, lingvostilističkih analiza, promišljanja, traganja, kritičkih prikaza. Iz njenih naučnih radova vidimo i metode kojima se bavila u svojim istraživanjima, stvaraoce koji su predmet njenih lingvostilističkih analiza, stavove o stilističkim problemima. Zasnivajući predmet istraživanja na izražajnim mogućnostima i sredstvima različitog nivoa, poseže za raznorodnim tipovima teksta. Radulović izučava jezik pojedinačnih književnih tekstova, jezik savremene proze, jezičke slojeve modernog romana, odnos standardnog i jezika književnog djela. Njena istraživanja omogućavaju upoznavanje sa metodologijom jezičko-stilske analize teksta, primjenu metoda lingvostilističke analize. Crnogorskoj, ali i šire južnoslovenskoj lingvostilistici dala je brojne studije i zanimljiva teoretska zapažanja bilo da je riječ o opštim pitanjima stila; estetskoj strani stila (kada govori o stilskim figurama); stilu književnih stvaralaca; značajnim stilističarima (Jovanu Vukoviću, Novu Vukoviću, Radoju Simiću, Milošu Kovačeviću i dr.).

10. Lingvistička istraživanja u Crnoj Gori umnogome su se naslanjala na suptilne interpretacije Jovana Vukovića (1905–1979), jednog od pionira lingvostilističkog proučavanja srpskohrvatskog jezika. Njegovao je pozitivistički pristup naučnoj problematici, dok u radovima kasnijih lingvostilističara provlađuju savremeni metodi: funkcionalni, strukturalni, semiotički. Stilistika je na području bivše Jugoslavije do 60-ih godina XX vijeka, kao što smo vidjeli, bila uglavnom normativnog tipa, na šta ukazuju analize stilističkih kriterijuma jednog od vodećih zagovornika lingvostilistike Jovana Vukovića. Njegova naučna pažnja bila je usmjerena na jezičke pojave u svim njenim funkcijama i manifestacijama. U svojim radovima rasvjetljavao je mnogobrojna pitanja jezika i stila. Isticao je

značaj lingvističke stilistike za nauku o jeziku i nauku o književnosti. Ona prožima sve „domene lingvističke nauke... služi kao temelj svim oblicima stilističkih, literarnih ispitivanja i analiza“ (Vuković 1968). Bez nje se ne može zamisliti budući razvitak lingvističke teorije i prakse ni u dijahroniji ni sinhroniji. Po njegovom tumačenju stilistika nije ni posve lingvistička ni književna nauka. Njegovi stilistički radovi se tematski i hronološki posmatraju u tri perioda. Prvi period od 1948. do 1952. usmjeren je prema jeziku i stilu pisaca, u kojem stilsko sagledava kao nadgradnju književnog jezika. Drugi period obuhvata razdoblje između 1962. do 1966. a odnose se na radove opštestilističkog karaktera, one koje se bave odnosom gramatičke i stilističke norme i radove posvećene osobnostima poetskog jezika. Trećem periodu pripada 15 radova od 1968. godine do 1976. koji proučavaju razna stilistička pitanja. U ovom periodu bavio se pitanjima stilistike kao nauke koja integriše i nauku o jeziku i nauku o književnosti, nadalje pitanjima funkcionalnih stilova, intonacione stilistike, sintaksičke stilistike unutar koje posebno problemima rečenične sinonimije. Ipak, njegova glavna preokupacija su radovi iz sintaksičke stilistike, kao i sintaksičke sinonimije. Ovaj treći period zaokružuje temama kojima je i započeo – stilskim osobnostima pojedinih pisaca. Dakle, kao rezultat Vukovićevih shvatanja o neophodnosti interdisciplinarnе saradnje jezika i književnosti, nastali su njegovi radovi lingvostilističke orijentacije – o jeziku i stilu bosanske pripovijetke, jeziku i stilu Silvija Kranjčevića, Zije Dizdarevića, Marka Markovića, Mihaila Lalića, Branka Radičevića, do teorijskih radova o problemima stilistike i proučavanju jezika i stila GORSKOG VIJENCA. Svi radovi odražavaju njegovo shvatanje da lingvističke, stilističke i estetske analize treba posmatrati uzajamno i da je „stilistika utoliko bogatija ukoliko operiše znanjima lingvističke teorije i prakse“ (Vuković 1970: 57). Zalaganja za modernijim proučavanjima sintakse rečenice postaje sve dominantnije u radovima koji nastaju poslije Jovana Vukovića. Njegova shvatanja o pitanjima odnosa stilistike i književne kritike i integralnoj ulozi koju ima lingvistička stilistika potvrđuju se i proširuju u tekstostilistici i semiotičkoj lingvistici (Vuković 2000), kao i literarnoj lingvistici, koja po riječima Slavice Perović obuhvata „literarnu stilistiku, diskursnu stilistiku i



lingvostilistiku, ali i analizu diskursa, lingvistiku teksta, pragmatiku i teoriju recepcije“ (Perović 1999). Sve ovo navodi na pomisao da je Jovan Vuković prije više od pola vijeka imao drugačiji i nov pristup lingvostilističkim pitanjima, koji je danas inkorporiran u mnogim djelima njegovih nastavljača – stilističara, pa i onih u Crnoj Gori, odakle i Vuković potiče.

11. U okvirima crnogorske stilistike objavljen je značajan broj lingvostilističkih istraživanja teorijskog i primijenjenog tipa naučnika iz drugih zemalja. U teorijski okvir možemo svrstati naučnu i stručnu lingvostilističku literaturu niza autora izvan Crne Gore: Milorada Ćorca, Miloša Kovačevića, Radoja Simića, Jelene Jovanović, Jovana Vukovića, Milorada Dešića, Dušana Jovića, Lade Badurine, Iva Pranjkovića, dok se primijenjenom bave radovi: Stjepana Damjanovića, Radmila Marojevića, Živojina Stanojčića, Hasnije Muratagić Tune, Marine Katnić-Bakaršić, Milanke Babić, Branka Tošovića, Marije Magdalene Kosanović, Bogdana Kosanovića i dr. Ništa manji nije ni doprinos radova stranih autora: Svjetlane Bibik, Paoul-Louis Thomasa, Tatjane Kuznecove, Silvane Simoske i dr. koji su unijeli neke nove ideje u lingvostilistička proučavanja.

12. Kakva je budućnost stilistike i lingvostilistike u Crnoj Gori? Kojim putem da krene da bi ostvarila uspješno sve ciljeve? Kao prvo mora biti dobro teoretski utemeljena u lingvističkim, književnim, semiotičkim i društvenim teorijama da bi se uspješno razvijala. Mora predstavljati sintezu deskripcije, analize i kritičkog interpretiranja. Njenim predmetom moraju

biti podjednako i literarni i neliterarni tipovi teksta; sve vrste stilova, kao i kombinacije više (lingvo)stilističkih pristupa; mora je odlikovati usmjerenost na multimedijalnu stilistiku (koju je kao posebnu lingvostilističku discipline predložio Branko Tošović), različite neverbalne znakovne sisteme, pa sve do hipertekstualnih žanrova. Neophodno je koristiti savremene tehnologije, proučavati nove komunikativne prostore, obogatiti kategorijalni aparat, poboljšati metode, otvoriti granice za druge naučne oblasti. Kada sagledamo na jednom mjestu sve što je dosada napisano o lingvostilističkim istraživanjima u Crnoj Gori, bilo bi sasvim očito i jasno da to u svakom slučaju nije malo i da bismo s time na neki način ipak morali biti zadovoljni. Upoređivanje sa drugim (južno)slovenskim sredinama možda bi pokazalo da više zaostajemo u pojedinim zahvatima lingvostilističke metode negoli u brojnosti (i istorijskoj i savremenoj), naravno ako tu ukupnost shvatimo relativno. Potvrdilo bi se, osim toga, da nama najviše nedostaje tzv. udžbeničke literature i raznovrsnih priručnika. Potrebno je takođe sagledati šta je urađeno u pojedinim raspravama i člancima, na koje pisce treba proširiti ispitivanja, gdje se nalaze praznine ili nejasnoće, koje treba riješiti. Lingvostilistika ima svoj temelj i svoje polazište u jezičnim kategorijama, i svaka dalja nadgradnja vodi u druga područja i istraživanja. Takav ispunjeni i opisani instrumentarij postao bi okosnica crnogorske lingvostilističke misli, koja bi išla u korak sa savremenim svjetskim/evropskim/slovenskim lingvističkim proučavanjima.

## Literatura

1. Тошович Б. Интернет-стилистика. – М.: Флинта – Наука, 2015. – 238 с.
2. Тошович Б. Структура интернет-стилистики. – М.: Флинта – Наука, 2018. – 492 с.
3. Тошович Б. Мултимедијална стилистика // Dojčinović, Danijel; Milašin, Goran. Multimedijalna stilistika. Banja Luka: Matica srpska / Društvo članova Matice srpske u Republici Srpskoj – Komisija za stilistiku pri Međunarodnom komitetu slavista – Institut za slavistiku Univerziteta „Karl Franc“ u Gracu. 174 s. [Slovenska stilistika – Tom 1]. 2018. – S. 131–151.
4. Antoš A. Osnovi lingvističke stilistike. – Zagreb: Školska knjiga, 1974. – 159 s.
5. Bašanović-Čečović J. Jezik i stil Janka Đonovića. – Podgorica: CANU, 2017. – 444 s.
6. Bošković R. O leksičkoj i stilskoj diferencijaciji srpskoga i hrvatskoga književnog jezika // Zogović, Radovan (ur.). Odabrani članci i rasprave. – Titograd: CANU. Knj. 1. 1978. – S. 45–49.

7. Brajičić O. Funkcija sinonimije participskih konstrukcija i adnominalnih odnosnih rečenica u ruskom i srpskohrvatskom jeziku. – Nikšić: Univerzitetska riječ, 1986. – 136 s.
8. Glušica R. Jezik Marka Miljanova. – Podgorica: Kulturno-prosvjetna zajednica Podgorice, 1997. – 345 s.
9. Ćirković M. Sintaksički aspekt parcelacije rečenice u ruskom i srpskom jeziku. – Nikšić: Univerzitet Crne Gore, 1998. – 94 s.
10. Ćorac M. Jezik i stil Mihaila Lalića. – Priština: Zajednica naučnih ustanova Kosova i Metohije, 1968. – 223 s.
11. Ćorac M. Sintaksičko-stilističke studije. – Priština: Filozofski fakultet, 1971. – 445 s.
12. Ćorac M. Lingvističko-stilistička istraživanja. – Priština: Jedinstvo, 1974<sup>a</sup>. – 445 s.
13. Ćorac M. Stilistika srpskohrvatskog književnog jezika. – Priština/Beograd: Univerzitet – Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1974<sup>b</sup>. – 291 s.
14. Ćorac M. Metaforski lingvostilemi. – Beograd: Privredno-finansijski vodič, 1982. – 475 s.
15. Ćarkić M. Fonika stila. – Beograd. Naučna knjiga, 1992. – 349 s.
16. Ćarkić M. Fonostilistika stila. Beograd: Naučna knjiga – Institut za srpski jezik CANU, 1995. – 249 s.
17. Ćarkić M. Stilistika na srpskom jezičkom području – kratak istorijski pregled // Naš jezik. – 1995–1996. – God. 30. Sv. 1–5. – S. 109–121.
18. Ćarkić M. Uvod u stilistiku. – Beograd: Naučna knjiga, 2002. – 289 s.
19. Jović D. Lingvostilističke analize. – Beograd: Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost SR Srbije, 1975. – 216 s.
20. Katnić-Bakaršić M. Stilistika. – Sarajevo: Ljiljan, 2001. – 384 s.
21. Katnić-Bakaršić M. Stilistika na raskrižju: kojim putem dalje? // In: Ryznar, Anera (ur.). Svijet stila, stanja stilistike. Zbornik radova. Zagreb: Katedra za stilistiku, Filozofski fakultet. 2015. URL: <http://stilistika.org/katnicbakarsic> Stanje: 28. I 2022.
22. Kostić N. Antonimija u diskursu. – Podgorica: Univerzitet Crne Gore, 2013. – 296 s.
23. Kovačević M. Stilistika i gramatika stilskih figura. – Nikšić: Unireks, 1995<sup>a</sup>. – 220 s.
24. Kovačević M. Suštastveno i mimogredno u lingvistici. – Podgorica: Unireks, 1995<sup>b</sup>. – 177 s.
25. Nenezic S. Jezik Nikole I Petrovića. – Podgorica: CANU, 2010. – 426 s.
26. Ostojić B. Jezik Petra I Petrovića. – Podgorica: CANU, 1976. – 302 s.
27. Pavlović M. Problemi stila. – Beograd: Naučna knjiga, 1960. – 136 s.
28. Pavlović M. Problemi i principi stilistike. – Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije, 1969. – 286 s.
29. Perović S. Kako ukrotiti tekst. – Podgorica: Institut za strane jezike, 1999. – 446 s.
30. Perović S. Pojmovna metafora kulturno srodnih pojava. – Podgorica: CANU, 2017. – 126 s.
31. Pižurica M. Jezik Andrije Zmajevića. – Podgorica: CANU, 1989. – 455 s.
32. Radulović Z. Jezik i stil Ćeda Vukovića. – Podgorica: ITP „Unireks“ D. D. Nikšić, 1994. – 238 s.
33. Radulović Z. Alhemija riječi. – Podgorica: Unireks, 2002. – 248 s.
34. Radulović Z. Iz jezičke problematike. – Podgorica: Kolo, Kulturno-prosvjetna zajednica, 2004. – 190 s.
35. Radulović Z. Ogledi, prikazi, stavovi. – Podgorica: Unireks – Janiks, 2011. – 297 s.
36. Sekulić V. Negacija u engleskom i srpskohrvatskom jeziku: kontrastivna analiza rečenične negacije, no (ne) odgovara i negativnih afiksa. – Cetinje, Obod. 1973. – 108 s.
37. Sekulić V. Relacija riječi, objekti, značenje, pojmovi // Stvaranje. – 1979<sup>a</sup>. – God. 34. – Br. 6. – S. 1001–1010.
38. Sekulić V. Lingvistička komponenta u procesu komunikacije // Ovdje. – 1979<sup>b</sup>. – God. 9. – Br. 124–125. – S. 23–24.
39. Sekulić V. Spoljašnja i dubinska struktura u jeziku // Ovdje. – 1979<sup>c</sup>. – God. 11. – Br. 135–136. – S. 15.
40. Sekulić V. O jeziku maternjem i stranom, ogledi, rasprave. – Podgorica: Univerzitet Crne Gore, 2002. – 234 s.

41. Silić J. Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika. – Zagreb: Disput, 2005. – 304 s.
42. Simić R. O našem književnom jeziku. – Nikšić: Univerzitetska riječ, 1991. – 424 s.
43. Simić R. Lingvistika stila. – Nikšić: Unireks. 1993. – 196 s.
44. Simić R. Opšta stilistika. – Beograd – Nikšić: Filološki fakultet – Jasen, 2001. – 305 s.
45. Simić R., Jovanović J. Osnovi teorije funkcionalnih stilova. – Beograd/Nikšić: Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika – Jasen, 2002. – 272 s.
46. Simić R., Jovanović J. Opšta stilistika. Beograd – Nikšić: Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika – Jasen, 2015. – 339 s.
47. Stanić M. Lingvistički listići. – Nikšić: ITP „Unireks“, 1993. – 195 s.
48. Stevović S. Jezik Čamila Sijarića sa osvrtom na dijalekatsku osnovu. – Podgorica: Unireks, 1997. – 254 s.
49. Tepavčević M. Jezik Stefana Mitrova Ljubiše. – Podgorica: CANU, 2010. – 568 s.
50. Tošović B. Stilistika glagola. Stilistik der Verben. – Wuppertal: Lindenblatt, 1995. – 539 s.
51. Tošović B. Funkcionalni stilovi. – Sarajevo: Svjetlost, 1988. – 312 s.
52. Tošović B. Funkcionalni stilovi. – Beograd: Beogradska knjiga, 2002. – 574 s.
53. Tošović B. Srpska stilistika u odnosu na hrvatsku (tumačenje globalnog raslojavanja jezika) // Voß C., Golubović L. (Hg.). Srpska lingvistika / Serbische Linguistik: Eine Bestandaufnahme. München – Berlin: Verlag Otto Sagner. 2010. – S. 235–255.
54. Tošović B. Generatorska lingvistika. – Beograd: Svet knjige, 2018. – 190 s.
55. Vuković J. Pristup kompleksnoj stilističkoj analizi srpskohrvatskog stihovanog izraza // Putevi. – 1970. – Br. 1–2. – S. 55–69.
56. Vuković N. Riječi i njihov poetski metakontekst // Ovdje: list za umjetnost, kulturu, nauku i društvena pitanja. – 1992. – God. 23. – Br. 287/288. – S. 41.
57. Vuković N. Stilistički aspekt savremene književne kritike // Mostovi. – 1996<sup>a</sup>. – God. 27. – Br. 139–141. – S. 7–16.
58. Vuković N. Stilistika teksta // Srpski jezik. – 1996<sup>b</sup>. – Br. 4. – Sv. 1–2. – S. 51–70.
59. Vuković N. Putevi stilističke ideje. – Podgorica – Nikšić: Univerzitet Crne Gore – Jasen, 2000. – 234 s.
60. Vuković N. Putevi stilističke ideje. – Podgorica – Matica srpska, 2019. – 307 s.
61. Vuletić B. Fonetika književnosti. – Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1976. – 238 s.
62. Vuletić B. Jezički znak, govorni znak, pjesnički znak. – Osijek: Izdavački centar Revija Radničkog sveučilišta „Božidar Maslarić“, 1988. – 284 s.





# СТИЛИСТИКА ЗВУЧАЩЕЙ РЕЧИ

- ◆ Орфоэпический медиастандарт
- ◆ Литературная произносительная норма
- ◆ Орфоэпический облик телевизионной речи
- ◆ Разговорная речь
- ◆ Функциональные разновидности языка и речи
- ◆ Подходы к изучению разговорной речи



**Ирина Андреевна Вещикова:**

«Думается, что свод орфоэпических правил, который бы не вступал в конфликт с узусом, нужен для решения по крайней мере двух задач: одна связана с образованием журналистов, другая – с исследовательской практикой, в орбиту интересов которой, как правило, включено и культурно-речевое измерение материала. При этом уже по приведенному перечислению требующих к себе дополнительного внимания вопросов можно заметить сложности двоякого рода. С одной стороны, и оценка эмпирического материала сквозь призму нормы, и программа курса практической орфоэпии всецело определяет трактовка содержания и специфики медиастандарта, т. е. то, что узаконено для СМИ в качестве эталонного, с другой – сам эталон (произносительный идеал) зависит от степени изученности узуса, т. е. сложившегося и закрепившегося в практике телевидения употребления, и научного мировоззрения кодификаторов».

«Можно считать установленным, что для дикторов основным ориентиром и даже императивом оказываются профессионально ориентированные словари, хотя и на этом участке возможно деление на вариации. Для всех остальных случаев свободу выбора произносительного и акцентологического вариантов ограничивают лишь рамки литературной нормы, фиксируемой академическими источниками, в том числе и лексикографическими. Это неписаное правило, которого так или иначе придерживаются работающие на телевидении, проявляя коммуникативную компетенцию. Если бы работники телевизионных медиа не пользовались потенциалом орфоэпической системы языка, телеречь стала бы неестественной».

**Ольга Борисовна Сиротина:**

«Вероятно, отличия разговорной речи от письменной начали формироваться еще в древние времена (после изобретения письменности, а возможно, еще раньше в противопоставлении речей князей и военачальников повседневному общению внутри племени)».

«В последнее время вся речь и язык во всех своих функциональных разновидностях очень меняются. Лингвистика в целом меняется тоже, в том числе и даже прежде всего в своих подходах, исследуя не просто язык или речь, а дискурсы. Поэтому внимание уделяется сфере общения; форме; тому, кто говорит; условиям; непониманию чего-то в коммуникации; непосредственному или опосредованному общению; условиям наличия или отсутствия того, о чем говорят, в поле зрения. От всего этого во многом зависит успешность (эффективность) коммуникации. Естественно, что успешная коммуникация осуществляется далеко не всегда как в письменной, так и в устной формах речи, тем более в интернет-общении, которое сейчас едва ли не господствует».

В какой-то степени к понятию разговорной речи и принципам ее изучения имеют прямое (учение о функциональных стилях языка) или косвенное отношение работы по типам речевой культуры, о нормах речи и, конечно, специализированные исследования лексики, грамматики, риторики и этики речевого поведения».



## ПРОБЛЕМА ОРФОЭПИЧЕСКОГО МЕДИАСТАНДАРТА ЧЕРЕЗ 60 ЛЕТ ПОСЛЕ ЕГО ПЕРВОГО СЛОВАРНОГО ОПИСАНИЯ

Статья посвящена анализу и осмыслению орфоэпического медиастандарта в плане идеальной и реальной модальности. Предложенное направление исследования продиктовано отсутствием взаимно однозначных отношений между эталоном (произносительным идеалом), декларируемым профессионально ориентированными словарям, и телевизионной практикой. Опираясь на исследования не только теоретиков языка и медиа, но и наблюдения практиков; работы ортологические и частно-описательные; языковой материал, почерпнутый из разных программ советского и постсоветского времени, мы смогли ответить на следующие вопросы: правомерно ли применять медиастандарт, вербализованный более 60 лет, как универсальный или же он имеет ограниченный радиус действия? что является мерилем правильности, уместности и в конечном счете эффективности в условиях эфира? как в телевещании разных культурно-исторических эпох распределяются роли между двумя типами норм – орфоэпическим медиастандартом и литературной произносительной нормой?

**Ключевые слова:** СМИ, телевизионная речь, орфоэпия, литературная произносительная норма, орфоэпический медиастандарт, академические орфоэпические словари, профессионально ориентированные словари.

---

*Irina A. Veshchikova*

(Lomonosov Moscow State University)

## THE PROBLEM OF THE ORTHOEPIC MEDIA STANDARD 60 YEARS AFTER ITS FIRST DICTIONARY DESCRIPTION

The article is devoted to the analysis and comprehension of the orthoepic media standard in terms of ideal and real modality. The proposed research direction is dictated by the lack of mutually unambiguous relations between the standard (pronouncing ideal) declared by professionally oriented dictionaries and television practice. Based on the research of not only language and media theorists, but also the observations of practitioners; the works are orthological and private descriptive; using the language material gleaned from various programs of the Soviet and post-Soviet times, we were able to answer the following questions: is it legitimate to use a media standard that has been verbalized for more than 60 years as universal or does it have a limited range of action? what is the measure of correctness, relevance and ultimately effectiveness in the conditions of the ether? how are the roles distributed between two types of norms in the broadcasting of different cultural and historical epochs – the orthoepic media standard and the literary pronouncing norm?

**Key words:** media, television speech, orthoepy, literary pronunciation norm, orthoepic media standard, academic orthoepic dictionaries, professionally oriented dictionaries.

«Создать систему «правильности» для звучащей речи, т. е. кодифицировать ее, можно только, досконально ее изучив» (Лаптева 2000: 7)

«...Велика опасность ошибиться и принять за нечто доселе неслыханное что-нибудь вполне обычное просто из-за недостатка знаний» (Бурдые 2002: 60–61)

### Постановка проблемы

Читая описания, касающиеся орфоэпического облика телевизионной речи постсоветского периода, можно заметить, что большую их часть отличает ярко выраженный критический пафос, а обсуждаемые «слабые места» составляют три категории случаев: 1) расширение границ кодифицированного профессионально ориентированными словарями медиастандарта, под которым понимаются «указания и рекомендации в области ударения, произношения, частично и словоизменения» для «работников радио и телевидения: дикторов, комментаторов, обозревателей, репортеров, лиц, ведущих передачи, и других, выступающих перед микрофоном» (Агеенко, Зарва 1984: 3); 2) фонетические компрессии (разговорные варианты) типа *то(ль)ко, обязат(ель)но, двадиц(ать)*; 3) отклонения от литературной нормы типа *облэгчить, украинский, прибывший*. Конечно, нет причин отрицать, что подобного рода примеры многочисленны, а значит, и замечания надо бы признать справедливыми. Но точно так же нельзя игнорировать то обстоятельство, что отмечаемые исследователями вроде бы изъяны не представляют кардинально новых явлений и далеко не единичны в речи тех, кто определял лицо телевидения предшествующего периода. Исходя из сказанного, возникает потребность обсудить следующие проблемы: правомерно ли применять медиастандарт, вербализованный более 60 лет, как универсальный или же он имеет ограниченный радиус действия? что является мерилем правильности, уместности и в конечном счете эффективности в условиях эфира? как в телевидении разных культурно-исторических эпох распределяются роли между двумя типами норм – орфоэпическим

медиастандартом и литературной произносительной нормой? Пытаясь прояснить очерченный круг вопросов, мы привлекали исследования не только теоретиков языка и медиа, но и наблюдения практиков; работы ортологические и частно-описательные; языковой материал, почерпнутый из разных программ советского и постсоветского времени.

Думается, что свод орфоэпических правил, который бы не вступал в конфликт с узусом, нужен для решения по крайней мере двух задач: одна связана с образованием журналистов, другая – с исследовательской практикой, в орбиту интересов которой, как правило, включено и культурно-речевое измерение материала. При этом уже по приведенному перечислению требующих к себе дополнительного внимания вопросов можно заметить сложности двоякого рода. С одной стороны, и оценка эмпирического материала сквозь призму нормы, и программа курса практической орфоэпии всецело определяет трактовка содержания и специфики медиастандарта, т. е. то, что узаконено для СМИ в качестве эталонного, с другой – сам эталон (произносительный идеал) зависит от степени изученности узуса, т. е. сложившегося и закрепившегося в практике телевидения употребления, и научного мировоззрения кодификаторов.

### Профессионально ориентированные словари и проблема их именования

Вопрос о том, в чем состоит своеобразие «слова в эфире» в плане орфоэпии, был поставлен в 30-е гг. XX в. дикторской группой Центрального радио. Ответом на него явилось создание и издание серии профессионально ориентированных словарей. Напомним, что «в 1951 году вышел словарь «В помощь диктору», в который вошло 5 000 слов из картотеки дикторской группы. Удобство пользования таким словарем было настолько очевидно и потребность в нем настолько велика, что в 1954 году вышло в свет расширенное издание («Словарь ударений. В помощь диктору» – И.В.), которое насчитывало уже 35 000 слов. Оба издания предназначались для *внутреннего пользования* и вышли малыми тиражами. Опыт этих изданий был учтен при подготовке «Словаря



ударений для работников радио и телевидения», выпущенного в 1960 году... В нем около 50 000 слов» (Зарва 1976: 15). С седьмого издания, увидевшего свет в 1993 году, он стал выходить под названием «Словарь ударений русского языка», а в начале XXI в. его место заняли три источника: «Русское словесное ударение: словарь нарицательных имен» (Зарва 2001), «Собственные имена в русском языке: словарь ударений» (Агеенко 2010) и «Словарь образцового русского ударения» (2004), который спустя несколько лет оказался «Словарем трудностей для работников СМИ» (Штудинер 2016).

Мотивы многократного переименования (словарь для дикторов → словарь для работников радио и телевидения → словарь без указания адресата) рассматриваемого типа нормативных источников лексикографы объяснять не стали. Видимо, поэтому данный вопрос вынесли на обсуждение представители академического сообщества. Выражением соответствующей точки зрения можно считать, например, рецензию Н.А. Еськовой – одного из авторов и с 2015 года редактора академического Орфоэпического словаря: «...Совершенно недопустимо произведенное начиная с 1993-го изменение названия. Принятое новое название «Словарь ударений русского языка» снимает ограничение адресата. Бывший «словарь радио» (как его чаще всего называли) превратился в равноправного «конкурента» академического орфоэпического словаря. До изменения названия было ясно, каково соотношение между орфоэпическим словарем – основным и наиболее авторитетным источником – и словарем, рекомендующим норму, предназначенную для «озвучивания» средствами массовой коммуникации. Теперь это соотношение нарушено». И далее читаем: «Нужно вернуть словарю – теперь уже одного автора М. В. Зарвы – его первоначальную адресованность» (Еськова 2004: 276). Эти довольно резкие суждения и упреки кодификаторы оставили без ответа. Похоже, что сотрудничество между составителями практических руководств и справочников для работников СМИ и академическим сообществом затруднено.

### Нормативные установки для медиасреды: «за» и «против»

По словам создателей профессионально ориентированных словарей (vs академические словари), «радио и телевидение являются о с н о в н ы м и пропагандистами культуры устной речи» (Агеенко, Зарва 1984: 3). Принимая во внимание сформулированное лексикографами предназначение устных СМИ, проанализируем провозглашенные ими принципы и установки. В центре их внимания оказалось представление, согласно которому работающим в эфире следует избегать собственно произносительных и акцентологических вариантов как «в плане хронологическом – старых и новых, так и в плане стилевом – книжных и разговорных» ради «устранения разнобоя, отвлекающего слушателей от содержания передачи» (Агеенко, Зарва 1984: 3). При этом, утверждая целесообразность установки на единообразие для работников медиаиндустрии, кодификаторы, с одной стороны, не отрицают того, что «в других сферах речевого общения подобные варианты закономерно используются» (Там же), с другой – опускают рассмотрение критериев выбора предпочтительных для СМИ вариантов. Между тем от последнего вопроса отстраниться нельзя, ибо с ним сопряжены проблемы, имеющие как теоретическое, так и большое практическое значение. Сошлемся на работы ученых, оппонировавших приведенной позиции. «Специалисты по СМИ, – пишет крупнейший ученый в области звучащей речи, – имеют право выбрать, отдать предпочтение одному из вариантов и рекомендовать как норму. В начале XXI в. редакторы СМИ рекомендуют ударение в корне слова, т. е. *обеспéчение, одноврéменно, обрúшение*. Но значительная часть носителей литературного языка, людей знающих, образованных автоматически будет следовать своим нормам: *обеспéчение, одноврёмéнно*. И это не будет ошибкой, это будет равноправный выбор равноправного варианта. В этом пункте проявляется этическая проблема для редакторов СМИ» (Брызгунова 2003: 195). Сходной логики придерживаются и лексикографы. Так, по словам редактора «Русского орфографического словаря» РАН «авторы этого словаря (Словарь ударений

для работников радио и ТВ – И. В.) исходят из странной предпосылки, что в звучащих текстах по радио, на ТВ – варианты недопустимы. Они дают в словаре как единственно правильное ударение *одновременно*. Значит, *одновременно* – неправильно. Я уж не говорю о том, что в данном случае из двух практически равноправных вариантов выбран менее употребительный... Таким образом, через этот словарь наши радио и телевидение в лице их грамотных дикторов, ведущих исповедуют убеждение в том, что у каждого слова может быть только одно ударение, одно произношение – варианты невозможны» (Лопатин 2003). Еще более жесткую оценку находим у тех, кто занимается академическим Орфоэпическим словарем: «Рецензируемый словарь производит произвольный выбор между... равноправными акцентологическими вариантами... Как уже говорилось, «отказ» от одного из них (для чего не может существовать объективного критерия) означает искусственное вмешательство в живой язык» (Еськова 2004: 275). Кстати, тему «норма и варианты» не оставляют за скобками и сами журналисты: «По поводу *обеспечения* заработных плат! Или *обеспечение*, – озабоченно повернулся он (Путин) к президенту Санкт-Петербургского университета Людмиле Вербицкой. – *Обеспечения*, – кивнула она. – *Обеспечения*, – согласился и Владимир Путин, а я вздрогнул, потому что слишком хорошо помню, как на лекциях на факультете журналистики МГУ имени Ломоносова покойный ныне, а тогда уже бесконечно пожилой Дитмар Эльяшевич Розенталь во время своих нечастых появлений на журфаке внушал нам мысль о том, что ни в коем случае нельзя говорить *обеспечение*, а можно только *обеспечение*» (Колесников 2016).

Прежде чем перейти к краткому обзору результатов анализа и осмысления эмпирического материала и попробовать ответить на вопрос, действительно ли орфоэпическая подсистема безразлична к видам экранной деятельности, стоит отметить, что лексикографические описания, в том числе и профессионально ориентированные, не оговаривают параметры, различающие такие величины, как орфоэпический медиастандарт

и литературное произношение. Между тем для сознательного использования языковых средств в их функциональном применении важно понимать и/или учитывать, что «усвоение *нормы* всякий раз обусловлено вхождением в тот или иной социум. Поскольку в течение жизни человек может входить в разные социумы, постольку различные нормы могут наслаиваться одна на другую. Так, могут последовательно возникать требования: «говорить, как все» (в процессе нормализации детской речи, т. е. при вхождении в социальный мир), «говорить, как избранные» (при овладении социальным жаргоном, т. е. при вхождении в тот или иной замкнутый социум), «говорить и писать, как культурные люди» (при овладении книжной нормой, т. е. при вхождении в социум грамотных людей)... Поэтому, наряду с имманентно присущим всякой норме общим значением правильности, норма имеет еще и побочное социальное значение: она демонстрирует принадлежность к определенному социуму. В некоторых случаях этот социальный аспект может выступать на первый план» (Успенский 2002: 13). Если сказанное перенести на почву орфоэпии, то можно утверждать, что *орфоэпический медиастандарт* как тип нормы относится к медиасообществу в обстановке телеэфира, тогда как знание и владение *литературной произносительной нормой* «демонстрирует приобщенность индивида не к тому или иному социуму – хотя бы и достаточно авторитетному, а к культуре», и тем самым ее авторитетность «обеспечивается не социальным престижем, но принципиальной консервативностью, связью с традицией» (Там же). Чтобы предотвратить смешение двух типов норм, читателям словарей надо объяснять, что литературная произносительная норма (в отличие от принятого медиастандарта) открыта вариантам и что их описание дают академические словари (Орфоэпический словарь... 1983/2015), призванные с помощью системы помет запечатлеть «синхронную динамику нормы» и не допустить, чтобы кодификация стала «тормозом естественного и общественно обусловленного развития литературной нормы» (Едличка 1988: 68).

**Телевизионная реальность сквозь призму предписаний профессионально ориентированных и академических словарей**

Чтобы получить более или менее объективные данные об устройстве произносительной стороны телевидения, мы посчитали необходимым иметь в виду сразу несколько моментов. Во-первых, при рассмотрении материала в культурно-речевом измерении понадобилось учитывать предписания словарей не только профессионально ориентированные, но и академических. Без этого выводы о нормативном статусе вариантов, реализуемых в СМИ и через СМИ, оказываются односторонними. Во-вторых, для оценки того или иного явления как традиционного или нового, как константного или переменного пришлось подключать записи не только текущего момента, но и советского периода. В-третьих, в ходе систематизации широкой палитры представленных в эфире вариантов мы принимали во внимание амплуа, в котором ведущий предстает перед аудиторией, и/или жанрово-форматные свойства программы. Для нашей темы существенно подчеркнуть тот факт, что если в 1950-е годы, т. е. к моменту 1-го издания «Словаря ударений для работников радио и телевидения» (1960) «ведущими по-прежнему оставались дикторы» (Муратов 2009: 259), то уже в 1960-е годы, т. е. ко времени выхода в свет его второго издания (1967), телевизионный ландшафт претерпел коренные изменения за счет «рождения, если применять сегодняшнюю терминологию, «авторского ТВ». Диктор перестал быть в эфире единственным представителем студии» (Там же). Заметное место в эфире заняли авторы и ведущие, с одной стороны, просветительских проектов, с другой – информационно-аналитических, что повлекло за собой перемены в орфоэпическом облике «слова в эфире». По-видимому, это связано (по крайней мере отчасти) со спецификой работы в недикторский форматах, о которой можно судить по высказываниям самих практиков. Одна из таких ремарок принадлежит И. Андронику: «Нам, зрителям, слушателям, не нужны двойники и дублеры... Нужны индивидуальности – новые, разные, непохожие. И мы снова приходим

к мысли о необходимости расширять «амплуа» – на этот раз диктора телевидения... надо расширять семью дикторов, подбирая их, как в театральную труппу, в которой есть исполнители на самые разные роли» (Андроников 1975: 347–364). Другое наблюдение касается работы А. Бовина, о чем рассказывает председатель ВГТРК: «Бовин был лучшим телевизионщиком своего времени. Он не признавал телесуфлера и никогда не писал заранее тексты для «Международной панорамы». Он говорил от себя, и то, что он говорил, всегда было действительно интересно и важно в то время, когда образцом тележурналистики была пустая, но внешне складная вязь слов. Потому что содержание было опасно. В этом смысле вся последующая тележурналистика вышла из бовинской «шинели». У него были проблемы, в конце концов его просто убрали из эфира. Но аудитория и коллеги по цеху всегда любили его и признавали лучшим» (Добродеев 2004). Небезынтересны и замечания известного ученого-американиста и одновременно журналиста-международника: «На следующий день меня вызвал к себе великий Иракий Андроников, который очень хорошо ко мне относился, и сказал: «Дорогой Валечка, я вчера видел ваше выступление – это было совершенно ужасно, я видел на экране абсолютно неподвижное лицо, с оловянными глазами, напряженное»... И дальше Иракий Луарсабович сказал мне вещь, которая стала, наверное, одним из самых главных правил во всей моей телевизионной работе: «Когда вы не произносите выученный текст, не бегайте глазами по суфлеру и телезритель видит, как рождается мысль, как она воплощается в слове, он становится не только зрителем, но и собеседником, соучастником, и тогда воздействие – то, которое нужно. А то, что я вчера видел, совершенно не годится. Валечка, умение выступать по телевидению – это умение мыслить публично». Вот такая формула» (Зорин 2010: 94–95).

Казалось бы, усложнение жанрово-форматного состава телевидения и т. п. должны были попасть в поле зрения составителей профессионально ориентированного словаря и подтолкнуть к изучению телевидения во всем его многообразии. Однако этого не

произошло: «хроника авторских наблюдений» отсутствует, а сформулированные в словарях для работников СМИ нормативные установки не были протестированы за пределами дикторских программ.

По нашим наблюдениям телевидение *советского времени* характеризует несколько особенностей. Если говорить о дикторской речи, то, с одной стороны, здесь прослеживается тесная связь с предписаниями словаря для работников радио и телевидения, с другой – она получает неоднозначную характеристику (подробнее см.: Вещикова 2019/2022: 102–114). Так, фонетисты указанной эпохи дают ей довольно сдержанную оценку и акцентируют внимание на том, «что идентичности в произношении дикторов нет» и что «это один из моментов, требующих к себе внимания» (Зарва 1976: 51); современные же исследователи и дикторы старшего поколения – беспрецедентно высокую, указывая на то, что «информационно-публицистический стиль, воплощенный в речи радио- и теледикторов, в наибольшей степени олицетворяет орфоэпическую норму кодифицированного литературного языка, он близок к воплощению эталона, идеала литературной речи» (Кузьмина 1996: 13). Что касается *недикторской* речи, то для нее отступления от рекомендаций профессионально ориентированных словарей были вполне обычным делом. Это легко проверить, посмотрев сохранившиеся записи популярных тогда просветительских и информационно-аналитических проектов, таких как «Слово Андроникова», «Очевидное – невероятное», «Международная панорама», «Камера смотрит в мир» и др. От текстов в дикторском исполнении их отличают следующие черты. Во-первых, в них можно встретить весь набор вариантов, квалифицируемых академическими словарями как литературные. Во-вторых, произношение многих из них не было свободно от ошибок как диалектных, так и просторечных. Тем не менее их выступления вызвали большой интерес у телезрителей, что, естественно, не означает снижения требований к произносительной стороне телевидения. В-третьих, речь авторов-ведущих названных проектов не была закрыта для фонетических компрессий с

той, однако, оговоркой, что более или менее регулярно употребляющимся в этих условиях был не весь их спектр, но та его часть, члены которой воспринимаются без каких-либо затруднений и не препятствуют пониманию сказанного. Более того, мы бы рискнули сказать, что характер их применения здесь близок к оптимальному и идеальному (подробнее см.: Вещикова 2019/2022: 114–137).

Итак, границы медиастандарта, вырисовывающиеся на основе изучения реальных текстов, заметно раздвигаются, а формула правильности, утверждающая нежелательность присутствия в эфире хронологически и стилистически соотнесенных вариантов, имеет ограниченный радиус действия, будучи востребована там и тогда, где и когда перед зрителями выступают дикторы. На наш взгляд, наблюдаемая гетерогенность орфоэпического облика телевидения вполне предсказуема и отражает, с одной стороны, потенциальные возможности произносительной системы, с другой – многоплановость «слова в эфире». При этом разные модели орфоэпического поведения складываются в единую картину и ни одна из них не может считаться первичной по отношению к другой. Кстати, изучаемая нами проблематика стала предметом размышлений последующих поколений теоретиков и практиков СМИ. Например, по мнению В. Тодоровского, «телевизионный ведущий, общаясь со своей аудиторией, должен говорить на максимально живом языке, даже если это приводит к каким-либо ошибкам. Можно говорить по-своему, с какими-то своими особенностями. Все это может создать некий интересный характер передачи, делающей ее непохожей на другие. Образцовый литературный язык – прерогатива дикторов» (см.: Светлана-Толстая 2007: 298). Еще более прямо высказывается В. Третьяков, подчеркивая, что «речь журналистов в эфире не всегда, но часто звучит неотредактированной... Кроме того, в телеэфире зритель прощает речевые ошибки, оговорки, повторы, неосмысленное использование междометий и слов-паразитов (кроме полного косноязычия, разумеется), что совершенно не допускается в печатных СМИ» (Третьяков 2010: 249).



Анализ материалов *постсоветского периода* подтверждает, что единой телеорфоэпии все-таки не существует. Более того, представители разных экранных профессий продолжают следовать довольно рано сложившейся традиции с ее противопоставленностью дикторских выступлений и «всех остальных». В последнем случае ведущие эфира готовы почти фатально-тотально использовать предписываемые профессионально ориентированными словарями варианты типа *одновременно* и *обеспечение*, но в иных случаях просто стараются не выходить за пределы литературного произношения, что обычно не вызывает критических замечаний. Кроме того, нельзя не отметить, что в отличие от журналистов-международников (политобозов) советской эпохи ведущие современных информационно-аналитических программ редко допускают грубые ошибки. Если говорить о фонетических компрессиях (разговорных произнесениях), то их, как иногда считается, лавинообразный рост мы полагаем преувеличением. В большинстве случаев частотными бывают те их типы, которые внеситуативно и внеконтекстуально узнаваемы, а значит, работающие в эфире отдают себе отчет в том, что «публичная речь по своим функциям и жанровым особенностям – это прежде всего речь, учитывающая удобство слушателя. Подчеркнуто полное удовлетворение интересов слушателя – вот что в первую очередь определяет произносительную сторону публичной речи» (Панов 1968: 14). Очевидно, что работающие в разных амплуа и разных форматах по-разному относятся к строгим ограничениям, установленным профессионально ориентированными словарями. Но стоит ли в этом видеть невысокий уровень владения нормами? Думается, что ответ здесь должен быть отрицательным. В ином случае слишком большой корпус текстов надо было бы признать конфликтующими с установленными более 60 лет назад канонами телеорфоэпии.

Отмечая параллелизм принципов орфоэпического оформления сходного типа программ двух культурно-исторических периодов, нельзя не задаться вопросом: почему современные исследователи постоянно говорят о снижении уровня речевой культу-

ры в эфире и о резком сдвиге в сторону разговорности? Представляется, что контраст между произносительной стороной телевещания советского времени и текущего момента, можно объяснить двояким образом. Во-первых, трансформации в верстке сетки вещания, связанные с сокращением дикторских форматов и увеличением доли материалов с ярко выраженным авторским *я*, а также расширения пространства «бестекстовых» передач, активности диалогических форматов наряду с монологическими и т.п., предсказуемо привели к сдвигам в облике телеэфира. Пропорции употребления конкурирующих орфоэпических моделей (стратегий) явно изменились в пользу недикторской, для которой характерно применение всего разнообразия кодифицированных вариантов и определенного типа разговорных форм. Во-вторых, большую роль сыграло то, что в советскую эпоху информационно-аналитическое вещание, а также просветительское в лучшем случае были на периферии орфоэпических штудий. Все внимание было сфокусировано на дикторском прочтении информационных материалов, выдержанных, как правило, в празднично-патетичной или сугубо официальной тональности. При изучении орфоэпии телевизионной речи последних десятилетий на первый план вышли как раз все те материалы, которые остаются за вычетом дикторских со всеми присущими им особенностями.

### Выводы

Анализ телевизионной речи двух синхронных срезов с учетом ее сложносоставности убеждает в том, что орфоэпический облик «слова в эфире», к которому небезразличны ни работающие в эфире, ни аудитория, ни лингвисты, не может быть всегда одинаковым», в результате чего указания известных всем справочников для работников СМИ не могут выступать в качестве единственного и надежного арбитра, определяющего качество медиатекста, поскольку они чересчур упрощают реальное положение вещей. Установка, в соответствии с которой в условиях эфира надо стремиться к единообразию в произношении, была опровергнута, как только были описаны записи совет-

ского времени. Более того, факты позволяют утверждать, что многоликость на уровне орфоэпии более чем органична, хотя, конечно, каноны разных жанрово-форматных форм обладают разной степенью облигаторности. Кроме того, факты говорят о том, что коммуникативно-функциональная гибкость орфоэпического облика телеречи является ее исконным свойством, а специфика заключается не в замкнутости и не в культивировании какого-то одного варианта, а в следовании общему принципу – «для каждой цели свои средства, таков должен быть лозунг лингвистически культурного общества» (Винокур 1929: 113–114). Повторим, что для «слова в эфире» характерны две основные стратегии – дикторская и (условно) журналистская. Они не являются несовместимыми, на-

оборот, они взаимно дополняют друг друга. Можно считать установленным, что для дикторов основным ориентиром и даже императивом оказываются профессионально ориентированные словари, хотя и на этом участке возможно деление на вариации. Для всех остальных случаев свободу выбора произносительного и акцентологического вариантов ограничивают лишь рамки литературной нормы, фиксируемой академическими источниками, в том числе и лексикографическими. Это неписаное правило, которого так или иначе придерживаются работающие на телевидении, проявляя коммуникативную компетенцию. Если бы работники телевизионных медиа не пользовались потенциалом орфоэпической системы языка, телеречь стала бы неестественной.

## Литература

1. Агеенко Ф. Л. Словарь собственных имен русского языка. – М.: Мир и Образование, 2010. – 877 с.
2. Агеенко Ф. Л., Зарва М. В. Словарь ударений для работников радио и телевидения: Ок. 75 000 словарных единиц / под ред. Д. Э. Розенталя. – М.: Русский язык, 1984. – 808 с.
3. Агеенко Ф. Л., Зарва М. В. Словарь ударений русского языка / под ред. М. А. Штудинера. – М.: Рольф, 2000. – 807 с.
4. Андроников И. Л. Слово написанное и слово сказанное // Избранные произведения в двух томах. Т. 2. – М.: Художественная литература, 1975. – С. 207–217.
5. Брызгунова Е. А. Связь внутренних законов языка с нормой устной и письменной речи // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования: учеб. пособие. – М.: Издательство Московского университета, 2003. – С. 189–198.
6. Бурдые П. О телевидении и журналистике / отв. ред., предисл. Н. Шматко. – М.: Фонд научных исследований «Прагматика культуры»: Институт экспериментальной социологии, 2002. – 160 с.
7. Вещикова И. А. Телевизионная речь в аспекте орфоэпии. – М.: ФЛИНТА, 2019/2022. – 216 с.
8. Винокур Г. О. Культура языка. – М.: Федерация, 1929. – 335 с.
9. Добродеев О. Вся наша тележурналистика вышла из Бовина. URL: <https://iz.ru/news/289694>.
10. Едличка А. Литературный язык в современной коммуникации // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск XX. Теория литературного языка в работах ученых ЧССР. – М.: Прогресс, 1988. – С. 38–134.
11. Еськова Н. А. Рецензия на словари М. В. Зарвы «Русское словесное ударение» и Ф. Л. Агеенко «Собственные имена в русском языке. Словарь ударений» // Русский язык в научном освещении. – 2004. – № 1 (7). – С. 272–278.
12. Зарва М. В. Произношение в радио- и телевизионной речи / под ред. проф. Д. Э. Розенталя. – М.: Искусство, 1976. – 102 с.
13. Зарва М. В. Русское словесное ударение: словарь нарицательных имен. – М.: ЭНАС, 2001. – 600 с.

14. Колесников А. Кастинг на главную боль // Коммерсантъ. 02.12.2016. URL: [http:// www.kommersant.ru/](http://www.kommersant.ru/).
15. Кузьмина С. М. Состояние и задачи исследования русской фонетики в функционально-стилистическом аспекте // Русский язык в его функционировании. Уровни языка. – М.: Наука, 1996. – С. 5–23.
16. Лаптева О. А. Живая русская речь с телеэкрана. Разговорный пласт в телевизионной речи в нормативном аспекте. – М.: УРСС, 2000. – 517 с.
17. Лопатин В. В. Проблемы нормирования и опыт орфографической работы. 18.06.2003. URL: [http:// www.gramota.ru](http://www.gramota.ru)
18. Муратов С. А. Телевидение в поисках телевидения. Хроника авторских наблюдений. – М.: Издательство Московского университета, 2009. – 175 с.
19. Орфоэпический словарь русского языка: Произношение, ударение, грамматические формы / под ред. Р. И. Аванесова; РАН. Ин-т рус. яз. – М.: Русский язык, 1983–2001.
20. Орфоэпический словарь русского языка: Произношение, ударение, грамматические формы / под ред. Н. А. Еськовой. – М.: АСТ, 2015. – 1007 с.
21. Панов М. В. Глава первая // Фонетика современного русского литературного языка. Социолого-лингвистическое исследование. – М.: Наука, 1968. – С. 9–21.
22. Светлана-Толстая С. В. Русская речь в массмедийном пространстве / под ред. Я. Н. Засурского. – М.: МедиаМир, 2007. – 341 с.
23. Третьяков В. Т. Как стать знаменитым журналистом. – М.: Алгоритм, 2010. – 700 с.
24. Успенский Б. А. История русского литературного языка (XI— XVIII вв.). – М.: Аспект Пресс, 2002. – 558 с.
25. Штудинер М. А. Словарь трудностей русского языка для работников СМИ. Ударение, произношение, грамматические формы. – М.: Словари XXI века, 2016 (до 2016 г. «Словарь образцового русского ударения»). – 592 с.
26. Эфир Отечества. Создатели и звезды отечественного телевидения о себе и своей работе: сб. интервью. Книга первая / сост. В. Т. Третьяков. – М.: Алгоритм, 2010. – 320 с.

**О. Б. Сиротинина**  
(Саратовский национальный исследовательский  
государственный университет имени Н. Г. Чернышевского)

## ОБЗОР РАБОТ ПО РАЗГОВОРНОМУ СТИЛЮ ЗА ПОСЛЕДНИЕ 50 ЛЕТ

В обзоре представлены разные подходы к изучению разговорной речи как разновидности языка и как разновидности речи, различия в акцентах: неподготовленная или неофициальная как ее основной признак, связь с местными особенностями. Затронуты подходы, связанные с изменениями как речи, языка, так и самой лингвистики, как следствие влияния интернета и в последние годы пандемии коронавируса. В приложенном списке публикаций выделены рубрики наиболее значимых для изучения разговорной речи исследований.

**Ключевые слова:** понятие «разговорная речь», подходы к изучению разговорной речи, функциональная разновидность, связь с изменениями в лингвистике как науке о языке и речи.

---

**Olga B. Sirotinina**  
(Saratov Chernyshevsky State University)

## REVIEW OF WORKS ON CONVERSATIONAL STYLE FOR THE LAST 50 YEARS

The review presents different approaches to the study of colloquial speech as a type of language and as a type of speech, differences in accents: unprepared or informal as its main feature, connection with local characteristics. Approaches related to changes in both speech, language, and linguistics itself, as a result of the influence of the Internet and in recent years of the coronavirus pandemic, are touched upon. In the attached list of publications, the headings of the most significant studies for the study of colloquial speech are highlighted.

**Key words:** concept of “colloquial speech”, approaches to the study of colloquial speech, functional variety, connection with changes in linguistics as a science of language and speech.



Термин «разговорная речь» употреблялся и употребляется широко, но вкладывается в него разное содержание объекта (то акцент делается на речь горожан, то образованных людей, то на устную речь), но всегда это особая разновидность либо речи, либо языка. В ставших уже классическими монографиях и пособиях «разговорников» Института русского языка АН СССР акцент сделан на то, что это неподготовленная устная разновидность кодифицированного русского языка в непосредственном общении, т. е. подчеркивается, что эта речь – термин «разговорная речь» употребляется ими только по традиции – имеет особые языковые свойства (см. список работ по разговорной речи).

В, пожалуй, не менее известных (несколько московских переизданий) саратовских монографиях это речь одной из функционально-стилевых разновидностей литературного русского языка с акцентом в исследованиях на ее неофициальность и непосредственность (т. е. устность) общения без «посягательств» на языковой характер этой разновидности. Неподготовленность речи имеется в виду, но не подчеркивается, и главным признаком считается неофициальность (см. список работ по разговорной речи).

Вероятно, отличия разговорной речи от письменной начали формироваться еще в древние времена (после изобретения письменности, а возможно, еще раньше в противопоставлении речей князей и военачальников повседневному общению внутри племени).

Но первым, кто сформулировал принципиальные различия повседневного устного общения и письменной речи, был А. С. Пушкин в письме к издателю (Пушкин 1949), утверждая, что язык письменный и язык разговорный – это не один язык, а два разных языка.

Однако в лингвистике на этот факт очень долго никто внимания не обращал, и даже такие выдающиеся лингвисты, как, например, А. М. Пешковский и М. Н. Петерсон (лингвисты XX века) рассматривали разные возможности русского языка как его равнозначные варианты, хотя писатели в основном урок А. С. Пушкина усвоили и стали в речи

персонажей использовать не те варианты, которые формируются в их авторской речи. Лингвисты обратили внимание на различия устной и письменной речи только во второй половине XX века, когда началось освоение автоматического перевода (устную речь автоматы не понимали).

Однако специфика разговорной речи у лингвистов все еще, несмотря на активное внедрение учения о функционально-стилевых различиях русского языка (проводилось на страницах журналов обсуждение статьи акад. В. В. Виноградова, выделившего среди названных им функциональных стилей и разговорный), не замечалась. Характерный факт – при обсуждении в академическом Институте русского языка доклада руководителя проекта исследования разговорной речи Е. А. Земской многие видные ученые этого Института выступали не просто против, а с возмущением: *Кто это мог так говорить, откуда Вы взяли эти невозможные в русском языке примеры?* Она, смущаясь и даже краснея, отвечала: *Я это за Вами записала, Вы так сказали.* В результате проект состоялся, и во многих вузах во второй половине XX века начали складываться разные лингвистические подходы к изучению разговорной речи, в том числе и в самой Москве (труды О. А. Лаптевой, первый частотный словарь разговорной речи в Институте русского языка имени А. С. Пушкина, как особый функциональный стиль в Саратове, Перми, на Урале с упором на своеобразие местной городской речи, Таганроге и даже за рубежом – наиболее известны работы Кв. Кожевниковой и О. Кафковой).

Чаще всего собирается и осмысливается речь горожан именно как особая разновидность неофициальной речи, создаются и издаются (или хранятся на кафедрах) сами тексты (см. в списке публикаций), но есть и попытки внутренней дифференциации разговорной речи (разделение на семейную речь, речь родственников, знакомых, друзей и даже выделение особого рабочего общения – как неофициального, но по работе, сотрудников одной корпорации – работы А. Н. Байкуловой (Байкулова 2012)) или с упором на местное своеобразие (работы И. В. Ерофеевой) и т. д. Почти во всех раз-

говорная речь рассматривается с позиций ее выделения как одного из функциональных стилей русского языка. Однако, как было сказано в самом начале обзора, в ставших уже классическими итоговых монографиях под ред. Е. А. Земской и ее пособиях, сделана и попытка присвоения разговорной речи языкового статуса – выделяются именно те особенности, которые можно считать с их точки зрения уже не просто речевыми, а и языковыми (см. список работ).

Моя долгая жизнь (98 лет), в том числе и все еще довольно активная в лингвистике, привела меня к мнению, что в отличие, например, от медицины, где действует жесткий закон по использованию терминов, в лингвистике такого нет. Часто многие факты в работах ученых не столько отражают разные взгляды на явление речи, сколько различия в использовании термина: считать ли то или иное предложение односоставным или неполным, тот или иной факт речи случайным или специфическим и т. д.

Я начала свою деятельность в лингвистике как диалектолог и сначала многое воспринимала в диалектном порядке слов именно с этой точки зрения – как специфичный для нелитературной речи. Расширив материал исследования, поняла, что дело не в литературности или нелитературности, а в устной или письменной форме речи. Теперь факторов, влияющих на использование языка в конкретной речи, выявляется все больше и больше, меняются и сами условия жизни человека, огромную роль сыграло становление и развитие интернета. И лингвисты все больше убеждаются в этом. Так, А. Н. Байкулова в представленной, но еще не опубликованной работе обратила внимание на новый вид коммуникации, связанный с развитием интернет-общения и пандемией коронавируса, – групповое интернет-общение, в котором выделяются группы общения учителей с родителями, учителей с учениками (профессиональная коммуникация), друзей, жителей дома (нечто уже профессионально-личное, только расширенное соседское) и даже семейное внутри одной комнаты, но через интернет. Далеко не все группы при этом пользуются разговорной речью, тем более что в основном общение через интернет

письменное, но во всех есть и элементы разговорности.

В последнее время вся речь и язык во всех своих функциональных разновидностях очень меняются. Лингвистика в целом меняется тоже, в том числе и даже прежде всего в своих подходах, исследуя не просто язык или речь, а дискурсы. Поэтому внимание уделяется сфере общения; форме; тому, кто говорит; условиям; непониманию чего-то в коммуникации; непосредственному или опосредованному общению; условиям наличия или отсутствия того, о чем говорят, в поле зрения. От всего этого во многом зависит успешность (эффективность) коммуникации (О. А. Леонтович называет это позитивной коммуникацией (Позитивная коммуникация 2020)). Естественно, что успешная (или позитивная в терминологии О. А. Леонтович) коммуникация осуществляется далеко не всегда как в письменной, так и в устной формах речи, тем более в интернет-общении, которое сейчас едва ли не господствует (см.: Эффективность ... 2019).

В какой-то степени к понятию разговорной речи и принципам ее изучения имеют прямое (учение о функциональных стилях языка) или косвенное отношение работы по типам речевой культуры, о нормах речи и, конечно, специализированные исследования лексики, грамматики, риторики и этики речевого поведения, но все учесть немислимо. Наиболее значимые публикации по разговорной речи приведены по рубрикам в приложенном списке.

Есть еще много работ, связанных с исследованиями отражения речи людей в художественной литературе, где многое зависит от писателя, а не только от взглядов на специфику разговорной речи в тот или иной период.

В XXI веке очень изменилась вообще вся русская (и не только русская) речь, начал меняться и сам язык (см.: Клушина 2018 и журнал СПбГУ «Медиалингвистика»). Меняется и сама наука о нем. На смену ранее практикуемых методам почти всегда добавляется дискурс-анализ с методиками его применения, усиливается внимание не только к адресанту, но и к адресату коммуникации: его

возможностям понимания, зависящим и от возраста, и от образования, жизненных интересов, что фактически невозможно учесть в интернет-общении, а оно начинает господ-

ствовать. Все это в полной мере относится и к разговорной речи, даже независимо от того, считать ли ее особой разновидностью речи или языка.

## Литература

1. Байкулова А. Н. Рабочее общение // Проблемы речевой коммуникации: межвуз. сб. науч. тр. / под ред. М. А. Кормилицыной. – Саратов: Изд-во Саратовского университета, 2012. – Вып. 12. – С. 127–138.
2. Байкулова А. Н. Рабочее общение как разновидность деловой коммуникации: соотношение понятий и терминов // Русский язык сегодня. Вып. 5: Проблемы речевого общения: сб. докладов / Ин-т русского языка им. В.В. Виноградова РАН; отв. ред. Н. Н. Розанова. – М.: ФЛИНТА: Наука, 2012. – С. 14–22.
3. Клушина Н. И. Медиастилистика. – М.: ФЛИНТА, 2018. – 184 с.
4. Позитивная коммуникация: коллективная монография / под общ. ред. проф. О. А. Леонтович. – М.: Гнозис, 2020. – 296 с.
5. Пушкин А. С. Письмо к издателю // Пушкин А. С. Собр. соч. в 10 томах, т. VII. – М.-Л.: АН СССР, 1949. – С. 435–442.
6. Эффективность 2019 – Эффективность коммуникации: понятие, роль адресанта и адресата, основные приемы ее достижения: монография / под ред. О. Б. Сиротининой и М. А. Кормилицыной. – Саратов: ООО Издательский центр «Наука», 2019. – 236 с.

### Список литературы по разговорной речи

В приведенном списке литературы введены рубрики.

**Литература, непосредственно связанная с ее изучением и подходами к нему**

7. Кожина М. Н. Стилистика русского языка: учебник / М. Н. Кожина, Л. Р. Дускаева, В. А. Салимовский. – М.: Флинта; Наука, 2008. – 464 с.
8. Купина Н. А., Матвеева Т. В. Стилистика современного русского языка: учебник для академического бакалавриата. – М.: Юрайт, 2015. – 415 с. Серия: Бакалавр. Академический курс.
9. Русская разговорная речь / под ред. Е. А. Земской. – М.: Наука, 1973. – 488 с.
10. Русская разговорная речь. Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис / отв. ред. Е.А. Земская. – М.: Наука, 1981. – 276 с.
11. Русская разговорная речь. Фонетика. Морфология. Лексика. Жест / отв. ред. Е. А. Земская. – М.: Наука, 1983. – 240 с.
12. Земская Е. А. Русская разговорная речь: лингвистический анализ и проблемы обучения. – М.: Русский язык, 1987. – 240 с. (Библиотека преподавателя русского языка как иностранного).
13. Разговорная речь в системе функциональных стилей современного русского литературного языка. Лексика / под ред. проф. О. Б. Сиротининой. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1983. – 256 с. (Изд. 3-е: М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 256 с.).
14. Разговорная речь в системе функциональных стилей современного русского литературного языка: Грамматика / под ред. проф. О.Б. Сиротининой. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1992. – 312 с. (Изд. 2-е, стереотипное: М.: Едиториал УРСС, 2003. – 312 с.; Изд. 3-е: М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 312 с.).

15. Сиротинина О. Б. Современная разговорная речь и ее особенности. Учебное пособие для студентов педагогических институтов по специальности «Русский язык и литература». – М.: Просвещение, 1974. – 144 с.
16. Сиротинина О. Б. Русская разговорная речь: пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1983. – 80 с.
17. Сиротинина О. Б. Что и зачем нужно знать учителю о русской разговорной речи: пособие для учителя. – М.: Просвещение: Учебная литература, 1996. – 176 с.
18. Сиротинина О. Б. Все, что нужно знать о русской речи: Пособие для эффективного общения: учебное пособие. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 224 с. (Изд. 3-е: М.: ЛЕНАНД, 2016. – 224 с.).
19. Функциональные стили и формы речи: коллективная монография / под ред. О. Б. Сиротининой. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1993. – 172 с.
20. Хорошая речь / под ред. М. А. Кормилицыной и О. Б. Сиротининой. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 2001. – 320 с. (Изд. 2-е, испр.: М.: Изд-во ЛКИ, 2007; Изд. 3-е: М.: Изд-во ЛКИ (ЛИБРОКОМ), 2009; Изд. стереотип.: М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2015).
21. Харченко В. К. Мозаика разговорной речи: новые аспекты исследования, электронная база высказываний. – М.: Издательство Литературного института им. А. М. Горького, 2013. – 192 с.
22. Харченко В. К. Современная повседневная речь. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. – 178 с.
23. Васильева А. Н., Стайкова Х. Й. Русская разговорная речь в сопоставлении с болгарской. – София: Народна Просвета, 1988. – 184 с.
24. Байкулова А. Н. Неофициальное общение и его разновидности: критерии выделения и реальное функционирование: монография / под ред. О. Б. Сиротининой. – Саратов: ООО Издательский центр «Наука», 2012. – 196 с.
25. Байкулова А. Н. Устное неофициальное общение и его разновидности: повседневная речь горожан: монография. – Саратов: ООО Издательский центр «Наука», 2014. – 216 с.
26. Васильева А. Н. Курс лекций по стилистике русского языка. Общие понятия стилистики. Разговорно-обиходный стиль речи. – М.: Русский язык, 1976. – 240 с.
27. Иссерс О. С. Люди говорят... Дискурсивные практики нашего времени: монография. – Омск: Омский университет, 2012. – 276 с.
28. Крылова О. А. Основы функциональной стилистики русского языка (Пособие для филологов-иностранцев). – М.: Русский язык, 1979. – 224 с.
29. Культура речи в различных сферах общения. Тезисы XIX зонального совещания кафедр русского языка вузов Урала 5–7 мая 1982 года. – Челябинск: Челябинский государственный университет, 1982. – 184 с.
30. Культура речи: наука, образование, повседневность. Тезисы докладов и выступлений на всероссийской науч.-практ. конф. работников образования. Москва, ноябрь–декабрь 1993 г. В 2 ч. Ч. 2. – М.: Республиканский институт повышения квалификации работников образования МО РФ, 1993. – 104 с.

**Литература, отражающая ее своеобразие и подходы к его изучению,  
но прямо с ней не связанная**

31. Городская разговорная речь и проблемы ее изучения: Межвуз. сб. науч. тр. / отв. ред. Б. И. Осипов и М. П. Одинцова. – Омск: Омский университет, 1997. – Вып. 2. – 96 с.
32. Ерофеева Т. И. Штрихи речевого портрета Прикамья: учебное пособие по спецкурсу. – Пермь: Пермский государственный университет, 2010. – 192 с.
33. Ерофеева Е. В., Ерофеева Т. И., Скитова Ф. Л. Локализмы в литературной речи горожан: учебное пособие. – Пермь: Пермский государственный университет, 2002. – 107 с.



34. Колесов В. В. Язык города. – М.: Высшая школа, 1991. – 192 с.
35. Костомаров В. Г. Наш язык в действии: Очерки современной русской стилистики. – М.: Гардарики, 2005. – 288 с.
36. Рискогенность современной коммуникации и роль коммуникативной компетентности в ее преодолении / под ред. О. Б. Сиротининой и М. А. Кормилицыной. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 2016. – 188 с.
37. Сиротинина О. Б., Гольдин В. Е., Куликова Г. С., Ягубова М. А. Русский язык и культура общения для нефилологов: учебное пособие для студентов нефилологических специальностей вузов. – Саратов: Слово, 1998. – 120 с.
38. Эффективность коммуникации: понятие, роль адресанта и адресата, основные приемы ее достижения: монография / под ред. О. Б. Сиротининой и М. А. Кормилицыной. – Саратов: ООО Издательский центр «Наука», 2019. – 236 с.
39. Языковое сознание жителей Воронежа / под ред. И. А. Стернина. – Воронеж: Истоки, 2010. – 250 с.
40. Языковой облик уральского города: Сб. науч. тр. – Свердловск: УрГУ, 1990. – 184 с.
41. Литература, отражающая внимание к ней в обучающих организациях (вузах, школах, курсах)
42. Вторая международная научная конференция «Стилистика сегодня и завтра: медиатекст в прагматическом, риторическом и лингвокультурологическом аспектах». Пленарные доклады. – М.: МедиаМир, 2012. – 216 с.
43. Иссерс О. С. Дискурсивные практики нашего времени. – М.: ЛЕНАНД, 2015. – 272 с.
44. Кожина М. Н. Речевое общение: специализированный вестник / под ред. А. П. Скородникова. Вып. 12(20). – Красноярск: Сибирский федеральный университет, 2011. – 257 с.
45. Культура речи: наука, образование, повседневность. Тезисы докладов и выступлений на всероссийской науч.-практ. конф. работников образования. Москва, ноябрь-декабрь 1993 г. В 2 ч. Ч. 1. – М.: Республиканский институт повышения квалификации работников образования МО РФ, 1993. – 107 с.
46. Салимовский В. А. Жанры речи в функционально-стилистическом освещении (научный академический текст). – Пермь: Пермский государственный университет, 2002. – 236 с.
47. Речь города: Тезисы докладов Всероссийской межвуз. науч. конф. (Омский университет, 17–19 апреля 1995 г.) / под ред. Б. И. Осипова. – Омск: Омский университет, 1995. – Ч. 1. – 80 с.
48. Хлебцова Н. К. Негативные реакции в разных сферах общения: автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Саратов, 2008. – 23 с.

#### Изданные тексты записей

49. Живая речь уральского города: Тексты. – Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 1995. – 206 с.
50. Русская разговорная речь / отв. ред. Е. А. Земская и Л. А. Капанадзе. – М.: Наука, 1978. – 308 с.
51. Статьи в журналах и сборниках, авторефераты диссертаций
52. Статьи в Межвузовских сборниках Саратовского ун-та «Вопросы стилистики» и «Проблемы речевой коммуникации», Института русского языка РАН «Русский язык сегодня» и журналах СПбГУ «Медиалингвистика» и Пражского «Stylistyka», а также авторефераты диссертаций (прежде всего выполненных в СГУ).

**Разговорная речь в художественной литературе**

53. Кожевникова Кв. К вопросу художественного воспроизведения высказываний повседневной устной речи в литературном произведении // *Československá Rusistika* X (1965) 2. Praha. – С. 74–83. (отдельный оттиск статьи из журнала).
54. Кожевникова Кв. Спонтанная устная речь в эпической прозе (на материале современной русской художественной литературы). – Praha: Universita Karlova, 1971. – 168 с.

# ДИСКУРСИВНАЯ СТИЛИСТИКА

- ◆ Категория комического
- ◆ Жанровые особенности медиатекстов
- ◆ Лингвостилистический анализ
- ◆ Интеллектуализация медиаречи
- ◆ Молчание как объект лингвистики
- ◆ Нулевой знак
- ◆ Когнитивно-дискурсивная парадигма
- ◆ Участники дискурсивной деятельности



**Наталья Николаевна Василькова,  
Надежда Николаевна Вольская:**

«Комическое породило, да и сейчас порождает массу жанров. Для различных сфер творческой деятельности можно выделить свои специфические жанры комического. Так, в литературе комические жанры подразделяются на прозаические и поэтические. Драматическое искусство предполагает свою систему жанров, в которой можно выделить группу комических жанров. Очевидно, что эта жанровая система весьма подвижна. Некоторые жанры исчезают, вместо них появляются новые, в которых комическое может проявляться лишь как элемент (микрожанр) определенного жанра.

Существующее жанровое многообразие комического, постоянная их трансформация определяется социальной востребованностью. Это такие жанры, как эпиграммы (постепенно превратившиеся в обличительный жанр, хотя изначально такими не бывшие); анекдоты, с появляющимися новыми вариантами этого жанра; пародии; комические имитации и стилизации; фарс; клоунада; буффонада».

«В современных массмедиа сложившиеся правила и механизмы порождения смыслов активно меняются вследствие чрезвычайно быстрого проникновения информационно-коммуникационных технологий в глобальное коммуникативное пространство. В связи с этим представляется перспективным направлением дальнейших исследований анализ механизмов воздействия медиатекста и его интерпретация с учетом форматных характеристик массмедиа, трансформация и появление новых медиажанров, а также культурноспецифические свойства комического в СМИ».

**Татьяна Рудольфовна Копылова:**

«В случае с молчанием, эквивалентным речевому высказыванию, наибольшую значимость приобретает интерпретация реципиента, поскольку, если адресат не воспринимает молчание, не фиксирует и адекватно не интерпретирует его, оно теряет свою коммуникативность, становится естественным состоянием человека вне говорения. Под адекватной интерпретацией мы понимаем раскодирование адресатом молчания как текста, максимально приближенное к коммуникативному замыслу субъекта дискурса».

«Молчание как нулевой текст в силу материальной невыраженности условен и приобретает материальность в коммуникативном поведении адресата, измененном под воздействием данного текста. Восприятие молчания и его интерпретации также носит условных характер, так как не всегда соотносится с намерениями и коммуникативными целями субъекта речи. Молчание приобретает способность адекватно интерпретироваться в коммуникативном фрагменте, большем, чем однонаправленное речевое действие (речевой акт). Чем крупнее по охвату коммуникативных действий событие, тем более информативным становится молчание для адресата, тем больше возможностей для его интерпретации. Вовлеченность адресата в коммуникативное пространство субъекта речи, в его дискурсивную деятельность позволяет вести эффективное взаимодействие без слов».





*Н. Н. Василькова,  
Н. Н. Вольская*

(Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова)

## КОМИЧЕСКОЕ В СОВРЕМЕННОМ МЕДИАТЕКСТЕ: ЖАНРОВЫЙ АСПЕКТ

Использование элементов комического реализует воздействующую функцию публицистического медиатекста, повышает конкурентоспособность и жизнеспособность издания на медиарынке. Элементы комического активно используются в современных медиатекстах в таких видах, как сарказм, ирония и юмор, и реализуются в разнообразных речевых приемах с использованием всего арсенала экспрессивно-выразительных средств. Исследование феномена комического и его средств воздействия базируется на лингвостилистическом анализе таких печатных средств массовой информации, как МК, НГ, КП, АиФ, «Коммерсант».

**Ключевые слова:** комическое, речевой жанр, медиатекст, жанровые особенности, воздействующий потенциал, интеллектуализация.

---

*N. N. Vasilkova,  
N. N. Volskaya*

(Lomonosov Moscow State University)

## COMIC IN THE MODERN MEDIA TEXT: GENRE ASPECT

The use of comic elements implements the influencing function of the journalistic media text, increases the competitiveness and viability of the publication in the media market. Elements of the comic are actively used in modern media texts in such forms as sarcasm, irony and humor, and are implemented in a variety of speech techniques using the entire arsenal of expressive means. The study of the phenomenon of the comic and its means of influence is based on the linguistic and stylistic analysis of such print media as MK, NG, KP, AIF, Kommersant.

**Key words:** comic, speech genre, media text, genre features, influencing potential, intellectualization.

В русской культуре феномену смеха отводилась особая роль. Исследованию категории комического, его разновидностей и функциональной направленности посвящены работы М. М. Бахтина (Бахтин 1975; 2014), В. Я. Проппа (Пропп 1969). М. М. Бахтин писал, что мир «смеховой литературы» имеет «междужанровый» характер, а сами произведения такой литературы «освобождали мысль от власти «прямого» слова, уничтожали глухую закрытость сознания в своем слове, в своем языке» (Бахтин 1975: 425).

В работах исследователей современных массмедиа затрагиваются вопросы использования комических элементов в журналистике (Лазутина, Распопова 2012: 8). Этой проблеме посвящены работы В. Г. Костомарова (Костомаров 1994), И. П. Лысаковой (Лысакова 1998), Г. Н. Манаенко (Манаенко 2005: 87–97).

«Смеховая журналистика» получает все большее развитие в последние годы, что обусловлено ориентацией СМИ на привлечение внимания аудитории, на формирование смыслового и эмоционального взаимодействия журналиста и читателя; кроме того, приемы, реализующие категорию комического, помогают преодолеть барьеры неприятия реципиентом медиатекста. Автор-журналист в стремлении воздействовать на аудиторию не только вовлекает читателя в языковую игру и интерпретирует медиатекст в комическом аспекте, от шуточного до саркастически-иронического, но и насыщает текст дополнительными смыслами. Эстетически оправданное использование журналистами элементов комического способствует интеллектуализации массмедиа, однако нередко комическое в современном медиатексте обретает вульгарные или даже абсурдные формы, при этом нарушаются нравственно-этические нормы творческой деятельности журналиста. Вышучиванию, травестировке, осмеянию подвергаются моральные и культурные ценности, необходимые для преемственности развития социума.

Комическое считается одной из самых сложных философских и эстетических категорий, потому что до сих пор сохраняет в себе тайну, не имеющую ответа на вопрос, почему одно и то же высказывание, содер-

жащее элемент комического, может быть для одних смешным, а для других – грустным, грубым и, возможно, обидным. Это зависит от разных факторов: от уровня образования человека, его социального статуса, воспитания, вероисповедания и т. д. Так, примером неадекватной реакции на карикатуру может служить теракт, совершенный исламистами в Париже 7 января 2015 года в редакции французского журнала «CharlieHebdo».

В научных трудах по эстетике, психологии, литературоведению представлены разнообразные теории комического, содержатся попытки систематизировать все многообразие этих концепций: например, античная теория комического, «теория контраста», поддержанная Гегелем (Гегель 1929–1959: 72–76), «теория неоправдавшегося ожидания». А. Шопенгауэр развил эту идею в так называемую «теорию абсурда» (Шопенгауэр 1993: 672). Общим для всех теорий контраста является положение о том, что в основе комического всегда лежит противоречие между тем, что должно быть (нормой), и тем, что происходит в реальности и никак не соответствует норме, однако вызывает позитивные эмоции.

Объединить существующие трактовки комического можно, рассмотрев отдельные виды комического. В работе «Русский язык в зеркале языковой игры» В. З. Санников сравнивает виды, или уровни, комического с семьей, состоящей из брата и двух сестер: «Брат (юмор) добродушно подтрунивает над частным и второстепенным, сестры же (ирония и сатира) – злые насмешницы, отрицающие общее, основное» (Санников 1999: 4).

Так, юмор, под которым понимается интеллектуальная способность обнаруживать в явлениях комичные стороны, связан с умением человека видеть противоречия в окружающем мире и уметь найти в них смешное. Юмор функционирует как общественно санкционированный смехопорождающий механизм, реализующийся через определенные знаковые системы. Юмор является принадлежностью национальной культуры, ее кодом. Поэтому юмор одного народа нередко бывает непонятным, несмешным для другого или даже неуместным. Он вызывает столь большой интерес именно благодаря

своей включенности в контекст культуры. В большинстве случаев юмор беззлобен, а удовольствие от него, под которым в наивном словоупотреблении имеется в виду «беззлобно-насмешливое отношение к чему-либо и изображение чего-нибудь в смешном, комическом виде», имеет психологическую природу и при этом «ускользает» от научных объяснений (Вулис 1966: 146).

Другое проявление комического – ирония, прием, заключающийся в намеренном употреблении слов, словосочетаний, предложений или более крупных отрезков текста в противоположном буквальному смысле. Это выражение насмешки или лукавого инсказанья.

Приемы, реализующие категорию комического вообще и иронию в частности, весьма разнообразны. Так, ирония нередко осуществляется посредством парадокса – утверждения, противоречащего, на первый взгляд, здравому смыслу, но таящего в себе более глубокое значение, чем общепринятое, банальное высказывание (мнение), которое служит в парадоксе предметом иронии: «*Лучшее правительство то, которое меньше всего правит*» (Томас Джефферсон); «*Не откладывай на завтра то, что можно сделать послезавтра*», «*Ничего не делать — очень тяжелый труд*» (Оскар Уайльд). Остроумный свежий парадокс, реализованный в виде яркого тропа или стилистической фигуры, напоминает загадку. Парадокс помогает разрушить догму, осмеять устаревшее, пошлое, косное. Эффект парадокса – в его четкости, лаконичности, логической завершенности: *Женщины восхищаются донкихотами, но любят донжуанов* (МК. 23.04.2021).

Ирония – далеко не единственное средство создания комического эффекта в тексте. Наиболее злым проявлением комического является сарказм, который представляет собой высшую степень иронии, злую и язвительную насмешку. Примеры использования сарказма находим в текстах заголовков «Независимой газеты»: *Не тонет. Повесть о губернаторе Кемеровской области и случайно-учебном затоплении школ диверсантами* (НГ. 15.08.2021); *Нечисть в нашей Думе. Сюжет о депутате ГД Александре Ильтякове и ложных пенисах* (НГ. 19.07.2021); *У какой*

*партии орган больше. Сказ о якутском депутате, который показал компьютерным персонажам, что «Справедливая Россия» круче всех* (НГ. 16.05.2021).

Одним из важных приемов создания комического эффекта является гротеск (его иногда выделяют как отдельный жанр, а не прием). Он строится на соединении совершенно разнородных черт (например, элементов тел разных людей; людей и животных; нахождения людей и предметов в чужеродной обстановке и т. п.). Простейшим приемом гротеска является нарушение пропорций.

Поскольку в реальности существуют явления, связанные со смертью, по-видимому, должно быть оправдано и существование такого вида комического, как макабрический юмор (иронические эпитафии и некрологи – жанры, в которых отражена тема смерти и все, что с ней связано).

С целью психологической адаптации к реальности нередко используется травестировка. Комически травестируя события, люди как бы возвышаются над ними, становятся независимыми. «Побочным» эффектом травестировки является разрушение предмета осмеяния, обесценивание культурно значимых феноменов и духовных ценностей. Она «дает неуместно грубую интерпретацию действительности, вышучивает национальные традиции и ценности, что часто приводит к этическому диссонансу, разрушению морального поля российского менталитета» (Казак 2012: 37).

Следует помнить о существующих этических ограничениях на высмеивание определенных вещей именно по моральным мотивам. Приведем примеры: *Педофилькина грамота. МК помог разоблачить банду сексуальных мошенников* (МК. 04.02 2006); *Смерть на широкую ногу. Как нажил свои богатства «вешкинский стрелок»* (МК. 01.04 2021); *Но, может, стоит вернуться к варианту рачительного совмещенного (как санузел) двуглаво-триединого рабоче-крестьянски-интеллигентского номинально демократического правления?* (Андрей Яхонтов. МК. 09.07 2021); *Труп загару не помеха* (МК. 25.06 2021).

Комическое породило, да и сейчас порождает массу жанров. Для различных сфер

творческой деятельности можно выделить свои специфические жанры комического. Так, в литературе комические жанры подразделяются на прозаические и поэтические. Драматическое искусство предполагает свою систему жанров, в которой можно выделить группу комических жанров. Очевидно, что эта жанровая система весьма подвижна. Некоторые жанры исчезают, вместо них появляются новые, в которых комическое может проявляться лишь как элемент (микрожанр) определенного жанра.

Существующее жанровое многообразие комического, постоянная их трансформация определяется социальной востребованностью. Это такие жанры, как эпиграммы (постепенно превратившиеся в обличительный жанр, хотя изначально такими не бывшие); анекдоты, с появляющимися новыми вариантами этого жанра; пародии; комические имитации и стилизации; фарс; клоунада; буффонада. Изобразительным аналогом эпиграммы являются шаржи и карикатуры. Все эти жанры различаются прежде всего объектом осмеяния. Так, в эпиграмме, карикатуре объектом осмеяния выступает человек, в пародии – преимущественно текст.

Главными признаками при определении речевого жанра комического являются тематическая направленность текста, его стиль и композиция, а иллокутивно-функциональная направленность текста позволяет разграничить оценочный и развлекательный типы. Так, к оценочному типу относится фельетон, который является специфическим первичным художественно-публицистическим жанром газеты. Этот речевой жанр характеризуется злободневностью, критической направленностью, маркированностью стилистических средств. Коммуникативная цель автора – критическое осмысление и оценка факта действительности, выраженная как эксплицитно, так и имплицитно, а также формирование у читателя определенного, нужного автору отношения к предмету повествования. Жанру фельетона присущи композиционные, смысломоделлирующие и лингвостилистические средства воздействия (Истомина 2007: 52–55). Смысломоделлирующие интерпретируют факты, выдвигая на первый план их комические стороны; ком-

позиционные средства представляют собой заголовки, лид, заключение с выводами, само расположение частей (блоков) текста на газетной полосе, актуализируют предмет повествования, его негативные стороны; лингвостилистические включают вербальные средства на всех уровнях языка, а также иконические компоненты: карикатуру, рисунок, коллаж и т. п., позволяют представить информацию в комически-сатирической манере и добиться максимального воздействия на адресата: *Репортаж из очереди (по мотивам кражи из Третьяковской галереи картины Куинджи «Ай-Петри»* (МК. 01.02.2019).

Жанры комического на газетной полосе – анекдоты, комические микродиалоги, афоризмы – принадлежат к развлекательному типу. Приведем примеры.

Микродиалог: *По домофону очень легко угрожать. Просто звонишь в любую квартиру:*

— *Откройте дверь.*

— *Не открою.*

— *Я знаю, где ты живешь* (МК. 23.04.2021).

Афоризмы: *Надежнее всего в кризис запасть терпением; На жизненной сцене был установщиком декораций* (МК. 23.04.2021).

Эти жанры «заимствованы» или из устной бытовой речи, фольклора и т. п., или из несобственно-газетных речевых жанров, таких, как комические тосты или миниатюры: *Увы, у женщин годы рвутся//Вперед, как мощное авто,// И не успеешь оглянуться,// Как не оглянется никто* (МК. 11.06.2021). Таким образом, значительная часть газетных комических речевых жанров по своему происхождению являются вторичными.

Анекдот относится к нарративным жанрам. Приведем примеры анекдота:

1. Анекдот 1: — *Как в гости сходил?*

— *Приняли хорошо. Выгнали не сразу, били без злости, да и догоняли лениво* (МК. 8.06.2021).

Анекдот 2: *У нас на работе молодой и дружный коллектив. Теперь нужно кого-нибудь нанять, чтобы работал* (МК. 8.06.2021).

Как правило, анекдот содержит фабулу, текст автора и реплики «персонажей», хотя в отдельных случаях диалоги могут отсутствовать: *Вчера трое неизвестных напали на гражданина и сожгли его паспорт. Теперь неизвестных четверо* (МК. 23.04.2021).



Нарративная принадлежность анекдота отчетливо видна при сопоставлении его с другим, близким ему жанром, комическим микродиалогом: - *Правда, что ты родила внебрачного ребенка?* - *Да, но очень маленького!*... (КП. 17.02.2001).

Современным продолжением собственно газетных речевых жанров, которые подвергаются стилистической трансформации, являются комическая заметка или комический комментарий: *В приднестровских Бендерах 97-летний сластолюбец побил палкой свою сноху, помешавшую ему предаваться любовным утехам с женщиной на 60 лет моложе. Возмущенная родственница вызвала врача и милицию и теперь жалуется, что участковый милиционер, как и доктор, узнав о причине вызова, «чуть не умерли со смеху». С помощью всех заинтересованных сторон мы выяснили корни сексуального долголетия* (МК. 19.02.2021). Жанр комической новостной заметки, с одной стороны, обнаруживает некоторое сходство с анекдотом: они оба представляют собой развлекательные речевые жанры, т. к. их объединяет единый иллокутивно-функциональный признак, относятся к повествовательному типу речи; с другой стороны, он сохраняет неразрывную связь с прототипическим жанром (информационной заметкой). Комическая заметка, сохраняя основные жанровые черты, отличается от информационной заметки тематической направленностью и, кроме того, стилистической окраской вербальных средств (лексических, фразеологических, наличием тропических средств и единиц экспрессивного синтаксиса и т. д.).

Приведем пример комической новостной заметки.

*В России раскрыли дерзкую кражу сушеных мухоморов. Похищенное удалось вернуть. Как установили сотрудники полиции, кража произошла в конце июля в селе Новогорьвске. Мухоморы хранились в хозяйственной постройке, которая принадлежит предприятию по заготовке лекарственных растений. Ворюшка пролез в помещение и вытащил из него 16 килограммов сушеных мухоморов. Директор предприятия, увидев пропажу, написал заявление в полицию. Сто-*

*имость похищенного была оценена в 64 тысячи рублей* (МК. 23.08.2021).

Иллокутивно-функциональное единство, композиция и стиль являются наиболее значимыми факторами при определении вида комического речевого жанра. В соответствии со своими доминантными функциями газетные комические речевые жанры имеют статус либо художественно-оценочных жанров (в случае принадлежности к аксиологической разновидности комического), либо художественно-фатических жанров (в случае принадлежности к развлекательной разновидности комического). Среди художественно-фатических жанров (в случае принадлежности к развлекательной разновидности комического) по способу передачи информации выделяются две подгруппы: текстовые жанры комического и изобразительные (невербальные) жанры. В невербальных жанрах комическое содержание передается посредством карикатуры, рисунка, шаржа, коллажа, комикса, фото. В публицистике комическое представлено в жанрах фельетона, сатирического комментария (А. Минкин, Ю. Калинина в МК), иронического комментария (И. Иртеньев в НГ), памфлета (А. Проханов в НГ), фельетона-памфлета (М. Соколов в «Известиях»), стихотворного фельетона (Д. Быков в НГ).

Категория комического, реализованная в самых разнообразных речевых приемах и использующая весь арсенал экспрессивно-выразительных средств, завоевывает все больше жанровых разновидностей. Сегодня элементы комического можно обнаружить даже в политическом дискурсе, например в материалах специального корреспондента газеты «Коммерсантъ» А. Колесникова, который готовит публицистические материалы о первом лице государства. Иронические политические репортажи А. Колесникова («Коммерсантъ»), с одной стороны, раздвигают границы репортажного жанра, привнося в них субъективность восприятия, а с другой — иронические замечания, элементы языковой игры, юмористические комментарии придают этим медиатекстам привлекательность и повышают их воздействующий потенциал.

В современных массмедиа сложившиеся правила и механизмы порождения смыслов

активно меняются вследствие чрезвычайно быстрого проникновения информационно-коммуникационных технологий в глобальное коммуникативное пространство. В связи с этим представляется перспективным направлением дальнейших исследований

анализ механизмов воздействия медиатекста и его интерпретация с учетом форматных характеристик массмедиа, трансформация и появление новых медиажанров, а также культурноспецифические свойства комического в СМИ.

## Литература

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. – М.: Художественная литература, 1975. – С. 425.
2. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. – М.: Эксмо, 2014. – 640 с.
3. Вольская Н. Н., Малыгина Л. Е. Комический эффект и способы его создания // Русская речь. – 2016. – № 3. – С. 63–69.
4. Вольская Н. Н. Оценка и ее функции в креолизованном тексте карикатуры // Медиаскоп (электронный журнал). – 2017. – № 1.
5. Вулис А. В лаборатории смеха. – М.: Художественная литература, 1966. – 150 с.
6. Гегель Ф. Собр. соч.: в 14 т. – М.– Л.: Государственное издательство, 1929–1959. – Т. 12. – С. 72–76.
7. Истомина А. Е. Характеристики жанра политического фельетона // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – № 5 (23). – 2007. – С. 52–55.
8. Казак М. Ю. Язык газеты. Учебное пособие. – Белгород: Издательский дом «Белгород», 2012. – 120 с.
9. Костомаров В. Г. Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой массмедиа. – М.: Педагогика-пресс, 1994. – 247 с.
10. Лазутина Г. В., Распопова С. С. Жанры журналистского творчества. – М.: Аспект Пресс, 2012. – 320 с.
11. Лысакова И. П. Социолингвистический анализ журналистского текста // Социология журналистики: Очерки методологии и практики. – М.: ТОО «Гендальф», 1998. – С. 226–241.
12. Манаенко Г. Н. Специфика дискурса масс-медиа в современном информационном пространстве // Вестник Московского университета. Серия 10: Журналистика. – 2005. – № 1. – С. 87–97.
13. Пропп В. Я. Морфология волшебной сказки. – М., Лабиринт, 2003. – 168 с.
14. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 533 с.
15. Шопенгауэр А. О четвероюм корне... Мир как воля и представление. Критика Кантовской философии: В 2 т. – М.: Наука, 1993. – Т. 1. – 672 с.
16. Volskaya N. First Political Caricatures: The Image Of The Homeland Defender // European Proceedings of Social and Behavioural Sciences (online). – 2020. – Vol. 108. – MSC. – Pp. 1278–1283.
17. Zheltukhina Marina R., Klushina Natalia I., Ponomarenko Elena B., Vasilkova Natalia N., Dzyubenko Anna I. Modern media influence: mass culture – mass consciousness – mass communication // XLinguae. – Slovenská V zdelávacia a Obstarávacia s.r.o. (Nitra). – 2017. – Vol. 10. – № 4. – Pp. 96–105.

*Т. Р. Копылова*  
(Удмуртский государственный университет)

## ИНТЕРПРЕТАЦИЯ МОЛЧАНИЯ В ДИСКУРСЕ

Молчание как предмет лингвистического изучения актуализируется в науке о языке в связи с исследованием коммуникации. Обозначается учеными как нулевой знак, функционирующий в особом виде речевого акта – нулевом с перлокутивным центром. Когнитивно-дискурсивная парадигма в лингвистике переносит акцент с нулевого текста на участников дискурсивной деятельности: субъекта речи и объекта его воздействия. Целью данного исследования является анализ интерпретации реципиентом материально невыраженного текста, функционирующего в дискурсе. Неспособность адресата воспринять данный текст, зафиксировать и адекватно интерпретировать его лишает молчание коммуникативности.

**Ключевые слова:** молчание, нулевой знак, дискурс, акт молчания, адресант, адресат, интерпретация.

---

*Tatiana R. Kopylova*  
(Udmurt State University)

## INTERPRETATION OF SILENCE IN DISCOURSE

Silence as a subject of linguistic study is updated in the science of language in connection with the study of communication. It is designated in the science of language as a zero sign, functioning in a special form of a speech act - zero with a perlocutionary center. The cognitive-discursive paradigm in linguistics shifts the focus from the zero text to the participants in discursive activity: the subject of speech and the object of its influence. The purpose of this study is to analyze the recipient's interpretation of a materially unexpressed text functioning in discourse. The inability of the addressee to perceive this text, fix it and adequately interpret it, deprives the silence of its communicativeness.

**Key words:** silence, zero sign, discourse, act of silence, addresser, addressee, interpretation.

## Введение

Молчание начинает исследоваться в лингвистике в контексте изучения коммуникации как универсальная категория, характеризующая человеческое общение в целом, вне зависимости от национально-культурной принадлежности говорящего (Baker 1955). Об устойчивом интересе ученых к молчанию как предмету самостоятельного исследования мы можем говорить с 70-80 гг. XX века на фоне развития теории речевого акта (Арутюнова 1994; Богданов 1986; Кибрик 1991; Крестинский 1990; Почепцов 1985), что, несомненно, задало вектор в изучении молчания. Коммуникативно значимое молчание противопоставлено физиологическому и обозначено в науке как нулевой знак, нулевой текст, функционирующий в особом рода речевом акте – нулевом. Прагматика речевого высказывания переносится на прагматику молчания. Вопрос, что «делает» молчание в коммуникации, так же важен для лингвиста, как и вопрос о роли слова (говорения) в общении (Jaworski 2006: 377). Данный тезис А. Яворски максимально полно характеризует основные направления исследования материально невыраженного текста: функции и значения молчания, интенции молчащего, контекст употребления – все, что связано с лингвистической интерпретацией нового коммуникативного явления, предполагающей «понять (ученому) самому и обосновать это понимание другим» (Демьянков 2001: 309).

Современная когнитивно-дискурсивная парадигма в лингвистике, а вместе с ней и развивающиеся теории речевой деятельности, дискурса, речевого (коммуникативного) поведения переносят акцент в исследовании молчания с нулевого текста как структурного элемента речевого акта на его создателя и интерпретатора. В рамках данной статьи рассматриваются проблемы интерпретации материально невыраженного текста участниками дискурсивной деятельности. Под интерпретацией понимается «когнитивный процесс и одновременно результат в установлении смысла речевых и/или неречевых действий» (Демьянков 1996: 31). В случае с молчанием, эквивалентным речевому высказыванию, наибольшую значимость приобре-

тает интерпретация реципиента, поскольку, если адресат не воспринимает молчание, не фиксирует и адекватно не интерпретирует его, оно теряет свою коммуникативность, становится естественным состоянием человека вне говорения. Под адекватной интерпретацией мы понимаем раскодирование адресатом молчания как текста, максимально приближенное к коммуникативному замыслу субъекта дискурса.

## Акт молчания. Виды актов

1. Подобно акту говорения, акт молчания многоинтенционален: согласие, несогласие, нерешительность, игнорирование, презрение и др. Модель акта молчания включает в себя те же компоненты, что и другие речевые акты, но осложняется обратной связью, несущей информацию об эффекте, произведенном молчанием на адресата. В модели акта молчания центром становится перлокутивный акт (Кибрик 1991; Крестинский 1990; Меликян 2000; Почепцов 1985). При отсутствии перлокутивного эффекта молчание из деятельности переходит в молчание физиологическое. Коммуникация может считаться успешной, если коммуникативная цель адресанта выполнена. Адресант (молчащий) анализирует произведенный текстом эффект воздействия, сопоставляя его со своей целью (см. рисунок 1). Текст не имеет материальной выраженности, он условен, поскольку восстанавливается адресатом из общей коммуникативной ситуации. Молчание приобретает свою материальность в ответном коммуникативном поведении адресата, измененном под воздействием дискурса субъекта речи.

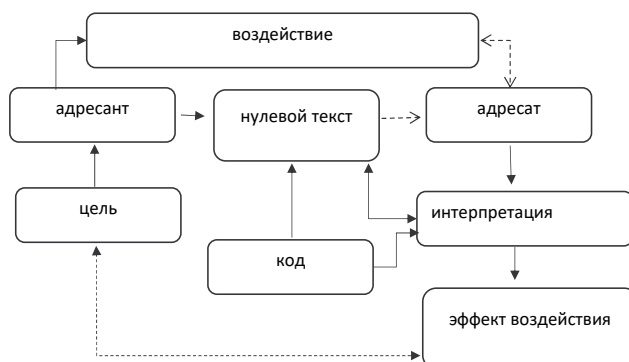


Рисунок 1. Модель акта молчания



Молчание в силу своей материальной невыраженности сложно в интерпретации. Адресат, воссоздавая текст, может лишь приблизиться к замыслу субъекта, реализуемому молчанием. Часто адресат создает совершенно новый текст, отличный от текста адресанта. Вспомним рассказ С. Довлатова «Наши», где природную молчаливость жены рассказчик наделяет смыслом, и уже это молчание оказывает на него воздействие: *«Я выходил из себя – жена молчала. Молчание – огромная сила. Надо его запретить как бактериологическое оружие»* (С. Довлатов. Наши).

В случае с нулевым высказыванием во взаимодействии целесообразнее ставить вопрос не столько об интерпретации, сколько об ее адекватности.

Молчание как текст может быть интерпретировано адекватно, то есть понимание его адресатом полностью соответствует коммуникативному замыслу молчащего (например, молчаливый диалог Кроткой с рассказчиком повести Ф. М. Достоевского «Кроткая»). Но чаще адресат в своей интерпретации только лишь приближается к замыслу молчащего.

(1) *Петрович замолчал, видно вылив самое горькое. Он помолчал, а потом спросил, поднимая на Корытина по-детски недоуменный взгляд: – Неужели там, наверху, не поймут, что губят крестьянство – значит, губят Россию? Чужой горбушкой сыт не будешь* (Борис Екимов. Пиночет).

(2) – *А как я тебя узнаю? – крикнул Кямал. – На мне будет шарфик в горошек. Если я тебе не понравлюсь, пройди мимо. Кямал странно замолчал. Ирина догадалась, что он плачет. Плачет от стыда за то, что просит. От благодарности – за то, что не отказала* (Виктория Токарева. Своя правда).

Интерпретации молчания как текста способствует весь коммуникативный контекст, особую роль играют невербальные средства общения, сопровождающие молчание:

(3) *Все это он отбарабанил впопыхах как по писаному, а потом замолчал и вдруг положил руку мне на плечо жестом сожаления* (Андрей Волос. Недвижимость).

Адресат в попытках интерпретации молчания иногда создает новый, уже свой собственный текст:

(4) *Князь Андрей вскоре после приезда своего, как камергер, явился ко двору и на выход. Государь два раза, встретив его, не удостоил его ни одним словом. Князю Андрею всегда еще прежде казалось, что он антипатичен государю, что государю неприятно его лицо и все существо его* (Л. Н. Толстой. Война и мир).

Идеи Р. Барта о том, что высказывание не имеет постоянного значения, и, получая сообщение, адресат создает свой собственный текст (Барт 1989), применительно к молчанию приобретают особый смысл.

Молчание как текст – это интерпретация его адресатом

2. По степени адекватности интерпретации молчания выделим пять типов актов молчания:

- **1 тип**, когда субъект речи достигает своей коммуникативной цели, то есть объект воздействия воспринимает молчание, интерпретируя, достаточно полно / точно раскрывает смысл нулевого текста.

#### ТЕКСТ СУБЪЕКТА = ТЕКСТ ОБЪЕКТА

(5) *Вновь Андрей услышал сладостное щебетание заморской птицы, дверь открыла большеглазая и большеротая женщина, которая все поняла без слов. Московский инженер Сургеев был вымыт, накормлен и напоен отварами целебных трав* (А. Азольский. Лопушок).

- **2 тип**, когда субъект речи частично достигает своей коммуникативной цели, то есть объект воздействия воспринимает молчание, но, интерпретируя, наделяет текст субъекта и своим содержанием, частично изменяет его.

#### ТЕКСТ СУБЪЕКТА ≈ ТЕКСТ ОБЪЕКТА

(6) *Мешал и сидевший впереди шофер, и их с Бастрюковым обоюдное служебное положение. Бастрюков понял его молчание по-своему. «Замолчал, потому что нечем крыть», – подумал он и от чувства собственного превосходства подобрел настолько, что все же решил вы-*

ставить к ужину водку (К. Симонов. Так называемая личная жизнь).

- **3 тип**, когда субъект речи не достигает своей коммуникативной цели, так как объект воздействия не фиксирует молчание, не воспринимает его как коммуникативный стимул или воспринимает, но не реагирует (коммуникация не состоялась).

ТЕКСТ СУБЪЕКТА = ∅

(7) – А вчера у меня опять Лидка была... интересная, брат, девка!.. Огонь!.. Танаров обиженно молчал. Зарудин, не замечая, медленно прошелся по комнате, и глаза у него оживленно смеялись каким-то воспоминаниям. Здоровое, сильное тело млело от жары, и горячие, возбуждающие мысли подмывали его. Вдруг он громко, точно коротко заржав, засмеялся и остановился (М. П. Арцыбашев. Санин).

- **4 тип**, когда субъект речи не достигает своей коммуникативной цели, так как объект воздействия воспринимает молчание как текст, но интерпретирует не адекватно.

ТЕКСТ СУБЪЕКТА ≠ ТЕКСТ ОБЪЕКТА

(8) Он понимал, к чему клонились эти вопросы князя. Он сознавал, что счастье его жизни должно было решиться сегодня, и князь начал разговор об этом именно сегодня, почти сразу после того, как Карл мог воочию убедиться, что счастье не суждено на его долю... А князь, довольный своими мечтами и довольный тем, что пора приводить их в исполнение, не спеша рассказывал, что он в переписке с отцом Карла, решил многое: что старик барон выедет на днях из Петербурга и что если Карл не знает, в чем дело, то это «многое» заключается в сватовстве его, Карла, к княжне, для чего-де и едет сюда барон Эйзенбах.

– Твой батюшка, вероятно, писал тебе о наших предположениях, – со мной можешь говорить без обиняков, – продолжал князь. – И едва ли, я думаю, ты будешь несчастлив... Карл молчал.

**Князь истолковал это молчание по-своему и продолжал:**

– ... мне желалось бы услышать от тебя самого, что она будет счастлива с тобой, потому что только тогда я буду спокоен окончательно, чтобы прожить остаток дней своих в ненарушимой радости.

– **Этого быть не может!** – вырвалось вдруг у Карла (М. Н. Волконский. Воля судьбы).

- **5 тип**, когда субъект речи не вступает во взаимодействие, не имеет намерения, не создает текст, но объект воспринимает «ничто» за молчание, интерпретируя его, создает свой собственный текст. Предполагаемый субъект – невольный участник взаимодействия.

∅ = ТЕКСТ СУБЪЕКТА

(9) Он долго **не замечал любовного напряжения, исходящего от новой аспирантки ...** Главное препятствие – о чем Валентина и не догадывалась – состояло в том, что Илья Иосифович оценивал женскую привлекательность по одному-единственному показателю: насколько рассматриваемый предмет приближался к образу его покойной жены (Л. Улицкая. Казус Кукоцкого).

### Молчание в структуре дискурса.

#### Особенность интерпретации

Рассмотрим, при каких условиях молчание как текст приобретает способность быть интерпретируемым.

В традиции русской художественной литературы познавать природу человека, его внутренний мир через молчание. Обратимся к творчеству Ф. М. Достоевского, для которого молчание, подобно слову, диалогично, «значимо как выражение определенной позиции и оценки в общении между двумя сознаниями» (Маркова 2015: 12). В произведениях автора – яркие образцы молчаливого коммуникативного поведения человека (Копылова 2017, 2018).

В повести писателя «Кроткая» рассказчик, «отставной штабс-капитан блестящего полка, родовой дворянин», вынашивая план мести с целью взять реванш, отомстить за понесенный ущерб и обиду, методично, шаг

за шагом, выстраивает линию поведения, где он «суров, горд и в нравственных утешениях ни в чьих не нуждается, страдает много»<sup>6</sup> (с. 16). В его коммуникативном сценарии определенное место отводится жертве: «Сирота. У теток три года была в рабстве. Поденная безжалостная работа. Попросту они даже ее били, попрекали куском. Намеревались продать» (с. 10). Переноса свою месть с общества на существо, значительно слабее и незащищенное его, герой мечтает, как в результате его блестящего плана она, как и мир, оскорбивший и униживший его, должна понять, оценить, увидеть его великодушие и пасть «в прах, сложа в мольбе руки» (с. 17). Эта минута триумфа – цель его жизни. Постоянная рефлексия героя по поводу своего плана позволяет ему корректировать запланированное, выбирать действия, которые максимально быстро приведут его к цели. Кроткая становится частью этого плана не сразу. Он несколько раз задал вопрос себе «стоит ли? стоит ли?», и только тогда ответил на него «в утвердительном смысле». Выбор Кроткой в качестве жертвы – результат не эмоционального порыва («это было не дурное чувство»), это результат другого уровня – «я с умыслом, с намерением; я ее испытать хотел, потому что у меня вдруг забродили некоторые на ее счет мысли», это результат *особенной мысли об ней*, когда он узнал *всю «подноготную»*.

В реализации задуманного среди прочих средств воздействия особое место занимает молчание. В зависимости от интенсивности и продолжительности во времени, молчание меняет силу своего воздействия. Данное свойство позволяет субъекту достигать коммуникативной цели, лишь *усиливая молчание, налегая на молчание, напирая на молчание*. Прибегая к молчанию каждый раз, когда поведение Кроткой не соответствует роли, предназначенной для нее, рассказчик методично, шаг за шагом добивается своей цели – доминировать над ней, убедить ее в своем превосходстве. Молчание героя – часть хорошо спланированного действия, дела всей

его жизни. Герой не просто осознанно реализует свой план, он постоянно анализирует каждое свое действие, не отступил ли он от идеи своей, и если не отступил, он был *доволен*: и когда он решил предложение ей сделать *в самом неотложном виде*, был собой доволен, и когда в общении с Кроткой выбрал молчание *строгое и благосклонное*, был доволен, а когда ее стала покидать болезнь, он *восторжествовал и был доволен, как никогда не бывал*. Любое, даже самое минимальное действие подвергается тщательному анализу и вердикту – доволен, о чем он вспоминает с *наслаждением и гордостью о себе*: «Я помню это выражение, я его, дорогой идя, тогда сочинил и остался доволен».

Молчание героя является отличительной чертой его речи, оно – особенность его дискурса.

В повести развернутых диалогов с молчанием практически нет. В основном, мы узнаем из исповеди рассказчика, как он налегал на молчание, усиливал молчание. Но разговор с Кроткой после того, как она узнала правду о поступке своего мужа, воспроизведен в повести дословно; стремление рассказчика вспомнить все до мелочей, чтобы *уяснить*, придают этому диалогу документальную точность.

Цель Кроткой – не просто получить информацию, а удостовериться в правде. Ее выбор языковых средств полностью соответствует ее намерению. То, что она узнала, позволяет ей обвинять мужа. Она искренне и открыто выражает свое отношение к собеседнику, испытывая злую иронию, доведенную до презрения (*О, теперь вы лицо – финансист!*). Ее интонация (восклицания, вопросы), смех, выражение глаз (*глаза ее засверкали*) говорят о сильном эмоциональном напряжении, когда человек уже не способен сдерживать себя, контролировать выбор средств: она *заговорила вдруг, с дубу сорвав*. Ее коммуникативное поведение производит эффект неожиданности, ослабляя волю собеседника. И герой на какое-то время потерял контроль над собой: стал говорить искренне, открыто, как считал; он перестал действовать запрограммированно. И читателю стало явным его истинное коммуникативное намерение – оправдать себя, свое превосход-

<sup>6</sup> Здесь и далее цитирование по (Достоевский Ф. Полное собрание сочинений в тридцати томах, Публицистика и письма. Том 24. Ленинград, 1982, с. 5–35).

ство над другими, многие годы скрытое под маской загадки.

Представим данное взаимодействие как сценарий коммуникативных ходов, который наглядно показывает, насколько эффект, произведенный на адресата, определяет следующий ход (речевой акт), его цель и средства реализации (см. таблицу 1). Общей коммуникативной целью инициатора взаимодействия (Кроткой) является обвинение в сокрытии информации, важной для принятия решения связать свою судьбу с этим человеком; целью объекта (рассказчика) – оправдать себя, доказать свою невиновность, более того, переубедить собеседника, изменить точку зрения о его поступке не как трусливом и подлом, а как мужественном и единственно верном. Столкнувшись с тем, что герой не только не признает себя виновным, но и защищается, вызывает чувство жалости к себе как жертве, требует восхищения своим решением противостоять тирании, Кроткая корректирует свою цель, обвиняя мужа уже в безнравственности и подлости всей его жизни.

(1) – *А правда, что вас из полка выгнали за то, что вы на дуэль выйти трусили? – вдруг спросила она, с дубу сорвав, и глаза ее засверкали.*

(2) – *Правда; меня, по приговору офицеров, попросили из полка удалиться, хотя, впрочем, я сам уже подал в отставку.*

(3) – *Выгнали как труса?*

(4) – *Да, они присудили как труса. Но я*

*отказался от дуэли не как трус, а потому, что не захотел подчиниться их тираническому приговору и вызывать на дуэль, когда не находил сам обиды. Знайте, – не удержался я тут, – что восстать действием против такой тирании и принять все последствия – значило высказать гораздо более мужества, чем в какой хотите дуэли.*

*Я не сдержался, я этой фразой пустил-ся в оправдание себя; а ей только этого и надо было, (6) этого нового моего унижения. (5) Она злобно рассмеялась.*

(7) – *А правда, что вы три года потом по улицам в Петербурге как бродяга ходили и по гривеннику просили, и под биллиардами ночевали?*

(8) – *Я и на Сенной в доме Вяземского ночевывал. Да, правда; в моей жизни было потом, после полка, много позора и падения, но не нравственного падения, потому что я сам первый ненавидел мои поступки даже тогда. Это было лишь падение воли моей и ума и было вызвано лишь отчаянием моего положения. Но это прошло...*

(9) – *О, теперь вы лицо – финансист!*

*То есть это намек на кассу ссуд. (10) Но я уже умел сдерживать себя. Я видел, что она жаждет унижительных для меня объяснений и – не дал их. /.../ После, уже через час, когда она вдруг оделась, чтоб выйти, остановилась передо мной и сказала:*

(11) – *Вы, однако ж, мне об этом ничего не сказали до свадьбы? (12) Я не ответил, и (13) она ушла (с. 19).*



Таблица 1.

Сценарий коммуникативных ходов

Коммуникативные ходы Кроткой	Средства Воздействия	Результат воздействия	Коммуникативные ходы рассказчика	Средства воздействия			
(1) запрос информации, оценка	вопрос						
	невербальные средства ( <i>глаза сверкают</i> ) эмоционально-оценочная лексика ( <i>струсили</i> )						
	→				<b>неожиданность, вовлечение в обсуждение</b>	(2) согласие	Утверждение ( <i>Да, правда</i> )
						предоставление информации	повествование
			несогласие	уступка ( <i>хотя</i> )			
←		<b>непрятие его позиции, несогласие</b>	←				
(3) уточнение информации, негативная оценка	Вопрос						
	сравнение ( <i>как труса</i> ) эмоционально-оценочная лексика						
	→				<b>эмоциональное негативное воздействие; желание оправдаться</b>	→	
						(4) уточнение информации	утверждение
						несогласие	Противопоставление ( <i>но</i> )
			аргументация	причина ( <i>потому что</i> ), сравнение ( <i>гораздо более мужества, чем</i> )			
←		<b>непрятие; усиление раздражения попыткой оправдать себя</b>	←				

(5) несогласие	злой смех			
	→	<b>унижение</b>	→	
			(6) [...]	молчание
		<b>удовлетворение состоянием собеседника</b>	←	
(7) запрос информации	вопрос			
усиление воздействия	повтор ( <i>А правда</i> )			
негативная оценка	эмоционально-оценочная лексика; сравнение ( <i>как бродяга</i> )			
	→	<b>желание доказать свою правоту</b>	→	
			(8) информация	утверждение повествовательное предложение
			несогласие	противопоставление оценочная лексика повтор ( <i>много позора и падения, но не нравственного падения</i> )
			аргументация	причина ( <i>потому что</i> )
←		<b>неприятие; раздражение попыткой оправдать себя</b>	←	
(9) несогласие, намек на нечестную деятельность ростовщика	интонация иронии восклицание ( <i>О!</i> ) антитеза ( <i>бродяга - финансист</i> ) ирония ( <i>лицо</i> )			
→		<b>Ж</b>	(10) [...]	Молчание уход от коммуникации
←		<b>неудовлетворение</b>	←	
(11) обвинение	усиление отрицания ( <i>ничего не сказали</i> )			
попытка вызвать извинения	Вопрос			
→		<b>Ж</b>	(12) [...]	Молчание
←		<b>неудовлетворение</b>	←	
(13) уход от коммуникации	Молчание			

Молчание в данном взаимодействии выступает как инициированное и как ответное. Своим злым смехом Кроткая унизила героя, сделала ему больно. Находясь под властью эмоций, герой не может (или не успевает) ей ответить (6), пропускает свой ход, чем вызывает удовлетворение Кроткой. В конце Кроткая убеждается в бессмысленности этого разговора: герой возвращается к обычно своему холодному молчанию, как будто и не случилось этого горячего спора. Ей нечего сказать. Она уходит молча (13).

Ответное молчание может быть как контролируемое (13), так и неконтролируемое (6). Инициированное молчание полностью контролируется субъектом, оно интенционально, оно направлено на собеседника (10, 12). Такое молчание способно если не блокировать воздействие высказывания оппонента, то скрыть эффект, произведенный этим высказыванием (9, 11). При этом намерение субъекта молчания невозможно определить на уровне одного акта (вербального и невербального) в силу его однонаправленности. Ср., (5) *Она злобно рассмеялась* (молчание, сопровождаемое смехом). (10) *Я не ответил*. В случае данного взаимодействия интерпретировать молчание, то есть раскрыть коммуникативную цель субъекта, возможно на уровне единицы, большей, чем просто речевой акт. Мы понимаем молчание героя только из общего контекста – целого коммуникативного события. И понимаем, почему молчание оказывает сильное воздействие на Кроткую, имеющую в этом диалоге такие сильные коммуникативные позиции (информированность, эмоциональность, неожиданность и др.).

Анализируемый диалог не типичен для взаимодействия рассказчика и Кроткой. Именно поэтому Кроткая, применяя неожиданно новые для нее стратегии, вначале воздействует на адресата, наслаждаясь эффектом (его унижением), усиливает выбранную линию поведения. Но молчание собеседника быстро возвращает Кроткую в привычный, выработанный временем, тип взаимоотношений. И его молчание сломило ее коммуникативную волю.

Молчание является сильным текстом (знаком) для адресата только как часть об-

щей дискурсивной деятельности субъекта речи.

Рассказчиком описан диалог, где одно молчаливое действие сменяет другое:

(10) *«Я сел к столу молча и принял от нее стакан чая. Минут через пять я на нее взглянул. Она была страшно бледна, еще бледнее вчерашнего, и смотрела на меня. И вдруг – и вдруг, видя, что я смотрю на нее, она бледно усмехнулась бледными губами, с робким вопросом в глазах. «Стало быть, все еще сомневается и спрашивает себя: знает он или не знает, видел он или не видел?» Я равнодушно отвел глаза. После чая запер кассу, пошел на рынок и купил железную кровать и ширмы. Возвратясь домой, я велел поставить кровать в зале, а ширмами огородить ее. Это была кровать для нее, но я ей не сказал ни слова. И без слов понял, через эту кровать, что я «все видел и все знаю» и что сомнения уже более нет. На ночь я оставил револьвер как всегда на столе. Ночью она молча легла в эту новую постель: брак был расторгнут, «побеждена, но не прощена» (с. 22).*

В данном взаимодействии, растянутом во времени, не прозвучало ни одного слова. И это не факт отказа от взаимодействия вообще: адресант подчеркивает молчание как сознательно выбранное средство в этом немом поединке. Молчание сопровождается невербальными средствами коммуникации, усиливая его эффект (то посмотрел, то *равнодушно* отвел глаза). Обращаясь к своему опыту общения с этим человеком, безоговорочно приняв все его правила, Кроткая все *без слов* поняла: «он все видел и все знает» (с. 22).

### Выводы

Молчание как нулевой текст в силу материальной невыраженности условен и приобретает материальность в коммуникативном поведении адресата, измененном под воздействием данного текста. Восприятие молчания и его интерпретации также носит условный характер, так как не всегда соотносится с намерениями и коммуникативными целями субъекта речи. Молчание приобретает способность адекватно интерпретироваться в коммуникативном фрагменте, боль-

шем, чем однонаправленное речевое действие (речевой акт). Чем крупнее по охвату коммуникативных действий событие, тем более информативным становится молчание для адресата, тем больше возможностей для

его интерпретации. Вовлеченность адресата в коммуникативное пространство субъекта речи, в его дискурсивную деятельность позволяет вести эффективное взаимодействие без слов.

## Литература

1. Арутюнова Н. Д. Молчание: контексты употребления // Логический анализ языка: язык речевых действий. – М.: Наука, 1994. – С. 106–117.
2. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М.: Прогресс, 1989. – 616 с.
3. Богданов В. В. Молчание как нулевой речевой знак и его роль в вербальной коммуникации // Языковое обобщение и его единицы. – Калинин: КГУ, 1986. – С. 12–18.
4. Демьянков В. З. Интерпретация // Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. Под общей редакцией Е. С. Кубряковой. – М.: Филологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. – С.31–33.
5. Демьянков В. З. Лингвистическая интерпретация текста: Универсальные и национальные (идиоэтнические) стратегии // Язык и культура: Факты и ценности: К 70-летию Юрия Сергеевича Степанова / Отв. редакторы: Е. С. Кубрякова, Т. Е. Янко. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – С. 309–323.
6. Кибрик А. А. Молчание как коммуникативный акт // Действие: лингвистические и логические модели. – М.: ИЯЗ, 1991. – С. 49–51.
7. Копылова Т. Р. Молчание в речевой агрессии: цель и средство (на материале повести Ф. М. Достоевского «Кроткая») // Вестник Челябинского государственного университета. – 2018. – № 1, тем. вып. Филологические науки, вып. 111. – С. 44–49.
8. Копылова Т. Р. Опустошенное молчание в структуре русского речевого поведения (на материале произведений Федора Достоевского и Леонида Андреева) // Русистика и современность. Старые вопросы, новые ответы / под ред. И. Любохи-Круглик, О. Малысы, Г. Вильк [и др.]. – Katowice, 2017. – С. 521–530.
9. Крестинский С. В. Коммуникативно-значимое молчание в структуре языкового общения: дис. ... канд. филол. наук. – Тверь, 1990. – 253 с.
10. Маркова В. В. Семантика безмолвия в «Преступлении и наказании» // Русская речь. – 2015. – № 3. – С. 11–18.
11. Меликян С. В. Речевой акт молчания в структуре общения: дис. ... канд. филол. наук. – Воронеж, 2000. – 177 с.
12. Почепцов Г. Г. Молчание как речевой акт // Сборник научных трудов МГПИИЯ им. Мориса Тереза. – М.: МГПИИЯ, 1985. – Вып. 252. – С. 43–52.
13. Baker Sidney J. The theory of silences. – The Journal of General Psychology. – 1955. – Vol. 53. – P. 145–167.
14. Jaworski A. Silence // Encyclopedia of Language and Linguistics / ed. K. Brown. – Boston: Elsevier Ltd., 2006. – P. 944–946.



# ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ: ТРАДИЦИИ И СОВРЕМЕННОСТЬ

---

- ◆ Тропы
- ◆ Речевая стратегия
- ◆ Гомеостаз
- ◆ Литературный язык пушту
- ◆ Пуштунская стилистика
- ◆ Язык и стиль Хушхал -Хана Хаттака



**Георгий Георгиевич Хазагеров:**

«В самом деле, ни иронию, ни гиперболу, ни эпитет нельзя без натяжки рассматривать как явления, полностью покрываемые идеей семантического переноса. С другой стороны, и другие тропы можно рассматривать не только как переносы значения, но и как речевые манеры. Причем именно такое рассмотрение позволяет раскрыть дискурсивные свойства тропа, его социальные характеристики и культурно-исторические качества».

«Природа тропа как речевой манеры хорошо видна, если рассматривать материал исторически, то есть ближе к реальности. Развернутые метафорические построения, притчи (параболы) знаменуют переход от тропа к жанру, к типу развертывания текста. Аллегория как речевая стратегия просматривается здесь четко».

«Если мы посмотрим на троп как на манеру речи, то к длинному ряду различных видов иронии, названных риторикой – хариентизм, сарказм, миктеризм, диасирм, астеизм, литота, антифразис, хлевазм, – можно добавить и новые виды – стеб, троллинг».

«Когнитивная лингвистика имеет большие заслуги перед филологией и теорией тропа. Априорные системы, сформированные не в последнюю очередь тропами, являются одним из факторов, влияющих на наше восприятие мира. Но для того, чтобы когнитивная наука заработала на полную мощность, необходимо показать, когда и насколько этот фактор приобретает заметную роль, способную в самом деле определять наши представления. Без этого когнитивистика может создать, особенно у нелингвистов, ложные представления о магической силе тропов».

**Мир Сахиб Джан Кочай:**

«Разрушив устаревшую стилистическую систему Пира Рошана, бывшую под влиянием арабского языка, Хан создал и закрепил многообразие стилей в пределах единого национального литературного языка. Благодаря этому каждый пишущий на литературном языке пушту получил возможность развивать и бесконечно варьировать свой индивидуально-творческий стиль, оставаясь в пределах единой литературной нормы».

«Возвращаясь к понятию стилистики, хочется отметить, что в русском и других славянских языках стилистика является разделом языкознания, т. е. лингвистической дисциплиной, а в языке пушту стилистика изучается в дисциплине *Карь катъна*, что переводится как литературная критика».

«Основные функции публицистического стиля в языке пушту, как и в русском, следующие: сообщать новости, рассказывать об интересных людях и событиях, сообщать факты, формировать общественное мнение, активно воздействовать на разум человека. Основные черты: актуальность проблематики, обсуждение социальных проблем. В языке присутствует политическая терминология, публицистическая лексика, средства и способы создания образности. Речевые жанры также многочисленны: интервью, репортаж, заметка в газете, газетная статья и т. п.».



УДК 811.161.1

*Г. Г. Хазагеров*  
(Ереван, Армения)

**НОВОЕ О СТАРОМ**  
(авторская презентация книги  
«Четыре взгляда на троп»)

Цель работы – авторская презентация книги «Четыре взгляда на троп».

**Ключевые слова:** тропы, речевая стратегия, гомеостаз.

---

*Georgy G. Khazagerov*  
(Yerevan, Armenia)

**NEW ABOUT OLD**  
(author's presentation of the book  
“Four views on the tropes”)

The purpose of the work is the author's presentation of the book “Four views on the tropes”.

**Key words:** tropes, speech strategy, homeostasis.

Недавно вышедшая книга «Четыре взгляда на троп» (Хаззагеров 2022) содержит некоторые новые соображения по поводу такого почтенного объекта филологии, как троп. В книге рассматривается античный взгляд на троп и принципы его описания, взгляд современный, который назван «школьным» и канонизирован в учебной и справочной литературе, третий взгляд – предложения когнитивной лингвистики, а четвертый – это авторские соображения о тропе. В книге они названы экологическим подходом.

В настоящей статье предложены три новых идеи о природе и изучении тропа. Автор не надеется на полное их приятие, но надеется на любознательность научного сообщества и возможные отклики.

### **Троп как речевая стратегия**

Обращаясь к первому трактату о тропах (Τρύφωνος 1856), мы замечаем, что троп не был жестко связан с семантическим переносом, и это не от того, что троп смешивался с фигурой, скорее наоборот, троп мог быть смешан с фигурой в силу двойственной природы самого тропа.

Эта двойственность тропа состоит в том, что в нем наряду с идеей переносного значения изначально присутствует идея речевой манеры. Самый элементарный троп – метафора – это не только перенос значения на основании сходства, но и особая манера изъясняться метафорически. Это хорошо видно на примере метафорического перифраза, который называют кеннинг, или на манере пояснять мысли развернутыми метафорами – так называемое приточное толкование. Но, если применительно к метафоре рассмотрение ее как речевой стратегии может показаться лишним и не затрагивающим ее фундаментальных свойств, в других тропах их природа не может быть объяснена, не прибегая к понятиям «манера речи» или «речевая стратегия».

Семантический перенос и речевая стратегия тесно переплетены в таком тропе, как ирония. В одних видах иронии явно главенствует идея переноса значения. Антифразис – слово, взятое в прямо противоположном значении («умный» в значении «глупый»).

В сарказме же или хариентизме преобладает смысл «манера речи». Так, в хрестоматийных примерах сарказма вообще не содержится слов, употребленных в переносном смысле, хотя сарказм неизменно трактуется как вид иронии:

*Аще ты сын Божий, снииди со креста!*

Или в примере, более привычном бывшему советскому школьнику:

*А ты подвинься на край обрыва и вниз бросайся!*

Или у Салтыкова-Щедрина:

*Спи, богатырь, спи!*

Надо сказать, что сарказм вообще тяготеет к повелительному наклонению, что делает поиски слов, употребленных «в прямо противоположном значении» проблематичными.

В самом деле, ни иронию, ни гиперболу, ни эпитет нельзя без натяжки рассматривать как явления, полностью покрываемые идеей семантического переноса. С другой стороны, и другие тропы можно рассматривать не только как переносы значения, но и как речевые манеры. Причем именно такое рассмотрение позволяет раскрыть дискурсивные свойства тропа, его социальные характеристики и культурно-исторические качества.

Фактически подход, который в книге назван «школьным», постоянно возвращает нас к Словарю. Это хорошая лексикология, но плохая риторика. Это также хорошая дидактика, но, возможно, не лучшая поэтика. При сегодняшнем описании тропа мы берем словарное явление и показываем его переносное функционирование на примере. Студент тем самым схватывает, что такое тот или иной троп, тем более что он подготовлен лексикологией, от которой «школьному» подходу трудно оторваться.

Но идти от словаря, а затем подбирать иллюстрацию – совсем не то, что идти от «языка, погруженного в жизнь». Классическая риторика мыслила прецедентами. Тропы – это фиксирование таких прецедентов. Большинство из них не имело строгих дефиниций, а списки их нарушали идею классификации: виды тропов рассматривались наряду с родовыми терминами. Мне еще до выхода книги случилось писать, что древние



списки тропов не были классификациями, но были каталогами, аналогичными современным коммерческим каталогам. Ближе всего это к журналам мод, где просто представлены значимые тренды, но нет намека на научные описания. Отмечу, что журналы эти, как и древние каталоги, имеют социальную проекцию, и близко несоизмеримую с нашими академическими классификациями. И это неудивительно: обществу интересны не пути развития словарных значений, а то, как принято и как можно говорить. Тропы открывали для говорящего некие опции.

Школа не знает прецедентного мышления: она формулирует правила, со вздохом признавая исключения. Это дает выигрыш в логике и дидактике, но дает также проигрыш в живом наблюдении и общественном влиянии. Метафора – перенос на основе сходства, метонимия – смежности, ирония – контраста. Вопрос о тропе закрыт. Закрыт и список тропов. Это то, чего мы добились, но это мало что дает для понимания стилистических трендов и мало что дает в инструментальном плане. В сущности говоря, для ритора не критично происхождение тропа, контраст или сходство послужили причиной, но для него критично, будет ли принята его манера изъясняться. Можно ли прибегать к иронии, эффективна ли будет метафора? Чем иначе объяснить дружное неприятие перифраз писателями-реалистами?

Природа тропа как речевой манеры хорошо видна, если рассматривать материал исторически, то есть ближе к реальности. Развернутые метафорические построения, притчи (параболы) знаменуют переход от тропа к жанру, к типу развертывания текста. Аллегория как речевая стратегия просматривается здесь четко.

Этикетные метонимии (термин Д. С. Лихачева) были характерной стратегией описания в средние века.

*Преломить копьё; взойти на престол; выпить шоломом из реки.*

Речь идет о выхваченных из течения жизни кадрах, которые репрезентируют целую ситуацию: *сел на скамью подсудимых*. Подобная «этикетная», теперь бы мы сказали «протокольная» манера выражаться свойственна, например, дипломатическому

дискурсу: *стороны обменялись верительными грамотами*. И это прежде всего манера речи, а потом уже «перенос на основании смежности». Для таких метонимий, как и для иронии и гиперболы, характерна суперсегментность, когда можно охарактеризовать весь текст как тяготеющий к тому или иному тропу, но локализовать эти тропы в слове не такое простое дело.

Хвастливая речь Хлестакова может быть охарактеризована как гиперболическая манера выражаться. Но не так просто найти в этой речи отдельные гиперболы. Где переносный смысл в словах «Суп в кастрюльке на пароходе приехал прямо из Парижа»? А ведь это гипербола. А что такое тридцать тысяч курьеров, если курьеров вообще не было?

Существуют, однако, устойчивые гиперболы, у которых легко указать на прямое значение слова: миллион раз – «много раз», приду через секунду – «приду через короткое время». В древности такие гиперболы означали переход через существующий в данной культуре эталон (быстрее Ахилла, красивее Афродиты), откуда и этимология греческого термина – «перебрасывание». Геометрически эти гиперболы можно было бы назвать гиперболами-асимптотами. Но даже, если наша речь изобилует такими гиперболами, можно говорить об определенной речевой стратегии.

В гиперболе, как и в иронии, есть семантический перенос (в отдельных видах), когда троп легко локализовать в тексте, и есть речевая манера, которая характеризует целые фрагменты текста. Центр тяжести может смещаться от переноса к манере или наоборот. Для такого вида иронии, как миктеризм, характерна локализация в отдельном тропе, а для астеизма, что следует даже из примера, приводимого в словаре «Культура русской речи», – нет.

Если мы посмотрим на троп как на манеру речи, то к длинному ряду различных видов иронии, названных риторикой – хариентизм, сарказм, миктеризм, диасирм, астеизм, литота, антифразис, хлевазм, – можно добавить и новые виды – стеб, троллинг.

Для живого, функционально ориентированного изучения иронии это важно. Это

важно для риторики, для стилистики, особенно медиастилистики. Это, однако, может показаться экзотикой для логических пуристов, ведь в троллинге и стебе трудно отыскать семантический перенос. Но и на идее семантического переноса так или иначе нельзя объединить все тропы с их разновидностями, и наш пуризм оказывается на поверку мнимым. Далеко не закрыт вопрос, что такое ирония и как ее изучать. Остаются и другие аналогичные вопросы.

В древних определениях тропов семантический перенос упоминался далеко не всегда. Тропы, как и фигуры, всегда описывались аксиоматически, как виды храмов у Витрувия, как ордера архитектуры позже. Существуют такие-то тропы, и это не требовало логических обоснований. Это были прецеденты, и если кого-то оскорбляет сравнение с коммерческим каталогом, то это были атласы живых явлений, а не логические таблицы. Мы говорим «таблица Менделеева», но «географический атлас». Мне кажется, что не только фигуры, но и тропы надо описывать с помощью атласов, а не таблиц. Тогда и понятным будет появление стеба и троллинга в общем атласе видов иронии.

Не в обиду нам всем будь сказано, но таблицу Менделеева или таблицу фонем построить для тропов ни у кого не получилось, несмотря на успехи семиотики. Сама материя сопротивляется. Речевые манеры трудно разложить на дифференциальные признаки, не говоря уже о том, что функционально это бессмысленно.

Ряд тропов невозможно понять, не понимая природы амплификации, которая в свою очередь может быть описана только как речевая манера.

Множество копий еще в позапрошлом веке ломалось по поводу природы эпитета (Горнфельд 1907; Томашевский 1996: 200–201; Москвин 2011). Может ли эпитет не содержать слова в переносном значении?

«Столы белодубовые» – это эпитет? А постоянный эпитет «синее море», «зелена трава»? А как быть с тавтологическим эпитетом? В эпитете «горе горькое» слово «горькое» – это синестетическая метафора или корневой повтор, в котором эпитет выступает как чистая амплификация?

Все эти вопросы снимаются, если посмотреть на эпитет как на одну из амплифицирующих стратегий развития речи. Тогда станет ясно, что эпитет – это не единичное явление, вырванное из текста, а определенная речевая манера, присущая данному автору или данной традиции. Например, постоянный эпитет – черта фольклора, и там в одном ряду будут и *мать сыра земля*, и *красна девица*, и *зелено вино*, и *студеная вода*, и *стены белокаменные*, и *столы белодубовые*. А в античной литературе в одном ряду будут и *илемоблещущий Гектор*, и *розоперстая Эос*, и *хитроумный Одиссей*. А где тут троп, где прямое значение, для ряда в целом несущественно.

Совершенно невозможно понять точный эпитет Пушкина, отталкиваясь от одного-двух примеров. Но это же справедливо и относительно риторов, судебных и политических ораторов. Эпитет Цицерона тоже невозможно понять при рассмотрении единичного эпитета.

Амплификация суть расширение речи, а значит прежде всего это речевая манера. Амплификация вообще не имеет отношения к семантическому переносу. Я в «Риторическом словаре» предлагал рассматривать ее отдельно и от тропа, и от фигуры. Но с амплификацией сплетается судьба отдельных тропов, прежде всего эпитета и перифраза.

Для перифраза справедливо все то, что только что было сказано об эпитете, но он почему-то не вызвал столь бурных теоретических дискуссий. А ведь перифраз – замена слова описательным выражением. В определении нет намека на перенос значения. Фактически перифраз определяется как амплификация – способ расширения текста. Но перифраз – не просто (и не всегда!) описательное выражение, делающее текст длиннее («округлословие»). Фактически он просто-напросто синоним («хозяин тайги» и просто «хозяин» о медведе), а синоним может быть и эвфемизмом, и дисфемизмом, и мелиоративным, и пейоративным. Именно так и характеризуют виды перифраза. Но все это: мелиоративность, эвфемистичность и т. п. может достигаться с помощью тропа, а может и обходиться без тропа.

В перифразе, как и в эпитете, ярко проявляется черта речевой манеры. Выше уже говорилось о кеннинге. Его определяют как «описательное поэтическое выражение».

*Вебрь волн о корабле*

*Волк пчел о медведе*

Совершенно очевидно, что кеннинг уместен только в пределах определенной поэтики. И самая дефиниция кеннинга невозможна вне упоминания об этой поэтике. В этом смысле характеристика «описательное поэтическое выражение» не охватывает специфики кеннинга, необходимо прибавить: «характерное для скальдической поэзии», что часто и делается. Собственно, кеннинг и есть способ выразиться, принятый в скальдической поэзии. Аналогичным образом постоянный эпитет – способ выразиться, характерный для фольклора.

Пушкинская манера развертывания речи предполагает точные, тщательно отобранные эпитеты с максимальным заполнением позиций определения и обстоятельства. Без учета этого понять пушкинский эпитет невозможно.

*Мальчишек радостный народ*

*Коньками звучно режет лед.*

«Радостный народ» можно трактовать как метонимический эпитет, а «звучно режет» как употребление слова в прямом значении. Ни то, ни другое не прибавляет ничего к пониманию пушкинского эпитета. Ясно, что это элементы одной стратегии.

В книге сформулирован следующий вывод:

«Через семантический перенос и речевую манеру в тропе происходит взаимодействие систем двух типов. Семантический перенос – это типично сосюровская система взаимных обусловленностей. Речевая же манера покоится на адаптивных системах. Ее элементы не обусловлены друг другом, а приспособляются друг к другу».

К этому выводу мы еще вернемся в третьей части статьи.

### **Сильные и слабые стороны когнитивной лингвистики в понимании тропа**

При всем том, что было сказано выше, без развития теории семантического пере-

носа не было бы того важного прорыва, который осуществила когнитивная лингвистика. Этот прорыв был бы невозможен, если бы мы отталкивались от понятия речевая манера.

Однако при всем значении когнитивной лингвистики для понимания тропа, в предлагаемом ею ходе рассуждений есть и то, что это понимание затемняет. Это особенно касается мыслей о метафоре. О метонимии мы поговорим особо.

Сегодня когнитивная лингвистика – священная корова современной гуманитаристики, и говорить о ее слабости едва ли считается приличным. Меж тем слабость это очевидна, легко диагностируема, хотя и не перечеркивает достоинств когнитивного подхода.

В основе когнитивной лингвистики лежит мощная идея фрейма для распознавания образов, высказанная М. Минским (Минский 1979). Чтобы автоматическая система распознала стул, ей надо иметь фрейм стула. Подобные когнитивные структуры существуют и в мозгу человека. Их формирует язык и не в последнюю очередь метафоры, которые настраивают фреймы по своему камертону. Вот мысль основоположника когнитивной лингвистики: западная культура воспринимает спор в категориях войны (Lakoff 1992). Метафора войны предопределяет наше представление о споре и поведение в споре. Но журналисты с помощью метафор могут настроить само восприятие войны, скажем, во Вьетнаме, как игры, и это предопределяет восприятие войны. Метафора оказывается концептуализатором реальной действительности и в конечном счете социальным гидом.

Все это, однако, существует лишь в потенции и идеально работает не в социуме, а именно в ситуации распознавания образов искусственной системой. В социуме метафора может быть дезавуирована, она может попасть в светлое поле сознания, ее восприятие может деавтоматизироваться, и тогда метафора из магической силы превратится в простую манеру говорить, которая не определяет ни мысли, ни поведения и замыкается в коммуникации, лишь очень слабо влияя на когницию. Так, советская шутка «закат

солнца вручную» показывает, что хотя мы и пользуемся метафорой «закат солнца» и она может быть оживлена в поэзии, мы хорошо осознаем ее условность.

Изучение судьбы пропаганды с помощью инструментария когнитивной лингвистики дает обескураживающий и искаженный результат. Казалось бы, пропаганда – вотчина *метафор, которыми мы живем*. Я цитирую название известной работы: (Lakoff and Johnson 1980). Но оказывается, что у этих метафор есть свой жизненный цикл, зависящий (что совсем не удивительно) от социального принятия и неприятия метафор.

Ни на Западе, ни на Востоке никто не предсказывал коллапс советской пропаганды. Почему же «новояз» перестал работать, перестал определять мысли миллионов людей? Почему он подвергся массовому осмеянию?

Исходное предположение когнитивной лингвистики о том, что тропы усваиваются бессознательно и скрыто действуют на нашу концептуализацию, а затем и социальное поведение, требует, по-видимому, наличия определенных условий. Эти условия складывались благоприятно для становления «новояза», когда безграмотные люди получали грамотность в комплекте с политграмотой. Но затем в условиях массовой пропаганды и тиражирования ее символов, ни о каком бессознательном усвоении не могла идти речь. Фактически пропаганда препарировала сама себя, подталкивала реципиентов включить языковую рефлексию. О какой власти языка можно было говорить после этого? Разумнее было бы предположить, что пропаганда скоро перестанет работать, что и случилось. Но все это находится в слепом пятне для когнитивной теории тропа.

Если кто-то хочет почувствовать всю эфемерность власти языка, он может взять два метафорических перифраза с противоположным значением, например, «пушечное мясо» и «железная гвардия». Нелепо думать, что восприятие войны целиком определяется тем, какой перифраз выберет журналист. И всегда остается возможность взять перифраз, как и любую метафору, в иронические кавычки.

Дистопия Оруэлла «1984» при внимательном анализе показывает то, что показы-

вала сама жизнь: главенство власти коммуникации над властью языка. Мы еще больше утвердимся в этой мысли, если послушаем, что говорил в своем радиобрещении сам Оруэлл о позитивной цензуре (Orwell 1946). Он утверждал, что в тоталитарном обществе, чтобы опубликовать свой текст, недостаточно было умалчивать об определенных вещах, необходимо было говорить об определенных вещах, т.е. специально отбирать факты или просто прибегать к фейкам. Где здесь место для априорных когнитивных структур? Разве в мозгу советского человека заранее сохранилась мысль об электрификации колхозов? При этом в толковых словарях почти все слова с семой «электричество» иллюстрировались именно примерами из колхозной жизни. Но это не определялось априорными структурами в мозгу составлявших эти словари филологов. Это определялось тем, как была устроена коммуникация. Ни одна метафора не принуждает нас с такой силой, с какой принуждают правила коммуникативного поведения, от соблюдения которых зависит наше выживание. Тема электричества в колхозе была представлена как актуальная, и об этом надо было писать, где только возможно.

Тут мы подходим к интереснейшей теме – формирование повестки дня, – и здесь мы с неожиданной, быть может, стороны, подойдем к заслугам когнитивной лингвистики.

В числе несомненных заслуг когнитивного подхода – теория прототипов (Rosch 1973).

Согласно этой теории, наши представления о классе явлений базируются не на родовых свойствах класса, а на образе его типичных представителей. Тем самым такой представитель становится «больше» элементом класса, чем остальные. Малиновка «больше» птица, чем киви или курица. И хотя это не опрокидывает логики Аристотеля, которая может включена в любой момент, но отражает наш бытовой взгляд на жизнь в ситуации, когда нет особой необходимости задумываться и строить логические цепи.

Важно подчеркнуть, что на прототипе лежит ответственность не столько за концептуализацию действительности, сколько за ее категоризацию. И если говорить о та-



кой вещи, как формирование повестки дня, то прототип действительно можно рассматривать как усвоенную повестку, как повестку, существующую априори. При определенном старании провода, ведущие в колхоз, могут показаться прототипическим свойством электричества, его «малиновкой», в то время как участие электричества в работе компьютера, может показаться «курицей» – нетипичным проявлением электричества. Поскольку такие вещи напрямую зависят от усилий по навязыванию коммуникативных правил (пусть и негласных, но ощутимых), их пропагандистский эффект оказывается сильнее хрупкого влияния метафоры.

Путь прототипа – это путь метонимии, а не метафоры. Пословица говорит: «Лучше один раз увидеть, чем десять тысяч раз услышать». Метафору мы именно слышим, понимая, что она лишь придумана и отсутствует в актуальной ситуации. Метонимию мы видим, она наличествует в актуальной ситуации на правах детали. Вопрос лишь в типичности этой детали. Но типичность, прототипичность формируется пропагандой неизмеримо легче, чем формируются наши мысли с помощью ключевых метафор. Во всяком случае созданный прототипами мир выглядит неуязвимым. Это особенно верно по отношению к экранной культуре.

Современная пропаганда просто забыла о метафоре, хотя гуманитарии продолжают верить в ее всеисиле. Современная визуализированная пропаганда базируется на формировании повестки дня. С тропами ее связывает только метонимия как категоризатор действительности. Да, речь тоже идет о когнитивных структурах. Но это именно категоризация, а не концептуализация, и двигатель ее лежит не в сфере когниции, а в области коммуникации.

Когнитивная лингвистика имеет большие заслуги перед филологией и теорией тропа. Априорные системы, сформированные не в последнюю очередь тропами, являются одним из факторов, влияющих на наше восприятие мира. Но для того, чтобы когнитивная наука заработала на полную мощность, необходимо показать, когда и насколько этот фактор приобретает заметную роль, способную в самом деле определять

наши представления. Без этого когнитивистика может создать, особенно у нелингвистов, ложные представления о магической силе тропов. Для углубленного изучения тропов необходимо, во-первых, более глубокое погружение в разновидности метафоры, имеющие разный когнитивный потенциал (от антаподозиса до генитивной метафоры), во-вторых, надо изучить коммуникативные условия, в которых метафора жива как когнитивный инструмент, и те, в которых оно превращается в почти исключительно коммуникативное явление, действуя на уровне социально одобряемого или даже социально не одобряемого клише.

### Троп и экология

Применительно к языку экология рассматривается либо в аспекте загрязнения среды (очистка языка), либо как поддержка языкового разнообразия (защита вымирающих языков). Обе проблемы, в самом деле, экологические, но глубинных категорий экологии они не затрагивают. Этими глубинными категориями, до сих пор не примененными ни к коммуникации, ни к теории тропа, являются гомеостаз и устойчивое развитие.

Гомеостазом называется система, поддерживающая параметры своего существования в определенных пределах (Саннон 1932). Лучший пример – живой организм, с его составом крови, артериальным давлением, температурой и т. д. Гомеостаз – живая система, система адаптивная, отличная от системы сосюринской, где элементы просто взаимообусловлены. Язык – это система в том смысле, который вкладывал в это понятие Фердинанд де Соссюр. Троп, если понимать его как перенос значения, в том числе троп в понимании когнитивной науки, существует внутри этой системы. Именно поэтому он не ведает адаптации и живет на правах априорной структуры. Троп же как речевая стратегия живет в коммуникации, в дискурсе, принадлежит системе адаптивной.

Носителем адаптации выступает дискурсивное сообщество. Примером такого сообщества является сообщество научное. Оно заинтересовано в том, чтобы параметры его существования балансировали в определенных пределах. Этим оно обеспечивает

свое выживание, проявляет сою адаптивную способность. Примером такого параметра может быть уровень специальной терминологии: приходится балансировать между понятностью текста хотя бы для представителей смежных наук или других школ и строгой точностью, которую дает дефинированный термин. Есть множество примеров того, как выходит из положения научный дискурс. Один из них – составление абстрактов и авторефератов. Похожим образом обстоит дело в других дискурсах, скажем в медиадискурсе, где речь, конечно, должна идти о других параметрах.

Тропы как речевые стратегии активно участвуют в коммуникативной жизни социума. Коммуникативные системы не являются системами в понимании Соссюра, но в них присутствуют дискурсивные системы-гомеостазы.

Тяготение к тому или другому тропу – явление экологическое. Тропы, фигуры и амплификации, взятые как речевые манеры, явно участвуют в сбалансированности тех или иных дискурсов. Особенно заметно это в случае амплификации, которая балансирует между избыточно пышным расширением речи (периболо) и расширением, служащим целям эмфатизации (ауксесис).

Наличие таких симметричных фигур, как анафора или период, участвуют в разумном балансировании научной речи между актуализацией логических связей и украшенностью, рассеивающей внимание.

Сарказм или даже обыкновенная метафора в судебной речи тоже имеют свои максимумы и минимумы. Причем с обеих сторон их ждет непонимание присяжных, так что приходится балансировать.

В обществе в целом можно наблюдать баланс и дисбаланс тропов, что мне случилось рассматривать на примере параболы и парадигмы. Обычно сверхактивное вмешательство в коммуникацию пропаганды вызывает дисбаланс, который ощущается долго и требует реабилитации. Живые системы – системы настраиваемые.

Другая экологическая категория не менее важная, чем гомеостаз – это категория устойчивого развития. Под таким развитием полагают развитие, идущее не в ущерб

будущему (Устойчивое развитие). В природе, например, это касается использования невозполнимых источников энергии.

Применительно к тропу принцип устойчивого развития должен быть внесен в саму науку изучения тропов. К сожалению, можно привести множество примеров нарушения этого принципа. Моя книга начинается с рассуждения о том, что в первом трактате, специально посвященном тропу, таковых насчитывается больше сорока, сегодня же мы говорим преимущественно об одной метафоре. Тропы исчезали и исчезают из рассмотрения из-за того, что всякий раз новая теория отбрасывает то, что не подходит под ее определение тропа. Выше мы пытались показать это на примере терминов, описывающих виды иронии. Но даже относительно метафоры видно, с какой легкостью был отброшен антаподозис, а на примере метонимии видно, что совсем недавно введенный концепт этикетной метонимии забыт по той причине, что метонимия описывается не функционально или культурно-исторически, а лишь с позиций того, что с чем может вступить в отношение смежности.

Забвение тропов почти всегда сопровождается сетованием на античных авторов, которые придумали слишком много терминов, не позаботившись о том, удовлетворят ли они придуманным нами классификациям. Забвение любого тропа – это забвение акта языковой рефлексии. Притом то, что казалось неактуальным в прошлом веке, может оказаться актуальным сегодня в связи с новыми вызовами времени. Так, когнитивисты стали плодотворно изучать языковые тропы, которые романтики называли «мертвыми».

Иногда происходит и подмена термина. Так, зевгма из фигуры, которая часто применялась в громких речах французской революции, в конце прошлого века активно превращалась в комическую фигуру среднего достоинства, отвечающую «прикольному» типу юмора, распространенного в этом десятилетии («вышла из автобуса и замуж»). Когда «прикольный» юмор уйдет в прошлое, вытесненный, скажем, гражданской сатирой, видимо, забудут и зевгму в соответствующем значении.

В книге я выступаю как сторонник бережного отношения к теории тропов. Античные коллекции тропов, на которые принято сетовать, – это наш ресурс, и мы заранее не можем знать, что из этих коллекций заиграет новыми красками. Я не чувствую себя вправе вычеркивать тропы только потому, что они не отвечают моей классификации.

### Выводы

Увидеть в тропе не только семантический перенос, но и манеру выражаться определенным образом, дает нам ряд преимуществ. Во-первых, это позволяет рас-

ширить понятие «троп» и решить проблему с обширной периферией мира тропов, куда относится большинство видов иронии, виды гиперболы, эпитет и перифраз. Во-вторых, двойственная природа тропа обнажает двойственную природу систем, к которым принадлежит троп: систему, понимаемую в духе Соссюра (троп как семантический перенос), и адаптивную систему (троп как речевая манера). А это в свою очередь открывает новые перспективы перед когнитивным подходом к тропу. Наконец, включение тропа в мир адаптивных систем дает возможность говорить об экологии тропа.

### Литература

1. Горнфельд А. Г. Эпитет. URL: <https://ru.wikisource.org/wiki/ЭСБЭ/эпитет.1907>.
2. Минский М. Фреймы для представления знаний. – М.: Энергетика, 1979. – 151 с.
3. Москвин В. П. Эпитет как предмет теоретического осмысления // Электронный научно-образовательный журнал ВГПУ «Грани познания». – 2011. – № 14. URL: <https://docplayer.ru/29907041-V-p-moskvin-volgograd-epitet-kak-predmet-teoreticheskogo-osmysleniya.html>.
4. Томашевский Б. В. Теория литературы. Поэтика. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 334 с.
5. Устойчивое развитие. URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Устойчивое\\_развитие](https://ru.wikipedia.org/wiki/Устойчивое_развитие).
6. Хазагеров Г. Г. Телеологический смысл и социальная роль классификации риторических фигур // Вестник РУДН. Серия: Лингвистика. – 2016. – № 3. – С. 89–102.
7. Хазагеров Г. Г. Четыре взгляда на троп. – М.: ФЛИНТА, 2022. – 280 с.
8. Cannon W. D. *The Wisdom of the Body*. Revised and enlarged ed. – New York: W. W. Norton & Company, 1932. – Pp. 177–201.
9. Lakoff G. *The contemporary theory of metaphor* // Ortony A. (Ed.). *Metaphor and Thought*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1992. – Pp. 202–251.
10. Lakoff G. and Johnson M. *Metaphors We Live By*. – Chicago and London: The University of Chicago Press, 1980. – 256 p.
11. Orwell G. *Literature and Totalitarianism*. 1946. // URL: [http://www.orwell.ru/library/articles/totalitarianism/english/e\\_lat](http://www.orwell.ru/library/articles/totalitarianism/english/e_lat).
12. Rosch E. *Natural Categories* // *Cognitive Psychology*. – 1973. – №4. – Pp. 328–350.
13. Τρύφωνος περί τρώπων // Spengel L. *Rhetores Graeci ex recognitione*. Vol. III. – Lipsiae: Teubner, 1856. – Pp. 189–206.

*Мир Сахиб Джан Кочай*  
(Кабульский университет, Афганистан)

## ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКА И СТИЛЯ ХУШХАЛ–ХАНА ХАТТАКА

Статья посвящена языку и стилю великого поэта, полководца и воина Хушхал-Хана Хаттака. В статье идет речь о трудной борьбе Хушхал-Хана Хаттака как за создание простого и доступного для народа литературного языка пушт, так и за расширение пуштунских земель и месть врагам. Также в статье упоминается о том, что он на поле боя руководил войной против моголов, а в культурной борьбе очень многое делал для создания доступного литературного языка пушту. Он освободил пушту от влияния религии и арабского языка. В статье также говорится о стиле и языке Пира Рошана, который целиком и полностью находился под влиянием религиозных убеждений, что доказывает его произведение *Херул Баян*, которое было основано на Коране.

**Ключевые слова:** язык, стиль, поэт, воин, влияние, религия, пушту, *Херул Баян*, Коран.

---

*Mir Sahib Jan Kochai*  
(Kabul University, Afghanistan)

## FEATURES OF THE LANGUAGE AND STYLE OF KHUSHKHAL-KHAN KHATTAK

The article is devoted to the language and style of the great poet, commander and warrior Khushkhal-Khan Khattak. The article deals with the difficult struggle of Khushkhal-Khan Khattak both for the creation of a simple and accessible literary language of Pashto, and for the expansion of Pashtun lands and revenge on enemies. The article also mentions that he led the war against the Mongols on the battlefield, and in the cultural struggle he did a lot to create an accessible literary language of Pashto. He freed Pashto from the influence of religion and the Arabic language. The article also talks about the style and language of Pir Roshan, who was completely influenced by religious beliefs, which is proved by his work *Herul Bayan*, which was based on the Quran.

**Key words:** language, style, poet, warrior, influence, religion, Pashto, *Herul Bayan*, Koran.



Великий поэт, писатель и национальный герой Хушхал-Хан Хаттак родился в то время, когда Нуреддин Джахангир (представитель моголов) получил полный контроль над индийским субконтинентом.

Хушхал-Хан родился в 1022 лунном году, который соответствует 1643 христианскому году, в семье Шабаз-Хана в Акора Хаттак (Акора – это место, где веками жили деды и прадеды хаттаков). Он вырос и вышел на два поля: 1) поле боя с врагами отечества; 2) поле создания доступного всем пуштунам литературного языка пушту. Его назвали борцом за независимость отечества и создателем литературного языка пушту. Сначала он служил моголам, которые в то время покорили почти всю Индию. Потом Хушхал-Хан попал в тюрьму у моголов, а после освобождения он осознает, что его нации нужна независимость, а языку новый путь развития и выход из существующего положения. С твердостью и решимостью, ценой своей жизни он боролся за величие и единство нации и отомстил своим врагам. Он рисковал жизнью ради независимости своей нации и не потерял свое мужество даже во рту тигра (у пуштунов принято так говорить о самых смелых людях, которые не щадят себя ради спасения родины и своих земляков). Своими любовными криками (голосом любви к родине) он разбудил пуштунов и стал надежным хранителем пуштунвалы (это нравы, обычаи и гордость пуштунов (Азмун 2019: 494).

Хушхал-Хан стер в литературном языке пушту условные границы, отражавшие границы между разными слоями общества. В его языке впервые пришли в равновесие основные «стихии» пуштунской речи. Разрушив устаревшую стилистическую систему Пира Рошана, бывшую под влиянием арабского языка, Хан создал и закрепил многообразие стилей в пределах единого национального литературного языка. Благодаря этому каждый пишущий на литературном языке пушту получил возможность развивать и бесконечно варьировать свой индивидуально-творческий стиль, оставаясь в пределах единой литературной нормы. Эта великая историческая заслуга Хана перед нацией была правильно оценена уже его современниками. В его лексиконе заключалось все богатство, вся сила и

гибкость языка пушту. Значение Хана как основоположника современного литературного языка пушту трудно переоценить.

Величие дела Хана состоит именно в том, что он прекрасно понимал, что язык создается народом. Он искусно воспользовался существующими богатствами общенародного языка пушту. Он глубоко осознал и оценил значение всех характерных структурных особенностей общенародного языка пушту в их органической целостности. Он узаконил их в различных жанрах и стилях литературной речи, придал общенародному языку пушту особенную гибкость, живость и совершенство выражения в литературном употреблении. Он решительно устранял из литературной речи то, что не отвечало основному духу и законам живого общенародного языка пушту.

В истории пуштунской литературы если кого и можно поставить на вершину по полноте и разнообразию поэзии, так это Хушхал-Хана, личность которого ассоциируется и с мечом, и с пером. По мнению некоторых ученых, когда Хушхал-хан начал писать на пушту, это были дни, когда сам Хушхал говорил, что пушту еще очень молодой и неразвитый язык, на котором на тот момент не существовало произведений в прозе. Хушхал впервые сделал пушту известным народу (показал людям доступный им язык. «С одной стороны, он принял меч, а с другой стороны, он сделался героем в литературной области. Его произведения были написаны на пушту, поэтому этот язык жив и будет жить» (Ваджид 2004: 23).

Язык его стихов ясный, простой, меткий, значимый; в нем соблюдаются все стилистические нормы.

Поскольку стиль писателя изучается стилистикой, хочется более подробно остановиться на ее трактовках.

Стилистика – «раздел языкознания, изучающий систему стилей языка, языковые нормы и способы употребления литературного языка; в литературоведении – раздел теоретической поэтики, изучающий художественную речь» (Малый энциклопедический словарь 2002: 654).

Стилистика – это «раздел языкознания, изучающий различные стили (функциональные стили, индивидуальные стили и под.)» (Брусенская, Гаврилова 2005: 209).

Стилистика – «наука о стиле или стилях языка и художественной речи» (Ожегов, Шведова 2006: 776).

Стилистика – «раздел языкознания, изучающий систему стилей языка, языковые нормы и способы употребления литературного языка в различных условиях языкового общения, в разных видах и жанрах письменности. В литературоведении стилистикой называют раздел теоретической поэтики, изучающий художественную речь» (БЭС 2004: 1163).

Хочется отметить, что в нашем национальном языкознании темы стилистики и стиля или совсем не изучены, или изучены мало, что не отвечает современным требованиям. Тахмина Рахмани пишет о стилистике: «Стилистика – такое знание, которое помогает нам определить стиль того или иного писателя и поэта и менять количество на качество – это значит, поэт или писатель стремится не к количеству, к качеству своего выражения или описания» (Рахмани 2013: 3).

Джан Марэ в своей книге «Вопрос стиля» пишет: «Если термин *стиль* будет исследован, то он обнаружит связь с эстетикой, литературной критикой и теорией литературы» (Илхам (в списке литературы – Рахим Илхам) 1945: 356).

Само слово «стиль» – «арабское слово и означает сплав золота и серебра», *сабика* по-арабски – это «слиток золота». На основе арабского *сабика* в Европе возник термин *стиль*, который по значению намного шире, чем арабский термин. В европейских языках в значение стиля включены культура, обычаи, традиции и прочее (Рухи 1998: 84).

Доктор Салим Ахтар пишет: «В английском языке есть английский термин *style*, который был взят из латинского *stylus*, этот термин означает острое перо ручки, которой пишут на досках бальзамированных мертвецов. Специалиста этого дела называли *Stylist*, и сегодня этот термин используется во многих языках мира. Ученые раскрыли его философские, психологические и языковые особенности» (Абед 2011: 4).

Стиль – особый способ использования языка тем или иным писателем, в нем отражаются литературная школа, принадлежность писателя к тому или иному литературному направлению (Газанфар 2013: 84). При этом существуют и трактовки стиля как отклонения от нормы

(Газанфар 2013: 33). Для понимания стиля и определения стиля конкретного автора нужно знание его культурных и мировоззренческих идей (Газанфар 2013: 33). Указанное определение стиля отражает только значимость идей художника, но нужно обращать внимание и на темы произведения. Если слова и предложения раскрывают только идею, то тему и содержание читатель черпает из стиля.

Мохаммад Сидик Рухи в статье «Литературные исследования» пишет: «То, что из текста понимают читатели, – это не только идея, но и косвенные, побочные и детальные указания на стиль. Эти же указания дают понимание особенностей мышления автора (Газанфар 2013: 31). В этом определении под стилем понимается не только идея, но и элементы, которые относятся к способам речепроизводства. Мохаммад Сидик Псарлай к особенностям индийской стилистики относит ее деление на две части: 1) идейная и художественная сторона; 2) моральная и духовная сторона. Аджмал ХкОлый пишет, что стилистика должна иметь тесные связи с такими науками, как литературоведение, литературная критика, философия, общее языкознание, общая история, история литературы (ХкОлый 2011: 68).

Некоторые писатели высказывают мнение о том, что стиль – это зеркало личности писателя: как он говорит и какие мысли выражает – это его одежда, а когда он надеет эту одежду, то текст становится стилем (ХкОлый 2011: 13).

Стиль – «совокупность черт, близость выразительных художественных приемов и средств, обуславливающих собой единство какого-нибудь направления в творчестве» (Ожегов, Шведова 2006: 776).

«О стиле языка поэта или писателя очень мало написано. А описаний стилей в языке пушту вообще нет. Существующие способы описания стиля ничем не отличаются от способов изучения литературной критики. И все же есть некоторые признаки, которые имеют отношение непосредственно к стилистике» (ХкОлый 2011: 66).

«Стиль показывает знание поэта, писателя о мире. Так как каждый человек видит мир по-своему, то исследователь обязан при исследовании стиля писателя делать для себя духовную среду» (Хабиби 2011: 87).

«Стиль в литературно-художественном произведении является показателем интеллектуальных, психических, языковых, культурных, исторических ценностей автора, они проявляются в его творчестве» (Бахар 2014: 32).

«В истории литературы языка пушту, если кто и видел его силу, богатство, разнообразие, то это был Хушхал-Хан. До появления Хушхал-Хана пуштунская литература была слабой как в поэзии, так и в прозе. До Хушхала был *Херул Баян* Пира Рошана. Основой прозы Пира Рошана была проза Корана (полное подчинение религиозным взглядам). Язык его прозы был сложный и неприемлемый для рядового носителя языка пушту. Хушхал, в отличие от своих предшественников, стал создателем литературного языка пушту» (Ваджид 2004: 68).

«Поэзия Хушхала сладка и приятна, он может говорить на языке поэзии, говорить на разные темы, которые отражают действительность. Хушхал – один из пуштунских поэтов. Он и поэт, и учитель поэзии и словесности, и воин. Если рассматривать как таковой дух пуштунской нации, то можно сказать, что стиль боя и борьбы Хушхал-Хана лежит в основе его интересов, и он выражает это убеждение следующим образом» (Хабиби 2011: 23):

*Мертвых вспоминают в песнях или в страхе.*

В другом месте он так говорит о Тори и Тории:

*Тот, кто явно играет с мячами.*

*Низкий мой поклон такому искусству.*

Отметим следующие особенности языкового стиля Хана.

1. Его стиль расширил пуштунскую поэзию в дополнение к газелям, касыдам и маснави, которые читались до Хушхала (аспекты стихов), и он читал все другие виды арабской и персидской поэзии на пушту.

2. В его стиле присутствуют философские, нравственные, юридические и социальные дискурсы.

3. В этом стиле также отражаются пуштунвалы (кодекс чести афганцев), пуштунская мораль и национальные чувства.

4. В стиле Хушхала также можно отметить длинные касыды на определенные темы по выбору поэта.

5. Он использует риторические приемы и средства выразительности (например, срав-

нения), для того чтобы его стихи стали легкими для восприятия и не вышли из «рамок природы», как у Хамид Баба.

6. Сам Хан отмечал эпические чувства в своем творчестве.

7. В текстах Хана также присутствует сатира с целью осуждения моголов. Он постоянно осуждал моголов, и он является автором нового слова в своей поэзии моголвала.

8. Отметим наличие философских размышлений и нравственных советов, в которых раскрываются разные тайны жизни человека.

9. Немаловажна и этическая ценность творческого метода Хана.

10. В воображении этот стиль очень хорош и интересен, в нем очень высокое и тонкое поэтическое воображение (Ихсанульхак 2019: 69–70).

Многие пуштуны и даже зарубежные лингвисты считают Хана дедом афганского языка пушту. Он создал новый стиль не только в поэзии, но и в прозе и тем самым обогатил литературу языка пушту.

Возвращаясь к понятию стилистики, хочется отметить, что в русском и других славянских языках стилистика является разделом языкознания, т. е. лингвистической дисциплиной, а в языке пушту стилистика изучается в дисциплине *Каръ катъна*, что переводится как литературная критика.

В русском литературном языке существуют следующие стили: разговорный, научный, официально-деловой, публицистический и художественный. По моим собственным наблюдениям, в языке пушту тоже есть указанные стили, однако ни в одном учебнике или книге, посвященном какому-либо аспекту языка пушту, нет классификаций его функциональных стилей. Между тем стиливая система представлена всеми стилями.

1. Как известно, сфера употребления научного стиля – наука, техника, образование. В нашем государстве есть как эти общественные сферы, так и соответствующие им научные тексты разных жанров: монографии, диссертации, научные статьи, учебники, рефераты, курсовые работы и др.

2. Во всех государственных учреждениях Афганистана, как и в РФ, люди документируют деловую и официальную информацию. В языке пушту есть официальная и деловая лексика, а в делопроизводстве документы

разных жанров: объявление, заявление, доверенность, объяснительная записка и т. п.

3. Афганские писатели и поэты, как и российские, стараются воздействовать словом на воображение и чувства читателя. Национальные поэты и писатели наработали средства языковой выразительности, художественные приемы в разных художественных жанрах: стихотворениях, рассказах, романах, повестях и проч.

4. Безусловно, в стилевой системе представлен и разговорный стиль, основной функцией которого в языке пушту, как и в других языках, является общение в непринужденной обстановке (с друзьями, родными и знакомыми). Его признаки – это диалогическая речь с включением разговорной эмоциональной лексики, с использованием разных типов предложений по цели высказывания и по структуре и др. Жанры те же: беседа, записка, личное письмо, открытка и др.

5. Основные функции публицистического стиля в языке пушту, как и в русском, следующие: сообщать новости, рассказывать об интересных людях и событиях, сообщать факты, формировать общественное мнение, активно воздействовать на разум человека. Основные черты: актуальность проблематики, обсуждение социальных проблем. В языке присутствует политическая термино-

логия, публицистическая лексика, средства и способы создания образности. Речевые жанры также многочисленны: интервью, репортаж, заметка в газете, газетная статья и т. п.

Теперь хочу коротко остановиться на особенностях понимания стиля в языке пушту.

1. В языке пушту стиль определяется как способ изложения конкретного автора (стиль таких авторов, как Хушхал-Хан, Рахман Баба, Хамза Шинвари, и символы пушту  $\text{ځ}$   $\text{ښ}$   $\text{ډ}$   $\text{ت}$   $\text{ا}$   $\text{گ}$   $\text{ر}$ ,  $\text{ځ}$  и др.); как способ языкового выражения тех или иных авторов в определенный исторический период; как способ изложения тех или иных деятелей культуры в определенной провинции (стиль Хурасани, стиль Кандахари).

2. Язык пушту опирается на стили арабского языка, это его фундамент.

3. Многие авторы художественных текстов берут в основу стили индийского языка (Газанфар Асадуллах).

4. В пушту, как и в персидском языке, употребляются одни и те же языковые единицы для выражения разных оттенков смысла:  $\text{ها ځ م ږ ښو}$  (Он умер) – говорящему безразлично;  $\text{ها ځ وافت شو}$  (Он умер) – в этом предложении есть доля уважения;  $\text{ها ځ لږ ده فاني نا ن ږ ښو}$  (Он покинул этот невечный мир): в этом предложении передаются сочувствие и уважение.

## Литература

1. Абед Матиуллах. Пожвак. – Кабул, 2011.
2. Азмун Лал Пача. Правдивые стремления. – Кабул, 2019.
3. Бахар Мохаммад Таки. Стилистика. – Тегеран, 2014.
4. Ваджид Абдул. Школа и стиль Хушхал-Хана и их влияние на литературу пушту. – Кабул, 2004.
5. Большой энциклопедический словарь. – М., 2004 (БЭС).
6. Брусенская Л. А., Гаврилова Г. Ф. Учебный словарь лингвистических терминов. – Ростов-на-Дону, 2005.
7. Газанфар А. Искусство написания прозы. – Джалал Абад, 2013.
8. Ихсанульхак. Влияние поэзии Хушхал-Хана на поэтов XVIII столетия. – Кабул, 2019.
9. Малый энциклопедический словарь. – М., 2002.
10. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. – М., 2006.
11. Рахим Илхам. Сборник статей. 1945
12. Рахмани Т. Стилистика. – Кабул, 2013.
13. Рухи М. С. Литературное исследование. – Пешавар, 1998.
14. Хабиби Абул Хай. История стилей пуштунских поэтов. – Кандагар, 2011.
15. Хколый Аджмал. Стилистика. – Кабул, 2011.



# СТИЛИСТИЧЕСКАЯ КОМИССИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО КОМИТЕТА СЛАВИСТОВ

---

- ◆ Отчет о деятельности  
Стилистической комиссии за 2022 г.



## GRATULUJEME K VÝROČIU!

*Поздравляем с юбилейной датой известного словацкого лингвиста, доктора наук, профессора кафедры словацкого языка философского факультета Университета Коменского в Братиславе **Ольгу Органеву**. Фундаментальность знаний, научная плодотворность, отзывчивость и личное обаяние – замечательные качества профессора Органевой, благодаря которым Стилистическая комиссия обрела активного участника во всех научных мероприятиях Комиссии и талантливого популяризатора теоретического наследия словацких лингвистов в международном научном мире.*

## ВІНШУЕМ 3 ЮБІЛЕЕМ!

*Поздравляем с юбилеем видного ученого Республики Беларусь – **Виктора Ивановича Ивченкова**, доктора филологических наук, профессора кафедры периодической печати и веб-журналистики Института журналистики Белорусского государственного университета, долгие годы руководившего кафедрой медиалингвистики и редактирования. Мы знаем Виктора Ивановича как активного деятеля по продвижению идей белорусской стилистики, чья научная компетентность и принципиальность, чуткость и внимательное отношение к коллегам, ясность стиля, виртуозное владение белорусским языком снискали авторитет и уважение не только в стенах родного университета, но и далеко за его пределами.*



***Желаем юбилярам здоровья, вдохновения и творческих успехов!***

Профессор В. И. Ивченков вручает сертификат профессору  
О. Органевой (Минск, 2018)

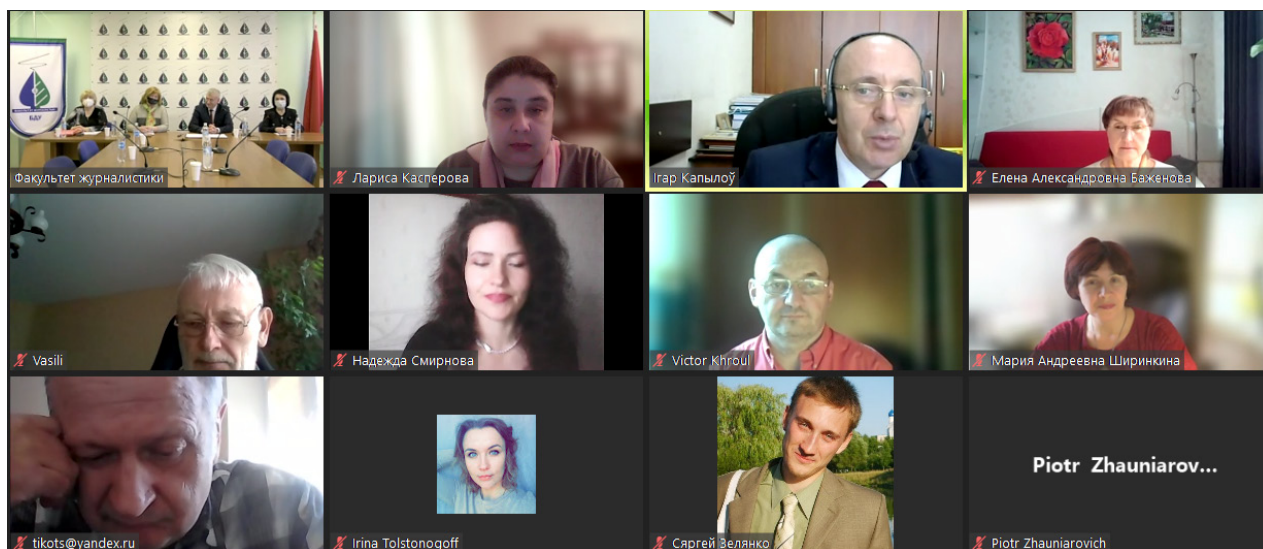
# ОТЧЕТ О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТИЛИСТИЧЕСКОЙ КОМИССИИ МЕЖДУНАРОДНОГО КОМИТЕТА СЛАВИСТОВ ЗА 2022 г.

## V Международная научно-практическая конференция «Стылістыка: мова, маўленне і тэкст» (Минск, Беларусь)

22–23 февраля 2022 года состоялась V Международная научно-практическая конференция «Стилистика: язык, речь и текст» («Стылістыка: мова, маўленне і тэкст»), посвященная 100-летию заслуженного работника образования Республики Беларусь, доктора филологических наук, профессора Михаила Евгеньевича Тикоцкого. Вдохновителем и одним из активных организаторов этих конференций является член Стилистической комиссии Международного комитета славистов, профессор Института журналистики Белорусского государственного университета Виктор Иванович Ивченков. Он открыл первое пленарное заседание докладом о понятии медиатекста в стилистическом учении Михаила Тикоцкого. На пленарном заседании выступили с докладами члены Стилистической комиссии: **Е. А. Баженова (Россия)** о дискурсивном векторе функциональной стилистики, **Л. Т. Касперова (Россия)** о семантических неологизмах в интернет-коммуникации, **Н. В. Смирнова (Россия)** о проблемах и перспективах креативной лингвистики.

Віктар Іўчанкаў  
Рэспубліка Беларусь, Мінск, Беларускі  
дзяржаўны ўніверсітэт

► МЕДЫЯТЭКСТ ПАВОДЛЕ  
СТЫЛІСТЫЧНАГА ВУЧЭННЯ  
ПРАФЕСАРА МІХАСЯ ЦІКОЦКАГА



IV Международная научная конференция  
«Аксиологические аспекты современных филологических исследований»  
(Екатеринбург, Россия)



26–27 апреля 2022 года кафедра русского языка, общего языкознания и речевой коммуникации Уральского государственного университета провела ежегодную международную научную конференцию «Аксиологические аспекты современных филологических исследований». Председатель Программного комитета – член Стилистической комиссии, проф. **Н. А. Купина** (на фото), председатель Организационного комитета – член Стилистической комиссии, проф. **Т. В. Ицкович**. В работе конференции с пленарными докладами выступили **Н. А. Купина (Россия)** о гуманитарных ценностях текущего времени, **Н. И. Клушина (Россия)** о цифровой репутации в аспекте аксиологической стилистики, **Т. В. Ицкович (Россия)** о семейных ценностях в современной православной проповеди, **Л. Т. Касперова (Россия)** о речевой коммуникации в хобби-чатах как способе снятия стресса.

Международная научная конференция  
*Historia i styl* (Ополе, Польша)



22-23 сентября 2022 года традиционные научные встречи в Опольском университете были посвящены проблеме истории и стиля. Постоянным организатором конференции является Институт лингвистики (директор – доктор гуманитарных наук, проф. **И. Ноцонь**, редактор журнала *Stylistyka* – проф. **М. Макуховска** и кафедра польского языка).

Тематика конференции охватила широкий спектр актуальных научных проблем. На первом пленарном заседании о трансформации журнальной статьи в диахроническом аспекте



рассказала **Я. Гоффманнова (Чехия)**, а **О. Оргонева (Словакия)** посвятила свой доклад научной деятельности известного современного словацкого лингвиста Юрая Дольника. На заключительном пленарном заседании **П. Мареш (Чехия)** представил доклад о стилевых изменениях в жанре диалога, **А. Богуницка (Словакия)** говорила о важном вкладе профессора О. Оргоновой в изучение парадигматики словацкой стилистики, **И. Леве (Польша)** рассказала о стилистических достижениях в докладе «История, вдохновение, люди». Члены Стилистической комиссии выступили и на секционных заседаниях. Так, **С. Степанов (Сербия)** раскрыл функционально-стилистическую и текстуально-лингвистическую специфику ковид-плакатов, **А. Гюркова (Македония)** и **А. Гадомский (Польша)** отразили в выступлениях особенности функционирования религиозного стиля в славянских языках.

### Международный научный симпозиум «Поэзия Иво Андрича» (Сокобаня, Сербия)

Актуальным тематическим направлением современных стилистических исследований, о котором на заседаниях Стилистической комиссии не раз говорил профессор **Б. Тошович**, является художественный текст. На протяжении многих лет Бранко Тошович руководит международным научным проектом «Иво Андрич в европейском контексте».



20–23 октября 2022 года в гибридном формате состоялся ежегодный симпозиум «Поэзия Иво Андрича», который был организован в Сокобане – памятном месте, связанном с именем писателя. Он был постоянным гостем отеля «Моравица» и всегда останавливался в номере 144, который позже превратили в музейный. Иво Андрич так писал о благотворном влиянии курорта: «Я не знаю, что здесь на самом деле, но я знаю, что после 15-20 дней в Сокобане я весь год работаю в Белграде как возродившийся». Симпозиум объединил исследователей из **Австрии, Черногории, Хорватии, Сербии, Болгарии**. С приветственным словом к участникам симпозиума обратилась **Н. И. Клушина (Россия)** – Председатель Стилистической комиссии при Международном комитете славистов.

Онлайн-заседания Стилистической комиссии при МКС

**Бранко Тошович, д. ф. н.**  
**Emer. prof. dr Branko Tošović**  
 Institut für Slavistik  
 der Karl-Franzens Universität Graz  
 http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/grails  
 branko.tosovic@uni-graz.at



**Проект  
 «Andrić-Initiative:  
 Иво Андрич в европейском  
 контексте»**  
 (Грац, 2007–)  
**– Андрич: жизнь, творчество –**

Заседание Стилистической комиссии  
 Международного комитета славистов  
 1 октября 2022 г.  
 (ZOOM)

В 2022 году состоялись весеннее и осеннее онлайн-заседания Стилистической комиссии при МКС. На весеннем заседании были объявлены результаты голосования по вопросам сроков проведения и участия делегаций в предстоящем Конгрессе славистов. За перенос сроков проведения Конгресса с 2023 года на 2025 год проголосовало подавляющее большинство членов комиссии. Решением МКС проведение Конгресса в Париже было перенесено на 2025 год – год 100-летия Международного комитета славистов.


1 октября состоялась вторая онлайн-встреча, на которой профессор Б. Тошович

представил доклад с презентацией проекта «Иво Андрич в европейском контексте» (2007 – по наст. время).

На заседании общим голосованием были приняты в состав Стилистической комиссии *Мария Илиева (Болгария), Александр Миятович (Хорватия), Милана (Радислав) Поучки (Сербия), Тијана Миленковић (Сербия), Миодарка Тепавчевич (Черногория).*


Издательская деятельность

В. І. Іўчанкаў



**ІЎЧАНКАЎ Віктар Іванавіч**  
 Доктар філалагічнай навукі, прафесар, загадчык кафедры медыялістыкі і правапісу БДУ. Заснавальнік навуковай школы дыскурснага аналізу СМІ ў Беларусі, асаблівага навуковага напрамку ў галінах мовазнаўства і журналістыкі – медыялістыкі.  
 Аўтар звыш 500 навуковых і медыяльных прац, у тым ліку дыдактычна для настановаў і выкладчыкаў Беларускай мовы на ўніверсітэцкай і вышэйшых навуковых ўстановах. Аўтар і арганізатар дыдактычнага Завочна-Рэспубліканскага Беларускага Беларускага дыдактычнага і пунітэчнага (2008).  
 Сфера навуковых інтарэсаў: стылістыка, медыялістыка, дыскуралогія, графіка і прыкладная лінгвістыка, правапіс, сродкі масавай камунікацыі.

**ВОБРАЗНАЕ СЛОВА Ў ПРОЗЕ  
 УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА**  
**МЕТАФАРА  
 ПАРАЎНАННЕ  
 ЭПІТЭТ**



ISBN 978-985-881-036-8

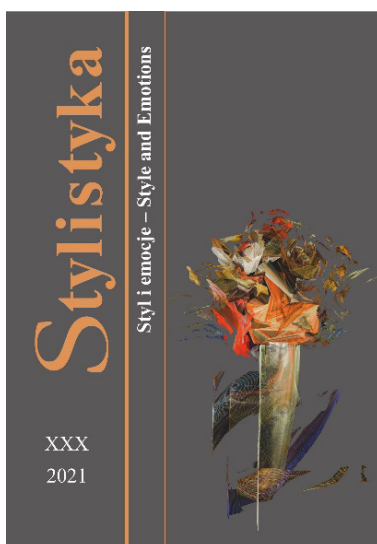
Монография В.И. Ивченкова «Образное слово в прозе Владимира Короткевича: метафора, сравнение, эпитет» посвящена изучению стиля классика белорусской литературы Владимира Короткевича с точки зрения языковой организации метафоры, сравнения и эпитета как системных компонентов структуры художественного текста. Книга адресована филологам, специалистам в области языкознания, анализа текста, стилистики и художественного дискурса.

[Іўчанкаў, В. І. Вобразнае слова ў прозе Уладзіміра Караткевіча: метафара, параўнанне, эпітэт / В. І. Іўчанкаў. — Мінск : БДУ, 2021. — 123 с. ISBN 978-985-881-036-8].



В сборнике материалов одноименной конференции рассматриваются проблемы стилистики белорусского и русского языков, стилистики публицистических жанров, эстетики слова и стилистической обусловленности его функционирования, дискурсного анализа медиатекстов, исследуется современный медийный процесс в контексте ценностей информационного общества, активного влияния на СМИ технологий и формирования новой парадигмы коммуникативного общения.

[Стылістыка: мова, маўленне і тэкст [Электронны рэсурс] : матэрыялы V Міжнар. навук.-практ. канф., прысвеч. 100-годдзю заслуж. работніка адукацыі Рэсп. Беларусь, д-ра філал. навук, праф. М. Я. Цікоцкага, Мінск, 23–24 лют. 2022 г. / Беларус. дзярж. ун-т ; рэдкал.: В. М. Самусевіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БДУ, 2022. – 1 электрон. апт. дыск (CD-ROM). – ISBN 978-985-881-263-8].



Номер посвящен исследованию категорий эмоциональности, экспрессивности, оценочности в текстах различных стилей, способов выражения эмоций в интернете, специфики проявления эмоциональности в журналистике, научных текстах и художественной речи.

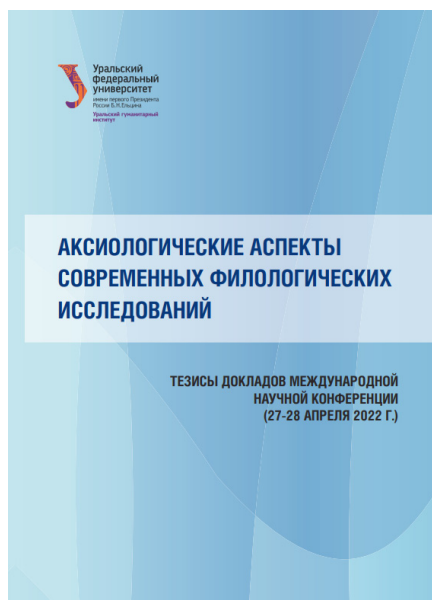
[Stylistyka/ Red. M. Makuchowska. – Opole: Uniwersytet Opolski, 2021. – № XXX. – ISSN: 1230-2287 (Print) ISSN: 2545-1669 (Online)].



В 2022 г. вышел седьмой номер журнала Стилистической комиссии МКС «Актуальные проблемы стилистики», где был представлен отчет за 2021 г. В журнале опубликованы научные статьи проф. С. Гайдзы о современном польском языковом пространстве, проф. Б. Тошовича о крипоэтике, рецензия проф. Н. И. Клушиной на учебник «Лингвистические основы деловой коммуникации» Т. И. Суриковой и В. И. Конькова.

[Актуальные проблемы стилистики. – М.: Факультет журналистики МГУ, 2021. – № 7.]





Сборник тезисов конференции отражает проблемное поле аксиологической филологии, авторы предлагают интерпретации особенностей репродукции аксиологической реальности в текстах художественной литературы и СМИ, уточняют принципы сопоставительной аксиологической филологии, исследуют ценности русской культуры в отражении системы языка. [Аксиологические аспекты современных филологических исследований. Тезисы докладов международной научной конференции (УрФУ, 27-28 апреля 2022 г.). Под ред. Ю. Б. Пикулевой. – Екатеринбург: Издательский Дом «Ажур», 2022. 106 стр.]



В первом номере научного издания «Лингвистический журнал» (Jazykovedný časopis) Института языкознания им. Людовита Штура Словацкой академии наук за 2022 г. опубликованы статьи ведущих профессоров Стилистической комиссии С. Гайды, О. Органовой, А. Богуницкой, Н. Клушиной, Я. Гоффманновой и П. Мареша. Номер посвящен 100-летию профессора Юзефа Мистрика – выдающегося словацкого лингвиста и педагога. В поразительной широте научных интересов профессора доминировал интерес к стилистическим и прагматическим аспектам языка и его различным формам в общении.

[Jazykovedný časopis. Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra. Slovenskej Akadémie Vied. Edičná spolupráca: Prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.; Prof. PhDr. Oľga Orgoňová, CSc. – SAV, Bratislav. – 73(1), 2022].

Фото Л. Касперовой, [urgi.urfu.ru](http://urgi.urfu.ru) (УрФУ), [journ.bsu.by](http://journ.bsu.by) (БГУ), [www.soko-banja.org](http://www.soko-banja.org)



## СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

*Ангеловски Дарин* – кандидат культурологических наук, доцент, Университет Святых Кирилла и Мефодия в Скопье, Институт македонской литературы (Македония); e-mail: angelovskidar@gmail.com

*Василькова Наталия Николаевна* – кандидат филологических наук, доцент кафедры стилистики русского языка факультета журналистики Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова; e-mail: n.vasilkova@mail.ru

*Вешикова Ирина Андреевна* – кандидат филологических наук, доцент кафедры стилистики русского языка факультета журналистики Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова; e-mail: irinavmgu@gmail.com

*Вольская Надежда Николаевна* – кандидат филологических наук, доцент кафедры стилистики русского языка факультета журналистики Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова; e-mail: navolskaya@yandex.ru

*Гайда Станислав* – доктор филологических наук, профессор кафедры польской филологии Опольского университета (Польша); e-mail: stgajda@uni.opole.pl

*Гюркова Александра* – доктор филологических наук, профессор / научный сотрудник Института македонского языка имени Крсте Мисиркова в Скопье при Университете имени Кирилла и Мефодия (Македония); e-mail: aleksandrag@imj.ukim.edu.mk

*Илиева Мария* – доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой современного болгарского языка филологического факультета Великотырновского университета святых Кирилла и Мефодия; e-mail: m.ilieva@ts.uni-vt.bg

*Касперова Лариса Тазретовна* – кандидат филологических наук, доцент кафедры стилистики русского языка факультета журналистики Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова; e-mail: latael@mail.ru

*Ковилоски Славчо* – доктор культурологических наук, профессор, Университет Святых Кирилла и Мефодия в Скопье, Институт македонской литературы (Македония); e-mail: slavcho.koviloski@outlook.com

*Колесникова Светлана Михайловна* – доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой русского языка института филологии Московского педагогического государственного университета; e-mail: sm.kolesnikova@mpgu.su

*Копылова Татьяна Рудольфовна* – кандидат филологических наук, доцент кафедры русского языка, теоретической и прикладной лингвистики Удмуртского государственного университета; e-mail: k\_tatiana4@mail.ru

*Кочай Мир Сахиб Джан* – кандидат педагогических наук, профессор кафедры русского языка Кабульского университета (Афганистан); e-mail: m.kochai@mail.ru

*Крцич Ненад* – магистр сербского языка, старший преподаватель кафедры сербистики филологического факультета Университета в Белграде (Республика Сербия); e-mail: nenadkracic@gmail.com

*Милашин Горан* – магистр сербского языка и литературы, старший сотрудник кафедры сербистики филологического факультета Университета в Баня-Луке (Республика Сербская / Босния и Герцеговина); e-mail: goran.milasin@flf.unibl.org

*Поучки Милана* – мастер-профессор литературы и языка (Республика Сербия); e-mail: milanapoucki@gmail.com

*Сиротинина Ольга Борисовна* – доктор филологических наук, профессор кафедры русского языка, речевой коммуникации и русского как иностранного Саратовского национального исследовательского государственного университета имени Н. Г. Чернышевского; e-mail: skunak@mail.ru

*Солганик Григорий Яковлевич* (1932 – 2016) – доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой стилистики русского языка факультета журналистики Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова

*Степанов Страхиня* – доктор филологических наук, доцент кафедры сербистики философского факультета Университета в Нови-Саде (Автономная Провинция Воеводина / Республика Сербия); e-mail: strahinja.stepanov@ff.uns.ac.rs

*Тантуровска Лидия* – доктор филологических наук, профессор / научный сотрудник Института македонского языка имени Крсте Мисиркова в Скопье при Университете имени Кирилла и Мефодия (Македония); e-mail: lidijatanturovska@yahoo.com

*Тепавчевич Миодарка* – доктор лингвистических наук, профессор филологического факультета Университета Черногории (Никшич, Черногория); e-mail: migat@t-com.me

*Тошович Бранко* – доктор филологических наук, почетный профессор Института славистики Университета имени Карла и Франца в Граце (Австрия); e-mail: branko.tosovic@uni-graz.at

*Хазагеров Георгий Георгиевич* – доктор филологических наук, профессор, независимый исследователь (Ереван, Армения); e-mail: khazagerov@gmail.com

## INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

*Angelovski Darin*, Doctor of Culturological Studies, Research Fellow, SS. Cyril and Methodius University in Skopje, Institute of Macedonian Literature (Macedonia), e-mail: angelovskidarin@gmail.com

*Gajda Stanislaw*, Doctor of Philology, Professor, Opole University, Poland, e-mail: stgajda@uni.opole.pl

*Ĝurkova Aleksandra*, Doctor of Philology, Professor / Scientific Advisor, Institute of Macedonian Language "Krstе Misirkov", Ss Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia), e-mail: aleksandrag@imj.ukim.edu.mk

*Ilieva Maria*, Doctor of Philology, Professor, Head of Department of Modern Bulgarian Language, Faculty of Philology, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo (Bulgaria), e-mail: m.ilieva@ts.uni-vt.bg

*Kasperova Larisa Tazretovna*, Candidate of Philology, Associate Professor, Lomonosov Moscow State University, Faculty of Journalism, Department of Russian Language Stylistics, e-mail: latael@mail.ru

*Kochai Mir Sahib Jan*, Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Kabul University (Afghanistan), Department of Russian Language, e-mail: m.kochai@mail.ru

*Kolesnikova Svetlana Mikhailovna*, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the Russian Language, Institute of Philology, Moscow State Pedagogical University, e-mail: sm.kolesnikova@mpgu.su

*Kopylova Tatiana Rudolfovna*, Associate Professor of the Department of Russian Language, Theoretical and Applied Linguistics, Udmurt State University, e-mail: k\_tatiana4@mail.ru

*Koviloski Slavcho*, Doctor of Culturological Studies, Associate Professor, SS. Cyril and Methodius University in Skopje, Institute of Macedonian Literature (Macedonia), e-mail: slavcho.koviloski@outlook.com

*Khazagerov Georgy Georgievich*, Doctor of Philology, Professor, Independent Researcher (Yerevan, Armenia), e-mail: khazagerov@gmail.com

*Krcić Nenad*, Master of Serbian Language, Teaching Assistant, University of Belgrade, Faculty of Philology, Department of Serbian with South-Slavonic Languages (Republic of Serbia), e-mail: nenadkrcic@gmail.com

*Milašin Goran*, Master of Serbian Language and Literature, Senior Teaching Assistant, University of Banja Luka, Faculty of Philology, Department of Serbian Philology (Republic of Srpska / Bosnia and Herzegovina), e-mail: goran.milasin@flf.unibl.org

*Poučki Milana*, Master Professor of Literature and Language (Republic of Serbia), e-mail: milanapoucki@gmail.com

*Sirotnina Olga Borisovna*, Doctor of Philology, Professor, Saratov Chernyshevsky State University, Department of Russian Language and Speech Communication, e-mail: skunak@mail.ru

*Solganik Grigory Yakovlevich* (1932 – 2016), Doctor of Philology, Professor, Head of Department of Russian Language Stylistics, Lomonosov Moscow State University, Faculty of Journalism

*Stepanov Strahinja*, PhD in Serbian Philology, Associate Professor, University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Department of Serbian Language and Linguistics (Autonomous Province of Vojvodina / Republic of Serbia), e-mail: strahinja.stepanov@ff.uns.ac.rs

*Tanturovska Lidija*, Doctor of Philology, Professor / Scientific Advisor, Institute of Macedonian Language “Krstе Misirkov”, Ss Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia), e-mail: lidijatanturovska@yahoo.com

*Tepavčević Miodarka*, Doctor of Linguistics, Associate Professor, Faculty of Philology, University of Montenegro (Nikšić, Montenegro), e-mail: migat@t-com.me

*Tosovic Branko*, Doctor of Philology, Professor Emeritus, University of Graz (Austria), Department of Slavic Studies, e-mail: branko.tosovic@uni-graz.at

*Vasilkova Nadezhda Nikolaevna*, Candidate of Philology, Associate Professor, Lomonosov Moscow State University, Faculty of Journalism, Department of Russian Language Stylistics, e-mail: n.vasilkova@mail.ru

*Veshchikova Irina Andreevna*, Candidate of Philology, Associate Professor, Lomonosov Moscow State University, Faculty of Journalism, Department of Russian Language Stylistics, e-mail: irinavmgu@gmail.com

*Volskaya Nadezhda Nikolaevna*, Candidate of Philology, Associate Professor, Lomonosov Moscow State University, Faculty of Journalism, Department of Russian Language Stylistics, e-mail: navolskaya@yandex.ru



## ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ

Журнал «Актуальные проблемы стилистики» издается факультетом журналистики Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова при участии Стилистической комиссии Международного комитета славистов.

Все статьи, поступающие в редакцию журнала, подлежат обязательному рецензированию.

Объем статьи – 20000–30000 знаков, включая пробелы. Статья принимается одним файлом, названным фамилией автора (соавторов), в формате Word, например: Ivanov.doc

Статьи просим высылать на адрес электронной почты журнала **apstil@yandex.ru** до **31 мая 2023 года**.

### Необходимые данные

#### 1. Обязательные сведения об авторе (авторах):

- фамилия, имя, отчество всех авторов полностью (на русском и английском языке);
- полное название организации – место работы каждого автора в именительном падеже, страна, город (на русском и английском языке). Если все авторы статьи работают в одном учреждении, можно не указывать место работы каждого автора отдельно;
- адрес электронной почты для каждого автора;
- корреспондентский почтовый адрес и телефон для контактов с авторами статьи.

#### 2. Название статьи приводится на русском и английском языках.

#### 3. Аннотация (8-10 строк) приводится на русском и английском языках.

#### 4. Ключевые слова (не более 10) приводятся на русском и английском языках.

#### 5. Тематическая рубрика – код УДК

### Требования к оформлению статьи:

- редактор Microsoft Word;
- шрифт Times New Roman, формат А4, кегль 14 обычный – без уплотнения;
- текст без переносов;
- межстрочный интервал – полуторный (компьютерный);
- выравнивание – по ширине;
- поля – верхнее, нижнее, правое, левое – 2 см;
- номера страниц – внизу посередине, на первой странице номер не указывается;
- абзацный отступ – 1,25 см;
- ссылки на литературу приводятся непосредственно после фрагмента, требующего ссылки на источник, в круглых скобках, например: (Виноградов 1947: 33);
- список литературы располагается в конце текста (входит в общий объем статьи и формируется по алфавиту, сначала литература на русском языке, затем на иностранном). Например:

### Литература

1. Барт Р. Мифологии. – М.: Издательство им. Сабашниковых, 1996. – 314 с.
2. Китайгородская М. В., Розанова Н. Н. «Свое – чужое» в коммуникативном пространстве митинга // Русистика сегодня. – 1995. – № 1. – С. 93–116.
3. Кондаков И. В. От литературоцентризма – к медиацентризму. URL: [http://pravmisl.ru/index.php?option=com\\_content&task=view&id=566](http://pravmisl.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=566).
4. Петрухин В. И. Коммуникативные стратегии и тактики российского политического дискурса: дисс. ... канд. филол. наук. – М., 2002. – 185 с.
5. Chomsky N. New Horizons in the Study of Language and Mind. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 230 p.

# **АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СТИЛИСТИКИ**

Ежегодный международный научный журнал

№ 8, 2022

Редакторы *Н. И. Демидова, Н. А. Примаченко*  
Дизайн и компьютерная верстка *Е. Н. Сиротиной*

Подписано в печать 02.12.2022 г. Формат 60x84/8.  
Гарнитура «Minion Pro». Объем 33,25 усл. печ. л. Тираж 500 экз.

Отпечатано в типографии факультета журналистики  
МГУ имени М. В. Ломоносова